

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

**AB - AKDENİZ ÜLKELERİ ARASINDAKİ
TARIMSAL TİCARETİN
SERBESTLEŞTİRİLMESİNİN ETKİLERİ:
BİR ARMINGTON MODELİ**

VOLKAN BEKTAŞ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

EKİM 2016

**AB - AKDENİZ ÜLKELERİ ARASINDAKİ TARIMSAL TİCARETİN
SERBESTLEŞTİRİLMESİNİN ETKİLERİ: BİR ARMINGTON MODELİ**

Volkan BEKTAŞ

**DOKTORA TEZİ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

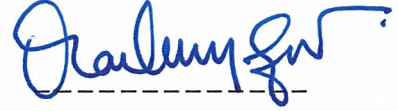
EKİM 2016

Volkan BEKTAŞ tarafından hazırlanan "AB - Akdeniz Ülkeleri Arasındaki Tarımsal Ticaretin Serbestleştirilmesinin Etkileri: Bir Armington Modeli" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi İktisat Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç.Dr. H. OZAN ERUYGUR

İktisat Teorisi, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Başkan : Prof.Dr. A. Hakan ÇERMİKLİ

İktisat Teorisi, Gazi Üniversitesi

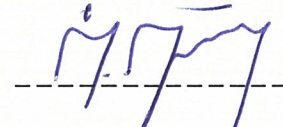
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye : Prof.Dr. İbrahim TOKATLIOĞLU

İktisat Teorisi, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye : Prof.Dr. A. Tarkan ÇAVUŞOĞLU

Maliye, Hacettepe Üniversitesi

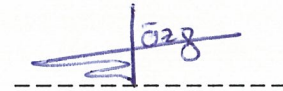
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye : Doç.Dr. Özgür TEOMAN

İktisat Tarihi, Hacettepe Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

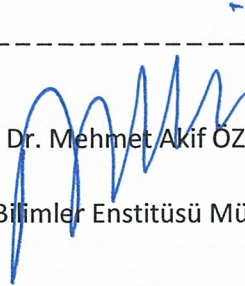

Tez Savunma Tarihi: 20 / 10 / 2016

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Mehmet Akif ÖZER

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Volkan BEKTAŞ

20.10.2016

AB - AKDENİZ ÜLKELERİ ARASINDAKİ TARIMSAL TİCARETİN SERBESTLEŞTİRİLMESİNİN
ETKİLERİ: BİR ARMINGTON MODELİ

(Doktora Tezi)

Volkan BEKTAŞ

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ekim 2016

ÖZET

Son yıllarda serbest ticaret anlaşmaları hızla yaygınlaşmaktadır. Bu anlaşmalardan biri de Avrupa Birliği (AB) ile Türkiye'nin de dâhil olduğu 12 Akdeniz Ülkesi arasında 1995 yılında imzalanan Barselona Anlaşması'dır (EUROMED). Barselona Anlaşması ile Akdeniz Havzasının bir serbest ticaret bölgesine (STB) dönüştürülüp, bölgenin bir refah alanı olması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda AB ve Akdeniz Partner Ülkeleri (APÜ) arasında ortaklık anlaşmaları yapılmaktadır. Ancak bu anlaşmalar, tarımsal ürün ticaretini tam olarak kapsamamaktadır. AB ve APÜ arasında yapılmakta olan serbest ticaret anlaşmalarının tarım ürünlerini de kapsamasının önemli etkileri olacağı kaçınılmazdır. Bu çalışmanın temel amacı AB ile APÜ arasında tarım ürünlerinde serbest ticaret anlaşmasının Türkiye'nin ve AB'nin tarımsal ürün ticareti üzerindeki potansiyel ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkilerini Armington modeli kullanarak ayrı ayrı analiz etmektir. Armington modelinde, geleneksel ticaret modellerinin aksine ticarete konu olan malların heterojen olduğu varsayılmıştır. Çalışmada 4 haneli harmonize sisteme (HS-4) göre sınıflandırılmış 209 tarımsal ürünün dış ticaret verileri kullanılmıştır. Bölgesel etkileri analiz edebilmek için Türkiye ve AB'nin tüm dış ticareti 28 bölgeye ayrılmıştır. Tüm Akdeniz ülkeleri modele ayrı ayrı dâhil edilmiştir. Modelde ithalat için ticaret ortaklarının arz esnekliklerinin, ihracat için ise ticaret ortaklarının talep esnekliklerinin tam olduğu varsayılmıştır. Bu nedenle benzetim sonuçları, her bir tarımsal üründe olası değişimlerin üst sınırlarını göstermektedir. Sonuçlara göre Türkiye'nin ihracatının %4,1; ithalatının %9,7 artması, AB'nin ise ihracatının %2,7; ithalatının %0,6 artması beklenmektedir.

Bilim Kodu : 1174

Anahtar Kelimeler : Armington Modeli, Sabit ve Tesadüfi Etkiler, Ticaret Yaratıcı Etki, Ticaret Saptırıcı Etki, Barselona Anlaşması

Sayfa Adedi : 314

Tez Danışmanı : Doç. Dr. H. Ozan ERUYGUR

IMPACTS OF AGRICULTURAL TRADE LIBERALIZATION BETWEEN EU AND MEDITERRANEAN
COUNTRIES: AN ARMINGTON MODEL

(Ph. D. Thesis)

Volkan BEKTAŞ

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

October 2016

ABSTRACT

Free trade agreements (FTAs) have become popular in recent years. One of these agreements is Barcelona Agreement (EUROMED) which has signed between European Union (EU) and 12 Mediterranean partner countries (MPC) that includes Turkey. The aim of this agreement is to create an area of shared prosperity in Mediterranean Basin through establishment of a free-trade area. Accordingly, association agreements have been signed between EU and MPC. But these agreements have not included agricultural trade completely yet. Free agricultural trade will unavoidable have significant impacts. The aim of this dissertation is to analyze the potential trade creation and trade diversion impacts of agricultural trade liberalization between the EU and MPCs on Turkey's and EU's agricultural trade separately by using Armington trade model. On the contrary to the traditional trade model, goods are not homogeneous in Armington Model. Trade data of 209 agricultural goods which classified at 4 digit level harmonize system (HS-4) have been used in the analysis. The global trade of Turkey and EU have been disaggregated into 28 regions to distinguish the regional impacts. All Mediterranean partner countries including Turkey are explicitly included. The structure of the model assumes perfectly elastic export supplies for imports and perfectly elastic import demands for exports, hence the model simulates the maximum possible changes in the imports and export for each goods. Results show that Turkey's agricultural export will increase %4,1 while agricultural import will increase %9,7. On the other hand EU's agricultural export will increase %2,7 and agricultural import will increase %0,6.

Science Code : 1174

Key Words : Armington Model, Fixed and Random Effect Panels, Trade Creation, Trade Diversion, Barcelona Declaration

Page Number : 314

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. H. Ozan ERUYGUR

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
İÇİNDEKİLER	vi
ÇİZELGELERİN LİSTESİ	xi
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR	xvi
1. GİRİŞ.....	1
2. TÜRKİYE’DE TARIM SEKTÖRÜNÜN YAPISI, TARIM POLİTİKALARI VE DIŞ TİCARET	7
2.1. Türkiye’de Tarım Sektörünün Yapısı ve Tarım Politikaları	7
2.1.1. Türkiye’de tarım sektörünün yapısı.....	7
2.1.2. Türkiye’de tarım politikaları	17
2.1.2.1. Türkiye’de uygulanan tarımsal destekler	18
2.1.2.1.1. OECD’nin tarımsal destek sınıflandırması.....	20
2.1.2.1.1.1. Üretici destek tahmini.....	21
2.1.2.1.1.2. Tüketici destek tahmini	21
2.1.2.1.1.3. Genel hizmetler destek tahmini.....	21
2.1.2.1.2. OECD sınıflandırması kapsamında Türkiye ve OECD ülkelerinde tarımsal destekler	22
2.1.2.2. Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ve Türkiye	24
2.1.1.2.3. AB Ortak Tarım Politikası ve Türkiye	29
2.2. Türkiye’nin Dış Ticaretinin Yapısı ve Tarımsal Ürünlerinde Dış Ticareti.....	31
3. SERBEST TİCARET ANLAŞMALARININ TEORİK ANALİZİ	41
3.1. Tercihli Ticaret Anlaşmaları.....	41
3.1.1. GATT/DTÖ en çok kayrılan ülke kuralı ve istisnaları.....	42

3.1.2 Tercihli ticaret anlaşması türleri	44
3.2. Serbest Ticaret Anlaşmaları Teorisinin Gelişimi	46
3.3. Serbest Ticaret Anlaşmalarının Ekonomik Etkileri	50
3.3.1. Serbest ticaret anlaşmalarının statik etkileri.....	50
3.3.1.1. Tek bir ülke açısından ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler	50
3.3.1.2. Ticaret ortağı ve diğer ülkeler açısından ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler	53
3.3.1.3. İthal mallar arasında sınırlı ikame olması durumunda ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler	58
3.3.2. Serbest ticaret anlaşmalarının ekonomik dinamik etkileri.....	60
3.3.2.1. Ölçek ekonomilerinden faydalanma.....	60
3.3.2.2. Dış rekabetin artması.....	61
3.3.2.3. Yatırım yaratıcı ve yatırım saptırıcı etkiler	61
3.3.2.4. Teknolojik ilerleme	61
4. BARCELONA ANLAŞMASI, GÜMRÜK BİRLİĞİ VE TÜRKİYE’NİN TARIMSAL ÜRÜNLERDE AB VE AKDENİZ ÜLKELERİNE KARŞI DIŞ TİCARET POLİTİKASI	63
4.1. Barselona Anlaşması ve Gümrük Birliği.....	63
4.1.1. Akdeniz Havzasında Ticaretin Serbestleştirilmesinin Tarihsel Gelişimi.....	63
4.1.2. Barselona Anlaşması (EUROMED)	64
4.1.2.1. Politik ve güvenlik konularında ortaklık.....	65
4.1.2.2. Toplumsal, kültürel ve beşeri konularda ortaklık	66
4.1.2.3. Ekonomik ve finansal ortaklık	66
4.1.3. Gümrük Birliği ve Türkiye’nin serbest ticaret anlaşmaları	71
4.2. Türkiye’nin Tarımsal Ürünlerde AB ve APÜ’ye Karşı Dış Ticaret Politikası	72
5. LİTERATÜR ÖZETİ, MODEL, TAHMİN YÖNTEMİ VE VERİ SETİ	77
5.1. Literatür Özeti	77

5.1.1. Çekim modeli kullanılan çalışmalar	77
5.1.2. Genel denge modeli kullanılan çalışmalar	80
5.1.3. Armington Modeli kullanılan çalışmalar	82
5.2. Armington Modeli	82
5.2.1. İthalat için Armington Modeli	85
5.2.2. İhracat için Armington Modeli.....	89
5.2.3. Armington Modeli ile ilgili tartışmalar	92
5.3. Hesaplama Adımları	93
5.4. Tahmin Yöntemi	94
5.4.1 Sabit etkiler yöntemi	95
5.4.2 Tesadüfi etkiler modeli	96
5.4.3 Hausman testi.....	97
5.5. Veri Seti	98
5.5.1 Ülke grupları ve modelin kapsamı	98
5.5.2 İthalat ve ihracat verileri.....	99
5.5.3 Tarifeler.....	99
5.5.3.1 Tarife türleri.....	99
5.5.3.1.1 En çok kayrılan ülke tarifesi	100
5.5.3.1.2 Tercihli tarifeler	100
5.5.3.1.3 Bağlayıcı tarifeler.....	100
5.5.3.2 Tarifelerin ad-valoreme dönüştürülmesi ve modelde kullanılan tarifeler	101
6. MODEL BULGULARI	103
6.1. Türkiye'nin Tarımsal Ürün İthalatındaki ve İhracatındaki Değişmeler	103
6.1.1. Türkiye - AB tarımsal ürün ticaretinde değişimler.....	119
6.1.2. Türkiye – Cezayir tarımsal ürün ticaretinde değişimler.....	121

Sayfa

6.1.3. Türkiye – Fas tarımsal ürün ticaretinde değişmeler	122
6.1.4. Türkiye – İsrail tarımsal ürün ticaretinde değişmeler.....	124
6.1.5. Türkiye – Lübnan tarımsal ürün ticaretinde değişmeler	125
6.1.6. Türkiye – Mısır Tarımsal Ürün Ticaretinde Değişmeler	127
6.1.7. Türkiye – Suriye Tarımsal Ürün Ticaretinde Değişmeler	128
6.1.8. Türkiye – Tunus Tarımsal Ürün Ticaretinde Değişmeler	129
6.1.9. Türkiye – Ürdün Tarımsal Ürün Ticaretinde Değişmeler	130
6.2. AB'nin Tarımsal Ürün İthalatındaki ve İhracatındaki Değişmeler	131
6.2.1 AB - Cezayir tarımsal ürün ticaretinde değişimler	146
6.2.2. AB - Fas tarımsal ürün ticaretinde değişimler	147
6.2.3. AB - İsrail tarımsal ürün ticaretinde değişimler	149
6.2.4. AB - Lübnan tarımsal ürün ticaretinde değişimler.....	151
6.2.5. AB - Mısır tarımsal ürün ticaretinde değişimler	153
6.2.6. AB - Suriye tarımsal ürün ticaretinde değişimler.....	155
6.2.7. AB - Tunus tarımsal ürün ticaretinde değişimler	156
6.2.8. AB - Ürdün tarımsal ürün ticaretinde değişimler	158
6.3. Genel Değerlendirme	159
7. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	161
KAYNAKLAR.....	175
EKLER.....	185
EK-1 Harmonize Sistem Tarımsal Ürünler (AB Tanımlamasına Göre)	186
EK-2 AB'nin İhracat Arz Esneklikleri	191
EK-3 AB'nin İthalat Talep Esneklikleri.....	196
EK-4 AB'nin Dönüşüm Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassal Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)	201

Sayfa

EK-5 AB'nin İkame Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassel Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)	210
EK-6 Türkiye'nin İhracat Arz Esneklikleri	219
EK-7 Türkiye'nin İthalat Talep Esneklikleri	224
EK-8 Türkiye'nin Dönüşüm Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassel Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)	229
EK-9 Türkiye'nin İkame Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassel Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)	238
EK-10 AB'nin İhracatındaki Değişimler (%)	247
EK-11 AB'nin İthalatında Değişimler (%)	253
EK-12 Türkiye'nin İhracatında Değişimler (%)	257
EK-13 Türkiye'nin İthalatındaki Değişimler (%)	262
EK-14 Türkiye'nin İhracatında Ülkelere ve Ürünlere Göre Ticaret Yaratıcı ve Ticaret Saptırıcı Etkiler (Milyon Dolar)	268
EK-15 Türkiye'nin İthalatında Ülkelere ve Ürünlere Göre Ticaret Yaratıcı ve Ticaret Saptırıcı Etkileri (Milyon Dolar)	280
EK-16 AB'nin İhracatında Ülkelere ve Ürünlere Göre Ticaret Yaratıcı ve Ticaret Saptırıcı Etkiler (Milyon Dolar)	291
EK-17 AB'nin İthalatında Ülkelere ve Ürünlere Göre Ticaret Yaratıcı ve Ticaret Saptırıcı Etkiler (Milyon Dolar)	302
EK-18 Ülke ve Ülke Grupları	312
ÖZGEÇMİŞ	314

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 2.1. Türkiye’de sektörlere göre istihdam (2000-2014).....	11
Çizelge 2.2. Yerleşim yeri ve cinsiyete göre istihdam (2013).....	12
Çizelge 2.3. Karşılaştırmalı işgücü verimliliği göstergeleri (2013).....	13
Çizelge 2.4. Tarımsal yapının etkinleştirilmesi göstergeleri.....	15
Çizelge 2.5. Uruguay Turu Tarım Anlaşması	25
Çizelge 3.1. Tercihli ticaret anlaşması türleri	44
Çizelge 3.2. Tercihli ticaret anlaşması sayıları.....	46
Çizelge 4.1. Barselona Anlaşması kapsamında imzalanan ortaklık ve işbirliği anlaşmaları.....	67
Çizelge 4.2. Türkiye’nin AB ve Akdeniz Partner Ülkelerinden tarımsal ürün ithalatında uyguladığı tarifeler, 2013 (aritmetik ortalama) (%)	73
Çizelge 4.3. AB ve Akdeniz Partner Ülkelerinin Türkiye’den tarımsal ürün ithalatında uyguladığı tarifeler, 2013 (aritmetik ortalama) (%)	74
Çizelge 6.1. Türkiye’nin Net İhracatındaki Değişimler	104
Çizelge 6.2. Türkiye’nin İthalatındaki Değişim	105
Çizelge 6.3. Türkiye’nin İhracatındaki Değişim	110
Çizelge 6.4. İthalatında En Fazla Artış Gerçekleşen Tarımsal Ürünler	115
Çizelge 6.5. İhracatında En Fazla Artış Gerçekleşen Tarımsal Ürünler	116
Çizelge 6.6. Türkiye’nin AB’ye yapacağı ihracattaki değişimler	120
Çizelge 6.7. Türkiye’nin AB’den yapacağı ithalattaki değişimler	121
Çizelge 6.8. Türkiye’nin Cezayir’e yapacağı ihracattaki değişimler.....	122
Çizelge 6.9. Türkiye’nin Cezayir’den yapacağı ithalattaki değişimler	122
Çizelge 6.10. Türkiye’nin Fas’a yapacağı ihracattaki değişimler	123
Çizelge 6.11. Türkiye’nin Fas’tan yapacağı ithalattaki değişimler	123
Çizelge 6.12. Türkiye’nin İsrail’e yapacağı ihracattaki değişimler	124

Çizelge	Sayfa
Çizelge 6.13. Türkiye'nin İsrail'den yapacağı ithalattaki değişimler	125
Çizelge 6.14. Türkiye'nin Lübnan'a yapacağı ihracattaki değişimler	126
Çizelge 6.15. Türkiye'nin Lübnan'dan yapacağı ithalattaki değişimler	126
Çizelge 6.16. Türkiye'nin Mısır'a yapacağı ihracattaki değişimler	127
Çizelge 6.17. Türkiye'nin Mısır'dan yapacağı ithalattaki değişimler.....	128
Çizelge 6.18. Türkiye'nin Suriye'ye yapacağı ihracattaki değişimler	128
Çizelge 6.19. Türkiye'nin Suriye'den yapacağı ithalattaki değişimler.....	129
Çizelge 6.20. Türkiye'nin Tunus'a yapacağı ihracattaki değişimler	130
Çizelge 6.21. Türkiye'nin Tunus'tan yapacağı ithalattaki değişimler.....	130
Çizelge 6.22. Türkiye'nin Ürdün'e yapacağı ihracattaki değişimler.....	131
Çizelge 6.23. Türkiye'nin Ürdün'den yapacağı ithalattaki değişimler.....	131
Çizelge 6.24. AB'nin net ihracatındaki değişimler.....	132
Çizelge 6.25. AB'nin tarımsal ürün ihracatındaki değişimler	133
Çizelge 6.26. AB'nin tarımsal ürün ithalatındaki değişimler	136
Çizelge 6.27. AB'nin ürün bazında ihracatı en çok artan ürünleri	141
Çizelge 6.28. AB'nin ürün bazında ithalatı en çok artan ürünleri	142
Çizelge 6.29. AB'nin Cezayir'e yapacağı ihracattaki değişimler	146
Çizelge 6.30. AB'nin Cezayir'den yapacağı ithalattaki değişimler.....	147
Çizelge 6.31. AB'nin Fas'a yapacağı ihracattaki değişimler	148
Çizelge 6.32. AB'nin Fas'tan yapacağı ithalattaki değişimler.....	149
Çizelge 6.33. AB'nin İsrail'e yapacağı ihracattaki değişimler	150
Çizelge 6.34. AB'nin İsrail'den yapacağı ithalattaki değişimler.....	151
Çizelge 6.35. AB'nin Lübnan'a yapacağı ihracattaki değişimler.....	152
Çizelge 6.36. AB'nin Lübnan'dan yapacağı ithalattaki değişimler	153
Çizelge 6.37. AB'nin Mısır'a yapacağı ihracattaki değişimler.....	154

Çizelge	Sayfa
Çizelge 6.38. AB'nin Mısır'dan yapacağı ithalattaki değişimler	154
Çizelge 6.39. AB'nin Suriye'ye yapacağı ihracattaki değişimler	155
Çizelge 6.40. AB'nin Suriye'den yapacağı ithalattaki değişimler	156
Çizelge 6.41. AB'nin Tunus'a yapacağı ihracattaki değişimler	157
Çizelge 6.42. AB'nin Tunus'tan yapacağı ithalattaki değişimler	158
Çizelge 6.43. AB'nin Ürdün'e yapacağı ihracattaki değişimler	159
Çizelge 6.44. AB'nin Ürdün'den yapacağı ithalattaki değişimler	159

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Türkiye’de ana sektörlerin GSYİH içindeki payı (2014).....	8
Şekil 2.2. Türkiye’de GSYİH’nin ve tarım sektörünün büyüme hızı (1999-2014).....	9
Şekil 2.3. Türkiye’de tarımsal katma değer ve tarımsal katma değer artış hızı (1969-2014)	10
Şekil 2.4. Türkiye’de tarımsal destekler (2000-2014)	22
Şekil 2.5. Ülkelere göre tarımsal desteklerin GSYİH’daki payı (1995-2014, %).....	23
Şekil 2.6. Çeşitli ülkelerde tarımsal destek türlerinin toplam desteklerdeki payları (2014, %).....	24
Şekil 2.7. Türkiye’nin ihracatında ticaret ortaklarının payları (2013-%)	32
Şekil 2.8. Türkiye’nin ithalatında ticaret ortaklarının payları (2013-%).....	33
Şekil 2.9. Türkiye’nin ihracatında ana sektörlerin payları (2013-%)	33
Şekil 2.10. Türkiye’nin mal ihracatında sektörlerin payları (%)	34
Şekil 2.11. Türkiye’nin ithalatında ana sektörlerin payları (2013-%).....	35
Şekil 2.12. Türkiye’nin mal ithalatında sektörlerin payları (%)	35
Şekil 2.13. Türkiye’nin toplam ihracatı ve ithalatındaki değişmeler.....	36
Şekil 2.14 Türkiye’nin tarımsal ürün dış ticaretinde değişmeler (2000-2013).....	37
Şekil 2.15. Türkiye’nin tarımsal ürün ihracatının yapısı (2000-2013)	38
Şekil 2.16. Türkiye’nin tarımsal ürün ithalatının yapısı (2000-2013)	39
Şekil 3.1. Serbest ticaret anlaşmalarının statik etkileri.....	51
Şekil 3.2. Ticaret ortağı ve diğer ülkeler açısından ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler (ticaret ortağının talebi karşılayamaması durumu).....	55
Şekil 3.3. Ticaret ortağı ve diğer ülkeler açısından ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler (ticaret ortağının talebi tam karşılamaması durumu)	57
Şekil 3.4. Sınırlı ikame durumunda statik etkiler	59
Şekil 5.1. İki aşamalı bütçeleme sistemi.....	83
Şekil 6.1. Türkiye’nin ithalatında ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler	108

Şekil	Sayfa
Şekil 6.2. Türkiye'nin ihracatında ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler	112
Şekil 6.3. Türkiye'nin ihracatında ürün türüne göre ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler	113
Şekil 6.4. Türkiye'nin ithalatında ürün türüne göre ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler	114
Şekil 6.5. AB'nin ihracatında ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler	135
Şekil 6.6. AB'nin ithalatında ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler.....	138
Şekil 6.7. AB'nin ihracatında ürün türüne göre ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler.....	139
Şekil 6.8. AB'nin ithalatında ürün türüne göre ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler.....	140

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ABKP	Avrupa Birliği Komşuluk Politikası
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AİB	Akdeniz İçin Birlik
APÜ	Akdeniz Partner Ülkeleri
ASEAN	Güneydoğu Asya Uluslar Birliği
AVE	Ad-Valorem Eşiti
BM	Birleşmiş Milletler
BTA	Bölgesel Ticaret Anlaşmaları
COMTRADE	Mal Ticareti İstatistik Veri Tabanı
ÇATAK	Çevre Amaçlı Tarımsal Arazi Kullanım
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EFTA	Avrupa Serbest Ticaret Birliği
EKÜK	En Kayrılan Ülke Kuralı
EMU	Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği
EUI	Economist Intelligence Unit
EUROMED	Avrupa Akdeniz Ortaklığı - Barselona Anlaşması
FAO	Gıda ve Tarım Örgütü
GAFTA	Büyük Arap Serbest Ticaret Bölgesi
GATS	Hizmet Ticareti Genel Anlaşması
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GB	Gümrük Birliği
GHDT	Genel Hizmetler Destek Tahmini

Kısaltmalar	Açıklamalar
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GYÜ	Gelişme Yolundaki Ülkeler
HS	Harmonize Sistem
IDB	Entegre Veri Tabanı
IMF	Uluslararası Para Fonu
KAP	Küresel Akdeniz Politikası
MEDA	Akdeniz Kalkınma Yardım Programı
MERCOSUR	Güney Amerika Ortak Pazarı
MFN	En Çok Kayrılan Ülke
NAV	Ad-Valorem Dışı
ODKA	Orta Doğu ve Kuzey Afrika Ülkeleri
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OTP	Ortak Tarım Politikası
SİE	Sabit İkame Esnekliği
SDE	Sabit Dönüşüm Esnekliği
STA	Serbest Ticaret Anlaşması
STB	Serbest Ticaret Bölgesi
TDT	Tüketici Destek Tahmini
TDYK	Tarımsal Destekleme ve Yönlendirme Kurulu
TODT	Toplam Destek Tahminini
TRAINS	Ticaret Analizi Bilgi Sistemi
TRUP	Tarım Reformu Uygulama Projesi
TSKB	Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri
TTA	Tercihli Ticaret Anlaşması
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Örgütü
ÜDT	Üretici Destek Tahmini
WITS	Dünya Entegre Ticaret Çözümleri
YAP	Yenilenmiş Akdeniz Politikası
YİTS	Yaklaşık İdeal Talep Sistemi

1. GİRİŞ

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) çatısı altında dünya ticaretin serbestleştirilmesine yönelik görüşmeler oldukça yavaş ilerlemektedir. Bu durum ülkeleri ikili ve bölgesel ticaret anlaşmaları yapmaya yöneltmiş, dolayısıyla son yıllarda Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) sayısında önemli bir artış gerçekleşmiştir. Bu anlaşmalardan biri de Avrupa Birliği (AB) ile Türkiye'nin de dâhil olduğu 12 Akdeniz Ülkesi¹ arasında 1995 yılında imzalanan Barselona Anlaşması'dır (EUROMED). Barselona Anlaşması ile Akdeniz Havzasının bir serbest ticaret bölgesine (STB) dönüştürülüp, bölgenin bir refah alanı olması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda AB ve Akdeniz Partner Ülkeleri (APÜ) arasında ortaklık anlaşmaları yapılmaktadır². Ancak bu anlaşmalar tarımsal ürünleri henüz tam olarak kapsamamakta, sadece bazı işlenmiş tarım ürünlerini kapsamaktadır.

Barselona Anlaşması'nın tarımsal ürünleri kapsamıyla ilgili tartışmalar hem AB hem de APÜ içinde devam etmektedir. AB içindeki tartışmalar Kuzey AB ülkeleri ile Güney AB ülkeleri arasında yoğunlaşmaktadır. Güney AB ülkeleri (Akdeniz'e kıyısı olan AB'ye üye ülkeler), ürettikleri tarım ürünleriyle APÜ'nün ürettiği tarım ürünlerinin benzer olması nedeniyle APÜ ile tarım ürünlerinde serbest ticaretin, bu ülkelerin Kuzey Avrupa'daki pazar paylarını kaybetmelerine neden olabileceğini öne sürmektedirler. Kuzey AB ülkeleri ise bu ülkelerin ürettiği kuzeye has ürünler için daha geniş bir piyasa hacmine sahip olabilecekleri nedeniyle söz konusu STA'yı desteklemektedir. APÜ için ise tartışma konuları bir taraftan STA sonrasında ihraç malları için daha geniş bir piyasa hacmine sahip olması, diğer taraftan kuzeye has ürünlerde APÜ'nün AB'ye göre rekabet gücünün düşük olması nedeniyle bu ürünlerin üretiminin azalması ve ithalatının artması, ayrıca gümrük tarifelerinin kaldırılmasıyla tarife gelirlerinin düşmesi konularında yoğunlaşmaktadır.

Tarımsal faaliyetlerin sadece ekonomik ve çevresel değil aynı zamanda sosyal boyutları da bulunmaktadır. Tarım sektörünün özellikte gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYİH) ve istihdama katkısı ekonomik önemini; gıda güvenliği,

¹Bu ülkeler Cezayir, Mısır, İsrail, Kıbrıs Rum Kesimi, Lübnan, Ürdün, Malta, Fas, Filistin, Suriye, Tunus ve Türkiye'den oluşmakta olup Kıbrıs Rum Kesimi ve Malta daha sonra AB'ye üye olmuştur.

² Barselona Anlaşması kapsamındaki görüşmeler Barselona Süreci olarak da adlandırılmaktadır.

nüfusun beslenmesi, çevre, doğal kaynaklar, enerji, yoksulluk ve kırsal kalkınma gibi konulardaki önemi ise sosyal önemini ortaya koymaktadır.

AB ve APÜ arasında yapılmakta olan serbest ticaret anlaşmalarının tarım ürünlerini de kapsamasının, Türk tarım sektörü üzerinde önemli etkileri olacağı kaçınılmazdır. Türkiye’de tarım sektörünün GSYİH’deki payı yaklaşık %9, toplam istihdamdaki payı ise yaklaşık %21 civarındadır. Türkiye’nin 2013 yılında tarımsal ürün ihracatı 16 milyar dolar, tarım ürünleri ithalatı ise yaklaşık 13 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir. Türkiye, tarım ürünleri ticaretinde hem AB ve APÜ hem de diğer ülkelere karşı genel olarak net ihracatçı konumundadır. Türkiye’nin toplam tarımsal ürün ithalatı ve ihracatında AB en önemli ticaret ortağıdır. Türkiye’nin toplam tarımsal ürün ihracatında AB’nin payı %30, ithalatında ise AB’nin payı %25 civarındadır. APÜ ise Türkiye’nin tarımsal ürün ihracatı açısından önemli bir pazar niteliğindedir. APÜ’nün, Türkiye’nin toplam tarımsal ürün ihracatındaki payı yaklaşık %9 iken, tarımsal ürün ithalatındaki payı yaklaşık %2’dir.

Dünya ticaretin serbestleştirilmesinin dünya refahını arttıracığı konusunda birçok iktisatçı görüş birliği içerisinde. Ancak taraf ülkeler arasında mal ticaretindeki tarifeleri ve miktar kısıtlamalarının kaldırılmasına dayanan serbest ticaret anlaşmalarının refahı arttırmayacağı ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkilerin hangisinin daha etkili olacağına bağlıdır. Ticaret yaratıcı etki, serbest ticaret anlaşması sonrası üye ülkelerdeki yüksek maliyetli üretimin yerine, anlaşmaya taraf daha verimli ülkenin üretiminin geçmesiyle ortaya çıkmaktadır. Ticaret saptırıcı etki ise en verimli ülkenin anlaşmaya taraf olmaması durumunda bu ülkeden yapılan ithalat yerine anlaşmaya taraf daha yüksek maliyetli ülkelere ithalat yapılmasıyla gerçekleşmektedir. Ticaret yaratıcı etki refahı artırırken, ticaret saptırıcı etki refahı azaltmaktadır.

Geleneksel ticaret modellerinde, ithal malların homojen olduğu ve dolayısıyla bu mallar arasında tam ikame olduğu varsayılmıştır. Armington (1969) ise farklı coğrafi bölgelerde ya da ülkelere üretilen ürünler arasında tam olmayan ikame olduğunu, dolayısıyla da dış ticarete konu olan malların homojen değil, heterojen olduğunu varsaymıştır. İthal mallar arasında ikame edilebilirliğin derecesi, ikame esnekliğiyle ölçülmektedir. Daha yüksek bir ikame esnekliği değeri, bu mallar arasında ikame edilebilirliğin arttığı anlamına gelecektir.

Yani bu mallar arasındaki ikame esnekliği arttıkça, mallar daha homojen hale gelmektedir. Diğer yandan ikame esnekliği değer azaldıkça bu mallar daha heterojen hale gelecek, dolayısıyla mallar arasındaki ikame edilebilirliğin derecesi azalacaktır. Bu nedenle göreceli fiyatlar değiştiğinde ithal edilen malların bileşimi, ikame esnekliğine bağlı olarak değişecektir. Homojenlik varsayımı değiştirildiğinde ithal malların ikame edilebilirlik derecesine bağlı olarak ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler değişebilmektedir.

Literatürde serbest ticaret anlaşmaların etkilerinin analizlerinde kullanılan 3 model bulunmaktadır. Bunlar; “*ex-ante*” nitelikteki hesaplanabilir genel denge modelleri ve Armington modeli ile “*ex-post*” nitelikteki çekim modelidir (gravity model). Hesaplanabilir genel denge modellerinin avantajı, ticaret politikalarının ekonominin bütünü üzerindeki etkilerini göstermesidir. Ayrıca dinamik genel denge modelleri kullanılarak serbest ticaret anlaşmalarının yalnızca statik etkileri değil, dinamik etkileri de gösterilebilir. Kısmi denge modeli olan Armington modelinin avantajı ise tek bir piyasaya odaklanılarak, söz konusu piyasa ile ilgili oldukça detaylı bir analiz yapılmasına izin vermesi ve genel denge modellerine parametre sağlamasıdır. Çekim modelleri ise serbest ticaret anlaşmalarının ticaret akımları üzerindeki etkilerini analiz edebilmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı AB ile APÜ arasında tarım ürünlerinde serbest ticaret anlaşmasının Türkiye'nin ve AB'nin tarımsal ürün ticareti üzerindeki potansiyel etkilerini analiz etmektir. Dolayısıyla çalışmamız “*ex-ante*” niteliktedir. Çalışmamız, AB'nin tarım ürünleri tanımlanması doğrultusunda 4 haneli harmonize sisteme göre oluşturulmuş 209 malı kapsamaktadır. Tüm ülkelerle tarımsal ticaretin yansıtılabilmesi için dünya 28 ülke ve ülke grubuna ayrıştırılmıştır. Çalışmamızda her bir tarım ürününde, serbest ticaret anlaşması sonrası ülkelere göre dış ticaretinin ne kadar değişiklik meydana geleceği, diğer bir ifadeyle her bir tarım ürününde gerçekleşmesi beklenen ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkilerin neler olacağı gösterilecektir. Bu nedenle Armington Modeli'nin kullanılmasının daha uygun olacağı düşünölmüştür.

Armington modelinde, farklı coğrafi bölgelerde ya da ülkelerde üretilen ürünler arasında tam olmayan ikame olduğunu varsayılmaktadır. Modelde, ithalat yapan iki ülkenin malları arasındaki ikamenin aynı olmasını sağlayan Sabit İkame Esnekliği (SİE) toplama fonksiyonu

(CES aggregation function) kullanılmaktadır. Modelde iki aşamalı bir bütçeleme sistemi kullanılmaktadır. İki aşamalı bütçeleme sisteminde; ilk aşamada ithalatçı ülkenin belirli bir maldan ne kadar ithal edeceğine, ikinci aşamada ise ithalatçı ülkenin, veri toplam yerli üretim miktarıyla, her bir ticaret ortağından ne kadar ithal edeceğine karar verilmektedir.

Analizden elde edilecek sonuçlar, serbest ticaret anlaşması sonrasında her bir tarımsal üründe ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkilerin ne kadar olacağını göstermesi açısından önemlidir. Modelde ihracat için yurtdışı talep esnekliğinin, ithalat için ise yurtiçi arz esnekliğinin sonsuz olduğu varsayılmıştır. Bu nedenle sonuçlar ihracat ve ithalattaki olası değişimlerin üst sınırlarını göstermektedir.

Analiz sonuçlarıyla, Türkiye'nin tarımsal ürünlerin hangilerinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu, hangilerinde rekabet gücünün yetersiz olduğu görülebilecektir. Dolayısıyla analiz sonuçları, politika yapıcılara Barselona Anlaşması kapsamında tarımsal ürün ticaretinin serbestleştirilmesinin Türk tarım sektörünün dış ticareti üzerindeki potansiyel etkileri konusunda yol gösterici olabilecektir. Ayrıca hesaplanan Armington esneklikleri, genel denge modellerinde kullanılarak, tarım sektöründe serbestleştirmenin ekonominin geneli üzerindeki etkilerinin gösterilmesini mümkün kılacaktır.

Diğer taraftan Barselona Anlaşmasından bağımsız olarak Türkiye'nin olası AB üyeliği veya gümrük birliğini tarımsal ürünleri de tam olarak kapsamaması durumunda AB ile Türkiye arasında serbest ticaret söz konusu olacaktır. Bu nedenle analizden elde edilecek sonuçlar, olası AB üyeliğinin veya gümrük birliğinin tarımsal ürünleri de kapsamasının Türkiye ile AB arasındaki dış ticaretin nasıl değişeceği konusunda genel bir fikir verebilir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye'nin tarım sektörüne ve dış ticaretinin yapısına genel olarak değinilecektir. Bu kapsamda ilk olarak tarım sektörüne, tarım sektöründe uygulanan politikalara ve bu politikaları etkileyen Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Tarım Anlaşması ve AB Ortak Tarım Politikasına (OTP) değinilecek ve daha sonra Türkiye'nin dış ticaretinin yapısından ve tarımsal ürün dış ticaretindeki gelişmelerden bahsedilecektir.

Üçüncü bölüm, bir tercihli ticaret anlaşması türü olan serbest ticaret anlaşmalarının kapsamına ve teorik gelişimine ayrılacaktır. Bu doğrultuda öncelikle tercihli ticaret

anlaşmalarına ve tercihli ticaret anlaşması türlerine değinilecek, daha sonra serbest ticaret anlaşmalarının teorik gelişimi anlatılacak ve son olarak serbest ticaret anlaşmalarının etkileri açıklanacaktır.

Dördüncü bölümde AB ve Türkiye'nin de dâhil olduğu Akdeniz Partner Ülkeleri arasında yapılan serbest ticaret anlaşmaları ve tarımsal ürünlerde uygulanan dış ticaret politikası ele alınacaktır. Bu kapsamda Barselona Anlaşması öncesinde AB ve APÜ arasında yapılan anlaşmalara kısaca değinilecek, Barselona Anlaşması anlatılacak, Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne üyeliğinden bahsedilecek ve son olarak tarımsal ürün ticaretinde Türkiye'nin AB ve APÜ'ye, AB ve APÜ ülkelerinin Türkiye'ye uyguladığı gümrük tarifeleri açıklanacaktır.

Beşinci bölümde ilk olarak AB ve APÜ arasındaki serbest ticaret anlaşmaları ile ilgili önceki çalışmalara değinilecek, daha sonra ekonometrik analizde kullanılacak Armington modeli, modeldeki hesaplama adımları, tahmin yöntemi ve analizde kullanılan veri seti açıklanacaktır.

Altıncı bölüm, tamamen ekonometrik analizin sonuçlarına ayrılmıştır. Bu bölümde AB ve APÜ serbest ticaret anlaşmalarının tarımsal ürünleri kapsamı durumunda Türkiye ve AB'nin tarımsal ürün ithalatı ve ihracatında gerçekleşmesi beklenen değişimler ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

Çalışmanın son bölümünde ise analizden elde edilen sonuçların genel bir değerlendirilmesi yapıp, Türkiye'nin tarım ürünlerinde serbest ticaretten kazançlı çıkabilmesi için uygulaması gereken politikalara kısaca değinilecektir.

2. TÜRKİYE'DE TARIM SEKTÖRÜNÜN YAPISI, TARIM POLİTİKALARI VE DIŞ TİCARET

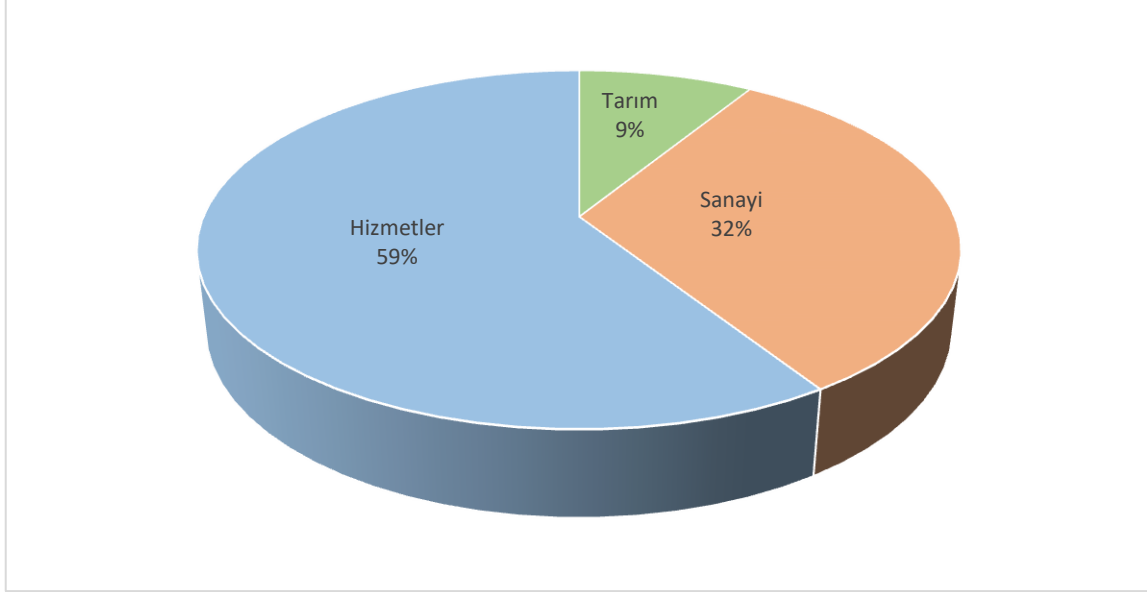
Tarım sektörünün hem sosyal hem de ekonomik açıdan önemi, sektörü stratejik bir sektör haline getirmektedir. Nüfusun beslenmesi, gıda güvenliği, çevre, doğal kaynaklar, yoksulluk ve kırsal kalkınmadaki önemi gibi konular sosyal açıdan önemini; milli gelire, istihdama (özellikle kırsal istihdama), ihracata ve aramalı olarak kullanıldığı sanayi üretimine katkısı ise ekonomik açıdan önemini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla tarım sektöründeki politika değişikliklerinin sadece ekonomik değil sosyal sonuçları da olacaktır. Bu bölümde öncelikle Türk tarım sektörünün mevcut yapısı ve yapıyı etkileyen iç ve dış politikalar hakkında genel bir bilgi vermek amaçlanmıştır.

Bu bölümde ilk olarak Türk tarım sektörünün yapısal özelliklerine, tarım sektöründe uygulanan politikalara ve bu politikaları etkileyen Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Tarım Anlaşması ve Avrupa Birliği (AB) Ortak Tarım Politikasına (OTP) değinilecek ve daha sonra ise Türkiye'nin dış ticaretinin yapısından ve tarımsal ürün dış ticaretindeki gelişmelerden bahsedilecektir.

2.1. Türkiye'de Tarım Sektörünün Yapısı ve Tarım Politikaları

2.1.1. Türkiye'de tarım sektörünün yapısı

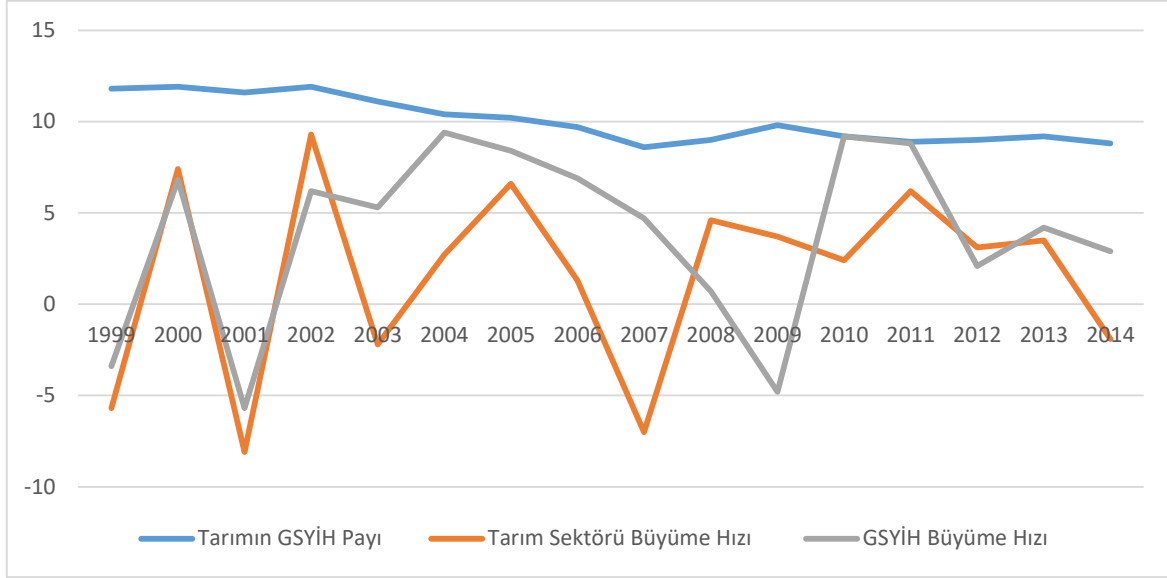
Türkiye'nin 2015 yılında gayrisafi yurtiçi hasılası (GSYİH), yaklaşık 720 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de tarım sektörünün GSYİH'deki payı giderek düşse de hala önemli bir düzeydedir. Türkiye'de 2015 yılı itibariyle tarım sektörünün GSYİH içerisindeki payı yaklaşık %9 iken, hizmetler sektörünün payı yaklaşık %59 ve sanayi sektörünün payı ise yaklaşık %32'dir (Şekil 2.1).

Şekil 2.1. Türkiye’de ana sektörlerin GSYİH içindeki payı (2015)

Kaynak: TÜİK (2016)

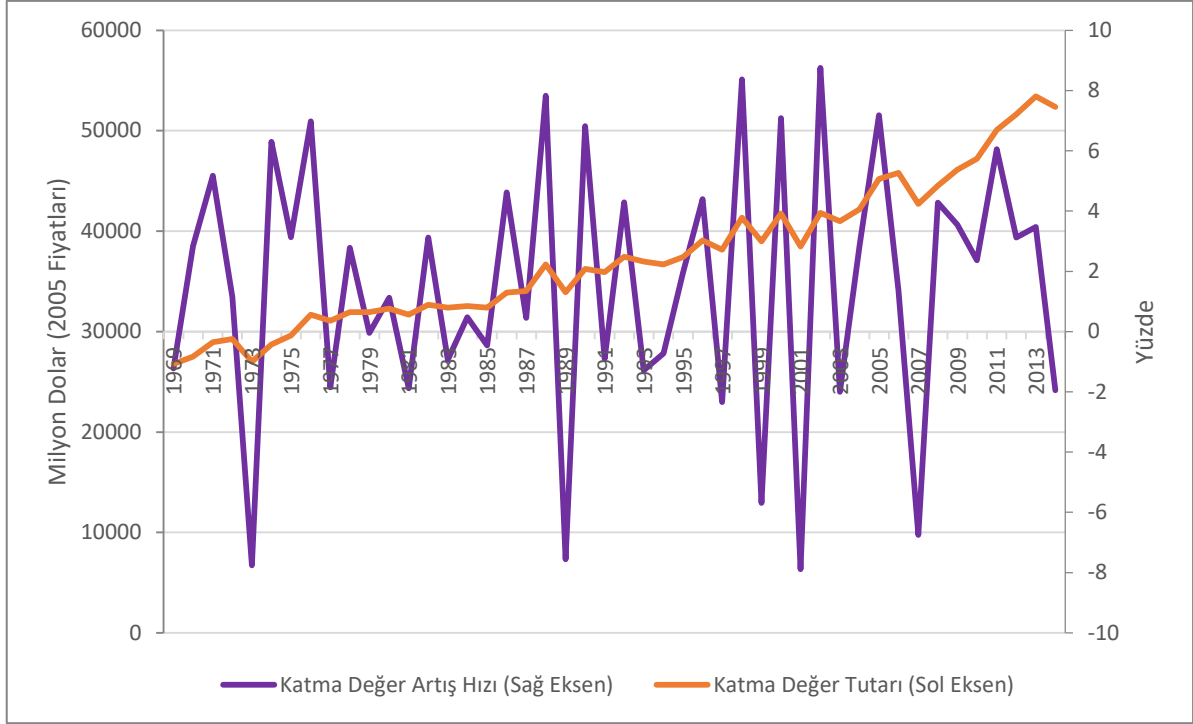
Şekil 2.2.’de 1999-2014 döneminde GSYİH’nin ve tarım sektörünün büyüme hızları ile tarım sektörünün GSYİH içindeki payındaki değişimler gösterilmektedir. 2000’li yılların başında yaklaşık %12 olan tarım sektörünün GSYİH’deki payı, 2014 yılında %8,8’e gerilemiştir. Bu oranın, AB ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkeleri için yaklaşık %1,7 olduğu dikkate alındığında, Türkiye için tarım sektörünün göreceli önemi ortaya çıkmaktadır. Mevsimsel faktörlere yüksek düzeyde bağımlı olan tarım sektörünün büyüme hızı dalgalı bir seyir izlemektedir. 2013 yılında yüzde %3,5 büyüyen tarım sektörü, 2014 yılında kuraklık ve don gibi doğal afetler nedeniyle %1,9 küçülmüştür. Diğer taraftan kriz ve kuraklık yıllarını izleyen dönemler dışında tarım sektörünün büyüme hızı, GSYİH büyüme hızının altında kalmaktadır. Bu durum, tarım sektöründeki katma değer artışının, diğer sektörlerin gerisinde kalmasından kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir. Kullanılan kaynaklar – özellikle işgücü - dikkate alındığında, tarım sektöründe katma değer artışının diğer sektörlerin gerisinde kalması ise bu sektörde yapısal dönüşümün gerekliliğine işaret etmektedir.

Şekil 2.2. Türkiye’de GSYİH’nin ve tarım sektörünün büyüme hızı (1999-2014)

Kaynak: TÜİK (2015)

Türkiye’de son 46 yılda tarımsal katma değer yılda ortalama %1,5 büyüyerek, toplamda %95,7 artış göstermiştir. Şekil 2.3.’te 1969-2014 döneminde tarımsal katma değer ve tarımsal katma değer artış hızı gösterilmiştir. Tarımsal katma değer gelişimi incelendiğinde, katma değer artışlarının istikrarlı yıllık büyümeden çok basamaklar biçiminde sıçramalar gösterdiği göze çarpmaktadır. Tarımsal katma değerdeki bu sıçramaların esas nedeni o dönemlerde uygulanan politikalardır. 1965’ten sonraki sıçrama, ilk Beş Yıllık Kalkınma Planında getirilen teşvikler nedeniyle gerçekleşmiştir. Bunların arasında en önemlisi ticari gübrelere verilen destekler olduğu söylenebilir. 1970’lerdeki büyüme, hızlı mekanizasyona ve yeşil devrimin yansımalarına bağlanabilir. Daha sonra tekrar durağan bir seyir izlemeye başlayan katma değer, 1980 ortalarından itibaren dış konjonktür ve ticaret politikalarının yardımıyla, nadas alanlarının azaltılması ve kaliteli tohum kullanımıyla yeniden hız kazanmıştır (Çakmak ve Akder, 2005). 1996-2001 döneminde yaşanan ekonomik krizlerin de etkisiyle tarımsal katma değer yıllık dalgalanmalarının büyüklüğünde bir artış gözlemlenmektedir. 2000 yılından itibaren yeni bir yükseliş eğilimine girilmiş olup, özellikle 2005 yılından sonraki yükseliş eğilimi dikkat çekmektedir. 2007 yılındaki kuraklık dışındaki bu yükseliş eğiliminin yaşanmasında üretimde verimlilik ve kalitenin artırılması amacıyla 2005 yılında sertifikalı tohumluk ve fide/fidan konusunda destek verilmeye başlanmasının etkili olduğu söylenebilir (Acar ve Aytüre, 2014, 124).

Şekil 2.3. Türkiye’de tarımsal katma değer ve tarımsal katma değer artış hızı (1969-2014)
Kaynak: Dünya Bankası (2015)

Çizelge 2.1’de 2000-2014 döneminde Türkiye’de sektörlere göre istihdam edilenlerin sayısı ve sektörlerin toplam istihdamdaki payları verilmiştir. Türkiye ekonomisinde 2014 yılında istihdam edilen kişi sayısı yaklaşık 26 milyondur. Bunun yaklaşık %21’i tarım sektöründe, %20,5’i sanayi sektöründe, %7,5’i inşaat sektöründe ve %51’i hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir. Toplam istihdamda tarım sektöründe istihdam edilenlerin payı giderek düşmesine rağmen hala sanayi sektöründe istihdam edilenlerden az da olsa fazladır. 1980 yılında tarım sektörünün toplam istihdamdaki payı yaklaşık %51 iken, 1990 yılında %47’ye, 2000 yılında %36’ya ve 2014 yılında %21’e düşmüştür.

Toplam GSYİH artışına karşın tarım sektörünün GSYİH içerisindeki payındaki düşüş trendi (Şekil 2.2.) ile tarım sektöründe istihdam edilenlerin toplam istihdamdaki payında düşüş trendi birlikte değerlendirildiğinde, tarım sektörünün GSYİH’deki payının görece daha hızlı düştüğü göze çarpmaktadır. Bu durum sonucunda tarım sektöründen elde edilen gelirlerin, tarım dışı gelirlerden ciddi ölçüde azalmakta olduğu söylenebilir.

Çizelge 2.1. Türkiye’de sektörlere göre istihdam (2000-2014)

Yıllar	Bin kişi					Yüzde			
	Toplam	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler
2000	21 580	7 769	3 810	1 364	8 637	36	17,7	6,3	40
2001	21 524	8 089	3 774	1 110	8 551	37,5	17,5	5	40
2002	21 354	7 458	3 954	958	8 984	35	18,5	4,5	42
2003	21 147	7 165	3 846	965	9 171	33,8	18,2	4,6	43,4
2004	19 632	5 713	3 929	967	9 023	29,1	20	4,9	46
2005	20 067	5 154	4 183	1 107	9 623	25,7	20,8	5,5	48
2006	20 423	4 907	4 283	1 196	10 037	24	21	5,9	49,1
2007	20 738	4 867	4 314	1 231	10 326	23,5	20,8	5,9	49,8
2008	21 194	5 016	4 440	1 242	10 495	23,7	20,9	5,9	49,5
2009	21 277	5 240	4 079	1 306	10 650	24,6	19,2	6,1	50,1
2010	22 594	5 683	4 496	1 431	10 986	25,2	19,9	6,3	48,6
2011	24 110	6 143	4 704	1 676	11 586	25,5	19,5	7	48,1
2012	24 821	6 097	4 751	1 709	12 266	24,6	19,1	6,9	49,4
2013	25 524	6 015	4 956	1 782	12 771	23,6	19,4	7	50
2014	25 965	5 470	5 315	1 946	13 234	21	20,5	7,5	51

Kaynak: TÜİK (2015)

2013 yılında toplam istihdamın (yaklaşık 25,5 milyon kişi) %34’ü kırsal alanda, %66’sı ise kentlerde istihdam edilmiştir. Kırsal bölgelerdeki istihdamda, özellikle kadınların istihdamında, tarım sektörünün payı dikkat çekmektedir. Kırsal bölgelerde istihdam edilen kadınların %80’i, erkeklerin ise %49’u tarım sektöründe çalışmaktadır. Kentlerde ise bu oranlar erkekler ve kadınlar için sırasıyla %3,3 ile %7 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla hem kırsal hem de kentsel alanlarda tarım sektöründe kadınlar oran olarak daha fazla istihdam edilmektedir.

Çizelge 2.2. Yerleşim yeri ve cinsiyete göre istihdam (2013)

	Kır (%)		Kent (%)	
	Erkek (%)	Kadın (%)	Erkek(%)	Kadın (%)
Tarım Sektörü	49	80	3,3	7
Diğer Sektörler	51	20	96,7	93
Toplam	34		66	

Kaynak: TÜİK (2015)

Çizelge 2.3'te karşılaştırmalı olarak 2013 yılına ait işgücü verimliliği göstergeleri verilmiştir. Bu çizelgeye göre Türkiye'nin tarımsal işgücü verimliliği 2004-2013 yılları arasında, 11 000 dolarından 21 900 dolara yükselmiştir. Bu rakamlar olumlu bir değişimi işaret etmektedir. Tarımsal işgücü verimliliğinin sanayi, hizmetler ve genel işgücü verimliliğinin altında olduğu da dikkat çekicidir. Tarımsal işgücü verimliliği, sanayi işgücü verimliliği ve hizmetler işgücü verimliliklerinin, sırasıyla yaklaşık %31'i ve %34'ü kadardır. Bu nokta, son yıllarda tarımsal işgücü verimliliğinde olumlu bir değişim gerçekleşse de tarımsal işgücü verimliliğinin hala önemli gelişmeler göstermesi gerektiğini işaret etmektedir. Diğer taraftan dünya ölçeğinde değerlendirildiğinde, tarımsal işgücü etkinliği her zaman sanayi sektörü işgücü verimliliğinin altında gerçekleşmemektedir. Örneğin Hollanda'da tarımsal işgücü verimliliği 141 bin dolar olarak hesaplanırken, sanayi işgücü verimliliği ise yaklaşık 138 bin dolar olarak hesaplanmıştır. Bu duruma örnek bir başka ülke ise İsrail'dir. 2013 yılında İsrail'in tarımsal işgücü verimliliği 119 bin dolar olarak hesaplanırken, sanayi işgücü verimliliği ise yaklaşık 93 bin dolar olarak hesaplanmıştır. Bu iki ülkenin tarımsal işgücü verimliliği rakamları dikkat çekicidir. Dolayısıyla, tarım sektöründe ulaşılabilecek işgücü verimliliği değerleri çok yüksek seviyelerde olabilmektedir, önemli olan izlenecek politikalarla gerekli dönüşümün sağlanarak tarımsal etkinliğin artırılması ve böylece verimliliğin yükseltilmesidir (Kalkınma Bakanlığı, 2014).

Çizelge 2.3. Karşılaştırmalı işgücü verimliliği göstergeleri (2013)

İşgücü Verimliliği ¹ (1000 ABD Doları-2013)				
	Genel	Tarım	Sanayi	Hizmetler
ABD	114,9	85,5	128,0	112,7
Belçika	99,5	56,2	114,0	96,3
Hollanda	86,1	141,1	137,9	74,7
Almanya	82,4	42,5	100,8	77,1
İsrail	74,4	119,3	92,7	69,7
Japonya	73,1	22,9	73,8	74,7
Türkiye	56,0	21,9	69,7	64,8
Brezilya	24,1	8,5	30,7	26,2
Çin	17,2	4,8	23,9	19,8
Hindistan	10,8	3,0	12,3	23,7

Kaynak: IMD World Competitiveness Yearbook (2014)

¹ Satın Alma Gücü Paritesine göre hesaplanmış GSYİH'nin, çalışan sayısına oranı

2014 Yılı itibariyle Türkiye'nin ekilebilir alanı yaklaşık 24 milyon hektardır. Bu alanın, yaklaşık %83'ü tahıl üretimi için, %3,5'i sebze ekimi, %2'si bağ alanı, %8'i meyve üretimi için kullanılmakta ve %3,5'i ise zeytin ağaçlarından oluşmaktadır. Toplam ekilebilir alanın yalnızca %20'si sulanabilmektedir. En fazla üretilen tarla ürünleri buğday, dane mısır, çeltik, arpa, patates, nohut, mercimek, ayçiçeği, tütün, şeker pancarı ve pamuktur. Sebze üretiminde kuru soğan, domates, hıyar, biber, patlıcan, taze fasulye, kavun, karpuz, lahana ve marul üretimi öne çıkmaktadır. En fazla üretilen meyveler ise portakal, mandalina, limon, elma, armut, şeftali, kayısı, fındık ve zeytindir (TUİK, 2014).

Türkiye'de tarım işletmeleri genel olarak küçük ölçeklidir. 2006 Genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre Türkiye'de ortalama işletme büyüklüğü 60 dekadır. Tarımsal işletmelerin %32,7 ile en fazla 20-49 dekar işletme büyüklük grubunda, tarımsal işletmelerin tasarrufunda bulunan arazi ise %23,6 ile en fazla 200-499 dekar işletme büyüklük grubunda yer almaktadır. Tarımsal işletmelerin %78,9'u 100 dekardan küçük işletme büyüklük gruplarında yer almaktadır. Bu işletmelerin tasarrufunda bulundurduğu arazi ise toplam arazinin %34,3'ünü oluşturmaktadır (TUİK, 2008). AB'de ortalama işletme

büyükliğünün 16 hektar seviyesinde olduğu ve işletme ölçeğinin üretim maliyetleri üzerine etkisi dikkate alındığında, Türk tarım sektörünün, tarımsal etkinliğinin sağlanması ve rekabet edebilirliği bakımından önemli yapısal sorunlarla karşı karşıya olduğu görülmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2014).

Tarımsal işletmelerin %62,3'ünde hem bitkisel üretim hem de hayvan yetiştiriciliği, %37,2'sinde yalnız bitkisel üretim, %0,5'inde ise yalnız hayvan yetiştiriciliği yapılmaktadır. Tarımsal işletmenin tasarrufunda bulunan toplam arazinin; %66,41'ini hem bitkisel üretim hem de hayvan yetiştiriciliği yapan işletmeler, %33,56'sını yalnız bitkisel üretim yapan işletmeler, %0,03'ünü yalnız hayvan yetiştiriciliği yapan işletmeler tasarrufunda bulundurmaktadır. AB Tipoloji sınıflamasına göre tarımsal işletme sınıfları incelendiğinde, işletmeler en fazla %25,7 ile uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği, %21,7 ile karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği, %19,8 ile uzmanlaşmış uzun ömürlü bitki yetiştiriciliği tipoloji sınıflarında yoğunlaşmaktadır (TUİK, 2008). Dolayısıyla tarımsal üretimde uzmanlaşmanın yaygın olmadığı ve tarım sektöründe bitkisel üretim ve hayvan yetiştiriciliğini bir arada yapan karma aile tipi işletmelerin ağırlıkta olduğu söylenebilir.

Büyükbaş hayvanı (sığır ve manda) olan tarımsal işletmelerin, büyükbaş hayvan sayısına göre işletme büyüklüğü grubu incelendiğinde, işletmeler %59,7 ile 1-4 baş hayvanı olan işletme büyüklüğü grubunda, hayvan sayısı ise %25,4 ile 10-19 baş hayvanı olan işletme büyüklüğü grubunda yoğunlaşmaktadır. Küçükbaş hayvanı (koyun ve keçi) olan tarımsal işletmelerin, küçükbaş hayvan sayısına göre işletme büyüklüğü grubuna bakıldığında, işletmeler %25,3 ile 20-49 baş hayvanı olan işletme büyüklüğü grubunda, hayvan sayısı ise %36,1 ile 50-149 baş hayvanı olan işletme büyüklüğü grubunda yoğunlaştığı belirlenmiştir (TUİK, 2008).

Çizelge 2.4. Tarımsal yapının etkinleştirilmesi göstergeleri

	2006	2010	2011	2012	2013	2014
DSİ Tarafından İnşa Edilerek İşletmeye Açılan Sulama Alanı (Net Kümülatif, Milyon ha)	2,53	2,73	2,76	2,78	2,85	2,93
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarım Reformu Gn.Md. Arazi Toplulaştırma Faaliyeti (Kümülatif, Milyon ha)	0,6	1,31	2,11	3,2	3,99	4,98
Sertifikalı Hububat (Buğday-Arpa) Tohumu Kullanım Oranı (Yüzde)	27	39,7	49	54	71	68
Organik Tarım Olarak Yetiştiricilik Yapılan Kültür Alanları (Bin ha)	100	162	325	399	559	661
Melez ve Kültür İrki Sığır Varlığının Toplam Sığır Varlığına Oranı (Yüzde)	68,7	78,3	80,4	82,3	83,7	86
Endüstriyel ve Toprak Muhafaza Ağaçlandırmaları (Kümülatif, Milyon ha)	2,6	2,88	2,96	3,06	3,21	5,35
Devlet Destekli Tarım Sigortaları Poliçe Sayısı (Bin adet)	12,3	375	588	744	850	1087

Kaynak: GTHB, OSİB, Kalkınma Bakanlığı (2014), DSİ

Çizelge 2.4.'te Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda yer verilen tarımsal yapının etkinleştirilmesi göstergelerinin güncellenmiş hali sunulmaktadır. DSİ tarafından inşa edilen alanlarda 2006-2014 yılları arasında %15,8'lik bir artış gözlenmektedir. Toplulaştırma yapılan arazi miktarı aynı dönemde 0,6 milyon hektardan 4,98 milyon hektara yükselmiştir. 2006 yılında %27 olan sertifikalı hububat tohumluk kullanım oranı, 2014 yılında %68'e yükselmiştir. 2006-2014 döneminde melez ve kültür ırkı sığır varlığının toplam sığır varlığına oranı yüzde 68,7'den yüzde 86'ya yükselmiştir. Devlet destekli tarım sigortaları poliçe sayısı ise 2006'da 12,3 iken, bu sayı 2014 yılında 1 087'ye yükselmiştir. Bu göstergeler söz konusu dönemdeki bazı olumlu gelişmeleri işaret etmektedir. Diğer taraftan, tarım sektörü yapısının etkinleştirilmesi için başka diğer yapısal dönüşümlerin de gerçekleştirilmesi, tarım politikalarının tarım sektöründe etkinlik ve rekabetçiliğini sağlamaya odaklı olarak gıda güvenliği konusuna eğilmesi gerekmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2014).

1996 yılında yapılan Dünya Gıda Zirvesi'nde gıda güvenliği, tüm insanların, her zaman, aktif ve sağlıklı bir yaşam sürdürebilmeleri için gereksinim duydukları diyet ihtiyacı ve gıda tercihlerini karşılayan besleyici ve güvenilir gıdaya yeterli düzeyde fiziksel ve ekonomik olarak ulaşabildikleri durum olarak tanımlanmıştır. Bu tanımda gıda güvenliğinin 4 boyutu bulunmaktadır (FAO, 2016). Bunlar: (1) gıdanın bulunabilirliği, (2) gıdanın erişilebilirliği, (3) gıdanın kalite ve güvenilirliği ve (4) ilk üç boyutun istikrarlılığıdır.

Economist Intelligence Unit (EIU) (2015) tarafından hazırlanan Küresel Gıda Güvenliği Endeksinde, Türkiye 100 üzerinden ortalama 66 puan ile listedeki 109 ülke arasında 39. sırada yer almıştır. Bu listede en yüksek puan 89 ile ABD için verilmektedir. ABD'yi Singapur (88,2 puan) ve İrlanda (85,4 puan) takip etmektedir. Gıda güvenliğine ilişkin hazırlanan bu endekste gıda güvenliğinin boyutlarına göre Türkiye, kalite ve güvenlik boyutunda 69,1 puan alarak 33.sırada, bulunabilirlik boyutunda 67,7 puan alarak 40.sırada ve erişilebilirlik boyutunda 62,9 puan alarak 47.sırada yer almıştır.

Gıda güvenliğinin sürdürülebilirliğinin sağlanmasında, Türkiye'de tarımsal yapıda etkinliğin gerçekleştirilerek gıda üretiminin istikrarlı bir şekilde artırılması oldukça önem taşımaktadır. Sürdürülebilir gıda güvenliğinin sağlanmasında diğer bir önemli nokta ise uluslararası tarımsal ticarete rekabetçi bir tarım sektörüne sahip olunmasıdır. Tarım sektörünün kendi ayakları üzerinde durabilmesi, sürdürülebilir bir gıda güvenliğinin sağlanmasında en önemli aşamadır. Bu amaca yönelik olarak, kısa dönemli etkileri olan geçici kaynak aktarımları gibi politikalar yerine, tarım sektöründe kaynakların etkin kullanımının sağlanmasına ve istikrarlı ve sağlam bir tarımsal yapının oluşturulmasına yönelik politikalar izlenmesi gerekmektedir. Tarım sektöründe etkinlik artışı, üretim maliyetlerini düşürerek artan arz yoluyla rekabetçiliği³ sağlayacak ve böylece gıda tüketiminin artmasını temin edecek bir yapı oluşabilecektir. Bu noktadan açıkça görülebileceği üzere, tarımsal etkinlik ile gıda güvenliği arasındaki bağlantıyı, rekabetçilik sağlamakta olup; sürdürülebilir bir gıda güvenliği için bu bakış açısı büyük önem taşımaktadır. (Kalkınma Bakanlığı, 2014).

³ Rekabetçi tarım, tarımın girdi piyasalarının sağlıklı işlemesi, üretim faktörlerinin piyasa fiyatlarından sağlanması, bu açıdan diğer sektörlerle rekabet edebilmesi ve ürününü makul bir kâr elde ederek sağlıklı işleyen rekabetçi piyasalarda satabilmesi şeklinde ifade edilebilir (Çakmak, Dudu ve Öcal, 2008).

Türkiye’de üretimde tarımsal etkinliği Çakmak, Dudu ve Öcal (2008) ekonometrik yöntemlerle analiz etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre Türkiye’de tarımsal üretimde toprak ve toprağa bağlı girdiler, işgücünden daha önemli rol almaktadır. Tarım sektöründe verim düzeyinin belirlenmesinde iklim ve toprak kalitesinin rolü oldukça önemli olsa da, verim düzeyi diğer girdilerin miktarları değiştirilerek ve üretim teknikleri geliştirilerek yükseltilebilir. Sulama, gübre ve tarımsal ilaçlarla ilgili çalışma bulguları bunu desteklemektedir. Bu nedenle Türk tarım sektöründeki düşük verim, görece geri kalmış üretim tekniklerinin kullanılmasının bir sonucu olduğu ileri sürülmektedir. Tarımsal etkinliği dolayısıyla tarımsal üretim seviyesini arttırmak için toprak kullanımının etkinleştirilmesi gerekmektedir. Bu amaca yönelik olarak, öncelikle toprak kalitesi ve toprak mülkiyeti ile ilgili düzenlemelerin yapılmalıdır. Ülke genelinde toprak analizlerinin yaygınlaştırılarak, gübreleme ve sulamanın doğru yapılması konusunda çiftçilere eğitim verilmesi ve verimlilik arttırıcı tekniklerin kullanılarak yaygınlaşmaları için çiftçilere teknik destek sağlanması önem taşımaktadır. Diğer taraftan arazi toplulaştırması uygulaması da tarımsal etkinliği arttırmada önem verilmesi gereken bir unsurdur.

2.1.2. Türkiye’de tarım politikaları

Türkiye’de 1980 öncesi uygulanan tarım politikaları genel olarak koruyucu, destekleyici ve müdahaleci politikalardır. Türk ekonomisinde liberalleşme ve piyasa ekonomisine geçiş yönünde köklü değişiklikler öngören 24 Ocak Kararları ile 1980 yılından itibaren tarım sektöründe de önceki dönemlere göre devlet müdahalelerinin azaltılması ve destekleyici-koruyucu politikalardan uzaklaşılması hedeflenmiştir. Ancak 24 Ocak Kararlarında öngörülen hedeflerin gerçekleştirilmesinde uygulamada ciddi sıkıntılarla karşılaşmış, özelleştirme sürecinin yavaş ilerlemesinin yanı sıra, özellikle seçim dönemlerinde popülist uygulamalara geri dönüşler, tarımın bütçe üzerindeki yükünü daha da ağırlaştırmıştır (Acar ve Aytüre, 2014: 134).

Bir taraftan bütçeden ve pek çok kamu iktisadi teşekkülü ve fonlar aracılığıyla yapılan ödemelerle mali disiplinin tehlikeli bir şekilde bozulması ve bu ödemelerin finansman sorunları, diğer taraftan 1995 yılında yürürlüğe giren DTÖ Tarım Anlaşması’nın getirdiği yükümlülükler ve AB’ye üyelik sürecinde Ortak Tarım Politikasına (OTP) uyum için atılması

gereken adımlar, tarım sektöründe bir reform ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda Aralık 1999 tarihli Uluslararası Para Fonu (IMF) Niyet Mektubu ile tarım politikası reform programı başlamıştır. Ayrıca tarım reformu programının uygulanmasında hükümete yardımcı olması için Dünya Bankası ile Tarım Reformu Uygulama Projesi (TRUP) geliştirilmiştir. 2001 yılında uygulanmaya başlanan bu projenin süresi 2009 yılında sona ermiştir.

Tarımsal desteklerde önemli değişikliklere gidilen TRUP'un başlangıçta 4 temel bileşeni bulunmaktaydı. Bunlar, girdi ve çıktı fiyatları üzerinden yapılan desteklerin kaldırılması sonucunda oluşacak gelir kayıplarının kısmen de olsa telafi edilebilmesi için doğrudan gelir desteği bileşeni; tütün, fındık, şeker pancarı ve çay gibi üretim fazlası olan ürünlerden, üretim açığı olan mısır, yağlı tohumlar ve yem bitkileri gibi ürünlere geçiş aşamasında yardıma ihtiyacı olan çiftçileri desteklemek için çiftçi dönüşüm bileşeni (alternatif ürün bileşeni); Tarım Satış Kooperatif ve Birliklerinin (TSKB) yeniden yapılandırılmasını öngören bileşen; proje hakkında çiftçileri ve kamuoyunu bilgilendirilmesini ve reform programının sosyal ve finansal etkilerinin ölçülmesini amaçlayan proje destek hizmetleri bileşenidir. 2005 yılına gelindiğinde kullanılmayan proje kredisinden dolayı projeye yeni alt bileşenler eklenmiş ve proje süresi 2009 yılına kadar uzatılmıştır. Tapu ve Kadastro kayıtlarının geliştirilmesi için yapılan destekler arttırılmış, çiftçi dönüşüm bileşenindeki kaynaklar arazi toplulaştırılması, köy bazlı katılımcı yatırımlar, çiftçi örgütlerinin kurumsal olarak desteklenmesi, Çevre Amaçlı Tarımsal Arazi Kullanım (ÇATAK) programı gibi yeni alt bileşenlere aktarılmıştır. TSKB'lerde işten çıkartılanların kıdem tazminatlarına ayrılmış olan kaynakların artan kısmı, lisanslı depoculuk uygulamalarına başlamak isteyen TSKB'leri desteklemek amacıyla kullanılmıştır (Çakmak ve Dudu, 2011).

2.1.2.1. Türkiye'de uygulanan tarımsal destekler

Tarım sektörünün ve kırsal alanın, kalkınma plan ve stratejileri doğrultusunda geliştirilmesi ve desteklenmesi için gerekli politikaların tespit edilmesi ve düzenlenmesi amacıyla 2006 yılında 5488 Sayılı Tarım Kanunu yürürlüğe girmiştir. Ayrıca bu kanun ile Tarımsal Destekleme ve Yönlendirme Kurulu (TDYK) kurularak tarımsal desteklerin belirlenmesi ve düzenlenmesi gibi konularda bu kurul yetkilendirilmiştir.

Tarımsal destekleme programlarının belirlenmesinde, tarım politikalarının amaçlarına ulaşılmasına katkıda bulunması, Avrupa Birliği mevzuatı ve uluslararası taahhütler ile uyumlu olması, üreticilerin piyasa koşullarında faaliyetlerini yürütmesi, kullanılacak kaynağın, adil ve etkin bir şekilde üreticilere yansımaları sağlayacak yapıda olması, tarımın alt sektörlerinde dengeli bir dağılım göstermesi dikkate alınmıştır. Bu doğrultuda kullanılan tarımsal destekleme araçları şunlardır:

Doğrudan gelir desteği: Üreticilere, tarımsal üretim amacıyla işledikleri araziler için belirlenen birim ödeme miktarı üzerinden yapılan doğrudan ödemelerdir. Ödeme miktarları, üreticilerin tarım politikaları amaçları ve çevre koruma koşullarına uyumunu kolaylaştırmak üzere farklı düzeylerde belirlenebilmektedir.

Fark ödemesi: Çiftçilere üretim maliyetleri ile iç ve dış fiyatlar dikkate alınarak verilen fark ödemesidir. Fark ödemesi desteği öncelikle arz açığı olan ürünleri kapsamaktadır.

Telafi edici ödemeler: Üreticilerin arz fazlası olan ürünlerin üretiminden vazgeçerek alternatif ürünlere yönelmelerinin teşvik edilmesi amacıyla uygulanmaktadır. Üreticilere, arazilerinde alternatif ürünleri yetiştirmelerinden dolayı karşılaşılabilecekleri gelir kayıplarını önlemek üzere telafi edici ödeme yapılır. Üreticilerin bir araya gelerek, alternatif ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması için yapacakları yatırımların finansmanı için ek ödemeler yapılabilir.

Hayvancılık destekleri: Hayvancılık faaliyetlerinde ırk ıslahı, kaba yem üretiminin artırılması, verimliliğin artırılması, işletmelerin ihtisaslaşması, işletmelerde hijyen şartlarının sağlanması, hayvan sağlığı ve refahı, hayvan kimlik sisteminin teşviki, hayvansal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması ile bunlarla ilgili kontrol, takip ve standartların iyileştirilmesi ve su ürünlerinin desteklenmesi amacıyla destekleme tedbirleri alınır.

Tarım sigortası ödemeleri: Üreticilerin, üretim materyallerini ve ürünlerini sigorta ettirmelerini teşvik etmek üzere, sigorta prim bedellerinin bir kısmı devlet tarafından karşılanır.

Kırsal kalkınma destekleri: Kırsal gelirlerin artırılması ve çeşitlendirilmesi, kırsal altyapı, toplulaştırma, tarla içi geliştirme hizmetleri ve sosyal yapının güçlendirilmesi ile doğal kaynakların korunması ve geliştirilmesi amacıyla, kırsal toplum kesimlerinin birlikte veya ferdi olarak yürütecekleri yatırım projelerinin maliyetinin bir kısmı, masraf paylaşma esasına göre, devlet tarafından karşılanır. Kırsal yatırımların desteklenmesinde, köy ve diğer kırsal alanda yaşayan topluma istihdam sağlayıcı tarımsal ve tarım dışı ekonomik yatırımlara öncelik tanınır. Kırsal kalkınma destekleri çerçevesinde desteklenecek projeli yatırımlarda; hedef kitle ve yerel paydaşların katılımı, tabandan yukarı yaklaşım, sürdürülebilirlik, uygun teknolojilerin kullanılması ve modern işletmecilik sistemlerinin yaygınlaştırılması ilkelerine uyulması esastır.

Çevre amaçlı tarım arazilerini koruma programı destekleri: Erozyon ve olumsuz çevresel etkilere maruz kalan tarım arazilerinde, işlemeli tarım yapan üreticilerin, arazilerini doğal bitki örtüleri, çayır, mera, organik tarım ve ağaçlandırma için kullanmalarını teşvik etmek üzere, kendilerine belirli bir süreyi kapsayacak şekilde, çevre amaçlı tarım arazilerini koruma programı destekleri sağlanır. Üreticilerin, bu araziler üzerinde ayrıca çevre koruma tedbirleri almaları da istenir.

Diğer destekleme ödemeleri: Araştırma, geliştirme ve tarımsal yayım desteği, pazarlama teşvikleri, özel depolama yardımı, kalite desteği, piyasa düzenlemeleri desteği, organik üretim desteği, imha desteği, ürün işleme desteği, gerektiğinde bazı girdi destekleri ile tarım havzaları destekleri ve benzer konularda destekleme araçları kullanılabilir.

2.1.2.1.1. OECD'nin tarımsal destek sınıflandırması

OECD, 1982 Bakanlar Konseyi'nde tarımsal ticaretin uluslararası piyasalara tam entegre olması gerektiği yönünde karar alınmıştır. 1987'de kabul edilen Tarım Bakanları Bildirisi ise, ulusal ve uluslararası tarımsal ürün piyasalarının piyasa sinyalleri doğrultusunda ve göreceli avantajlarını dikkate alan bir şekilde yapılandırılmasını amaçlayan bir "Tarım Politika Reformu"nu gündeme getirmiştir. Bu reform programı çerçevesinde, ülkelerin hem yurtiçi hem de uluslararası kaynak kullanımını olumsuz etkileyen tarımsal amaçlı desteklemelerin, piyasa mekanizmalarına daha fazla yer veren yeni araçlarla yapılması ve

bu alanda yapısal bir uyumun sağlanması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda OECD, ülkelerin tarımsal desteklerini Üretici Destek Tahmini (ÜDT), Tüketici Destek Tahmini (TDT) ve Genel Hizmetler Destek Tahmini (GHDT) başlıkları altında incelemektedir. Bu desteklerin tümü ise Toplam Destek Tahminini (TODT) oluşturmaktadır.

2.1.2.1.1.1. Üretici destek tahmini

Uygulanan tarım politikaları sonucunda, belirli bir dönemde, tarımsal ürün tüketicilerinden ve vergi mükelleflerinden söz konusu ürünün üreticilerine yapılan brüt parasal transferleri göstermektedir (OECD, 2016; 22). ÜDT, uygulanan politika sonucunda üreticilerin maliyetinde meydana gelebilecek artışları ölçütten düşmemesi nedeniyle gayri safi bir kavramdır. Ayrıca ÜDT, girdilerin gümrük vergileri nedeniyle artan maliyeti düşülmediği için nominal bir göstergedir. Ancak ÜDT, üreticilere yapılan transferlerin finansmanı için üreticilerin yaptığı katkıları içerdiğinden net bir göstergedir. ÜDT, politikaların nitelik, amaç ve tarımsal ürün üretimi veya gelirine olan etkilerinden bağımsız olarak çiftlik eşliğinde ölçülür.

2.1.2.1.1.2. Tüketici destek tahmini

Uygulanan tarım politikaları sonucunda tarım malları tüketicilerine yapılan transferlerin yıllık parasal değerini göstermektedir. TDT, eksi değer taşıdığına tüketiciye yüklenen bir tür örtük vergiyi ifade etmektedir (OECD, 2016; 22). Çünkü bu durumda tüketiciler piyasa fiyat desteği sonucunda daha yüksek fiyatlardan tarımsal ürünleri tüketmek zorunda kalacaklardır. Destekleme fiyatı uygulaması sonucunda tüketicilerden üreticilere yapılan transferler ile bütçeden tüketicilere yapılan transferler bu değeri etkilemektedir. TTD de TUD gibi politikaların nitelik, amaç ve tarımsal ürün üretimi veya gelirine olan etkilerinden bağımsız olarak çiftlik eşliğinde ölçülür.

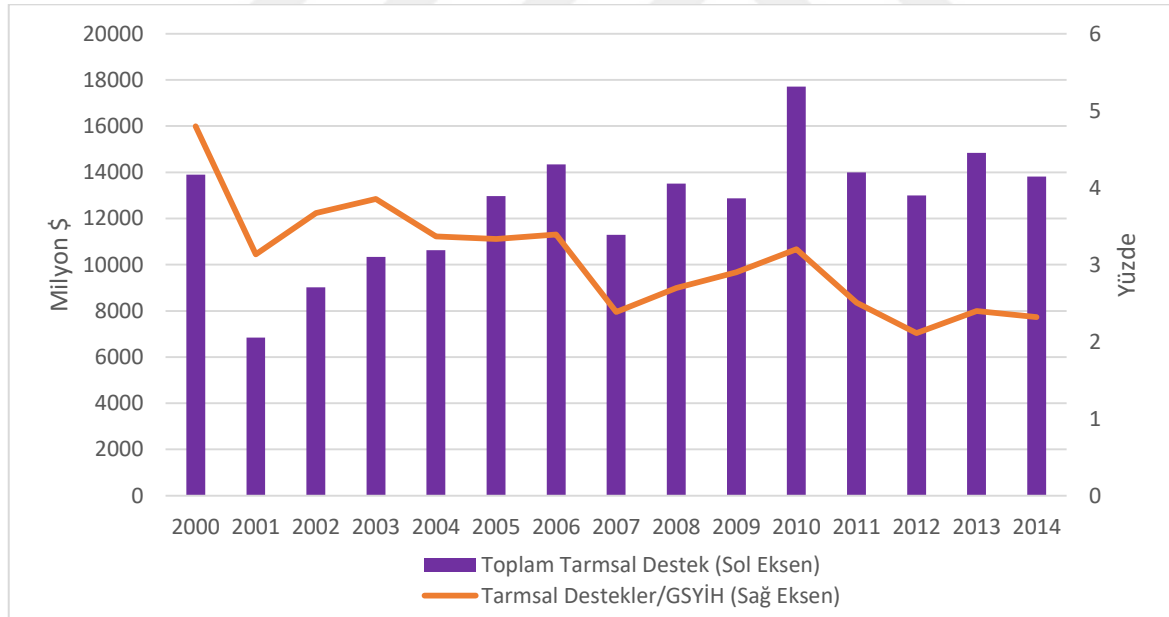
2.1.2.1.1.3. Genel hizmetler destek tahmini

Nitelik, amaç ve tarımsal üretim, gelir, tüketim etkilerine bakılmaksızın tarım destek politikalarından kaynaklanan genel hizmetler için yapılan brüt transferlerin yıllık parasal miktarının göstergesidir. ÜDT ve TDT'nin aksine bu transferler üretici ve tüketicilere

bireysel olarak yapılmaz ve tarım gelirlerini ve tüketici harcamalarını transfer miktarı kadar etkilemez. Ancak tarımsal ürünlerin üretim ve tüketimini uzun dönemde etkileyebilir (OECD, 2016; 45).

2.1.2.1.2. OECD sınıflandırması kapsamında Türkiye ve OECD ülkelerinde tarımsal destekler

Türkiye’de tarımsal destekler 2000 yılından itibaren yaklaşık olarak 14 milyar dolar civarında dalgalanmaktadır. 2001 krizinde yaklaşık 7 milyar dolara gerileyen tarımsal destekler 2006 yılında 14 milyar doları geçmiş ve 2007’deki kuraklıkla birlikte yaklaşık 11 milyar dolara gerilemiştir. 2010 yılında ise Anayasa Referandumu ve 2011 Genel Seçimleri’nin de etkisiyle tarımsal destekler 18 milyar dolara yaklaşmıştır. Tarımsal desteklerin GSYİH içerisindeki payı ise kriz yıllarını izleyen dönemler hariç giderek düşmektedir. 2000 yılında GSYİH içerisindeki payı yaklaşık %5 olan tarımsal destekler, 2014 yılında %2,3’e düşmüştür (Şekil 2.4.).

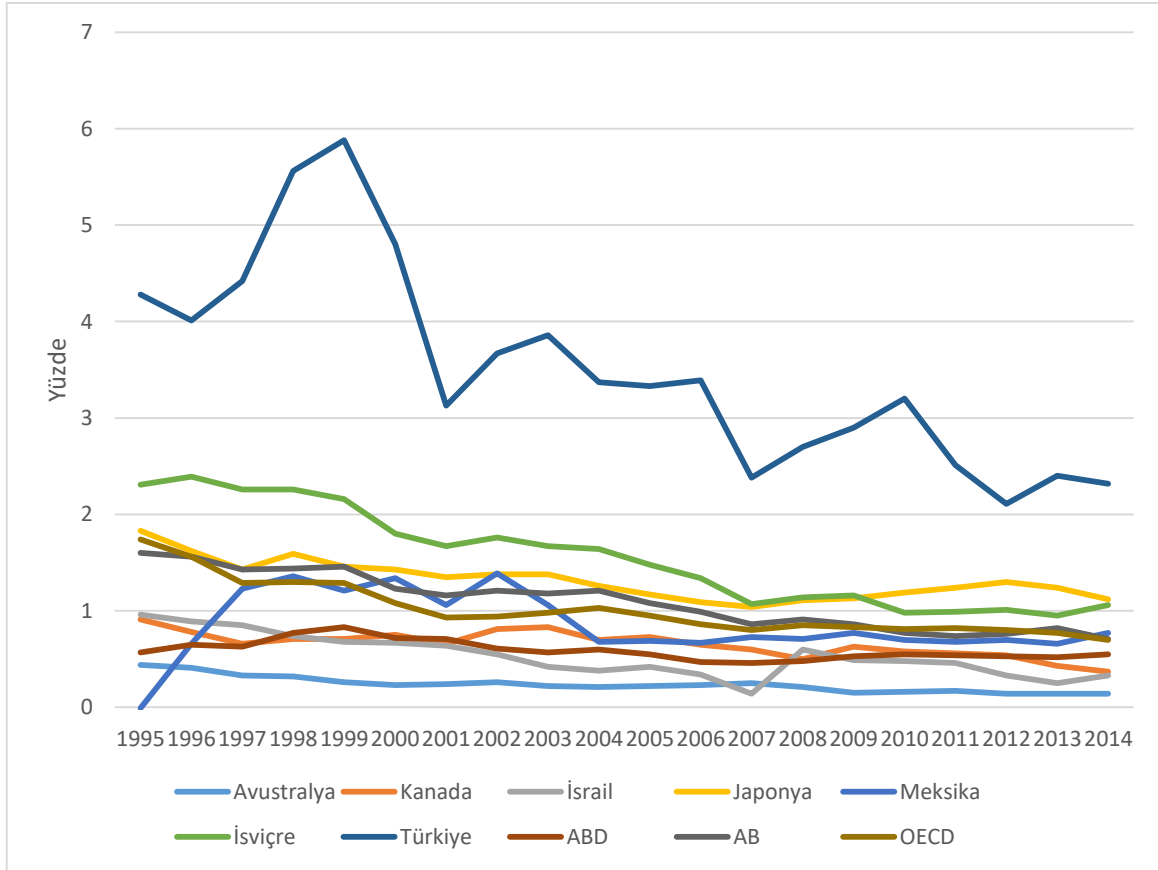

Şekil 2.4. Türkiye’de tarımsal destekler (2000-2014)

Kaynak: OECD (2016)

Türkiye ve bazı OECD ülkelerinde tarımsal desteklerin GSYİH içerisindeki payları Şekil 2.5’te verilmiştir. Türkiye’nin tarımsal desteklerinin GSYİH’deki payı OECD ve AB ülkelerine göre hem daha yüksektir hem de dalgalı bir seyir izlemektedir. Daha önce de belirtildiği üzere 2014 yılı itibariyle Türkiye’de toplam tarımsal desteklerin GSYİH’ye oranı %2,3 iken bu oran OECD ve AB ülkeleri için %0,7 civarındadır. İncelenen ülkelerde Türkiye haricinde

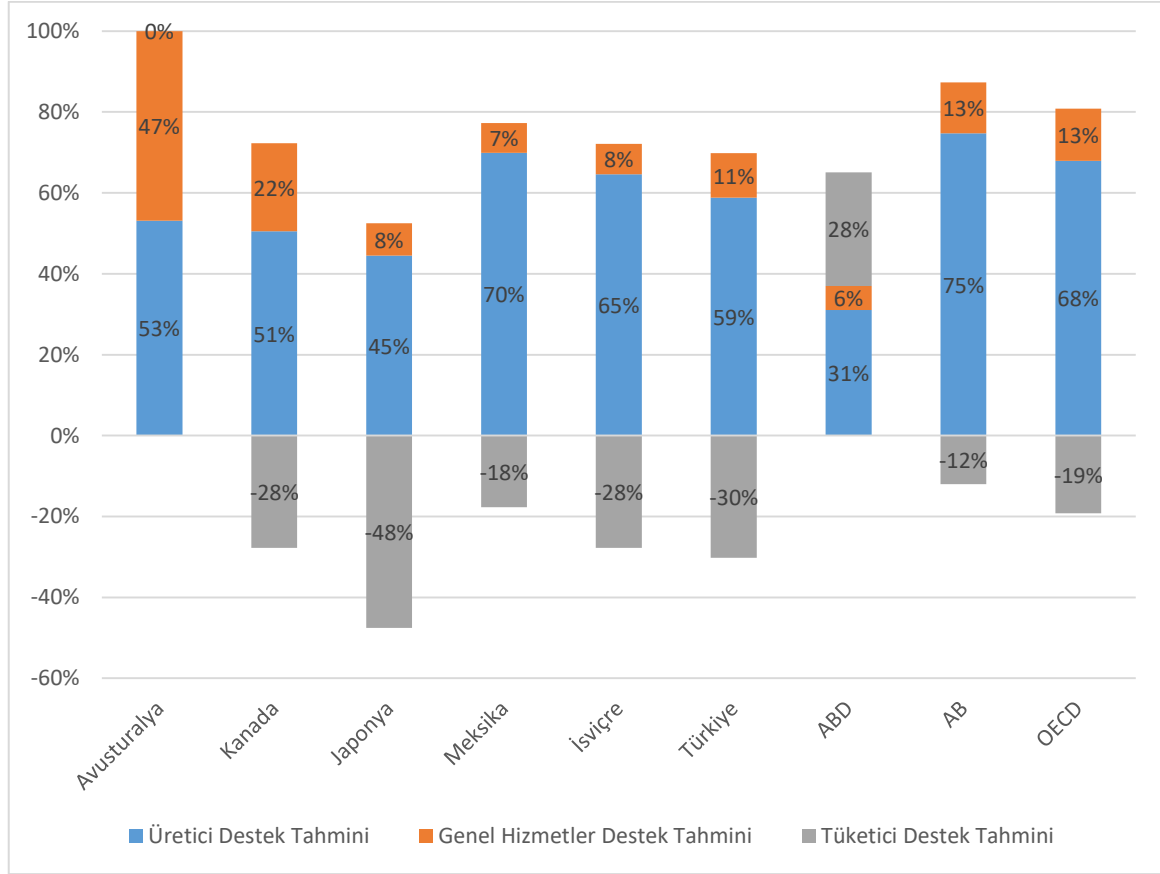
en yüksek tarımsal paya sahip ülkeler yaklaşık %1 ile İsviçre ve Japonya'dır. Bu durum Türkiye'de tarımsal desteklerin GSYİH'deki görece yüksek payının bir göstergesi olsa da söz konusu ülkelerde tarım sektörünün GSYİH'deki payı ve bu ülkelerde kişi başı GSYİH değerleri de göz önünde bulundurulmalıdır. En düşük paya sahip ülke ise yaklaşık %0,1 ile Avustralya'dır.

Şekil 2.5. Ülkelere göre tarımsal desteklerin GSYİH'deki payı (1995-2014, %) Kaynak: OECD (2016)

Türkiye'nin, toplam tarımsal desteklerinin AB ve OECD ülkelerine göre daha yüksek olmasının yanı sıra, tarımsal desteklerin dağılımı da AB ve OECD ülkelerinden farklılaşmaktadır. Özellikle tüketici destek tahmininin payı dikkat çekmektedir. Türkiye'de tüketici destek tahmininin toplam tarımsal destekler içindeki payı %30 iken, bu oran AB ve OECD ülkelerinde sırasıyla %12 ve %19'dur. Bu durum sonucunda, Türkiye'de tüketicilerin tarımsal ürünleri olması gerekenden daha yüksek fiyata tükettiği söylenebilir. Tüketicilerin tarımsal ürünleri olması gerekenden daha yüksek fiyatlardan tüketmesi ise tarım politikalarının temel amaçlarıyla çelişmektedir. Tüketici destek tahmini payının en yüksek olduğu ülke %48 ile Japonya'yken bu destekler Avustralya'da yok denecek azdır. Üretici

destek tahmini ise AB ve OECD ülkelerini altındadır. Üretici destek tahmini Türkiye’de toplam desteklerin %59’unu oluştururken, bu oran AB’de %75, OECD ülkelerinde ise %68’dir. Üretici destek tahmini payının görece düşüklüğü, tarımsal ürünlerde rekabet gücü açısından olumsuz sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Genel hizmetler destek tahmininin payı ise AB ve OECD ülkelerine yakın düzeydedir.

Şekil 2.6. Çeşitli ülkelerde tarımsal destek türlerinin toplam desteklerdeki payları (2014, %)

Kaynak: OECD (2016)

2.1.2.2. Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ve Türkiye

Türkiye, 2015 yılı itibarıyla toplam 161 üyesi olan DTÖ’ye üye ülkelerden biridir. DTÖ kapsamında yapılan anlaşmalar, üye ülkeler için bağlayıcı olduğundan, üye ülkelerin tarım politikalarında belirleyici konumdadır. Dolayısıyla diğer tüm üye ülkeler gibi AB ve Türkiye’nin de tarım politikaları DTÖ’de alınan kararlar tarafından şekillenecektir.

GATT kapsamında dünya ticaretinin serbestleştirilmesine yönelik görüşmelerden, DTÖ'nün kurulduğu Uruguay Turu'na kadar tarım sektörü genel olarak görüşme dışında kalmıştır. Uruguay Turu'nun en önemli sonuçlarından biri, tarım sektörünün tamamen çok taraflı ticaret görüşmelerine dahil edilmiş olmasıdır. Bu doğrultuda Tarım Anlaşması imzalanmıştır. Tarım Anlaşmasının amacı, tarım ticaretinin serbestleştirilmesi yönünde reformlar yapılması ve tarım sektöründe ülkelerin uyguladıkları politikaları daha piyasa odaklı hale getirmektir. Bu anlaşma ile gümrük tarifeleri, iç destekler ve ihracat destekleri konusunda gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler için farklı oranlarda indirim taahhütleri verilmesi kararlaştırılmıştır. 1995 yılında yürürlüğe giren Tarım Anlaşması'nda gelişmiş ülkelerin ve gelişmekte olan ülkelerin gümrük tarifeleri, iç destekler ve ihracat destekleri konusunda taahhüt ettikleri indirim oranları Çizelge 2.5'te verilmiştir.

Çizelge 2.5. Uruguay Turu Tarım Anlaşması

	Gelişmiş Ülkeler 6 Yıl: 1995-2000 (%)	Gelişmekte Olan Ülkeler 10 Yıl: 1995-2004 (%)
Tarifeler		
Tüm tarımsal ürünlerde ortalama indirim	-36	-24
Ürün başına asgari indirim	-15	-10
İç Destekler		
Toplam Desteklerde Kesinti	-20	-13
İhracat Sübvansiyonları		
Sübvansiyon Değeri	-36	-24
Sübvansiyon Edilen Ürün Miktarı	-21	-14

Kaynak: WTO (2016)

Diğer taraftan DTÖ Tarım Anlaşmasında iç destekler kırmızı kutu (amber box), mavi kutu (green box) ve yeşil kutu (green box) destekler olmak üzere 3'e ayrılmaktadır: Kırmızı kutu destekler, ticareti bozucu nitelikteki yurtiçi destekler olup, bu tür desteklerin zaman

içinde azaltılması gerekmektedir. Mavi kutu destekler, üretimi sınırlayan destekler olmakla birlikte bu tür destekler indirimden muaftır. Yeşil kutu destekler ise ticareti bozucu veya üretim üzerinde etkisi olmayan (ya da çok az olan) desteklerdir.

Taban fiyatlar, destekleme alımları, girdi sübvansiyonları gibi genellikle az gelişmiş ülkeler tarafından izlenen tarım politikaları kırmızı kutu destekler kapsamına alınırken, özellikle ABD ve AB gibi gelişmiş ülkelerin üretimden bağımsız olarak uyguladıkları doğrudan gelir desteği gibi politikalar ise yeşil kutu destekler kapsamına alınmıştır (Boratav, 2004).

DTÖ Tarım Anlaşmasının 20. maddesinde, taahhüt edilen indirim oranları için verilen sürenin dolmasından sonra 1999-2000 döneminde yeni bir müzakere turunun başlatılması öngörülmüş, bu doğrultuda 2001 yılında Doha'da düzenlenen DTÖ Bakanlar Toplantısı'nda bu müzakerelerin başlatılması karara bağlanmıştır. Müzakere konuları ise 3 ana başlıkta toplanmıştır:

- Gümrük tarifelerinde indirim yapılarak pazara girişin sağlanması
- Ticareti bozucu nitelikteki iç desteklerde indirme gidilmesi
- İhracat sübvansiyonlarının kaldırılması.

Doha Turu çerçevesinde 2003 yılında Cancun'da yapılan müzakerelerinde bir ilerleme sağlanamamıştır. Bunun en temel nedeni olarak; özellikle Brezilya, Endonezya, Çin ve Hindistan liderliğinde G-33 adı altında toplanan gelişme yolundaki ülkeler (GYÜ) grubunun etkinliğini arttırması ve müzakerelere yön vermeye başlaması gösterilebilir. G-33 ülkeleri, DTÖ müzakerelerinin liderliğini ABD'nin yaptığı ve müzakerelerin en önemli noktası olan tarımsal ürünlerde "koşulsuz serbest ticaret" düşüncesinin, ancak gelişmiş ülkelere ve bu ülkelerin çok uluslu şirketlerine yaradığını, bu koşulsuz serbest ticaret yaklaşımının gelişmiş ve gelişmekte ülkeler arasındaki gelir seviyesi, ölçek ekonomisi ve teknoloji üstünlüğüne dayalı rekabet gücü gibi temel farklılıkları dikkate almadığını ve daha da önemli olarak, tarımsal üretimde kırsal kesimin niteliklerini de görmezlikten geldiğini savunmuşlardır (Kalkınma Bakanlığı, 2014).

Cancun'daki görüşmelerde bir ilerleme sağlanamamasında, DTÖ Tarım Anlaşmasında gelişmekte olan ülkelerin ürün ve girdi piyasalarına uyguladıkları politikaların ticareti

bozucu nitelikte değerlendirilerek kırmızı kutu kapsamına alınması, buna karşın gelişmiş ülkelerin uyguladıkları doğrudan gelir desteği gibi politikaların ticareti bozucu nitelikte değerlendirilmeyerek yeşil kutu kapsamına alınması etkili olmuştur. Gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelerdeki çiftçilerin sahip oldukları bu avantajların dolaylı olarak gelişmiş ülkelerin tarımsal ürün dış ticaretinden önemli kazançlar elde etmelerine neden olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ayrıca gelişmiş ülkelerin, taahhüt ettiği indirim oranlarını sübvansiyonların ve tarifelerin yüksek olduğu yılları baz alarak uygulaması gibi yöntemlere başvurması da görüşmelerin tıkanmasında etkili olmuştur.

Cancun müzakereleri, DTÖ için bir dönüm noktası olmuştur. Bu müzakereler, gelişmekte olan ülkelerin çok taraflı ticaret görüşmelerinde nasıl önemli bir aktör haline gelebileceğini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Cancun müzakereleri sonunda gelişmekte olan ülkeler, DTÖ çatısı altında yürütülen görüşmelerde kendi çıkarları doğrultusunda görüşmeleri bloke edebileceklerini görmüşlerdir. Karar alma süreçlerinde DTÖ'nün, IMF veya BM gibi diğer uluslararası kuruluşlara göre daha "demokratik" bir yapıya sahip olması bu noktada etkili olmuştur.

Cenevre müzakerelerinde G-33 ülkelerinin savunduğu "koşullu serbest ticaret" savı bir ölçüde de olsa Taslak Karar metnine etki etmiştir. 31 Temmuz 2004 tarihinde, DTÖ'ye üye 147 ülke, Cenevre'de bu taslak karar metnini içeren bir Çerçeve Anlaşması'nı onaylamışlardır. Bu çerçeve anlaşmasında, müzakereler sonunda önemli düzeyde gümrük ve koruma indirimlerine gidileceği kararlaştırılmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2014).

2005 yılında gerçekleştirilen Hong-Kong görüşmelerinde 2013 yılı sonuna kadar ihracat sübvansiyonlarının bütün DTÖ üyesi ülkeler tarafından paralel olarak kaldırılması yönünde bir anlaşmaya varılmıştır. Diğer taraftan bu görüşmelerde DTÖ'nün tarımsal ürün ticaretine dönük yaklaşımının, üzerinde uzlaşılacak bir reform programı ile daha adil ve piyasa merkezli bir ticaret sistemi oluşturmaya yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Kurulması hedeflenen ticaret sistemine yönelik süreçte, tarım sektörünün gelişmekte olan ülkeler için "ayrıcılık" yerinin kavrandığı belirtilmiş ve DTÖ'nün tarımsal ürün ticaretinde ortak ve etkin kolektif çözümlere yönelik bir tutum içerisinde olacağı vurgulanmıştır. Hong Kong görüşmeleri sonucunda ticareti bozucu destekler konusunda spesifik bazda formül ve

oranlara yer verilmemiş, bunun yerine tarımsal ürün ticaretinin geliştirilmesine yönelik olarak bazı genel parametreler üzerinde uzlaşmaya varılmıştır (Teoman ve Çağatay, 2008).

Temmuz 2006 Cenova müzakerelerinde ithalat vergilerinin ve çiftçi sübvansiyonlarının azaltılması konusunda anlaşmaya varılamamıştır. Doha Turu kapsamında, Temmuz 2008 yılında yapılan müzakerelerde tarımsal malların ithalatına ilişkin kurallar konusunda herhangi bir anlaşmaya varılamamış ve DTÖ müzakereleri Temmuz 2008'den sonra durma noktasına gelmiştir. Bu durumun düzelmesi için G-20 liderleri, Kasım 2010'da, Seoul zirvesinde müzakerelerin 2011 sonuna kadar sonuçlandırılacağını ifade etmişlerdir. Ancak 2011 Nisan ayında G-5 ülkeleri (AB, Brezilya, Çin, Hindistan ve ABD) aralarındaki görüş farklılıklarının önemli düzeyde olduğunu bildirmiş ve 2011 Aralık ayında Genova'da gerçekleştirilen 8. Bakanlar Konferansı da başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Böylece, müzakerelerin 2011 sonuna kadar sonuçlandırılması hedefi gerçekleştirilememiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2014).

Son olarak 2013 yılında Bali'de yapılan Bakanlar Konferansı'nda ise ticaretin kolaylaştırılması, gelişmekte olan ülkelerde gıda güvenliği için daha fazla olanak sağlanması, tarımda ihracat sübvansiyonlarının azaltılması ve kotaya tabi tarım ürünleri ithalatında engellerin azaltılması ve az gelişmiş ülkelerdeki pamuk üreticilerinin pazara giriş olanaklarının iyileştirilmesi yönünde kararlar alınmıştır.

DTÖ çatısı altında çok taraflı ticaret görüşmelerin Cancun'da tıkanması, gelişmiş ülkeleri karşılıklı veya çok taraflı serbest ticaret anlaşmaları yapmaya yöneltmiştir. Bu durum ise son yıllarda serbest ticaret anlaşmaları sayısında önemli bir artış yaşanmasına neden olmuştur. Örneğin ABD, Cancun görüşmelerinden sonra 2004 yılında Avustralya, Şili ve Singapur'la; 2006 yılında Bahreyn, Fas ve Umman'la; 2007'de Peru'yla, 2012'de Panama, Kolombiya ve Güney Kore'yle serbest ticaret anlaşmaları imzalamıştır. Ayrıca ABD, 2005 yılında kurulan Dominik Cumhuriyeti-Orta Amerika Serbest Ticaret Bölgesinin (DR-CAFTA) bir üyesidir (USA Trade Representative, 2016). ABD ve AB'nin birçok ülke ile karşılıklı veya çok taraflı serbest ticaret anlaşması görüşmeleri halen devam etmektedir.

2.1.1.2.3. AB Ortak Tarım Politikası ve Türkiye

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kuran Roma Anlaşması'nda, gıda güvenliğinin sağlanması ve çiftçilerin yaşam standardının yükseltilmesi hedefleri doğrultusunda Ortak Tarım Politikası (OTP) uygulanmasına da yer verilmiş ve OTP, 1962 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Ayrıca OTP uygulanmasında, kurulacak Gümrük Birliği'nin tarım ürünlerini de kapsamı dolayısıyla üye ülkelerin tarım piyasalarının istikrarı için izleyeceği farklı politikaların ticareti bozucu etkiler ortaya çıkarabilmesi olasılığı da etkili olmuştur.

Üreticilere sağlanan yüksek oranlı destekler ve korumacı politikalar sonucunda OTP'nin başlangıç hedeflerine ulaşılmış ve 1970'li yıllardan itibaren ürün fazlası oluşmaya başlamıştır. 1992 yılına gelindiğine, dönemin tarım ve kırsal kalkınmadan sorumlu komisyoneri olan MacSharry adıyla anılan bir reform programı uygulanmaya başlanmıştır⁴. 1992 OTP reformu ile birlikte ürün bazlı desteklerden üretici bazlı desteklere geçilmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda ürün destek fiyatlarında indirime gidilmiştir. Destek fiyatlarındaki azalmanın üreticilerin gelirlerinde meydana getireceği kayıpları telafi etmek amacıyla doğrudan gelir destekleri devreye sokulmuştur. Ayrıca 1990'lı yılların ortalarından itibaren OTP'de organik tarıma yönelik düzenlemeler de yapılmaya başlanmıştır.

OTP'nin günümüzdeki iki sütunlu yapısının temeli, 1999 yılında Berlin Zirvesinde üzerinde mutabakata varılan ve aynı yıl uygulamaya konan Gündem 2000 reform paketiyle atılmıştır. Üretim destekleri ilk sütunu, kırsal kalkınma ise ikinci sütununu oluşturmaktadır. OTP'de yeni bir yapı olan ikinci sütun kapsamında, gelir çeşitlendirmesi, üretici örgütlerinin oluşturulması, genç çiftçilerin desteklenmesi gibi kırsal kalkınma tedbirleri yer almıştır. Ayrıca, MacSharry planının bir devamı olarak doğrudan gelir desteklerinin payının artırılması, diğer bir deyişle DTÖ kırmızı kutu desteklerinin mavi kutu desteklerine aktarılması ve üye ülkelerin kırsal kalkınma programlarında tarım-çevre

⁴ MacSharry reformlarının uygulanmasının nedenleri ile ilgili iki farklı görüş bulunmaktadır. Birinci görüşe göre 1992 OTP reformu GATT görüşmelerinden bağımsız olarak oluşturulmuş olup, bütçe kısıtları ve bazı ürünlerde aşırı arz fazlası oluşması bu reformların uygulanmasının temel nedenleridir. Diğer görüş ise bu iç problemlerin önemini ihmal etmese de GATT görüşmelerindeki uluslararası baskıları bu reformların uygulanmasında temel itici güç olduğunu ileri sürmektedir (Coleman ve Tangermann, 1999).

tedbiri için bir plan oluşturma zorunluluğu öne çıkan gelişmeler olmuştur (AB Bakanlığı, 2012).

OTP'nin dönüşüm süreci 2000'li yıllarda da devam etmiş, 2003 reformu destekleme politikalarında önemli değişiklikler getirmiştir. Avrupa tarımının küresel piyasalarda rekabet gücünün artırılması, çevresel unsurların üretime entegre edilmesi, kırsal alanın gelişimi, topluluk tarım politikasının gelişmekte olan ülkelerin çiftçileri üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması gibi unsurlar, yapılan değişikliklerin odak noktası olmuştur. Bu amaçlar doğrultusunda, çiftçilere sağlanan desteklerin üretim kararına ve miktarına etkisini bertaraf etmek üzere Tek Ödeme Planı (Single Payment Scheme) devreye sokulmuştur. Bu sayede desteklerin üretimle ilişkisi ortadan kalkmış olmaktadır. Ayrıca söz konusu destekler için, belirli alanları (çevre, hayvan sağlığı ve refahı ile halk sağlığı ve bitki sağlığı) kapsayan AB mevzuatının ve iyi tarım ve çevre uygulamalarının gerekliliklerinin karşılanması koşulu getirilmiştir. Bunun dışında, OTP'nin ikinci sütunun oluşturan kırsal kalkınmaya doğrudan desteklerden fon aktarımı karara bağlanmış ve böylece kırsal kalkınmaya verilen desteklerin artmasıyla birlikte bölgesel farklılıkların ortadan kaldırılması yönünde büyük bir adım atılmıştır (AB Bakanlığı, 2012).

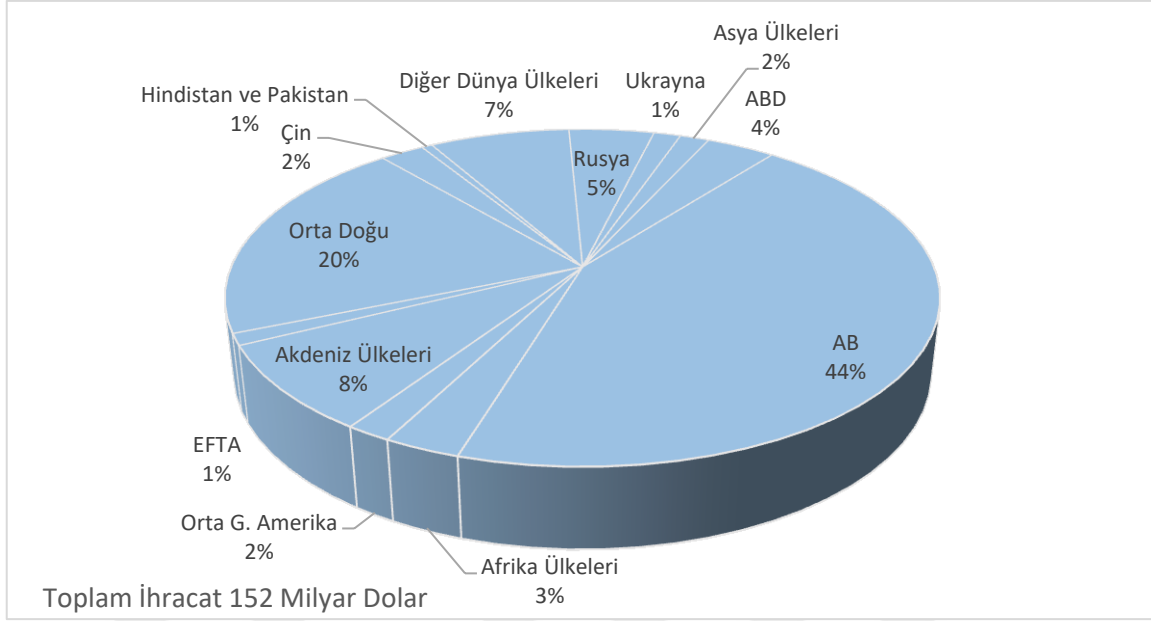
AB Komisyonu'nu 2010 tarihinde, "2020'ye Doğru OTP: Gelecekteki gıda, doğal kaynaklar ve bölgesellik ile ilgili tehditlere karşılık verebilmek" başlıklı, birinci sütun (üretim) ve ikinci sütun (kırsal kalkınma) destekler arasında tamamlayıcılık ilişkisini öne çıkaran bir bildiri yayımlamıştır. Raporda, gelecekte karşılaşılabilecek gıda güvenliği, çevre, iklim değişikliği, sosyal ve bölgesel eşitsizlikler gibi sorunlar için birinci sütunda yer alan desteklerin daha çevreci ve daha adil dağıtılması ve ikinci sütunda yer alan desteklerin ise rekabet gücü, yenilik (innovation), iklim değişikliği ve çevre konularına odaklanması gerektiği öne çıkmaktadır (European Commission, 2010). Bu doğrultuda 2013 yılı itibariyle üretici bazlı desteklerden daha çok toprak bazlı destekleri kapsayan bir reform sürecine geçilmiştir. 2013 reform süreci ile sürdürülebilir gıda arzı, sürdürülebilir doğal kaynaklar yönetimi ile iklimle ilgili tedbirler ve dengeli bölgesel kalkınma olmak üzere üç uzun dönemli hedef belirlenmiştir. Bu uzun dönemli hedeflerin başarılabilmesi için mevcut OTP araçları uygun hale getirilmiştir (European Commission, 2013).

2005 tarihi itibariyle Türkiye, üyelik için AB ile müzakerelere başlamış ancak Tarım ve Kırsal Kalkınma faslı henüz açılmamıştır. Türkiye, OTP'deki reform çalışmalarını yakından takip etmektedir. Zira ulusal mevzuatı AB müktesebatına uyumlaştırma sürecinde gerekli hukuki ve idari yapıyı oluşturma ve üyeliğin getireceği rekabet koşullarına hazırlık aşamalarında, AB'de meydana gelecek değişikliklerin etkileri kaçınılmaz olacaktır. Tarım politikasının önceliklerinin ele alındığı 5488 sayılı Tarım Kanunu göz önüne alındığında, Türkiye'nin OTP ile aynı amaç ve ilkeleri benimsediği görülmektedir. Fiyat dalgalanmalarının bertaraf edilmesi, gelir istikrarı, haksız rekabetin önüne geçilmesi, gıda güvenliği ve güvencesi, kırsal alanda gelir çeşitliliği, sürdürülebilir kalkınma, çevresel kamu yararı üretimi gibi birçok amaç bu kapsamda sıralanabilir. Bu amaçlara yönelik olarak reform sonrasında uygulanacak politika araçları, destekleme ve kırsal kalkınma itibariyle, Türkiye için üyelik perspektifinde kilit rol oynayacaktır (AB Bakanlığı, 2012).

2.2. Türkiye'nin Dış Ticaretinin Yapısı ve Tarımsal Ürünlerinde Dış Ticareti

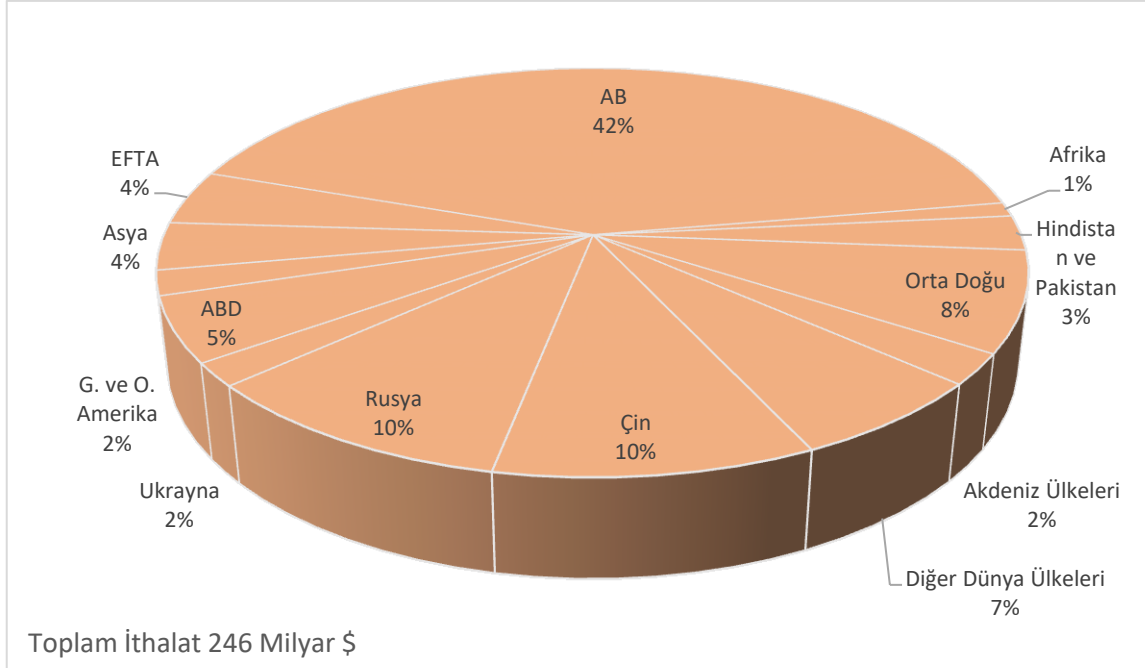
Türkiye'nin 2013 yılında toplam ihracatı yaklaşık 152 milyar dolar, toplam ithalatı ise 246 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Şekil 2.7'de Türkiye'nin toplam ihracatında ticaret ortaklarının payları gösterilmiştir. Türkiye'nin en büyük ticaret ortağı AB ülkeleridir. AB'nin, Türkiye'nin toplam ihracatındaki payı %44'tür. AB dışında bu çalışmada analiz edilecek serbest ticaret anlaşmasının tarafları olan APÜ'nün⁵ toplam ihracattaki payı ise %8'dir. Dolayısıyla etkileri analiz edilecek STA'nın tarafı olan ülkelerin Türkiye'nin toplam ihracatındaki payı yaklaşık %52'dir. Türkiye'nin ihracatında en fazla paya sahip ikinci ülke ise Orta Doğu ülkeleridir (%20). Türkiye'nin ihracatında en fazla paya sahip diğer ülkeler sırasıyla Rusya (%5), ABD (%4), diğer Afrika ülkeleri (%3), Çin (%2), Asya ülkeleri (%2), Orta ve Güney Amerika (%2), Hindistan ve Pakistan (%1), EFTA (%1), Ukrayna'dır (%1).

⁵ Cezayir, Mısır, Fas, Tunus, İsrail, Lübnan, Ürdün ve Suriye.

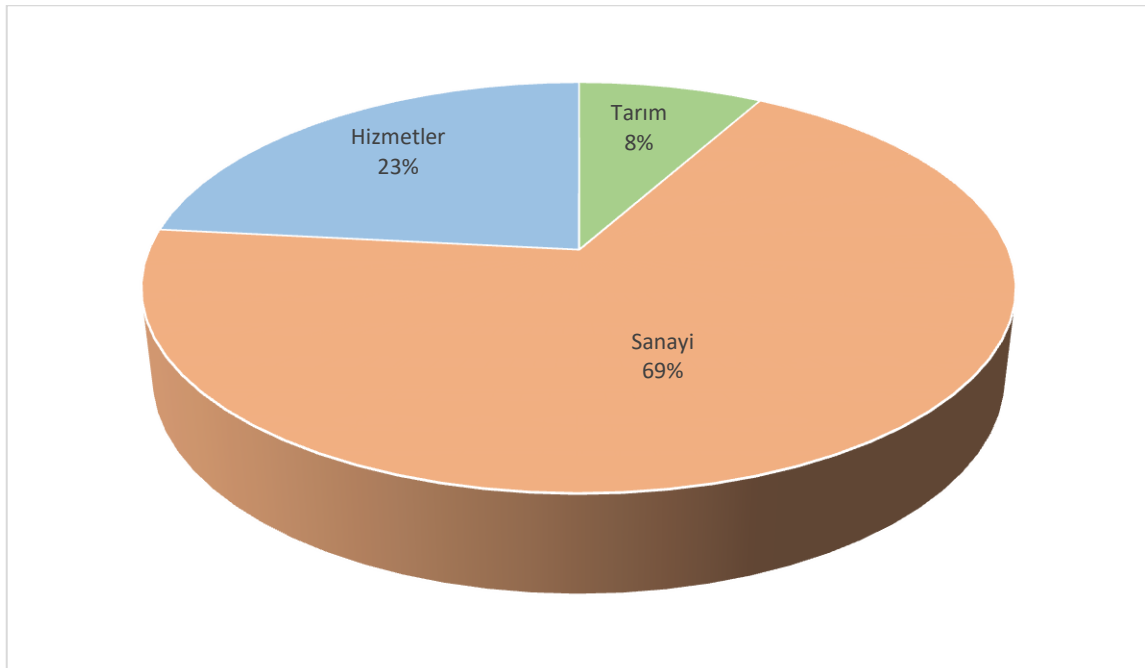
Şekil 2.7. Türkiye'nin ihracatında ticaret ortaklarının payları (2013-%)
Kaynak: COMTRADE (2015)

Şekil 2.8'de Türkiye'nin ticaret ortaklarının toplam ithalatındaki payları verilmiştir. Türkiye'nin ithalatında en fazla pay %42 ile AB ülkelerine aittir. AB dışında bu çalışmada analiz edilecek serbest ticaret anlaşmasının tarafları olan APÜ'nün toplam ithalattaki payı ise %2'dir. Dolayısıyla etkileri analiz edilecek STA'nın tarafı olan ülkelerin Türkiye'nin toplam ithalatındaki payı yaklaşık %44'dür. Türkiye'nin ithalatında en fazla paya sahip diğer ülkeler ise Rusya (%10), Çin (%10), Orta Doğu ülkeleri (%8), ABD (%5), Asya ülkeleri (%4), EFTA (%4), Hindistan ve Pakistan (%3), Ukrayna (%2), Güney ve Orta Amerika ülkeleri (%2) ve diğer Afrika ülkeleridir (%1).

Şekil 2.8. Türkiye'nin ithalatında ticaret ortaklarının payları (2013-%)
Kaynak: COMTRADE (2015)

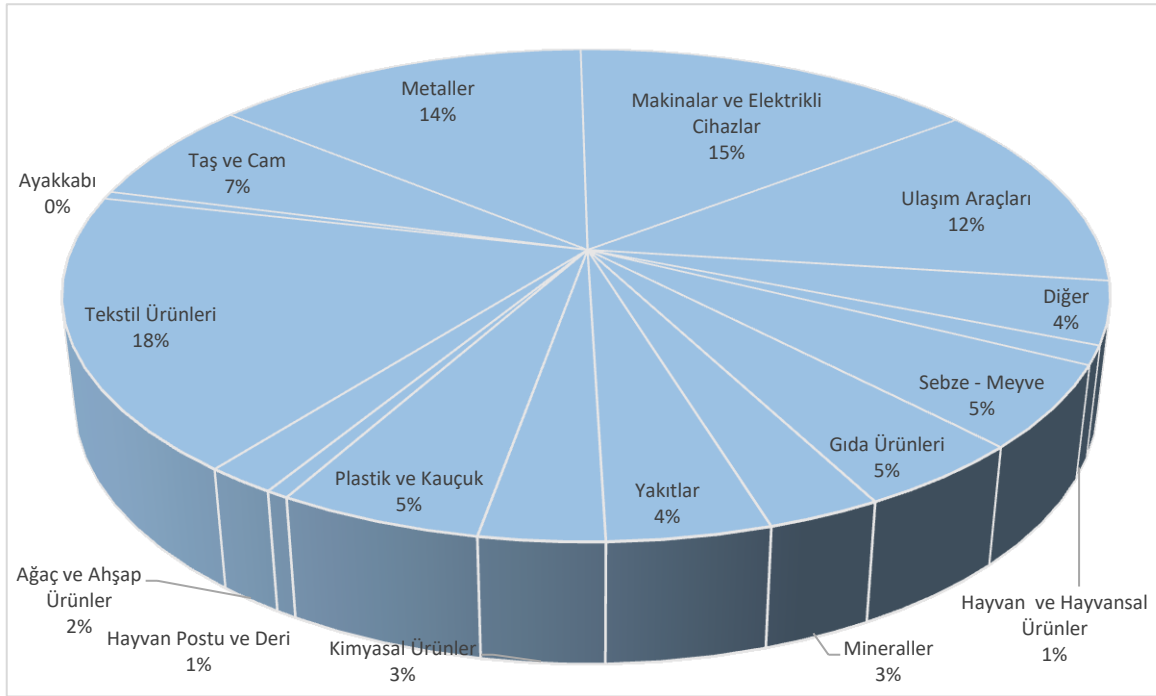
Şekil 2.9'da Türkiye'nin 2013 yılı ihracatında sektörlerin payları verilmiştir. Toplam ihracatta sanayi sektörünün payı %62, hizmetler sektörünün payı %23 ve tarım sektörünün payı %8'dir.

Şekil 2.9. Türkiye'nin ihracatında ana sektörlerin payları (2013-%)
Kaynak: TÜİK (2015)

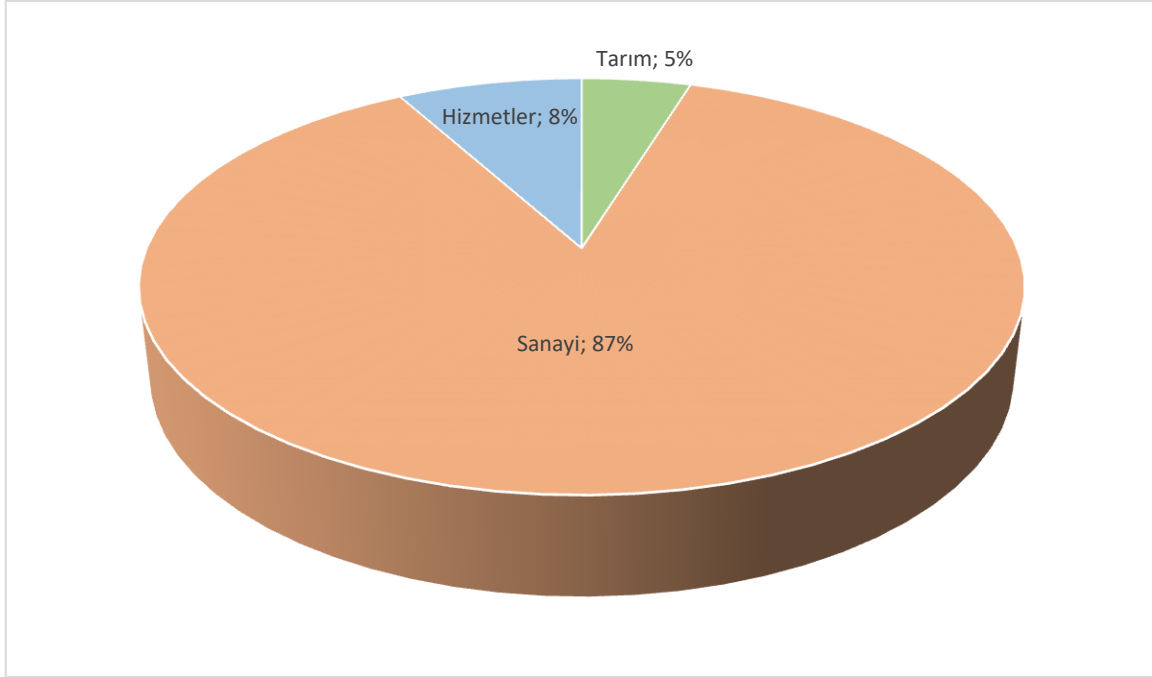
Şekil 2.10'da Türkiye'nin 2013 yılı ürün ihracatında sektörlerin payları gösterilmiştir. Türkiye'nin ihracatında endüstriyel ürünlerin payı giderek artmaktadır. Türkiye'nin toplam

ihracatında en büyük paya sahip ürünler, tekstil ürünleridir (%18). Tekstil ürünlerini sırasıyla makineler ve elektrikli cihazlar (%15), metaller (%14) ve ulaşım araçları (%12), taş ve cam (%7) izlemektedir. Tarımsal ürünler de Türkiye'nin toplam ihracatında toplam %11 ile önemli bir paya sahiptir. Tarımsal ürünlerden, sebze ve meyve ile gıda ürünlerinin payları %5'er iken, hayvan ve hayvansal ürünlerin payı %1'dir. Diğer ürünlerin payları ise sırasıyla plastik ve kauçuk (%5), yakıtlar (%4), mineraller (%3), kimyasal ürünler (%3), ağaç ve ahşap ürünleri (%2), hayvan postu ve deridir (%1).

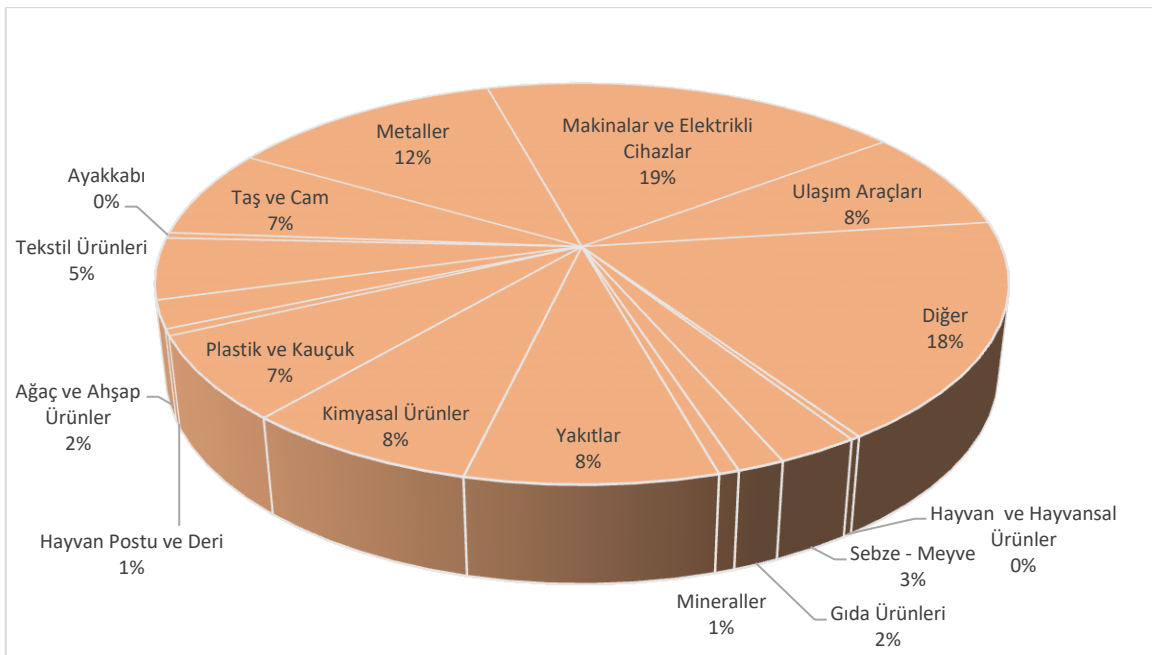
Şekil 2.10. Türkiye'nin mal ihracatında sektörlerin payları (%)
Kaynak: COMTRADE (2015)

Şekil 2.11'de Türkiye'nin 2013 yılı ithalatında ana sektörlerin payları verilmiştir. Toplam ithalatın %87'sini sanayi sektörü ürünleri, %8'ini hizmetler sektörü, %5'ini ise tarım sektörü ürünleri oluşturmaktadır.

Şekil 2.11. Türkiye'nin ithalatında ana sektörlerin payları (2013-%)
Kaynak: TÜİK (2015)

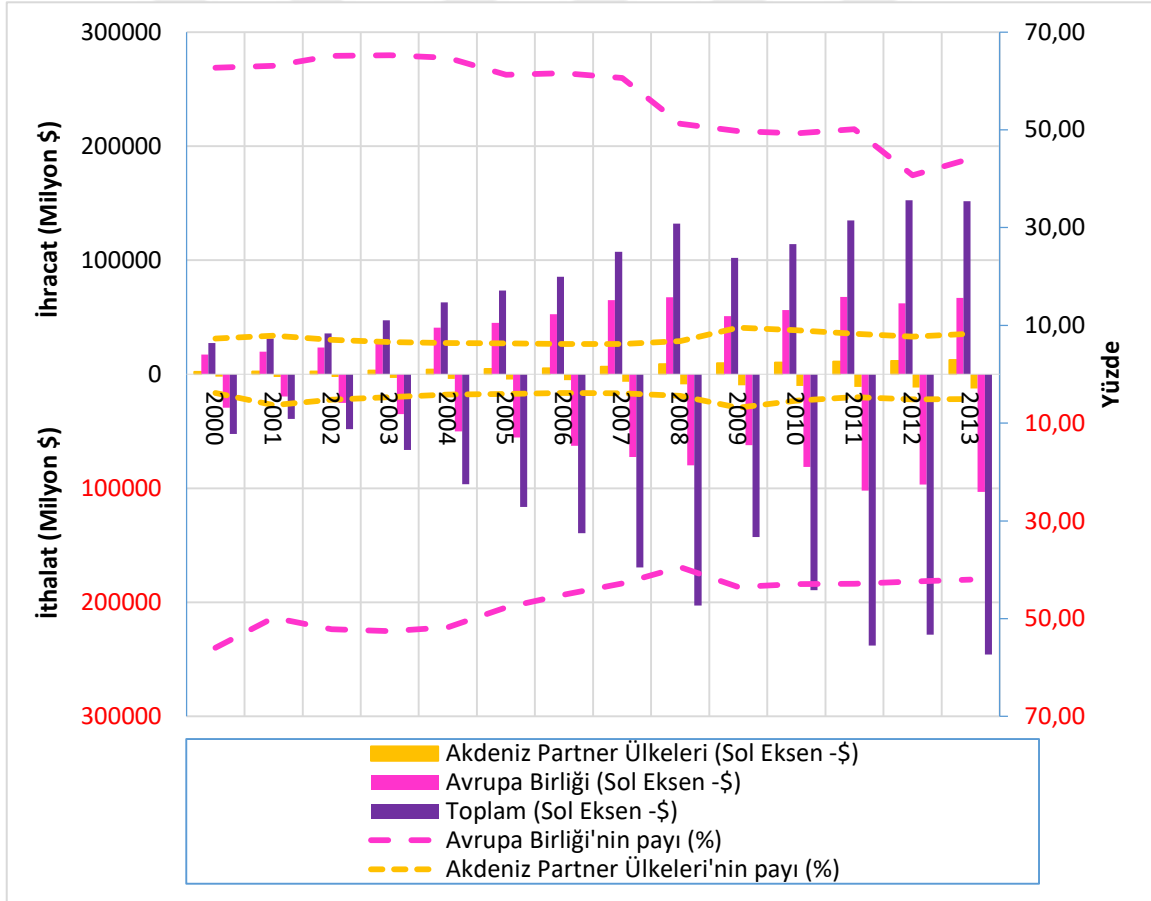
Şekil 2.12'de ise Türkiye'nin 2013 yılı ürün ithalatında sektörlerin payları gösterilmiştir. Türkiye'nin ithalatında ise en büyük paya sahip ürün yine makineler ve elektrikli cihazlardır (%19). En fazla paya sahip diğer ürünler ise metaller (%12), ulaşım araçları (%8), kimyasal ürünler (%8), yakıtlar (%8), plastik ve kauçuk (%7), tekstil ürünleri (%5), sebze ve meyve (%3), gıda ürünleri (%2), ağaç ve ahşap ürünleri (%2), mineraller (%1), hayvan postu ve deridir (%1).

Şekil 2.12. Türkiye'nin mal ithalatında sektörlerin payları (%)

Kaynak: COMTRADE (2015)

Türkiye, AB ve diğer ülkelere karşı net ithalatçı, APÜ'ye karşı ise net ihracatçı konumundadır. AB'nin, Türkiye'nin toplam ihracatındaki payı giderek gerilese de hala yüksek düzeydedir. Bu oran 2000'li yılların başında %63 civarındayken, 2013 yılında %44'e düşmüştür. Yine AB'nin toplam ithalattaki payı da giderek düşmesine rağmen hala önemli düzeydedir. 2000 yılında yaklaşık %56 iken 2013 yılında bu oran yaklaşık %42'ye gerilemiştir. APÜ'nün ise Türkiye'nin toplam ihracatındaki payı %8, toplam ithalattaki payı ise %5 civarında yatay bir seyir izlemektedir. Dolayısıyla AB ve APÜ'nün 2013 yılı itibariyle Türkiye'nin toplam ihracatındaki payı %52, toplam ithalattaki payı ise %49'dur (Şekil 2.13).

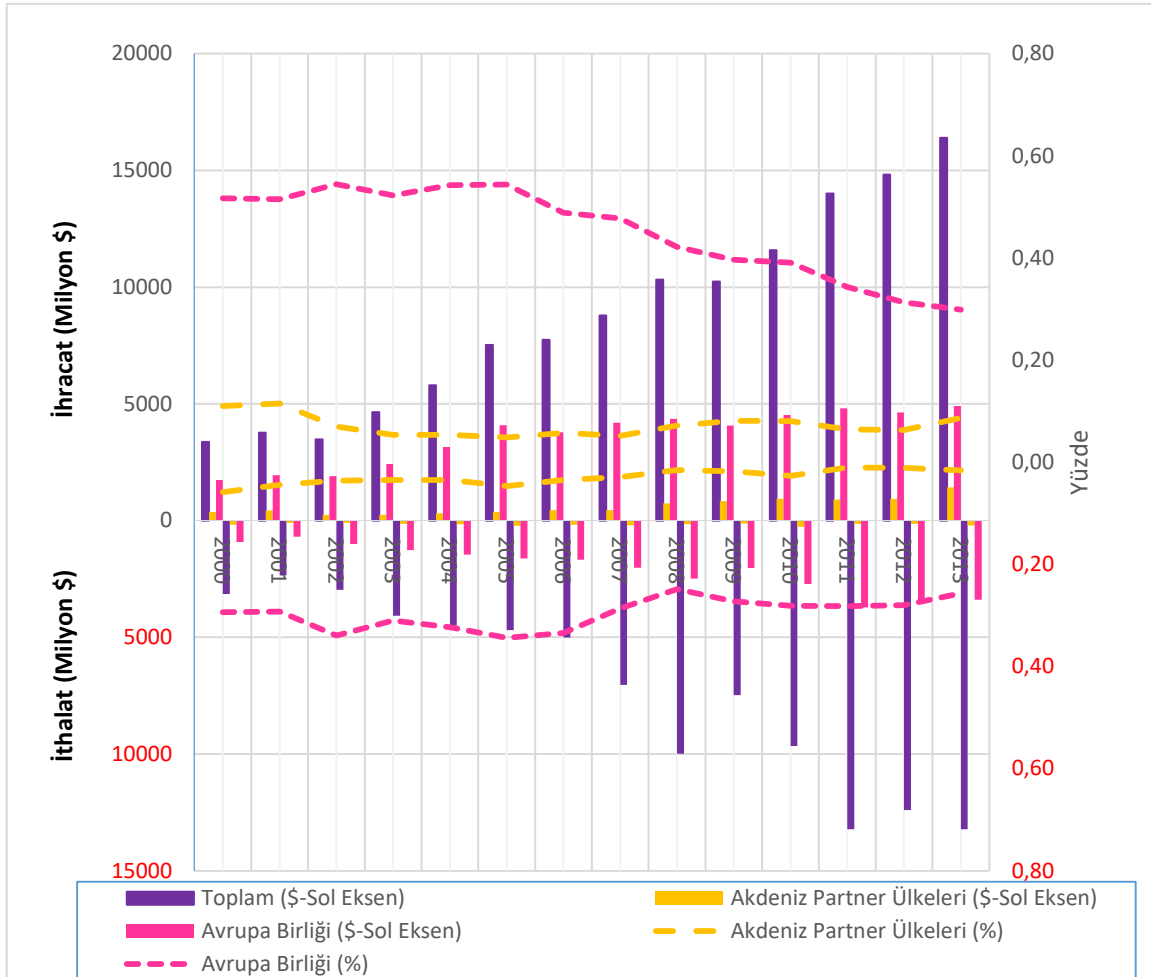

Şekil 2.13. Türkiye'nin toplam ihracatı ve ithalatındaki değişimler

Kaynak: COMTRADE (2015) ve hesaplamalarımız

2000 yılında yaklaşık 3,4 milyar dolar olan Türkiye'nin tarımsal ürün ihracatı, 2013 yılında yaklaşık 16 milyar dolara, 2000 yılında yaklaşık 3 milyar dolar olan tarım ürünleri ithalatı ise 2013 yılında yaklaşık 13 milyar dolara yükselmiştir. Türkiye, tarım ürünleri ticaretinde

hem AB ve APÜ hem de diğer ülkelere karşı genel olarak net ihracatçı konumdadır. Türkiye'nin toplam tarımsal ürün ihracatında 2000 yılında AB'nin payı %52 iken, 2013 yılında bu oran %30'a gerilemiştir. Tarımsal ürün ithalatında ise AB'nin payı 2000 yılında %30 iken, 2013 yılında %25'e gerilemiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin toplam tarımsal ürün ithalatı ve ihracatında AB, payı düşse de hala en önemli ticaret ortağıdır. APÜ'nün payı ise toplam ihracatta %10, toplam ithalatta %2 civarında dalgalı bir seyir izlemektedir (Şekil 2.14).

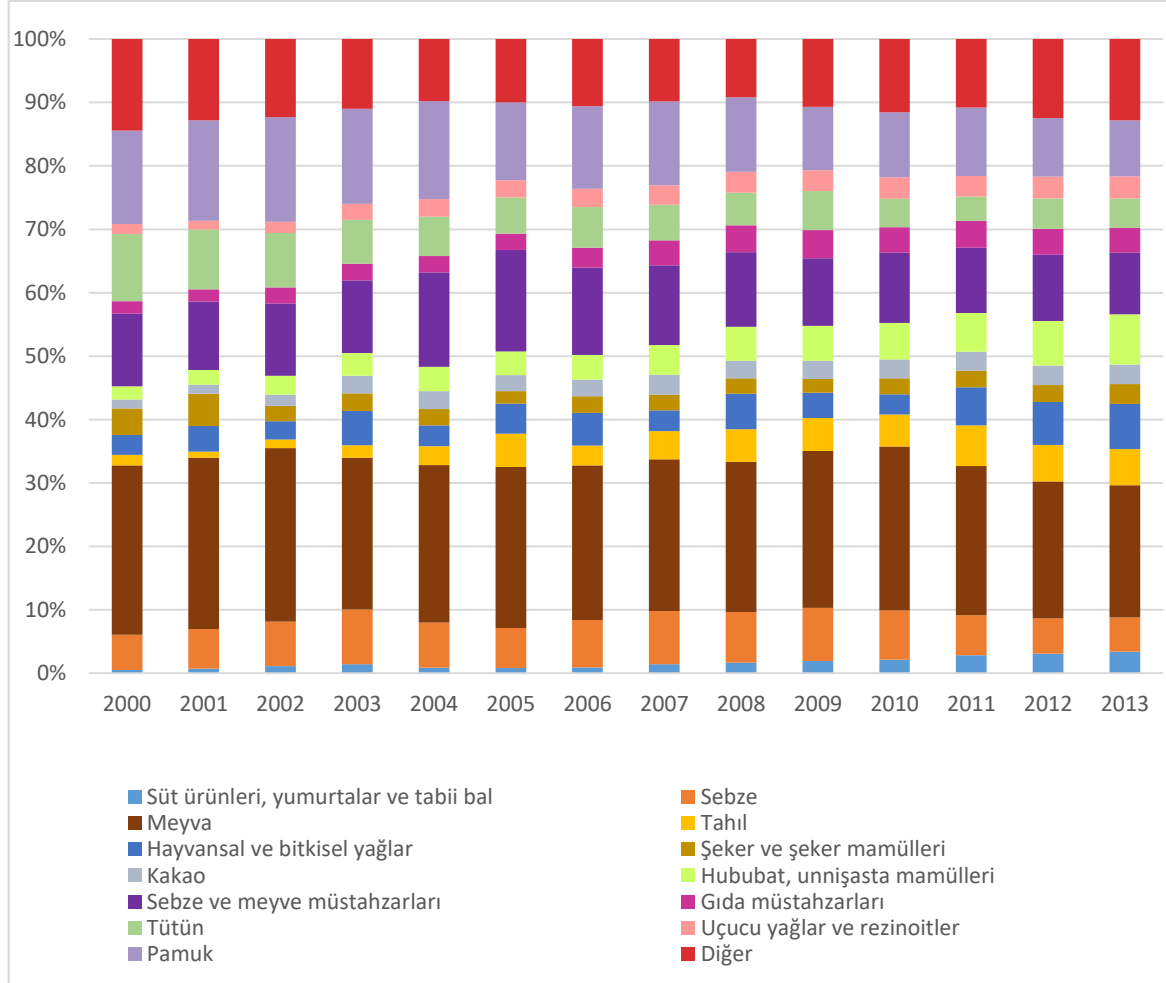

Şekil 2.14 Türkiye'nin tarımsal ürün dış ticaretinde değişimler (2000-2013)

Kaynak: COMTRADE (2015)

Şekil 2.15'te Türkiye'nin 2000-2013 döneminde tarımsal ürün ihracatının yapısı gösterilmektedir. Türkiye, ihracatında tarımsal ürün çeşitliliğine sahip değildir. Tarımsal ürün ihracatı, yaş ve işlenmiş meyve-sebze, hububata dayalı işlenmiş ürünler ve şekerli

ürünlerde yoğunlaşmaktadır. 2013 yılı itibariyle toplam tarımsal ürün ihracatının %55'ini, meyve (%21), sebze ve meyve müstahzarları (%10), pamuk (%9), hububat, un ve nişasta ürünleri (%8), hayvansal ve bitkisel yağlar (%7) oluşturmaktadır. Türkiye'nin en fazla ihraç ettiği diğer tarımsal ürünler ise tahıllar, sebze, tütün, uçucu yağ ve rezinoitler, gıda müstahzarları, kakao, şeker ve şeker mamulleri, süt ürünleri, yumurta ve tabii baldır.

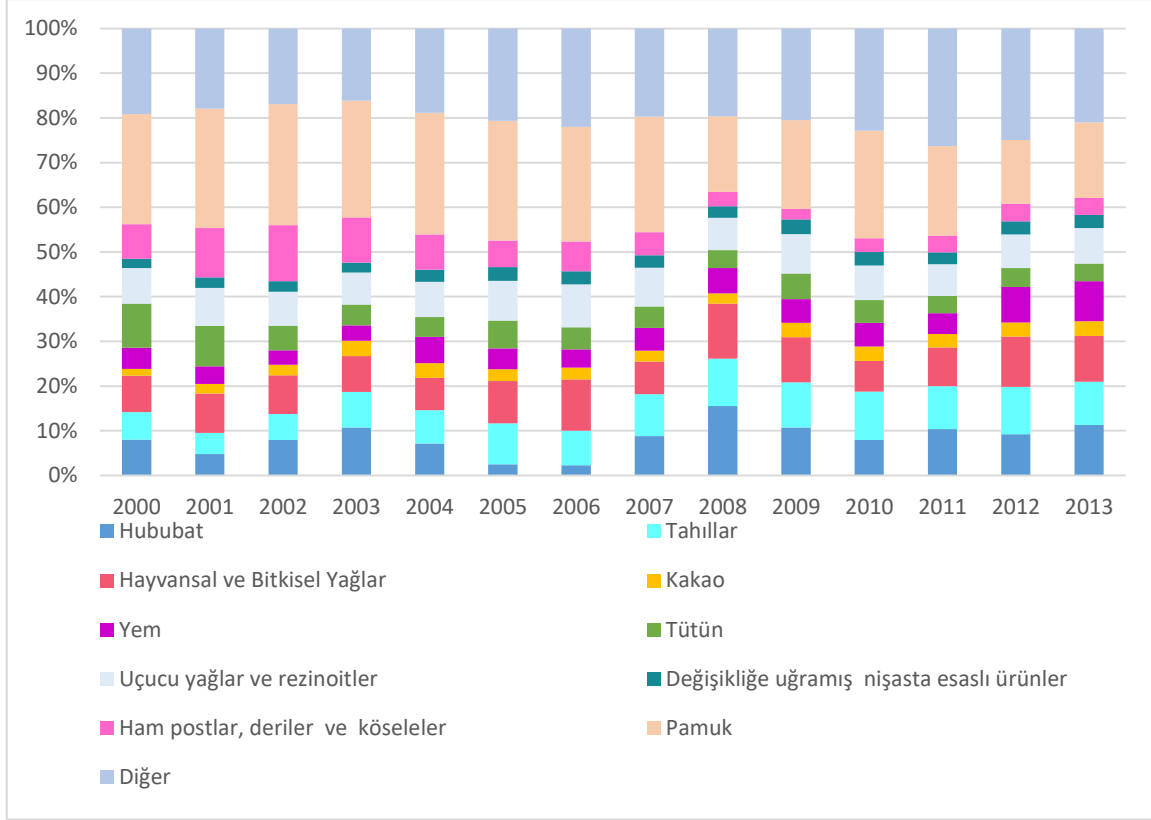

Şekil 2.15. Türkiye'nin tarımsal ürün ihracatının yapısı (2000-2013)

Kaynak: COMTRADE (2015)

Şekil 2.16'da 2000-2013 döneminde Türkiye'nin tarımsal ürün ithalatının yapısı verilmiştir. 2013 yılında Türkiye'nin toplam tarımsal ürün ithalatının yaklaşık %65'ini pamuk (%17), hububat (%11), tahıl (%10), hayvansal ve bitkisel yağlar (%10), yem (%9) ve uçucu yağlar ve rezinoitler (%8) oluşturmaktadır. En fazla ithal edilen diğer tarımsal ürünler ise ham postlar, deriler ve köseleler, kakao, tütün ve değişikliğe uğramış nişasta esaslı ürünlerdir. Ayrıca süt ve et ürünleri, şeker gibi bazı temel ürünlerin ithalatında kısıtlama ve kotaların bulunması Türkiye'nin ithalat hacminin düşük kalmasını sağlamakta ve 2010 yılı itibariyle

et ve canlı hayvan ithalatında gümrük vergilerinin indirilmesiyle ithalat artış hızı yükselmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2014).

Şekil 2.16. Türkiye'nin tarımsal ürün ithalatının yapısı (2000-2013)

Kaynak: COMTRADE (2015)

3. SERBEST TİCARET ANLAŞMALARININ TEORİK ANALİZİ

Üye ülkeler arasındaki gümrük tarifelerinin ve ithalat kotalarının kaldırılmasına dayanan serbest ticaret anlaşmaları (STA), tercihli ticaret anlaşmaları türlerinden biridir. 1948 yılında yürürlüğe giren GATT ve 1994 yılında GATT'ın yerini alan DTÖ, dünya ticaretini yönlendirmekte ve STA'ların hukuki dayanağını oluşturmaktadır. Gümrük birliği teorisi kapsamında değerlendirilen STA'ların ekonomik etkileri, ekonomik yapıda değişiklik yapip yapmasına bağlı olarak statik ve dinamik etkiler olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir.

Bu bölümde öncelikle tercihli ticaret anlaşmaları açıklanacak, bu kapsamda en çok kayırılan ülke kuralı ve bu kuralın istisnalarına değinilecektir. Daha sonra Viner'in (1950) çalışmasından başlanarak STA'ların teorik gelişimi açıklanacaktır. Son olarak ise statik ve dinamik etkiler olmak üzere ikiye ayrılan STA'ların ekonomik etkilerine değinilecektir.

3.1. Tercihli Ticaret Anlaşmaları

Tercihli Ticaret Anlaşması (TTA), 2 veya daha fazla ülke arasında gümrük tarifelerinin düşürülmesine dayanmaktadır. Genelde bu anlaşmalar bölgesel nitelikte olduğundan Bölgesel Ticaret Anlaşmaları (BTA) olarak da adlandırılmaktadır. Krueger (1997), tercihli ticaret anlaşmasını, anlaşmaya taraf olan ülkeler arasındaki ithalatta uygulanan gümrük vergilerinin tamamen kaldırılması veya 3.ülkelere uygulanan gümrük vergilerine göre daha düşük hale getirilmesi olarak tanımlamıştır. Panagariya (2000) ise TTA'yı 2 veya daha fazla ülke arasında anlaşmaya taraf ülkelerde üretilen malların gümrük tarifelerinin diğer ülkelerde üretilen mallara uygulanan tarifelere göre düşürülmesi olarak tanımlamıştır.

Ülkeler arasındaki ticaretin oldukça geliştiği günümüzde TTA'lar, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) çatısı altında ve dolayısıyla DTÖ kurallarına uygun olarak yapılmaktadır. Bu nedenle, TTA'ların hukuki dayanağı oluşturan söz konusu kurallar, önem arz etmektedir.

3.1.1. GATT/DTÖ en çok kayrılan ülke kuralı ve istisnaları

1947 yılında imzalanan ve 1948 yılında yürürlüğe giren Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) , uluslararası ticarete yön vermiş ve bu anlaşma, 1994'te Dünya Ticaret Örgütü'nü (DTÖ) kuran Marrakesh Anlaşması'na dahil edilmiştir. GATT'ın odak noktasını I.Maddede tanımlanan en çok kayrılan ülke kuralı (EKÜK) oluşturmaktadır. Bu kurala göre yurtiçinde üretilen veya yurtdışına gönderilen bir malın ticaretinde sözleşmeyle belirlenen bir tarafa verilen herhangi bir avantaj, kayırma, ayrıcalık veya muafiyet derhal ve koşulsuz olarak diğer taraflara da verilmelidir. Yani üye ülkeler, ithalat, ihracat ve tarife politikalarında birbirlerine karşı ayrımcılık yapamayacaklardır. En çok kayrılan ülke kuralı ile birlikte gümrük tarifelerinde görece yüksek oranda indirimler yapılmıştır. EKÜK sayesinde GATT'a taraf olan ülkeler arasındaki her türlü ticari imtiyazların diğer ülkelere de sağlanmasıyla, iki taraflı ticari ilişkilerin çok taraflı hale gelmesi sağlanmıştır.

En çok kayrılan ülke kuralı ile ilgili 3 istisnai durum söz konusudur. Birincisi gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere yapılan ihracatı arttırmak için genelleştirilmiş tercihler sistemi (generalized system of preferences), ikincisi gelişmekte olan ülkelerin bazı mallarda birbirleriyle ticaretini arttırmaya yönelik yetki hükmü (enabling clause) ve üçüncüsü ise DTÖ'ye üye herhangi iki ülke arasında serbest ticaret, gümrük birliği gibi anlaşmalara izin veren GATT'ın XXIV. Maddesidir.

GATT'ın XXIV. Maddesi kapsamında gümrük birliği ve serbest ticaret bölgeleri oluşturmak isteyen ülkelerin bazı koşulları yerine getirmesi gerekmektedir. Bu koşulların birincisi, GB veya STA sonrasında üçüncü ülkelere uygulanan gümrük tarifeleri ve diğer ticari düzenlemelerin GB veya STA öncesine göre daha kısıtlayıcı veya yüksek olmamasıdır. Bunun için üçüncü ülkelere uygulanan tarifelerin genel düzeyinin, taraf ülkelerde anlaşma öncesinde uygulanan ortalama genel düzeyi aşmaması gerekmektedir. İkincisi, GB veya STA'nın makul bir süre içerisinde dış ticaretin önündeki tüm engellerin kaldırılmasına yönelik bir plan ve program ihtiva etmesi gerekliliğidir. Diğer bir koşul ise GB veya STA imzalayan ülkeler bu anlaşmalarını derhal DTÖ'ye bildirmek zorunda olduklarıdır.

Uruguay Görüşmeleri sonucunda GATT düzenlemeleri DTÖ'ye taşınmış ve ayrıca XXIV.Maddeye ilişkin bazı açıklamalar getirilerek bir mutabakat metni imzalanmış ve kurulacak gümrük birliklerinin ya da imzalanacak serbest ticaret anlaşmalarının bu mutabakat metnine uygun olması gerektiği kararlaştırılmıştır. Buna göre birinci koşulda belirtilen üçüncü ülkelere uygulanacak gümrük tarifelerinin değerlendirilmesinde temel alınacak ortalama tarife genel düzeyinin belirlenmesinde, değer veya miktar üzerinden ithalata göre ağırlıklandırılmış ortalamalar kullanılacaktır (GATT XXIV. Maddesinin Yorumlanmasına İlişkin Mutabakat Metninin XXIV.5/2 Maddesi). Yani söz konusu koşul, GB kurulduktan veya STA imzalandıktan sonra üçüncü ülkelere karşı uygulanan tarife oranlarının ithalata göre ağırlıklandırılmış ortalamasının yükseltilemeyeceği şeklinde olacaktır. GB'ye veya STA'ya taraf ülkelerin kendi aralarındaki ticaretin önündeki tüm engellerin kaldırılması için makul süre, istisnai durumlar hariç, 10 yıl olarak belirlenmiştir (GATT XXIV. Maddesinin Yorumlanmasına İlişkin Mutabakat Metninin XXIV.5/3 Maddesi). Ayrıca GB kurulması sürecinde üye ülkeler, bağlayıcı tarife oranını⁶ yükseltmeyecektir (GATT XXIV. Maddesinin Yorumlanmasına İlişkin Mutabakat Metninin XXIV.6/4 Maddesi).

Diğer taraftan GATT XXIV. Maddesinin Yorumlanmasına İlişkin Mutabakat Metninin XXIV.6/5 Maddesinde ticaret sapması gibi nedenlerle GB veya STA sonrasında bu durumdan zarar gören üçüncü ülkelere, zararlarının tazmini için, tazminat ödeme zorunluluğu getirilmiştir. Söz konusu tazminat, farklı şekillerde olabilmektedir. Bu maddeye göre GB kurulduktan veya STA imzalandıktan sonra taraf ülkeler tarafından yapılan aynı gümrük tarife türündeki indirimler dikkate alınacaktır. Bu indirimlerin, gerekli telafi edici ayarlamayı sağlayamaya yeterli olmaması (kayıpları karşılayamaması) durumunda öteki tarife türlerinde indirimler şeklinde gerçekleşecek tazminat önerecektir. Bu teklif, değiştirilmekte olan veya iptal edilen bağlayıcı düzenleme müzakere düzenleme hakkı bulunan üyeler tarafından dikkate alınacaktır. Telafi edici ayarlama hala kabul edilemez bulunursa, müzakerelere devam edilmelidir. Bu çabalara karşın GATT XXIV. Maddesinin Yorumlanmasına İlişkin Mutabakat Metni tarafından ayrıntılı olarak belirtildiği şekilde Madde XXVIII çerçevesinde telafi edici düzenlemeye ilişkin müzakerelerde müzakerelerin başlamasından sonra makul bir süre içinde anlaşmaya varılmazsa, GB veya STA her şeye karşın tavizlerin değiştirmekte veya iptal etmekte serbest olacaktır.

⁶ Bağlayıcı tarife oranları 4. Bölüm'de açıklanmıştır.

Etkilenen üyeler daha sonra Madde XXVIII uyarınca gerçek eşdeğer imtiyazları iptal etme hakkına sahip olacaktır.

3.1.2 Tercihli ticaret anlaşması türleri

Tercihli ticaret anlaşması türleri, serbest ticaret anlaşmaları, gümrük birliği, ortak pazar ve ekonomik birlikten oluşmaktadır.

Çizelge 2.1. Tercihli ticaret anlaşması türleri

Politika Türü	Tercihli Ticaret Anlaşması Türü			
	Serbest Ticaret Bölgesi	Gümrük Birliği	Ortak Pazar	Ekonomik Birlik
Tarife ve kotaların kaldırılması	Var	Var	Var	Var
Ortak Dış Tarife	Yok	Var	Var	Var
Üretim Faktörleri Hareketliliği	Yok	Yok	Var	Var
Ekonomi Politikalarının Uyumlaştırılması	Yok	Yok	Yok	Var

Serbest ticaret anlaşması, bir TTA türü olup, üye ülkeler arasında mal ticaretindeki tarifeleri ve miktar kısıtlamalarının kaldırılmasına dayanır. Diğer taraftan üye ülkeler, bölge dışındaki ülkelere karşı kendi özel ticaret politikasını uygulayabilir. Bu noktada STA, gümrük birliğinden ayrılmaktadır. STA'ya üye ülkelerin, üçüncü ülkelere karşı farklı tarifeler uygulaması sonucunda, bu üçüncü ülkeler mallarını önce birlik içerisindeki düşük tarifeli ülkeye ihraç edip, daha sonra bu ülkeden mallarını asıl ihraç etmek istedikleri birlik içindeki yüksek tarifeye sahip ülkelere ihraç edebilirler. Ticaretin yönlendirilmesi olarak ifade edilen bu durumun engellenmesi için söz konusu malın yerli katkı payını gösteren menşe kurallarının uygulanması gerekir. Aksi takdirde üçüncü ülkeler mallarını düşük tarifeli ülke üzerinden STB'ye ihraç edeceğinden sadece en düşük tarifeye sahip ülkenin tarifesi geçerli olacaktır.

Diğer TTA türleri ise gümrük birliği, ortak pazar ve ekonomik birliktir. Gümrük birliğinde, üye ülkeler kendi aralarındaki ticaretin önündeki tüm engelleri kaldırırken, birliğe üye olmayan ülkelere karşı tek bir ortak tarife uygulurlar. Ortak pazarda, üye ülkeler gümrük

birliğindeki gibi ticaretin önündeki tüm engelleri kaldırıp, birliğe üye olmayan ülkelere karşı tek bir ortak tarife uygularken, ilave olarak üretim faktörlerinin de bölge içinde serbestçe dolaşımı sağlanmaktadır. Ekonomik birlik ise en geniş kapsamlı bütünleşme türü olup ortak pazara ilaveten tüm ekonomik ve sosyal politikalarının uyumlaştırılmasını ve bunun için de bu politikaları belirleyecek ve uygulayacak kurumların kurulmasını gerektirir.

Tinbergen (1954), ekonomik bütünleşmeyi, pozitif ve negatif bütünleşme olmak üzere iki başlık altında incelemiştir. Negatif bütünleşme, üye ülkeler arasında ticaretin önündeki engellerin ve ayrımcılığın kaldırılmasıyken, pozitif bütünleşme ise ortak politikaların ve kurumların oluşturulmasıdır. Serbest ticaret anlaşmaları, anlaşmaya taraf ülkeler arasındaki ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasına yönelik bir adım olduğundan, Tinbergen'in (1954) tanımlamasına göre negatif bir bütünleşme türüdür.

Son yıllarda GATT'ın XXIV. Maddesi kapsamında tercihli ticaret anlaşmalarında artış gözlenmektedir. Bu durumu Burfisher ve Jones (1998), GATT/DTÖ çatısı altında dünya ticaretinin serbestleştirilmesine yönelik görüşmelerinin yavaş ilerlemesine bağlarken, Ethier (1998) ise dünya ticaretinin serbestleştirilmesine yönelik görüşmelerin bir başarısı olarak yorumlamaktadır.

DTÖ verilerine göre toplam 409 tercihli ticaret anlaşması bulunmaktadır. Bunların 222'si GATT'ın XXIV. Maddesi kapsamında imzalanan STA, 17'si yine GATT'ın XXIV. Maddesi kapsamında imzalanan gümrük birliği anlaşması, 38'i yetki hükmü ve 132'si Hizmet Ticareti Genel Anlaşması'nın (GATS) 5.Maddesi kapsamında imzalanan ekonomik bütünleşme anlaşmasıdır (DTÖ, 2016).

Çizelge 3.2. Tercihli ticaret anlaşması sayıları

Anlaşma Türü	Anlaşma Sayısı
Serbest Ticaret Anlaşması (GATT XXIV)	222
Gümrük Birliği (GATT XXIV)	17
Yetki Hükümü	38
(GATS Art. V)	132
Toplam	409

Kaynak: DTÖ (2016)

3.2. Serbest Ticaret Anlaşmaları Teorisinin Gelişimi

Serbest Ticaret Anlaşmalarının teorik analizi, gümrük birliği teorisi çerçevesinde incelenmektedir. Bu nedenle STA'ların teorik analizi Viner (1950) ile başlamıştır denilebilir. Viner öncesinde STA'lar, dünya ticaretinin serbestleştirilmesine yönelik bir adım olduğundan refah arttırıcı olarak görülüyordu. Viner, ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkilere bağlı olarak serbest ticaret anlaşmalarının refahı arttırmayabileceğini ileri sürmüştür. Ticaret yaratıcı etki, STA sonrası üye ülkelerdeki yüksek maliyetli üretimin yerine, anlaşmaya taraf daha verimli ülkenin üretiminin geçmesiyle ortaya çıkmaktadır. Ticaret saptırıcı etki, en verimli ülkenin anlaşmaya taraf olmaması durumunda bu ülkeden yapılan ithalat yerine anlaşmaya taraf daha yüksek maliyetli ülkelere ithalat yapılmasıyla gerçekleşmektedir. Ticaret yaratıcı etki refahı arttırırken, ticaret saptırıcı etki refahı azaltmaktadır. Net refah etkisi, bu iki etkinin karşılaştırılmasıyla belirlenecektir. Viner, analizinde üretim etkisi üzerinde durmuş, tüketimi ihmal etmiştir.

Meade (1955), Viner'in analizine tüketim etkisini eklemiştir. Meade, Viner'in analizinin sadece talebin esnek olmaması, arzın ise tam esnek olması durumunda geçerli olacağını ileri sürmüştür. Talebin esnek olduğunu varsayarak nispi fiyatlardaki değişimin etkilerini analize dahil etmiştir. Meade, gümrük vergilerinin kaldırılmasıyla ortaya çıkacak nispi fiyat değişiklikleri sonucunda ithalattaki artışa ticaretin genişleme etkisi, üçünü ülkelerle ticaretteki azalmaya ise ticaretin daralma etkisi adını vermiştir. Ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkilerin göreceli büyüklükleri refah etkisini belirlemek için iki açıdan yeterli değildir. Birincisi, ticaretin serbestleştirilmesinden kazançlar sadece ticaret yaratıcı etkinin

boyutuna bağılı değil, aynı zamanda ortaya çıkacak ilave ticaretin maliyetini ne kadar azaltacağına da bağılıdır. İkincisi ise ortaya çıkacak kayıplar sadece ticaret sapmasının boyutuna bağılı değil, aynı zamanda ticaret sapması nedeniyle artacak maliyetlerin boyutuna bağılıdır.

Meade (1955), serbest ticaretin Pareto optimum durum olduğunu, serbest ticaretin önünde engel olduğunda ise Pareto optimum şartlarının⁷ en az birinin ihlal edildiğini öne sürmüştür. Lipsey ve Lancaster (1956), bu noktadan hareket ederek ikinci en iyi teoriyi geliştirmişlerdir. Buna göre Pareto optimumu koşullarının birinin sağlanmadığı durumlarda, diğer Pareto koşulları sağlayacak ikinci en iyi durum mevcuttur. Tercihli ticaret anlaşmaları bu kapsamda değerlendirilebilir.

Gehrels (1956) ve Lipsey (1957) de nispi fiyat değişikliklerinin etkilerini, toplumsal kayıtsızlık eğrileri ile analiz ederek ticaret saptırıcı etkinin bile refahı arttırabileceğini göstermişlerdir. Bununla birlikte Gehrels (1956), dünyadaki toplam üretimin ticaret sapması nedeniyle azalacağını ve üçüncü ülkelerin bu süreçten zarar görebileceğini ileri sürmüştür. Diğer taraftan Lipsey (1960) ise üretim ve tüketim etkilerinin birbirinden bağımsız olarak ele alınmasının hatalı olacağını savunmuştur. Viner'in analizinde üretimdeki ikame etkisi üzerinde durulduğunu, tüketimdeki ikame etkisinin ise ihmal edildiğini ileri sürmüştür. Bu nedenle Lipsey (1960) ülkeler arası ikame ve mallar arası ikame kavramları üzerinde durmuştur. Ülkeler arası ikame, Viner'in analizinde açıklanan ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler nedeniyle üretimin coğrafi konumundaki değişiklikleri tanımlamaktadır. Mallar arası ikame ise göreceli fiyatlardaki değişiklik nedeniyle üçüncü ülkelere ithalatın ve yerli ürünlerin tüketiminin azalması, STA imzalanan ülkelere ithalatın artmasıdır.

Bhagwati (1971), Lipsey'in (1957) ticaret saptırıcı etkinin, refah arttırabilmesi için tüketimdeki ikame olanaklarının göz önüne alınması gerektiği görüşünü yetersiz bulmuştur. Ticaret sapması, ticaret hadlerinin kötüleşmesine neden olacaktır. Diğer taraftan, yurtiçi üreticilerin ve tüketicilerin karşı karşıya olduğu yeni fiyat düzeyi, uluslararası fiyat düzeyine daha yakın olacağı için tüketim ve üretim kazançları ortaya

⁷ Üretimde ve tüketimde etkinlik.

çıkacaktır. Eğer bu kazançlar, ticaret sapması nedeniyle oluşacak kayıplardan daha büyük olursa ticaret saptırıcı gümrük birliği ya da STA, refah arttırıcı olacaktır.

Cooper ve Massell'in (1965) toplumsal farksızlık eğrilerini kullandıkları analizleri, iki yönden farklılık göstermektedir. Birincisi, gelişmekte olan ülkelerin endüstrileşme yönünde bir toplumsal tercihlerinin olduğu varsayılmıştır. İkincisi ise tarifeler dışsal bir değişken değil, birer politika araçlarıdır. Serbest ticaretten veya gümrük birliğinden elde edilecek kazançlar uygulanan tarifelere bağlı olarak endüstriyel üretim ve gelir düzeyindeki değişmelere bağlıdır. Cooper ve Massell'e göre ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkilerin refah üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri olabilir. Net refah etkisinin belirlenebilmesi için her ülkenin toplumsal farksızlık eğrileri bilinmelidir.

Corden (1972), analizi, ölçek ekonomilerini de göz önünde bulundurarak genişletmiş ve ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkilere, maliyet düşürücü ve ticareti engelleyici etkileri kavramlarını eklemiştir. Corden'a göre iki ülkenin STA imzalaması durumunda bu ülkeler arasında daha az maliyetle üretim yapan tüm piyasaya sahip olacak, üçüncü ülkeler, bu ülkelerin piyasasından çıkacaktır. Bir taraftan ticaret yaratıcı etki nedeniyle STA imzalayan ülkeler arasındaki ticaret artarken, diğer taraftan daha az maliyetle üretim yapan ülkede, ölçek ekonomileri nedeniyle maliyetler azalacaktır. Ölçek ekonomileri nedeniyle maliyetlerin azalması, maliyet düşürücü etki olarak tanımlanmıştır. Ayrıca, STA sonrasında daha önce üçüncü ülkelerde üretilen bir malın ithalatının, bu malın, üçüncü ülkeden daha yüksek bir maliyetle, STA imzalayan ülkelere birinde üretilmeye başlanmasıyla durması sonucunda ticareti engelleyici etki ortaya çıkmaktadır. Ticareti engelleyici etki, ticaret saptırıcı etkiye benzer olmakla birlikte, farkı, söz konusu malın üretiminin STA sonrası başlamasıdır.

Krauss (1972), önceki analizlerde ele alınan ülkenin küçük olduğunu, dolayısıyla uluslararası fiyat düzeyi üzerinde etkisi olmadığını varsayıldığını savunmuştur. Bu varsayım kaldırıldığında, analizin sonuçları önemli ölçüde değişecektir. Eğer ele alınan ülke, uluslararası fiyat düzeyini etkileyecek düzeyde ise ticaret hadleri de değişecektir. Bu ülkenin ithalatında gümrük tarifelerini yükseltmesi durumunda, bu malların uluslararası

fiyat düzeyi de düşecek ve o ülkenin ticaret hadleri gelişecektir. Bu süreç ticaret hadleri etkisi olarak adlandırılmaktadır.

Kemp ve Wan (1976), her seferinde yeni ülkeleri de kapsayacak bir gümrük birliğinde, her aşamada kimsenin refahı önceki duruma göre kötüleşmeyeceğini ve son aşamada gümrük birliğinin dünyadaki tüm ülkeleri kapsamasıyla serbest ticaret geçerli olacağını, dolayısıyla refahın artacağını ileri sürmüşlerdir.

Krishna ve Bhagwati (1997), ekonomi dışı amaçlarla kurulmuş bir gümrük birliğinin bile üçüncü ülkelere karşı uygun tarife oranları ve yurtiçinde uygun vergi ve desteklerin (tax cum subsidy) uygulanması durumunda refah arttırıcı olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Panagariya ve Krishna (2002) bu sonucu, serbest ticaret anlaşmalarını da kapsayacak şekilde genişletmiştir. Menşei kuralları uygulanması ve üye ülkelerin üçüncü ülkelere STA öncesi yaptıkları ithalatın, STA sonrasında değişmemesini sağlayacak bir tarife uygulanması varsayımlarıyla, STA'ların net refah azaltmayacağını ve arttırabileceğini savunmuşlardır.

Krugman (1980), ticarete konu olan malların özdeş olduğu varsayımını terk ederek, farklılaştırılmış ürün ticaretinde bile serbest ticaretin tüketiciye daha geniş bir mal sepetinden seçim yapma şansı tanıdığı için refahın artabileceğini göstermiştir.

Krugman (1991), dünya ekonomisinin ticaret bloklarından oluşması durumunda, ticaret bloklarının sayısının giderek azalması ve artması sonucunda dünya refahının bu durumdan nasıl etkileneceğini analiz etmiştir. Buna göre dünyada sadece bir tane ticaret bloğu olduğunda serbest ticaret koşulları oluşacak ve dünya refahı en çok olacaktır. Dünyada birkaç tane ticaret bloğu olması durumunda bu blokların piyasa güçlerinin fazla olması nedeniyle yüksek tarifeler belirlenecek ve dünya refahı en az olacaktır. Diğer taraftan çok sayıda ticaret bloğunun olması durumunda, hiçbir bloğun piyasa gücü olmayacak, her bir bloğun ithalatı fazla olacağından bloklar arasında aynı tarifeler geçerli olacak, bu nedenle ticaret sapması daha az olacaktır. Dolayısıyla ticaret bloğu sayısı dünya refahı arasında U şeklinde bir ilişki vardır. Ayrıca ikame esnekliği arttıkça, monopol gücü azalacağı için refah artacaktır.

Krugman (1991), ayrıca, eğer ulaşım ve iletişim maliyetleri nedeniyle ülkelerin komşularıyla ticaret yapma yönünde bir güçlü bir eğilim varsa, bu durumda kurulan serbest ticaret alanlarını “doğal ticaret bloğu” olarak adlandırmıştır. Doğal ticaret bloklarının oluşan ticaret blokları durumunda refah düzeyi daha yüksek olacaktır. Bunun nedeni bölge içindeki maliyetlerin azalmasıyla elde edilecek kazançlardır.

3.3. Serbest Ticaret Anlaşmalarının Ekonomik Etkileri

Serbest ticaret anlaşmalarının etkileri statik ve dinamik etkiler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ekonomik yapıda bir değişiklik ortaya çıkarmayan statik etkiler, tarifelerin kaldırılması nedeniyle dış ticaret hacmi ve refah düzeyindeki değişimleri kapsamaktadır. Dinamik etkiler ise STA sonrasında daha geniş bir piyasa nedeniyle üretim kapasitesi ve verimlilikte artış yaran etkileri kapsamaktadır.

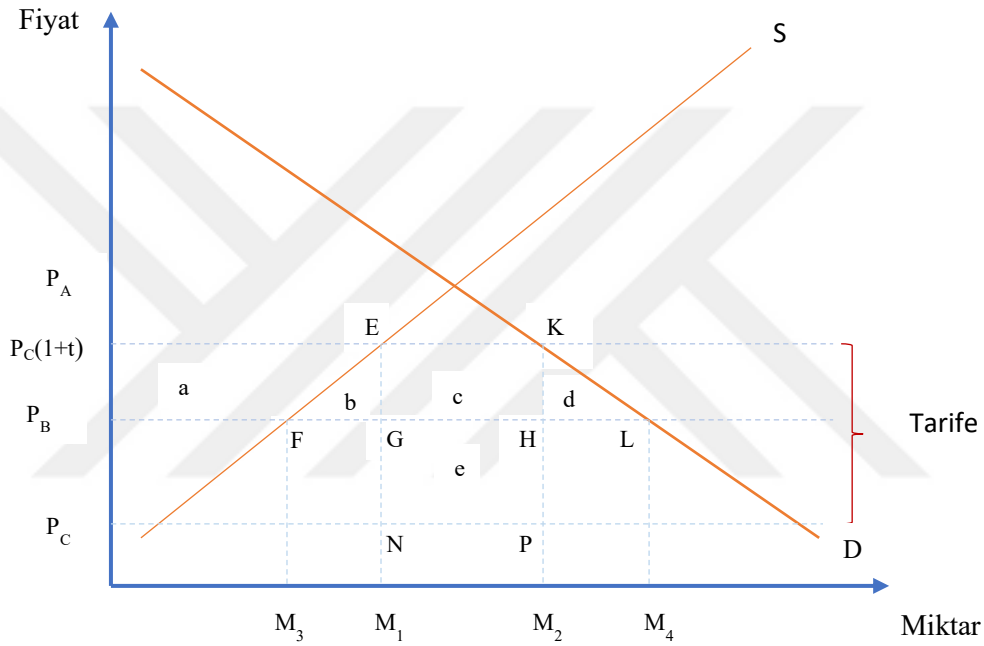
3.3.1. Serbest ticaret anlaşmalarının statik etkileri

STA'ların statik etkileri genel olarak, ticaret yaratıcı etki, ticaret saptırıcı etki ve ticaret hadleri etkisi başlıkları altında incelenmektedir. Ticaret yaratıcı etki, STA sonrası üye ülkelerdeki yüksek maliyetli üretimin yerine, anlaşmaya taraf daha verimli ülkenin üretiminin geçmesiyle ortaya çıkmaktadır. Ticaret saptırıcı etki, en verimli ülkenin anlaşmaya taraf olmaması durumunda bu ülkeden yapılan ithalat yerine anlaşmaya taraf daha yüksek maliyetli ülkelere ithalat yapılmasıyla gerçekleşmektedir. Ticaret hadleri etkisi ise anlaşma sonrası uluslararası fiyat düzeyi değişirse ortaya çıkacaktır. Ticaret yaratıcı etki ve ticaret hadleri etkisi refahı olumlu etkilerken, ticaret saptırıcı etki refahı olumsuz etkilemektedir.

3.3.1.1. Tek bir ülke açısından ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler

Viner modelinden önce, bölgesel ticaret anlaşmaları, serbest ticaret yönünde atılmış bir adım olduğu için, refah arttırıcı olarak değerlendiriliyordu. Viner modeli birlikte, bölgesel ticaret anlaşmalarının refah üzerinde negatif etkileri olabileceği gösterilmiştir. Modeldeki temel kavramlar ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkilerdir. Ticaret yaratıcı etki, serbest ticaret anlaşması sonrası üye ülkelerdeki yüksek maliyetli üretimin yerine, anlaşmaya taraf

daha verimli ülkenin üretiminin geçmesiyle ortaya çıkmaktadır. Ticaret saptırıcı etki ise en verimli ülkenin anlaşmaya taraf olmaması durumunda bu ülkeden yapılan ithalat yerine anlaşmaya taraf daha yüksek maliyetli ülkelerden ithalat yapılmasıyla gerçekleşmektedir. Ticaret yaratıcı etki refahı olumlu etkilerken, ticaret saptırıcı etki refahı olumsuz etkilemektedir. Bölgesel ticaret anlaşmasının refah üzerindeki net etkisi ise birbirine ters bu iki etkinin karşılaştırılması sonucu belirlenecektir.

Şekil 3.1. Serbest ticaret anlaşmalarının statik etkileri
Kaynak: Plummer, Cheong ve Hamanaka (2010)

Şekil 3.1’de, STA’nın statik etkileri gösterilmiştir. Modelde ele alınan ülke (A ülkesi) küçük ülkedir, dolayısıyla bu ülke için yurtdışı fiyatlar veridir. A, B ve C ülkelerinden oluşan tek mallı ve üç ülkeli bu modelde P_A malın A ülkesindeki, P_B malın B ülkesindeki ve P_C malın C ülkesindeki fiyatını göstermektedir. Fiyatlardan da anlaşılacağı üzere malın verimliliği en yüksek üreticisi C iken en düşük üreticisi ise A’dır.

STA imzalanmadan önce söz konusu malın A ülkesindeki fiyat düzeyi $P_C(1+t)$, bu fiyat düzeyinden toplam talep, OM_2 kadar olup, bunun OM_1 kadarı yurtiçi üretimden, M_1M_2 kadarı ise C ülkesinden ithalatla karşılanmaktadır. A ve B ülkesi arasında serbest ticaret anlaşması imzalandıktan sonra B ülkesinin malına uygulanan gümrük tarifesi kaldırıldığı

için A ülkesindeki fiyat düzeyi, B ülkesinin fiyat düzeyi olan P_B 'ye düşer. Yeni fiyat düzeyinde, A ülkesinin toplam talebi OM_4 , toplam arzı ise OM_3 kadardır. Toplam talebin M_2M_4 kadarlık kısmı B ülkesinden ithalatla karşılanmaktadır. STA imzalandıktan sonra A ülkesi, tüm ithalatını B ülkesinden yapmaya başlamıştır.

A ülkesinin ithalatındaki artışın M_3M_1 kadarlık kısmı, A'nın kendi pahalı üretiminin yerine göreceli olarak daha verimli durumdaki B'nin üretiminin geçmesi sonucu (üretim etkisi), M_2M_4 kadarlık kısmı ise fiyat düşüşünün tüketimi arttırması sonucu (tüketim etkisi) ortaya çıkmıştır. Böylece ithalattaki toplam artış $M_3M_1 + M_2M_4$ olup, bu artış ticaret yaratıcı etkiyi ifade eder. Diğer taraftan C ülkesinden yapılan M_1M_2 kadar ithalat ise B ülkesine kaymış olup, bu ise ticaret saptırıcı etkiyi ifade eder.

STA'nın refah üzerindeki net etkisi için üretici artığı, tüketici artığı ve tarife gelirlerindeki değişimlere bakılmalıdır. Üretici artığındaki azalış a yamuğunun alanına, tüketici artığındaki artış ise a, b, c ve d alanlarının toplamına eşittir. Tarife gelirindeki azalış ise c ve e alanlarının toplamına eşittir. Dolayısıyla net refah etkisi $b+d-e$ 'ye eşittir. b ve d Alanlarının toplamı, sırasıyla üretim ve tüketim etkisi nedeniyle ortaya çıkan ticaret yaratıcı etkiye eşitken, e alanı ise ticaret saptırıcı etkiye eşittir. e Alanı, STA öncesinde C ülkesinden yapılan ithalat miktarı ile B ve C ülkelerinin tarife hariç fiyatlarına bağlıdır. STA öncesi C ülkesinden yapılan ithalat miktarı ile B ve C ülkelerinin tarife hariç fiyatlarının farkı ne kadar yüksekse e alanı o kadar geniş olacak, dolayısıyla ticaret saptırıcı etki o kadar yüksek olacaktır. STA'nın net refah etkisi b ve d alanları toplamının, e alanı ile karşılaştırılmasına bağlıdır. Eğer b ve d alanları toplamı, e alanından büyükse net refah etkisi pozitif, aksi takdirde ise negatif olacaktır (Plummer, Cheong ve Hamanaka, 2010; 10).

STA imzalayan ülkeler arasındaki ticaret, anlaşma öncesinde ne kadar gelişmişse ticaret yaratıcı etki, ticareti saptırıcı etkiden o kadar yüksek olacaktır. Bununla birlikte anlaşma öncesindeki tarifeler çok yüksekse (yani ticaretin az olması) ya da çok düşükse (böylece ticareti saptırıcı etkinin maliyetinin az olması), refah artacaktır (Krueger, 1997).

3.3.1.2. Ticaret ortağı ve diğer ülkeler açısından ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler

A, B ve C olmak üzere üç ülkeden oluşan bir modelde, B ile C ülkelerinin aynı maliyetle, A ülkesinin ise daha yüksek bir maliyetle üretim yaptığını, dolayısıyla A ülkesinin net ithalatçı, B ve C ülkelerinin ise net ihracatçı olduğunu varsayalım. Başlangıç durumunda A ülkesinin fiyat düzeyinin F_1 olmasını sağlayacak düzeyde ayırım yapmadan tüm ülkelere birim başına t oranında gümrük tarifesi uygulamaktadır (Şekil 3.2.). F_0 fiyat düzeyinden A ülkesinin toplam ithalatı M_1M_2 kadardır. Uluslararası denge fiyat düzeyi ise F_f olup, B ülkesi M_3M_4 kadar, C ülkesi ise M_5M_6 kadar A ülkesine ihracat yapmaktadır ($M_1M_2 = M_3M_4 + M_5M_6$).

A ve B ülkelerinin STA yaptığını ve bu STA'ya paralel olarak menşei kuralları uyguladığını ve C ülkesinin STA dışında kaldığını varsayalım. A ile B ülkelerinin toplam arz miktarı ve A ülkesinin talep düzeyine bağlı olarak 3 durum söz konusudur (Panagariya, 2000).

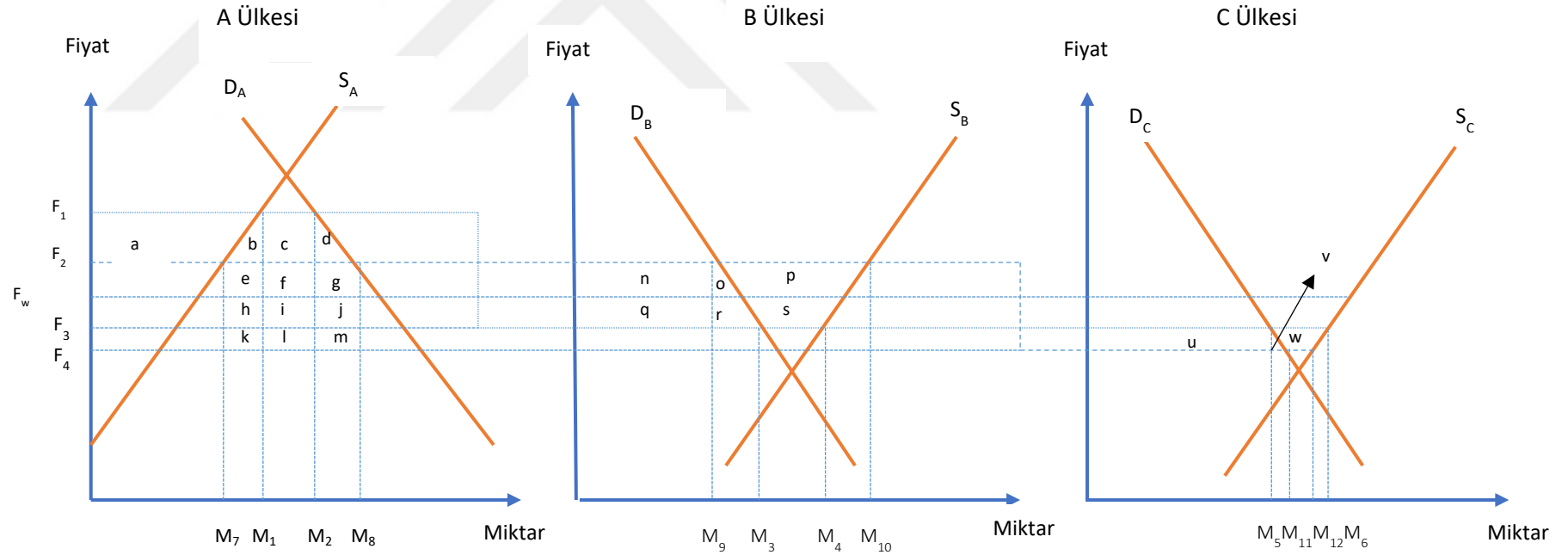
Birinci Durum: A ve B ülkesinin, A ülkesinin ithalat talebini karşılayamaması

Bu durumda B ülkesi, fiyat düzeyinin daha yüksek olduğu A ülkesine daha fazla ihracat yapmak isteyecektir. B ülkesinin, A ülkesinin ithalat talebini tek başına karşılayamaması nedeniyle, A ülkesi C ülkesinden de ithalat yapacaktır. Bu durumda STA bölgesindeki fiyat düzeyi F_2 , uluslararası fiyat düzeyi ise F_4 düzeyinde oluşacaktır. Bu yeni denge fiyat düzeyinde A ülkesinin toplam ithalatı M_7M_8 kadar olacaktır. B ülkesinin A ülkesine ihracat miktarı M_9M_{10} 'a çıkacak, C ülkesi ise A ülkesine ihracatı ise $M_{11}M_{12}$ 'e düşecektir. A ülkesinin ithalatındaki artışın M_7M_1 kadarı, A ülkesinin üretiminin yerine görece daha az maliyetle üreten B ülkesinin geçmesi, M_2M_8 kadarı ise fiyattaki düşüşün tüketimi arttırması nedeniyle ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla ithalattaki artışın $M_7M_1 + M_2M_8$ kadarı ticaret yaratıcı etkiyi ifade etmektedir (Kavallari, 2008).

Fiyatlardaki bu değişim, tüketici artışı $a+b+c+d$ alanı kadar arttığından A ülkesindeki tüketicilerin lehinedir. Diğer taraftan üretici artışı ise a alanı kadar azalacaktır. B ülkesinde, fiyat düzeyindeki yükseliş nedeniyle tüketici artışı $n+o+q+r$ alanı kadar artarken, üretici artışı $n+o+p+q+r+s$ alanı kadar artacaktır. C ülkesinde ise tüketici artışı $u+v$ kadar artarken, üretici artışı $u+v+w$ kadar azalacaktır.

A ülkesi, B ülkesinden yapılan ithalatta gümrük tarifelerini sıfırladığı ve sadece C ülkesine gümrük tarifesi uyguladığı için tarife gelirlerinde de değişiklik olacaktır. STA öncesinde tarife gelirleri $c+f+i$ alanına eşittir. STA sonrasında ise tarife geliri, birim başına tarife oranı olan F_2-F_4 ile C ülkesinden ithalat miktarının $(M_{11}M_{12})$ çarpımına eşittir $(g+j+m)$. Diğer taraftan ithalattaki artışın $o+p+r+s (=e+f+h+i+k+l)$ alanı kadar olan kısmı gümrük tarifersiz yapılmıştır. Bu nedenle tarife gelirlerindeki değişim $g+j+m-c$ alanı kadar olacaktır.

Şekil 3.2. Ticaret ortağı ve diğer ülkeler açısından ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler (ticaret ortağının talebi karşılayamaması durumu)
Kaynak: Kavallari (2008)

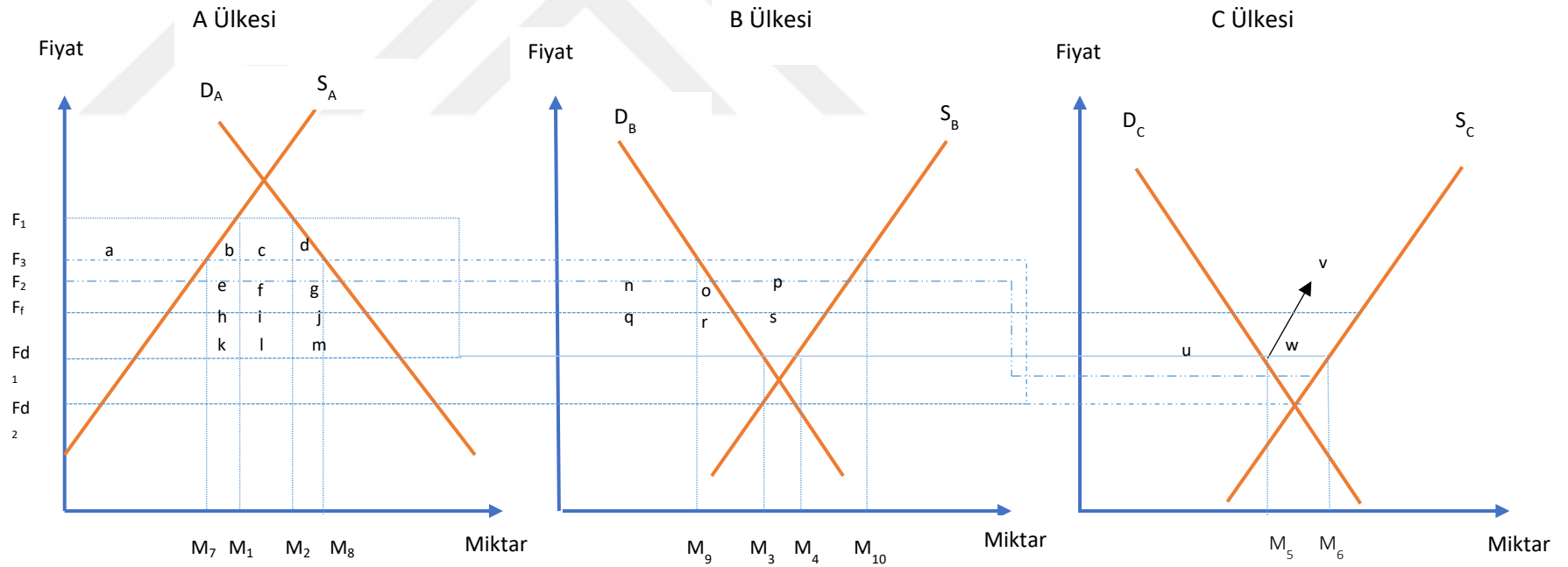
Net refahtaki değişim ise belirsiz olup, ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkilerin hangisinin ağır basacağına bağlıdır. A ve B ülkelerinde net refah etkisi pozitif ve sırasıyla $b+d+g+j+m$ alanına ve $p+s$ alanına eşittir. C ülkesinde ise net refah etkisi, ticaret saptırıcı nedeniyle negatif ve $-w$ alanına eşittir.

İkinci Durum: A ve B ülkesinin, A ülkesinin ithalat talebini tam olarak karşılayabilmesi

A ve B ülkelerinin toplam arz düzeyleri, A ülkesindeki talebi karşılayabilecek düzeyde ise STA sonrasında B ülkesi tüm arzını A ülkesine kaydıracak, A ülkesi tüm ithalatını B ülkesinden yapacak ve C ülkesinden ise ithalat yapmayacaktır. Bu durumda ticaret yaratıcı etki daha büyük olacaktır. STA'daki yeni fiyat düzeyi F_{i1} 'den daha yüksek olan F_{i2} ' düzeyinde oluşacaktır. A ülkesinin ithalat miktarı olan M_7M_8 , B ülkesinin ihracat miktarı olan M_9M_{10} 'a eşit olacaktır. STA sonrasında tüketici ve üretici artıklarındaki değişimin yönü ilk durumla aynı olacak ancak daha yüksek fiyat düzeyi nedeniyle alanlar A ülkesinde daha dar, B ve C ülkesinde ise daha geniş olacaktır. Bu durumda A ülkesinin tarife gelirlerinde $c+f+i$ alanının toplamı kadar bir kayıp oluşacaktır (Şekil 3.3).

Üçüncü Durum: A ve B ülkesinin toplam arzı, A ülkesinin ithalat talebinden fazla olması

A ve B ülkelerinin toplam arzı, A ülkesindeki talepten daha fazla olması durumunda ise ikinci durumdaki gibi B ülkesi A ülkesinin tüm ithalat talebini karşılamak isteyecek ve ikinci durumdaki aynı etkiler ortaya çıkacaktır. Tüm bu analizlerde net refah etkisi – en düşük maliyetle üretim yapan ülke STA dışında kaldıkça- belirsiz olacaktır.

Şekil 3.3. Ticaret ortağı ve diğer ülkeler açısından ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler (ticaret ortağının talebi tam karşılaması durumu)
Kaynak: Kavallari (2008)

3.3.1.3. İthal mallar arasında sınırlı ikame olması durumunda ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler

Heckscher-Ohlin modeli ve bu modeli baz alan Viner'in analizi gibi geleneksel ticaret modellerinde, ithal malların homojen olduğu ve dolayısıyla bu mallar arasında tam ikame olduğu varsayılmıştır. Bu yüzden geleneksel ticaret modellerinde ticaret akımları, karşılaştırmalı üstünlüklerce belirlenmektedir. Ancak ticaret istatistikleri, her ülkenin belirli bir malın hem ihracatçısı hem de ithalatçısı olabildiğini göstermektedir. Dış ticarete konu olan malların homojen olduğu varsayımı değiştirilerek bu durum açıklanabilir. Bu doğrultuda Armington (1969), mal ve ürün arasında ayırım yaparak farklı coğrafi bölgelerde ya da ülkelerde üretilen ürünler arasında tam olmayan ikame olduğunu, dolayısıyla da dış ticarete konu olan malların homojen değil, heterojen olduğunu varsaymıştır. Armington'un (1969), mal - ürün ayırımına göre mallar sadece cinsine göre ayrılırken, ürünler hem cinsine hem de üretim yerine göre ayrılmıştır. Dolayısıyla herhangi bir malla, farklı ülkelerde üretilen ürün grubu kastedilmektedir. Örneğin domates bir mal iken, Tunus domatesi veya Fas domatesi farklı birer üründür.

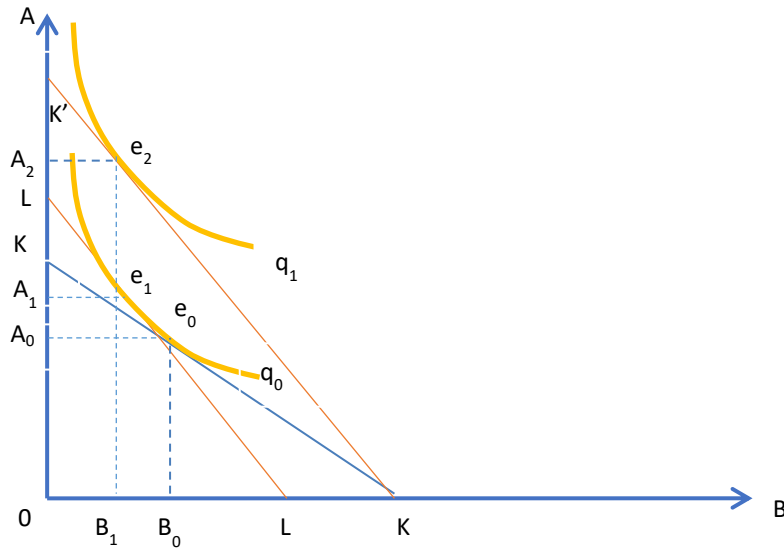
Armington'a (1969) göre ithal mallar arasında ikame edilebilirliğin derecesi, ikame esnekliğiyle ölçülebilir. Daha yüksek bir ikame esnekliği değeri, bu mallar arasında ikame edilebilirliğin arttığı anlamına gelecektir. Yani bu mallar arasındaki ikame esnekliği arttıkça, mallar daha homojen hale gelmektedir. Diğer yandan ikame esnekliği değeri azaldıkça bu mallar daha heterojen hale gelecek, dolayısıyla mallar arasındaki ikame edilebilirliğin derecesi azalacaktır. Bu nedenle göreceli fiyatlar değiştiğinde ithal edilen malların bileşimi, ikame esnekliğine bağlı olarak değişecektir. Homojenlik varsayımı değiştirildiğinde ithal malların ikame edilebilirlik derecesine bağlı olarak ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler değişebilmektedir. İkame olanaklarının analize dahil edilmesi sonucunda, ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler, kayıtsızlık eğrileri ve bütçe doğruları yardımıyla gösterilebilir.

C ülkesinin, A ve B ülkesinden X malı ithal ettiğini ve her iki ülke mallarına da t oranında gümrük tarifesi uyguladığını varsayalım. C ülkesi, A ülkesi ile STA imzalayıp A ülkesi mallarına uyguladığı gümrük tarifelerini sınırlaması sonucunda ticaret yaratıcı ve ticaret

saptırıcı etkiler, A ülkesi için B ve C ülkelerinin malları arasındaki ikame olanaklarına bağlı olacaktır.

Başlangıç durumunda C ülkesi, KK bütçe doğrusunun q_0 kayıtsızlık eğrisine teğet olduğu e_0 noktasında dengeye gelerek X malından A ülkesinden A_0 kadar, B ülkesinden B_0 kadar ithal etmektedir. C ülkesinin, A ülkesiyle STA yaptığını varsayalım. Gümrük tarifelerindeki düşüş nedeniyle A ülkesi malı görece daha ucuzlamıştır. Bu durumda yeni denge noktası, gelir etkisi dikkate alınmadığında, e_1 noktasında oluşacaktır. Yeni denge noktasında X malı ithalatı, A ülkesinden A_0A_1 kadar artmış, B ülkesinden ise B_1B_0 kadar azalmıştır. Bu değişim, ticaret sapmasını göstermektedir (Şekil 3.4).

Diğer taraftan STA sonrasında A ülkesinin mallarının görece daha ucuz hale gelmesi, gelir etkisi de yaratacak ve q_1 mal bileşiminin tüketilmesini mümkün kılacaktır. Dolayısıyla gelir ve ikame etkileri birlikte dikkate alındığında denge noktası e_2 'de oluşacak ve A ülkesinden ithalat miktarı OA_2 kadar olacaktır⁸. STA sonrasında A ülkesinden yapılan ithalattaki artışın A_1A_2 kadarı ticaret yaratıcı etkiyi göstermektedir.

Şekil 3.4. Sınırlı ikame durumunda statik etkiler
Kaynak: WITS (2011)

⁸ Gelir ve ikame etkisinin ayrıştırılmasında Hicks yöntemi kullanılmıştır.

Bir uç durum olarak A ve B ülkelerinin malları arasında ikame olanağının olmaması halinde, C ülkesinin A ülkesi ile STA imzalaması sonucunda, gümrük tarifelerindeki düşüş nedeniyle A ülkesinin malı görece daha ucuzlarsa da ticaret saptırıcı etki gerçekleşmeyecektir. Ancak A ülkesinin mallarının görece daha ucuz hale gelmesiyle gelir etkisi ortaya çıkaracak ve A ülkesinden ithalat artacaktır. Reel gelirdeki değişikliğe bağlı olarak B ülkesinden ithalat da artabilir. İthalat miktarındaki bu artış, ticaret yaratıcı etkiyi göstermektedir.

3.3.2. Serbest ticaret anlaşmalarının ekonomik dinamik etkileri

STA'lar, daha geniş bir piyasa nedeniyle üretim kapasitesi ve verimlilikte artış yaparak ekonomik yapının değişimine neden olabilir. STA'ların ekonomik yapıda değişime neden olan etkileri arasında ölçek ekonomilerinden faydalanma, dış rekabetin artması, yatırım yaratıcı ve yatırım saptırıcı etkiler, teknolojik ilerleme sayılabilir.

3.3.2.1. Ölçek ekonomilerinden faydalanma

STA sonrasında firmalar için daha geniş bir piyasa söz konusu olacağından, üretim ölçeği büyüdükçe ortalama maliyeleri düşen mallar için bu malların üretiminde azalan maliyetler koşulu geçerli olacaktır. Geniş bir piyasa nedeniyle maliyetleri azalan bu firmalar, uluslararası piyasalarda rekabet gücünü arttırmaları.

Ölçek ekonomileri, içsel ve dışsal ölçek ekonomileri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İçsel ölçek ekonomileri, firmaların üretim ölçeklerini arttırdıklarında maliyetlerinin azalması sonucu ortaya çıkar⁹. İçsel ölçek ekonomileri, büyük ölçekte üretim yapan bazı firmaların monopol gücü elde etmesine neden olarak, eksik rekabet piyasalarının doğuşuna neden olabilir. Dışsal ölçek ekonomileri ise üretim ölçeği büyüdükçe söz konusu firmaların bağlı

⁹ İçsel ölçek ekonomileri üretim ölçeği büyüdükçe, işbölümü ve uzmanlaşma, ileri üretim teknolojilerinin kullanılması, birim başına yönetim giderlerinin düşmesi ve firmaların pazarlık gücünün artması gibi nedenlerle ortaya çıkmaktadır.

olduğu endüstrilerde üretim ölçeğinin büyümesi nedeniyle ortalama maliyetlerin azalması sonucu ortaya çıkar¹⁰.

3.3.2.2. Dış rekabetin artması

Serbest dış ticaretin önündeki gümrük tarifeleri ve kotalar gibi engeller düşük verimli üreticilerin üretim yapmasına neden olmaktadır. STA sonrasında düşük verimlilikle üretim yapan firmalar, artan rekabet nedeniyle verimliliklerini arttırmak zorunda kalırlar. Artan rekabet sonucunda verimliliğin artması ise maliyetleri düşürerek, karlılığın artmasını sağlar. Rekabete dayanamayan firmalar ise endüstriyi terk etmek zorunda kalmaktadır.

3.3.2.3. Yatırım yaratıcı ve yatırım saptırıcı etkiler

STA, üye ülkelerde ve üçüncü ülkelerde sermayenin getirisini de içeren faktör fiyatlarını da etkileyecektir. X ve Z mallarının sermaye ve emek faktörleri kullanılarak üretildiğini, X'in sermaye yoğun bir mal olduğunu ve sermayenin artan getiriye sahip olduğunu varsayalım. X mallarını kapsayan bir STA imzalanması durumunda, X malı üretimi artacak ve STA'ya üye ülkelerde sermaye talebi artarken, üçüncü ülkelerde sermaye talebi azalacaktır. Eğer tam faktör hareketliliği varsa, üçüncü ülkelere, STA imzalayan ülkelere sermaye akımı gerçekleşecektir. STA'ya üye ülkelerde sermaye stokunun ve X malı üretiminin artması yatırım yaratıcı etkiyi, üçüncü ülkelerde sermaye stokunun ve X malı üretiminin azalması ise yatırım saptırıcı etkiyi göstermektedir. Eğer uluslararası faktör hareketsizliği söz konusu ise sermaye stokunun artması yurtiçi birikimlerle artacaktır. Dolayısıyla bu durumda üye ülkelerde tasarruf ve yatırım oranı artacaktır (Baldwin ve Venables, 1995, 1614).

3.3.2.4. Teknolojik ilerleme

STA sonrası daha geniş bir piyasa nedeniyle daha büyük ölçekte üretim yapan firmaların kurulmasına neden olacaktır. Daha büyük ölçekli firmalar, bir yandan yurtdışından

¹⁰ Dışsal ölçek ekonomileri ise üretim ölçeği büyüdükçe, daha ucuz aramalı ve kalifiye işgücü temini, satın alınan hizmetlerden sağlanan avantajlar ve altyapı tesislerinin kurulması gibi nedenlerle ortaya çıkmaktadır.

teknoloji transferine, diğer yandan ise araştırma geliştirme faaliyetlerine daha fazla önem vermelerine neden olacak, dolayısıyla teknolojik ilerleme hızı artacaktır.

4. BARCELONA ANLAŞMASI, GÜMRÜK BİRLİĞİ VE TÜRKİYE’NİN TARIMSAL ÜRÜNLERDE AB VE AKDENİZ ÜLKELERİNE KARŞI DIŞ TİCARET POLİTİKASI

Akdeniz havzası antik yıllardan beri önemli bir ticaret alanı olduğundan, AB ile Akdeniz Partner Ülkeleri (APÜ) arasındaki ticari ilişkiler uzun yıllardan beri süregelenmektedir. Bu ilişkilerin geliştirilmesi için Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun (AET) kuruluşundan sonra APÜ ile AET arasında birçok serbest ticaret anlaşması imzalanmıştır. Ancak 1995 yılında imzalanan Barcelona Anlaşması, Akdeniz Havzası’nda ticaretin serbestleştirilmesi için bir dönüm noktası olmuştur ve bu anlaşma doğrultusunda ticaretin serbestleştirilmesine yönelik görüşmeler halen sürmektedir. Diğer taraftan Türkiye’nin AB ile ticaret ilişkilerine 1996 yılından itibaren Gümrük Birliği yön vermektedir. Ancak hem Barcelona Anlaşması kapsamında imzalanan anlaşmalar hem de Gümrük Birliği, tarımsal ürün ticaretini tam olarak kapsamamakta, sadece bazı işlenmiş tarım ürünlerini kapsamaktadır.

Bu bölümde ilk olarak Barcelona Anlaşması’ndan önce AB ve APÜ arasında Akdeniz Havzası’nda ticaretin serbestleştirilmesine yönelik atılan adımlar anlatılacak, daha sonra Barcelona Anlaşması açıklanacak, Türkiye’nin Gümrük Birliği üyeliği sürecine kısaca değinilecek ve son olarak Türkiye’nin AB ve APÜ ile tarımsal ürün dış ticaretinde uygulanan tarife oranlarından bahsedilecektir.

4.1. Barcelona Anlaşması ve Gümrük Birliği

4.1.1. Akdeniz Havzasında Ticaretin Serbestleştirilmesinin Tarihsel Gelişimi

18. Yüzyıldan 1960’lı yılların başına kadar Avrupa ülkelerinin (özellikle İspanya, Fransa, İngiltere ve İtalya) Akdeniz’in güneyindeki sömürgecilik faaliyetleri devam etmiştir. Bu dönemde Güney Akdeniz ülkeleri ile Avrupa ülkeleri arasında ticari ilişki yerine sömürge-sömürgeci ilişkisi mevcuttur. Çok uzun bir süre Avrupa ülkelerinin sömürgeci olan Güney Akdeniz ülkelerinin 1960’lı yılların başında bağımsızlıklarını kazanmasıyla, Avrupa ülkeleri ve bu ülkeler arasındaki ilişkiler yeni bir boyut kazanmıştır. Bu doğrultuda Avrupa Ekonomik Topluluğu, Akdeniz ülkelerinin ekonomik, sosyal ve siyasi ihtiyaçlarını gidermeye yönelik olarak bu ülkelerle ilişkilerini geliştirme yollarını aramaya başlamıştır.

1970'li yıllara kadar Avrupa Ekonomik Topluluğu ile çoğu Akdeniz ülkesi arasında, birbirlerinden bağımsız olmak üzere, ekonomik anlaşmalar imzalanmıştır. Ancak bu anlaşmalar, eşgüdümlü olmaması ve sonuçları nedenleriyle 1970'li yıllarda yetersiz olarak görülmeye başlanmıştır. Bu nedenle Paris Zirvesi'nde (1972), Küresel Akdeniz Politikası (KAP) açıklanmıştır (Bretherton ve Vogler, 2006: 150).

KAP kapsamında 1975 yılında İsrail'le, 1976 yılında Fas, Cezayir ve Tunus 'la, 1977 yılında Mısır, Ürdün, Lübnan ve Suriye ile anlaşmalar imzalanmıştır. Bu anlaşmaların odak noktasını endüstriyel ürünler için bir serbest ticaret bölgesi kurulması oluşturmaktadır. Bu doğrultuda AT, 1977 Ocak ayı itibariyle endüstriyel ürünlerde APÜ'ye uyguladığı gümrük tarifelerini düşürmüştür. Serbest ticaret bölgesinin kurulması için APÜ'nün de aynı adımları atması gerekirken, bu konu APÜ'de tartışmalara neden olmuştur (Bicchi, 2009). Ancak bir yandan 1973 Arap – İsrail Savaşı ve ülkeler arasındaki anlaşmazlıklar, diğer taraftan ise petrol krizi, KAP'ın beklentileri karşılayamamasına neden olmuştur.

KAP'ın beklentileri karşılayamaması sonucunda AB Komisyonu, 17 Kasım 1989'da Yenilenmiş Akdeniz Politikası'nı (YAP) açıklamıştır. Bu yeni politika ile APÜ'deki ekonomik reform ve demokratikleşme süreçlerini destekleme, ekonomik büyümenin canlandırılması, yeni istihdam alanlarının yaratılması, bölgesel işbirliğini güçlendirme, yapısal uyum reformlarının olumsuz etkilerini giderme öngörülmüştür (European Commission, 2015b).

YAP ile birlikte AB'nin, Akdeniz bölgesi için yardım ve borç fonları 1991-1996 döneminde 5 milyar ECU'ya ulaşarak önemli bir artış göstermiştir. Bu politika ile ilk defa AB, bölgesel projelerde (fizibilite çalışmaları, meslek kursları, çevre korunması ile ilgili konularda bölgesel kurumların ve işbirliğinin desteklenmesi) kullanılmak üzere özel fonlar oluşturmuştur (Khader, 2013: 15).

4.1.2. Barselona Anlaşması (EUROMED)

Türkiye'nin de dahil olduğu Akdeniz Partner Ülkeleri ile AB arasında bir serbest ticaret bölgesi oluşturulmasında Avrupa – Akdeniz Ortaklığı (Euro-Mediterranean Partnership - EUROMED) olarak da bilenen Barselona Anlaşması, bir dönüm noktası olmuştur.

Barcelona Anlaşması, 1995 yılında 15 Avrupa Birliği üyesi ile 12 Akdeniz ülkesi (Cezayir, Mısır, İsrail, Kıbrıs Rum Kesimi, Lübnan, Ürdün, Malta, Fas, Filistin, Suriye, Tunus ve Türkiye) arasında imzalanmıştır. Barcelona Anlaşması, başta ekonomik olmak üzere politik ve güvenlik konuları ile sosyal, kültürel ve beşeri ortaklık konularını kapsamaktadır.

4.1.2.1. Politik ve güvenlik konularında ortaklık

Politik ve güvenlik konularında ortaklıkla, istikrar ve barışın egemen olduğu bir Akdeniz-Avrupa bölgesi amaçlanmıştır. Bunun için aşağıdaki konularda görüş birliğine varılmıştır.

- Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile uyumlu hareket edilmesi
- Hukuk devletinin ve demokrasinin geliştirmesi
- Irk, milliyet, dil, din ve cinsiyet ayrımı yapılmaksızın, hem bireysel olarak gerek hem de aynı grubun diğer üyeleriyle birlikte, ifade özgürlüğü, barışçıl amaçlarla örgütlenme özgürlüğü, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü dahil olmak üzere insan hakları ve temel özgürlüklere saygılı olunması ve bu hak ve özgürlüklerin meşru yollarla etkili biçimde kullanımının garanti edilmesi
- Toplumlarındaki çoğulculuk ve çeşitliliğe saygı gösterilmesi ve güvenceye alınması, toplumdaki farklı gruplar arasında hoşgörüyü geliştirilmesi ve hoşgörüsüzlük, ırkçılık ve yabancı düşmanlığıyla mücadele edilmesi,
- Üye ülkelerin her birine kendi siyasi, sosyo-kültürel, ekonomik ve adli sistemini serbestçe seçme ve geliştirme hakkının tanınması
- Birbirlerinin eşit egemenliğine (sovereign equality) ve egemenliğin içerdiği bütün haklara saygı gösterilmesi ve uluslararası hukuk çerçevesinde üstlenilen yükümlülüklerin iyi niyetle yerine getirilmesi
- Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin amaçları ve ilkeleri ile Devletlerin toprak bütünlüğüne ilişkin olarak taraflar arasındaki anlaşmalarda ifadesini bulan normlar da dâhil olmak üzere uluslararası hukukun ilgili normlarına her zaman uygun hareket edilmesi, halkların eşit haklarına ve kendi geleceklerini belirleme haklarına saygı gösterilmesi
- Diğer ortakların her birinin toprak birlik ve bütünlüğüne saygı gösterilmesi.

- İmzalanan uluslararası belgeleri onaylayarak ve uygulayarak, bu tür belgelere katılarak ve başka uygun önlemleri alarak terörizmin önlenmesi ve terörizmle mücadele alanında aralarındaki işbirliğini güçlendirilmesi
- Organize suç örgütleri ve uyuşturucuyla mücadelede işbirliği sağlanması
- Bölgesel güvenlik için ortak hareket edilmesi.

4.1.2.2. Toplumsal, kültürel ve beşeri konularda ortaklık

Toplumsal, kültürel ve beşeri konularda ortaklıkla bölgedeki toplumlar arasında karşılıklı anlayışın artırılması, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve değişimi ve sivil toplumların ve toplumsal kalkınmanın desteklenmesiyle özgür ve verimli bir sivil toplumun kurulması amaçlanmıştır.

Bölgedeki halklar arasındaki karşılıklı anlayışın artırılmasını amacına yönelik olarak, sivil toplumlar arasında gerçekleştirilecek işbirliği, bir köşe taşı niteliğindedir. Bu alandaki işbirliğinin farklı kapsamdaki konularda yapılması amaçlanmaktadır. Bölgesel düzeyde hali hazırda yürütülmekte olan programlar şunlardır:

- Avrupa-Akdeniz kültürel mirasının korunmasını ve geliştirilmesini amaçlayan Avrupa-Akdeniz Kültürel Mirası Koruma (Euromed Heritage) Programı.
- Radyo, televizyon ve sinema alanlarındaki Avrupa-Akdeniz görsel-ışitsel işbirliği projelerini destekleyen Avrupa-Akdeniz Görsel-İşitsel Programı (Euromed Audiovisual),
- Gençlerin değişimi alanında gençlerin toplumsal hayata ve iş hayatına entegrasyonlarını kolaylaştırmayı amaçlayan Avrupa-Akdeniz Gençlik Eylem Programı (Euromed Youth),
- Bölgedeki kadınların statüsünü ve durumlarının iyileştirilmesi amaçlayan Avrupa – Akdeniz Kadın (Euromed and Woman) Programı.

4.1.2.3. Ekonomik ve finansal ortaklık

Ekonomik ve finansal ortaklıkla, Akdeniz bölgesini refahın paylaşıldığı bir bölgeye çevirme hedeflenmiştir. Bu doğrultuda sürdürülebilir bir sosyo-ekonomik kalkınmayı sağlama,

yaşam koşullarını iyileştirme, istihdam düzeyini arttırma, bölgedeki ülkeler arasındaki kalkınma düzeyi farklılıklarını azaltmak ve bölgesel işbirliği ve entegrasyonu güçlendirme gibi uzun dönemli hedefler belirlenmiştir. Bu hedeflere ulaşabilmek için şu konularda görüş birliğine varılmıştır.

- Aşamalı bir şekilde serbest ticaret bölgesinin kurulması
- Ekonomik işbirliğini ve ilgili alanlarda ortak hareketi gerçekleştirme
- AB'nin bölge ülkelerine finansal desteğinde önemli düzeyde artış sağlaması

Serbest ticaret bölgesinin kurulması için AB ile Akdeniz Partner Ülkeleri arasında serbest ticaret anlaşmalarının imzalanması kararlaştırılmış ve 2010 yılı, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) yükümlülükleri çerçevesinde bölgedeki ticaretin önemli bir kısmını kapsayacak serbest ticaret bölgesinin oluşturulması için hedef yıl olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda, görüşmelerde belirlenen takvime bağlı olarak endüstriyel ürünlerde, ticaretin önündeki tarife ve tarife dışı engellerin kaldırılması, tarımsal ürünlerde, mevcut ticari yapının ve DTÖ kapsamında yapılacak görüşmelerin sonuçlarını da dikkate alarak, aşamalı bir şekilde serbestleştirmenin sağlanması ve Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) anlaşmasına bağlı olarak hizmet sektörünün kademeli olarak serbestleştirilmesi kararlaştırılmıştır.

Çizelge 4.1. Barcelona Anlaşması kapsamında imzalanan ortaklık ve işbirliği anlaşmaları

Ülke	Statü	Anlaşma Yılı	Yürürlük Yılı
Cezayir	İmzalandı	Nisan, 2002	Eylül, 2005
Fas	İmzalandı	Şubat, 1996	Mart, 2000
İsrail	İmzalandı	Kasım, 1995	Haziran, 2000
Lübnan	İmzalandı	Haziran, 2002	Nisan, 2006
Mısır	İmzalandı	Haziran, 2001	Haziran, 2004
Tunus	İmzalandı	Temmuz, 1995	Mart, 1998
Ürdün	İmzalandı	Kasım, 1997	Mayıs, 2002
Türkiye	Gümrük Birliği	Aralık, 1995	Ocak, 1996
Suriye	Aralık 2008'de Görüşmeler Başlatıldı		
Filistin	Geçici Ortaklık Anlaşması	Şubat, 1997	Temmuz, 2007

Kaynak: European Commission (2015a)

AB, Barselona Anlaşması kapsamında Cezayir, Fas, İsrail, Mısır, Lübnan, Tunus ve Ürdün'le ortaklık anlaşmaları imzalamış ve anlaşmalar yürürlüğe girmiştir. AB ile Türkiye arasında bir Gümrük Birliği anlaşması bulunmaktadır. AB ile Suriye arasında ortaklık anlaşması imzalanmasına yönelik görüşmeler 2008 yılında başlatılmış, ancak 2011 yılında durdurulmuştur. Aynı şekilde AB ile Libya arasındaki ortaklık anlaşmalarına yönelik görüşmeler de 2011 yılında durdurulmuştur. AB ile Filistin arasında 1997 yılında imzalanan bir geçici ortaklık anlaşması bulunmaktadır. Ayrıca ticaretinin yönlendirilmesinin önüne geçebilmek için AB ve APÜ arasında Barselona Anlaşması kapsamında 2005 yılında menşe kuralları protokolü (System of Pan-Euro-Mediterranean Cumulation) imzalanmıştır.

Bu anlaşmalar, mal ticaretini kapsamaktadır. Anlaşmaların, tarımsal ürünleri kapsamasını, hizmet ticaretinin ve yatırımın serbestleştirilmesini, endüstriyel ürünlerin akreditasyonunu, derin ve geniş serbest ticaret bölgelerinin kurulmasını kapsayacak şekilde genişletilmesi konularında görüşmeler devam etmektedir. AB, APÜ'nün kendi içerisindeki ticari ilişkilerin geliştirilmesini de desteklemektedir. Bu doğrultuda;

- İsrail ve Ürdün serbest ticaret anlaşması imzalamıştır.
- Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Fas, Filistin, Suriye ve Tunus ile Türkiye arasında karşılıklı anlaşmalar imzalanmış, ancak Türkiye ile Cezayir arasında henüz bir anlaşma yapılmamıştır.
- Ürdün, Mısır, Fas ve Tunus arasında Agadir Anlaşması imzalanmıştır (European Commission, 2015a).

Agadir Anlaşması, Ürdün, Mısır, Fas ve Tunus arasında bir serbest ticaret bölgesi kurulması için 2004 yılında imzalanmış ve 2006 yılında yürürlüğe girmiştir. Arap Ligi'ne üye ülkelerin, Büyük Arap Serbest Ticaret Bölgesi'ne (GAFTA) üye ülkelerin ve AB ile ortaklık ya da serbest ticaret anlaşması imzalamış ülkelerin katılımına açık durumdadır. Bu anlaşma, Akdeniz bölgesindeki Arap ülkelerinin ekonomik ve siyasi entegrasyonuna yönelik atılan ilk adım olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu anlaşma ile AB- Akdeniz arasında serbest ticaret bölgesi oluşturulması hedefi için de önemli bir adımdır (Peridy, 2005).

Agadir Anlaşması ile belirlenen takvim ve ürün gruplarına göre endüstriyel ürünlerin ithalatındaki tarifelerin kademeli olarak düşürülmesi kararlaştırılmıştır. Tarımsal ürünlerin

ticaretinde ise GAFTA'daki görüşmelere bağlı olarak serbestleştirmenin gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Anlaşmaya göre üye devletler, DTÖ kapsamındaki GATS yükümlülüklerini yerine getireceklerdir. Anlaşma ile yeni gümrük vergileri yasaklanmış ve menşe kümülasyonuna¹¹ uyum sağlanacağı kararlaştırılmıştır. Ayrıca anlaşmaya bazı özel hükümler konulmuştur. Buna göre; yerel sektörler ve tarım sektörüne büyük zarar verebilecek ithalat artışlarına karşı yurtiçi üreticiler korunacak, bebek endüstriler geçici olarak korunacak ve ödemeler bilançosu sorunlarına karşı önleyici adımların atılacaktır (CASE, 2009).

EUROMED çatısı altındaki finansal ve ekonomik işbirliğinde bölge ülkelerine teknik ve finansal destek sağlama üzere Akdeniz Kalkınma Yardım Programı (MEDA - Mediterranean Development Aid) Programı oluşturulmuştur. 1996'da başlatılan programda (MEDA I), 2000 yılında değişiklikler yapılmıştır (MEDA II). MEDA Programı ile bölgedeki beşeri ve kültürel farklılıklar dikkate alınarak, politik istikrarı ve demokrasiyi güçlendirilmesi, AB - Akdeniz serbest ticaret bölgesinin oluşturulması ve ekonomik ve sosyal işbirliğinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. MEDA I programına 1999 yılında kadar 3.4 milyar ECU, MEDA II programına ise 5.3 milyar ECU kaynak aktarılması öngörülmüştür. 2006 yılı itibariyle MEDA Programı sonlandırılmış ve bu programla sağlanan destekler, 2007 yılından itibaren Avrupa Birliği Komşuluk Politikası (ABKP) çatısı altında verilmeye başlanmıştır.

AB'nin 2004'teki genişlemesi¹² ile sınırları değişmiş ve eski ve yeni komşuları ile ortak politikalar izleme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar sonucunda 12 Mayıs 2004 tarihli Avrupa Komşuluk Politikası Strateji Belgesi yayınlanarak, ABKP'nin uygulama yöntemleri belirlenmiştir. Cezayir, Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Mısır, Gürcistan, İsrail, Ürdün, Lübnan, Libya, Moldova Fas, Filistin, Suriye, Tunus ve Ukrayna olmak üzere toplam 16 ülkeyi kapsayan¹³ AB Komşuluk Politikası, AB ile her bir partner ülke arasındaki karşılıklı eylem planlarına ve ortaklık anlaşmalarına dayanmaktadır. ABKP'nin temel uygulama aracı olan eylem planları, her bir ülkenin ihtiyaçlarına ve

¹¹ Menşe kümülasyonu; aralarında bir Serbest Ticaret Alanı oluşturan bir anlaşmaya taraf olan ve/veya bu tür anlaşmalara dayanan bir sisteme dahil olan ülkelerin, birbirleri menşeli girdileri sınırsız ölçüde kullanmalarına olanak tanıyan bir sistemdir.

¹² AB'nin 2004 genişlemesiyle Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi AB'ye katılmıştır.

¹³ Cezayir, Belarus, Libya ve Suriye için ABKP henüz yürürlüğe girmemiştir. Bu ülkelerden Cezayir ile görüşmeler devam etmektedir.

kapasitelerine göre belirlenmiş ve orta vadede (3 yıldan 5 yıla kadar) gerçekleştirilmesi gereken politik ve ekonomik reformları ve bu reformların karşılığında AB'nin taahhütlerini göstermektedir (European Union, 2015a).

Eylem planlarındaki politik ve ekonomik reformlarla, ekonomik entegrasyonun ilk aşaması başlamaktadır. Bu reformların tamamlanmasından sonraki adım ise ticaretin tamamen serbestleştirecek ve fikri mülkiyet hakları, kamu alımları, ticaretin kolaylaştırılması, rekabet ile ilgili mevzuatın düzenlenmesini sağlayacak bir serbest ticaret bölgesinin kurulmasıdır. Eylem planları ayrıca partnerlerin kendi arasındaki ticareti ve yatırımları geliştirecek bölgesel veya karşılıklı anlaşmaları da teşvik etmektedir (CASE, 2009).

2008 yılında Paris'te yapılan zirve ile Barselona Anlaşması'nın devamı niteliğindeki Akdeniz İçin Birlik (AİB) kurulmuştur. 27 AB üyesi ülke ile Barselona Anlaşması'na taraf ülkelere ek olarak Arnavutluk, Moritanya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Karadağ ve Monako'yu kapsamaktadır. Barselona Anlaşması'nın devamı niteliğinde olan Akdeniz için Birlik (AİB), özellikle enerji, ulaştırma ve kentsel kalkınma, su ve çevre, iş geliştirme ile sosyal konular ve sivil koruma gibi alanlarda gerçekleştirilmesi hedeflenen projeler yoluyla Akdeniz'de işbirliğinin artırılmasını amaçlamaktadır. AİB, siyasi diyalog ve ekonomiden sosyal ve kültürel alanlara uzanan geniş bir yelpazede işbirliğini öngörmektedir. AİB, Barselona Anlaşması'nın hedefleri ile müktesebatını teyit ederek, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ve Avrupa-Akdeniz bölgesinde kültürler arası diyalogun desteklenmesi ilkeleri çerçevesinde, bölgede barış, istikrar, güvenlik ve ortak ekonomik refah alanı tesis edilmesini teşvik etmeyi ve bölgesel entegrasyon ve uyum potansiyelini geliştirmeyi amaçlamaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2015). Bu doğrultuda aşağıdaki konular AİB'in gündeminde yer almaktadır (EUROMED, 2015).

- Akdeniz'in kirlilikten arındırılması
- Deniz ve kara anayollarının inşası ile ulaşım ve nakliyyeyi kolaylaştırma
- Her türlü felakete karşı sivil savunma programlarının geliştirilmesi
- Alternatif enerji kaynaklarını geliştirme: Akdeniz Güneş Enerjisi Planı
- Avrupa-Akdeniz Üniversitesi'nin kurulması

- Bölgedeki küçük işletmeleri teknik ve finansal yönden destekleyecek Akdeniz İş Geliştirme Girişimi'nin kurulması.

4.1.3. Gümrük Birliği ve Türkiye'nin serbest ticaret anlaşmaları

Türkiye, o dönemdeki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'na 1959 yılında üyelik başvurusunda bulunmuştur. Bu doğrultuda 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması ile üyelik süreci başlamıştır. Ankara Anlaşması, tam üyeliğe giden yolu, hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve son dönem olmak üzere üç evrede öngörmüştür. Hazırlık döneminde Türkiye ekonomisinin Gümrük Birliği'ne hazırlanması için finansal olarak desteklenmesi, geçiş dönemi ile ticaretin önündeki tarife ve tarife dışı engellerin kademeli olarak azaltılması ve ekonomi politikalarının uyumlaştırılması ve sonucunda Gümrük Birliğinin kurulması, son dönemde ise Gümrük Birliği çatısı altında ekonomi politikalarının koordine edilmesi hedeflenmiştir. Anlaşmada öngörülen hazırlık döneminin tamamlanmasıyla birlikte, 1970 yılında imzalanan ve 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol, geçiş döneminin hükümlerini ve tarafların üstleneceği yükümlülükleri düzenlemiştir.

Gümrük Birliği'nin gerçekleşmesi bağlamında AB tarafı, 1971 yılından itibaren Gümrük Birliği'nin kapsadığı sanayi mallarındaki vergilerini Türkiye lehine tek taraflı olarak sıfırlamıştır. Türkiye'nin bunu yapması için ise, 1973 yılından itibaren 22 yıllık kademeli bir geçiş süresi benimsenmiştir. 22 yıllık geçiş sürecinin bitimi olan 1995 yılında Gümrük Birliği'ne geçiş kararlaştırılmış ve 1996 yılı itibarıyla Türkiye – AB arasında Gümrük Birliği kurulmuştur. Türkiye-AB Gümrük Birliği, sadece sanayi ürünlerini ve işlenmiş tarım ürünlerini kapsamakta, geleneksel tarım ürünleri ise kapsam dışı bulunmaktadır. İşlenmiş tarım ürünlerinde gümrük vergileri tespit edilirken, tarım payı ile sanayi payı ayrılmakta ve sadece sanayi payı vergi muafiyetine tabi tutulmaktadır. Gümrük Birliği'nin tamamlanmasıyla Türkiye, AB'nin 1971'den bu yana tek taraflı olarak uyguladığı biçimde, AB'den gelen sanayi ürünlerine yönelik tüm gümrük vergilerini ve eş etkili tedbirlerini ortadan kaldırmıştır. Ayrıca, uygulanan miktar kısıtlamalarına da son verilmiştir. Bu kapsamda, sanayi ürünleri itibarıyla üçüncü ülkeler için Gümrük Birliği öncesinde %16 seviyesinde olan ortalama koruma oranı, 2011 yılı İthalat Rejimi kapsamında %4,2

seviyesine gerilemiştir. Diğer taraftan, pek çok ülke ve ülke grupları ile müzakereler ve müzakerelere başlama çabaları devam etmektedir (Dışişleri Bakanlığı, 2015b).

Türkiye, bugüne kadar toplam 33 adet STA imzalamıştır. Bu anlaşmalardan 27'si Gümrük Birliği kapsamında AB ile dış ticaret politikasının uyumlaştırılması için imzalanmış olup GB kapsamında imzalanan STA'lardan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleriyle akdedilmiş olan 11 adet STA, bu ülkelerin AB üyelikleri nedeniyle feshedilmiştir. Türkiye'nin halen yürürlükte olan toplam 18 adet STA'sı (EFTA, İsrail, Makedonya, Bosna ve Hersek, Filistin, Tunus, Fas, Suriye, Mısır, Arnavutluk, Gürcistan, Karadağ, Sırbistan, Şili, Ürdün, Morityus, Güney Kore ve Malezya) bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye, beş ülke ile STA müzakerelerini tamamlamıştır. Lübnan'la imzalana STA Lübnan tarafının, Kosova, Moldova ve Faroe Adaları ile imzalanan STA'lar ise her iki tarafın iç onay süreçlerinin tamamlanmasını müteakip yürürlüğe girecektir. Ayrıca Gana STA'sı müzakereleri tamamlanmış olup, yakın bir zamanda imzalanması hedeflenmektedir. Halihazırda 14 ülke/ülke grubu (Peru, Ukrayna, Kolombiya, Ekvator, Meksika, Japonya, Singapur, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kamerun, Seyşeller, Körfez İşbirliği Konseyi, Libya, MERCOSUR ve Çad) ile STA müzakereleri devam etmektedir. Diğer taraftan 10 ülke/ülke grubu (ABD, Kanada, Tayland, Hindistan, Endonezya, Vietnam, Orta Amerika Topluluğu, Afrika Karayip Pasifik Ülkeleri, Cezayir ve Güney Afrika Cumhuriyeti) nezdinde de STA müzakerelerine başlama girişiminde bulunulmuştur (Ekonomi Bakanlığı, 2015).

4.2. Türkiye'nin Tarımsal Ürünlerde AB ve APÜ'ye Karşı Dış Ticaret Politikası

AB ile Türkiye arasındaki tarım ürünlerine ilişkin asimetrik ikili anlaşma sebebiyle, her iki taraf da bazı ürünlerin ithalatına kısıtlamalar getirmesine rağmen, Türkiye birincil tarım ürünleri bakımından AB pazarına önemli düzeyde bir erişim elde etmiştir.

Çizelge 4.2. Türkiye'nin AB ve Akdeniz Partner Ülkelerinden tarımsal ürün ithalatında uyguladığı tarifeler, 2013 (aritmetik ortalama) (%)

Ürün Kodu	Ürün İsmi	AB	Cezayir	Mısır	İsrail	Ürdün	Lübnan	Fas	Suriye	Tunus
1	Canlı hayvanlar	26	-	20	15	-	-	-	-	-
2	Etler ve yenilen sakatat	90	-	-	-	-	-	-	-	-
4	Süt ürünleri, yumurtalar, tabii bal	118	-	-	-	-	-	-	-	-
5	Diğer hayvansal menşeli ürünler	1	-	-	-	-	5	-	-	0
6	Canlı ağaçlar ve diğer bitkiler, yumrular, kökler	20	-	25	22	-	-	47	-	-
7	Yenilen sebzeler	17	-	17	19	-	12	20	15	-
8	Yenilen meyvalar ve yenilen sert kabuklu meyvalar	45	-	45	40	34	43	33	68	25
9	Kahve, çay, paraguay çayı ve baharat	43	-	30	-	-	13	30	30	-
10	Hububat	54	-	45	0	-	0	-	0	-
11	Değirmencilik ürünleri, malt, nişasta, inülin, buğday gluteni	33	-	-	-	-	-	-	96	23
12	Yağlı tohum ve meyvalar, muhtelif tane, tohum ve meyvalar	13	17	22	15	18	17	22	13	-
13	Lak, sakız, reçene ve diğer bitkisel özsu ve hülasalar	2	-	0	3	-	-	-	-	0
14	Örölmeye elverişli bitkisel maddeler	0	-	0	-	0	-	-	0	0
15	Hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar, yemeklik katı yağlar	17	-	34	14	-	-	17	-	4
16	Et, balık, kabuklu hayvanlar müstahzarları	86	-	-	-	-	-	-	-	-
17	Şeker ve şeker mamulleri	67	-	32	80	3	-	-	-	-
18	Kakao ve kakao müstahzarları	0	5	-	-	-	5	-	-	-
19	Hububat, un, nişasta veya süt müstahzarları, pastacılık ürünleri	1	-	-	9	-	-	-	-	6
20	Sebzeler, meyvalar bitkilerden elde edilen müstahzarlar	52	-	39	66	-	-	-	-	-
21	Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	3	-	14	10	-	24	-	-	3
22	Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke	10	-	4	-	-	-	-	6	-
23	Gıda sanayiinin kalıntıları, hayvanlar için hazırlanmış kaba yemler	5	-	5	7	-	5	2	-	8
24	Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	-	29	29	-	29	27	29	-	29
33	Uçucu yağlar ve rezinoitler, parfümeri, kozmetik müstahzarları	0	0	0	0	0	0	0	0	0
35	Albüminoid maddeler, nişasta esaslı ürünler	1	-	0	1	-	0	0	0	-
41	Ham postlar, deriler (kürkler hariç) ve köseleler	0	1	0	0	0	0	0	1	0
50	İpek	0	-	-	-	-	6	-	-	-
51	Yapağı ve yün, ince veya kaba hayvan kılı	0	0	0	0	0	0	0	0	0
52	Pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat	0	0	0	0	0	0	0	2	0
53	Dokumaya elverişli diğer bitkisel lifler	0	-	0	-	-	-	-	0	0

Kaynak: COMTRADE (2015)

Çizelge 4.2.'de 2013 yılında Türkiye'nin AB ve Akdeniz Partner Ülkeleri ile tarımsal ürün ticaretinde uyguladığı tarife oranları verilmiştir. Türkiye, et, süt ürünleri, yumurtalar ve tabii bal, hububat, hayvansal müstahzarlar, şeker ve şeker mamullerinde yüksek oranda

gümrük tarifesi uygulamaktadır. Bu ürünler, Türkiye'deki küçük çiftçiler için hayati önem arz etmektedir. Ayrıca gıda güvenliği, bu ürünlerde yüksek düzeyde koruma oranlarının uygulanmasında diğer bir önemli faktör olarak görülmektedir (Çakmak, 2007).

Çizelge 4.3. AB ve Akdeniz Partner Ülkelerinin Türkiye'den tarımsal ürün ithalatında uyguladığı tarifeler, 2013 (aritmetik ortalama) (%)

Ürün Kodu	Ürün İsmi	AB	Cezayir	Mısır	İsrail	Ürdün	Lübnan	Fas	Suriye	Tunus
01	Canlı hayvanlar	0	-	-	-	-	-	-	4	-
02	Etlere ve yenilen sakatat	0	-	-	-	14	5	-	15	36
04	Süt ürünleri, yumurtalar, tabii bal	43	23	6	91	12	20	38	17	24
05	Diğer hayvansal menşeli ürünler	0	-	2	-	-	-	14	-	-
06	Canlı ağaçlar ve diğer bitkiler, yumurtalar, kökleri	0	5	-	-	10	31	-	-	36
07	Yenilen sebzeler	2	20	3	1	8	12	44	42	36
08	Yenilen meyvalar ve yenilen sert kabuklu meyvalar	1	30	7	5	22	11	42	35	36
09	Kahve, çay, paraguay çayı ve baharat	0	30	5	3	23	3	27	12	20
10	Hububat	13	0	2	13	3	1	62	2	18
11	Değirmencilik ürünleri, malt, nişasta, inülin, buğday gluteni	28	30	4	1	3	3	47	9	30
12	Yağlı tohum ve meyvalar, muhtelif tane, tohum ve meyvalar	0	8	2	3	7	3	22	4	21
13	Lak, sakız, reçine ve diğer bitkisel özsu ve hülâsalar	0	5	0	3	-	-	10	2	21
14	Örölmeye elverişli bitkisel mad.	0	-	2	1	9	1	-	2	4
15	Hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar, yemeklik katı yağlar	8	29	5	4	9	5	23	15	17
16	Et, balık, kabuklu hayvanlar müstahzarları	1	-	20	0	20	8	-	27	-
17	Şeker ve şeker mamulleri	34	30	12	5	8	8	18	17	23
18	Kakao ve kakao müstahzarları	4	27	8	0	14	18	21	44	36
19	Hububat, un, nişasta veya süt müstahzarları, pastacılık ürünleri	15	30	22	4	13	12	23	63	26
20	Sebze, meyve ve bitkiden elde edilen müstahzarlar	6	29	17	12	17	28	42	40	36
21	Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	1	25	50	7	17	11	39	24	31
22	Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke	1	30	225	2	79	30	49	62	36
23	Gıda sanayinin kalıntıları, kaba yemler	12	9	12	2	8	5	-	23	-
24	Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	0	30	20	0	103	5	21	20	15
33	Uçucu yağlar ve rezinoitler, parfümleri, kozmetik müstahzarları	0	26	76	0	6	13	4	67	10
35	Albüminoid maddeler, nişasta esaslı ürünler	2	24	4	3	2	4	9	8	2
41	Ham postlar, deriler ve köseleler	0	15	5	0	10	9	3	40	2
50	İpek	0	-	-	0	0	0	0	1	0
51	Yapağı ve yün, hayvan kılı	0	15	5	0	2	0	2	1	2
52	Pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu malensucat	0	25	7	0	0	0	3	8	5
53	Dokumaya elverişli diğer bitkisel lifler	0	14	4	0	0	0	3	3	0

Kaynak: COMTRADE (2015)

AB, Türkiye'den tarımsal ürün ithalatında birçok üründe gümrük tarifesi uygulamazken, Akdeniz Partner Ülkeleri, özellikle işlenmiş ürünlerde görece daha yüksek tarife oranları uygulamaktadır. Dolayısıyla işlenmiş ürünler, Akdeniz Partner Ülkelerine ihracat artışı açısından, STA sonrasında Türkiye'ye fırsat sunmaktadır.

Çizelge 4.2 ve 4.3 birlikte değerlendirildiğinde AB'ye sebze ve meyve ihracatında Türkiye'ye rakip olan Akdeniz Partner Ülkeleri ile ticaretle karşılıklı olarak görece yüksek oranda gümrük tarifesi uygulandığı göze çarpmaktadır. İpek, yapağı ve yün, pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat ve dokumaya elverişli diğer bitkisel liflerin ticaretinde ise, Cezayir hariç, serbest ticaret koşullarına yakın bir durum söz konusudur.

5. LİTERATÜR ÖZETİ, MODEL, TAHMİN YÖNTEMİ VE VERİ SETİ

Literatürde STA'ların etkilerini analiz eden 3 model bulunmaktadır. Bunlar “*ex ante*” nitelikteki Armington modeli ve genel denge modelleri ile “*ex post*” nitelikteki çekim modelleridir. AB ve APÜ arasındaki STA'ların tarımsal ürün dış ticareti üzerindeki kısa dönemli etkilerinin (statik etkiler) analiz edildiği çalışmamızda Armington Modeli kullanılmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak AB ile APÜ arasındaki serbest ticaret anlaşmalarını analiz eden literatürdeki çalışmalar açıklanacaktır. Armington Modeli'ne genel olarak değinildikten sonra ithalat ve ihracat için Armington Modelleri açıklanacak ve modelle ilgili tartışmalardan bahsedilecektir. Son olarak ise hesaplama adımları ve analizde kullanılan veri seti açıklanacaktır.

5.1. Literatür Özeti

Literatürde STA'ların etkilerini analiz etmeye yönelik modeller, “*ex-ante*” modeller ve “*ex-post*” modeller olarak ikiye ayrılabilir. “*Ex-ante*” modeller, STA'ların potansiyel etkilerini ortaya koymak için kullanılan modeller olup, genel denge modelleri ve Armington Modeli bu grupta incelenebilir. “*Ex-post*” modeller ise yürürlükte olan bir serbest ticaret anlaşmasının etkilerini analiz etmeye yönelik modellerdir. Çekim modeli (gravity model) bu grupta değerlendirilebilir. Genel denge modelleri, ticaret politikalarının ekonominin bütünü üzerindeki etkilerini gösterebilmekte ancak tarımsal ürünlerinin detaylandırılmış analizine izin vermemektedir. Kısmi denge modeli olan Armington modelinin avantajı ise tek bir piyasaya odaklanılarak, söz konusu piyasa ile ilgili oldukça detaylı bir analiz yapılmasına izin vermesidir. Bu nedenle çalışmamızda Armington Modelinin kullanılmıştır. Çekim modelleri ise gerçekleşmiş bir serbest ticaret anlaşmasının, ticaret akımları üzerindeki etkisini analiz etmede kullanılmaktadır.

5.1.1. Çekim modeli kullanılan çalışmalar

Peridy (2005), çekim modeli kullanarak AB ile Akdeniz Partner Ülkeleri arasında serbest ticaret anlaşmalarının etkilerini 1975-2001 dönemi için analiz etmiştir. Sonuçlara göre bu anlaşmalar Akdeniz Partner Ülkelerinin AB'ye ihracatını, kullanılan modelin statik versiyonunda yaklaşık %20-27, dinamik versiyonda ise yaklaşık %36 oranında

arttırmaktadır. Bu oranlar, serbest ticaret anlaşmalarının ticaret yaratıcı etkisinin önemli bir boyutta olduğunu göstermektedir. Ticareti saptırıcı etkiye ise çalışmada yer verilmemiştir.

Ferragina, Giovannetti ve Pastore (2005), çekim modeli kullanarak 1995-2002 dönemindeki AB ile Akdeniz Partner Ülkeleri arasındaki ve AB içindeki ticareti analiz etmiştir. Sonuçlara göre AB'nin Akdeniz Partner Ülkeleri ve kendi içindeki ticareti potansiyel düzeyinin altındadır. Taşıma maliyetlerinin, bu durumu açıklamada önemli bir faktör olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Garcia-Alvarez-Coque ve Martí-Selva (2006), Akdeniz Partner Ülkelerinin 1995-2004 döneminde AB'ye yaş sebze ve meyve ihracatını çekim modeliyle analiz etmiştir. Sonuçlara göre uzaklık ticaret üzerinde negatif bir etkiye sahipken ekonominin büyüklüğü ticaret üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir. Akdeniz Partner Ülkeleri ile AB arasında tarifeleri indiren olası bir anlaşma sonucunda en kazançlı çıkacak ülke İsrail olacaktır. Diğer taraftan bu olası anlaşma sonucunda ortaya çıkacak ticareti saptırıcı etkinin, ticaret yaratıcı etkiden daha fazla olacağını, dolayısıyla AB'ye olan ihracattaki artışın, üçüncü ülkelere olan ihracattaki azalmayı telafi edemeyeceği sonucuna ulaşmışlardır.

Ruiz ve Villarrubia (2007), AB ile Akdeniz Partner Ülkeleri arasındaki anlaşmaları çekim modeli kullanarak 1976-2005 dönemi için analiz etmiştir. Sonuçlara göre bu anlaşmalara imza atan ülkelerin ihracatında önemli bir değişme olmamıştır. Bunun nedenlerini, ticaretin serbestleştirilmesinin uzun dönemli bir süreç olduğu, bu anlaşmaların derece derece yürürlüğe girdiği, hala ticaretin önünde kısıtların olduğu ve bu ülkelerdeki ihracat sektörlerinin yeni piyasalara açılma konusunda pek aceleci olmadığı şeklinde sıralamışlardır.

Emlinger, Jacquet ve Lozza (2008), Akdeniz Partner Ülkelerinin EU-15 meyve sebze piyasalarına girişini 2003 ve 2004 dönemindeki 70 ürüne ait yatay kesit verilerini çekim modeli (gravity model) kullanarak analiz etmiştir. Elde ettikleri sonuçlara göre uzaklık sadece Akdeniz Partner Ülkeleri için değil AB'ye üye ülkeler için de ticaret üzerinde negatif bir etkiye sahiptir. Gümrük tarifeleri ticaret üzerinde negatif bir etkiye sahip olmakla

birlikte bu etkiler, hesaplanan farklı tarife esnekliği nedeniyle ÷lkeden ÷lkeye değişmektedir. Dolayısıyla serbestleştirmenin etkileri de ÷lkeden ÷lkeye değişecektir. Akdeniz Partner ÷lkelerine uygulanan mevcut g÷mr÷k tarifelerine bağlı olarak İsrail'in, serbestleştirmeden g÷rece daha kazançlı çıkacağını, T÷rkiye'nin kazançlarının ise oldukça sınırlı olacağını ileri s÷rm÷şlerdir.

Hagemejer ve Cieslik (2009), AB ile Orta Doğu ve Kuzey Afrika ÷lkeleri (ODKA) arasında ticaretin serbestleştirilmesini 1980-2004 d÷nemi için çekim modeli ile analiz etmiştir. Sonuçlara g÷re ODKA ÷lkelerinin AB'ye ihracatını kısıtlayıcı engeller bulunmaktadır. ODKA ÷lkelerinin end÷striyel ÷r÷nlere piyasalarını amaları, ancak bu ÷lkelerin karşılaştırmalı ÷st÷nl÷đe sahip olduğu tarım ÷r÷nlerinin AB'ye ihracatında hala engellerin bulunması nedeniyle AB ÷lkeleri kazançlı taraf durumda olduğunu, diğer taraftan yapılacak yeni ticaret anlaşmalarında ODKA ÷lkelerinin tarım ÷r÷nlerinin ihracatına y÷nelik engellerin kaldırılmasıyla, bu ÷lkelerin AB'ye tarım ÷r÷nleri ihracatı artacağını savunmuşlardır.

Bensassi, Ramos ve Zarzoso (2012), 4 Akdeniz ÷lkesi (Cezayir, Mısır, Fas ve Tunus), 4 AB ÷lkesiyle (Almanya, Fransa, İtalya ve İspanya) ticaretini 1995-2008 d÷nemi için analiz etmiştir. Sonuçlara g÷re yeni ticaret anlaşmaları s÷z konuş Akdeniz Partner ÷lkelerinin ihracatı üzerinde önemli d÷zeyde olumlu bir etkiye sahiptir. Ancak bu etki ÷lkeden ÷lkeye önemli farklılıklar g÷stermektedir.

Robles, Zarzoso ve Burguet (2012), AB ile ODKA arasındaki 9 ticaret antlaşmasının etkilerini 1994-2010 d÷nemi için çekim modeli ile analiz etmiştir. Sonuçlara g÷re serbest ticaret anlaşmaları ODKA ÷lkelerinin ihracatı üzerinde olumsuz bir etkiye sahip değilken, AB ÷lkelerinden ihracatı üzerinde ise olumlu bir etkiye sahiptir. Anlaşmalar, tarım ÷r÷nleri ticaretinde serbestleştirmeyi kapsamaması nedeniyle ODKA ÷lkelerinin, rekabet g÷c÷n÷ arttırmak için aramal ithalatında azalan tarifelerden faydalanacak şekilde end÷stri politikalarını g÷zden geçirmesi gerektiğini önermişlerdir. Diğer taraftan serbest ticaret anlaşması sonucunda T÷rkiye'nin ODKA ÷lkelerine imalat ihracatının arttığı sonucuna varmışlardır.

Kahouli ve Maktouf (2014), 10 Akdeniz ülkesinin AB-15'e ve Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği'ne (EMU) üye ülkelere 1980-2011 dönemindeki ihracat verilerini çekim modeliyle analiz etmiştir. Sonuçlara göre serbest ticaret anlaşmasıyla karşılıklı ticaret artarken, üçüncü ülkelerle ticaret azalmaktadır. Üçüncü ülkelere olan ticaretin artması için bölgesel ticaret anlaşmaları yapılması gerektiğini savunmuşlardır.

Montalbano ve Nenci (2014), Euro-Med bölgesindeki 42 ülke ve bu ülkelerin 7 ana ticaret ortağı olmak üzere toplam 49 ülkenin 1992-2008 dönemindeki ticaret verilerini çekim modeliyle analiz etmiştir. Sonuçlara göre serbest ticaret anlaşması ticareti arttırmakla birlikte bu artış potansiyelinin altında kalmaktadır.

5.1.2. Genel denge modeli kullanılan çalışmalar

Alessandri (2000), 10 sektörlü ve 10 bölgesel hesaplanabilir genel denge modeli kullanarak AB'nin Akdeniz Partner Ülkeleri ile serbest ticaret ve gümrük birliği anlaşmalarını hesaplanabilir genel denge modeli ile analiz etmiştir. Sonuçlara göre serbest ticaret anlaşmaları, önemli derece olmasa da genel olarak bir refah artışı sağlamaktadır. Anlaşmaların tarım sektörünü kapsamaması durumunda ise özellikle Kuzey Afrika ülkelerinde bu artış önemli düzeylere çıkmaktadır. Ayrıca Türkiye ile gümrük birliğinin az da olsa refah kaybına neden olduğunu bulmuş, bunun nedeninin ise ticaret hadlerindeki bozulma olduğunu ileri sürmüştür.

Augier ve Gasiorek (2003), Güney Akdeniz Partner Ülkeleri ile AB arasında ticaretin serbestleştirilmesinin etkilerini hesaplanabilir genel denge modeliyle analiz etmişlerdir. Kullanılan 10 ülke ve 11 sektörlü eksik rekabet modelinin sonuçlarına göre ticaretin serbestleştirilmesinin refah üzerinde olumlu etkisi olmakla birlikte, bu etkiler ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Görece yüksek tarifeleri olan ülkeler, refah artışından daha fazla pay almaktadır.

Çakmak ve Dudu (2013), AB ve Türkiye arasında tarımsal ürün ticaretinin serbestleştirilmesinin etkilerini genel denge modeliyle analiz etmiştir. Sonuçlara göre tarımda ticaretin serbestleştirilmesinin, Türkiye'nin mevcut durumu baz alındığında, ekonominin tümü üzerindeki etkileri sınırlıdır. Refah artışı olmasına rağmen beklenen

düzyeyde değildir. Tarımsal ürün fiyatlarında genel olarak bir düşüş söz konusudur. İthalat, tüm sektörlerde -özellikle imalat sektöründe- artarken, ticaret saptırıcı etki nedeniyle üçüncü ülkelerden ithalat azalmaktadır. Ticaretin serbestleştirilmesiyle toplam gıda tüketimi artmakta, bu ise gıda güvenliğinin arttığını göstermektedir. İhracattaki değişmeler ise tarifelerin kapsamına göre farklılıklar göstermektedir. Sadece tarifelerin kaldırılmasının etkileri oldukça sınırlıyken, tarifelerle birlikte tarife dışı engellerin kaldırılmasıyla tarım ürünleri ihracatı önemli miktarda artmaktadır.

Kavallari, Rau ve Rutten (2013), genel denge modeli kullanarak AB ile Kuzey Afrika ülkeleri ve Türkiye arasında tarım sektörünü de kapsayan serbest ticaret anlaşmalarının etkileri analiz edilmiştir. Simülasyon sonuçlarına göre tarifelerin kaldırılmasıyla AB'nin Kuzey Afrika ülkelerinden tarımsal gıda ithalatı 2 kat artarken, tarifelerin kaldırılmasına tarife dışı engellerin dahil edilmesiyle söz konusu ithalat yaklaşık 3 kat artmaktadır. Diğer taraftan Kuzey Afrika ülkelerinin AB'den ithalatı da artmaktadır. Toplam hanehalkı tüketiminin artması, ticaretin serbestleştirilmesinin gıda güvenliğini arttırdığını öne sürmüşlerdir. Ayrıca sonuçlara göre ticaretin serbestleştirilmesinin milli gelirler üzerindeki etkisi pozitif olmakla birlikte oldukça sınırlıdır.

Abdallah, El Mekki ve Siam (2013), AB ile Akdeniz Partner Ülkeleri arasında ticaretin serbestleştirilmesinin etkilerini Mısır, Fas ve Tunus ülkeleri için genel denge modeli kullanarak analiz etmişlerdir. Simülasyon sonuçlarına göre tarife dışı engellerin kaldırılmasını da kapsayan ticaretin serbestleştirilmesi, tarımsal gıda sektörü için söz konusu ülkelerde genel bir kazanç söz konusudur. Mısır'ın AB'den tarımsal gıda ithalatı artarken, AB'nin Mısır'dan ithalatı ise az miktarda artmaktadır. Ayrıca Mısır ile ODKA ülkeleri arasındaki tarımsal gıda ticareti ise ticareti saptırıcı etki nedeniyle azalmaktadır. Fas'ın tarımsal gıda ürünleri için AB'ye olan ihracatı ve AB'den ithalatı artmaktadır. Ayrıca hemen hemen tüm sektörlerde üretici fiyatlarının düşmektedir. Bu durum ise artan tüketimle birlikte gıda güvenliğini arttırmaktadır. Tunus'un AB ile tarımsal gıda ürünleri ticaretinde bir artış olmakla birlikte, özellikle AB'den imalat ürünleri ithalatında önemli bir artış gözlemlenmektedir. AB ürünleri ile rekabet eden ürünlerin üretiminde ise bir düşüş göze çarpmaktadır. Düşen gıda fiyatları daha yüksek hanehalkı tüketimine neden olurken, Tunus gıda güvenliği açısından ithalata bağımlı hale gelmektedir.

Larson, Martin, Sahin ve Tsigas (2014), hesaplanabilir genel denge modeli kullanarak Türkiye ve AB arasında tarım ürünlerinin ticaretinin serbestleştirilmesinin hem nitelikli hem de vasıfsız Türk işçilerinin ortalama ücretini yükselteceği, tüketici fiyatlarının düşeceği, dolayısıyla bir refah artışına neden olacağı sonucuna ulaşmışlardır.

5.1.3. Armington Modeli kullanılan çalışmalar

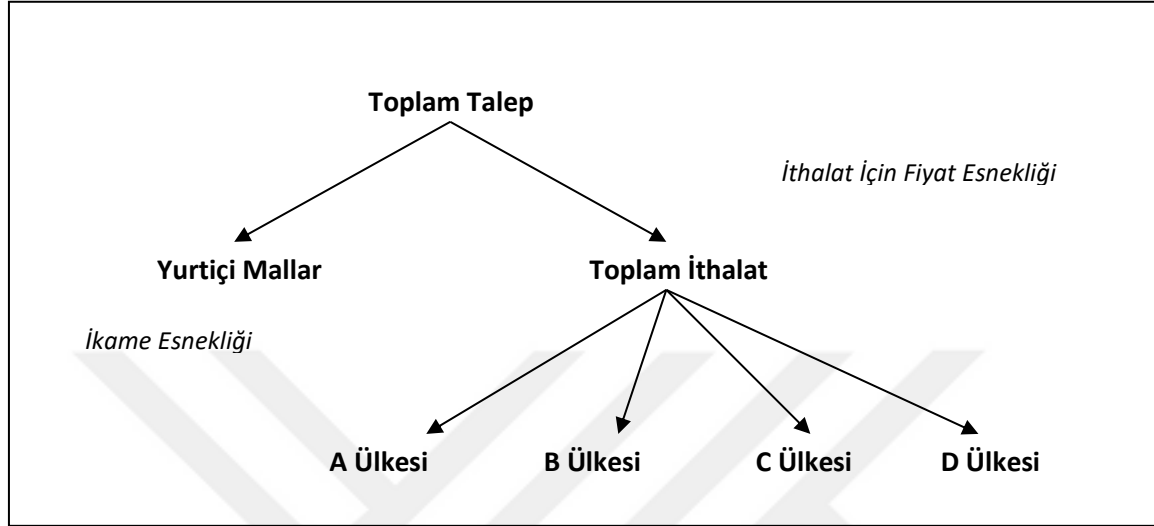
Eruygur (2013), Armington Modelini kullanarak AB ve APÜ arasındaki serbest ticaret anlaşmalarının tarımsal ürünleri de kapsamının etkilerini Avrupa Birliği için analiz etmiştir. Sonuçlara göre AB'nin net ihracatçı pozisyonu güçlenecektir. AB'nin ihracatının en fazla artacağı ülke 930 milyon Euro ile Türkiye olacaktır. AB'nin Türkiye'den ithalatı ise 277 milyon Euro artacaktır. Dolayısıyla Türkiye'nin AB'ye karşı net ihracatçı pozisyonu zayıflayacaktır. AB'ye ihracat açısından en karlı çıkacak ülke ise 800 milyon Euro artış ile Fas olacaktır. AB'nin Türkiye'ye ihracatında en fazla artış gerçekleşmesi beklenen ürünler sığır eti, canlı büyükbaş hayvan, mısır, buğday ve ayçekirdeği olurken, Türkiye'den ithalatta en fazla artış gerçekleşmesi beklenen ürünler ise domates, turuncgiller, hıyarlar ve diğer kabuklu meyvelerdir.

5.2. Armington Modeli

Armington modelinde iki aşamalı bütçeleme sistemi kullanılmaktadır. İlk aşamada, ithalatçı ülkenin ithalat talep fonksiyonuna bağlı olarak, belirli bir maldan toplam ne kadar ithal edileceğine karar verilir. İkinci aşamada ise veri toplam yerli üretim miktarıyla, her bir ticaret ortağından ayrı ayrı ne kadar ithal edileceğine karar verilir. Bu karar, ikame esnekliği katsayısına (σ_i) bağlıdır (Eruygur, 2008). İki aşamalı bütçeleme sisteminin kullanılabilmesi için fayda fonksiyonunun ayrılabilir (separable utility function) olduğu varsayılması gerekmektedir. Ayrılabilirlik varsayımı, bir mal ya da mal grubu ile ilgili tüketim kararlarının, diğer mal veya mal grubundan elde edilen faydayı etkilememesini ifade etmektedir. Bu durumda o mal grubu ile ilgili tüketim kararları, o mal grubundaki malların fiyatlarına bağlı olacaktır. 2. Bölüm'de de belirtildiği üzere Armington (1969), mal – ürün ayrımı yapmıştır¹⁴. Bu ayrım, ayrılabilirlik varsayımıyla birlikte değerlendirildiğinde,

¹⁴ Armington'un (1969), mal - ürün ayrımına göre mallar sadece cinsine göre ayrılırken, ürünler hem cinsine hem de üretim yerine göre ayrılmıştır.

modelde herhangi bir mal grubunu oluşturan ürünlerin her biri için bir alt fayda fonksiyonu bulunmasını sağlamaktadır. Söz konusu ürünlere ait alt fayda fonksiyonlarının toplamı ise o maldan elde edilecek toplam faydayı verecektir.

Şekil 5.1. İki aşamalı bütçeleme sistemi

Kaynak: Eruygur (2013)

Birinci aşama, yani belirli bir maldan ne kadar ithal edileceğine kararı, ithalatçı ülkenin ithalat talep fonksiyonuna (M_i) göre, başka bir ifadeyle i malının toplam ithalat fiyatı talebi esnekliğiyle (η_i) belirlenmektedir. Bu aşamada fiyatlardaki değişim sonucunda toplam ithalatın ne kadar değişeceği belirlenmektedir. İthalatçı ülkenin talep fonksiyonu, fayda fonksiyonunun (Eş. 5.1), bütçe kısıtı altında (Eş. 5.2) en çoklaştırılması ile elde edilir.

$$U_i = U(M_1, M_2, \dots, M_m) \quad (5.1)$$

$$\sum_{k=1}^m P_k M_k \quad (5.2)$$

U_i , i malından elde edilen fayda düzeyini, P_i , i malı için fiyat indeksini, M_i ise i malı için miktar indeksini göstermektedir. Modelde, birim fiyatların ağırlıklandırılmış ortalaması fiyat indeksi olarak kullanılacaktır. Ayrılabilirlik varsayımı nedeniyle, bir malın miktar indeksi, o mal grubuna ait ürünlerin miktarlarının bir fonksiyonu olarak gösterilebilir.

$$M_i = f_i(M_{i1}, M_{i2}, \dots, M_{im}) \quad (5.3)$$

Miktar endeksinin bağımsız ve homotetik¹⁵ olduğu varsayılır. Bağımsızlık varsayımı; ithalatçı ülke için iki ithal ürün arasındaki marjinal ikame oranının, diğer herhangi bir ülkenin ithalat düzeyinden ya da yurtiçi tüketimden bağımsız olmasını, yani bir piyasadaki ürünlerin ithalatının, diğer piyasalardaki ithalat tarafından etkilenmemesini, homotetiklik varsayımı ise veri fiyat düzeylerinde ithalatın göreceli kompozisyonunun, toplam ithalat düzeyinden bağımsız olmasını sağlamaktadır¹⁶. Diğer bir ifadeyle homotetiklik varsayımına göre ithalatın göreceli kompozisyonu, sadece göreceli fiyatlar değiştiğinde değişecektir. Bu iki varsayımı birlikte gerçekleşmesini sadece SİE fonksiyonu sağlamaktadır (Hickman ve Lau, 1973).

İkinci aşama ise bir yeniden dağıtım sürecidir. Bu aşamada göreceli fiyatlardaki değişim sonucunda, ikame esnekliği katsayısına (σ_i) bağlı olarak, hangi ülkeden ne kadar ithalat yapılacağına karar verilir.

Modelde, ithalat yapılan iki ülkenin malları arasındaki ikame esnekliğinin aynı olmasını sağlayan Sabit İkame Esnekliği (SİE) toplama fonksiyonu (CES aggregation function) kullanılmaktadır. Shiells ve Reinert (1993), SİE toplama fonksiyonunun, yerli üretimi içerip içermemesine bağlı olarak, iki farklı biçimde kullanılabileceğini ileri sürmüştür. Bunlardan birincisi, i malı için her bir ülkeden ithalatın ve yerli üretimin bir alt fayda fonksiyonunda toplandığını varsayan yuvalanmamış (non-nested) biçimdir:

$$U_i = [\sum_k b_{ik} M_{ik}^{-\rho}]^{-1/\rho} \quad (5.4)$$

Eş. 5.4'te U_i , i malından elde edilen fayda düzeyini, M_{ik} , k ülkesi kaynaklı (yurtiçi üretimi de içeren) i malını göstermektedir. b_{ik} bir sabit olup, k ülkesi kaynaklı ithal ürünlerine

¹⁵ Eğer bir fonksiyon, birinci dereceden türdeş bir fonksiyonun pozitif monotonik dönüşümü ise o fonksiyon homotetiktir.

¹⁶ Yani herhangi bir piyasada iki ürün arasındaki ikame esnekliğinin sabit olduğu, yani piyasa payı ya da fiyat düzeyinden etkilenmediği ve bu iki ürün arasındaki ikame esnekliğinin, aynı piyasada diğer herhangi iki ürün arasındaki ikame esnekliğine eşit olduğu varsayılmıştır.

Matematiksel olarak şu şekilde gösterilebilir: $\frac{\partial(M_{ij}/M_{ik})}{\partial M_i} = 0$

tercihin derecesini simgeler ve $\sum_k b_{ik} = 1$ 'dir. ρ_i , SiE üstelidir ($\rho_i > -1$) ve $1 - \sigma_i/\sigma_i$ ifadesine eşittir. Burada σ_i ikame esnekliğidir¹⁷ ($0 < \sigma_i < \infty$).

Shiells ve Reinert (1993) tarafından yuvalanmış (nested) olarak tanımlanan diğer biçim ise şu şekildedir:

$$U_i = \left[\sum_k b_{ik} M_{ik}^{\frac{1-\sigma_i}{\sigma_i}} \right]^{\frac{\sigma_i}{\sigma_i-1}} \quad (5.5)$$

Yuvalanmış biçim, sadece değişik kaynaklardan ithal edilen malların farklılaştırılmış ürün olduklarını varsayar. Dolayısıyla Eş. 5.5'teki M_{ik} , i malının yurtiçi üretimini kapsamamaktadır. Gümrük birliği ve tercihli ticaret anlaşmaları ile ilgili çalışmalarda genellikle ikinci biçim tercih edilmektedir (Eruygur, 2008). Bu çalışmada yuvalanmış biçim kullanılacaktır.

5.2.1. İthalat için Armington Modeli

Armington (1969), SiE formunda ithalatın miktar endeksinin olduğunu varsaymaktadır.

$$M_i = f_i(M_{i1}, M_{i2}, \dots, M_{im}) = \left[\sum_{k=1}^m b_{ik} M_{ik}^{-\rho_i} \right]^{-1/\rho_i} \quad (5.6)$$

Tüketici teorisine göre, tüketici dengesinin sağlanması için herhangi iki ürün arasındaki marjinal ikame oranı, ürünlerin fiyatı oranına eşit olmak zorundadır.

$$\frac{\partial f_i / \partial M_{ik}}{\partial f_i / \partial M_{ij}} = \frac{b_{ik}}{b_{ij}} \left(\frac{M_{ij}}{M_{ik}} \right)^{1+\rho_i} = \frac{P_{ik}}{P_{ij}} \quad (5.7)$$

Eş. 5.7'yi, M_{ij} için çözüldüğünde;

$$M_{ij} = M_{ik} \left(\frac{b_{ij} P_{ik}}{b_{ik} P_{ij}} \right)^{\frac{1}{1+\rho_i}} \quad (5.8)$$

¹⁷ σ_i değeri arttıkça ikame derecesi artmaktadır. $\sigma_i = 0$ ise mallar arasında ikame olanağı yokken, $\sigma_i = \infty$ ise ürünler tam ikame mallardır.

Gerekli düzenlemeleri yaptığımızda;

$$\frac{M_{ik}}{M_{ij}} = \left(\frac{b_{ij}}{b_{ik}}\right)^{\frac{-1}{1+\rho_i}} \left(\frac{P_{ik}}{P_{ij}}\right)^{\frac{-1}{1+\rho_i}}$$

Aynı mal grubuna dahil olan herhangi iki ürün arasındaki ikame esnekliği $1/(1 + \rho_i)$ 'ye eşittir. Bu doğrultuda Eş. 5.8'i yeniden yazdığımızda;

$$M_{ij} = M_{ik} \left(\frac{b_{ij} P_{ik}}{b_{ik} P_{ij}}\right)^{\sigma_i} \quad (5.9)$$

Eş. 5.9'i, Eş. 5.6'da yerine yazdığımızda;

$$\begin{aligned} M_i &= \left[\sum_{k=1}^m b_{ik} \left[M_{ik} \left(\frac{b_{ij} P_{ik}}{b_{ik} P_{ij}}\right)^{\sigma_i} \right]^{\frac{\sigma_i-1}{\sigma_i}} \right]^{\frac{\sigma_i}{\sigma_i-1}} \quad (5.10) \\ &= b_{ik}^{-\sigma_i} M_{ik} \left[\sum_{k=1}^m b_{ij}^{\sigma_i} \left(\frac{P_{ik}}{P_{ij}}\right)^{\sigma_i-1} \right]^{\frac{\sigma_i}{\sigma_i-1}} \end{aligned}$$

Eş. 5.10'u M_{ij} için çözdüğümüzde;

$$M_{ik} = b_{ik}^{\sigma_i} M_i \left[\sum_{k=1}^m b_{ij}^{\sigma_i} \left(\frac{P_{ik}}{P_{ij}}\right)^{\sigma_i-1} \right]^{\frac{\sigma_i}{1-\sigma_i}} \quad (5.11)$$

i malı için ortalama bir fiyat indeksi tanımlarsak;

$$P_i = \frac{P_{ik}}{\partial f_i / \partial M_{ik}} = P_{ik} b_{ik}^{-1} M_{ik}^{\frac{1}{\sigma_i}} M_i^{\frac{-1}{\sigma_i}} \quad (5.12)$$

Eş. 5.12'den;

$$P_i = P_{ik} b_{ik}^{-1} M_{ik}^{\frac{1}{\sigma_i}} b_{ik} M_{ik}^{\frac{-1}{\sigma_i}} \left[\sum_{k=1}^m b_{ij}^{\sigma_i} \left(\frac{P_{ik}}{P_{ij}}\right)^{\sigma_i-1} \right]^{\frac{1}{1-\sigma_i}}$$

$$= P_{ik} \left[\sum_{k=1}^m b_{ik} \sigma_i \left(\frac{P_{ik}}{P_{ij}} \right)^{\sigma_i - 1} \right]^{\frac{1}{1 - \sigma_i}} \quad (5.13)$$

Dolayısıyla;

$$\left(\frac{P_{ik}}{P_i} \right)^{-\sigma_i} = \left[\sum_{k=1}^m b_{ik} \sigma_i \left(\frac{P_{ik}}{P_{ij}} \right)^{\sigma_i - 1} \right]^{\frac{\sigma_i}{1 - \sigma_i}} \quad (5.14)$$

Eş. 5.14'ü, Eş. 5.11'de yerine yazdığımızda herhangi bir ülkenin herhangi bir üründen talebini gösteren Armington eşitliği elde edilir.

$$M_{ik} = b_{ik}^{\sigma_i} M_i \left(\frac{P_{ik}}{P_i} \right)^{-\sigma_i} \quad (5.15)$$

Eş. 5.15'te P_{ik} k ülkesinden ithal edilen i ürününün gümrük tarifesi de içeren fiyatıdır. M_i , i malından toplam ithalat düzeyini, P_i ise toplam ithalat için bir fiyat endeksini göstermektedir.

Eş. 5.15, piyasa payı bağımlı değişken olarak ifade edilecek şekilde de yazılabilir:

$$\frac{P_{ik} M_{ik}}{P_i M_i} = b_{ik}^{\sigma_i} \left(\frac{P_{ik}}{P_i} \right)^{1 - \sigma_i}$$

$\sigma_i = 1$ ise piyasa payı sabittir¹⁸. $\sigma_i > 1$ ise P_{ik} 'da göreceli bir düşüş (artış) M_{ik} 'nın piyasa payında yükselişe (düşüşe) neden olacaktır. $\sigma_i < 1$ ise tersi durum geçerlidir. σ_i 'nin 1'i aşması durumunda rekabet gücündeki artış, piyasa payını arttıracaktır (Armington, 1969).

Hickman ve Lau (1973) izlenerek temel bir dönem belirlenip, ithalat fiyatları bu dönemde 1'e normalize edilirse, ithalat fiyatları $P_{ik}^* = P_{ik}/P_{ik}^o$ ve $P_i^* = P_i/P_i^o$, ithalat miktarı ise $M_{ik}^o = b_{ik}^{\sigma_i} M_i^o$ olur. Dolayısıyla baz dönemdeki ithalat değeri aynı zamanda ithalat miktarı olarak da yorumlanabilir. Eğer k ülkesinin temel dönemdeki payı, $\alpha_{ik}^o = M_{ik}^o/M_i^o$ olarak gösterilirse $\alpha_{ik}^o = b_{ik}^{\sigma_i}$ olur. Her bir dönem için k ülkesinin piyasa payını $\alpha_{ik} = M_{ik}/M_i$ olarak tanımlarsak;

¹⁸ Bu durumda fonksiyon, b_{ik} parametresi ile Cobb-Douglas tipi bir fonksiyon haline gelir.

$$\alpha_{ik}^* = \left[\frac{P_{ik}^*}{P_i^*} \right]^{-\sigma_i} \quad (5.16)$$

Eş. 5.16'da $\alpha_{ik}^* = \alpha_{ik}^o / \alpha_{ik}^o$ ve $P_i = \sum_k \alpha_{ik}^o P_{ik}$ 'dir. $P_i = \sum_k \alpha_{ik}^o P_{ik}$ eşitliğinin her iki tarafının da türevseli alındığında;

$$\frac{dP_i}{P_i} = \sum_k S_{ik}^o \frac{dP_{ik}}{P_{ik}} \quad (5.17)$$

Eş. 5.17'de $S_{ik}^o = (M_{ik}^o / M_i^o) (P_{ik} / P_i)$ 'dir. P_i 'deki yüzde değişim, piyasa payına göre ağırlıklandırılmış ürün fiyatlarındaki ortalama değişmeye eşit olacaktır. Bu çalışmada fiyat değişimleri, Barcelona Anlaşmasına taraf ülkelerin tarifelerinin kaldırılması sonucunda oluşacaktır ($t_{ik}^{new} = 0$). Bu nedenle;

$$\frac{dP_{ik}}{P_{ik}} = \frac{t_{ik}^{new} - t_{ik}^{old}}{1 + t_{ik}^{old}} = \frac{-t_{ik}^{old}}{1 + t_{ik}^{old}}$$

Eş. 5.15'in türevseli alındığında;

$$\frac{dM_{ik}}{M_{ik}} = \frac{dM_i}{M_i} + \sigma_i \left[\frac{dP_i}{P_i} - \frac{dP_{ik}}{P_{ik}} \right] \quad (5.18)$$

Eş. 5.18'de $\frac{dM_i}{M_i} = -\eta_i \frac{dP_i}{P_i}$ 'dir. Söz konusu Eş.te birinci terim, fiyat değişikliği nedeniyle M_{ik} piyasasındaki büyüme veya daralmanın etkisini (ticaret yaratıcı etkiyi) göstermektedir. Bu etki, toplam ithalattaki değişimin her ortağın başlangıçtaki payına göre bölüştürülebilmesini sağlar. İkinci terim ise göreceli fiyat değişimlerinin etkisini yani ikame etkisini (ticaret saptırıcı etki) göstermektedir. İkame etkisi, ticaret sapmasının tahmin edilmesine olanak verir ve ticaret ortakları arasında kazananları ve kaybedenleri belirlememizi sağlar. Bu ise ticaret ortağı ülkeler arasındaki ikame etkisidir (Eruygur, 2013). Bu iki etkinin toplamı, net ticaret yaratıcı etkiyi vermektedir.

5.2.2. İhracat için Armington Modeli

İthalat modeline benzer bir şekilde Armington (1969) modeli, ihracat için de kullanılabilir. Her bir ülkenin, ithalat modeline paralel olarak, Sabit Dönüşüm Esnekliği (SDE) formunda ihracat miktar endeksinin olduğu varsayılırsa;

$$X_i = f_i(X_{i1}, X_{i2}, \dots, X_{ix}) = \left[\sum_{k=1}^x g_{ik} X_{ik}^{\nu_i} \right]^{1/\nu_i} \quad (5.19)$$

Eş. 5.19'da k ticaret ortağını, X_i i malından toplam ihracat düzeyini, X_{ik} i ürününden k ülkesine olan ihracatı, g_{ik} k ülkesine yapılan ihracat için tercih derecesini ($\sum_k g_{ki} = 1$) simgelemektedir. ν , SDE üsteli olup, dönüşüm esnekliği, ϖ , $1/(\nu - 1)$ ifadesine eşittir.

Tüketici teorisine göre, tüketici dengesinin sağlanması için herhangi iki ürün arasındaki marjinal ikame oranı, ürünlerin fiyatı oranına eşit olmak zorundadır.

$$\frac{\partial f_i / \partial X_{ik}}{\partial f_i / \partial X_{ij}} = \frac{b_{ik}}{b_{ij}} \left(\frac{X_{ij}}{X_{ik}} \right)^{1-\nu_i} = \frac{P_{ik}}{P_{ij}} \quad (5.20)$$

Eş. 5.20'yi, X_{ij} için çözüldüğünde;

$$X_{ij} = X_{ik} \left(\frac{b_{ij} P_{ik}}{b_{ik} P_{ij}} \right)^{\frac{1}{1+\nu_i}} \quad (5.21)$$

Gerekli düzenlemeleri yaptığımızda;

$$\frac{X_{ik}}{X_{ij}} = \left(\frac{b_{ij}}{b_{ik}} \right)^{\frac{-1}{1+\nu_i}} \left(\frac{P_{ik}}{P_{ij}} \right)^{\frac{-1}{1+\nu_i}}$$

Aynı mal grubuna dahil olan herhangi iki ürün arasındaki ikame esnekliği, $1/(\nu - 1)$ ' ye eşittir. Bu doğrultuda Eş. 5.8'i yeniden yazdığımızda;

$$X_{ij} = X_{ik} \left(\frac{b_{ij} P_{ik}}{b_{ik} P_{ij}} \right)^{\varpi_i} \quad (5.22)$$

Eş. 5.22'yi, Eş. 5.19'da yerine yazdığımızda;

$$\begin{aligned}
X_i &= \left[\sum_{k=1}^m b_{ik} \left[X_{ik} \left(\frac{b_{ij} P_{ik}}{b_{ik} P_{ij}} \right)^{\varpi_i} \right]^{\frac{\varpi_i-1}{\varpi_i}} \right]^{\frac{\varpi_i}{\varpi_i-1}} \\
&= b_{ik}^{-\varpi_i} X_{ik} \left[\sum_{k=1}^m b_{ij}^{\varpi_i} \left(\frac{P_{ik}}{P_{ij}} \right)^{\varpi_i-1} \right]^{\frac{\varpi_i}{\varpi_i-1}}
\end{aligned} \tag{5.23}$$

Eş. 5.23'ü M_{ij} için çözdüğümüzde;

$$X_{ik} = b_{ik}^{\varpi_i} X_i \left[\sum_{k=1}^m b_{ij}^{\varpi_i} \left(\frac{P_{ik}}{P_{ij}} \right)^{\varpi_i-1} \right]^{\frac{\varpi_i}{1-\varpi_i}} \tag{5.24}$$

i malı için ortalama bir fiyat indeksi tanımlarsak;

$$P_i = \frac{P_{ik}}{\partial f_i / \partial X_{ik}} = P_{ik} b_{ik}^{-1} X_{ik}^{\frac{1}{\varpi_i}-1} X_i^{\frac{-1}{\varpi_i}} \tag{5.25}$$

Eş. 5.25'ten;

$$\begin{aligned}
P_i &= P_{ik} b_{ik}^{-1} X_{ik}^{\frac{1}{\varpi_i}-1} b_{ik} X_{ik}^{\frac{-1}{\varpi_i}} \left[\sum_{k=1}^m b_{ij}^{\varpi_i} \left(\frac{P_{ik}}{P_{ij}} \right)^{\varpi_i-1} \right]^{\frac{1}{1-\varpi_i}} \\
&= P_{ik} \left[\sum_{k=1}^m b_{ik}^{\varpi_i} \left(\frac{P_{ik}}{P_{ij}} \right)^{\varpi_i-1} \right]^{\frac{1}{1-\varpi_i}}
\end{aligned} \tag{5.26}$$

Dolayısıyla;

$$\left(\frac{P_{ik}}{P_i} \right)^{-\varpi_i} = \left[\sum_{k=1}^m b_{ik}^{\varpi_i} \left(\frac{P_{ik}}{P_{ij}} \right)^{\varpi_i-1} \right]^{\frac{\varpi_i}{1-\varpi_i}} \tag{5.27}$$

Eş. 5.27'yi Eş. 5.24'te yerine yazdığımızda ihracat için Armington eşitliği elde edilir.

$$X_{ik} = g_{ik}^{-\varpi_i} X_i \left(\frac{P_{ik}}{P_i} \right)^{\varpi_i} \tag{5.28}$$

Eş. 5.13'te P_{ik} k ülkesine ihraç edilen i ürününün tarife hariç¹⁹ fiyatıdır. X_i , i malından toplam ihracat düzeyini, P_i ise toplam ihracat için bir fiyat endeksini göstermektedir.

Temel bir dönem belirlenip, ihracat fiyatları bu dönemde 1'e normalize edilirse, ihracat fiyatları $P_{ik}^* = P_{ik}/P_{ik}^o$ ve $P_i^* = P_i/P_i^o$, ihracat miktarı ise $X_{ik}^o = g_{ik}^{-\omega_i} X_i^o$ olur. Eğer k ülkesinin temel dönemdeki payı, $\alpha_{ik}^o = X_{ik}^o/X_i^o$ olarak gösterilirse $\alpha_{ik}^o = g_{ik}^{-\omega_i}$ olur. Her bir dönem için k ülkesinin piyasa payını $\alpha_{ik} = X_{ik}/X_i$ olarak tanımlarsak;

$$\alpha_{ik}^* = \left[\frac{P_{ik}^*}{P_i^*} \right]^{\omega_i} \quad (5.29)$$

Eş. 5.29'da $\alpha_{ik}^* = \alpha_{ik} / \alpha_{ik}^o$ ve $P_i = \sum_k \alpha_{ik}^o P_{ik}$ 'dir. $P_i = \sum_k \alpha_{ik} P_{ik}$ eşitliğinin her iki tarafının da türevseli alındığında;

$$\frac{dP_i}{P_i} = \sum_k S_{ik}^o \frac{dP_{ik}}{P_{ik}} \quad (5.30)$$

Eş. 5.30'da $S_{ik}^o = (X_{ik}^o/X_i^o)(P_{ik}/P_i)$ 'dir. Bu çalışmada fiyat değişimleri tarifelerin kaldırılması sonucunda oluşacaktır ($t_{ik} = 0$). Dolayısıyla $\frac{dP_{ik}}{P_{ik}} = t_{ik}$ 'dir. Eş. 5.28'in türevseli alındığında;

$$\frac{dX_{ik}}{X_{ik}} = \frac{dX_i}{X_i} - \omega_i \left[\frac{dP_i}{P_i} - \frac{dP_{ik}}{P_{ik}} \right] \quad (5.31)$$

Eş. 5.31'de $\frac{dX_i}{X_i} = -\delta_i \frac{dP_i}{P_i}$ olup, δ_i i ürünü için ihracat arz esnekliğidir. Söz konusu Eş. te birinci terim, fiyat değişikliği nedeniyle X_{ik} piyasasındaki büyüme veya daralmanın etkisini yani ticaret yaratıcı etkiyi göstermektedir. Bu etki, toplam ihracattaki değişimin her ortağın başlangıçtaki payına göre bölüştürülmesini sağlar. İkinci terim ise göreceli fiyat değişimlerinin etkisini yani ticaret saptırıcı etkisini göstermektedir.

¹⁹ Matematiksel olarak, $P_{ik} = \hat{P}_{ik}/(1+t)$ olup \hat{P}_{ik} , tarifeleri içeren ihracat fiyatını, t ise tarife oranını simgelemektedir.

5.2.3. Armington Modeli ile ilgili tartışmalar

Armington Modeli ile ilgili tartışmalar kullanılan fayda fonksiyonu ve varsayımları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Modelde kullanılan SİE fayda fonksiyonunun temel özellikleri homotetik olması ve modelde bilinmeyen tek parametrenin ikame esnekliği nedeniyle serbestlik derecesi açısından en uygun fonksiyon olmasıdır.

Winters (1984) ile Alston, Carter, Green ve Pick (1990), iki aşamalı bütçeleme sistemi için gerekli olan ayrılabilirlik ve homotetiklik varsayımı nedenleriyle kullanılan SİE tipi fayda fonksiyonlarının verilerce desteklenmediğini ve davranışsal parametrelerin hesaplanmasında bu fonksiyon yerine yaklaşık ideal talep sistemi (YİTS – almost ideal demand system) kullanılmasının daha uygun olacağını savunmuşlardır. Buna karşın Shiells ve Reinert (1993), YİTS formunun detaylandırılmış ürün kategorilerinde kullanılmasının uygun olmayabileceğini öne sürmektedir. Ayrıca sabit ikame esnekliği ve homotetiklik varsayımlarının, Ito, Chen ve Peterson (1993), tüm dünya ülkelerinin pirinç ithalatı, Yang ve Koo (1993) ise Japonya'nın kırmızı et ithalatı verilerince desteklenmediğini bulmuşlardır. Dolayısıyla Ito vd.(1993) ile Yang ve Koo (1993) da Armington Modelinde bazı fonksiyonel değişiklikler yapılması gerektiğini ileri sürmüştür.

Deaton ve Muellbauer (1980) tarafından geliştirilen YİTS tip fayda fonksiyonu şu şekildedir:

$$w_i = \alpha_i + \sum_{j=1}^n \log p_j + \beta_i \log \left(\frac{M}{P} \right) \quad i = 1, 2, \dots, n$$

Yukarıdaki Eş.te w_i , i ülkesinden ithalatın payını, p_j , j ülkesinin ithal malı fiyatını, M toplam ithalatı ve P fiyat indeksini göstermektedir. YİTS tipi fayda fonksiyonu kullanılan analizlerde fiyat indeksi olarak Stone indeksi kullanılmaktadır. Ancak fiyatların hiçbir zaman tam doğrusal olmaması nedeniyle Stone indeksinin kullanılması, hesaplama hatalarına neden olacaktır (Alston, Foster and Green, 1994; Asche and Wessells, 1997; Moschini, 1995).

Çalışmamızda, ikame esnekliklerinin hesaplanarak, göreceli fiyatlardaki değişimler sonucunda ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkilerin belirlenmesi amaçlandığından YİTS tipi fayda fonksiyonunun kullanılmasının uygun olmayacağı düşünülmüştür.

Diğer taraftan SİE tipi fayda fonksiyonları, uluslararası ticaret analizlerinde oldukça sık kullanılmaktadır. Bu analizlere Mutti (1977), Geraci ve Prewo (1982), Sarris (1983), Corado ve DeMelo (1996), Babula (1987), DeMelo ve Robinson (1989), Brenton ve Winters (1993) ve Feenstra, Luck, Obstfeld ve Russ'u (2014) örnek olarak verebiliriz. Ayrıca SİE tipi fayda fonksiyonlarının daha iyi sonuçlar verdiği çalışmalar da mevcuttur. Lachler (1985), sabit ikame esnekliği varsayımının Almanya'nın 23 sanayi sektörünün 19'u için geçerli olduğunu bulmuştur. Aynı şekilde Reinert ve Roland-Holst (1992) de ABD'nin 163 sanayi ve madencilik sektöründe SİE tipi fayda fonksiyonu kullanarak daha iyi sonuçlar elde etmiştir.

Ayrıca ikame esneklikleri, kullanılan hesaplama yöntemi, verilerin kapsadığı dönem ve verilerin niteliğine göre farklılıklar gösterebilmektedir. Örneğin McDaniel ve Balistreri (2002) uzun dönemli analizlerin, mal gruplarının daha fazla ayrıştırıldığı analizlerin daha yüksek esneklik hesapladığını, zaman serisi analizlerin ise yatay kesit analizlerden daha düşük esneklikler hesapladığını ileri sürmüştür. Feenstra vd. (2014) ABD'nin 10 haneli harmonize sistem sanayi ürünleri için ithal mallar arasındaki ve ithal mallarla yurtiçi mallar arasındaki ikame esnekliklerin SİE tipi fayda fonksiyonu kullanarak hesaplamışlar ve ithal mallar arasındaki ikame esnekliklerinin, ithal mallar ile yurtiçi mallar arasındaki ikame esnekliğinden daha yüksek olduğunu bulmuşlardır.

5.3. Hesaplama Adımları

İlk aşamada ithalat ve ihracatın fiyat esneklikleri hesaplanacaktır. İthalatın fiyat esnekliği, η_i , için;

$$\ln M_i = \text{sabit} - \eta_i \ln P_i \quad (5.32)$$

İhracatın fiyat esnekliği, $-\delta_i$, için;

$$\ln X_i = \text{sabit} + \delta_i \ln P_i \quad (5.33)$$

Eş.leri kullanılacaktır. AB için hesaplanan ihracat arz ve ithalat talep esneklikleri Ek-2 ve Ek-3'te, Türkiye için hesaplanan ihracat arz ve ithalat talep esneklikleri ise Ek-6 ve Ek-7'de verilmiştir.

İkinci aşamada ise Armington ikame esneklikleri hesaplanacaktır. İthalat için Armington ikame esnekliklerinin hesaplanmasında Eş. 5.16'nın, ihracat için Armington ikame esnekliklerinin hesaplanmasında ise Eş. 5.29'un doğal logaritmaları kullanılacaktır.

Eş. 5.16'nın doğal logaritması alındığında;

$$\ln \left[\frac{\alpha_{ik}}{\alpha_{ik}^0} \right] = -\sigma_i \ln \left[\frac{P_{ik}/P_{ik}^0}{P_i/P_i^0} \right] + trend \quad (5.34)$$

Eş. 5.29'un doğal logaritması alındığında;

$$\ln \left[\frac{\alpha_{ik}}{\alpha_{ik}^0} \right] = \varpi_i \ln \left[\frac{P_{ik}/P_{ik}^0}{P_i/P_i^0} \right] + trend \quad (5.35)$$

Sabit etkiler ve rassal etkiler modelleri kullanılarak Eş. 5.34 ve 4.35'ten Armington ikame esneklikleri hesaplanacaktır. AB için hesaplanan ikame esneklikleri Ek-4 ve Ek-5'te, Türkiye için hesaplanan ikame esneklikleri ise Ek-8 ve Ek-9'da verilmiştir. Armington ikame esneklikleri hesaplandıktan sonra, Eş. 5.18 $\left(\frac{dM_{ik}}{M_{ik}} = \frac{dM_i}{M_i} + \sigma_i \left[\frac{dP_i}{P_i} - \frac{dP_{ik}}{P_{ik}} \right] \right)$ kullanılarak ithalat için, Eş. 5.31 $\left(\frac{dX_{ik}}{X_{ik}} = \frac{dX_i}{X_i} - \varpi_i \left[\frac{dP_i}{P_i} - \frac{dP_{ik}}{P_{ik}} \right] \right)$ kullanılarak ihracat için kestirimler yapılacaktır. Ürün ve ülke bazında AB'nin ihracatındaki ve ithalatındaki değişimler sırasıyla Ek-10 ve Ek-11'de, Türkiye'nin ihracatındaki ve ithalatındaki değişimler ise sırasıyla Ek-12 ve Ek-13'te verilmiştir.

5.4. Tahmin Yöntemi

Bu çalışmada panel veri regresyonu yapılacaktır. Panel veri analizleri, zaman boyunca bireyler, firmalar, ülkeler vb. birimlerin kendine has özelliklerini (heterojenliklerini) kesite özgü bazı değişkenlere izin vererek hesaba katabilmektedir. Panel veri analizi serbestlik derecesini arttırıp, açıklayıcı değişkenler arasındaki ilişkiyi azaltarak ekonometrik hesaplamaların etkinliğini arttırmaktadır.

Bir panel veri modeli genel olarak aşağıdaki gibi ifade edilebilir.

$$y_{it} = \alpha + X_{it}\beta + u_{it} \quad (5.36)$$

Eş. 5.36'da alt indisler i ve t , sırasıyla yatay kesit birimleri ve zamanı, α sabit parametreyi, X_{it} bağımsız değişkeni, u_{it} ise hata terimini ifade etmektedir. Panel veri uygulamalarının çoğunda dağılımlar için aşağıdaki tek yönlü hata bileşen modeli (one way error component model) kullanılmaktadır (Baltagi, 2005, 11).

$$u_{it} = \mu_i + \vartheta_{it} \quad (5.37)$$

Eş. 5.37'de μ_i , gözlenemeyen birim etkileri, ϑ_{it} ise geri kalan dağılımları göstermektedir. μ_i , yatay kesit birimlerine göre değişip zamana göre sabitken, ϑ_{it} ise hem birimlere hem de zamana göre değişmektedir. Panel veri modellerinde genel olarak sabit etkiler ve tesadüfi etkiler tahmin yöntemleri kullanılmaktadır.

5.4.1 Sabit etkiler yöntemi

Sabit etkiler yönteminde μ_i 'nin sabit bir parametre olduğu, ϑ_{it} 'nin ise bağımsız ve normal dağılıma sahip olduğu varsayılmaktadır. Ayrıca X_{it} , her i ve t için ϑ_{it} 'den bağımsız olduğu varsayılmaktadır. Eğer analiz, belirli bir popülasyonun (örneğin tüm ülkeler ya da firmalar) tümünü kapsıyorsa sabit etkiler modelinin kullanılması daha uygun olacaktır (Baltagi, 2005, 12). Bu doğrultuda Eş. 5.36, sabit etkiler yöntemi için aşağıdaki şekilde yazılabilir.

$$y_{it} = (\alpha + \mu_i) + X_{it}\beta + \vartheta_{it} \quad (5.38)$$

Eş. 5.38'den de görülebileceği üzere sabit etkiler yönteminde birimlere has etkiler, sabit terim içerisinde bulunmaktadır. Bu yöntemde, birim etkilerle bağımsız değişkenler arasında bir ilişki olabileceği varsayılmaktadır.

Eş. 5.38'in zaman içindeki ortalaması alındığında;

$$\hat{y}_i = (\alpha + \mu_i) + \bar{X}_i\beta + \bar{\vartheta}_i \quad (5.39)$$

Eş. 5.39 ile 4.38'in farkı alındığında;

$$y_{it} - \hat{y}_i = (X_{it} - X_i)\beta + (\vartheta_{it} - \bar{\vartheta}_i) \quad (5.40)$$

Eş. 5.40'ta, β 'nin hesaplanabilmesi için gözlemlenemeyen etkiler dışlanmıştır. Bu Eş.ten, sabit etki tahmincisi elde edilir.

Sabit etkiler yönteminin temel varsayımları ise şu şekildedir (Wooldridge, 2001, 265-272);

Varsayım 1: Her bir açıklayıcı değişken zamana göre değişmektedir ve açıklayıcı değişkenler arasında ilişki bulunmamaktadır

Varsayım 2: Her bir dönem için hata teriminin açıklayıcı değişkenlere ve gözlenemeyen etkilere göre beklenen değeri sıfırdır: $E(u_{it}|X_{it}, \mu_i) = 0$ (Katı dışsallık varsayımı).

Varsayım 3: $Var(u_{it}|X_{it}, \mu_i) = Var(u_{it}) = \sigma_u^2$

Varsayım 4: Hata terimleri kolerasyonsuzdur. $Cov(u_{it}, u_{is}|X_{it}, \mu_i) = 0$ ($s \neq t$)

Varsayım 5: u_{it} , bağımsız ve normal dağılıma $(0, \sigma_u^2)$ sahiptir

Bu varsayımlar altında β 'nin sabit etkiler tahmincisi, en iyi doğrusal sapmasız tahmincidir.

5.4.2 Tesadüfi etkiler modeli

Tesadüfi etkiler yönteminde ise birim etkiler, hata teriminin bir bileşenidir. Dolayısıyla birim etkilerle açıklayıcı değişkenler arasında bir kolerasyon bulunmadığı varsayılmaktadır. Birim etkiler, hata teriminin bir ögesi olduğundan bu yöntemde, hata bileşenleri modeli de denilmektedir. Eğer analiz, belirli bir popülasyonun (örneğin tüm ülkeler ya da firmalar) tümü yerine, sadece temsili bir kısmını (tesadüfi seçilen) kapsıyorsa tesadüfi etkiler modelinin kullanılması daha uygun olacaktır (Baltagi, 2005, 14).

Tesadüfi etkiler yöntemi aşağıdaki şekilde gösterilebilir.

$$y_{it} = \alpha_0 + X_{it}\beta + u_{it} \quad (5.41)$$

Sabit etkiler yöntemi ile tesadüfi etkiler yöntemi arasındaki fark, gözlenemeyen birim etkilerin stokastik olup olmamasından değil, birim etkilerle açıklayıcı (bağımsız) değişkenler arasında kolerasyon olup olmamasından kaynaklanmaktadır (Green, 2012, 387).

Tesadüfi etkiler yönteminin temel varsayımları ise şu şekildedir (Wooldridge, 2001, 257-262);

Varsayım 1: Açıklayıcı değişkenler arasında tam doğrusal ilişkiler bulunmamaktadır.

Varsayım 2: Her bir dönem için hata teriminin açıklayıcı değişkenlere ve gözlenemeyen etkilere göre beklenen değeri sıfırdır: $E(u_{it}|X_{it}, \mu_i) = 0$ (Katı dışsallık varsayımı).

Varsayım 3: μ_i 'nin tüm açıklayıcı değişkenlere göre beklenen değeri sabittir: $E(\mu_i|X_i) = \beta_0$. Bu varsayım, gözlemlenemeyen etkiler ile açıklayıcı değişkenler arasındaki kolerasyonu reddetmektedir. Sabit etkiler ile tesadüfi etkiler arasındaki temel farklılık bu varsayımdan kaynaklanmaktadır.

Varsayım 4: $Var(u_{it}|X_{it}, \mu_i) = Var(u_{it}) = \sigma_u^2$

Varsayım 5: μ_i 'nin tüm açıklayıcı değişkenlere göre varyansı sabittir: $Var(\mu_i|X_i) = \sigma_u^2$

Varsayım 6: Hata terimleri kolerasyonsuzdur. $Cov(u_{it}, u_{is}|X_{it}, \mu_i) = 0$ ($s \neq t$)

Bu varsayımlar altında β 'nin sabit etkiler tahmincisi, tutarlı, asimtotik normal dağılmakta ve etkin tahminci olmaktadır.

5.4.3 Hausman testi

Sabit etkiler ve tesadüfi etkiler yöntemlerinden hangisinin kullanılacağına Hausman testi ile karar verilebilir. Hausman (1978), sabit etkiler yöntemi ile tesadüfi etkiler yöntemi

arasındaki temel fark olan birim etkilerle bağımsız değişkenler arasında bir ilişki olup olmamasına bağlı olarak bir test önermiştir.

$$H_0: Cov(\alpha_i, X_{it}) = 0$$

$$H_1: Cov(\alpha_i, X_{it}) \neq 0$$

Hausman testinin boş hipotezi, bağımsız değişkenlerle birim etkiler arasında kolerasyon yoktur şeklindedir. Boş hipotezin kabulü halinde tesadüfi etkiler yöntemi kullanılmalıdır. Alternatif hipotez ise bağımsız değişkenlerle birim etkiler arasında bir kolerasyon vardır şeklindedir. Boş hipotezin ret edilmesi durumunda sabit etkiler yöntemi kullanılmalıdır.

Çalışmamızda kullanılan veriler tüm popülasyonu kapsamakta olduğundan sabit etkiler modelinin kullanılması teorik olarak doğru olsa da, çalışmada oluşturulan ülke gruplarının tesadüfi seçildiği dikkate alındığında tesadüfi etkiler modelinin kullanılmasının da yanlış olmayacağı söylenebilir. Bu nedenle Armington ikame esneklikleri hem sabit etkiler (fixed effects) hem de tesadüfi etkiler (random effects) yöntemlerine göre hesaplanmış ve Hausman testi sonuçlarına göre hangi yöntemin sonuçlarının kullanılacağına karar verilmiştir. Sadece tek ülke veya ülke grubu ile ticaretin söz konusu olduğu bazı ürünlerde ise hesaplama yapılamayacağından, bu ülkelerin ikame veya dönüşüm esneklikleri 1 olarak kabul edilmiştir. Ayrıca analizlerin zaman boyutu 20'den küçük olduğu için, Baltagi'nin (2005) de belirttiği gibi, panel birim kök testi yapılmamış ve aynı nedenle yatay kesit bağımlılığının da sorun teşkil etmeyeceği düşünülmüştür.

5.5. Veri Seti

5.5.1 Ülke grupları ve modelin kapsamı

Modelin yatay kesit boyutu, k , ülke veya ülke gruplarını temsil etmektedir. Modelde verileri kullanılan ülke veya ülke grupları ABD, Afrika, Karayip ve Pasifik ülkeleri, Avustralya ve Yeni Zelanda, ASEAN, Cezayir, Çin, EFTA, Fas, Hindistan ve Pakistan, Güney Asya Bölgesel İşbirliği Örgütü (Hindistan ve Pakistan Hariç), Güney Afrika, Güney Amerika (Meksika ve Şili hariç), İsrail, Kanada, Lübnan, Mısır, MERCOSUR, Meksika, Orta Amerika

ülkeleri, Orta Doğu ülkeleri, Ürdün, Rusya, Suriye, Tunus, Türkiye, Ukrayna ve Diğer Dünya Ülkeleri olmak üzere 28 bölgeden oluşmaktadır. Çalışmada kullanılan ülke grupları Ek-18'de ayrıntılı olarak verilmiştir. Modelin zaman boyutu ise AB için hesaplamalarda 2000-2014 dönemini, Türkiye için hesaplamalarda ise 1998-2013 dönemini kapsamaktadır. Analizde toplam 209 ($i=1,2,\dots,209$) tarımsal ürün için ayrı ayrı hesaplamalar yapılmıştır²⁰. Dolayısıyla Armington'un (1969) mal-ürün ayrımı dikkate alındığında model, 209 mal ve her bir mala ait 28 üründen oluşmaktadır.

5.5.2 İthalat ve ihracat verileri

Çalışmada tarım ürünleri, AB'nin tarım ürünleri tanımlamasına²¹ göre tanımlanmış olup, kullanılan veriler, Dünya Bankası'nın, Dünya Entegre Ticaret Çözümleri (World Integrated Trade Solution-WITS) tarafından sağlanan Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Örgütü (UNCTAD)- TRAINS veri tabanında 4 haneli harmonize sisteme (HS-4) göre sınıflandırılmış verilerdir. Çalışmada yapılan tüm hesaplamalarda STATA 13.0 programı kullanılmış ve baz yılı olarak 2013 yılı alınmıştır.

5.5.3 Tarifeler

Ticaret analizlerinde kullanılan tarife türü ve ad-valorem olmayan tarifelerin, ad-valoreme dönüştürülmesi oldukça önemli bir konudur. Dolayısıyla çalışmada kullanılan tarifelere geçmeden önce bu konulara kısaca değinilecektir.

5.5.3.1 Tarife türleri

Tarife türleri, en çok kayrılan ülke tarifesi, tercihli tarifeler ve bağlayıcı tarifeler olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

²⁰ Çalışmada kullanılan tarımsal ürünler Ek-1'de verilmiştir.

²¹ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2014:312:FULL&from=EN>

5.5.3.1.1 En çok kayrılan ülke tarifesi

DTÖ'ye üye ülkelerin tercihli ticaret anlaşmalarının tarafı olmadıkça diğer DTÖ üyesi ülkelere uygulamak zorunda olduğu tarife oranlarıdır. Dolayısıyla bu tarife oranı, uygulamada DTÖ üyesi ülkelerin diğer üye ülkelere uygulayabileceği en yüksek oran olması anlamına gelmektedir.

5.5.3.1.2 Tercihli tarifeler

Karşılıklı olarak tüm ülkeler, MFN tarife oranından daha düşük bir tarife oranı uygulaması yükümlülüğü altına girdiği en az bir tercihli ticaret anlaşmasının tarafı durumundadır. Gümrük birliği ya da serbest ticaret alanı gibi bir tercihli ticaret anlaşmasında tercihli tarife tüm ürünlerde oranı sıfırdır. Bu anlaşmalar karşılıklıdır. Bu nedenle anlaşmaya taraf tüm ülkeler söz konusu tarife oranlarını uygulamak zorundadır. Bazı anlaşmalarda ise üye devletlerin tarifelerini sıfırlaması değil belli bir oranda azaltması istenebilir. Dolayısıyla tercihler üyelere ve anlaşmalara göre farklılıklar gösterebilmektedir. Özellikle gelişmiş ülkeler olmak üzere birçok ülke az gelişmiş ülkelere tek taraflı tercihli ticaret oranı uygulamaktadır. Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi bu uygulamalara örnek olarak verilebilir (WITS, 2011).

5.5.3.1.3 Bağlayıcı tarifeler

Bağlayıcı tarife oranları, DTÖ üyesi ülkelerin verdikleri özel taahhütlerdir. Bu oran, herhangi bir mal için uygulanabilecek en yüksek MFN oranıdır. Ülkeler DTÖ'ye üye olduklarında ya da DTÖ çatısı altında tarife düzeyleri ile ilgili görüşmeler yaptığında, gerçekte uygulanan tarife oranları üzerinden değil, bağlayıcı tarife oranları üzerinden anlaşmalar yapmaktadır. Bağlayıcı tarife oranları, DTÖ üyesi ülkelerin diğer üye ülke mallarına uygulamak zorunda olduğu tarife oranları değildir. Üye ülkeler, tarife oranlarını, bağlayıcı tarife oranını aşmayacak şekilde arttırıp azaltabilir. Diğer bir ifadeyle üye ülkeler bağlayıcı tarifeye eşit veya ondan daha düşük bir tarife oranı uygulamak zorundadır. Daha yüksek bir tarife uygulamaları halinde ise tazminat ödeme durumunda kalabilirler. Bağlayıcı oran ile uygulanan MFN arasındaki fark bağlayıcı fark (binding overhang) olarak

adlandırılmaktadır. Bu fark gelişmiş ülkelerde düşükken, gelişmekte olan ülkelerde genelde daha yüksektir (WITS, 2011).

Ticaret analizlerinden bu üç orandan hangisinin kullanılacağı önem taşımaktadır. Bağlayıcı tarife oranı en yüksek oranken, tercihli oran en düşük orandır. MFN ise bu iki oran arasında yer almaktadır. WITS'te etkin uygulanan tarife (effectively applied tariff) seçeneği bulunmaktadır. Bu tarife oranı, eğer ticaret ortakları arasında tercihli ticaret anlaşması varsa tercihli oranı, yoksa MFN oranını vermektedir. Çalışmamızda etkin uygulanan tarife oranı kullanılmıştır.

5.5.3.2 Tarifelerin ad-valoreme dönüştürülmesi ve modelde kullanılan tarifeler

Tarife oranları uygulama yöntemine göre ad-valorem ve ad-valorem dışı (NAV) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ad-valorem tarifeler, değer üzerinde uygulanan, diğer bir ifadeyle ithalat fiyatının belli bir oranı olan tarifelerdir. NAV tarifeler ise spesifik, bileşik, karma ve teknik tarifelerden oluşmaktadır. Spesifik tarifeler, birim veya ağırlık gibi malların fiziki özellikleri üzerinden uygulanmakta olan tarifelerdir. Bileşik tarifeler, spesifik bir tarifeye eklenen yada spesifik bir tarifeden çıkarılan ad-valorem tarifelerden oluşmaktadır. Karma tarifeler, minimum ya da maksimum koruma sağlayan spesifik veya ad-valorem tarifelerdir. Dış ticaret politikasına bağlı olarak bu tarifelerden hangisi daha yüksek veya daha düşük ise o tarife oranı kullanılır. Teknik tarifeler ise malın içerdiği alkol oranı veya şeker oranı gibi teknik faktörlerce belirlenen tarifelerdir.

Ülkeler arasında uygulanan NAV tarifelerin birbirleriyle karşılaştırılmasının önünde oldukça önemli engeller olduğundan, ticaret anlaşmaları görüşmelerinde ve ticaret analizlerinde NAV tarifelerin ad-valoreme dönüştürülmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. NAV bir tarifenin ad-valorem cinsinden değerine ad-valorem eşiti (AVE) denmektedir.

DTÖ'ye göre NAV tariflerin AVE'sinin hesaplanmasında, gelir yöntemi ve birim değer yöntemi olmak üzere iki yöntem kullanılabilir:

Gelir Yöntemi: $AVE = (\text{Tarife Geliri} / \text{Mal Değeri}) * 100$

Birim Değer Yöntemi: $AVE = (\text{Spesifik Tarife} * 100) / \text{Ortalama Değer}$

AVE'nin hesaplanmasında kullanılacak olan mal değerinin ya da ithalat fiyatının hangi kaynaktan sağlanacağı, net tarımsal ürün ithalatçı ülkelerle net tarımsal ürün ihracatçı ülkeler arasında önemli bir tartışma konusu olmuştur. DTÖ'nün veritabanı olan Entegre Veri Tabanı (Integrated Data Base -IDB) ithalat birim değer verisi sunarken, Birleşmiş Milletler'in (BM) Mal Ticareti İstatistik Veri Tabanı (Commodity Trade Statistics Database –COMTRADE) uluslararası birim değerleri vermekte ve bu iki veritabanının sunduğu değerler arasında önemli farklılıklar ortaya çıkabilmektedir. Net ihracatçı ülkeler, daha düşük bir değer sunan, dolayısıyla daha yüksek bir tarife oranının hesaplanmasını sağlayan COMTRADE veritabanının kullanılmasını isterken, net ithalatçı ülkeler daha yüksek bir değer sunan IDB veritabanının kullanılmasını istemektedir.

Doha Görüşmeleri kapsamında yapılan Paris Zirvesi'nde malın cinsine göre her iki veritabanının sağladığı verilen ağırlık ortalamasının kullanılması yönünde anlaşmaya varılmıştır. Anlaşmaya göre birincil tarım ürünleri ile işlenmiş tarım ürünleri ve sanayi ürünlerinin ortalama değeri için COMTRADE ve IDB veritabanlarından elde edilecek verilerin farklı oranlarda ağırlıklı ortalamasının kullanılması kararlaştırılmıştır.

Birincil Ürünlerde Ortalama Fiyat ya da Değer = $(0,825 * \text{IDB Fiyatı}) + (0,175 * \text{COMTRADE Fiyatı})$

İşlenmiş Ürünlerde Ortalama Fiyat ya da Değer = $(0,6 * \text{IDB Fiyatı}) + (0,4 * \text{COMTRADE Fiyatı})$

Modelde kullanılan tarifeler ise yine WITS tarafından sağlanan Ticaret Analizi Bilgi Sistemi (Trade Analysis Information System –TRAINS) veri tabanından harmonize sisteme göre sınıflandırılmış ad-valorem ve Doha Görüşmeleri kapsamında üzerinde anlaşılan yöntemle göre hesaplanmış ad-valorem eşiti tarifelerden oluşmaktadır.

6. MODEL BULGULARI

Bu çalışmada yapılan benzetim, tarife oranlarının sıfırlanmasıyla gerçekleştirildiğinden, model, Akdeniz Partner Ülkeleri ile AB arasındaki olası serbest ticaret anlaşmasının Türkiye'nin tarımsal ürün ticareti üzerindeki statik etkilerini kapsamaktadır. Ayrıca ithalat modelinde ticaret ortaklarının arz esnekliklerinin, ihracat modelinde ise ticaret ortaklarının talep esnekliklerinin tam olduğu varsayılmıştır. Bu nedenle benzetim sonuçları, serbest ticaret anlaşmasının olası sonuçlarının üst sınırlarını göstermektedir.

6.1. Türkiye'nin Tarımsal Ürün İthalatındaki ve İhracatındaki Değişmeler

Avrupa Birliği (AB) - Akdeniz Partner Ülkeleri (APÜ) arasında tarım ürünlerinde serbest ticaret anlaşması sonrasında Türkiye'nin toplam tarımsal ürün ithalatının, %9,7 artışla yaklaşık 13,3 milyar dolardan 14,5 milyar dolara, ihracatının ise %4,1 artış ile 16 milyar dolardan 16,7 milyar dolara yükselmesi beklenmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere her ne kadar analiz sonuçları olası değişimlerin üst sınırlarını gösterse de, tarım ürünleri arzını ve talebini etkileyen koşullar dikkate alındığında, özellikle ihracattaki artışın, model sonuçlarından daha fazla gerçekleşebileceği söylenebilir.

Çizelge 6.1'de Türkiye'nin ülkelere göre tarımsal ürünlerde net ihracatındaki değişimler verilmiştir. Türkiye hem AB'ye hem de Akdeniz Partner Ülkelerine karşı net ihracatçı konumdadır. Benzetim sonuçlarına göre Türkiye'nin net ihracatında toplam 626 milyon dolarlık düşüş gerçekleşecektir. Analizin en önemli sonuçlardan biri Türkiye'nin AB'ye karşı net ihracatının yaklaşık 1,06 milyar dolar azalarak 1,4 milyar dolardan, 350 milyon dolara gerileyecek olmasıdır. APÜ'ye karşı ise net ihracatçı konum güçlenecektir. Türkiye'nin net ihracatında en fazla artışın, 195 milyon dolar ile Suriye'yle yapılan ticarete gerçekleşmesi beklenirken Suriye'yi, 71,7 milyon dolar ile Cezayir, 49,6 milyon dolar ile Ürdün, 49 milyon dolar ile Lübnan ve 33 milyon dolar ile İsrail izlemektedir. AB ve APÜ ülkeleri dışındaki diğer ülkelerle olan ticarete ise net ihracat, genel olarak azalmakta, en fazla azalış yaklaşık 11 milyon dolar ile Rusya ve 7,5 Milyon dolar ile Afrika, Karayipler ve Pasifik ülkelerinde gerçekleşmektedir. Bu ülkeler arasında Türkiye'nin net ihracatının en fazla artacağı ülkeler ise 3,2 milyon dolar ile Avustralya ve Yeni Zelanda ile yaklaşık 2,5 milyon dolar ile MERCOSUR ve Diğer Dünya Ülkeleridir.

Çizelge 6.1. Türkiye'nin Net İhracatındaki Değişimler

	Türkiye'nin Net İhracatındaki Değişimler						
	Gerçekleşme			Benzetim			
	İthalat (Milyon \$, 2013 Fiy.)	İhracat (Milyon \$, 2013 Fiy.)	Net İhracat (Milyon \$, 2013 Fiy.)	İthalat (Milyon \$, 2013 Fiy.)	İhracat (Milyon \$, 2013 Fiy.)	Net İhracat (Milyon \$, 2013 Fiy.)	Net İhracattak i Değişim (Milyon \$, 2013 Fiy.)
AB	3677	5091	1414	4931	5281	351	-1063
ABD	2.127	631	-1.496	2.126	627	-1.499	-3
Afrika, Karayip ve Pasifik	578	860	282	577	851	275	-7
ASEAN	805	296	-509	804	296	-508	1
Avustralya ve Y.Zelanda	158	123	-35	154	122	-32	3
Cezayir	0,158	149	148	0,172	220	220	72
Çin	153	114	-39	152	114	-39	0,657
EFTA	75	161	86	74	162	87	0,863
Fas	35	28	-7	38	42	4	11
G.Amerika	193	18	-175	193	18	-175	-0,265
Güney Afrika	34	26	-8	34	26	-8	-0,051
G. Asya Bölgesel İşb. Örg.	21	45	24	21	45	24	-0,185
Hindistan ve Pakistan	279	101	-178	280	101	-179	-0,298
İsrail	39	256	217	48	298	250	33
Kanada	261	125	-136	260	125	-135	1
Lübnan	10	175	166	11	226	215	49
Meksika	91	13	-78	90	13	-78	0,119
MERCOSUR	1.115	97	-1.018	1.113	97	-1.015	2
Mısır	48	159	111	59	188	128	18
Orta Amerika	39	8	-31	39	9	-31	0,018
Orta Doğu	107	4.984	4.877	107	4.979	4.872	-5
Rusya	1.969	1.155	-813	1.980	1.155	-824	-11
Suriye	71	505	434	74	703	629	196
Tunus	5	64	58	6	91	85	27
Ukrayna	873	343	-530	877	344	-533	-3
Ürdün	2	94	92	2	144	142	50
Diğer Dünya Ülkeleri	493	403	-90	493	405	-88	3
Toplam	13.259	16.024	2.766	14.542	16.682	2.140	-626

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

Çizelge 6.2. Türkiye'nin İthalatındaki Değişim

	Türkiye'nin Tarımsal Ürün İthalatı			
	2013	Benzetim		
	İthalat (Bin \$, 2013 Fiy.)	İthalat (Bin \$, 2013 Fiy.)	Değişim (Bin \$, 2013 Fiy.)	Değişim (%)
AB	3.677.249	4.930.835	1.253.585	34,09
ABD	2.127.441	2.125.815	-1.627	-0,08
Afrika, Karayip ve Pasifik	578.464	576.879	-1.585	-0,27
ASEAN	805.369	803.603	-1.767	-0,22
Avustralya ve Y.Zelanda	157.645	153.533	-4.112	-2,61
Cezayir	158	172	14	8,83
Çin	153.080	152.358	-722	-0,47
EFTA	74.910	74.401	-509	-0,68
Fas	35.410	37.803	2.393	6,76
G.Amerika	192.786	193.101	315	0,16
Güney Afrika	33.785	34.119	334	0,99
G. Asya Bölgesel İşb. Örg.	21.455	21.460	5	0,02
Hindistan ve Pakistan	279.209	280.069	861	0,31
İsrail	39.322	48.101	8.779	22,33
Kanada	260.544	259.580	-964	-0,37
Lübnan	9.578	10.805	1.227	12,81
Meksika	90.560	90.494	-66	-0,07
MERCOSUR	1.114.674	1.112.570	-2.104	-0,19
Mısır	47.846	59.266	11.419	23,87
Orta Amerika	39.121	39.253	132	0,34
Orta Doğu	106.903	107.123	220	0,21
Rusya	1.968.672	1.979.584	10.912	0,55
Suriye	71.414	74.116	2.701	3,78
Tunus	5.352	6.133	781	14,59
Ukrayna	872.734	876.696	3.961	0,45
Ürdün	1.776	1.935	159	8,94
Diğer Dünya Ülkeleri	493.288	492.694	-594	-0,12
Toplam	13.258.748	14.542.499	1.283.751	9,68

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

Çizelge 6.2'de Türkiye'nin tarım ürünleri ithalatında ülkelere göre değişimler gösterilmektedir. İthalatta en fazla artışın 1,25 milyar dolar artış ile AB'den yapılacak ithalatta gerçekleşmesi beklenmektedir. AB'yi yaklaşık 11 milyon dolar artış ile Mısır, 8,8 milyon dolar artış ile İsrail, 2,7 milyon dolar artış ile Suriye, 2,4 milyon dolar artış ile Fas,

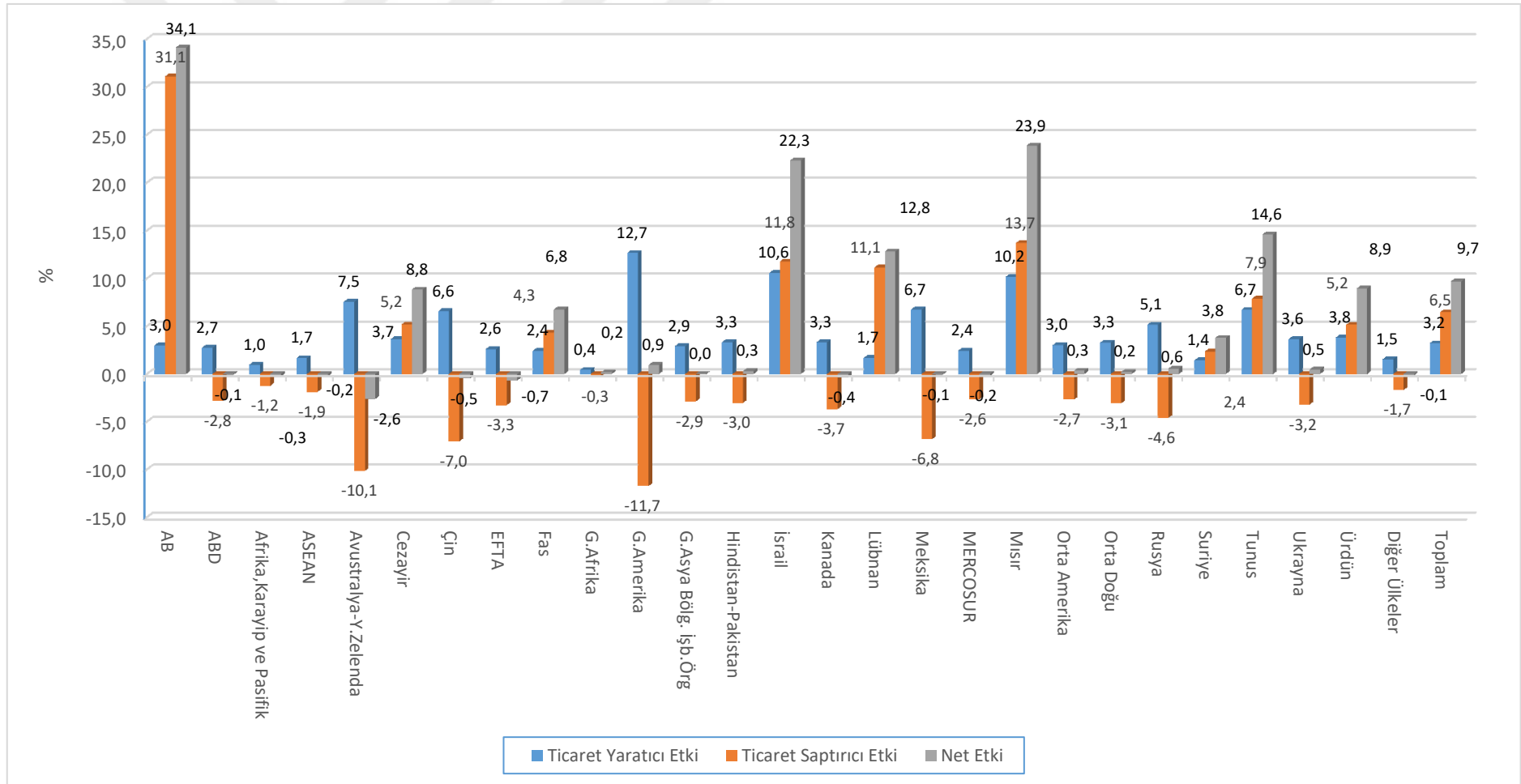
1,2 milyon dolar artış ile Lübnan, 781 bin dolar artış ile Tunus ve 159 bin dolar artış ile Ürdün izlemektedir. En az artışın ise 14 bin dolar artış ile Cezayir'den yapılacak ithalatta gerçekleşmesi beklenmektedir. Oran olarak en fazla artış ise %34 ile yine AB'den gerçekleşmesi beklenmektedir. AB'yi sırasıyla %24 artış ile Mısır, %22 artış ile İsrail, %14,6 ile Tunus, %12,8 ile Lübnan, %8,9 ile Cezayir ve Ürdün, %6,7 ile Fas izlemektedir. Oran olarak en az artışın ise %3.8 ile Suriye'den yapılması beklenmektedir. Ticaret sapması nedeniyle, en olumsuz etkilenecek ülkeler ise yaklaşık 4 milyon dolar azalış ile Avustralya ve Yeni Zelanda ile 2 milyon dolar azalış ile MERCOSUR ülkeleridir.

Şekil 6.1'de Türkiye için Eş. 5.18'de belirtilen ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler verilmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi ticaret yaratıcı etki, fiyat endeksindeki düşüş nedeniyle piyasanın genişlemesinden kaynaklanan etkiyi gösterirken, ticaret saptırıcı etki ise serbest ticaret anlaşması sonrasında göreceli fiyatlardaki değişim sonucunda oluşacak ikame etkisini göstermektedir. Şekilde mavi sütunlar ticaret yaratıcı etkileri, turuncu sütunlar ticaret saptırıcı etkileri ve gri ütümler ise toplam etkileri göstermektedir. Piyasanın genişlemesiyle oluşacak ticaret yaratıcı etkileri gösteren mavi sütunlar her bir ülke için pozitifdir. Bunun nedeni fiyatlardaki düşüş sonucunda, ilgili malın talep esnekliğine bağlı olarak, her bir ülke ile ticaretin artmasıdır. Barcelona Anlaşması'na taraf ülkelerin gümrük tarifelerini sıfırlamasıyla oluşacak ticaret saptırıcı etkileri gösteren turuncu sütunlar ise anlaşmaya taraf ülkeler için pozitif, diğer ülkeler için ise negatif değer taşımaktadır. Çünkü gümrük tarifelerini sıfırlayan ülkelerin göreceli fiyatlarındaki düşüş nedeniyle oluşacak ticaret saptırıcı etki sonucunda bu ülkelerle ticaret artarken diğer ülkelerle ticaret azalacaktır. Gri sütunlar ise ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkinin toplamını göstermektedir.

APÜ ve AB ülkeleri hariç diğer tüm ülkelerin Türkiye'ye olan ihracatı, ticaret sapması nedeniyle, olumsuz etkilenecektir. Ticaret sapması nedeniyle ihracatı en olumsuz etkilenecek ülkeler sırasıyla yaklaşık %11,8 düşüşle Güney Amerika ülkeleri, %10,2 düşüşle Avustralya ve Yeni Zelanda ve %6,8 düşüşle Meksika'dır. Ticaret yaratıcı etki ve ticaret saptırıcı etkilerin toplanmasıyla hesaplanan net ticaret yaratıcı etkinin negatif olduğu ülkeler ise Avustralya ve Yeni Zelanda (4,1 milyon dolar), MERCOSUR (2,1 milyon dolar), ASEAN (1,77 milyon dolar), ABD (1,63 milyon dolar), Afrika, Karayip ve Pasifik ülkeleri

(1,58 milyon dolar), Kanada (964 bin dolar), Çin (721 bin dolar), Diğer Ülkeler (593 bin dolar), EFTA (508 bin dolar) ve Meksika'dır (65 bin dolar). Diğer taraftan DTÖ kuralları gereği STA sonrasında bu ülkelerin kayıplarını karşılamak için, Türkiye'nin tazminat ödemesi gerekebilecektir.

Gümrük tarifelerinin sıfırlanmasıyla göreceli fiyatlarındaki düşüş sonucunda oluşacak ticaret sapması nedeniyle ihracatı en fazla artacak ülke %31,1'lik artışla AB olması beklenmektedir. AB'yi %13,7'lik artışla Mısır, %11,8'lik artışla İsrail, %11,1'lik artışla Lübnan, %7,9'luk artışla Tunus izlemektedir. STA imzalanacak ülkelerin tümünde ticaret saptırıcı etki, ticaret yaratıcı etkiden fazla olduğu gözlemlenmekte, bu ise göreceli fiyatlardaki değişimin net ticaret yaratıcı etki üzerindeki önemine işaret etmektedir. Bu doğrultuda STA sonrasında Türkiye'nin toplam ithalatındaki %9,68'lik artışın %6,48'lik kısmı ticaret sapması nedeniyle, %3,21'lik kısmı ise ticaret yaratıcı etki nedeniyle gerçekleşecektir.

Şekil 6.1. Türkiye'nin ithalatında ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler

Çizelge 6.3'te Türkiye'nin tarım ürünleri ihracatında ülkelere göre değişimler gösterilmektedir. Türkiye'nin ihracatında en fazla artış yaklaşık 198 milyon dolar ile Suriye'ye yapılacak ihracatta gerçekleşmesi beklenmektedir. Suriye'yi, 190 milyon dolar ile AB, 71 milyon dolar ile Cezayir, 50 milyon dolar ile Lübnan, 49 milyon dolar ile Ürdün, 42 milyon dolar ile İsrail, 29 milyon dolar ile Mısır, 27 milyon dolar ile Tunus izlemektedir. APÜ arasında Türkiye'nin ihracatında en az artış gerçekleşmesi beklenen ülke ise yaklaşık 14 milyon dolar artış ile Fas'tır. Türkiye'nin yapacağı ihracatta oran olarak en fazla artış gösterecek ülke yaklaşık %53 ile Ürdün'e yapılacak ihracatta gerçekleşmesi beklenmektedir. Ürdün'ü sırasıyla %48 ile Fas ve Cezayir, %43 ile Tunus, %39 ile Suriye, %28 ile Lübnan, %18 ile Mısır, %16 ile İsrail izlemektedir. Serbest ticaret anlaşmasında taraf olan ülkelerden Türkiye'nin ihracatının oran olarak en az artacağı ülke ise %3,74 ile AB ülkeleridir.

Üçüncü ülkelere toplam tarımsal ürün ihracatı ise ticaret sapması nedeniyle yaklaşık 15 milyon dolar azalacaktır. Türkiye'nin ihracatının en fazla azalacağı ülkeler ise 9 milyon dolar azalış ile Afrika, Karayip ve Pasifik ülkeleri, 4,8 milyon dolar azalışla Orta Doğu ülkeleri ve 4,4 milyon dolar azalış ile ABD'dir. Diğer taraftan ticaret yaratıcı etkinin baskın olması nedeniyle ihracatın artacağı üçüncü ülkeler de mevcuttur. Bu ülkeler arasında ihracatın en fazla artacağı ülke 1,9 milyon dolar ile Diğer Dünya Ülkeleridir. Ukrayna'ya ihracat 598 bin dolar, Hindistan ve Pakistan'a ihracat 563 bin dolar ve Kanada'ya ihracat 408 bin dolar artacaktır.

Çizelge 6.3. Türkiye'nin İhracatındaki Değişim

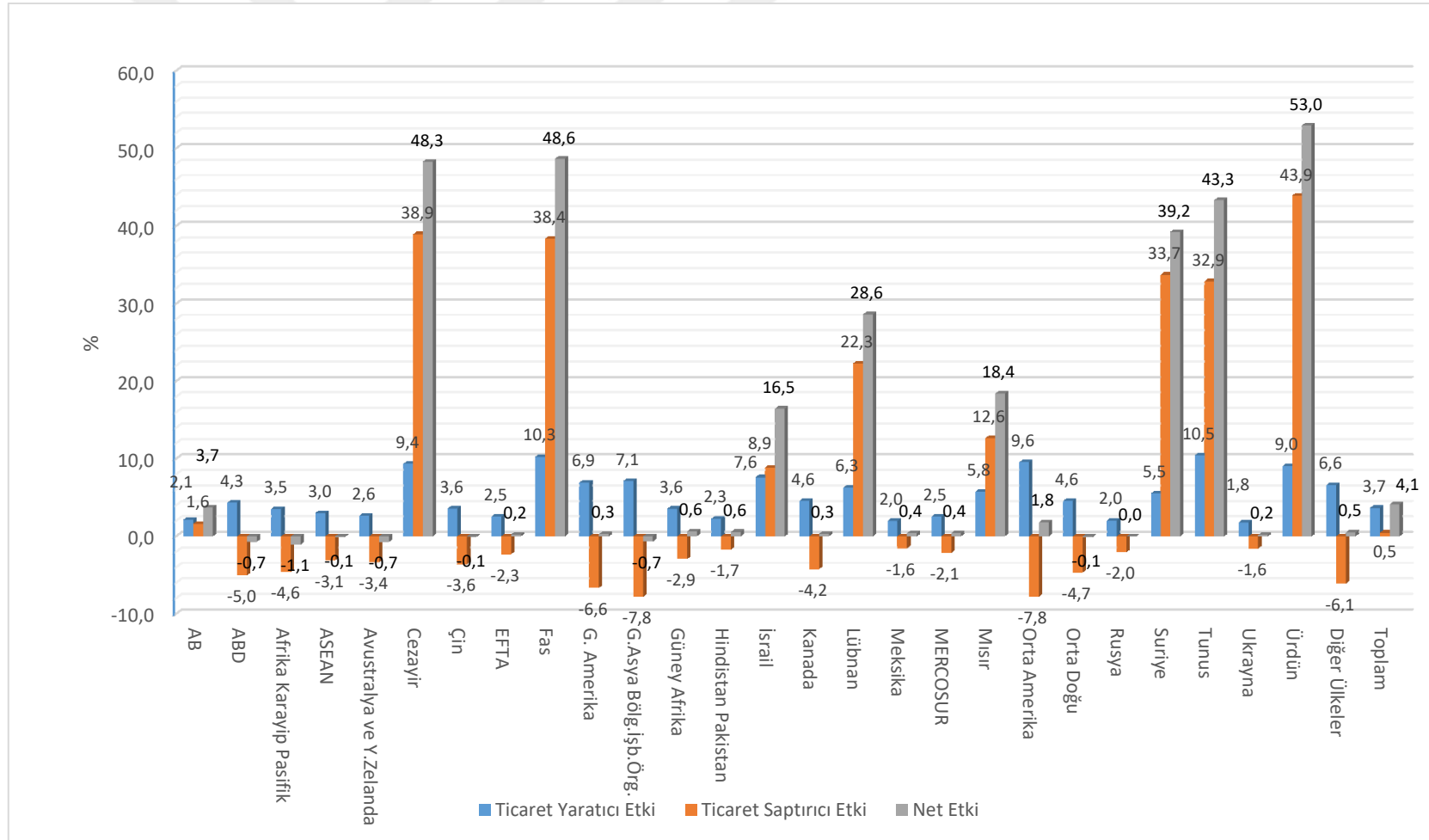
	Türkiye'nin Tarımsal Ürün İhracatı			
	2013	Benzetim		
	İhracat (Bin \$, 2013 Fiy.)	İhracat (Bin \$, 2013 Fiy.)	Değişim (Bin \$, 2013 Fiy.)	Değişim (%)
AB	5.091.035	5.281.382	190.348	3,74
ABD	631.440	626.997	-4.443	-0,7
Afrika, Karayip ve Pasifik	860.498	851.436	-9.062	-0,01
ASEAN	296.144	295.855	-288	0
Avustralya ve Y.Zelanda	122.738	121.844	-894	-0,73
Cezayir	148.576	220.336	71.760	48,3
Çin	113.634	113.569	-65	-0,06
EFTA	161.186	161.540	354	0,22
Fas	28.259	42.006	13.747	48,65
G.Amerika	17.981	18.031	50	0,28
Güney Afrika	26.081	26.364	283	1,09
G. Asya Bölgesel İşb. Örg.	45.392	45.212	-179	-0,4
Hindistan ve Pakistan	100.808	101.371	563	0,56
İsrail	255.925	298.080	42.155	16,47
Kanada	124.664	125.072	408	0,33
Lübnan	175.477	225.690	50.213	28,62
Meksika	12.927	12.980	53	0,41
MERCOSUR	96.780	97.159	379	0,39
Mısır	158.583	187.758	29.175	18,4
Orta Amerika	8.361	8.511	150	1,8
Orta Doğu	4.983.590	4.978.744	-4.847	-0,1
Rusya	1.155.289	1.155.312	23	0
Suriye	505.132	703.392	198.261	39,25
Tunus	63.539	91.073	27.534	43,33
Ukrayna	343.059	343.657	598	0,17
Ürdün	94.002	143.783	49.782	52,96
Diğer Dünya Ülkeleri	403.187	405.112	1.925	0,48
Toplam	16.024.287	16.682.266	657.979	4,1

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

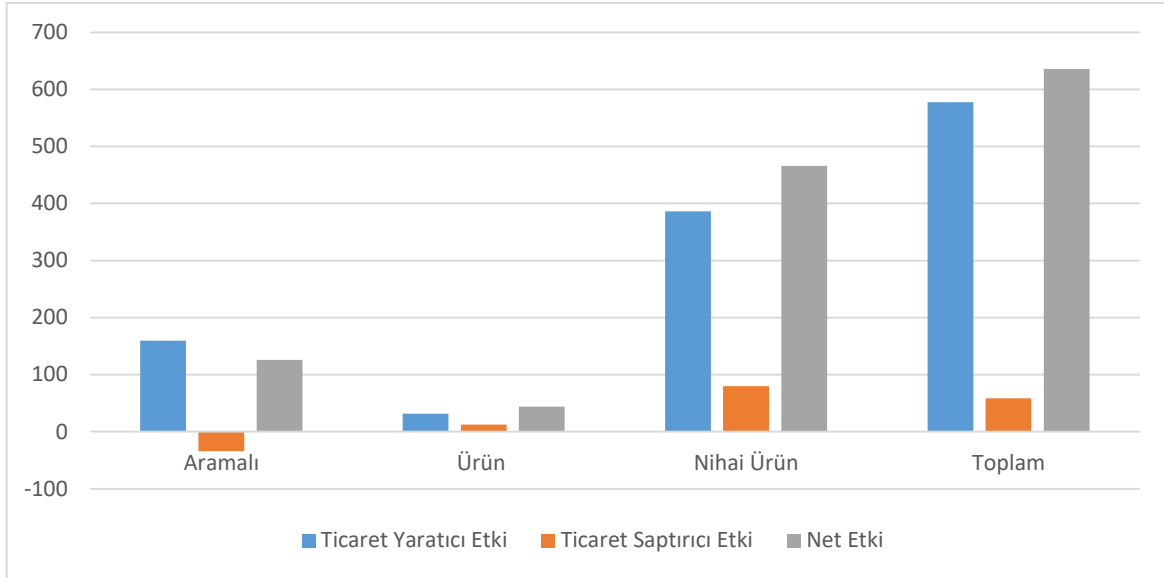
Şekil 6.2.'de Türkiye'nin tarımsal ürün ihracatında, Eş. 5.31'de belirtilen, fiyat etkisi nedeniyle piyasanın genişlemesiyle oluşacak ticaret yaratıcı etkiler ve gümrük tarifelerinin düşürülmesiyle göreceli fiyatlarda değişme nedeniyle oluşacak ikame etkileri gösterilmiştir. İkame etkisi nedeniyle gerçekleşecek ihracat artışı yaklaşık olarak Ürdün için %43,9; Cezayir için %38,9; Fas için %38,4; Suriye için %33,7; Tunus için %32,9 ve Lübnan için %22,3 olması beklenmektedir. AB için ise bu artış, %1,6 civarında gerçekleşecektir. Bu durum ise AB'nin Türkiye'ye uyguladığı gümrük tarifelerinin görece

düşüklüğünden kaynaklanmaktadır. AB haricinde STA 'ya taraf ülkelerin hepsinde ikame etkisi nedeniyle gerçekleşecek ihracat artışının, gelir etkisi nedeniyle gerçekleşecek ihracat artışından yüksek olması beklenmektedir. STA sonrasında ithalatta gerçekleşmesi beklenen artışlar da dikkate alındığında, sadece APÜ ülkeleri arasında imzalanacak bir STA'dan Türkiye'nin, en azından kısa dönemde, daha kazançlı çıkabileceği söylenebilir.

Ticaret sapması nedeniyle ihracatın azalacağı ülkeler sırasıyla yaklaşık %7,8 düşüş ile Orta Amerika ve G. Asya Bölgesel İşbirliği Örgütü, %6,6 düşüş ile G. Amerika, %6,1 düşüş ile diğer ülkeler, %5 düşüş ile ABD, %4,7 düşüş ile Orta Doğu ve %4,6 düşüş ile Afrika-Karayip ve Pasifik ülkeleridir. Ticaret yaratıcı etki ile birlikte değerlendirildiğinde ABD, Afrika-Karayip-Pasifik, ASEAN, Avustralya-Y.Zelanda, Çin, G. Asya Bölgesel İşbirliği Örgütü ve Orta Doğu ülkelerine ihracatın azalacağı göze çarpmaktadır. Ancak verimliliği ve etkinliği arttıracak politikalarla uzun dönemde üretim artışı sağlanarak söz konusu ülkelere tekrar ihracat arttırılabilir. Toplam ihracat artışının ise %3,7'si ticaret yaratıcı etkiden kaynaklanırken, %0,5'i ise ikame etkisinden kaynaklanmıştır.

Şekil 6.2. Türkiye'nin ihracatında ticaret yaratıcı ve ticaret sapırtıcı etkiler

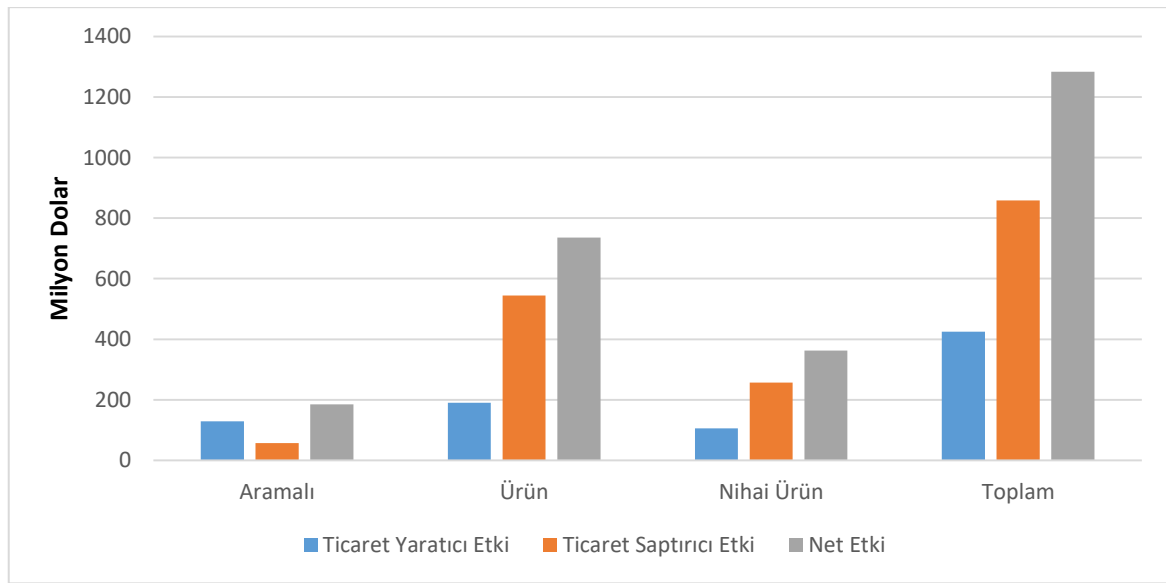

Şekil 6.3. Türkiye'nin ihracatında ürün türüne göre ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler

Şekil 6.3.'te aramalı olarak kullanılan tarım ürünler, tarımsal ürünler ve nihai (işlenmiş) tarımsal ürünler sınıflamasına göre ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler gösterilmiştir. Türkiye'nin toplam ihracatındaki 635 milyon dolarlık artışın yaklaşık 577 milyon dolarlık kısmı ticaret yaratıcı etki nedeniyle, 58 milyon dolarlık kısmı ise ticaret saptırıcı etki nedeniyle gerçekleşmektedir. En fazla ticaret yaratıcı etki, 386 milyon dolar artışla işlenmiş ürünlerde gerçekleşmesi beklenmektedir. Aramalı olarak kullanılan tarımsal ürün ihracatında ticaret yaratıcı etki nedeniyle gerçekleşecek artış yaklaşık 160 milyon dolarlık artışla, tarımsal ürün ihracatındaki artış ise yaklaşık 31 milyon dolardır. İkame etkisinin ise işlenmiş tarımsal ürünlerde yaklaşık 80 milyon dolar, tarımsal ürünlerde ise yaklaşık 12 milyon dolar olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Aramalı olarak kullanılan tarımsal ürün ihracatında ticaret saptırıcı etkinin negatif gerçekleşmesi beklenmektedir. Yani bu ürünlerde STA'ya taraf ülkelere ticaret saptırıcı etki nedeniyle gerçekleşecek ihracat artışı, diğer ülkelere yapılacak ihracattaki düşüşü karşılayamayacaktır. Bu durum, söz konusu ürünlerde dönüşüm esnekliğinin düşük olmasından kaynaklanmaktadır.

Türkiye'nin ithalatındaki 1,28 milyar dolarlık artışın yaklaşık 858 milyon dolarlık kısmı ticaret saptırıcı etki nedeniyle, 425 milyon dolarlık kısmı ise ticaret yaratıcı etki nedeniyle gerçekleşecektir. Ticaret saptırıcı etki nedeniyle ithalatında en fazla artışın yaklaşık 545 milyon dolar ile tarımsal ürünlerde gerçekleşmesi beklenmektedir. Nihai ürünlerde bu

etkinin 257 milyon dolar, tarımsal aramalı ürünleri ithalatında ise 57 milyon dolar olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Ticaret yaratıcı etki nedeniyle en fazla artışın ise yaklaşık 191 milyon dolar ile tarımsal ürünlere gerçekleşmesi beklenmektedir. Tarımsal ürünleri, 129 milyon dolar ile aramalı olarak kullanılan tarımsal ürünler ve 106 milyon dolar ile işlenmiş tarımsal ürünler izlemektedir. Ticaret saptırıcı etki, tarımsal ürünlerde ve işlenmiş tarımsal ürünlerde ticaret yaratıcı etkiden daha fazla iken, aramalı olarak kullanılan tarımsal ürünlerde ise ticaret yaratıcı etki, ticaret saptırıcı etkiden daha fazladır (Şekil 6.4.).

Şekil 6.4. Türkiye'nin ithalatında ürün türüne göre ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler

Çizelge 6.4.'te serbest ticaret anlaşması sonrası Türkiye'nin ithalatında en fazla artış gerçekleşecek ürünler gösterilmiştir. İthalatında en fazla artış gerçekleşecek ürün 327,9 milyon dolar ile buğdaydır. Buğdayı, 201,8 milyon dolar artış ile arpa 130,5 milyon dolar artış ile tereyağı, 128 milyon dolar artış ile mısır; 72,4 milyon dolar artış ile peynir; 67,5 milyon dolar artış ile pirinç ve 66,2 milyon dolar artış ile ayçiçeği tohumu izlemektedir. İthalatı oran olarak en fazla artacak ürünler ise %306 artış ile arpa, %267 artış ile peynir, %254 artış ile kamış ve pancar şekeri, %178 ile hazırlanmış veya konserve edilmiş et ve %145 artış ile tereyağıdır.

Çizelge 6.4. İthalatında En Fazla Artış Gerçekleşen Tarımsal Ürünler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İthalat (Bin \$, 2013)	İthalat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
1001	Buğday	1.231.141	1.559.087	327.946	27
1003	Arpa	65.974	267.785	201.810	306
0405	Tereyağı	90.215	220.681	130.466	145
1005	Mısır	481.885	609.941	128.056	27
0406	Peynir	27.129	99.506	72.377	267
1006	Pirinç	157.492	225.046	67.554	43
1206	Ayçiçeği Tohumu	300.456	366.633	66.177	22
2106	Diğer Gıda Müstahzarları	316.005	353.011	37.006	12
2008	Diğer bitki konserveleri	30.298	53.421	23.123	76
1701	Kamış/Pancar Şekeri	7.469	26.430	18.960	254
1209	Ekim amacıyla kullanılan tohum	221.040	238.510	17.470	8
1702	Diğer Şekerler	24.363	38.740	14.377	59
0102	Canlı Büyükbaş Hayvan	226.675	238.996	12.321	5
2309	Hayvan gıdası olarak kullanılan müstahzarlar	138.611	148.274	9.663	7
2204	Üzüm Şarabı	23.366	32.997	9.630	41
0802	Diğer kabuklu meyveler	206.659	215.196	8.536	4
2401	Yaprak tütün	361.753	370.149	8.396	2
1602	Hazırlanmış veya konserve edilmiş et	4.614	12.824	8.210	178
1104	Diğer şekilde işlenmiş hububat taneleri	37.239	44.259	7.020	19
2009	Meyve ve sebze suları	24.672	31.116	6.444	26

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

Çizelge 6.5'te serbest ticaret anlaşması sonrası Türkiye'nin ihracatında en fazla artış gerçekleşecek ürünler gösterilmiştir. İhracatında en fazla artış gerçekleşecek ürün 129 milyon dolar ile ekmek, pasta, kek, bisküvi ve diğer ekmekçi mamullerdir. İhracatında en fazla artış gerçekleşecek diğer ürünler ise sırasıyla 105 milyon dolar artış ile çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları, 90 milyon dolar artış ile zeytinyağı, 47,6 milyon dolar artış ile hububattan elde edilen gıda mamülleri, 45 milyon dolar artış ile buğday, 40,4 milyon dolar artış ile kakao kabuklarıdır. İhracatı oran olarak en fazla artacak ürünler ise sırasıyla %59 artış ile buğday, %35 artış ile hububattan elde edilen gıda mamülleri, %31 artış ile zeytinyağı, %28 artış ile patates, %26 artış ile diğer şekerler, %25 artış ile homonize edilmiş tütün ve %22 artış ile çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarlarıdır.

Çizelge 6.5. İhracatında En Fazla Artış Gerçekleşen Tarımsal Ürünler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İhracat (Bin \$, 2013)	İhracat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi ve diğer ekmekçi mamuller	774.107	903.413	129.306	17
1806	Çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları	482.366	587.879	105.512	22
1509	Zeytinyağı	293.854	384.421	90.568	31
1904	Hububattan elde edilen gıda mamülleri	135.133	182.747	47.614	35
1001	Buğday	76.561	121.996	45.435	59
0802	Diğer kabuklu meyveler	1.176.757	1.217.229	40.472	3
1704	Kakao içermeyen şeker mamulleri	445.931	474.162	28.231	6
1702	Diğer şekerler	96.484	121.467	24.982	26
1512	Ayçiçeği, aspir, pamuk tohumu yağları	492.330	515.611	23.282	5
2403	Homonize edilmiş tütün	87.572	109.694	22.122	25
1101	Buğday unu	922.498	944.443	21.946	2
1902	Makarna	450.121	465.269	15.148	3
2106	Diğer gıda müstahzarları	351.804	365.898	14.094	4
0406	Peynir	150.499	163.917	13.417	9
0701	Patates	40.756	52.299	11.543	28
0702	Domates	376.476	387.839	11.363	3
0806	Üzüm	670.906	682.185	11.278	2
0808	Elma, armut ve ayva	69.281	80.131	10.850	16
2202	Su ve alkolsüz diğer içecekler	106.279	116.593	10.314	10
2007	Reçel, jöle, marmelat, meyve püresi	239.830	249.848	10.019	4

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

Türkiye'nin başlıca ihracat kalemlerinde ülkelere göre ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler EK-14'teki şekillerde verilmiştir²². Genel olarak ticaret saptırıcı etki nedeniyle Orta Doğu ülkeleri ve Rusya'ya ihracatın azalacağı dikkat çekmektedir. AB'ye yapılacak ihracatta ticaret saptırıcı etki nedeniyle ortaya çıkacak artışların karşılığında diğer kabuklu meyvelerde tüm üçüncü ülkelere; turuncgillerde Orta Doğu ülkeleri, Rusya ve Ukrayna'ya, hayvan gıdası olarak kullanılan müstahzarlarda Orta Doğu'ya; meyve sularında tüm üçüncü ülkelere; tarifenin başka yerinde yer almayan gıda müstahzarlarında ASEAN ve Orta Doğu ülkelerine; zeytinyağı ve fraksiyonlarında başta ABD ve Orta Doğu olmak üzere tüm üçüncü ülkelere; reçel, jöle, marmelat, meyve püresinde diğer tüm üçüncü ülkelere ihracat azalacaktır. AB ve Suriye'ye yapılacak ihracatta ticaret saptırıcı etki nedeniyle, konserve domateste; ekmek, pasta, kek, bisküvi ve diğer ekmekçi mamullerde; sular ve diğer alkolsüz içeceklerde Orta Doğu ülkelerine ihracat azalacaktır. Buğdayın İsrail, AB ve

²² Bazı ürünlerde STA öncesinde bazı ticaret ortakları arasında zaten serbest ticaret söz konusudur. Dolayısıyla STA sonrasında diğer ülkelerin tarifelerini sıfırlamasıyla söz konusu ticaret ortaklarıyla ticaretle de ticaret saptırıcı ya da ikame etkisi gerçekleşebilmektedir.

Tunus'a ihracatında ticaret saptırıcı etki nedeniyle gerçekleşecek ihracat artışı, ASEAN, Orta Doğu ve diğer dünya ülkelerine ihracatın azalmasına neden olacaktır. Suriye, AB ve Ürdün'e hububattan elde edilen gıda mamülleri ihracatında ticaret saptırıcı etki nedeniyle artış, Orta Doğu ülkelerine ihracatın azalmasına neden olacaktır. Kakao içermeyen şeker mamullerinin Cezayir, Suriye ve AB'ye ihracatındaki ticaret saptırıcı etki nedeniyle artış karşısında ABD ve Orta Doğu ülkelerine ihracat azalacaktır. Cezayir'e yapılacak ihracatta ticaret saptırıcı etki nedeniyle artışa karşın, çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarlarında Orta Doğu ülkelerine; mayada Afrika-Karayip-Pasifik ülkelerine, Orta Doğu ülkelerine ve Rusya'ya ihracatta düşüş gözlemlenecektir. Fas'a, Ürdün'e ve Mısır'a yapılan yaprak tütün ve tütün ihracatında ticaret saptırıcı etki nedeniyle artışa karşın ASEAN, MERCOSUR ve Rusya'ya ihracat azalacaktır. Konserve sebze meyvenin AB ve İsrail'e ihracatında ticaret saptırıcı etki nedeniyle artış yaşanacakken ABD, Avustralya-Yeni Zelanda, EFTA ve Orta Doğu ülkelerine ihracatta düşüş yaşanacaktır. İsrail'e ve Suriye'ye yapılacak yumurta ihracatında ticaret saptırıcı etki nedeniyle artışa karşın, Orta Doğu ülkelerine ihracat azalacaktır. Lübnan'a ve Suriye'ye yapılacak ayçiçeği, aspir ve pamuk tohumu yağları ile hayvansal ve bitkisel ve bunların fraksiyonları ihracatında gerçekleşecek artışa karşın Orta Doğu ülkelerine ihracat azalacaktır. Suriye'ye ve Cezayir'e yapılacak margarin ihracatındaki artış karşılığında Orta Doğu ülkelerine ihracat azalacaktır. Ürdün'e yapılacak homonize tütün ihracatındaki artış karşılığında Orta Doğu ülkelerine ihracat azalacaktır. Lübnan'a yapılacak peynir ihracatındaki ticaret saptırıcı etki nedeniyle gerçekleşecek artış, Orta Doğu ülkelerine ihracatın azalmasına neden olacaktır. Mısır'a yapılacak kayısı, kiraz, şeftali ve erik ihracatında ticaret saptırıcı etki nedeniyle gerçekleşecek artış, AB, Rusya ve Orta Doğu ülkelerine ihracatta düşüş gerektirecektir. Suriye'ye yapılacak buğday unu ihracatında Orta Doğu ülkeleri, ASEAN ve Afrika-karayip-Pasifik ülkelerine, diğer konserve sebzelerde (dondurulmamış) ve patatesten Orta Doğu ülkelerine ve ABD'ye ihracat azalacaktır. Ayrıca ticaret saptırıcı etki nedeniyle AB'ye yapılacak üzüm ihracatındaki artış karşılığında Avustralya-Yeni Zelanda, Kanada, Rusya ve Ukrayna'ya ihracat azalacak ve bu azalış AB'ye yapılacak ihracattaki artışı karşılayamayacaktır. Diğer taraftan üzüm ihracatında ticaret saptırıcı etki negatif ve ticaret yaratıcı etkiden baskın olduğu için toplam üzüm ihracatı azalacaktır.

Toplam ticaret saptırıcı etkinin negatif olduğu ancak ticaret yaratıcı etkinin baskın olması nedeniyle ihracatının arttığı ürünler ise domates, zeytinyağı, peynir, makarnalar ve kuskus, hayvan gıdası olarak kullanılan müstahzarlardır. Diğer ürünlerde ise hem ticaret yaratıcı etki hem de ticaret saptırıcı etki pozitiftir.

Türkiye'nin başlıca ithalat kalemlerinde ülkelere göre ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler EK-15'teki şekillerde verilmiştir. Ticaret saptırıcı etki nedeniyle Türkiye'nin özellikle ABD, Rusya, ASEAN ve Hindistan-Pakistan ülkelerinden yapacağı ithalatta düşüş gerçekleşecektir. Dolayısıyla bu ülkelere ilgili DTÖ kararları gereği tazminat ödeme yükümlülüğü ortaya çıkabilecektir.

Ticaret saptırıcı etki nedeniyle Türkiye'nin AB'den yapacağı ithalatta artış karşılığında ayçiçeği, aspir ve pamuk tohumu yağları, arpa, diğer canlı bitkiler, ekim amacıyla kullanılan tohum, meyve ve sporlarda diğer tüm üçüncü ülkelerden; buğdayda başta Rusya olmak üzere tüm üçüncü ülkelerden; mısırdaki Rusya ve Ukrayna'dan; yaprak tütünde ABD, Afrika-Karayip-Pasifik ülkeleri, Hindistan-Pakistan ve MERCOSUR ülkelerinden; tarifinin başka yerinde yer almayan gıda müstahzarlarında ABD, EFTA ve ASEAN ülkelerinden; ayçiçeği tohumunda Rusya ve Ukrayna'dan; nişastacılık, şeker pancarı, şeker ve içki sanayinin artık ve posalarında ABD, Rusya ve Ukrayna'dan; kuru baklagillerde Kanada, ABD, Hindistan-Pakistan ve Rusya'dan; diğer yağlı tohumlar ve meyvelerde Afrika-Karayip-Pasifik ülkelerinden; canlı büyükbaş hayvanlarda ABD, Avustralya-Yeni Zelanda ve MERCOSUR ülkelerinden; diğer kabuklu meyvelerde ABD'den; bitkisel yağların üretiminden arta kalan küspe ve katı atıklarda Rusya ve Ukrayna'dan; pirinçte başta ABD olmak üzere tüm diğer üçüncü ülkelerden; hayvan gıdası olarak kullanılan müstahzarlarda ABD, Çin ve ASEAN ülkelerinden; süttten elde edilen yağlarda ABD ve Avustralya-Yeni Zelanda'dan ithalat azalacaktır.

Fas'tan yapılacak et, sakatat, deniz hayvanı unu, pelleti, kıkırdakları ithalatında ticaret saptırıcı etki nedeniyle meydana gelecek artış karşılığında Güney Afrika, Güney Amerika, Hindistan-Pakistan, Orta Doğu ülkeleri ve Rusya'dan ithalat azalacaktır. İsrail'den yapılacak meyve ve sebze suları ithalatı karşılığında Çin ve MERCOSUR ülkelerinden ithalat azalacaktır.

Diğer taraftan ticaret saptırıcı etkinin baskın olduğu, diğer bir ifadeyle STA sonrasında ithalatı azalacak ürünler de mevcuttur. Mısır'dan yapılacak kurutulmuş sebze ithalatındaki artış, Çin, ABD, ASEAN ve Hindistan-Pakistan ülkelerinden ithalatın azalmasına; AB ve Tunus'tan yapılan katı domuz yağı ve kümes hayvanlarının katı yağı ithalatındaki artış, Avustralya-Yeni Zelanda'dan ithalatın azalmasına; AB'den yapılan sığır, koyun/keçi yağı ithalatındaki artış, ABD, Afrika-Karayip-Pasifik ülkeleri ve Avustralya-Yeni Zelanda'dan ithalatın azalmasına ve AB'den yapılacak diğer bitkisel sabit yağların ithalatındaki artış, başta ABD olmak üzere Hindistan-Pakistan, MERCOSUR ve Ukrayna'dan ithalatın azalmasına neden olacaktır. Bu ürünlerde, daha önce de belirtildiği gibi, STA sonrasında ithalatı olumsuz etkilenen ülkelere DTÖ kuralları gereği tazminat ödeme zorunluluğu ortaya çıkabilecektir.

Ayrıca toplam ticaret saptırıcı etkinin negatif olduğu, ancak ticaret yaratıcı etkinin baskın olması nedeniyle net etkinin pozitif olduğu ürünler canlı büyükbaş hayvan, meyve ve sebze suları, ekmek, pasta, kek, bisküvi ve diğer ekmekçi mamuller, çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları, kahve, çay ve paraguay çayı hülasesi, esans, konsantreleri ve müstahzarları ,soya fasulyesi yağı üretiminden arta kalan küspe ve katı atıklar, hububat ve baklagillerin kepek, kavuz ve diğer kalıntıları, nişastacılık, şeker pancarı, şeker ve içki sanayinin artık ve posaları, bitkisel yağların üretiminden arta kalan küspe ve katı atıklar, yaprak tütün, tütün/tütün yerine geçen maddelerden purolar, sigarillolar ve sigaralar, etil alkol (alkol derecesi < %80, tağyir edilmemiş) ve damıtılarak elde edilmiş likör ve diğer alkollü içkilere. Diğer ürünlerde ise hem ticaret saptırıcı hem de ticaret yaratıcı etki pozitifdir.

6.1.1. Türkiye - AB tarımsal ürün ticaretinde değişimler

Benzetim sonuçlarına göre serbest ticaret anlaşması sonrası Türkiye'nin AB'ye yaptığı ihracatın yaklaşık 5,1 milyar dolardan 5,3 milyar dolara, AB'den yaptığı ithalatın ise 3,7 milyar dolardan 4,9 milyar dolara yükselmesi beklenmektedir.

Serbest ticaret anlaşması sonrası Türkiye'nin AB'ye yapacağı tarımsal ürün ihracatında yaklaşık 190 milyon dolarlık artış gerçekleşmesi beklenmektedir. İhracatta en fazla artış

göstermesi beklenen ve toplam artışın %96'sını oluşturan ürünler Çizelge 6.6'da gösterilmektedir. Türkiye'nin AB'ye ihracatında en fazla artış göstermesi beklenen ürünler sırasıyla yaklaşık 62,7 milyon dolar artışla zeytinyağı; 21,4 milyon dolar artışla diğer kabuklu meyveler; 15,8 milyon dolar artışla ekmek, pasta, kek, bisküvi; 12,1 milyon dolar artışla domates; 10,5 milyon dolar artışla kakao içermeyen şeker mamülleri; 9,9 milyon dolar artışla turunçgiller; 8,3 milyon dolar artışla reçel, jöle, marmelat, meyve püresi; 7,1 milyon dolar artışla meyve ve sebze suları ve 5,1 milyon dolar artışla buğdaydır.

Çizelge 6.6. Türkiye'nin AB'ye yapacağı ihracattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013		Benzetim	
		İhracat (Bin \$, 2013)	İhracat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
1509	Zeytinyağı	94.387	157.068	62.681	66,41
0802	Diğer kabuklu meyveler	840.699	862.128	21.429	2,55
1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi	95.681	111.490	15.809	16,52
0702	Domates	34.799	46.888	12.089	34,74
1704	Kakao içermeyen şeker mamülleri	87.795	98.326	10.531	11,99
0805	Turunçgiller	180.289	190.150	9.861	5,47
2007	Reçel, jöle, marmelat, meyve püresi	81.241	89.550	8.309	10,23
2009	Meyve ve sebze suları	143.554	150.654	7.100	4,95
1001	Buğday	18.768	23.865	5.097	27,16
1806	Çikolata ve kakao içeren diğer gıda müst	28.263	33.068	4.804	17,00
2002	Konserve domates	37.907	42.253	4.347	11,47
0709	Diğer sebzeler	94.101	98.168	4.067	4,32
1904	Hububattan elde edilen gıda mamülleri	27.118	30.532	3.414	12,59
2106	Diğer gıda müstahzarları	195.846	198.874	3.028	1,55
0707	Hıyarlar ve kornişonlar	12.454	15.313	2.858	22,95
0806	Üzümler	468.043	470.293	2.249	0,48
1902	Makarna	19.180	21.365	2.184	11,39
2202	Sular(mineral) ve diğer alkolsüz içecekler.	36.520	37.874	1.354	3,71
1107	Malt	3.246	4.305	1.059	32,63

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

Serbest ticaret anlaşması sonrası Türkiye'nin AB'den yaptığı tarımsal ürün ithalatında yaklaşık 1.25 milyar dolarlık artış gerçekleşmesi beklenmektedir. Çizelge 6.7'de serbest ticaret anlaşması sonrası Türkiye'nin AB'den yapacağı ithalatta en fazla artış göstermesi beklenen ve toplam artışın %93'ünü oluşturan ürünler verilmiştir. Türkiye'nin, AB'den ithalatında en fazla artış gerçekleşmesi beklenen ürünler sırasıyla 331,8 milyon dolar artışla buğday; 198,4 milyon dolar artışla arpa; 137,8 milyon dolar artışla tereyağı; 112 milyon dolar artışla mısır; 73,5 milyon dolar artışla peynir; 72 milyon dolar artışla ayçiçeği tohumu; 50,3 milyon dolar artışla pirinç; 41,2 milyon dolar artışla diğer gıda

müstahzarları; 18,5 milyon dolar artışla kamış/pancar şekeri; 18,4 milyon dolar artışla diğer meyve konserveleri; 16 milyon dolar artışla yaprak tütün; 15,2 milyon dolar artışla ekim amacıyla kullanılan tohum, meyve ve sporlar; 15 milyon dolar artışla diğer şekerler ve şeker şurupları; 12,3 milyon dolar artışla canlı büyükbaş hayvan ve 10,2 milyon dolar artışla hayvan gıdası olarak kullanılan müstahzarlardır.

Çizelge 6.7. Türkiye'nin AB'den yapacağı ithalattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İhracat (Bin \$, 2013)	İhracat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
1001	Buğday	88.636	420.458	331.822	374,36
1003	Arpa	49.270	247.641	198.371	402,62
0405	Tereyağı	27.994	165.852	137.858	492,46
1005	Mısır	81.407	193.732	112.324	137,98
0406	Peynir	24.161	97.713	73.552	304,42
1206	Ayçiçeği tohumu	229.491	301.427	71.937	31,35
1006	Pirinç	56.070	106.338	50.267	89,65
2106	Diğer gıda müstahzarları	230.594	271.761	41.168	17,85
1701	Kamış/pancar şekeri	6.750	25.217	18.467	273,58
2008	Diğer meyve konserveleri	20.850	39.258	18.408	88,29
2401	Yaprak tütün	50.227	66.260	16.034	31,92
1209	Ekim amacıyla kul. tohum, meyve ve sporlar	126.743	141.963	15.220	12,01
1702	Diğer şekerler, şeker şurupları	13.854	28.819	14.965	108,02
0102	Canlı büyükbaş hayvan	40.094	52.359	12.265	30,59
2309	Hayvan gıdası olarak kullanılan müstahzarlarda	105.574	115.729	10.155	9,62
2204	Üzüm şarabı	21.386	30.647	9.261	43,30
1602	Konserve et	4.591	12.803	8.212	178,88
1104	Diğer şekilde işlenmiş hububat taneleri	24.796	31.254	6.458	26,04
0802	Diğer kabuklu meyveler	13.139	18.846	5.708	43,44
2007	Reçel, jöle, marmelat, meyve püresi	5.974	11.126	5.152	86,24
1512	Ayçiçeği, aspir, pamuk tohumu yağları	5.895	10.720	4.825	81,86
0808	Elma, armut ve ayva	4.164	8.800	4.636	111,34

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

6.1.2. Türkiye – Cezayir tarımsal ürün ticaretinde değişimler

Çizelge 6.8'de STA sonrası Türkiye'nin Cezayir'e yapacağı tarımsal ürün ihracatındaki değişimin yaklaşık %93'ünü oluşturan ürünler verilmiştir. İhracatında en fazla artış gerçekleşmesi beklenen ürünler sırasıyla 23,5 milyon dolar ile çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları; 14,5 milyon dolar ile ekmek, pasta, kek ve bisküvi; 6,9 milyon dolar ile maya; 5,7 milyon dolar ile kakao içermeyen şeker mamülleri ve 4,3 milyon dolar ile nişastadır.

Çizelge 6 8. Türkiye'nin Cezayir'e yapacağı ihracattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İhracat (Bin \$, 2013)	İhracat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
1806	Çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları	32.869	56.355	23.486	71
1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi	27.158	41.690	14.532	54
2102	Maya	15.853	22.741	6.888	43
1704	Kakao içermeyen şeker mamulleri	17.104	22.777	5.673	33
1108	Nişasta	9.028	13.372	4.344	48
1702	Diğer şekerler	6.840	10.149	3.309	48
0802	Diğer kabuklu meyveler	11.093	13.703	2.609	24
1517	Margarin	2.365	4.863	2.498	106
2403	Homonize edilmiş tütün	6.671	8.713	2.042	31
0813	Kurutulmuş meyve	4.946	6.157	1.211	24

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

Çizelge 6.9.'da Türkiye'nin STA sonrası Cezayir'den gerçekleşecek tarımsal ürün ithalatının yaklaşık %98'ini oluşturan ürünler verilmiştir. Cezayir'den ithalatında en fazla artış gerçekleşmesi beklenen ürünle sırasıyla 7 bin dolar artışla keçi boynuzu, deniz otları ve diğer algler, şeker pancarı, şeker kamışı vs.; 5 bin dolar artışla çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları ve 2 bin dolar artışla tütün, puro ve sigaradır.

Çizelge 6.9. Türkiye'nin Cezayir'den yapacağı ithalattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İthalat (Bin \$, 2013)	İthalat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
1212	Keçi boynuzu, deniz otları ve diğer algler, şeker pancarı, şeker kamışı vs.	48	55	7	15
1806	Çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları	59	64	5	9
2402	Tütün, puro ve sigara	6	7	2	30

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

6.1.3. Türkiye – Fas tarımsal ürün ticaretinde değişimler

STA sonrası Türkiye'nin Fas'a yapacağı tarımsal ürün ihracatındaki değişimin yaklaşık %88'ini oluşturan ürünler Çizelge 6.10'da verilmiştir. Fas'a yapılacak ihracatta en fazla artış gerçekleşmesi beklenen ürün 4,7 milyon dolar artış ile zeytinyağıdır. Zeytinyağını, yaklaşık 3 milyon dolar artışla ekmek, pasta, kek ve bisküvi; 1,5 milyon dolar artışla tütün,

puro ve sigara; 1,4 milyon dolar artışla çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları izlemektedir.

Çizelge 6.10. Türkiye'nin Fas'a yapacağı ihracattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İhracat (Bin \$, 2013)	İhracat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
1509	Zeytinyağı	5.417	10.157	4.741	88
1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi	6.722	9.685	2.962	44
2402	Tütün, puro, sigara	5.004	6.543	1.539	31
1806	Çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları	2.714	4.140	1.426	53
1902	Makarna	523	1.036	512	98
2103	Soslar ve müstahzarları	669	973	304	45
2105	Dondurma ve yenilen diğer buzlar	354	652	298	84
2106	Diğer gıda müstahzarları	401	684	283	71

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

Çizelge 6.11'de ise STA sonrası Türkiye'nin Fas'tan yapacağı ithalattaki değişimin yaklaşık %97'sini oluşturan ürünler verilmiştir. İthalatının en fazla artması beklenen ürünler sırasıyla 980 bin dolar artış ile et, sakatat, deniz hayvanı unu, pelleti, kıkırdakları; 831 bin dolar artışla zencefil, safran, zerdeçal, kekik, defne yaprakları, köri ve diğer baharat; 279 bin dolar artışla keçiyoynuzu, deniz otları, şeker pancarı, şeker kamışı vs. ve 140 bin dolar artış ile geçici olarak konserve edilmiş sebzelerdir.

Çizelge 6.11. Türkiye'nin Fas'tan yapacağı ithalattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İthalat (Bin \$, 2013)	İthalat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
2301	Et, sakatat, deniz hayvanı unu, pelleti, kıkırdakları	29.195	30.175	980	3
0910	Zencefil, safran, zerdeçal, kekik, defne yaprakları, köri ve diğer baharat	2.228	3.058	831	37
1212	Keçiyoynuzu, deniz otları, şeker pancarı, şeker kamışı vs.	1.821	2.100	279	15
0711	Geçici olarak konserve edilmiş sebzeler	700	840	140	20
0713	Kuru baklagiller	526	620	95	18

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

6.1.4. Türkiye – İsrail tarımsal ürün ticaretinde değişimler

Çizelge 6.12’de Türkiye’nin İsrail’e yapacağı tarımsal ürün ihracatındaki değişimin yaklaşık %83’ünü (35 milyon dolar) oluşturan ürünler verilmiştir. İhracatında en fazla artış gerçekleşmesi beklenen ürünler sırasıyla, yaklaşık 20,9 milyon dolar artışla buğday; 4,3 milyon dolar artış ile yumurta; 2,2 milyon dolar artışla ekmek, pasta, kek ve bisküvi; 2 milyon dolar artışla buğday unu; 1,6 milyon dolar artışla ayçiçeği, aspir, pamuk tohumu yağlarıdır. Buğday ihracatındaki 20,9 milyon dolarlık artış, toplam ihracattaki artışın yaklaşık %50’sini oluşturmaktadır.

Çizelge 6.12. Türkiye’nin İsrail’e yapacağı ihracattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2.013	Benzetim		
		İhracat (Bin \$, 2013)	İhracat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
1001	Buğday	14.998	35.934	20.936	140
0407	Kuş ve kümes hayvanlarının kabuklu yumurtaları	10.275	14.567	4.292	42
1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi	26.794	28.986	2.192	8
1101	Buğday unu	12.723	14.761	2.038	16
1512	Ayçiçeği, aspir, pamuk tohumu yağları	9.206	10.825	1.619	18
1806	Çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları	17.537	19.019	1.482	8
1704	Kakao içermeyen şeker mamulleri	16.642	17.879	1.237	7
1904	Hububattan elde edilen gıda ürünleri	4.504	5.699	1.195	27

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

Türkiye’nin, STA sonrasında İsrail’den yapacağı tarımsal ürün ithalatındaki toplam artışın yaklaşık %96’sını oluşturan ürünler Çizelge 6.13’te verilmiştir. İthalatında en fazla artış gerçekleşmesi beklenen ürün, 2,9 milyon dolarla meyve ve sebze sularıdır. İhracatında en fazla artış gerçekleşmesi beklenen diğer ürünler ise sırasıyla 2,3 milyon dolar artışla ekim amacıyla kullanılan tohum, meyve ve sporlar; 980 bin dolar artışla diğer kabuklu meyveler; 746 bin dolar artışla dekstrinler ve tadil edilmiş diğer nişastalar; 622 bin dolar artışla hurma, incir, ananas, avokado, mangodur. Meyve ve sebze suları ile ekim amacıyla kullanılan tohum, meyve ve sporların ithalatındaki artış, toplam ithalattaki artışın yaklaşık %60’ını oluşturmaktadır.

Çizelge 6.13. Türkiye'nin İsrail'den yapacağı ithalattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İthalat (Bin \$, 2013)	İthalat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
2009	Meyve ve sebze suları	5.570	8.500	2.930	53
1209	Ekim amacıyla kullanılan tohum, meyve ve sporlar	14.287	16.586	2.299	16
0802	Diğer kabuklu meyveler	2.748	3.727	980	36
3505	Dekstrinler ve tadil edilmiş diğer nişastalar	5.477	6.224	746	14
0804	Hurma, incir, ananas, avokado, mango	3.499	4.121	622	18
1701	Kamış/pancar şekeri	263	621	358	136
1702	Diğer şekerler	401	618	217	54
2002	Konserve domates	212	426	214	101
2309	Hayvan gıdası olarak kullanılan müstahzarlar	1.156	1.282	126	11

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

6.1.5. Türkiye – Lübnan tarımsal ürün ticaretinde değişimler

Çizelge 6.14'te STA sonrası Türkiye'nin Lübnan'a yapacağı tarımsal ürün ihracatında gerçekleşmesi beklenen artışın %87'sini oluşturan ürünler gösterilmiştir. İhracatında en fazla artış gerçekleşmesi beklenen ürünler sırasıyla yaklaşık 17,17 milyon dolar artışla ayçiçeği, aspir ve pamuk tohumu yağları; 8,42 milyon dolar artışla ekmek, pasta, kek ve bisküvi; 6,62 milyon dolar artışla çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları; 2,3 milyon dolar artışla bira; 1,96 milyon dolar artışla hububattan elde edilen gıda mamülleri; 1,48 milyon dolar artışla tütün, puro ve sigara; 1,41 milyon dolar artışla margarin; 1,25 milyon dolar artışla makarna; 1,08 milyon dolar artışla kakao içermeyen şeker mamülleri; 1,07 milyon dolar artışla hayvansal ve bitkisel yağlar ve 1,03 milyon dolar artışla peynirdir.

Çizelge 6.14. Türkiye'nin Lübnan'a yapacağı ihracattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İhracat (Bin \$, 2013)	İhracat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
1512	Ayçiçeği, aspir, pamuk tohumu yağları	26.654	43.819	17.165	64
1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi	24.322	32.742	8.421	35
1806	Çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları	13.118	19.737	6.619	50
2203	Bira	2.440	4.749	2.309	95
1904	Hububattan elde edilen gıda mamulleri	5.908	7.864	1.956	33
2402	Tütün, puro ve sigara	26.524	28.002	1.478	6
1517	Margarin	2.823	4.232	1.410	50
1902	Makarna	7.134	8.384	1.250	18
1704	Kakao içermeyen şeker mamulleri	4.825	5.908	1.083	22
1516	Hayvansal ve bitkisel yağlar	3.194	4.268	1.074	34
0406	Peynir	3.228	4.253	1.025	32

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

STA sonrasında Türkiye'nin Lübnan'dan yapacağı ithalattaki değişimin yaklaşık %97'sini oluşturan ürünler Çizelge 6.15'te gösterilmiştir. İthalatında en fazla artış gerçekleşmesi beklenen ürün 965 bin dolarlık artışla diğer kabuklu meyvelerdir. Diğer kabuklu meyvelerdeki bu artış, Lübnan'dan yapılacak ithalattaki artışın yaklaşık %79'unu oluşturmaktadır. İthalatında artış gerçekleşmesi beklenen diğer ürünler sırasıyla 163 bin dolarlık artışla hububat ve baklagillerin kepek ve diğer kalıntıları; 37 bin dolarlık artışla kahve, kahve kabuk ve kapçıkları ve 30 bin dolarlık artışla hayvan bağırsak, mesane ve midesidir.

Çizelge 6.15. Türkiye'nin Lübnan'dan yapacağı ithalattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İthalat (Bin \$, 2013)	İthalat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
0802	Diğer kabuklu meyveler	2.707	3.672	965	36
2302	Hububat ve baklagillerin kepek ve diğer kalıntıları	1.995	2.158	163	8
0901	Kahve, kahve kabuk ve kapçıkları	246	283	37	15
0504	Hayvan bağırsak, mesane ve midesi	1.035	1.065	30	3

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

6.1.6. Türkiye – Mısır Tarımsal Ürün Ticaretinde Değişmeler

Türkiye'nin STA sonrası Mısır'a yapacağı toplam tarımsal ihracatındaki değişmelerin yaklaşık %80'nini oluşturan ürünler Çizelge 6.16'da verilmiştir. İhracatında en fazla artış gerçekleşmesi beklenen ürünler sırasıyla yaklaşık 5 milyon dolarlık artışla elma, armut ve ayva; 4,47 milyon dolar artışla ekme, pasta, kek ve bisküvi; 3,43 milyon dolar artışla çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları; 3,25 milyon dolar artışla tütün puro ve sigara; 2,97 milyon dolar artışla kakao içermeyen şeker mamülleri; 1,59 milyon dolar artışla maya; 1,42 milyon dolar artışla diğer meyve konserveleri ve 1,21 milyon dolar artışla diğer kabuklu meyvelerdir.

Çizelge 6.16. Türkiye'nin Mısır'a yapacağı ihracattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İhracat (Bin \$, 2013)	İhracat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
0808	Elma, armut ve ayva	19.159	24.172	5.012	26
1905	Ekme, pasta, kek, bisküvi	8.354	12.824	4.470	54
1806	Çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları	11.653	15.085	3.432	29
2402	Tütün, puro, sigara	2.599	5.854	3.255	125
1704	Kakao içermeyen şeker mamülleri	8.952	11.922	2.969	33
2102	Maya	5.784	7.375	1.592	28
2008	Diğer meyve konserveleri	5.638	7.061	1.424	25
0802	Diğer kabuklu meyveler	23.587	24.799	1.212	5

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

Çizelge 6.17'de STA sonrasında Türkiye'nin Mısır'dan yapacağı ithalatta en fazla artış gerçekleşmesi beklenen ürünler gösterilmektedir. İthalatında en fazla artış gerçekleşmesi beklenen ürünler 4,87 milyon dolar artışla şekerden elde edilen melaslar ve 4,68 milyon dolar artışla pirinçtir. Bu ürünlerin ithalatındaki artış, ithalattaki toplam artışın yaklaşık %84'ünü oluşturmaktadır.

Çizelge 6.17. Türkiye'nin Mısır'dan yapacağı ithalattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İthalat (Bin \$, 2013)	İthalat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
1703	Şekerden elde edilen melaslar	16.837	21.706	4.869	29
1006	Pirinç	9.822	14.506	4.684	48
0712	Kurutulmuş sebzeler	1.327	1.673	345	26
0710	Dondurulmuş sebze	1.767	2.070	303	17
0713	Kuru baklagiller	2.157	2.428	270	13

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

6.1.7. Türkiye – Suriye Tarımsal Ürün Ticaretinde Değişmeler

STA sonrasında Türkiye'nin Suriye'ye yapacağı tarımsal ürün ihracatındaki temel değişimler Çizelge 6.18'te gösterilmektedir. İhracatında en fazla artış göstermesi beklenen ürün 60,92 milyon dolarlık artışla ekmek, pasta, kek ve bisküvidir. İhracatında en fazla artış gerçekleşmesi beklenen diğer ürünler ise sırasıyla 23,68 milyon dolarlık artışla buğday unu; 21,23 milyon dolarlık artışla çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları; 18,9 milyon dolarlık artışla ayçiçeği, aspir ve pamuk tohumu yağları; 13,26 milyon dolarlık artışla konserve domates; 10 milyon dolarlık artışla patates; 5,62 milyon dolarlık artışla hububattan elde edilen gıda mamülleri; 5,37 milyon dolarlık artışla sular ve diğer alkolsüz içecekler; 5,17 milyon dolarlık artışla margarin; 4,98 milyon dolarlık artışla kakao içermeyen şeker mamülleri ve 4,83 milyon dolarlık artışla elma, armut ve ayvadır.

Çizelge 6.18. Türkiye'nin Suriye'ye yapacağı ihracattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İhracat (Bin \$, 2013)	İhracat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi	41.174	102.091	60.917	148
1101	Buğday unu	86.313	109.991	23.678	27
1806	Çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları	15.311	36.540	21.229	139
1512	Ayçiçeği, aspir, pamuk tohumu yağları	101.880	120.776	18.896	19
2002	Konserve domates	11.067	24.324	13.257	120
0701	Patates	18.783	28.809	10.026	53
1904	Hububattan elde edilen gıda mamülleri	10.637	16.261	5.624	53
2202	Sular ve diğer alkolsüz içecekler	9.132	14.505	5.373	59
1517	Margarin	40.313	45.484	5.171	13
1704	Kakao içermeyen şeker mamülleri	9.112	14.089	4.976	55
0808	Elma, armut ve ayva	7.438	12.272	4.834	65

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

Türkiye'nin STA sonrasında Suriye'den yapacağı tarımsal ürün ithalatındaki değişmelerin yaklaşık %93'ünü oluşturan ürünler Çizelge 6.19'da verilmiştir. İthalatında en fazla artış gerçekleşmesi beklenen ürün, 1,13 milyon dolarlık artışla geçici olarak konserve edilmiş sebzelerdir. İthalatında artış gerçekleşmesi beklenen diğer ürünler 659 bin dolar artışla anason, rezene, kişniş, kimyon ve ardıç meyveleri; 386 bin dolarlık artışla kavun ve karpuz ve 337 bin dolarlık artışla zencefil, zerdeçal, kekik, köri ve diğer baharatlardır.

Çizelge 6.19. Türkiye'nin Suriye'den yapacağı ithalattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İthalat (Bin \$, 2013)	İthalat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
0711	Geçici olarak konserve edilmiş sebzeler	5.634	6.760	1.126	20
0909	Anason, rezene, kişniş, kimyon ve ardıç meyveleri	2.439	3.098	659	27
0807	Kavun ve karpuz	800	1.187	386	48
0910	Zencefil, zerdeçal, kekik, köri ve diğer baharat	904	1.241	337	37

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

6.1.8. Türkiye – Tunus Tarımsal Ürün Ticaretinde Değişmeler

Çizelge 6.20'de STA sonrasında Türkiye'nin Tunus'a yapacağı tarımsal ürün ihracatındaki temel değişimler verilmiştir. İthalatında en fazla artış gerçekleşmesi beklenen ürünler sırasıyla, 7,96 milyon dolarlık artışla buğday; 3,93 milyon dolarlık artışla tütün, puro ve sigara; 2,79 milyon dolarlık artışla çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları; 2,61 milyon dolarlık artışla ayçiçeği tohumu; 2,33 milyon dolarlık artışla diğer kabuklu meyveler; 2,12 milyon dolarlık artışla ekmek, pasta, kek ve bisküvi; 1,77 milyon dolarlık artışla diğer meyve konserveleri ve 1,04 milyon dolarlık artışla kakao içermeyen şeker mamulleridir. Bu ürünler, Tunus'a yapılacak toprak ihracattaki değişimin yaklaşık %89'unu oluşturmaktadır.

Çizelge 6.20. Türkiye'nin Tunus'a yapacağı ihracattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İhracat (Bin \$, 2013)	İhracat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
1001	Buğday	7.536	15.500	7.963	106
2402	Tütün, puro ve sigara	18.991	22.920	3.929	21
1806	Çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları	3.317	6.104	2.788	84
1206	Ayçiçeği tohumu	8.719	11.328	2.610	30
0802	Diğer kabuklu meyveler	8.323	10.648	2.325	28
1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi	3.265	5.383	2.117	65
2008	Diğer meyve konserveleri	3.826	5.597	1.771	46
1704	Kakao içermeyen şeker mamulleri	2.628	3.669	1.041	40

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

Çizelge 6.21'de STA sonrasında Türkiye'nin Tunus'tan yapacağı ithalatta en fazla artış gerçekleşmesi beklenen ürünler gösterilmektedir. İthalatında en fazla artış gerçekleşmesi beklenen ürün 753 bin dolarla hurma, incir, ananas, avokado ve mango olup bu değişim, toplam değişimin %96'sını oluşturmaktadır.

Çizelge 6.21. Türkiye'nin Tunus'tan yapacağı ithalattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İthalat (Bin \$, 2013)	İthalat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
0804	Hurma, incir, ananas, avokado ve mango	4.331	5.084	753	17
2301	Et, sakatat, deniz hayvanı unu, pelleti, kıkırdakları	653	675	22	3

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

6.1.9. Türkiye – Ürdün Tarımsal Ürün Ticaretinde Değişmeler

Çizelge 6.22'de STA sonrası Türkiye'nin Ürdün'e yapacağı tarımsal ürün ihracatında gerçekleşmesi beklenen artışın %86'sını oluşturan ürünler gösterilmiştir. İhracatında en fazla artış gerçekleşmesi beklenen ürünler sırasıyla 21,91 milyon dolarlık artışla homonize edilmiş tütün; 8,95 milyon dolarlık artışla ekmek, pasta, kek ve bisküvi; 4 milyon dolarlık artışla çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları; 2,69 milyon dolarlık artışla hububattan elde edilen gıda ürünleri; 2,5 milyon dolarlık artışla makarna; 1,71 milyon dolarlık artışla kakao içermeyen şeker mamülleri ve 1,07 milyon dolarlık artışla diğer kabuklu meyvelerdir.

Çizelge 6.22. Türkiye'nin Ürdün'e yapacağı ihracattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İhracat (Bin \$, 2013)	İhracat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
2403	Homonize edilmiş tütün	13.288	35.199	21.911	165
1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi	16.734	25.688	8.954	54
1806	Çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları	7.923	11.920	3.997	50
1904	Hububattan elde edilen gıda ürünleri	5.419	8.105	2.686	50
1902	Makarna	2.187	4.687	2.501	114
1704	Kakao içermeyen şeker mamulleri	7.631	9.343	1.713	22
0802	Diğer kabuklu meyveler	6.606	7.674	1.068	16

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

Çizelge 23'te STA sonrasında Türkiye'nin Ürdün'den yapacağı ithalattaki temel değişimler gösterilmektedir. İthalatında en fazla artış gerçekleşmesi beklenen ürünler 115 bin dolarlık artışla hurma, incir, ananas, avokado ve mango; 27 bin dolarlık artışla ekim amacıyla kullanılan tohum, meyve ve sporlar ve 10 bin dolarlık artışla diğer yağlı tohumlar ve meyvelerdir.

Çizelge 6.23. Türkiye'nin Ürdün'den yapacağı ithalattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İthalat (Bin \$, 2013)	İthalat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
0804	Hurma, incir, ananas, avokado, mango	659	774	115	17
1209	Ekim amacıyla kullanılan tohum, meyve ve sporlar	167	194	27	16
1207	Diğer yağlı tohumlar ve meyveler	59	69	10	17

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

6.2. AB'nin Tarımsal Ürün İthalatındaki ve İhracatındaki Değişmeler

AB'nin 2013 yılında toplam tarımsal ürünler ihracatı yaklaşık 147 milyar dolar, ithalatı yaklaşık 133 milyar dolar, net ihracatı ise yaklaşık 14 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Çizelge 6.24'te AB'nin net ihracatındaki değişimler gösterilmektedir. Benzetim sonuçlarına göre AB'nin toplam tarımsal ürün ihracatının yaklaşık %2,7'lik bir artışla 150,8 milyar dolara, ithalatının yaklaşık %0,6'lık bir artışla 133,6 milyar dolara, net ihracatının ise toplam 17,2 milyar dolara yükselmesi beklenmektedir.

Serbest ticaret anlaşması sonrası AB'nin Akdeniz Partner Ülkelerine ihracatının, ithalatından daha fazla artması beklenmektedir. AB, 2013 yılında tarımsal ürünlerde Türkiye ve Fas'a karşı net ithalatçı konumundayken, diğer Akdeniz Partner Ülkelerine karşı net ihracatçı

konumundadır. Benzetim sonuçlarına göre serbest ticaret anlaşması sonrası AB'nin, Fas ile ticaretinde net ihracatçı konumuna geçmesi beklenirken, Türkiye'ye karşı net ithalatçı konumunu devam ettirmesi beklenmektedir. Ancak Türkiye ile ticaretinde net ithalatında 1,06 milyar dolar gibi önemli bir düşüş gerçekleşecektir. AB'nin diğer Akdeniz Partner Ülkelerine karşı da net ihracatı artış gösterecektir. AB'nin net ihracatı sırasıyla, Cezayir'e karşı 498 milyon dolar, Mısır'a karşı 419 milyon dolar, Tunus'a karşı 378 milyon dolar, İsrail'e karşı 168 milyon dolar, Fas'a karşı 148 milyon dolar, Lübnan'a karşı 147 milyon dolar, Ürdün'e karşı 137 milyon dolar ve Suriye'ye karşı 70 milyon dolar artması beklenmektedir.

Çizelge 6.24. AB'nin net ihracatındaki değişimler

	AB'nin Net İhracatındaki Değişimler						
	Gerçekleşme			Benzetim			
	İhracat (Milyon \$, 2013 Fiy.)	İthalat (Milyon \$, 2013 Fiy.)	Net İhracat (Milyon \$, 2013 Fiy.)	İhracat (Milyon \$, 2013 Fiy.)	İthalat (Milyon \$, 2013 Fiy.)	Net İhracat (Milyon \$, 2013 Fiy.)	Net İhracattaki Değişim (Milyon \$, 2013 Fiy.)
ABD	20.161	12.809	7.352	20.223	12.820	7.403	51
Afrika, Karayip ve Pasifik	10.696	13.605	-2.909	10.657	13.604	-2.947	-38
ASEAN	7.714	14.181	-6.467	7.749	14.191	-6.441	26
Avustralya ve Y.Zelanda	3.614	5.924	-2.310	3.632	5.928	-2.296	14
Cezayir	4.188	130	4.058	4.760	203	4.557	498
Çin	9.581	6.095	3.486	9.605	6.104	3.501	15
EFTA	15.084	6.700	8.384	15.130	6.717	8.413	29
Fas	1.727	1.762	-35	2.038	1.925	113	148
G.Afrika	1.965	3.013	-1.049	1.979	3.014	-1.035	14
G.Amerika	1.874	9.588	-7.714	1.886	9.599	-7.712	2
G. Asya Bölgesel İşb. Örg.	433	418	15	434	418	15	0
Hindistan ve Pakistan	901	4.188	-3.286	913	4.188	-3.275	11
İsrail	1.547	1.286	261	1.759	1.330	429	168
Kanada	3.972	2.523	1.448	3.983	2.523	1.460	11
Lübnan	1.235	100	1.135	1.384	102	1.282	147
Meksika	1.382	1.216	166	1.388	1.217	171	5
MERCOSUR	2.511	27.010	-24.499	2.522	27.014	-24.492	7
Mısır	2.005	1.084	921	2.458	1.118	1.340	419
Orta Amerika	614	3.743	-3.129	617	3.745	-3.127	2
Orta Doğu	12.973	916	12.057	12.867	917	11.950	-107
Rusya	15.549	2.195	13.354	15.608	2.196	13.411	58
Suriye	486	53	433	559	56	503	70
Tunus	955	615	340	1.582	864	718	378
Türkiye	3.677	5.091	-1.414	4.931	5.281	-351	1063
Ukrayna	2.897	5.068	-2.171	2.920	5.069	-2.149	22
Ürdün	780	37	743	917	37	880	137
Diğer Dünya Ülkeleri	18.274	3.407	14.867	18.300	3.414	14.886	19
Toplam	146.797	132.759	14.039	150.801	133.594	17.207	3168

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

Çizelge 6.25'te AB'nin tarımsal ürün ihracatındaki değişimler verilmiştir. Serbest ticaret anlaşması sonrası AB'nin tarımsal ürün ihracatının en fazla artacağı ülke, 1,2 milyar dolar ile Türkiye olması beklenmektedir. Türkiye'yi 627 milyon dolar ile artışla Tunus, 572 milyon dolar artış ile Cezayir, 452 milyon dolar artış ile Mısır, 311 milyon dolar artış ile Fas, 212 milyon dolar artış ile İsrail, 149 milyon dolar artış ile Lübnan, 137 milyon dolar artış ile Ürdün ve 73 milyon dolar artış ile Suriye izlemektedir. AB'nin ihracatının oran olarak en fazla artacağı ülkeler ise sırasıyla %65,6 artış ile Tunus, %34 artış ile Türkiye, %22 artış ile Mısır, %18 artış ile Fas, %17 artış ile Ürdün, %15 artış ile Suriye, %13 artış ile Cezayir ve İsrail, %12 artış ile Lübnan'dır.

Çizelge 6.25. AB'nin tarımsal ürün ihracatındaki değişimler

	AB'nin Tarımsal Ürün İhracatı			
	2013	Benzetim		
	İhracat (Milyon \$, 2013 Fiy.)	İhracat (Milyon \$, 2013 Fiy.)	Değişim (Milyon \$, 2013 Fiy.)	Değişim (%)
ABD	20.161	20.223	63	0,31
Afrika, Karayip ve Pasifik	10.696	10.657	-39	-0,37
ASEAN	7.714	7.749	35	0,46
Avustralya ve Y.Zelanda	3.614	3.632	18	0,48
Cezayir	4.188	4.760	572	13,66
Çin	9.581	9.605	24	0,25
EFTA	15.084	15.130	45	0,3
Fas	1.727	2.038	311	18,02
G.Afrika	1.965	1.979	15	0,75
G.Amerika	1.874	1.886	12	0,64
Güney Asya Bölgesel İşbirliği Örgütü	433	434	1	0,13
Hindistan ve Pakistan	901	913	12	1,29
İsrail	1.547	1.759	212	13,7
Kanada	3.972	3.983	11	0,28
Lübnan	1.235	1.384	149	12,07
Meksika	1.382	1.388	6	0,41
MERCOSUR	2.511	2.522	11	0,44
Mısır	2.005	2.458	452	22,56
Orta Amerika	614	617	4	0,64
Orta Doğu	12.973	12.867	-107	-0,82
Rusya	15.549	15.608	59	0,38
Suriye	486	559	73	14,93
Tunus	955	1.582	627	65,6
Türkiye	3.677	4.931	1.254	34,09
Ukrayna	2.897	2.920	23	0,78
Ürdün	780	917	137	17,62
Diğer Dünya Ülkeleri	18.274	18.300	26	0,14
Toplam	146.797	150.801	4.003	2,7

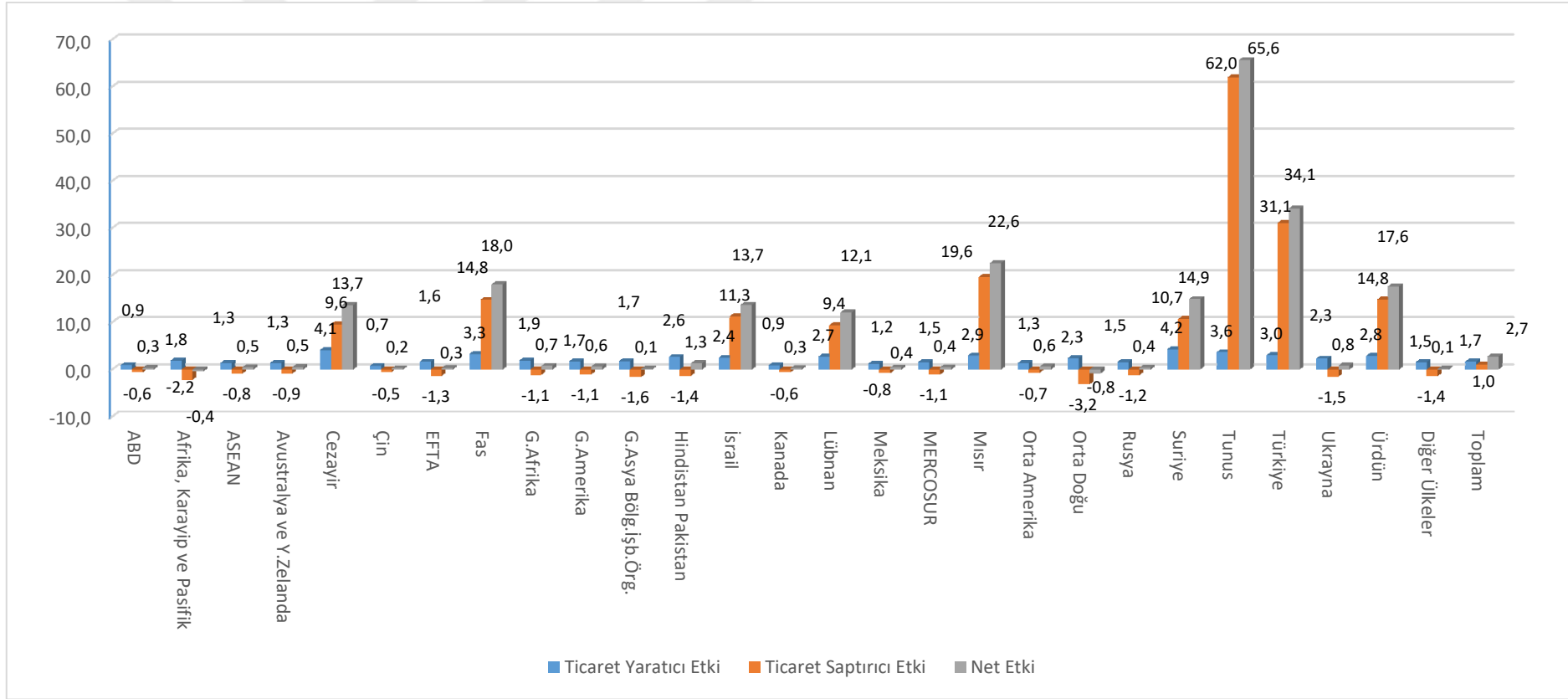
Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

Ticaret saptırıcı etki nedeniyle AB'nin Orta Doğu ülkelerine ihracatının yaklaşık 107 milyon dolar, Afrika, Karayip ve Pasifik ülkelerine ihracatının ise yaklaşık 39 milyon dolar azalması beklenmektedir.

Şekil 6.5.'te AB'nin ihracatındaki ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler nedeniyle gerçekleşecek değişimlerin ülkelere göre dağılımı gösterilmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi ticaret yaratıcı etki, fiyat endeksindeki düşüş nedeniyle piyasanın genişlemesinden kaynaklanan etkiyi gösterirken, ticaret saptırıcı etki ise serbest ticaret anlaşması sonrasında göreceli fiyatlardaki değişim sonucunda oluşacak ikame etkisini göstermektedir. Şekilde mavi sütunlar ticaret yaratıcı etkileri, turuncu sütunlar ticaret saptırıcı etkileri ve gri sütunlar ise toplam etkileri göstermektedir. Piyasanın genişlemesiyle oluşacak ticaret yaratıcı etkileri gösteren mavi sütunlar her bir ülke için pozitifdir. Bunun nedeni fiyatlardaki düşüş sonucunda, ilgili malın talep esnekliğine bağlı olarak, her bir ülke ile ticaret artmasıdır. Barcelona Anlaşması'na taraf ülkelerin gümrük tarifelerini sıfırlamasıyla oluşacak ticaret saptırıcı etkileri gösteren turuncu sütunlar ise anlaşmaya taraf ülkeler için pozitif, diğer ülkeler için ise negatif değer taşımaktadır. Çünkü gümrük tarifelerini sıfırlayan ülkelerin göreceli fiyatlarındaki düşüş nedeniyle oluşacak ticaret saptırıcı etki sonucunda bu ülkelerle ticaret artarken diğer ülkelerle ticaret azalacaktır. Gri sütunlar ise ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkinin toplamını göstermektedir.

Ticaret saptırıcı etki nedeniyle gerçekleşecek ihracat artışı özellikle dikkat çekmektedir. Bu etki nedeniyle AB'nin Tunus'a olan ihracatı %62 oranında artacaktır. Bu oranın Türkiye için %31,1, Mısır için 19,6, Fas ve Ürdün için %14,8, İsrail için %11,3, Suriye için 10,7, Cezayir için %9,6 ve Lübnan için %9,4 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Ticaret saptırıcı etki nedeniyle AB'nin ihracatının en fazla azalacağı ülke ise %3,2 ile Orta Doğu ülkeleri olacaktır.

Ticaret yaratıcı etki nedeniyle AB'nin ihracat artışları ise Suriye için %4,2, Cezayir için %4,1, Tunus için %3,6, Fas için %3,3, Türkiye için %3, Mısır için %2,9, Ürdün için %2,8, ve Lübnan için %2,7 oranında gerçekleşmesi beklenmektedir. Ticaret yaratıcı etki ve ticaret saptırıcı etki birlikte değerlendirildiğinde net ticaret yaratıcı etkinin negatif olacağı ülkeler ise Afrika, Karayip ve Pasifik ülkeleri ile Orta Doğu ülkeleri olacaktır. STA sonrasında AB'nin toplam ihracatındaki %2,7'lik artışın %1,7'si ticaret yaratıcı etki, %1'i ise ticaret saptırıcı etki nedeniyle gerçekleşecektir.

Şekil 6.5. AB'nin ihracatında ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler

Çizelge 6.26. AB'nin tarımsal ürün ithalatındaki değişimler

	AB'nin Tarımsal Ürün İthalatı			
	2013	Benzetim		
	İthalat (Milyon \$, 2013 Fiy.)	İthalat (Milyon \$, 2013 Fiy.)	Değişim (Milyon \$, 2013 Fiy.)	Değişim (%)
ABD	12.809	12.820	11	0,09
Afrika, Karayip ve Pasifik	13.605	13.604	-1	-0,01
ASEAN	14.181	14.191	10	0,07
Avustralya ve Y.Zelanda	5.924	5.928	4	0,06
Cezayir	130	203	73	56,56
Çin	6.095	6.104	8	0,13
EFTA	6.700	6.717	17	0,25
Fas	1.762	1.925	163	9,26
G.Afrika	3.013	3.014	1	0,03
G.Amerika	9.588	9.599	11	0,11
Güney Asya Bölgesel İşbirliği Örgütü	418	418	0	0,08
Hindistan ve Pakistan	4.188	4.188	1	0,02
İsrail	1.286	1.330	44	3,39
Kanada	2.523	2.523	0	0
Lübnan	100	102	2	2,01
Meksika	1.216	1.217	1	0,06
MERCOSUR	27.010	27.014	4	0,02
Mısır	1.084	1.118	33	3,06
Orta Amerika	3.743	3.745	2	0,05
Orta Doğu	916	917	1	0,08
Rusya	2.195	2.196	1	0,05
Suriye	53	56	3	5,02
Tunus	615	864	249	40,46
Türkiye	5.091	5.281	190	3,74
Ukrayna	5.068	5.069	1	0,02
Ürdün	37	37	0,64	1,75
Diğer Dünya Ülkeleri	3.407	3.414	8	0,22
Toplam	132.759	133.594	835	0,6

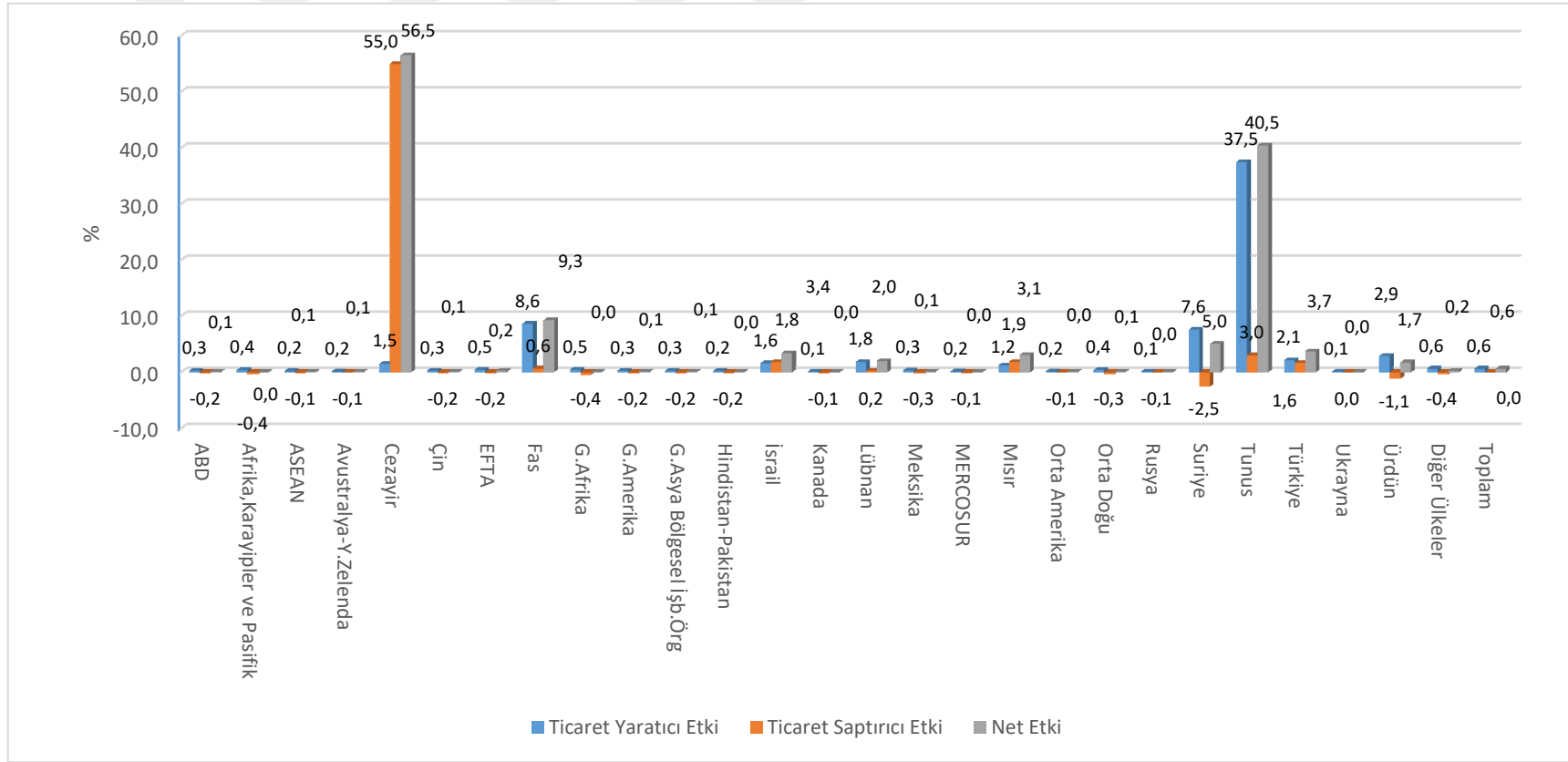
Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

Çizelge 6.26'da AB'nin tarımsal ürün ithalatındaki değişimler verilmiştir. AB'ye yapılacak ihracat açısından serbest ticaret anlaşmasından en karlı çıkacak ülkenin, ihracatında 249 milyon dolarlık artış ile Tunus olması beklenmektedir. Tunus'u, 190 milyon dolar artışla Türkiye, 163 milyon dolar artışla Fas, 73 milyon dolar artışla Cezayir, 44 milyon dolar artışla İsrail, 33 milyon dolar artışla Mısır, 2,6 milyon dolar artışla Suriye, 2 milyon dolar artışla Lübnan ve 642 bin dolar artışla Ürdün izlemektedir. AB'ye ihracatı oran olarak en fazla artacak ülkeler ise sırasıyla %56 artışla Cezayir, %40 artışla Tunus, %9 artışla Fas, %5 artışla Suriye, %3,7 artışla Türkiye, %3,4 artışla İsrail, %3 artışla Mısır, %2 artışla Lübnan ve

%1,7 artışla Ürdün'dür. Ayrıca ticaret sapması nedeniyle AB'nin, Afrika, Karayip ve Pasifik ülkelerinden ithalatı yaklaşık 1,2 milyon dolar azalması beklenmektedir.

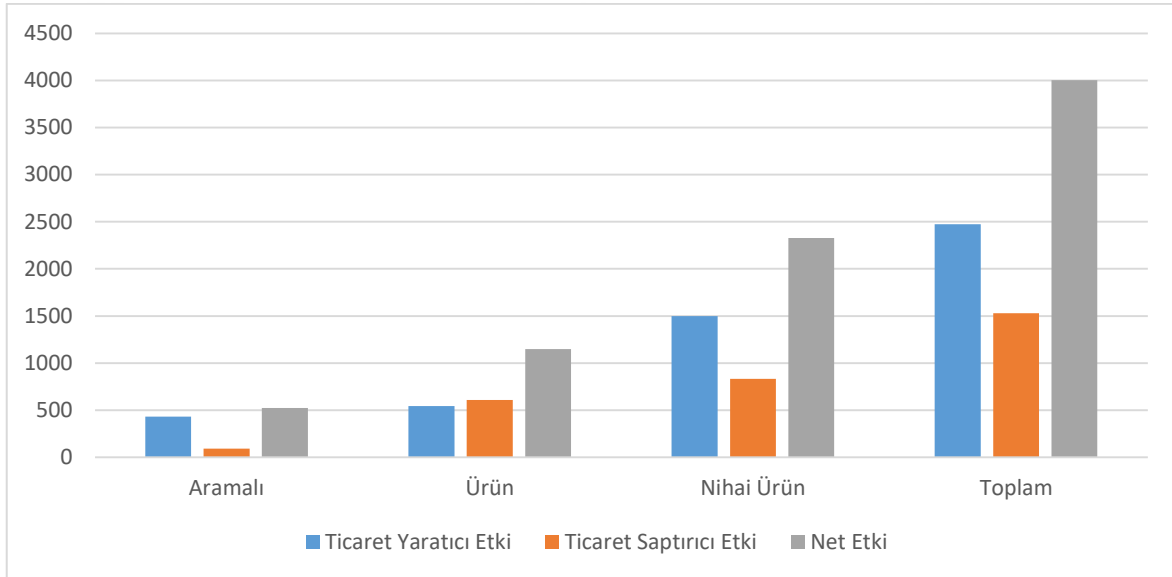
Şekil 6.6'da AB'nin tarımsal ürün ithalatındaki değişimin ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkilere göre ayrımı verilmiştir. Ürdün ve Suriye'nin AB'ye yapacağı ihracatta ticaret sapmasının negatif gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu durum, AB'nin söz konusu ülkelere yaptığı tarımsal ürün ithalatında STA öncesi gümrük tarifesi uygulamadığı ürünlerin ithalatının STA sonrasında diğer APÜ'nün göreceli fiyatlarındaki düşme nedeniyle bu ülkelere kayması ve oluşan bu kayıpların ticaret sapması nedeniyle ithalatı artacak diğer ürünlerden elde edilecek kazançları karşılayamayacak olmasından kaynaklanmaktadır. İhracatında ticaret saptırıcı etkinin en fazla gerçekleşeceği ülke %55 ile Cezayir olması beklenmektedir. Bu ise AB'nin APÜ ülkeleri arasında Cezayir'e uyguladığı gümrük tarifelerinin görece yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler incelendiğinde, Cezayir, İsrail ve Mısır haricindeki APÜ ülkeleri için ticaret yaratıcı etkilerin, ticaret saptırıcı etkilerden daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir. AB'nin APÜ'den ithalatında uyguladığı gümrük tarifelerinin görece düşük olması nedeniyle göreceli fiyat değişimlerinin düşük düzeyde kalması ve ithalat talep esnekliğinin görece yüksek olması bu durumun nedeni olarak gösterilebilir. Ticaret sapmasının, Tunus için yaklaşık %3, Mısır için %1,9, İsrail için %1,8 ve Türkiye için %1,62 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Ticaret yaratıcı etkinin nedeniyle ihracat en fazla artacak ülkeler %8,62 ile Fas, %7,58'lik artışla Suriye'dir. Türkiye'nin ihracatındaki artışın ise %2,12 ticaret yaratıcı etki nedeniyle, %1,62 ticaret sapması nedeniyle ise %1,62 gerçekleşmesi beklenmektedir.

Diğer ülkeler incelendiğinde ise Afrika, Karayip ve Pasifik ülkeleri hariç diğer ülkelerde ticaret yaratıcı etkinin, ticaret saptırıcı etkiden daha fazla artış göstereceği beklenmektedir. Afrika, Karayip ve Pasifik ülkelerinin ihracatı ticaret yaratıcı etki nedeniyle %0,35 artması, ticaret saptırıcı etki nedeniyle ise de %0,36 azalması beklenmektedir. Dolayısıyla DTÖ kuralları gereği STA sonrasında AB'nin bu ülkelerin kayıplarının telafisi için, az da olsa (yaklaşık 1 milyon dolar) tazminat ödemesi gerekebilecektir.

Şekil 6.6. AB'nin ithalatında ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler

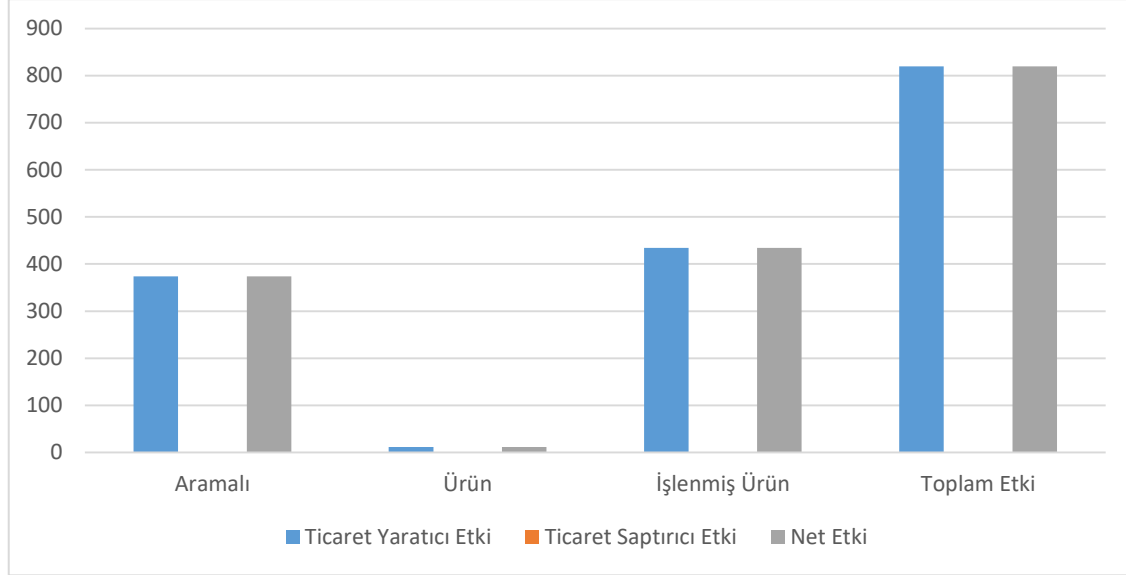
AB'nin toplam ihracatındaki yaklaşık 4 milyar dolarlık artışın yaklaşık 2,5 milyar dolarlık kısmı ticaret yaratıcı etki nedeniyle, 1,5 milyar dolarlık kısmı ise ticaret saptırıcı etki nedeniyle gerçekleşmektedir. En fazla ticaret yaratıcı etki, 497 milyar dolar artışla işlenmiş ürünlerde gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu etki, tarımsal ürün ihracatında yaklaşık 543 milyon dolarken, aramalı olarak kullanılan tarımsal ürün ihracatında ise yaklaşık 433 milyon dolardır. Ticaret saptırıcı etkinin ise işlenmiş tarım ürünlerinde yaklaşık 832 milyon dolar, tarımsal ürünlerde yaklaşık 607 milyon dolar ve aramalı olarak kullanılan tarımsal ürünlerde 92 milyon dolar olarak gerçekleşmesi beklenmektedir (Şekil 6.7.).

Şekil 6.7. AB'nin ihracatında ürün türüne göre ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler

AB'nin ithalatındaki 835 milyon dolarlık artışın neredeyse tamamı ticaret yaratıcı etki nedeniyle gerçekleşecektir. Diğer bir ifadeyle ticaret sapması nedeniyle APÜ ülkelerinden ithalattaki artış, aynı etki nedeniyle diğer ülkelerden ithalattaki azalışa hemen hemen eşittir. AB'nin tarımsal ürünlerinde ikame esnekliğinin 1 civarında olması sonucunda bu durumun gerçekleştiği söylenebilir. İkame esnekliğini 1 civarında olması, APÜ'ye karşı gümrük tarifelerinin sıfırlanmasıyla bu ülkelerden ticaret saptırıcı etki nedeniyle ithalat artışının, bu etki nedeniyle diğer ülkelerden yapılacak ithalattaki azalışa hemen hemen eşit olmasına neden olacaktır. Dolayısıyla serbest ticaret anlaşmasının AB'nin ithalatı üzerindeki net etkisinde ticaret yaratıcı etki belirleyici olacaktır. Ticaret yaratıcı etki nedeniyle işlenmiş tarımsal ürünlerde 435 milyon dolar, aramalı olarak kullanılan tarımsal

ürünlerde 375 milyon dolar ve tarımsal ürünlerde 25 milyon dolar artış gerçekleşmesi beklenmektedir (Şekil 6.8.).

Şekil 6.8. AB'nin ithalatında ürün türüne göre ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler

Çizelge 6.27'de, AB'nin toplam ihracatındaki değişimin (yaklaşık 4 milyar dolar) %82'sini oluşturan, ihracatı en çok artması beklenen ürünler verilmiştir. İhracatı en fazla artması beklenen ürün, 684 milyon dolar ile buğdaydır. Buğdayı, 434 milyon dolar artış ile etil alkol ve damıtılarak elde edilmiş likör ve diğer alkollü içkiler, 421 milyon dolar artışla diğer gıda müstahzarları, 248 milyon dolar artış ile arpa, 151 milyon dolar artış ile homonize edilmiş tütün ve tütün yerine geçen madde hülusalaları ve esansları, 148 milyon dolar artış ile peynir, 123 milyon dolar artış ile hayvan gıdası olarak kullanılan müstahzarlar, 115 milyon dolar artış ile ayçiçeği tohumu, 108 milyon dolar artış ile tereyağı ve 107 milyon dolar artış ile patates unu izlemektedir.

Çizelge 6.27. AB'nin ürün bazında ihracatı en çok artan ürünleri

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İhracat (Milyon \$, 2013)	İhracat (Milyon \$, 2013)	Değişim (Milyon \$, 2013)	Değişim (%)
1001	Buğday	7.607	8.292	684	8,99
2208	Etil alkol, likör ve diğer alkollü içkiler	12.777	13.211	434	3,39
2106	Diğer gıda müstahzarları	6.183	6.604	421	6,80
1003	Arpa	2.001	2.249	248	12,39
2403	Homonize edilmiş tütün	1.098	1.249	151	13,73
406	Peynir	4.911	5.059	148	3,01
2309	Hayvan gıdası olarak kullanılan müstahzarlar	3.731	3.854	123	3,29
1206	Ayçiçeği tohumu	682	797	115	16,92
405	Tereyağı	700	809	108	15,46
1005	Patates unu	1.312	1.419	107	8,16
402	Süt, krema	3.981	4.067	86	2,16
1701	Kamış/pancar şekeri	858	942	83	9,71
808	Elma, armut ve ayva	1.463	1.540	77	5,29
1806	Çikolata ve kakaolu gıda müstahzarları	4.178	4.248	69	1,66
1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi	3.768	3.830	62	1,64
2401	Yaprak tütün ve tütün döküntüleri	996	1.058	62	6,21
102	Canlı büyükbaş hayvanlar	704	762	58	8,25
1901	Malt hılasası; un, nişasta	4.866	4.920	54	1,11
1507	Soya yağı ve fraksiyonları	966	1.012	45	4,67
701	Patates	658	699	41	6,28
2204	Üzüm şarabı	10.994	11.036	41	0,37
2004	Konserve veya dondurulmuş diğer sebzeler	927	968	41	4,39
2402	Sigara ve puro	3.216	3.256	40	1,24

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

Çizelge 6.28'de AB'nin toplam ithalatındaki değişimin (yaklaşık 835 milyon dolar) %96'sını oluşturan, ithalatı en çok artması beklenen ürünler verilmiştir. İthalatı en çok artması beklenen ürünler sırasıyla, 313 milyon dolar artışla zeytinyağı, 167 milyon dolar artışla domates, 55 milyon dolar artışla şeker kamışı ve pancar şekeri, 31 milyon dolar artışla ekmek, pasta, kek, bisküvi vb. 30,9 milyon dolar artış ile turunçgiller, 27,6 milyon dolar artışla diğer kabuklu meyveler, 25 milyon dolar artışla diğer sebzeler, 16,8 milyon dolar artışla diğer meyveler ve 15,5 milyon dolar artışla kakao içermeyen şeker mamülleri.

Çizelge 6.28. AB'nin ürün bazında ithalatı en çok artan ürünleri

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İthalat (Milyon \$, 2013)	İthalat (Milyon \$, 2013)	Değişim (Milyon \$, 2013)	Değişim (%)
1509	Zeytinyağı	500	813	313	62,54
702	Domates	460	627	167	36,27
1701	Kamış/pancar şekeri	3.092	3.147	55	1,79
1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi	738	769	31	4,22
805	Turunçgiller	2.018	2.049	31	1,53
802	Diğer kabuklu meyveler	4.000	4.028	28	0,69
709	Diğer sebzeler	998	1.023	25	2,50
810	Diğer meyveler	971	988	17	1,73
1704	Kakao içermeyen şeker mamulleri	371	386	15	4,17
1602	Hazırlanmış veya konserve edilmiş et	1.965	1.977	12	0,60
2106	Diğer gıda müstahzarları	1.911	1.922	11	0,58
701	Patates	232	244	11	4,77
2009	Meyve ve sebze suları	2.762	2.772	11	0,39
2007	Reçel, jöle, marmelat, meyve püresi	153	164	10	6,73
603	Çiçek ve çiçek tomurcukları	1.272	1.282	10	0,79
1902	Makarna	459	468	9	2,02
1006	Pirinç	1.246	1.255	9	0,70
1904	Hububat	109	116	7	6,74
2002	Konserve domates	273	280	7	2,63
1806	Çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları	713	720	7	62,54
804	Hurma, incir, ananas, avokado, mango	2.120	2.127	7	36,27
707	Hıyarlar ve kornişonlar	30	37	6	1,79
404	Diğer peynir ve süt ürünleri	41	47	6	4,22

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

AB'nin başlıca ihracat kalemlerinde ülkelere göre ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler EK-16'daki şekillerde verilmiştir. STA sonrasında AB'nin ihracatında ticaret saptırıcı etki nedeniyle genel olarak ABD, Orta Doğu, Rusya, Ukrayna ve diğer dünya ülkelerine ihracat azalacaktır. Türkiye'ye ve Tunus'a yapılan buğday ihracatı artışına karşın Orta Doğu, Afrika-Karayip-Pasifik ülkeleri, Cezayir ve Mısır'a ihracatta azalış; Türkiye, Cezayir, Lübnan'a yapılacak peynir ihracatı artışına karşın ABD, EFTA, Orta Doğu, Rusya ve diğer dünya ülkelerine ihracatta azalış; Türkiye ve Tunus'a arpa ihracatında artışa karşın Orta Doğu ülkelerine ihracatta azalış; Türkiye'ye ekim amacıyla kullanılan tohum, meyve ve sporlar ihracatında artışa karşın ABD, Rusya, Orta Doğu ve diğer dünya ülkelerine ihracatta azalış, Türkiye ve Fas'a kahve ihracatında artış karşısında ABD, EFTA, Rusya, Ukrayna ve diğer dünya ülkelerine ihracatta azalış, Türkiye'ye mısır ihracatında artışa karşın Ukrayna, Rusya ve diğer dünya ülkelerine ihracatta azalış; Türkiye, Cezayir, Fas ve

Tunus'a canlı büyükbaş hayvan ihracatında artışa karşın Rusya, Orta Doğu, İsrail, Lübnan ve diğer dünya ülkelerine ihracatta azalış; Türkiye'ye ayçiçeği ihracatında artışa karşın Ukrayna, Rusya ve Hindistan-Pakistan'a ihracatta azalış; Türkiye, Cezayir ve Tunus'a hayvan gıdası olarak kullanılan müstahzarlar ihracatında artışa karşın ASEAN, EFTA, Rusya ve diğer dünya ülkelerine ihracatta azalış; Türkiye, Cezayir ve Tunus'a kamış/pancar şekeri ihracatında artışa karşın Afrika-Karayip-Pasifik, EFTA, İsrail, Orta Doğu ve diğer dünya ülkelerine ihracatta azalış; Türkiye, Cezayir ve Fas'a tarifenin başka yerinde belirtilmeyen meyve ve yenilen diğer bitki parçalarının konserveleri ihracatında artışa karşın ABD, ASEAN, Rusya, Orta Doğu ve diğer dünya ülkelerine ihracatta azalış; Lübnan, Fas ve Türkiye'ye süt ve krema ihracatında artışa karşın Afrika-Karayip-Pasifik, Çin, Orta Doğu, Rusya ve diğer dünya ülkelerine ihracatta azalış; Cezayir'e çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarlarında artışa karşın ABD, EFTA, Orta Doğu, Rusya ve diğer dünya ülkelerine ihracatta azalış; Cezayir ve Tunus'a soya yağı ihracatında artışa karşın Afrika-Karayip-Pasifik, Fas, Güney Afrika ve Orta Doğu ülkelerine ihracatta azalış; Cezayir'e sebze (kaynatılmış, dondurulmuş) ihracatında artış karşılığında ABD, EFTA, Orta Doğu, Rusya ve diğer dünya ülkelerine ihracatta azalış; Cezayir, İsrail ve Lübnan'a ekmek, pasta, kek, bisküvi ve diğer ekmekçi mamuller ihracatında artışa karşın EFTA ve ABD'ye ihracatta azalış; Cezayir'e elma, armut ve ayva ihracatında artışa karşın Rusya ve Orta Doğu ülkelerine ihracatta azalış; Cezayir'e yapılacak homonize edilmiş tütün ihracatında artışa karşın EFTA, Türkiye ve diğer dünya ülkelerine ihracatta azalış; Fas'a yapılacak zeytinyağı ihracatı artışına karşın ABD, MERCOSUR ve diğer dünya ülkelerine ihracatta azalış; Fas, İsrail ve Tunus'a malt hülasesi ihracatında artışa karşın Afrika-Karayip-Pasifik ve Çin'e ihracatta azalış; İsrail'e yapılacak süt, krema (konsantre edilmiş, ilave şeker veya diğer tatlandırıcı madde içerenler) ihracatında artışa karşın ASEAN, Afrika-Karayip-Pasifik ve Orta Doğu ülkelerine ihracatta azalış; İsrail'e yapılacak patates ihracatında artışa karşın Afrika-Karayip-Pasifik, EFTA, Mısır, Rusya, Orta Doğu ve diğer dünya ülkelerine ihracatta azalış; Lübnan ve Ürdün'e tütün/tütün yerine geçen maddelerden puolar, sigarillolar ve sigaralar ihracatında artışa karşın Orta Doğu ve diğer dünya ülkelerine ihracatta azalış; Ürdün'e yapılacak yaprak tütün ihracatında artışa karşın ABD, ASEAN, Afrika-Karayip-Pasifik, Rusya ve diğer dünya ülkelerine ihracatta azalış; Mısır'a yapılacak Etil alkol (alkol derecesi < %80, taşıyıcı edilmemiş) ve damıtılarak elde edilmiş likör ve diğer alkollü içkiler ve tarifenin başka yerinde yer almayan gıda müstahzarları ihracatında artışa karşın diğer

tüm ülkelere ihracatta azalış; tüm APÜ'ye domuz eti ihracatında artışa karşın Çin, Rusya ve diğer dünya ülkelerine ihracatta azalış; tüm APÜ'ye malt, diğer sebzeler (sirke/asetik asitten başka usulde hazırlanmış veya konserve edilmiş, dondurulmuş), diğer sebzeler (sirke/asetik asitten başka usulde hazırlanmış veya konserve edilmiş, dondurulmamış) ihracatında artışa karşın diğer tüm ülkelere ihracatta azalış gerçekleşmesi beklenmektedir.

Ticaret saptırıcı etkinin pozitif ve ticaret yaratıcı etkiden daha fazla olduğu ürünler, etil alkol (alkol derecesi < %80, tağyir edilmemiş) ve damıtılarak elde edilmiş likör ve diğer alkollü içkiler, arpa, mısır ve süttten elde edilen yağlardır. Diğer ürünlerde ise ticaret yaratıcı etki baskındır.

AB'nin başlıca ithalat kalemlerinde ülkelere göre ticaret saptırıcı ve ticaret yaratıcı etkiler EK-17'deki şekillerde verilmiştir. AB'nin Türkiye'den ithalatında ticaret saptırıcı etki nedeniyle ekmek, pasta, kek, bisküvi ve diğer ekmekçi mamullerin ABD, ASEAN, Çin ve EFTA'dan; hububat veya hububat ürünlerinin kabartılması veya kavrulması suretiyle elde edilen gıda mamullerinde EFTA, ASEAN ve ABD'den; makarnalarda Çin, EFTA ve ASEAN'dan; buğdayda ABD, Kanada, MERCOSUR ve Rusya'dan; çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarlarında EFTA'dan; meyve ve sebze sularında MERCOSUR'dan, diğer kabuklu meyvelerde ABD ve Orta Doğu ülkelerinden; üzümde Güney Amerika ve Güney Afrika'dan; muzda Afrika-Karayip-Pasifik, Güney Amerika ve Orta Amerika ülkelerinden, sular ve alkolsüz içeceklerde EFTA'dan; tarifenin başka yerinde yer almayan gıda müstahzarlarında ABD ve EFTA'dan, tarifenin başka yerinde belirtilmeyen meyve ve yenilen diğer bitki parçalarının konservelerinde ABD, ASEAN ve Çin'den; kakao içermeyen şeker mamüllerinde Çin, EFTA, ABD ve ASEAN'dan; reçel, jöle, marmelat, meyve püresinde (pişirilerek hazırlanmış) EFTA ve diğer dünya ülkelerinden, konserve domateste Çin ve ABD'den; peynirde EFTA ve Avustralya - Yeni Zelanda'dan ithalat azalacaktır. AB'nin Türkiye ve Tunus'tan kavun ve karpuz ithalatında ticaret saptırıcı etki nedeniyle artış karşılığında MERCOSUR, Orta Amerika ve Fas'tan ithalat azalacaktır.

AB'nin Cezayir'den yapacağı kamış/pancar şekeri ithalatında ticaret saptırıcı etki nedeniyle artış karşılığında Afrika-Karayip-Pasifik ve MERCOSUR'dan ithalat azalacaktır. AB'nin ticaret saptırıcı etki nedeniyle Tunus'tan yapacağı hurma, incir, ananas, avokado ve

guava armudu ve mango ithalatında artış karşılığında Orta Amerika ve Güney Amerika ülkelerinden; bitkisel yağların arta kalan küspe ve katı atıklarda artış karşılığında Ukrayna, Rusya ve ASEAN'dan; piper, capsicum ve pimenta cinsi biberlerde artış karşılığında ASEAN, Çin, Hindistan-Pakistan ve MERCOSUR ülkelerinden ithalat azalacaktır.

AB'nin ticaret saptırıcı etki nedeniyle Mısırdan yapacağı pirinç ithalatındaki artış, ASEAN ve Hindistan-Pakistan'dan yapacağı ithalatta azalışa neden olacaktır. AB'nin ticaret saptırıcı etki nedeniyle Tunus'ta yaptığı kurutulmuş sebze ithalatındaki artış karşılığında Çin, ABD ve Hindistan-Pakistan'dan ithalat azalacaktır.

AB'nin İsrail'den ithalatında ticaret saptırıcı etki nedeniyle artış karşılığında buket yapmaya elverişli veya süs amacına uygun kesme çiçek ve çiçek tomurcuklarında Güney Amerika ve Afrika-Karayip-Pasifik ülkelerinden; hazırlanmış veya konserve edilmiş ette ASEAN ve MERCOSUR ülkelerinden; patatesten Mısır'dan ithalatı azalacaktır.

AB'nin Lübnan ve İsrail'den taze üzüm şarabı ithalatında ticaret saptırıcı etki nedeniyle artış karşılığında ABD, Avustralya- Yeni Zelanda, Güney Afrika ve Güney Amerika ülkelerinden ithalat azalacaktır. AB'nin Türkiye ve İsrail'den turunçgiller ithalatındaki ticaret saptırıcı etki nedeniyle artış, MERCOSUR ve Güney Amerika ülkelerinden ithalatta azalışa neden olacaktır. AB'nin Fas ve Türkiye'den diğer sebzeler ithalatında ticaret saptırıcı etki nedeniyle artış, Güney Amerika ve İsrail'den ithalatta azalışa neden olacaktır. AB'nin Fas ve Mısır'dan diğer meyveler ithalatında ticaret saptırıcı etki nedeniyle artış karşılığında Avustralya-Yeni Zelanda ve Güney Amerika ülkelerinde ithalat azalacaktır. AB'nin Tunus ve Cezayir'den ekim amacıyla kullanılan tohum, meyve ve sporlar ithalatında artış, ABD, Avustralya - Yeni Zelanda, Çin ve Güney Amerika'dan ithalatın azalmasına neden olacaktır. AB'nin Tunus ve Türkiye'den zeytinyağı ithalatında artış diğer tüm ülkelerden ithalatının azalmasına neden olacaktır.

AB'nin ithalatında ticaret saptırıcısının baskın olduğu yani STA sonrasında ticaret saptırıcı etki nedeniyle toplam ithalatının azaldığı tek ürün ise peynirdir. Diğer tüm ürünlerin ithalatında ise net etkiye, daha önce de belirtildiği gibi ticaret yaratıcı etki yön vermektedir.

6.2.1 AB - Cezayir tarımsal ürün ticaretinde değişimler

Serbest ticaret anlaşması sonrasında AB'nin Cezayir'e yapacağı ihracatta yaklaşık 572 milyon dolarlık artış gerçekleşmesi beklenmektedir. Çizelge 6.29'da Cezayir'e ihracatı en çok artması beklenen ve toplam ihracat artışının %86'sını oluşturan ürünler verilmiştir. En fazla artış göstermesi beklenen ürünler sırasıyla yaklaşık 115 milyon dolar artışla homonize edilmiş tütün; 66 milyon dolar artışla peynir; 53 milyon dolar artışla şeker kamışı ve pancar şekeri; 46,5 milyon dolar artışla elma, armut ve ayva; 22 milyon dolar artışla buğday; 21,6 milyon dolar artışla soya yağı; 20 milyon dolar artışla diğer gıda müstahzarları; 19,5 milyon dolar artışla arpa ve 19,4 milyon dolar artışla canlı büyükbaş hayvanlardır.

Çizelge 6.29. AB'nin Cezayir'e yapacağı ihracattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İhracat (Bin \$, 2013)	İhracat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
2403	Homonize edilmiş tütün	273.090	387.970	114.880	42,07
0406	Peynir	97.048	162.953	65.905	67,91
1701	Kamış/pancar şekeri	89.333	142.532	53.199	59,55
0808	Elma, armut ve ayva	83.236	129.771	46.536	55,91
1001	Buğday	1.613.669	1.635.716	22.047	1,37
1507	Soya yağı	299.496	321.109	21.614	7,22
2106	Diğer gıda müstahzarları	109.354	129.404	20.050	18,33
1003	Arpa	82.049	101.591	19.542	23,82
0102	Canlı büyükbaş hayvanlar	168.639	188.077	19.438	11,53
0402	Süt, krema	362.583	377.468	14.885	4,11
1806	Çikolata ve kakao içeren diğer gıda müst.	56.651	71.296	14.645	25,85
2309	Hayvan gıdası olarak kullanılan müst.	72.283	85.373	13.090	18,11
0710	Sebze (pişirilmiş, dondurulmuş)	27.400	39.879	12.479	45,54
1107	Malt	15.349	25.067	9.719	63,32
0805	Turunçgiller	22.003	31.712	9.709	44,13
1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi	35.703	43.427	7.724	21,63
2103	Soslar ve müstahzarları	34.837	41.125	6.288	18,05
1517	Margarin	14.967	21.062	6.095	40,72
2008	Diğer meyve konserveleri	12.785	18.786	6.001	46,94
0701	Patates	74.162	79.218	5.056	6,82
0809	Kayısı, kiraz, şeftali, erik	15.142	19.907	4.765	31,47

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

Serbest ticaret anlaşması sonrasında AB'nin Cezayir'den yapacağı ithalatta yaklaşık 73,5 milyon dolarlık bir artış gerçekleşmesi beklenmektedir. Çizelge 6.30'da Cezayir'den ithalatı en çok artması beklenen ve toplam ithalat artışının yaklaşık %99'unu oluşturan ürünler

verilmiştir. Cezayir’den ithalatı en çok artması beklenen ürün 71,4 milyon dolarlık artışla kamış/pancar şekeridir. Kamış/pancar şekerindeki bu artış, Cezayir’den yapılacak toplam ithalatın yaklaşık %97’sini oluşturmaktadır. İthalatı en fazla artış göstermesi beklenen diğer ürünler ise sırasıyla 937 bin dolarlık artışla süt ve krema; 416 bin dolarlık artışla hurma, incir, ananas, avokado, mango ve 177 bin dolarlık artışla diğer sebzelerdir.

Çizelge 6.30. AB’nin Cezayir’den yapacağı ithalattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İthalat (Bin \$, 2013)	İthalat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
1701	Kamış/pancar şekeri	84.962	156.391	71.429	84,07
0402	Süt, krema (şeker veya tatlandırıcı içeren)	3.869	4.806	937	24,23
0804	Hurma, incir, ananas, avokado, mango	21.391	21.807	416	1,95
0709	Diğer sebzeler	2.206	2.383	177	8,02
1703	Şeker ekstraksiyonundan elde edilen melaslar	2.187	2.271	84	3,85
1509	Zeytinyağı	119	197	78	65,83
1902	Makarna	615	681	67	10,83
2309	Hayvan gıdası olarak kullanılan müstahzarlar	161	213	52	32,59
2306	Bitkisel yağların üretiminden arta kalan atıklar	439	490	50	11,46
1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi	242	272	30	12,23

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

6.2.2. AB - Fas tarımsal ürün ticaretinde değişimler

Serbest ticaret anlaşması sonrası AB’nin Fas’a yapacağı ihracatta yaklaşık 311 milyon dolarlık artış gerçekleşmesi beklenmektedir. Fas’a yapılacak ihracatta en fazla artış göstermesi beklenen ve toplam ihracat artışının yaklaşık %89’unu oluşturan ürünler Çizelge 6.31’de gösterilmektedir. İhracatı en fazla artış göstermesi beklenen ürün 143,6 milyon dolar ile buğdaydır. Buğdayı, 16,7 milyon dolar artışla peynir; 14,8 milyon dolar artışla zeytinyağı; 12,3 milyon dolar artışla canlı büyükbaş hayvan; 11,4 milyon dolar artışla dondurulmuş sığır eti; 9,7 milyon dolar artışla şeker veya tatlandırıcı içeren süt ve krema; 9 milyon dolar artışla elma armut ve ayvadır.

Çizelge 6.31. AB'nin Fas'a yapacağı ihracattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İhracat (Bin \$, 2013)	İhracat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
1001	Buğday	612.274	755.904	143.630	23,46
0406	Peynir	37.935	54.657	16.722	44,08
1509	Zeytinyağı	11.942	26.759	14.816	124,06
0102	Canlı büyükbaş hayvanlar	33.188	45.472	12.284	37,01
0202	Dondurulmuş sığır eti	6.724	18.097	11.373	169,13
0402	Süt ve krema (şeker veya tatlandırıcı içeren)	15.311	25.007	9.697	63,33
0808	Elma, armut ve ayva	11.224	20.282	9.058	80,70
0405	Tereyağı	9.476	17.344	7.868	83,02
2401	Yaprak tütün	33.122	40.352	7.231	21,83
0401	Süt ve krema	3.632	9.546	5.914	162,82
2204	Üzüm şarabı	12.768	18.186	5.419	42,44
1514	Rep, kolza, hardal yağı	9.372	14.305	4.933	52,64
2106	Diğer gıda müstahzarları	39.607	43.820	4.213	10,64
2008	Diğer meyve konserveleri	7.614	11.781	4.167	54,73
2005	Konserve edilmiş diğer sebzeler (dondurulmamış)	6.736	10.696	3.960	58,79
1507	Soya yağı	140.420	144.202	3.782	2,69
1901	Un, nişasta ve malt esaslı müstahzarlar	32.147	35.505	3.357	10,44
1806	Çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları	15.171	18.528	3.357	22,13
2004	Konserve edilmiş diğer sebzeler (dondurulmuş)	8.759	12.065	3.306	37,75
1006	Pirinç	1.593	4.848	3.255	204,30

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

Serbest ticaret anlaşması sonrası AB'nin Fas'tan yapacağı ithalatta yaklaşık 163 milyon dolarlık bir artış gerçekleşmesi beklenmektedir. Çizelge 6.32'de serbest ticaret anlaşması sonrası en fazla artış göstermesi beklenen ve toplam ithalat artışının yaklaşık %99'unu oluşturan ürünler gösterilmektedir. Buna göre ithalatı en fazla artacak ürün 140 milyon dolarla domatestir. Domates ithalatındaki bu artış Fas'tan yapılacak ithalattaki artışın yaklaşık %86'sını oluşturmaktadır. İthalatında en fazla artış gerçekleşmesi beklenen diğer ürünler ise sırasıyla 7,8 milyon dolar artışla diğer sebzeler; 7,3 milyon dolar artışla diğer meyveler; 2,6 milyon dolar artışla turunçgiller; 1,9 milyon dolar artışla hıyarlar ve kornişonlar ve 1,7 milyon dolar artışla zeytinyağıdır.

Çizelge 6.32. AB'nin Fas'tan yapacağı ithalattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İthalat (Bin \$, 2013)	İthalat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
0702	Domates	376.130	516.224	140.094	37,25
0709	Diğer sebzeler	173.553	181.395	7.842	4,52
0810	Diğer meyveler	85.640	92.929	7.289	8,51
0805	Turunçgiller	129.635	132.243	2.608	2,01
0707	Hıyarlar ve kornişonlar	6.851	8.810	1.959	28,60
1509	Zeytinyağı	5.125	6.854	1.729	33,73
0701	Patates	13.284	13.600	316	2,38
1510	Zeytinden elde edilen diğer sıvı yağlar	6.335	6.564	229	3,62
0807	Kavun ve karpuz	72.258	72.468	210	0,29
1902	Makarna	12.764	12.966	202	1,59
1701	Kamış/pancar şekeri	192	353	161	83,69

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

6.2.3. AB - İsrail tarımsal ürün ticaretinde değişimler

Serbest ticaret anlaşması sonrası AB'nin İsrail'e yapacağı ihracatta yaklaşık 212 milyon dolarlık artış gerçekleşmesi beklenmektedir. İsrail'e yapılacak ihracatta en fazla artış göstermesi beklenen ve toplam ihracat artışının yaklaşık %96'sını oluşturan ürünler Çizelge 6.33'te gösterilmektedir. En fazla artış 86 milyon dolarla buğday ihracatında gerçekleşecektir. Buğdayı sırasıyla, 43,7 milyon dolarla şeker veya tatlandırıcı içeren süt ve krema; 14,8 milyon dolarla patates; 9,1 milyon dolarla diğer gıda müstahzarları; 8,8 milyon dolarla tereyağı; 5,9 milyon dolarla rep, kolza, hardal yağı ve 5,5 milyon dolarla ekmek, pasta, kek, bisküvi izlemektedir.

Çizelge 6.33. AB'nin İsrail'e yapacağı ihracattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İhracat (Bin \$, 2013)	İhracat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
1001	Buğday	60.725	146.747	86.022	141,66
0402	Süt, krema (şeker veya tatlandırıcı madde içerenler)	28.601	72.374	43.773	153,05
0701	Patates	27.528	42.332	14.804	53,78
2106	Diğer gıda müstahzarları	72.651	81.794	9.143	12,58
0405	Tereyağı	4.077	12.911	8.834	216,66
1514	Rep, kolza, hardal yağı	42.726	48.656	5.930	13,88
1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi	79.665	85.170	5.505	6,91
0406	Peynir	16.509	19.359	2.849	17,26
1806	Çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları	94.291	97.072	2.781	2,95
2203	Bira	26.444	29.223	2.780	10,51
1901	Un, nişasta ve malt esaslı müstahzarlar	59.687	62.235	2.548	4,27
1904	Hububattan elde edilen gıda mamülleri	30.967	33.507	2.541	8,20
2309	Hayvan gıdası olarak kullanılan müstahzarlar	43.935	46.474	2.539	5,78
1509	Zeytinyağı	10.528	12.728	2.200	20,90
0710	Dondurulmuş sebze	8.312	10.489	2.177	26,19
1704	Kakao içermeyen şeker mamulleri	32.245	34.364	2.119	6,57
2003	Mantar (konserve)	15.505	17.375	1.870	12,06
2005	Diğer sebzeler (dondurulmamış)	9.938	11.269	1.331	13,40
2001	Sebze, meyve, sert kabuklu meyve (konserve)	2.784	3.831	1.047	37,62
2007	Reçel, jöle, marmelat, meyve püresi	9.820	10.822	1.002	10,20
2403	Homonize edilmiş tütün	11.991	12.993	1.002	8,35

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

Serbest ticaret anlaşması sonrasında AB'nin İsrail'den yapacağı ithalatta yaklaşık 43,6 milyon dolarlık bir artış gerçekleşmesi beklenmektedir. Çizelge 6.34'te İsrail'den ithalatı en çok artması beklenen ve toplam ithalat artışının yaklaşık %92'sini oluşturan ürünler gösterilmektedir. İthalatı en fazla artması beklenen ürünler yaklaşık 8,1 milyon dolarla turunçgiller; 7,7 milyon dolarla patates; 5,9 milyon dolarla hazırlanmış veya konserve edilmiş et; 5,5 milyon dolarla çiçek ve çiçek tomurcukları; 4,5 milyon dolarla domates; 2,6 milyon dolarla diğer sebzeler ve 2,4 milyon dolarla diğer süt ürünleridir.

Çizelge 6.34. AB'nin İsrail'den yapacağı ithalattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İthalat (Bin \$, 2013)	İthalat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
0805	Turunçgiller	118.574	126.644	8.070	6,81
0701	Patates	110.005	117.663	7.658	6,96
1602	Hazırlanmış veya konserve edilmiş et	15.026	20.931	5.904	39,29
0603	Çiçek ve çiçek tomurcukları	58.693	64.148	5.455	9,29
0702	Domates	11.063	15.574	4.511	40,77
0709	Diğer sebzeler	164.225	166.840	2.615	1,59
0404	Diğer süt ürünleri	5.816	8.179	2.363	40,62
2009	Meyve ve sebze suları	70.137	72.102	1.964	2,80
0207	Kümes hayvanlarının etleri	14.808	15.743	936	6,32
1701	Kamış/pancar şekeri	1.023	1.878	856	83,69

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

6.2.4. AB - Lübnan tarımsal ürün ticaretinde değişimler

Serbest ticaret anlaşması sonrası AB'nin Lübnan'a yapacağı ihracatta yaklaşık 149 milyon dolarlık bir artış gerçekleşmesi beklenmektedir. Lübnan'a yapılacak ihracatta en fazla artış göstermesi beklenen ve toplam ihracat artışının yaklaşık %90'ını oluşturan ürünler Çizelge 6.35'te gösterilmektedir. İhracatı en fazla artış göstermesi beklenen ürünler sırasıyla 39 milyon dolar artışla peynir; 10,7 milyon dolar artışla diğer gıda müstahzarları; 9,65 milyon dolarlık artışla etil alkol, likör ve diğer alkollü içecekler; 9,55 milyon dolarlık artışla çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları; 7,2 milyon dolarlık artışla tütün, puro ve sigara; 6,2 milyon dolarlık artışla canlı büyükbaş hayvan ve 6,14 milyon dolarlık artışla süt ve kremadır.

Çizelge 6.35. AB'nin Lübnan'a yapacağı ihracattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İhracat (Bin \$, 2013)	İhracat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
0406	Peynir	71.099	110.347	39.247	55,20
2106	Diğer gıda müstahzarları	63.620	74.278	10.658	16,75
2208	Etil alkol, likör ve diğer alkollü içkiler	105.521	115.167	9.646	9,14
1806	Çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları	43.501	53.050	9.548	21,95
2402	Tütün,purolar ve sigaralar	103.808	110.969	7.161	6,90
0102	Canlı büyükbaş hayvanlar	130.892	137.091	6.199	4,74
0401	Süt ve krema	9.523	15.666	6.142	64,50
1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi	37.497	42.961	5.465	14,57
2204	Üzüm Şarabı	14.211	19.572	5.361	37,73
0402	Süt ve krema (şeker veya tatlandırıcı içeren)	91.747	96.138	4.391	4,79
2004	Diğer sebzeler (dondurulmuş)	4.104	8.325	4.222	102,88
1701	Kamış/pancar şekeri	39.201	42.569	3.368	8,59
2005	Diğer sebzeler (dondurulmamış)	4.978	7.712	2.734	54,92
1602	Hazırlanmış veya konserve edilmiş et	23.742	26.464	2.722	11,47
1005	Mısır	58.425	61.092	2.668	4,57
1512	Ayçiçeği, aspir, pamuk tohumu yağları	5.768	7.932	2.164	37,51
0409	Doğal bal	531	2.385	1.854	349,34
0602	Diğer canlı bitkiler	12.570	14.365	1.795	14,28
0701	Patates	25.676	27.426	1.750	6,82
2202	Mineral sular ve tatlandırıcılı diğer içecekler	10.796	12.493	1.697	15,72
0710	Dondurulmuş sebze	3.144	4.796	1.652	52,56
2203	Biralar	4.700	6.307	1.607	34,20
0810	Diğer meyveler	1.799	3.320	1.521	84,53

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

Serbest ticaret anlaşması sonrasında AB'nin Lübnan'dan yapacağı ithalatta yaklaşık 2 milyon dolarlık bir artış gerçekleşmesi beklenmektedir. Çizelge 6.36'da İsrail'den ithalatı en çok artması beklenen ve toplam ithalat artışının yaklaşık %88'ini oluşturan ürünler gösterilmektedir. İthalatı en fazla artacak ürün 1.1 milyon dolarlık artışla zeytinyağıdır. Zeytinyağındaki bu artış, toplam ithalattaki artışın yaklaşık %56'sını oluşturmaktadır. İthalatı en fazla artış göstermesi beklenen diğer ürünler ise sırasıyla 226 bin dolar artışla şeker kamışı ve pancar şekeri; 218 bin dolar artışla üzüm şarabı; 152 bin dolar artışla mineral sular ve tatlandırıcılı içecekler ve 52 bin dolarlık artışla elma, armut ve ayvadır.

Çizelge 6.36. AB'nin Lübnan'dan yapacağı ithalattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İthalat (Bin \$, 2013)	İthalat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
1509	Zeytinyağı	2.254	3.388	1.133	50,28
1701	Kamış/pancar şekeri	270	495	226	83,69
2204	Üzüm şarabı	6.467	6.686	218	3,38
2202	Mineral sular ve tatlandırıcı içecekler	3.210	3.362	152	4,72
0808	Elma, armut ve ayva	654	706	52	7,94

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

6.2.5. AB - Mısır tarımsal ürün ticaretinde değişimler

Serbest ticaret anlaşması sonrası AB'nin Mısır'a yapacağı ihracatta yaklaşık 485 milyon dolarlık bir artış gerçekleşmesi beklenmektedir. Lübnan'a yapılacak ihracatta en fazla artış göstermesi beklenen ve toplam ihracat artışının yaklaşık %93'ünü oluşturan ürünler Çizelge 6.37'de gösterilmektedir. İhracatı en fazla artış göstermesi beklenen ürünler sırasıyla 345 milyon dolarlık artışla etil alkol, likör ve diğer alkollü içecekler olup, bu artış toplam ihracattaki artışın %71'ini oluşturmaktadır. İhracatı en fazla artış göstermesi beklenen diğer ürünler ise yaklaşık 109 milyon dolarlık artışla diğer gıda müstahzarları; 13 milyon dolarlık artışla homonize edilmiş tütün; 6,2 milyon dolarlık artışla vermut ve diğer taze üzüm şarpları; 3,1 milyon dolarlık artışla çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları; 2,6 milyon dolarlık artışla ekmek, pasta, kek, bisküvi; 2,1 milyon dolarlık artışla patates ve 1,2 milyon dolarlık artışla biradır.

Çizelge 6.37. AB'nin Mısır'a yapacağı ihracattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İhracat (Bin \$, 2013)	İhracat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
2208	Etil alkol, likör ve diğer alkollü içkiler	24.943	370.147	345.204	1383,99
2106	Diğer gıda müstahzarları	50.049	158.890	108.842	217,47
2403	Homonize edilmiş tütün	46.551	59.595	13.044	28,02
2205	Vermut ve diğer taze üzüm şarapları	265	6.479	6.213	2341,68
1806	Çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları	29.173	32.298	3.125	10,71
1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi	16.851	19.491	2.640	15,67
0701	Patates	106.730	108.839	2.109	1,98
2203	Bira	117	1.300	1.184	1015,68
2309	Hayvan gıdası olarak kullanılan müstahzarlar	31.690	32.400	710	2,24
1901	Un, nişasta ve malt esaslı müstahzarlar	74.963	75.648	685	0,91
1704	Kakao içermeyen şeker mamulleri	4.846	5.508	662	13,66
2206	Fermente edilmiş diğer içkiler	17	567	551	3307,98
1507	Soya yağı	19.459	19.982	524	2,69

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

Serbest ticaret anlaşması sonrasında AB'nin Mısır'dan yapacağı ithalatta yaklaşık 22 milyon dolarlık bir artış gerçekleşmesi beklenmektedir. Çizelge 6.38'de Mısır'dan ithalatı en çok artması beklenen ve toplam ithalat artışının yaklaşık %98'ini oluşturan ürünler gösterilmektedir. İthalatı en fazla artacak ürün 10 milyon dolarlık artışla pirinçtir. İthalatı en fazla artış göstermesi beklenen diğer ürünler ise 4,8 milyon dolar artışla diğer meyveler; 2,2 milyon dolar artışla patates; 1,9 milyon dolar artışla zeytinyağı; 1,7 milyon dolarlık artışla diğer sebzeler ve 874 bin dolarlık artışla domatestir.

Çizelge 6.38. AB'nin Mısır'dan yapacağı ithalattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İthalat (Bin \$, 2013)	İthalat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
1006	Pirinç	39.883	49.946	10.062	25,23
0810	Diğer meyveler	39.424	44.201	4.776	12,12
0701	Patates	94.131	96.370	2.238	2,38
1509	Zeytinyağı	5.736	7.670	1.935	33,73
0709	Diğer sebzeler	14.071	15.731	1.660	11,80
0702	Domates	2.515	3.389	874	34,74
0703	Soğan, sarımsak, pırasa	72.033	72.270	238	0,33

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

6.2.6. AB - Suriye tarımsal ürün ticaretinde değişimler

Serbest ticaret anlaşması sonrası AB'nin Suriye'ye yapacağı ihracatta yaklaşık 73 milyon dolarlık artış gerçekleşmesi beklenmektedir. Suriye'ye yapılacak ihracatta en fazla artış gerçekleşmesi beklenen ürünler Çizelge 6.39'da gösterilmektedir. Bu ürünler sırasıyla 62,8 milyon dolarlık artışla buğday; 2,9 milyon dolar artışla şeker kamışı ve pancar şekeri; 1,9 milyon dolarlık artışla peynir; 1,2 milyon dolarlık artışla ekmek, pasta, kek, bisküvi ve 1 milyon dolarlık artışla diğer gıda müstahzarlarıdır.

Çizelge 6.39. AB'nin Suriye'ye yapacağı ihracattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İhracat (Bin \$, 2013)	İhracat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
1001	Buğday	266.843	329.598	62.755	23,52
1701	Kamış/pancar şekeri	27.285	30.185	2.900	10,63
0406	Peynir	1.457	3.328	1.871	128,44
1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi	1.621	2.788	1.166	71,94
2106	Diğer gıda müstahzarları	7.844	8.865	1.021	13,02
2402	Tütün, purolar ve sigaralar	3.248	4.121	873	26,87
0701	Patates	17.472	18.325	853	4,88
0207	Kümes hayvanlarının etleri	3.233	3.969	736	22,77
1517	Margarin	1.716	2.334	618	36,02
2007	Reçel, jöle, marmelat, meyve püresi	770	1.303	533	69,25

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

Serbest ticaret anlaşması sonrasında AB'nin Suriye'den yapacağı ithalatta yaklaşık 2,7 milyon dolarlık bir artış gerçekleşmesi beklenmektedir. Çizelge 6.40'ta Suriye'den ithalatı en çok artması beklenen ve toplam ithalat artışının yaklaşık %95'ini oluşturan ürünler gösterilmektedir. İthalatı en fazla artacak ürün 2,1 milyon dolarlık artışla zeytinyağıdır. Zeytinyağı ithalatındaki bu artış, toplam ithalat artışının %77'sini oluşturmaktadır. İthalatı en fazla artması beklenen diğer ürünler ise 137 bin dolarlık artışla ekmek, pasta, kek, bisküvi; yine 137 bin dolarlık artışla geçici olarak konserve edilmiş sebzeler ve 72 bin dolarlık artışla meyve ve sebze sularıdır.

Çizelge 6.40. AB'nin Suriye'den yapacağı ithalattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İthalat (Bin \$, 2013)	İthalat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
1509	Zeytinyağı	6.216	8.314	2.097	33,73
1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi	838	976	137	16,38
0711	Geçici olarak konserve edilmiş sebzeler	4.614	4.750	137	2,96
2009	Meyve ve sebze suları	321	393	72	22,35
0402	Süt, krema (şeker veya tatlandırıcılı)	210	261	51	24,23
2001	Sebze, meyve,sert kabuklu meyve (konserve)	275	324	49	17,74

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

6.2.7. AB - Tunus tarımsal ürün ticaretinde değişimler

Serbest ticaret anlaşması sonrası AB'nin Tunus'a yapacağı ihracatta yaklaşık 627 milyon dolarlık bir artış gerçekleşmesi beklenmektedir. Tunus'a yapılacak ihracatta en fazla artış göstermesi beklenen ve toplam ihracat artışının yaklaşık %92'sini oluşturan ürünler Çizelge 6.41'de gösterilmektedir. İhracatı en fazla artış göstermesi beklenen ürünler sırasıyla yaklaşık 317 milyon dolarlık artışla buğday; 162 milyon dolarlık artışla arpa; 16,7 milyon dolarlık artışla hayvan gıdası olarak kullanılan müstahzarlar; 14,2 milyon dolarlık artışla şeker kamışı ve pancar şekeri; 7 milyon dolarlık artışla patates; 6,2 milyon dolarlık artışla malt ve 6 milyon dolarlık artışla canlı büyükbaş hayvandır.

Çizelge 6.41. AB'nin Tunus'a yapacağı ihracattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İhracat (Bin \$, 2013)	İhracat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
1001	Buğday	316.604	634.185	317.581	100,31
1003	Arpa	152.377	314.108	161.731	106,14
2309	Hayvan gıdası olarak kullanılan müstahzarlar	42.101	58.775	16.674	39,60
1701	Kamış/pancar şekeri	19.794	34.003	14.209	71,78
0701	Patates	19.136	26.185	7.049	36,83
1107	Malt	8.217	14.472	6.255	76,12
0102	Canlı büyükbaş hayvanlar	19.804	25.857	6.053	30,57
1507	Soya yağı	57.859	63.344	5.484	9,48
0402	Süt ve krema (şeker veya tatlandırıcı içeren)	19.662	25.043	5.381	27,36
2401	Yaprak tütün	10.068	14.771	4.704	46,72
1005	Mısır	23.576	27.815	4.239	17,98
2302	Hububat ve baklagillerin kalıntıları	10.256	14.404	4.149	40,45
2106	Diğer gıda müstahzarları	13.442	17.446	4.004	29,78
1516	Hayvansal ve bitkisel yağlar	6.079	9.269	3.189	52,46
2402	Tütün, purolar ve sigaralar	15.724	18.852	3.128	19,89
0201	Siğir eti	10.062	13.124	3.062	30,43
0404	Diğer süt ürünleri	8.626	11.637	3.010	34,90
1209	Ekim amacıyla kullanılan tohum, meyve ve sporlar	10.232	13.104	2.871	28,06
0105	Canlı kümes hayvanları	6.010	8.703	2.693	44,80
2007	Reçel, jöle, marmelat, meyve püresi	4.564	7.142	2.578	56,49

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

Serbest ticaret anlaşması sonrasında AB'nin Tunus'tan yapacağı ithalatta yaklaşık 249 milyon dolarlık bir artış gerçekleşmesi beklenmektedir. Çizelge 6.42'de Tunus'tan ithalatı en çok artması beklenen ve toplam ithalat artışının yaklaşık %99'unu oluşturan ürünler gösterilmektedir. İthalatı en fazla artacak ürün 233 milyon dolarlık artışla zeytinyağıdır. Zeytinyağı ithalatındaki bu artış, toplam ithalat artışının yaklaşık %93'ünü oluşturmaktadır. İthalatı en fazla artacak diğer ürünler ise sırasıyla 4,5 milyon dolarlık artışla domates; 1,85 milyon dolarlık artışla bitkisel yağların üretiminden arta kalan atıklar; 1,79 milyon dolarlık artışla hurma, incir, ananas, avokado, mango ve 1,57 milyon dolarlık artışla turunçgillerdir.

Çizelge 6.42. AB'nin Tunus'tan yapacağı ithalattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İthalat (Bin \$, 2013)	İthalat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
1509	Zeytinyağı	357.954	591.385	233.431	65,21
0702	Domates	13.039	17.568	4.530	34,74
2306	Bitkisel yağların üretiminden arta kalan atıklar	16.164	18.016	1.852	11,46
0804	Hurma, incir, ananas, avokado, mango	91.827	93.614	1.787	1,95
0805	Turunçgiller	15.677	17.251	1.574	10,04
1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi	6.880	8.018	1.138	16,54
1510	Zeytinden elde edilen diğer sıvı yağlar	1.549	2.412	864	55,79
0712	Kurutulmuş sebzeler	15.125	15.979	854	5,64
0709	Diğer sebzeler	4.804	5.330	526	10,95
0705	Marul ve hindiba	5.068	5.444	376	7,42
0701	Patates	5.058	5.420	362	7,15

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

6.2.8. AB - Ürdün tarımsal ürün ticaretinde değişimler

Serbest ticaret anlaşması sonrası AB'nin Ürdün'e yapacağı ihracatta yaklaşık 137 milyon dolarlık artış gerçekleşmesi beklenmektedir. Ürdün'e yapılacak ihracatta en fazla artış göstermesi beklenen ve toplam ihracat artışının yaklaşık %93'ünü oluşturan ürünler Çizelge 6.43'te gösterilmektedir. İhracatı en fazla artış göstermesi beklenen ürün 46 milyon dolar ile yaprak tütündür. İhracatı en fazla artış göstermesi beklenen diğer ürünler sırasıyla 22 milyon dolarlık artışla homonize edilmiş tütün; 13,8 milyon dolarlık artışla etil alkol, likör ve diğer alkollü içecekler; 12,9 milyon dolarlık artışla tütün, puro ve sigara; 6,6 milyon dolarlık artışla çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları ve 4,5 milyon dolarlık artışla diğer gıda müstahzarlarıdır.

Çizelge 6.43. AB'nin Ürdün'e yapacağı ihracattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İhracat (Bin \$, 2013)	İhracat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
2401	Yaprak tütün	35.643	81.792	46.149	129,48
2403	Homonize edilmiş tütün	14.946	36.979	22.033	147,42
2208	Etil alkol, likör ve diğer alkollü içkiler	13.262	27.078	13.816	104,18
2402	Tütün,purolar ve sigaralar	6.660	19.543	12.883	193,44
1806	Çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları	30.561	37.177	6.617	21,65
2106	Diğer gıda müstahzarları	43.558	48.075	4.517	10,37
2004	Diğer sebzeler (dondurulmuş)	15.644	19.536	3.891	24,87
0207	Kümes hayvanlarının etleri	17.582	20.945	3.362	19,12
1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi	14.324	17.543	3.218	22,47
2204	Üzüm Şarabı	1.855	5.059	3.204	172,78
2005	Konserve edilmiş diğer sebzeler (dondurulmamış)	5.627	8.028	2.401	42,67
1901	Un, nişasta ve malt esaslı müstahzarlar	79.800	82.010	2.209	2,77
2202	Mineral sular ve tatlandırıcı diğer içecekler	9.105	11.210	2.105	23,12
2309	Hayvan gıdası olarak kullanılan müstahzarlar	18.897	20.845	1.947	10,30

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

Serbest ticaret anlaşması sonrasında AB'nin Ürdün'den yapacağı ithalatta yaklaşık 642 bin dolarlık bir artış gerçekleşmesi beklenmektedir. Çizelge 6.44'te Ürdün'den ithalatı en çok artması beklenen ve toplam ithalat artışının yaklaşık %97'sini oluşturan ürünler gösterilmektedir. İthalatı en fazla artacak ürünler sırasıyla 305 bin dolarlık artışla hıyarlar ve kornişonlar; 236 bin dolarlık artışla diğer sebzeler ve 53 bin dolarlık artışla domatestir.

Çizelge 6.44. AB'nin Ürdün'den yapacağı ithalattaki değişimler

Ürün Kodu (HS4)	Ürün	2013	Benzetim		
		İthalat (Bin \$, 2013)	İthalat (Bin \$, 2013)	Değişim (Bin \$, 2013)	Değişim (%)
0707	Hıyarlar ve kornişonlar	2.312	2.617	305	13,21
0709	Diğer sebzeler	15.890	16.127	236	1,49
0702	Domates	251	304	53	21,17
1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi	995	1.017	22	2,21
1509	Zeytinyağı	15	24	9	58,27

Kaynak: COMTRADE (2015) ve yazarın hesaplamaları

6.3. Genel Değerlendirme

Sonuçlara göre AB ile APÜ arasındaki Barselona Anlaşması'nın, tarımsal ürünleri kapsayacak şekilde genişletilmesiyle ticaret yaratıcı etki, ticaret saptırıcı etkiden çok daha fazla olacaktır. Ancak bu ticaret yaratıcı etki daha çok AB'nin yararına olacaktır. AB'nin

tüm APÜ'ye karşı ihracatı ithalatından daha fazla artacaktır. Bu durum ise gelişmiş ülke ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki STA'dan, en azından bu anlaşma kapsamında, gelişmiş ülkenin daha kazançlı çıkacağını göstermektedir.

APÜ ülkelerinin AB'ye yapacakları tarımsal ürün ihracatındaki değişimler dikkate alındığında bazı ülkelerin Türkiye'ye göre bazı ürünlerde ihracatını daha fazla arttıracığı gözlenmektedir. Fas'ın domates, diğer sebzeler, diğer meyveler, hıyarlar ve kornişonlar; Tunus'un bitkisel yağların üretiminden arta kalan atıklar, hurma, incir, ananas, avakado ve mango, zeytinden elde edilen diğer sıvı yağlar, kurutulmuş sebzeler, marul ve hindiba; Suriye'nin konserve sebze meyve meyve ve sebze suları; Mısır'ın diğer meyveler, diğer sebzeler, soğan, sarımsak ve pırasa; İsrail'in turuncgiller ürünlerinde AB'deki pazar paylarını Türkiye'den daha fazla arttıracığı beklenmektedir. Dolayısıyla bu durum, söz konusu ürünlerde Türkiye'nin karşılaştırmalı üstünlüğünün diğer ülkelere geçebileceği şeklinde yorumlanabilir.

Türkiye'nin STA sonrasında, bir taraftan AB'ye karşı net ihracatının önemli bir düzeyde azalacak olması, diğer taraftan AB'ye yapılacak ihracat açısından bazı ürünlerde rekabet gücünün düşük olması birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye'nin tarım sektöründe serbest ticaretten kazançlı çıkabilmesi için, öncelikle tarımsal ürünlerde uluslararası rekabet gücünün arttırılması, bunun için ise tarımsal etkinliğin arttırılmasına yönelik politikalar uygulaması gerektiği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle Türkiye, tarım sektöründe uluslararası rekabet gücünü arttırmadan tarımsal ürünlerde serbest ticaret politikaları izlemesi durumunda kayıpları kazançlarından daha fazla olacaktır.

Bu anlaşmadan bağımsız olarak Türkiye'nin olası AB üyeliği durumunda ya da gümrük birliğinin tarımsal ürünleri kapsayacak şekilde genişletilmesi durumunda da tarımsal ürünlerde Türkiye ile AB arasında serbest ticaret söz konusu olabilecektir. Dolayısıyla, sonuçlar olası AB üyeliğinin ya da gümrük birliğinin tarımsal ürünleri de kapsamasının Türkiye'nin dış ticaretini olumsuz etkileyeceği söylenebilir. Bu nedenle tarım sektöründe uluslararası rekabet gücünün arttırılmasına yönelik politikalarının gerekliliği bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarım sektörü, bir taraftan nüfusun beslenmesi, gıda güvenliği, çevre, doğal kaynaklar, yoksulluk ve kırsal kalkınmadaki önemi gibi konularda stratejik bir sektör olması nedeniyle sosyal bir öneme sahipken, diğer taraftan milli gelire, istihdama (özellikle kırsal istihdama), ihracata ve aramalı olarak kullanıldığı sanayi üretimine katkısı nedenleriyle ekonomik bir öneme sahiptir. Türkiye’de tarım sektörü, gerek istihdam açısından gerekse de milli gelire katkısı açısından oldukça önemli bir sektördür. Dolayısıyla sektörle ilgili ticaret politikalarındaki değişimler, önemli sonuçlar ortaya çıkaracaktır.

Son yıllarda GATT’ın XXIV. Maddesi kapsamında tercihli ticaret anlaşmalarında artış gözlenmektedir. DTÖ verilerine göre 222’si serbest ticaret anlaşması olmak üzere toplam 409 tercihli ticaret anlaşması bulunmaktadır. Bu anlaşmalardan biri de 1995 yılında Avrupa Birliği ile Akdeniz Partner Ülkeleri arasında imzalanan Barselona Anlaşması’dır. Bu anlaşma doğrultusunda söz konusu ülkeler arasında ticaretin serbestleştirilmesine yönelik görüşmeler halen sürmektedir. Diğer taraftan Türkiye’nin AB ile ticaret ilişkilerine 1996 yılından itibaren Gümrük Birliği yön vermektedir. Ancak hem Barselona Anlaşması kapsamında imzalanan anlaşmalar hem de Gümrük Birliği, tarımsal ürün ticaretini tam olarak kapsamamakta, bazı işlenmiş tarım ürünlerini kapsamaktadır.

Serbest ticaret anlaşmalarının etkileri statik ve dinamik etkiler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ekonomik yapıda bir değişiklik ortaya çıkarmayan statik etkiler, tarifelerin kaldırılması nedeniyle dış ticaret hacmi ve refah düzeyindeki değişimleri kapsamaktadır. Dinamik etkiler ise STA sonrasında daha geniş bir piyasa nedeniyle üretim kapasitesi ve verimlilikte artış yaran etkileri kapsamaktadır.

STA’ların statik etkileri genel olarak, ticaret yaratıcı etki, ticaret saptırıcı etki ve ticaret hadleri etkisi başlıkları altında incelenmektedir. Ticaret yaratıcı etki, STA sonrası üye ülkelerdeki yüksek maliyetli üretimin yerine, anlaşmaya taraf daha verimli ülkenin üretiminin geçmesiyle ortaya çıkmaktadır. Ticaret saptırıcı etki, en verimli ülkenin anlaşmaya taraf olmaması durumunda bu ülkeden yapılan ithalat yerine anlaşmaya taraf daha yüksek maliyetli ülkelere ithalat yapılmasıyla gerçekleşmektedir. Ticaret hadleri

etkisi ise anlaşma sonrası uluslararası fiyat düzeyi değişirse ortaya çıkacaktır. Ticaret yaratıcı etki ve ticaret hadleri etkisi refahı olumlu etkilerken, ticaret saptırıcı etki refahı olumsuz etkilemektedir.

Heckscher-Ohlin modeli ve bu modeli baz alan geleneksel ticaret modellerinde, ithal malların homojen olduğu ve dolayısıyla bu mallar arasında tam ikame olduğu varsayılmıştır. Bu yüzden geleneksel ticaret modellerinde ticaret akımları, karşılaştırmalı üstünlüklerce belirlenmektedir. Ancak ticaret istatistikleri, her ülkenin belirli bir malın hem ihracatçısı hem de ithalatçısı olabildiğini göstermektedir. Armington (1969), farklı coğrafi bölgelerde ya da ülkelerde üretilen ürünler arasında tam olmayan ikame olduğunu, dolayısıyla da dış ticarete konu olan malların homojen değil, heterojen olduğunu varsaymıştır. İthal mallar arasında ikame edilebilirliğin derecesi, ikame esnekliğiyle ölçülmektedir. Daha yüksek bir ikame esnekliği değeri, bu mallar arasında ikame edilebilirliğin arttığı anlamına gelecektir. Yani bu mallar arasındaki ikame esnekliği arttıkça, mallar daha homojen hale gelmektedir. Diğer yandan ikame esnekliği değeri azaldıkça bu mallar daha heterojen hale gelecek, dolayısıyla mallar arasındaki ikame edilebilirliğin derecesi azalacaktır. Bu nedenle göreceli fiyatlar değiştiğinde ithal edilen malların bileşimi, ikame esnekliğine bağlı olarak değişecektir. Homojenlik varsayımı değiştirildiğinde ithal malların ikame edilebilirlik derecesine bağlı olarak ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler değişebilmektedir.

Bu çalışmada Armington Modeli kullanılarak, Barselona Anlaşması kapsamında imzalanan serbest ticaret anlaşmalarının tarımsal ürünleri kapsayacak şekilde genişletilmesinin Türkiye'nin tarımsal ürün ticareti üzerindeki potansiyel etkileri analiz edilmeye çalışılmıştır. Analizde serbest ticaret anlaşmasının statik etkilerine, bir başka ifadeyle kısa dönemli etkilere odaklanılmış olup, dinamik etkileri kapsam dışında bırakılmıştır.

Çalışmada, AB tarımsal ürün sınıflandırılmasına göre sınıflandırılmış 209 tarım ürününün her birinde, serbest ticaret anlaşması sonrası gümrük tarifelerinin sıfırlanması sonucunda göreceli fiyatlardaki değişim nedeniyle, ülkelere göre ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkilerin ne kadar olacağı ve dolayısıyla ithalat ve ihracat düzeyinin ne kadar değişeceği Türkiye ve AB için ayrı ayrı hesaplanmıştır. İthalat için Armington modelinde ihracat arz

esnekliğinin, ihracat için Armington modelinde ise ithalat talep esnekliğinin sonsuz olduğu varsayılmıştır. Bu nedenle analiz sonuçları, ithalat ve ihracattaki değişimlerin üst sınırlarını göstermektedir. Çalışmada ticaret yaratıcı etki, fiyat endeksindeki düşüş nedeniyle piyasanın genişlemesinden kaynaklanan etkiyi gösterirken, ticaret saptırıcı etki ise serbest ticaret anlaşması sonrasında göreceli fiyatlardaki değişme sonucunda oluşacak ikame etkisini göstermektedir

Armington modeli, farklı coğrafi bölgelerde ya da ülkelerde üretilen ürünler arasında tam olmayan ikame olduğunu varsaymaktadır. Modelde, ithalat yapan iki ülkenin malları arasındaki ikamenin aynı olmasını sağlayan Sabit İkame Esnekliği (SİE) toplama fonksiyonu (CES aggregation function) kullanılmaktadır. Modelde iki aşamalı bir bütçeleme sistemi kullanılmaktadır. İki aşamalı bütçeleme sisteminde; ilk aşamada, ithalat talep fonksiyonuna bağlı olarak, ithalatçı ülkenin belirli bir maldan ne kadar ithal edeceğine, ikinci aşamada ise ithalatçı ülkenin, veri toplam yerli üretim miktarıyla ve ikame esnekliğine bağlı olarak, her bir ticaret ortağından ayrı ayrı ne kadar ithal edeceğine karar verilmektedir.

Çalışmada panel veri regresyonu kullanılmıştır. Modelin yatay kesit boyutu, k , ülke veya ülke gruplarını temsil etmektedir. Modelde verileri kullanılan ülke veya ülke grupları ABD, Afrika, Karayip ve Pasifik ülkeleri, Avustralya ve Yeni Zelanda, ASEAN, Cezayir, Çin, EFTA, Fas, Hindistan ve Pakistan, Güney Asya Bölgesel İşbirliği Örgütü (Hindistan ve Pakistan Hariç), Güney Afrika, Güney Amerika (Meksika ve Şili hariç), İsrail, Kanada, Lübnan, Mısır, MERCOSUR, Meksika, Orta Amerika ülkeleri, Orta Doğu ülkeleri, Ürdün, Rusya, Suriye, Tunus, Türkiye, Ukrayna ve Diğer Dünya Ülkeleri olmak üzere 28 bölgeden oluşmaktadır. Modelin zaman boyutu ise AB için hesaplamalarda 2000-2014 dönemini, Türkiye için hesaplamalarda ise 1998-2013 dönemini kapsamaktadır. Analizde toplam 209 ($i=1,2,\dots,209$) tarımsal ürün için ayrı ayrı hesaplamalar yapılmıştır. Dolayısıyla Armington'un (1969) mal-ürün ayrımı dikkate alındığında model, 209 mal ve her bir mala ait 28 üründen oluşmaktadır.

Çalışmamızda kullanılan veriler, tüm popülasyonu kapsamaktadır. Bu nedenle sabit etkiler modelinin kullanılması teorik olarak doğru olsa da, çalışmada oluşturulan ülke gruplarının tesadüfi seçildiği dikkate alındığında, tesadüfi etkiler modelinin kullanılmasının da yanlış

olmayacağı söylenebilir. Bu nedenle Armington ikame esneklikleri hem sabit etkiler (fixed effects) hem de tesadüfi etkiler (random effects) yöntemlerine göre hesaplanmış ve Hausman testi sonuçlarına göre hangi yöntemin sonuçlarının kullanılacağına karar verilmiştir. Ayrıca analizlerin zaman boyutu 20'den küçük olduğu için, Baltagi'nin (2005) de belirttiği gibi, panel birim kök testi yapılmamış ve aynı nedenle yatay kesit bağımlılığının da sorun teşkil etmeyeceği düşünülmüştür.

Türkiye, tarımsal ürün ticaretinde net ihracatçı konumdadır. Ancak analiz sonuçlarına göre Barcelona Anlaşması kapsamında AB ve APÜ arasında imzalanan serbest ticaret anlaşmasının tarım ürünlerini kapsayacak şekilde genişletilmesiyle, Türkiye'nin toplam tarımsal ürün ithalatının, %9,7 artışla yaklaşık 13,3 milyar dolardan 14,5 milyar dolara, ihracatının ise %4,1 artış ile 16 milyar dolardan 16,7 milyar dolara yükselmesi nedeniyle net ihracatta yaklaşık 626 milyon dolarlık bir düşüş gerçekleşmesi beklenmektedir.

Türkiye'nin tarımsal ürün ithalatında en fazla artışın 1,25 milyar dolar artış (%34) ile AB'den yapılacak ithalatta gerçekleşmesi beklenmektedir. AB'yi yaklaşık 11 milyon dolar artış (%24) ile Mısır; 8,8 milyon dolar artış (%22) ile İsrail; 2,7 milyon dolar artış (%3,8) ile Suriye; 2,4 milyon dolar artış (%6,7) ile Fas; 1,2 milyon dolar artış (%12,8) ile Lübnan; 781 bin dolar artış (%14,6) ile Tunus; 159 bin dolar artış (%8,9) ile Ürdün ve 14 bin dolar artış (%8,9) ile Cezayir izlemektedir. Ticaret sapması nedeniyle, en olumsuz etkilenecek ülkeler ise yaklaşık 4 milyon dolar azalış (%2,61) ile Avustralya ve Yeni Zelanda ile 2 milyon dolar azalış (%0,2) ile MERCOSUR ülkeleridir.

APÜ ve AB ülkeleri hariç diğer tüm ülkelerin Türkiye'ye olan ihracatı, ticaret sapması nedeniyle, olumsuz etkilenecektir. Ticaret sapması nedeniyle ihracatı en olumsuz etkilenecek ülkeler sırasıyla yaklaşık %11,8 düşüşle Güney Amerika ülkeleri; %10,2 düşüşle Avustralya - Yeni Zelanda ve %6,8 düşüşle Meksika'dır. Ticaret yaratıcı etki ve ticaret saptırıcı etkilerin toplanmasıyla hesaplanan net ticaret yaratıcı etkinin negatif olduğu ülkeler ise Avustralya ve Yeni Zelanda (4,1 milyon dolar), MERCOSUR (2,1 milyon dolar), ASEAN (1,77 milyon dolar), ABD (1,63 milyon dolar), Afrika, Karayip ve Pasifik ülkeleri (1,58 milyon dolar), Kanada (964 bin dolar), Çin (721 bin dolar), Diğer Ülkeler (593 bin dolar), EFTA (508 bin dolar) ve Meksika'dır (65 bin dolar). Diğer taraftan DTÖ kuralları

gereği STA sonrasında bu ülkelerin kayıplarını karşılamak için, Türkiye'nin tazminat ödemesi gerekebilecektir. Gümrük tarifelerinin sıfırlanmasıyla göreceli fiyatlarındaki düşüş sonucunda oluşacak ticaret sapması nedeniyle ihracatı en fazla artacak ülke %31,1'lik artışla AB olması beklenmektedir. AB'yi %13,7'lik artışla Mısır, %11,8'lik artışla İsrail, %11,1'lik artışla Lübnan, %7,9'luk artışla Tunus izlemektedir. STA imzalanacak ülkelerin tümünde ticaret saptırıcı etki, ticaret yaratıcı etkiden fazla olduğu gözlemlenmekte, bu ise göreceli fiyatlardaki değişimin net ticaret yaratıcı etki üzerindeki önemini işaret etmektedir. Bu doğrultuda STA sonrasında Türkiye'nin toplam ithalatındaki %9,68'lik artışın %6,48'lik kısmı ticaret sapması nedeniyle, %3,21'lik kısmı ise ticaret yaratıcı etki nedeniyle gerçekleşecektir.

Türkiye'nin ithalatındaki 1,28 milyar dolarlık artışın yaklaşık 858 milyon dolarlık kısmı ticaret saptırıcı etki nedeniyle, 425 milyon dolarlık kısmı ise ticaret yaratıcı etki nedeniyle gerçekleşecektir. STA'ya konu olan ürünler, aramalı olarak kullanılan tarım ürünleri, tarımsal ürünler ve nihai (işlenmiş) tarımsal ürünler olarak sınıflandırıldığında, ticaret saptırıcı etki nedeniyle ithalatında en fazla artışın yaklaşık 545 milyon dolar ile tarımsal ürünlerde gerçekleşmesi beklendiği göze çarpmaktadır. Nihai ürünlerde bu etkinin 257 milyon dolar, tarımsal aramalı ürünleri ithalatında ise 57 milyon dolar olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Ticaret yaratıcı etki nedeniyle en fazla artış, yaklaşık 191 milyon dolar ile tarımsal ürünlerde gerçekleşecektir. Tarımsal ürünleri, 129 milyon dolar ile aramalı olarak kullanılan tarımsal ürünler ve 106 milyon dolar ile işlenmiş tarımsal ürünler izlemektedir. Ticaret saptırıcı etki, tarımsal ürünlerde ve işlenmiş tarımsal ürünlerde ticaret yaratıcı etkiden daha fazla iken, aramalı olarak kullanılan tarımsal ürünlerde ise ticaret yaratıcı etki, ticaret saptırıcı etkiden daha fazladır.

Ticaret saptırıcı etki nedeniyle gerçekleşecek ihracat artışı yaklaşık olarak Ürdün için %43,9; Cezayir için %38,9; Fas için %38,4; Suriye için %33,7; Tunus için %32,9; Lübnan için %22,3 olması beklenmektedir. AB için ise bu artış, %1,6 civarında gerçekleşecektir. Bu durum ise AB'nin Türkiye'ye uyguladığı gümrük tarifelerinin görece düşüklüğünden kaynaklanmaktadır. AB haricinde STA 'ya taraf ülkelerin hepsinde ticaret saptırıcı etki nedeniyle gerçekleşecek ihracat artışının, ticaret yaratıcı etki nedeniyle gerçekleşecek ihracat artışından yüksek olması beklenmektedir. STA sonrasında ithalatta gerçekleşmesi

beklenen artışlar da dikkate alındığında, sadece APÜ ülkeleri arasında imzalanacak bir STA'dan Türkiye'nin, en azından kısa dönemde, daha kazançlı çıkabileceği söylenebilir. Ticaret saptırıcı etkinin en fazla gerçekleşeceği ülkeler sırasıyla yaklaşık %7,8 düşüş ile Orta Amerika ve G. Asya Bölgesel İşbirliği Örgütü; %6,6 düşüş ile G. Amerika; %6,1 düşüş ile diğer ülkeler; %5 düşüş ile ABD; %4,7 düşüş ile Orta Doğu; %4,6 düşüş ile Afrika-Karayip ve Pasifik ülkeleridir. Ticaret yaratıcı etki ile birlikte değerlendirildiğinde ABD, Afrika-Karayip-Pasifik, ASEAN, Avustralya-Y.Zelanda, Çin, G. Asya Bölgesel İşbirliği Örgütü ve Orta Doğu ülkelerine ihracatın azalacağı göze çarpmaktadır. Ancak verimliliği ve etkinliği arttıracak politikalarla uzun dönemde üretim artışı sağlanarak söz konusu ülkelere tekrar ihracat arttırılabilir. Toplam ihracat artışının ise %3,7'si ticaret yaratıcı etkiden kaynaklanırken, %0,5'i ise ikame etkisinden kaynaklanmıştır.

Türkiye'nin toplam ihracatındaki 635 milyon dolarlık artışın yaklaşık 577 milyon dolarlık kısmı ticaret yaratıcı etki nedeniyle, 58 milyon dolarlık kısmı ise ticaret saptırıcı etki nedeniyle gerçekleşmektedir. En fazla ticaret yaratıcı etkinin, 386 milyon dolar artışla işlenmiş ürünlerde gerçekleşmesi beklenmektedir. Ticaret yaratıcı etki nedeniyle aramalı olarak kullanılan tarımsal ürün ihracatındaki artış yaklaşık 160 milyon dolarken, tarımsal ürün ihracatındaki artış ise yaklaşık 31 milyon dolardır. Ticaret saptırıcı etkinin ise işlenmiş tarımsal ürünlerde yaklaşık 80 milyon dolar, tarımsal ürünlerde ise yaklaşık 12 milyon dolar olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Aramalı olarak kullanılan tarımsal ürün ihracatında ticaret saptırıcı etkinin negatif gerçekleşmesi beklenmektedir. Yani bu ürünlerde STA'ya taraf ülkelere ticaret saptırıcı etki nedeniyle gerçekleşecek ihracat artışı, diğer ülkelere yapılacak ihracattaki düşüşü karşılayamayacaktır. Bu durum, söz konusu ürünlerde dönüşüm esnekliğinin düşük olmasından kaynaklanmaktadır.

İthalatında en fazla artış gerçekleşecek ürün 91,4 milyon dolar ile buğdaydır. Buğdayı, 74,7 milyon dolar artış ile diğer gıda müstahzarları; 57,5 milyon dolar artış ile ayçiçeği tohumu; 48,4 milyon dolar artış ile mısır; 45,7 milyon dolar artış ile sığır eti; 40 milyon dolar artış ile pirinç ve canlı büyükbaş hayvan izlemektedir. İthalatı oran olarak en fazla artacağı ürünler ise %225 artış ile sığır eti; %131 artış ile kamış ve pancar şekeri; %78 ile diğer bitki konserveleri; %51 artış ile peynir ve %48 artış ile turunçgillerdir.

Ayrıca ticaret saptırıcı etkinin baskın olduğu, diğer bir ifadeyle STA sonrasında Türkiye'nin ithalatının azalacağı ürünler de mevcuttur. Mısır'dan yapılacak kurutulmuş sebze ithalatındaki artış, Çin, ABD, ASEAN ve Hindistan-Pakistan ülkelerinden ithalatın azalmasına; AB ve Tunus'tan yapılan katı domuz yağı ve kümes hayvanlarının katı yağı ithalatındaki artış, Avustralya-Yeni Zelanda'dan ithalatın azalmasına; AB'den yapılan sığır, koyun/keçi yağı ithalatındaki artış, ABD, Afrika-Karayip-Pasifik ülkeleri ve Avustralya-Yeni Zelanda'dan ithalatın azalmasına ve AB'den yapılacak diğer bitkisel sabit yağların ithalatındaki artış, başta ABD olmak üzere Hindistan-Pakistan, MERCOSUR ve Ukrayna'dan ithalatın azalmasına neden olacaktır. Bu ürünlerde, daha önce de belirtildiği gibi, STA sonrasında ithalatı olumsuz etkilenen ülkelere DTÖ kuralları gereği tazminat ödeme zorunluluğu ortaya çıkabilecektir. Diğer taraftan toplam ticaret saptırıcı etkinin negatif olduğu, ancak ticaret yaratıcı etkinin baskın olması nedeniyle net etkinin pozitif olduğu ürünler canlı büyükbaş hayvan; meyve ve sebze suları; ekmek, pasta, kek, bisküvi ve diğer ekmekçi mamuller; çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları; kahve, çay ve paraguay çayı hülasesi, esans, konsantreleri ve müstahzarları; soya fasulyesi yağı üretiminden arta kalan küspe ve katı atıklar; hububat ve baklagillerin kepek, kavuz ve diğer kalıntıları; nişastacılık, şeker pancarı, şeker ve içki sanayinin artık ve posaları; bitkisel yağların üretiminden arta kalan küspe ve katı atıklar; yaprak tütün, tütün/tütün yerine geçen maddelerden purolar, sigarillolar ve sigaralar; etil alkol (alkol derecesi < %80, tağyir edilmemiş) ve damıtılarak elde edilmiş likör ve diğer alkollü içkilerdir. Diğer ürünlerde ise hem ticaret saptırıcı hem de ticaret yaratıcı etki pozitifdir.

Türkiye'nin tarımsal ürün ihracatında en fazla artış yaklaşık 198 milyon dolar (%39) ile Suriye'ye yapılacak ihracatta gerçekleşmesi beklenmektedir. Suriye'yi, yaklaşık 190 milyon dolar artış (%3,74) ile AB, 71 milyon dolar artış (%48) ile Cezayir, 50 milyon dolar artış (%28) ile Lübnan, 49 milyon dolar artış (%53) ile Ürdün, 42 milyon dolar artış (%16) ile İsrail, 29 milyon dolar artış (%18) ile Mısır, 27 milyon dolar artış (%43) ile Tunus, 14 milyon dolar artış (%48) ile Fas izlemektedir. Türkiye'nin ihracatının en fazla azalacağı ülkeler ise 9 milyon dolar azalış ile Afrika, Karayip ve Pasifik ülkeleri, 4,8 milyon dolar azalışla Orta Doğu ülkeleri ve 4,4 milyon dolar azalış ile ABD'dir.

İhracatında en fazla artış gerçekleşecek ürün 129 milyon dolar ile ekmek, pasta, kek, bisküvi ve diğer ekmekçi mamullerdir. İhracatında en fazla artış gerçekleşecek diğer ürünler ise sırasıyla 105 milyon dolar artış ile çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları, 90 milyon dolar artış ile zeytinyağı, 47,6 milyon dolar artış ile hububattan elde edilen gıda mamulleri, 45 milyon dolar artış ile buğday, 40,4 milyon dolar artış ile kakao kabuklarıdır. İhracatı oran olarak en fazla artacak ürünler ise sırasıyla %59 artış ile buğday, %35 artış ile hububattan elde edilen gıda mamulleri, %31 artış ile zeytinyağı, %28 artış ile patates, %26 artış ile diğer şekerler, %25 artış ile homonize edilmiş tütün ve %22 artış ile çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarlarıdır.

Diğer taraftan ticaret saptırıcı etki nedeniyle Türkiye'nin AB'ye yapacağı üzüm ihracatındaki artış karşılığında Avustralya-Yeni Zelanda, Kanada, Rusya ve Ukrayna'ya ihracat azalacak ve bu azalış, AB'ye yapılacak ihracattaki artıştan fazla olacaktır. Üzüm ihracatında ticaret saptırıcı etki negatif ve ticaret yaratıcı etkiden fazla olduğu için toplam üzüm ihracatı azalacaktır. Toplam ticaret saptırıcı etkinin negatif olduğu ancak ticaret yaratıcı etkinin baskın olması nedeniyle ihracatının arttığı ürünler ise domates, zeytinyağı, peynir, makarnalar ve kuskus, hayvan gıdası olarak kullanılan müstahzarlardır. Diğer ürünlerde ise hem ticaret yaratıcı etki hem de ticaret saptırıcı etki pozitifdir.

AB'nin ise tarımsal ürün ihracatı 4 milyar dolar artışla (%2,7) 146,8 milyar dolardan 150,8 milyar dolara, ithalatı ise 835 milyon dolar artışla (%0,6) 132,8 milyar dolardan 133,6 milyar dolara yükselmesi beklenmektedir. AB'nin, APÜ hepsine karşı ihracatı ithalatından daha fazla artacaktır. Dolayısıyla STA'dan en kazançlı çıkacak ülkenin AB olması beklenmektedir. AB, 2013 yılında tarımsal ürünlerde Türkiye ve Fas'a karşı net ithalatçı konumundayken, diğer Akdeniz ülkelerine karşı net ihracatçı konumundadır. Benzetim sonuçlarına göre serbest ticaret anlaşması sonrası AB'nin, Fas ile ticaretinde net ihracatçı konumuna geçmesi beklenirken, Türkiye'ye karşı net ithalatçı konumunu devam ettirmesi beklenmektedir. Ancak Türkiye ile ticaretinde net ithalatında 1,06 milyar dolar gibi önemli bir düşüş gerçekleşecektir. AB'nin diğer Akdeniz ülkelerine karşı net ihracatı ise sırasıyla, Cezayir'e karşı 498 milyon dolar, Mısır'a karşı 419 milyon dolar, Tunus'a karşı 378 milyon dolar, İsrail'e karşı 168 milyon dolar, Fas'a karşı 148 milyon dolar, Lübnan'a karşı 147

milyon dolar, Ürdün'e karşı 137 milyon dolar ve Suriye'ye karşı 70 milyon dolar artması beklenmektedir.

Serbest ticaret anlaşması sonrası AB'nin tarımsal ürün ihracatının en fazla artacağı ülke, 1,2 milyar dolar ile Türkiye olması beklenirken, Türkiye'yi 627 milyon dolar ile artışla (%65,6) Tunus, 572 milyon dolar artışla (%13) Cezayir, 452 milyon dolar artışla (%22) Mısır, 311 milyon dolar artışla (%18) Fas, 212 milyon dolar artışla (%13) İsrail, 149 milyon dolar artışla (%12) ile Lübnan, 137 milyon dolar artışla (%17) Ürdün ve 73 milyon dolar artışla (%15) Suriye izlemektedir. Ticaret sapması nedeniyle AB'nin Orta Doğu ülkelerine ihracatının yaklaşık 107 milyon dolar, Afrika, Karayip ve Pasifik ülkelerine ihracatının ise yaklaşık 39 milyon dolar azalması beklenmektedir.

AB'ye yapılacak ihracat açısından serbest ticaret anlaşmasından en karlı çıkacak ülkenin, ihracatında 249 milyon dolarlık artışla (%40) Tunus olması beklenmektedir. Tunus'u, 190 milyon dolar artışla (%3,7) Türkiye, 163 milyon dolar artışla Fas, 73 milyon dolar artışla (%56) Cezayir, 44 milyon dolar artışla (%3,4) İsrail, 33 milyon dolar artışla (%3) Mısır, 2,6 milyon dolar artışla (%5) Suriye, 2 milyon dolar artışla (%2) Lübnan ve 642 bin dolar artışla (%1,7) Ürdün izlemektedir. Ayrıca ticaret sapması nedeniyle AB'nin, Afrika, Karayip ve Pasifik ülkelerinden ithalatı yaklaşık 1,2 milyon dolar azalması beklenmektedir.

Ürdün ve Suriye'nin AB'ye yapacağı ihracatta ticaret sapmasının negatif gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu durum, AB'nin söz konusu ülkelere yaptığı tarımsal ürün ithalatında STA öncesi gümrük tarifesi uygulamadığı ürünlerin ithalatının, STA sonrasında diğer APÜ'nün göreceli fiyatlarındaki düşme nedeniyle bu ülkelere kayması ve oluşan bu kayıpların ticaret sapması nedeniyle ithalatı artacak diğer ürünlerden elde edilecek kazançları karşılayamayacak olmasından kaynaklanmaktadır. İhracatında ticaret saptırıcı etkinin en fazla gerçekleşeceği ülke %55 ile Cezayir olması beklenmektedir. Bu ise AB'nin APÜ ülkeleri arasında Cezayir'e uyguladığı gümrük tarifelerinin görece yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler incelendiğinde, Cezayir, İsrail ve Mısır haricindeki APÜ ülkeleri için ticaret yaratıcı etkilerin, ticaret saptırıcı etkilerden daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir. AB'nin APÜ'den ithalatında uyguladığı

gümrük tarifelerinin görece düşük olması nedeniyle göreceli fiyat değişimlerinin düşük düzeyde kalması ve ithalat talep esnekliğinin görece yüksek olması bu durumun nedeni olarak gösterilebilir. Ticaret sapmasının, Tunus için yaklaşık %3; Mısır için %1,9; İsrail için %1,8 ve Türkiye için %1,62 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Ticaret yaratı etkinin nedeniyle ihracat en fazla artacak ülkeler %8,62 ile Fas, %7,58'lik artışla Suriye'dir. Türkiye'nin ihracatındaki artışın ise %2,12 ticaret yaratıcı etki nedeniyle, %1,62 ticaret sapması nedeniyle ise %1,62 gerçekleşmesi beklenmektedir. Diğer ülkeler incelendiğinde ise Afrika, Karayip ve Pasifik ülkeleri hariç diğer ülkelerde ticaret yaratıcı etkinin, ticaret saptırıcı etkiden daha fazla artış göstereceği beklenmektedir. Afrika, Karayip ve Pasifik ülkelerinin ihracatı ticaret yaratıcı etki nedeniyle %0,35 artması, ticaret saptırıcı etki nedeniyle ise de %0,36 azalması beklenmektedir. Dolayısıyla DTÖ kuralları gereği STA sonrasında AB'nin bu ülkelerin kayıplarının telafisi için, az da olsa (yaklaşık 1 milyon dolar) tazminat ödemesi gerekebilecektir.

AB'nin ithalatındaki 835 milyon dolarlık artışın neredeyse tamamı ticaret yaratıcı etki nedeniyle gerçekleşecektir. Diğer bir ifadeyle ticaret sapması nedeniyle APÜ ülkelerinden ithalattaki artış, aynı etki nedeniyle diğer ülkelerden ithalattaki azalışa hemen hemen eşittir. AB'nin tarımsal ürünlerinde ikame esnekliğinin 1 civarında olması sonucunda bu durumun gerçekleştiği söylenebilir. İkame esnekliğini 1 civarında olması, APÜ'ye karşı gümrük tarifelerinin sıfırlanmasıyla bu ülkelere ticaret saptırıcı etki nedeniyle ithalat artışının, bu etki nedeniyle diğer ülkelere yapılacak ithalattaki azalışa hemen hemen eşit olmasına neden olacaktır. Dolayısıyla serbest ticaret anlaşmasının AB'nin ithalatı üzerindeki net etkisinde ticaret yaratıcı etki belirleyici olacaktır. Ticaret yaratıcı etki nedeniyle işlenmiş tarımsal ürünlerde 435 milyon dolar, aramalı olarak kullanılan tarımsal ürünlerde 375 milyon dolar ve tarımsal ürünlerde 25 milyon dolar artış gerçekleşmesi beklenmektedir.

AB'nin ihracatındaki ticaret saptırıcı etki nedeniyle gerçekleşecek ihracat artışı özellikle dikkat çekmektedir. Ticaret saptırıcı etki nedeniyle AB'nin Tunus'a olan ihracatı %62 oranında artacaktır. Bu oranın Türkiye için %31,1; Mısır için 19,6; Fas ve Ürdün için %14,8; İsrail için %11,3; Suriye için 10,7; Cezayir için %9,6 ve Lübnan için %9,4 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Ticaret saptırıcı etki nedeniyle AB'nin ihracatının en fazla

azalacağı ülke ise %3,2 ile Orta Doğu ülkeleri olacaktır. Ticaret yaratıcı etki nedeniyle AB'nin ihracat artışları ise Suriye için %4,2; Cezayir için %4,1; Tunus için %3,6; Fas için %3,3; Türkiye için %3; Mısır için %2,9; Ürdün için %2,8 ve Lübnan için %2,7 oranında gerçekleşmesi beklenmektedir. Ticaret yaratıcı etki ve ticaret saptırıcı etki birlikte değerlendirildiğinde net ticaret yaratıcı etkinin negatif olacağı ülkeler ise Afrika, Karayip ve Pasifik ülkeleri ile Orta Doğu ülkeleri olacaktır. STA sonrasında AB'nin toplam ihracatındaki %2,7'lik artışın %1,7'si ticaret yaratıcı etki, %1'i ise ikame etkisi nedeniyle gerçekleşecektir.

AB'nin toplam ihracatındaki yaklaşık 4 milyar dolarlık artışın yaklaşık 2,5 milyar dolarlık kısmı ticaret yaratıcı etki nedeniyle, 1,5 milyar dolarlık kısmı ise ticaret saptırıcı etki nedeniyle gerçekleşmektedir. Ticaret yaratıcı etkinin en fazla olduğu ürünler, 497 milyar dolar artışla işlenmiş tarım ürünlerinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu etki, tarımsal ürün ihracatında yaklaşık 543 milyon dolarlık artışla, aramalı olarak kullanılan tarımsal ürün ihracatında ise yaklaşık 433 milyon dolardır. Ticaret saptırıcı etkinin ise işlenmiş tarım ürünlerinde yaklaşık 832 milyon dolar, tarımsal ürünlerde yaklaşık 607 milyon dolar ve aramalı olarak kullanılan tarımsal ürünlerde 92 milyon dolar olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

AB'nin yapacağı tarımsal ürün ihracatında en çok artış göstermesi beklenen ürünler 684 milyon dolar artışla buğday, 434 milyon dolar artışla etil alkol ve damıtılarak elde edilmiş likör ve diğer alkollü içkiler, 421 milyon dolar artışla diğer gıda müstahzarları, 248 milyon dolar artışla arpa, 151 milyon dolar artışla homonize edilmiş tütün ve tütün yerine geçen madde hülusalari ve esansları, 148 milyon dolar artışla peynir, 123 milyon dolar artışla hayvan gıdası olarak kullanılan müstahzarlar, 115 milyon dolar artışla ayçiçeği tohumu, 108 milyon dolar artışla tereyağı ve 107 milyon dolar artışla patates unudur.

AB'nin ihracatında ticaret saptırıcı etkinin negatif ve ticaret yaratıcı etkiden fazla olduğu yani STA sonrasında ABD'nin ihracatının azalacağı bir ürün bulunmamaktadır. Ticaret saptırıcı etkinin pozitif ve ticaret yaratıcı etkiden daha fazla olduğu ürünler ise, etil alkol (alkol derecesi < %80, taşıyıcı edilmemiş) ve damıtılarak elde edilmiş likör ve diğer alkollü

içkiler, arpa, mısır ve sütte elde edilen yağlardır. Diğer ürünlerde ise ticaret yaratıcı etki baskındır.

AB'nin yapacağı tarımsal ürün ithalatında en çok artması beklenen ürünler ise sırasıyla, 313 milyon dolar artışla zeytinyağı; 167 milyon dolar artışla domates; 55 milyon dolar artışla şeker kamışı ve pancar şekeri; 31 milyon dolar artışla ekmek, pasta, kek, bisküvi vb; 30,9 milyon dolar artış ile turunçgiller; 27,6 milyon dolar artışla diğer kabuklu meyveler; 25 milyon dolar artışla diğer sebzeler; 16,8 milyon dolar artışla diğer meyveler ve 15,5 milyon dolar artışla kakao içermeyen şeker mamulleridir.

AB'nin ithalatında ticaret sapmasının baskın olduğu yani STA sonrasında ticaret saptırıcı etki nedeniyle toplam ithalatının azaldığı tek ürün ise peynirdir. Diğer tüm ürünlerin ithalatında ise net etkiye, daha önce de belirtildiği gibi ticaret yaratıcı etki yön vermektedir.

Bazı bölge ülkelerinin AB'ye yapılacak tarımsal ürün ihracatında Türkiye'ye göre bazı ürünlerde ihracatını daha fazla arttıracığı gözlenmektedir. Dolayısıyla bu ürünlerde söz konusu bölge ülkelerinin karşılaştırmalı üstünlüklerinin artacağı söylenebilir. Fas'ın domates, diğer sebzeler, diğer meyveler, hıyarlar ve kornişonlar; Tunus'un bitkisel yağların üretiminden arta kalan atıklar, hurma, incir, ananas, avakado ve mango, zeytinden elde edilen diğer sıvı yağlar, kurutulmuş sebzeler, marul ve hindiba; Suriye'nin konserve sebze meyve ve sebze suları; Mısır'ın diğer meyveler, diğer sebzeler, soğan, sarımsak ve pırasa; İsrail'in turunçgiller ürünlerinde AB'deki pazar paylarını Türkiye'den daha fazla arttıracığı beklenmektedir. Dolayısıyla bu durum, söz konusu ürünlerde Türkiye'nin karşılaştırmalı üstünlüğünün diğer ülkelere geçebileceği şeklinde yorumlanabilir.

Sonuç olarak AB-APÜ arasında tarımsal ürünlerde serbest ticaretin, genel olarak Türk tarım sektöründe ithalatı, ihracattan daha fazla arttıracığını, dolayısıyla Türkiye'nin net ihracatçı pozisyonunu olumsuz etkileyeceğini göstermektedir. Türkiye'nin AB'ye karşı net ihracatçı konumu zayıflarken, APÜ'ye karşı net ihracatçı konumu güçlenecektir. Ancak APÜ'ye yapılacak ihracattaki artış, AB'den yapılacak ithalattaki artış karşılammaktan uzaktır.

Ayrıca APÜ'nün AB'ye yaptığı tarımsal ürün ihracatındaki değişimler dikkate alındığında Türkiye'nin, özellikle meyve ve sebze gibi bazı ürünlerde ihracatının, diğer APÜ ülkelerine oranla daha az artacağı gözlemlenmektedir.

Hem Türkiye için yapılan analiz, hem de AB için yapılan analizin sonuçlarından görülebileceği üzere tarımsal ürünlerde AB-APÜ serbest ticaret anlaşmasının net ticaret yaratıcı nitelikte olduğu görülebilir. Ancak AB'nin hem Türkiye ile ticaretinde hem de diğer APÜ ülkeleri ile tarımsal ürün ticaretinde serbest ticaretten en fazla kazançlı çıkacak olan taraf olması, gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında serbest ticaretten gelişmiş ülkelerin daha kazançlı çıkmasını göstermesi açısından önem teşkil etmektedir.

Tüm bu sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye'nin tarımsal ürünlerde rekabet gücünün yeterli düzeyde olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin tarım sektöründe serbest ticaretten kazançlı çıkabilmesi için, öncelikle tarımsal ürünlerde uluslararası rekabet gücünün arttırılması, bunun için ise tarımsal etkinliğin arttırılmasına yönelik politikalar uygulaması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle Türkiye, tarım sektöründe uluslararası rekabet gücünü arttırmadan tarımsal ürünlerde serbest ticaret politikaları izlemesi durumunda kayıpları kazançlarından daha fazla olabilecektir. Ayrıca bu anlaşmadan bağımsız olarak Türkiye'nin olası AB üyeliği durumunda ya da gümrük birliğinin tarımsal ürünleri kapsayacak şekilde genişletilmesi durumunda da tarımsal ürünlerde serbest ticaret söz konusu olabileceğinden, tarım sektöründe uluslararası rekabet gücünün arttırılmasına yönelik politikalarının gerekliliği bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda sektörde sağlanacak rekabet gücü artışı sonrasında serbest dış ticaretten ciddi kazanımlar elde edilebilecektir.

Türkiye'de tarım sektörünün yapısı dikkate alındığında, sektörde verimlilik ve etkinliğin arttırılarak rekabet gücünün geliştirilmesi için uygulanması gereken birçok politika olduğu göze çarpmaktadır. Optimal işletme ölçeğine ulaşılabilecek şekilde – sosyal yapı da dikkate alınarak – tarımsal toprakların toplulaştırılması ve bu toprakların parçalanmasının önlenmesi; üreticilerin eğitim seviyesinin yükseltilmesi; doğal kaynakların sürdürülebilir ve etkin kullanılması, bu kaynakların kirletilmesinin önüne geçilmesi; pazarlama kanallarının iyileştirilmesi; doğrudan gelir desteği ve fark ödeme sistemi gibi desteklere ağırlık verilerek tarımsal desteklerde dönüşüm sağlanması; yerli tohumların geliştirilmesi; hedefe

yönelik ar-ge çalışmalarının arttırılması; tarım ve gıda sektöründe ileri teknoloji kullanımının yaygınlaştırılması öncelikle uygulanması gereken politikalardır. Diğer taraftan bu politikalara ağırlık verilmesi, çiftçi gelirlerinin artmasına, dolayısıyla da yoksulluğun azaltılmasına ve kırsal kalkınmaya da oldukça önemli katkıda bulunacaktır.

KAYNAKLAR

- AB Bakanlığı (2012), 2013 Sonrası Avrupa Birliği Tarım Politikası, 5 Ekim 2015 tarihinde <http://www.ab.gov.tr/files/TarimBalikcilikBsk/otpreformu.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Abdallah M.B., El Mekki, A.A. and Gamal, S. (2013). Economic Growth in the Euro-Med Area through Trade Integration: Focus on Agriculture and Food. North Africa case studies - Egypt, Morocco, Tunisia, *JRC-IPTS Working Papers*, JRC84801, Institute for Prospective and Technological Studies, Joint Research Centre.
- Acar, M. ve Aytüre, S. (2014). *Tarım ve Tarım Politikalarının Geleceği*, Ekin Basın Yayım Dağıtım, Bursa.
- Alessandri, P. (2000). European and Euro-Mediterranean Agreements: Same Simulation Analysis on the Effects of the EU Trade Policy, *KITeS Working Papers*, No 110.
- Alston, J.M., Carter, C.A., Green, R. and Pick, D. (1990). Whither Armington Trade Models?, *American Journal of Agricultural Economics*, vol. 72(2), pages 455-467.
- Alston, J.M., Foster, K.A., Green, R. (1994). Estimating Elasticities with the Linear Approximate Ideal Demand System: Some Monte Carlo Results, *Review of Economics and Statistics*, 76:351-56.
- Armington, P.S. (1969). A Theory of Demand for Products Distinguished by Place of Production. *Staff Papers – International Monetary Fund*, Vol.16, No. 1, 159-178.
- Asche, F. and C. R. Wessells (1997) "On Price Indices in the Almost Ideal Demand System," *American Journal of Agricultural Economics*, 79, 1182-1185.
- Augier, P. and Gasiorek, M. (2003). The welfare implications of trade liberalization between the Southern Mediterranean and the EU, *Applied Economics*, vol. 35(10), pages 1171-1190.
- Babula, R.A. (1987). An Armington Model of U.S. Cotton Exports, *The Journal of Agricultural Economics Research*, Vol. 39, No:4, 12-21.
- Baldwin, R. E. and A. J. Venables, (1995). *Regional Economic Integration*, Handbook of International Economics, in: G. M. Grossman & K. Rogoff (ed.), Handbook of International Economics, edition 1, volume 3, chapter 31, p. 1597-1644 Elsevier.
- Baltagi, B. H. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data*. Third Edition, John Wiley& Sons.

- Bensassi, S., Marquez-Ramos, L. and Martinez-Zarzoso, I. (2012). Economic Integration and the Two Margins of Trade: The Impact of the Barcelona Process on North African Countries Exports, *Journal of African Economies*, Centre for the Study of African Economies (CSAE), vol. 21(2), pages 228-265, March.
- Bhagwati, J. (1971). Trade - Diverting Customs Unions and Welfare –Improvement a Clarification, *The Economic Journal*, Vol. 81, No. 323, 580-587
- Bicchi, F. (2009). Euro-Mediterranean Relations in Historical Perspective. In H. Giusto (Ed.), *The Euro-Mediterranean Dialogue: Prospects for an Area of Prosperity and Security*, Rome, Foundation of European Progressive Studies, pp. 14-20.
- Boratav, K. (2004). Cancun'daki Tikanma Üzerine Çeşitlemeler, *Tarım ve Mühendislik*, Sayı: 68, 6 - 11.
- Bretherton, C. and Vogler, J. (2006). *The European Union as a Global Actor*, Second Edition, London and New York: Routledge, 150.
- Brenton, P.A., and Winters, L.A. (1993). Voluntary Export Restraints and Rationing U.K. Leather, Footwear Imports from Eastern Europe, *Journal of International Economics*, vol.34, pp. 289-308.
- Burfisher, M.E. and Jones, E.A, (1998). The Economics of Regional Integration, In Burfisher, M.E. and Jones, E.A. (Eds.), *Regional Trade Agreements and U.S. Agriculture*. Economic Research Services, U.S. Department of Agriculture. Agricultural Economic Report No. 771, Washington, D.C.
- Center for Social and Economic Research (CASE) (2009). *Economic Integration in the Euro-Mediterranean Region* (CASE Network Reports No. 89). http://www.caseresearch.eu/sites/default/files/publications/29895303_CNR_89_text_0.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Coleman W.D. and Tangermann, S. (1999). The 1992 CAP Reform, the Uruguay Round and the Commission: Conceptualizing Linked Policy Games, *Journal of Common Market Studies*, Vol.37, No:3, 385-405.
- COMTRADE (2015), World Integrated Trade Solutions; çeşitli tarihlerde wits.worldbank.org/WITS/WITS/Default-A.aspx?Page=Default sayfasından erişilmiştir.
- Cooper C.A. and B.F. Massell, (1965). Toward a General Theory of Customs Unions for Developing Countries, *Journal of Political Economy*, Vol. 73, No. 5, 461-476.

Corado, C. and DeMelo, J. (1986). "An Ex-Ante Model for Estimating the Impacts on Trade Flows of a Country's Joining a Customs Union," *Journal of Development Economics*, vol.24, no.1, pp.153-166.

Corden, W.M. (1972). Economies of Scale and Customs Union Theory, *Journal of Political Economy*, Vol. 81, No. 3, Part 1, 465-475

Çakmak E.H. ve Akder, H. (2005). *DTÖ ve AB'deki Gelişmeler Işığında 21. Yüzyılda Türkiye Tarımı*, İstanbul, TUSİAD.

Çakmak E.H. (2007). Trade Liberalization And Turkish Agriculture: Threat Or Opportunity, *Cal-Med Workshop IIII (Mediterranean Products in a Global Market Place Place)*, Barcelona, April 26-27.

Çakmak, E., Dudu, H. ve Öcal, N. (2008). *Türk Tarım Sektöründe Etkinlik: Yöntem ve Hanehalkı Düzeyinde Nicel Analiz*, Ankara, TEPAV.

Çakmak, E.H. ve Dudu, H. (2011). *Tarım Destek Politikaları Reformu: Uygulama ve Değerlendirme*. Paper presented at EconAnadolu 2011: Anadolu International Conference in Economics II, Eskişehir.

Çakmak, E. H. and Dudu, H. (2013). Economic Growth in the Euro-Med Area through Trade

Integration: Focus on Agriculture and Food. The Case of Turkey, *JRC Science and Policy Reports*, No. 84201, Luxembourg: Publications Office of the European Union

Deaton, A. And Muellbauer, J. (1980). An Almost Ideal Demand System, *The American Economic Review*, Vol. 70, No.3, pp.312-326

DeMelo, J., and Robinson, S. (1989). "Product Differentiation and the Treatment of Foreign Trade in Computable General Equilibrium Models of Small Economics," *Journal of International Economics*, vol.27, pp. 47-67

Dışışleri Bakanlığı: Akdeniz için Birlik. 2 Temmuz 2015 tarihinde <http://www.mfa.gov.tr/akdeniz-icin-birlik.tr.mfa> sayfasından erişilmiştir.

Dışışleri Bakanlığı, Türkiye-AB Gümrük Birliği; 09 Eylül 2015 tarihinde <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-gumruk-birligi.tr.mfa> sayfasından erişilmiştir.

DSİ, Devlet Su İşleri Faaliyet Raporları, 12 Mayıs 2016 tarihinde <http://www.dsi.gov.tr/docs/stratejik-plan/dsi-2015-faaliyet-raporu.pdf?sfvrsn=2#page=71> sayfasından erişilmiştir.

Dünya Bankası, World DataBank; 08 Ekim 2015 tarihinde databank.worldbank.org/data/home.aspx sayfasından erişilmiştir.

EIU, (2015), *Global Food Security Index*, Economist Intelligence Unit, Du Pont.

Ekonomi Bakanlığı, Serbest Ticaret Anlaşmaları; 15 Ekim 2015 tarihinde http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/dislliskiler/SerbestTic/Genel_Bilgi.html#!%40%40%3Fadf.ctrl-state%3D1425vksr0u_359 sayfasından erişilmiştir.

Emlinger, C., Jacquet, F. and Lozza E.C., (2008). Tariffs and Other Trade Costs: Assessing Obstacles to Mediterranean Countries' Access to EU-15 Fruit and Vegetable Markets, *European Review of Agricultural Economics*, Foundation for the European Review of Agricultural Economics, vol. 35(4), pages 409-438, December.

Ethier, W. J, (1998). The New Regionalism, *The Economic Journal*, vol. 108(449), pages 1149-1161.

Eruygur, H.O. (2008). Tarımda AB Ortak Dış Tarifesi ve Türkiye: Üçüncü Ülkelerle Dış Ticaret Etkileri. *İktisat İşletme ve Finans*, 23 (265), 17-33.

Eruygur, H.O. (2013). *Agricultural Trade Liberalization Between the EU and Mediterranean Partner Countries: An Impact Analysis*. Paper presented at the EY International Congress on Economics I, Ankara.

European Commission (2010), The CAP Towards 2020: Meeting the Food, Natural Resources and Territorial Challenges of Future, 14 Ekim 2015 tarihinde <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0672:FIN:en:PDF> sayfasından erişilmiştir.

European Commission (2013), Overview of CAP Reform 2014-2020, Agricultural Policy Perspectives Brief, No:5, 14 Ekim 2015 tarihinde http://ec.europa.eu/agriculture/policy-perspectives/policy-briefs/05_en.pdf sayfasından erişilmiştir.

European Commission: Euro-Mediterranean Partnership. 2 Temmuz 2015 tarihinde <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/euro-mediterranean-partnership/> sayfasından erişilmiştir.

European Commission: Commission Proposes Renewed Mediterranean Policy. 20 Temmuz 2015 tarihinde http://europa.eu/rapid/press-release_P-89-71_en.htm sayfasından erişilmiştir.

EUROMED (2015). European Union, External Action: Euro-Mediterranean Partnership; 2 Temmuz 2015 tarihinde http://eeas.europa.eu/euromed/index_en.htm sayfasından erişilmiştir.

- European Union (2015), EUR-Lex: Access to European Union Law; 20 Temmuz 2015 tarihinde <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV:r15006> sayfasından erişilmiştir.
- FAO, (2016). Food and Agriculture Organization of the United Nations web site. 26.04.2016 tarihinde <http://www.fao.org/home/en/> sayfasından erişilmiştir.
- Feenstra, R.C., Luck, P., Obstfeld, M. and Russ, K.N. (2014). In Search of the Armington Elasticity, *National Bureau of Economic Research Working Paper*, No: 20063
- Ferragina, A., Giovannetti, G. and Pastore, F. (2005). Forecasting EU-Romania Trade by Gravity Analysis. *Journal for Economic Forecasting*, vol. 2, issue 4, pages 83-93
- Garcia-Alvarez-Coque, J. M. and Martí-Selva, M.L., (2006). A Gravity Approach to Assess the Effects of Association Agreements on Euromediterranean Trade of Fruits and Vegetables, *MPRA Paper 4124*, University Library of Munich,
- Gehrels, F. (1956). Customs Union from a Single – Country Viewpoint, *The Review of Economic Studies*, Vol. 24, No. 1, 61-64.
- Geraci, V.J and Prewo, W. (1982). An Empirical Demand and Supply Model of Multilateral Trade, *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 64, Iss. 3, 432-441.
- GTHB, *Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Faaliyet Raporları*, 12 Mayıs 2016 tarihinde http://www.tarim.gov.tr/SGB/Belgeler/Bakanl%C4%B1k_Faaliyet_Raporlar%C4%B1 sayfasından erişilmiştir.
- Green, W.H. (2012). *Econometric Analysis*, Seventh Edition, Pearson.
- Hagemejer, J. and Cieslik, A. (2009). Assessing the Impact of the EU-Sponsored Trade Liberalization in the MENA Countries, *MPRA Paper*. No: 17721, University Library of Munich, Germany.
- Hausman, J. A. (1978). Specification Tests in Econometrics, *Econometrica*, Vol. 46, No. 6, pp. 1251-1271.
- Hickman, B.G. and Lau, L.J. (1973). Elasticities of Substitution and Export Demands in a World Trade Model. *European Economic Review*, Vol.4, 347-380.
- Ito, S., Chen, D.T. and Peterson, E.W.F. (1990). Modeling International Trade Flows and Market Shares for Agricultural Commodities: A Modified Armington Procedure for Rice, *Agricultural Economics*, 4, 315-333.

- Kahouli, B. And Maktouf, S. (2014). Trade Creation and Diversion Effects in the Mediterranean Area: Econometric Analysis by Gravity Model. *The Journal of International Trade & Economic Development: An International and Comparative Review*. Volume 24, Issue 1.
- Kalkınma Bakanlığı (2014), *Tarımsal Yapıda Etkinlik ve Gıda Güvenliği*, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 15 Ekim 2015 tarihinde http://tarim.kalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2014/12/Tarimsal_Yapi_oik-16-05-2014.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Kavallari, A. (2008). *Agricultural Policy Reforms and Trade Liberalisation in the Mediterranean Basin A partial equilibrium analysis of regional effects on the EU-27 and on the Mediterranean Partner Countries*, Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades am Fachbereich Agrarwissenschaften, Ökotropologie und Umweltmanagement der Justus-Liebig-Universität Gießen.
- Kavallari, A., Rau, M.L. and Rutten, M. (2013). Economic Growth in the Euro-Med Area through Trade Integration: Focus on Agriculture and Food. Regional impact analysis, *JRC-IPTS Working Papers*, JRC84800, Institute for Prospective and Technological Studies, Joint Research Centre.
- Kemp, C.M. and H.Y. Wan, (1976). An Elementary Proposition Concerning the Formation of Custom Unions, *Journal of International Economics*, 6, 95-97.
- Khadar, B. (2013). *The European Union and the Arab World: From the Rome Treaty to the Arab Spring*. Barcelona: European Institute of the Mediterranean, 15
- Krauss, M.B. (1972), Recent Developments in Customs Union Theory: An Interpretive Survey, *Journal of Economic Literature*, Vol. 10, No. 2, 413-436
- Krishna, P. and J. Bhagwati (1997). Necessarily Welfare-Enhancing Customs Unions with Industrialization Constraints: The Cooper-Massell-Johnson-Bhagwati Conjecture, *Japan and the World Economy*, 9, 441-446.
- Krueger, A.O. (1997). Free Trade Agreements Versus Customs Unions, *Journal of Development Economics*, Vol. 54, 169-187.
- Krugman, P. (1980). Scale Economies, Product Differentiation, and the Pattern of Trade, *The American Economic Review*, Vol. 70, No. 5, 950-959.
- Krugman, P. (1991). The move toward free trade zones, *Economic Review, Federal Reserve Bank of Kansas City*, Issue Nov, 5-25.
- Lächler, U., (1985) "The Elasticity of Substitution Between Imported and Domestically Produced Goods in Germany," *Weltwirtschaftliches Archiv*, vol. 121, no. 1, pp.74-95.

- Larson, D.F., Martin, W., Sahin, S. and Tsigas, M. (2014). Agricultural Policies and Trade Paths in Turkey, *World Bank Policy Research Working Paper Series*, No 7059.
- Lipsey, R.G.(1957). The Theory of Customs Union: Trade Diversion and Welfare, *Economia*, Vol. 24, No. 93, 40-46.
- Lipsey, R.G.(1960). The Theory of Customs Union: A General Survey, *The Economic Journal*, Vol. 70, No. 279, 496-513.
- Lipsey, R.G. and K.Lancaster, (1956). The General Theory of Second Best, *The Review of Economic Studies*, Vol. 24, No. 1, pp. 11-32
- McDaniel, C.A., and Balistreri, E.J. (2003). A Review of Armington Trade Substitution Elasticities, *Joint publication: Integration and Trade (2003) 7/18 and Économie Internationale*, 94-95, pp. 301-314.
- Meade, J. (1955). *The Theory of Customs Unions*, Amsterdam: NorthHolland.
- Moschini, G. (1995). Units of Measurement and the Stone Index in Demand System Estimation, *American Journal of Agricultural Economics*, 77: 63-68.
- Mutti, J., (1977). "The Specification of Demand Equations for Imports and Domestic Substitutes," *Southern Economic Journal*, vol. 44, no.1, pp. 68-73.
- Montalbano, P. and Nenci, S. (2014). Assessing the trade impact of the European Neighbourhood Policy on the EU-MED Free Trade Area, *Applied Economics*, vol. 46(7), pages 730-740.
- OECD (2016). Agricultural Support Statistics, 02 Kasım 2015 tarihinde <https://data.oecd.org/agrpolicy/agricultural-support.htm> sayfasından erişilmiştir.
- OSİB, Orman ve Su İşleri Bakanlığı Faaliyet Raporları, 12 Mayıs 2016 tarihinde <http://www.ogm.gov.tr/ekutuphane/FaaliyetRaporu/Forms/AllItems.aspx> sayfasından erişilmiştir.
- Panagariya, A. (2000). Preferential Trade Liberalization: The Traditional Theory and New Developments, *Journal of Economic Literature*, Vol. XXXVIII, 287-331.
- Panagariya, A. and P. Krishna (2002). On Welfare-Enhancing Free Trade Areas, *Journal of International Economics*, Volume 57, Issue 2, 353-367.
- Pastore, F., Ferragina, A. and Giovannetti, G. (2009). A Tale of Parallel Integration Processes: A Gravity Analysis of the EU Trade with Mediterranean and Central And

Eastern European Countries, *Review of Middle East Economics and Finance*, 5, 21–44.

Peridy, N. (2005). Toward a Pan-Arab Free Trade Area: Assessing Trade Potential Effects of the Agadir Agreement, *The Developing Economies*, XLIII-3, 329-425. 2 Temmuz 2015 tarihinde http://www.ide-jetro.jp/English/Publish/Periodicals/De/pdf/DE43_3_1.pdf sayfasından erişilmiştir.

Plummer, M.G, Cheong, D. ve Hamanaka, S. (2010). *Methodology for Impact Assessment of Free Trade Agreements*, Asian Development Bank, Mandaluyong City. 20 Nisan 2015 tarihinde https://aric.adb.org/pdf/FTA_Impact_Assessment.pdf sitesinden erişilmiştir.

Reinert, K. and Roland-Holst, D.W. (1992). Armington Elasticities for United States Manufacturing Sectors, *Journal of Policy Modeling*, vol.14, no.5, pp.631-639.

Robles M.D.P., I. Martínez-Zarzoso and C. S. Burguet (2012), The Impact of FTAs on MENA, *Trade Ibero America Institute for Econ. Research (IAI) Discussion Papers*, Number: 217

Ruiz, J. M. and Vilarrubia, J. M. (2007). The Wise Use of Dummies in Gravity Models: Export Potentials in The Euro-Med Region, *Bank of Spain Working Paper*, No. 0720, Madrid

Sarris, A.H. (1983). European Community Enlargement and World Trade in Fruits and Vegetables, *American Journal of Economic Association*, 65 (2):235-246.

Shiells C. R, and Reinert K. A., (1993). Armington Models and terms of Trade Effects: Some Econometrics Evidence for North America. *Canadian Journal of Economics*, 26, 299-316.

Teoman, Ö. Ve Çağatay, S. (2008). Dünya Ticaret Örgütü Kısıtları Kapsamında Tarımda Fark Ödeme Desteği ve Türkiye için Transfer Etkinliği Uygulaması, *Akdeniz İİBF Dergisi*, 15, 87-110.

Tinbergen, J. (1954), *International Economic Integration*, Amsterdam: Elsevier.

TÜİK (2008), Tarımsal İşletme Yapı Araştırması 2006, TÜİK Haber Bülteni, Sayı 196; 10 Kasım 2015 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=3977> sayfasından erişilmiştir.

TÜİK (2014), *İstatistiklerle Türkiye*, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Ulusal Hesaplar; 10 Ağustos 2015 tarihinde <http://tuikapp.tuik.gov.tr/ulusalhesapapp/ulusalhesap.zul?tur=1> sayfasından erişilmiştir.

TÜİK (2015), İstatistik Göstergeler, Çeşitli tarihlerde <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=istgosterge> sayfasından erişilmiştir.

TÜİK (2016), İstatistik Göstergeler, 11.10.2016 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=istgosterge> sayfasından erişilmiştir.

USA Trade Representative (2016), 10.10.2016 tarihinde <https://ustr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements> sayfasından erişilmiştir.

Viner, J. (1950). *The Customs Union Issue*. New York: Carnegie Endowment for International Peace.

Winters, L. A. (1984). Separability and the Specification of Foreign Trade Functions, *Journal of International Economics*, 17, 239-263.

WITS, (2011). World Integrated Trade Solution User's Manuel, 04 Nisan 2015 tarihinde http://wits.worldbank.org/data/public/WITS_User_Manual.pdf sayfasından erişilmiştir.

Wooldridge, J.M. (2001), *Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data*, Cambridge: The MIT Press.

WTO (2016), World Trade Organization Statistics, 01.05.2016 tarihinde <http://stat.wto.org/Home/WSDBHome.aspx?Language=> sayfasından erişilmiştir.

Yang, S.R., and Koo, W.W. (1993). A Generalized Armington Trade Model: Respecification. *Agricultural Economics*, 9, 347-356.

EKLER

EK-1 Harmonize Sistem Tarımsal Ürünler (AB Tanımlamasına Göre)

No	HS4	Açıklama
1	0101	Canlı atlar, eşekler, katırlar ve bardolar
2	0102	Canlı büyükbaş hayvanlar (at, eşek, katır ve bardolar hariç)
3	0103	Canlı domuzlar
4	0104	Canlı koyun ve keçiler
5	0105	Canlı kümes hayvanları
6	0106	Canlı diğer hayvanlar
7	0201	Sığır eti (taze/soğutulmuş)
8	0202	Sığır eti (dondurulmuş)
9	0203	Domuz eti (taze, soğutulmuş veya dondurulmuş)
10	0204	Koyun ve keçi etleri (taze, soğutulmuş veya dondurulmuş)
11	0205	At, eşek, katır veya bardo etleri (taze, soğutulmuş veya dondurulmuş)
12	0206	Sığır, domuz, koyun, keçi, at, eşek, katır ve bardoların lerin yenilen sakatları (taze, soğutulmuş veya dondurulmuş)
13	0207	Kümes hayvanlarının etleri ve yenilen sakatları (taze, soğutulmuş veya dondurulmuş)
14	0208	Diğer etler ve yenilen sakatları (taze, soğutulmuş veya dondurulmuş)
15	0209	Domuz ve kümes hayvanlarının yağları (taze, soğutulmuş, dondurulmuş, tuzlanmış, salamura, kurutulmuş veya tütsülenmiş)
16	0210	Et ve yenilen sakatları (tuzlanmış, salamura, kurutulmuş veya tütsülenmiş)
17	0401	Süt ve krema (konsantre edilmemiş, ilave şeker veya diğer tatlandırıcı madde içermeyen)
18	0402	Süt, krema (konsantre edilmiş, ilave şeker veya diğer tatlandırıcı madde içerenler)
19	0403	Yayık altı süt, pıhtılaşmış süt ve krema, yoğurt, kefir veya diğer fermente edilmiş veya asitliği arttırılmış süt ve krema
20	0404	Peynir altı suyu ve tabii süt bileşenlerinden ibaret diğer ürünler
21	0405	Sütten elde edilen yağlar, sürülerek yenilen süt ürünleri
22	0406	Peynir ve pıhtılaşmış ürünler
23	0407	Kuş ve kümes hayvanlarının kabuklu yumurtaları
24	0408	Kuş, kümes hayvanlarının kabuksuz yumurtaları ve yumurta sarıları
25	0409	Tabii bal
26	0410	Tarifede yer almayan yenilen hayvansal menşeli ürünler
27	0501	İşlenmemiş insan saçı ve insan saçı döküntüleri
28	0502	Domuz kılları; porsuk kılları/fırça imali için diğer kıllar
29	0504	Hayvan bağırsak, mesane ve midesi (taze, soğutulmuş, dondurulmuş, tuzlanmış, salamura, kurutulmuş veya tütsülenmiş)
30	0505	Kuşların tüylü deri ve diğer kısımları, tüyler ve tüy parçaları
31	0506	Kemik ve boynuz içi kemikleri (işlenmemiş, yağı alınmış vs. toz ve döküntüleri)
32	0507	Fildişi, boynuz, tırnak, toynak, pençe, gaga vb. toz, döküntüler
33	0508	Mercan benzeri maddeler, kabuklu hayvan kabuk, döküntü ve tozları
34	0510	Akamber, misk; kuduz böceği ve safra; gудde ve diğer hayvansal maddeler
35	0511	Başka yerde belirtilmeyen hayvansal ürün ve (yenmeyen) cansız hayvan
36	0601	Çiçek soğanı, yumru, yumrulu kök, küçük soğan, sürgün başı ve rizomlar
37	0602	Diğer canlı bitkiler (kökleri dahil) çelikler, aşı kalem ve gözleri; mantar miselleri
38	0603	Buket yapmaya elverişli veya süs amacına uygun kesme çiçek ve çiçek tomurcukları
39	0604	Buket yapmaya elverişli bitki yaprakları, dalları vb diğer kısımları
40	0701	Patates (taze/soğutulmuş)
41	0702	Domates (taze/soğutulmuş)
42	0703	Soğan, şalot, sarımsak, pırasa ve diğer soğanımsı sebzeler (taze/soğutulmuş)
43	0704	Lahanalar, karnabaharlar, alabaşlar, yaprak lahanalar ve benzeri yenilen brassikalar (taze/soğutulmuş)

EK-1 (Devam) Harmonize Sistem Tarımsal Ürünler (AB Tanımlamasına Göre)

44	0705	Marul ve hindiba (taze/soğutulmuş)
45	0706	Havuç, şalgam, teke sakalı, kök kerevizi, turp ve benzeri yenilen kökler (taze/soğutulmuş)
46	0707	Hıyarlar ve kornişonlar (taze/soğutulmuş)
47	0708	Baklagiller (taze/soğutulmuş)
48	0709	Diğer sebzeler (taze/soğutulmuş)
49	0710	Sebze, (pişirilmemiş veya buharda veya suda kaynatılmış) (dondurulmuş)
50	0711	Geçici olarak konserve edilmiş sebzeler
51	0712	Kurutulmuş sebzeler (bütün, kesilmiş, dilimlenmiş, kırılmış, toz halinde)
52	0713	Kuru baklagiller (kabuksuz) (taneleri ikiye ayrılmış)
53	0714	Manyok, ararot , salep, yer elması , tatlı patates ve benzeri kök ve yumrular, sagu özü
54	0801	Hindistan cevizi, brezilya ve kaju cevizi (taze/kurutulmuş)
55	0802	Diğer kabuklu meyveler (taze/kurutulmuş) (kabuğu çıkarılmış/soyulmuş)
56	0803	Muz (plantain dahil) (taze veya kurutulmuş)
57	0804	Hurma, incir, ananas, avokado ve guava armudu, mango ve mangost (taze/kurutulmuş)
58	0805	Turunçgiller (taze/kurutulmuş)
59	0806	Üzümler (taze/kurutulmuş)
60	0807	Kavunlar (karpuzlar dahil) ve papaya (taze)
61	0808	Elma, armut ve ayva (taze)
62	0809	Kayısı, kiraz, şeftali, erik ve çakal eriği (taze)
63	0810	Diğer meyveler (taze)
64	0811	Meyveler ve sert çekirdekli meyveler (dondurulmuş)
65	0812	Meyveler ve sert çekirdekli meyveler (geçici konserve edilmiş)
66	0813	Meyve (kurutulmuş) (0801, 0806'de kiler hariç)08. fasıldaki sert ve kabukluların karışımları
67	0814	Turunçgillerin, kavunların (karpuzlar dahil) kabukları (taze/dondurulmuş/kurutulmuş vs.)
68	0901	Kahve, kahve kabuk ve kapçıkları, içinde herhangi bir oranda kahve bulunup kahve yerine kullanılan ürünler
69	0902	Çay
70	0903	Paraguay çayı
71	0904	Piper, capsicum ve pimenta cinsi biberler (kurutulmuş, ezilmiş veya öğütülmüş)
72	0905	Vanilya
73	0906	Tarçın ve tarçın ağacının çiçekleri
74	0907	Karanfil (bütün halindeki meyve, tane ve sapları)
75	0908	Küçük Hindistan cevizi, küçük Hindistan cevizi kabuğu ve kakule
76	0909	Anason, rezene, kişniş, kimyon, kimyonu tohumu ve ardıç meyveleri
77	0910	Zencefil, safran, zerdeçal, kekik, defne yaprakları, köri ve diğer baharat
78	1001	Buğday ve mahlut
79	1002	Çavdar
80	1003	Arpa
81	1004	Yulaf
82	1005	Mısır
83	1006	Pirinç
84	1007	Tane darı (koca darı)
85	1008	Kara buğday, darı (cin ve kum darı)kuş yemi; diğer hububat
86	1101	Buğday unu/mahlut unu
87	1102	Hububat unları (buğday/mahlut unu hariç)
88	1103	Bulgur, irmik, topak halinde hububat ve pelletler
89	1104	Diğer şekilde işlenmiş hububat taneleri
90	1105	Patates unu, ezmesi, tozları, flokonları, granülleri ve pelletleri
91	1106	Kuru baklağillerin, nişasta/inülin içeren kök ve yumruların unu, ezmesi ve tozu

EK-1 (Devam) Harmonize Sistem Tarımsal Ürünler (AB Tanımlamasına Göre)

92	1107	Malt
93	1108	Niştastalar ve inülin
94	1109	Buğday glütenu
95	1201	Soya fasulyesi
96	1202	Yer fıstığı
97	1203	Kopra
98	1204	Keten tohumu
99	1205	Rep veya kolza tohumları
100	1206	Ayçiçeği tohumu
101	1207	Diğer yağlı tohumlar ve meyveler
102	1208	Yağlı tohum ve meyvelerin un ve kaba unları (hardal unu hariç)
103	1209	Ekim amacıyla kullanılan tohum, meyve ve sporlar
104	1210	Şerbetçi otu kozalakları (taze/kurutulmuş/dane/toz vs.) ve lüpülin
105	1211	Bitki ve bitki kısımları (esas olarak parfümeride, eczacılıkta vs. kullanılan)
106	1212	Keçiboynuzu, deniz otları ve diğer algler, şeker pancarı, şeker kamışı vs.
107	1213	Hububat sap ve kapçıkları (işlenmemiş) (kıyılmış, toz haline getirilmiş)
108	1214	İsveç şalgamı, hayvan pancarı, kök yemler, ot, yonca, üçgül, evliya otu, yemlik lahana, acı bakla, fiğ vb.hayvan yemi
109	1301	Lak, tabii sakızlar, reçineler ve sakız reçineler ve yağ reçineler (pelesenkler gibi)
110	1302	Bitkisel özsü ve hülasalar, pektik maddeler, pektinatlar, pektatlar, agar-agar, bitkilerden yapışkan sıvı vb.
111	1401	Özellikle örgü için kullanılan türdeki bitkisel maddeler
112	1404	Tarifenin başka yerinde yer almayan bitkisel ürünler
113	1501	Katı domuz yağı ve kümes hayvanlarının katı yağları
114	1502	Sığır, koyun/keçi yağları
115	1503	Domuz yağı stearini, sıvı lard, oleoyağ ve sıvı don yağı
116	1505	Yapağı yağı ve bundan elde edilen yağlı maddeler (lanolin dahil)
117	1506	Diğer hayvansal katı ve sıvı yağlar ve bunların fraksiyonları
118	1507	Soya yağı ve fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)
119	1508	Yer fıstığı yağı ve fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)
120	1509	Zeytinyağı ve fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)
121	1510	Zeytinden elde edilen diğer sıvı yağlar ve bunların fraksiyonları
122	1511	Palm yağı ve fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)
123	1512	Ayçiçeği, aspir, pamuk tohumu yağları ve bunların fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)
124	1513	Hindistan cevizi, palm çekirdeği, babassu yağları ve bunların fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)
125	1514	Rep, kolza, hardal yağı ve bunların fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)
126	1515	Diğer bitkisel sabit yağlar ve bunların fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)
127	1516	Hayvansal ve bitkisel yağlar ve bunların fraksiyonları
128	1517	Margarin
129	1518	Hayvansal ve bitkisel yağlar ve bunların fraksiyonları (1516'dakiler hariç)
130	1520	Ham gliserol; gliserollü sular ve gliserollü lesivler
131	1521	Bitkisel mumlar (trigliseritler hariç), bal mumu ve diğer böcek mumları, ispermeçet
132	1522	Degra, yağlı maddeler veya hayvansal/bitkisel mumların atıkları
133	1601	Etten, sakatattan/kandan yapılmış sosisler vb. ürünler
134	1602	Hazırlanmış veya konserve edilmiş et, sakatat veya kan
135	1603	Et, balık, kabuklu hayvan, yumuşakça ve diğer su omurgasızların hülasa ve suları
136	1604	Hazırlanmış/konserve edilmiş balıklar, yumuşakçalar veya diğer su omurgasızların hülasa ve suları
137	1605	Hazırlanmış/konserve edilmiş kabuklu hayvanlar, yumuşakçalar ve diğer su omurgasızları

EK-1 (Devam) Harmonize Sistem Tarımsal Ürünler (AB Tanımlamasına Göre)

138	1701	Kamış/pancar şekeri ve kimyaca saf sakkaroz (katı halde)
139	1702	Diğer şekerler (kimyaca saf laktoz/maltoz/glikoz/fruktoz), şeker şurupları, suni bal ve karamel
140	1703	Şeker ekstraksiyonundan veya rafinajından elde edilen melaslar
141	1704	Kakao içermeyen şeker mamulleri (beyaz çikolata dahil)
142	1801	Kakao dane ve kırıkları (ham/kavrulmuş, bütün/kırık)
143	1802	Kakao kabukları, iç kabukları, zarları ve diğer kakao döküntüleri
144	1803	Kakao hamuru
145	1804	Kakao yağı
146	1805	Kakao tozu (ilave şeker/diğer tatlandırıcı maddeler içermeyen)
147	1806	Çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları
148	1901	Malt hülasesi; un, nişasta ve malt esaslı müstahzarlar
149	1902	Makarnalar ve kuskus
150	1903	Tapyoka ve nişastadan hazırlanan tapyoka benzerleri
151	1904	Hububat veya hububat ürünlerinin kabartılması veya kavrulması suretiyle elde edilen gıda mamulleri
152	1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi ve diğer ekmekçi mamuller, hosti, boş ilaç kapsülü mühür güllacı, pirinç kağıdı vb
153	2001	Sebze, meyve,sert kabuklu meyve ve yenilen diğer bitki parçaları (sirke/asetik asitle hazırlanmış veya konserve edilmiş)
154	2002	Domates (sirke/asetik asitten başka usullerle hazırlanmış veya konserve edilmiş)
155	2003	Mantar ve domalan (sirke/asetik asitten başka usulde hazırlanmış veya konserve edilmiş)
156	2004	Diğer sebzeler (sirke/asetik asitten başka usulde hazırlanmış veya konserve edilmiş) (dondurulmuş)
157	2005	Diğer sebzeler (sirke/asetik asitten başka usulde hazırlanmış veya konserve edilmiş) (dondurulmamış)
158	2006	Sebze, meyve, meyve kabukları ve diğer bitki parçası (şekerle konserve edilmiş)
159	2007	Reçel, jöle, marmelat, meyve püresi ve pastları (pişirilerek hazırlanmış)
160	2008	Tarifenin başka yerinde belirtilmeyen meyve ve yenilen diğer bitki parçalarının konserveleri
161	2009	Meyve ve sebze suları (fermente edilmemiş, alkol katılmamış)
162	2101	Kahve, çay ve Paraguay çayı hülasesi, esans, konsantreleri ve müstahzarları
163	2102	Mayalar ve cansız diğer tek hücreli mikroorganizmalar
164	2103	Soslar ve müstahzarları; çeşni/lezzet verici karışımlar; hardal unu, irmiği ve hazır hardal
165	2104	Çorba, et suyu ve karışım halindeki homojenize gıda müstahzarları
166	2105	Dondurma ve yenilen diğer buzlar
167	2106	Tarifenin başka yerinde yer almayan gıda müstahzarları
168	2201	Sular (tabii ve suni mineral sular ve gazlı sular dahil) (tatlandırıcısız, lezzetlendirilmemiş)
169	2202	Sular (mineral ve gazlı sular dahil) ve alkolsüz diğer içecekler (tatlandırıcılı, lezzetlendirilmiş)
170	2203	Biralar (malttan)
171	2204	Taze üzüm şarabı (kuvvetlendirilmiş şaraplar dahil) ve üzüm şırası
172	2205	Vermut ve diğer taze üzüm şarapları (aromalandırılmış)
173	2206	Fermente edilmiş diğer içkiler (elma, armut, bal şarabı vs.)
174	2207	Etil alkol (alkol derecesi \geq %80, tağyir edilmemiş) ve damıtılarak elde edilmiş diğer alkollü içkiler
175	2208	Etil alkol (alkol derecesi $<$ %80, tağyir edilmemiş) ve damıtılarak elde edilmiş likör ve diğer alkollü içkiler
176	2209	Sirkeler ve asetik asitten elde edilen sirke yerine geçen maddeler
177	2301	Et, sakatat, deniz hayvanı vs. (yemeye uygun olmayan) unu, pelleti, kıkırdakları (donyağı tortusu)
178	2302	Hububat ve baklagillerin kepek, kavuz ve diğer kalıntıları
179	2303	Nişastacılık, şeker pancarı, şeker ve içki sanayinin artık ve posaları
180	2304	Soya fasulyesi yağı üretiminden arta kalan küspe ve katı atıklar
181	2305	Yer fıstığı yağı üretiminden arta kalan küspe ve katı atıklar
182	2306	Bitkisel yağların üretiminden (23.04-05' hariç) arta kalan küspe ve katı atıklar
183	2307	Şarap tortusu ve ham tartar

EK-1 (Devam) Harmonize Sistem Tarımsal Ürünler (AB Tanımlamasına Göre)

184	2308	Hayvan yemi olabilen diğer bitkisel maddeler ve bitkisel döküntü ve atık ve yan ürünler
185	2309	Hayvan gıdası olarak kullanılan müstahzarlar
186	2401	Yaprak tütün ve tütün döküntüleri
187	2402	Tütün/tütün yerine geçen maddelerden purolar, sigarillolar ve sigaralar
188	2403	Homonize edilmiş tütün ve tütün yerine geçen madde hülusalari ve esansları
189	3301	Uçucu yağlar, rezinoitler, ekstraksiyonla elde edilen yağ reçineleri ve terpenli yan ürünler, çözeltiler
190	3501	Kazeinler, kazeinatlar ve diğer kazein türevleri, kazein tutkalları
191	3502	Albüminler, albüminatlar ve diğer albümin türevleri
192	3503	Jelatin, jelatin türevleri, katı ihtiyokol, hayvansal menşeli diğer tutkallar
193	3504	Peptonlar ve bunların türevleri, diğer proteinli maddeler ve türevleri, deri tozu
194	3505	Dekstrinler ve tadil edilmiş diğer nişastalar ve esas nişasta, dekstrinler olan tutkalları
195	4101	Siğır (bafalo dahil) ve at cinsi hayvanların ham post ve derileri
196	4102	Koyun ve kuzuların ham derileri
197	4103	Diğer ham post ve deriler
198	4301	Ham kürkler (ham post ve deriler hariç)
199	5001	İpek böceği kozaları (çekilmeye elverişli)
200	5002	İpek; ham (bükülmemiş)
201	5003	İpek döküntüleri (bozuk koza, ditme ve iplik döküntüleri)
202	5101	Yün ve yapağı (kardesiz/taranmamış)
203	5102	İnce veya kaba hayvan kılları (kardesiz/taranmamış)
204	5103	Yün, ince veya kaba hayvan kıllarının döküntüleri (ditme hariç)
205	5201	Pamuk (karde edilmemiş veya penyelenmemiş)
206	5202	Pamuk döküntüleri
207	5203	Pamuk (karde edilmiş veya penyelenmiş)
208	5301	Keten, keten kıtık ve döküntüleri
209	5302	Kendir, ham veya işlem görmüş, kıtık ve döküntüleri

EK-2 AB'nin İhracat Arz Esneklikleri

HS4	Hesaplanan Esneklik	Prob	R2	adj-R2	F-value	Kullanılan Esneklik
101	0,32	0,08	0,24	0,18	3,8	1,06
102	0,91	0,00	0,51	0,47	12,4	0,91
103	-1,56	0,29	0,10	0,02	1,2	1,06
104	0,53	0,33	0,08	0,00	0,3	1,06
105	1,75	0,00	0,64	0,61	21,3	1,75
106	0,52	0,01	0,55	0,50	12,0	0,52
201	1,92	0,00	0,69	0,66	26,4	1,92
202	-0,57	0,14	0,17	0,10	2,4	1,79
203	1,81	0,00	0,88	0,87	88,0	1,81
204	1,78	0,00	0,64	0,60	20,9	1,78
205	2,19	0,15	0,17	0,10	2,4	1,79
206	2,26	0,00	0,95	0,95	225,8	2,26
207	1,28	0,00	0,87	0,86	79,7	1,28
208	0,94	0,00	0,86	0,85	73,8	0,94
209	2,07	0,00	0,91	0,90	117,5	2,07
210	2,29	0,00	0,85	0,89	101,3	2,29
401	1,99	0,01	0,50	0,45	11,8	1,99
402	0,90	0,00	0,77	0,76	41,3	0,90
403	1,24	0,00	0,78	0,76	42,6	1,24
404	1,70	0,00	0,95	0,95	252,0	1,70
405	0,50	0,00	0,54	0,50	14,1	0,50
406	1,33	0,00	0,94	0,93	187,3	1,33
407	1,06	0,00	0,62	0,59	19,7	1,06
408	0,96	0,00	0,90	0,90	114,2	0,96
409	1,65	0,00	0,90	0,89	102,4	1,65
410	-0,32	0,30	0,09	0,02	1,2	1,26
501	0,41	0,00	0,72	0,69	30,4	0,41
502	-0,71	0,00	0,75	0,73	36,3	1,02
503						
504	1,52	0,00	0,94	0,93	173,6	1,52
505	1,12	0,00	0,59	0,55	17,1	1,12
506	-0,28	0,62	0,02	-0,06	0,3	1,02
507	0,10	0,60	0,03	-0,08	0,3	1,02
508						
509						
510	0,30	0,17	0,15	0,08	2,2	1,02
511	.3418514	0,53	0,03	-0,05	0,4	1,02
601	2,25	0,00	0,80	0,79	49,2	1,47
602	2,44	0,00	0,78	0,76	41,8	1,47
603	1,47	0,00	0,76	0,74	37,1	1,47
604	0,68	0,20	0,20	0,06	1,8	1,47
701	1,57	0,00	0,89	0,88	98,1	1,57
702	1,46	0,00	0,83	0,81	57,0	1,46
703	1,71	0,00	0,87	0,86	82,1	1,71
704	2,23	0,00	0,82	0,82	59,6	2,23
705	1,31	0,00	0,75	0,73	36,2	1,31
706	0,63	0,03	0,32	0,27	5,7	0,63
707	1,43	0,00	0,86	0,85	72,3	1,43
708	1,14	0,00	0,77	0,76	41,2	1,14

EK-2 (Devam) AB'nin İhracat Arz Esneklikleri

709	2,01	0,00	0,87	0,86	82,7	2,01
710	3,43	0,00	0,74	0,72	34,8	3,43
711	0,76	0,14	0,17	0,11	2,5	1,65
712	2,07	0,00	0,87	0,85	77,2	2,07
713	1,15	0,00	0,59	0,55	17,0	1,15
714	1,26	0,01	0,48	0,44	11,3	1,26
801	1,44	0,00	0,85	0,84	70,4	1,44
802	1,22	0,00	0,98	0,98	678,3	1,22
803	0,11	0,71	0,01	-0,07	0,2	1,83
804	3,49	0,00	0,94	0,93	179,0	3,49
805	1,23	0,00	0,86	0,84	70,8	1,23
806	1,63	0,00	0,96	0,96	293,9	1,63
807	1,67	0,00	0,91	0,90	122,1	1,67
808	2,42	0,00	0,77	0,75	40,9	2,42
809	2,21	0,00	0,85	0,84	69,5	2,21
810	2,19	0,00	0,92	0,91	140,0	2,19
811	2,25	0,00	0,63	0,60	20,3	2,25
812	0,30	0,29	0,09	0,02	1,2	1,83
813	0,92	0,01	0,47	0,43	10,7	0,92
814	1,32	0,00	0,76	0,74	37,1	1,32
901	1,87	0,00	0,98	0,97	504,5	1,87
902	1,27	0,00	0,94	0,94	205,1	1,27
903	-0,30	0,76	0,01	-0,07	0,1	1,43
904	1,55	0,00	0,93	0,92	160,0	1,55
905	0,32	0,02	0,40	0,35	8,0	0,32
906	2,13	0,00	0,86	0,85	74,1	2,13
907	1,29	0,00	0,72	0,70	31,5	1,29
908	1,30	0,00	0,85	0,84	69,5	1,30
909	1,54	0,00	0,86	0,85	73,4	1,54
910	1,57	0,00	0,71	0,69	29,5	1,57
1001	1,28	0,00	0,69	0,66	26,4	1,28
1002	-0,43	0,01	0,47	0,43	10,7	1,12
1003	0,60	0,18	0,14	0,07	2,0	1,12
1004	-0,12	0,59	0,03	-0,06	0,3	1,12
1005	0,95	0,03	0,33	0,27	5,9	0,95
1006	1,12	0,00	0,64	0,61	21,1	1,12
1007	0,24	0,62	0,02	-0,06	0,3	1,12
1008	0,57	0,11	0,20	0,13	3,0	1,12
1101	-0,03	0,78	0,01	-0,08	0,1	1,28
1102	0,43	0,06	0,26	0,20	4,2	1,28
1103	0,72	0,00	0,88	0,86	84,1	0,72
1104	2,93	0,00	0,90	0,89	107,2	2,93
1105	2,28	0,27	0,10	0,02	1,3	1,28
1106	0,76	0,03	0,33	0,27	5,9	0,76
1107	0,90	0,00	0,94	0,93	187,5	0,90
1108	1,28	0,00	0,86	0,85	73,0	1,28
1109	1,10	0,00	0,83	0,82	58,3	1,10
1201	0,33	0,11	0,20	0,13	2,9	1,54
1202	1,90	0,00	0,90	0,89	103,1	1,90
1203	0,24	0,17	0,17	0,16	2,1	1,54

EK-2 (Devam) AB'nin İhracat Arz Esneklikleri

1204	1,72	0,00	0,89	0,88	100,2	1,72
1205	-0,02	0,95	0,00	-0,08	0,0	1,54
1206	2,60	0,00	0,70	0,67	27,7	2,60
1207	0,52	0,00	0,62	0,58	17,9	0,52
1208	0,82	0,13	0,18	0,11	2,6	1,54
1209	1,31	0,00	0,96	0,96	300,6	1,31
1210	1,12	0,00	0,97	0,97	362,7	1,12
1211	1,48	0,00	0,92	0,91	138,2	1,48
1212	0,20	0,62	0,02	-0,06	0,3	1,54
1213	0,45	0,01	0,47	0,43	10,6	0,45
1214	2,73	0,00	0,79	0,78	46,2	2,73
1301	1,34	0,00	0,85	0,84	67,8	1,34
1302	1,99	0,00	0,91	0,90	118,4	1,99
1401	-0,10	0,86	0,00	-0,08	0,0	0,85
1402						
1403						
1404	0,85	0,00	0,86	0,85	74,9	0,85
1501	0,61	0,05	0,29	0,23	4,8	0,61
1502	0,45	0,03	0,32	0,27	5,7	0,45
1503	-1,02	0,00	0,52	0,48	13,1	1,14
1505	0,72	0,00	0,88	0,87	90,3	0,72
1506	0,73	0,01	0,44	0,40	9,6	0,73
1507	0,10	0,49	0,04	-0,04	0,5	1,14
1508	0,17	0,34	0,08	0,00	1,0	1,14
1509	1,40	0,00	0,77	0,75	39,9	1,40
1510	1,54	0,00	0,87	0,85	77,5	1,54
1511	2,90	0,00	0,85	0,83	66,2	2,90
1512	0,96	0,00	0,47	0,43	10,8	0,96
1513	0,41	0,21	0,13	0,06	1,8	1,14
1514	0,54	0,30	0,09	0,01	1,2	1,14
1515	0,54	0,04	0,30	0,24	5,2	0,54
1516	0,26	0,24	0,24	0,11	1,5	1,14
1517	1,66	0,00	0,92	0,92	144,9	1,66
1518	0,69	0,00	0,77	0,76	41,2	0,69
1520	0,17	0,56	0,03	-0,05	0,4	1,14
1521	1,44	0,00	0,89	0,88	94,5	1,44
1522	-0,24	0,08	0,24	0,18	3,8	1,14
1601	1,49	0,00	0,84	0,83	63,0	1,49
1602	1,15	0,00	0,90	0,89	110,4	1,15
1603	1,64	0,00	0,87	0,86	82,6	1,64
1701	-0,14	0,51	0,04	-0,04	0,5	1,63
1702	1,96	0,00	0,92	0,91	140,3	1,96
1703	-0,25	0,04	0,30	0,24	5,2	1,63
1704	1,31	0,00	0,90	0,89	106,7	1,31
1801	0,27	0,35	0,07	-0,01	0,9	1,62
1802	-0,25	0,61	0,02	-0,06	0,3	1,62
1803	1,96	0,00	0,78	0,76	42,2	1,96
1804	1,37	0,00	0,94	0,93	174,4	1,37
1805	1,20	0,00	0,95	0,94	223,3	1,20
1806	1,96	0,00	0,94	0,94	193,5	1,96

EK-2 (Devam) AB'nin İhracat Arz Esneklikleri

1901	1,81	0,00	0,98	0,98	509,8	1,81
1902	1,17	0,00	0,97	0,96	349,7	1,17
1903	1,39	0,00	0,60	0,57	18,0	1,39
1904	2,62	0,00	0,88	0,87	86,2	2,62
1905	2,17	0,00	0,92	0,91	135,2	2,17
2001	1,01	0,00	0,93	0,93	171,3	1,01
2002	1,27	0,00	0,91	0,90	121,1	1,27
2003	-0,13	0,63	0,02	-0,06	0,3	1,82
2004	3,92	0,00	0,81	0,79	50,1	3,92
2005	1,30	0,00	0,94	0,94	204,9	1,30
2006	2,28	0,00	0,57	0,53	15,9	2,28
2007	2,34	0,00	0,86	0,85	73,5	2,34
2008	1,08	0,00	0,78	0,76	43,1	1,08
2009	1,39	0,00	0,95	0,94	210,4	1,39
2101	1,79	0,00	0,89	0,88	97,1	1,79
2102	1,18	0,01	0,48	0,43	11,0	1,18
2103	2,79	0,00	0,96	0,95	254,9	2,79
2104	1,03	0,00	0,90	0,89	111,1	1,03
2105	2,38	0,00	0,84	0,82	61,6	2,38
2106	2,70	0,00	0,92	0,91	138,9	2,70
2201	1,69	0,00	0,86	0,85	72,8	1,69
2202	2,79	0,00	0,91	0,90	119,9	2,79
2203	2,18	0,00	0,96	0,96	289,3	2,18
2204	1,69	0,00	0,92	0,91	136,0	1,69
2205	0,29	0,49	0,04	-0,04	0,5	1,92
2206	0,66	0,58	0,03	-0,06	0,3	1,92
2207	0,96	0,00	0,74	0,71	33,3	0,96
2208	1,92	0,00	0,97	0,97	464,5	1,92
2209	2,23	0,00	0,90	0,89	107,6	2,23
2301	2,41	0,00	0,64	0,61	21,6	2,41
2302	1,71	0,00	0,70	0,68	28,0	1,71
2303	1,37	0,00	0,61	0,57	18,6	1,37
2304	1,92	0,00	0,74	0,72	34,8	1,92
2305	0,19	0,18	0,24	0,13	2,2	1,82
2306	0,76	0,01	0,41	0,37	8,5	0,76
2307	1,13	0,00	0,71	0,69	29,8	1,13
2308	0,52	0,22	0,12	0,05	1,7	1,82
2309	3,68	0,00	0,95	0,94	217,9	3,68
2401	0,88	0,00	0,93	0,92	149,4	0,88
2402	2,50	0,00	0,62	0,59	19,7	2,50
2403	1,39	0,01	0,43	0,38	8,9	1,39
3301	1,41	0,00	0,95	0,94	220,0	1,41
3501	0,72	0,00	0,75	0,73	36,9	0,72
3502	0,82	0,05	0,28	0,22	4,7	1,41
3503	1,60	0,00	0,88	0,87	88,7	1,60
3504	2,15	0,01	0,47	0,43	10,7	2,15
3505	1,18	0,00	0,97	0,97	382,3	1,18
4101	1,29	0,11	0,20	0,13	2,9	0,93
4102	1,18	0,00	0,81	0,80	51,4	1,18
4103	0,69	0,04	0,31	0,26	5,5	0,69

EK-2 (Devam) AB'nin İhracat Arz Esneklikleri

4301	1,56	0,00	0,83	0,81	48,6	1,56
5001	0,64	0,01	0,52	0,47	10,9	0,64
5002	0,22	0,45	0,05	-0,03	0,6	0,64
5003	0,20	0,20	1331,00	0,06	1,8	0,64
5101	-0,07	0,88	0,00	-0,08	0,0	0,72
5102	-0,20	0,33	0,08	0,00	1,0	0,72
5103	0,13	0,65	0,02	-0,07	0,2	0,72
5201	0,47	0,19	0,14	0,06	1,9	0,46
5202	0,46	0,05	0,29	0,23	4,9	0,46
5203	-0,12	0,83	0,00	-0,08	0,1	0,46
5301	1,22	0,03	0,35	0,30	6,5	1,22
5302	-0,07	0,77	0,01	-0,08	0,1	1,22

EK-3 AB'nin İthalat Talep Esneklikleri

HS4	Hesaplanan Esneklik	Prob	R2	adj-R2	F-value	Kullanılan Esneklik
101	-1,33	0,00	0,68	0,66	25,9	-1,33
102	0,42	0,59	0,03	-0,06	0,3	-1,33
103	-1,12	0,21	0,14	0,06	1,8	-1,33
104	-0,17	0,23	0,12	0,04	1,6	-1,33
105	0,07	0,73	0,01	-0,07	0,1	-1,33
106	0,16	0,39	0,08	-0,02	0,8	-1,33
201	-1,24	0,00	0,77	0,75	39,4	-1,24
202	-0,52	0,00	0,56	0,52	15,3	-0,52
203	-0,87	0,02	0,39	0,34	7,7	-0,87
204	-0,75	0,00	0,85	0,84	70,1	-0,75
205	0,22	0,31	0,08	0,01	1,1	-0,97
206	-0,72	0,00	0,80	0,79	48,8	-0,72
207	-1,33	0,06	0,27	0,21	4,5	-0,97
208	-0,57	0,01	0,48	0,43	10,9	-0,57
209	-0,71	0,00	0,54	0,50	14,1	-0,71
210	-2,37	0,01	0,40	0,36	8,2	-2,37
401	-0,68	0,37	0,07	-0,01	0,9	-1,11
402	1,11	0,00	0,56	0,52	15,1	-1,11
403	-0,53	0,06	0,26	0,20	4,3	-1,11
404	-1,69	0,00	0,71	0,68	29,1	-1,69
405	-0,17	0,35	0,07	0,00	1,0	-1,11
406	-0,49	0,00	0,83	0,84	69,3	-0,49
407	-0,23	0,00	0,51	0,47	12,6	-0,23
408	-1,26	0,00	0,58	0,54	16,4	-1,26
409	-0,94	0,00	0,98	0,98	684,5	-0,94
410	-2,07	0,00	0,70	0,67	27,5	-2,07
501	-0,84	0,01	0,50	0,46	12,0	-0,84
502	-0,01	0,91	0,00	-0,08	0,0	-0,72
503						
504	-1,35	0,00	0,93	0,92	155,9	-1,35
505	-0,67	0,00	0,80	0,79	49,1	-0,67
506	0,34	0,15	0,02	0,10	2,4	-0,72
507	-0,49	0,02	0,45	0,39	7,5	-0,49
508						
509						
510	-0,23	0,21	0,13	0,06	1,8	-0,72
511	-0,23	0,00	0,78	0,77	43,5	-0,23
601	-1,29	0,00	0,83	0,81	58,2	-1,29
602	-0,86	0,00	0,78	0,77	43,5	-0,86
603	-1,98	0,00	0,98	0,98	538,1	-1,98
604	-0,85	0,04	0,32	0,26	5,6	-0,85
701	-1,68	0,00	0,72	0,70	30,7	-1,68
702	-2,38	0,00	0,87	0,86	78,6	-2,38
703	-1,03	0,00	0,80	0,78	46,6	-1,03
704	-1,21	0,00	0,77	0,75	39,3	-1,21
705	-1,49	0,01	0,49	0,45	11,6	-1,49
706	-3,62	0,00	0,73	0,70	32,0	-3,62
707	-1,84	0,00	0,71	0,69	29,7	-1,84
708	-2,12	0,00	0,97	0,97	396,9	-2,12

EK-3 (Devam) AB'nin İthalat Talep Esneklikleri

709	-2,56	0,00	0,94	0,93	178,7	-2,56
710	-1,80	0,00	0,71	0,68	29,2	-1,80
711	-0,91	0,00	0,85	0,83	65,8	-0,91
712	-1,74	0,00	0,88	0,87	85,4	-1,74
713	-0,75	0,00	0,84	0,83	63,5	-0,75
714	0,10	0,86	0,00	-0,08	0,0	-1,78
801	-1,29	0,00	0,95	0,94	216,3	-1,29
802	-1,22	0,00	0,98	0,98	714,4	-1,22
803	-1,51	0,00	0,97	0,96	345,6	-1,51
804	-2,28	0,00	0,95	0,95	230,5	-2,28
805	-1,33	0,00	0,95	0,95	233,5	-1,33
806	-1,61	0,00	0,92	0,91	132,1	-1,61
807	-2,29	0,00	0,91	0,91	126,8	-2,29
808	-0,85	0,00	0,55	0,52	14,8	-0,85
809	-1,40	0,00	0,80	0,79	48,8	-1,40
810	-1,78	0,00	0,92	0,92	145,0	-1,78
811	-1,65	0,00	0,96	0,96	279,1	-1,65
812	-0,80	0,00	0,51	0,47	12,6	-0,80
813	-1,20	0,00	0,97	0,97	425,4	-1,20
814	-0,10	0,68	0,01	-0,07	0,2	-1,48
901	-0,93	0,00	0,94	0,94	202,1	-0,93
902	-0,91	0,00	0,97	0,97	455,6	-0,91
903	-1,93	0,00	0,69	0,67	27,1	-1,93
904	-1,00	0,00	0,92	0,92	146,9	-1,00
905	-0,51	0,00	0,78	0,77	43,3	-0,51
906	-1,00	0,00	0,94	0,93	176,6	-1,00
907	-1,08	0,00	0,96	0,95	260,8	-1,08
908	-0,97	0,00	0,99	0,98	820,6	-0,97
909	-1,42	0,00	0,91	0,90	115,9	-1,42
910	-0,59	0,00	0,78	0,76	41,8	-0,59
1001	-0,84	0,00	0,66	0,63	22,9	-0,84
1002	-0,53	0,01	0,46	0,41	10,1	-0,53
1003	0,16	0,80	0,01	-0,08	0,1	-1,05
1004	0,32	0,40	0,06	-0,02	0,8	-1,05
1005	-1,70	0,01	0,47	0,43	10,7	-1,70
1006	-1,32	0,00	0,95	0,95	253,3	-1,32
1007	0,15	0,84	0,00	-0,08	0,0	-1,05
1008	-0,89	0,00	0,86	0,84	70,8	-0,89
1101	-1,10	0,16	0,16	0,09	2,3	-1,58
1102	-1,32	0,00	0,91	0,90	122,6	-1,32
1103	-1,10	0,00	0,71	0,69	29,7	-1,10
1104	-1,87	0,00	0,88	0,87	91,8	-1,87
1105	0,07	0,91	0,00	-0,08	0,0	-1,58
1106	-1,16	0,00	0,87	0,85	77,6	-1,16
1107	0,21	0,58	0,03	-0,05	0,3	-1,58
1108	-2,44	0,00	0,79	0,77	43,9	-2,44
1109	-0,36	0,54	0,03	-0,05	0,4	-1,58
1201	-0,74	0,00	0,91	0,90	116,0	-0,74
1202	-1,14	0,00	0,97	0,97	375,1	-1,14
1203	0,54	0,17	0,17	0,09	2,2	-1,40
1204	-0,57	0,01	0,44	0,40	9,6	-0,57

EK-3 (Devam) AB'nin İthalat Talep Esneklikleri

1205	-2,29	0,13	0,18	0,12	2,7	-1,40
1206	-0,11	0,28	0,09	0,02	1,3	-1,40
1207	-0,97	0,00	0,97	0,96	328,5	-0,97
1208	-0,86	0,03	0,32	0,27	5,8	-0,86
1209	-0,80	0,00	0,61	0,57	18,5	-0,80
1210	-1,18	0,00	0,86	0,84	71,4	-1,18
1211	-1,59	0,00	0,93	0,93	168,8	-1,59
1212	-1,53	0,00	0,72	0,70	31,2	-1,53
1213	-4,67	0,00	0,84	0,82	60,9	-4,67
1214	0,06	0,91	0,00	-0,08	0,0	-1,40
1301	-0,89	0,00	0,79	0,77	44,1	-0,89
1302	-1,49	0,00	0,99	0,99	865,1	-1,49
1401	-1,39	0,00	0,69	0,67	27,1	-1,39
1402						
1403						
1404	-0,84	0,11	0,20	0,13	3,0	-1,39
1501	-0,44	0,00	0,66	0,63	23,4	-0,44
1502	1,09	0,01	0,41	0,36	8,2	-1,41
1503	1,41	0,00	0,61	0,57	15,7	-1,41
1505	-1,19	0,00	0,91	0,90	115,2	-1,19
1506	-0,44	0,02	0,39	0,34	7,8	-0,44
1507	-2,97	0,00	0,55	0,51	14,8	-2,97
1508	-0,29	0,01	0,44	0,39	9,3	-0,29
1509	-2,13	0,00	0,65	0,62	22,3	-2,13
1510	-0,47	0,16	0,16	0,09	2,3	-1,41
1511	-1,67	0,00	0,84	0,83	65,3	-1,67
1512	-1,91	0,00	0,78	0,76	41,5	-1,91
1513	-0,97	0,00	0,97	0,97	423,7	-0,97
1514	-3,57	0,00	0,72	0,70	30,7	-3,57
1515	-0,97	0,00	0,68	0,65	25,3	-0,97
1516	-0,33	0,02	0,40	0,35	8,0	-0,33
1517	-0,94	0,00	0,92	0,91	131,6	-0,94
1518	2,42	0,01	0,42	0,38	8,8	-1,41
1520	0,51	0,03	0,34	0,29	6,2	-1,41
1521	-1,94	0,00	0,84	0,83	64,2	-1,94
1522	-0,11	0,70	0,01	-0,07	0,2	-1,41
1601	-0,32	0,40	0,06	-0,02	0,8	-1,74
1602	-2,53	0,00	0,82	0,80	53,2	-2,53
1603	-0,95	0,00	0,91	0,91	127,7	-0,95
1701	-1,60	0,00	0,93	0,92	151,8	-1,60
1702	-1,00	0,00	0,54	0,51	14,4	-1,00
1703	-0,27	0,26	0,10	0,03	1,4	-1,60
1704	-2,21	0,00	0,89	0,88	95,4	-2,21
1801	-1,20	0,00	0,98	0,98	558,1	-1,20
1802	-0,37	0,43	0,05	-0,03	0,7	-1,46
1803	-1,39	0,00	0,92	0,92	145,9	-1,39
1804	-1,47	0,00	0,89	0,88	92,7	-1,47
1805	-1,58	0,00	0,96	0,95	272,8	-1,58
1806	-1,64	0,00	0,97	0,97	419,8	-1,64
1901	-1,80	0,00	0,97	0,97	434,9	-1,80
1902	-2,66	0,00	0,96	0,96	316,1	-2,66

EK-3 (Devam) AB'nin İthalat Talep Esneklikleri

1903	-1,90	0,00	0,79	0,77	44,0	-1,90
1904	-1,15	0,00	0,81	0,79	50,0	-1,15
1905	-2,13	0,00	0,97	0,96	337,4	-2,13
2001	-1,74	0,00	0,79	0,77	43,9	-1,74
2002	-0,96	0,12	0,19	0,12	2,8	-1,41
2003	-0,43	0,03	0,34	0,28	6,1	-0,43
2004	-1,06	0,00	0,60	0,57	18,2	-1,06
2005	-1,52	0,00	0,93	0,92	161,0	-1,52
2006	-2,01	0,00	0,98	0,98	708,3	-2,01
2007	-2,25	0,00	0,89	0,88	98,3	-2,25
2008	-1,08	0,00	0,95	0,94	223,9	-1,08
2009	-1,15	0,00	0,91	0,90	121,1	-1,15
2101	-0,76	0,02	0,39	0,34	7,6	-0,76
2102	-1,65	0,00	0,90	0,89	110,5	-1,65
2103	-1,77	0,00	0,98	0,98	719,7	-1,77
2104	-1,18	0,00	0,94	0,94	188,7	-1,18
2105	0,28	0,15	0,17	0,10	2,4	-1,45
2106	-1,90	0,00	0,69	0,66	26,3	-1,90
2201	-0,97	0,04	0,31	0,25	5,3	-0,97
2202	-1,68	0,00	0,99	0,99	2019,2	-1,68
2203	-3,80	0,00	0,86	0,84	71,6	-3,80
2204	-1,73	0,00	0,60	0,57	18,1	-1,73
2205	0,08	0,83	0,00	-0,08	0,1	-2,08
2206	0,16	0,85	0,00	-0,08	0,0	-2,08
2207	-2,80	0,00	0,70	0,67	27,5	-2,80
2208	-1,52	0,00	0,82	0,81	55,9	-1,52
2209	-2,03	0,06	0,26	0,20	4,3	-2,08
2301	-0,36	0,00	0,73	0,71	32,6	-0,36
2302	-1,31	0,00	0,68	0,65	25,6	-1,31
2303	-0,31	0,17	0,15	0,08	2,2	-1,14
2304	-1,10	0,00	0,94	0,93	183,6	-1,10
2305	1,49	0,02	0,39	0,33	7,0	-1,14
2306	-1,23	0,00	0,82	0,80	53,9	-1,23
2307	-1,01	0,00	0,89	0,88	95,7	-1,01
2308	-1,86	0,00	0,89	0,88	100,5	-1,86
2309	-0,16	0,12	0,19	0,12	2,8	-1,14
2401	-1,11	0,00	0,92	0,92	143,3	-1,11
2402	-0,50	0,29	0,09	0,02	1,2	-1,11
2403	0,35	0,00	0,52	0,48	13,0	-1,11
3301	-0,98	0,00	0,95	0,95	232,2	-0,98
3501	-0,22	0,11	0,20	0,14	3,0	-0,98
3502	-0,64	0,18	0,14	0,07	2,0	-0,98
3503	-1,29	0,00	0,96	0,95	257,6	-1,29
3504	-0,66	0,00	0,67	0,64	24,2	-0,66
3505	-0,12	0,91	0,00	-0,08	0,0	-0,98
4101	0,01	0,97	0,00	-0,08	0,0	-0,38
4102	-0,10	0,72	0,01	-0,07	0,1	-0,38
4103	-0,38	0,00	0,64	0,61	21,7	-0,38
4301	-0,46	0,00	0,65	0,61	18,2	-0,46
5001	-0,05	0,87	0,00	-0,10	0,0	-0,60
5002	-0,28	0,28	0,10	0,02	1,3	-0,60

EK-3 (Devam) AB'nin İthalat Talep Esneklikleri

5003	-0,23	0,26	0,11	0,03	1,4	-0,60
5101	0,50	0,16	0,16	0,09	2,2	-0,57
5102	-0,35	0,09	0,22	0,15	3,3	-0,57
5103	-0,57	0,02	0,41	0,36	7,6	-0,57
5201	1,00	0,05	0,29	0,23	5,0	-0,63
5202	-0,63	0,00	0,77	0,75	41,1	-0,63
5203	-1,31	0,21	0,13	0,05	1,8	-0,63
5301	0,25	0,17	0,15	0,08	2,1	-0,60
5302	0,54	0,00	0,58	0,55	16,8	-0,60

EK-4 AB'nin Dönüşüm Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassal Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

HS4	Sabit Etkiler						Rassal Etkiler						Hausman Test ve Kullanılan Esneklik		
	Hesaplanan Dönüşüm Esnekliği	Standart Hata	t	P> t	%95 Güven Aralığı		Hesaplanan Dönüşüm Esnekliği	Standart Hata	z	P> z	%95 Güven Aralığı		chi2(2)	Prob>chi2	Kullanılan Esneklik
101	0,32	0,06	5,6	0,0	0,21	0,44	0,38	0,05	6,9	0,0	0,27	0,48	9,5	0,0	0,32
102	0,25	0,23	1,1	0,3	-0,20	0,70	0,26	0,22	1,2	0,2	-0,17	0,69	0,1	1,0	0,83
103	1,28	0,18	7,3	0,0	0,93	1,63	1,26	0,17	7,5	0,0	0,93	1,59	0,0		1,28
104	0,63	0,23	2,7	0,0	0,17	1,09	0,66	0,23	2,9	0,0	0,21	1,12	5,6	0,1	0,66
105	1,23	0,09	14,3	0,0	1,06	1,40	1,22	0,08	14,6	0,0	1,05	1,38	1,3	0,5	1,22
106	0,63	0,12	5,2	0,0	0,39	0,87	0,68	0,11	6,1	0,0	0,46	0,90	1,4	0,5	0,68
201	0,79	0,18	4,3	0,0	0,43	1,15	0,80	0,18	4,5	0,0	0,45	1,14	0,0	1,0	0,80
202	1,38	0,15	9,0	0,0	1,08	1,68	1,31	0,15	9,0	0,0	1,03	1,60	2,3	0,3	1,31
203	1,34	0,16	8,5	0,0	1,03	1,66	1,36	0,15	8,9	0,0	1,06	1,65	0,1	1,0	1,36
204	1,31	0,17	7,8	0,0	0,98	1,64	1,33	0,16	8,5	0,0	1,02	1,64	-3,8		1,31
205	0,59	0,33	1,8	0,1	-0,08	1,27	0,54	0,32	1,7	0,1	-0,08	1,17	0,3	0,8	1,07
206	0,79	0,12	6,3	0,0	0,54	1,03	0,76	0,12	6,4	0,0	0,52	0,99	0,9	0,6	0,76
207	1,14	0,10	11,8	0,0	0,95	1,33	1,14	0,09	12,2	0,0	0,96	1,33	0,0	1,0	1,14
208	1,27	0,13	10,1	0,0	1,02	1,52	1,28	0,12	10,4	0,0	1,04	1,52	1,7	0,4	1,28
209	0,63	0,15	4,2	0,0	0,33	0,93	0,64	0,14	4,7	0,0	0,37	0,91	0,7	0,7	0,64
210	1,00	0,09	10,7	0,0	0,82	1,18	0,90	0,09	9,9	0,0	0,72	1,07	22,0	0,0	1,00
401	1,72	0,15	11,1	0,0	1,41	2,02	1,71	0,15	11,6	0,0	1,42	2,00	0,1	1,0	1,71
402	0,87	0,29	3,0	0,0	0,29	1,44	0,79	0,29	2,7	0,0	0,23	1,36	2,6	0,3	0,79
403	0,54	0,11	4,7	0,0	0,31	0,76	0,53	0,11	4,8	0,0	0,31	0,75	0,0	1,0	0,53
404	1,03	0,14	7,1	0,0	0,74	1,31	0,96	0,14	6,8	0,0	0,69	1,24	4,7	0,1	0,96
405	2,72	0,28	9,7	0,0	2,17	3,28	2,81	0,28	10,2	0,0	2,27	3,35	3,4	0,2	2,81
406	2,23	0,24	9,2	0,0	1,75	2,70	2,30	0,24	9,7	0,0	1,84	2,77	2,0	0,4	2,30

EK-4 (Devam) AB'nin Dönüşüm Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassal Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

407	0,74	0,12	6,3	0,0	0,51	0,97	0,72	0,11	6,3	0,0	0,49	0,94	0,4	0,8	0,72
408	1,07	0,20	5,4	0,0	0,68	1,46	1,10	0,20	5,6	0,0	0,71	1,48	0,6	0,7	1,10
409	1,26	0,17	7,3	0,0	0,92	1,60	1,24	0,17	7,5	0,0	0,92	1,57	-1,8		1,26
410	0,82	0,09	8,8	0,0	0,63	1,00	0,78	0,09	8,9	0,0	0,61	0,95	1,7	0,4	0,78
501	0,38	0,11	3,5	0,0	0,16	0,60	0,40	0,09	4,3	0,0	0,22	0,59	0,3	0,9	0,40
502	0,87	0,16	5,6	0,0	0,56	1,18	0,87	0,15	5,8	0,0	0,57	1,16	-0,6		0,87
503															0,70
504	0,54	0,09	5,9	0,0	0,36	0,71	0,51	0,08	6,1	0,0	0,35	0,67	-6,1		0,70
505	1,02	0,07	14,0	0,0	0,88	1,16	0,99	0,07	14,1	0,0	0,85	1,13	2,6	0,3	0,99
506	0,44	0,11	3,9	0,0	0,22	0,66	0,40	0,11	3,7	0,0	0,19	0,62	2,1	0,3	0,40
507	0,60	0,10	5,7	0,0	0,39	0,80	0,63	0,10	6,5	0,0	0,44	0,82	1,1	0,6	0,63
508															
509															
510	0,16	0,15	1,1	0,3	-0,14	0,46	0,17	0,15	1,2	0,2	-0,12	0,47	0,6	0,7	0,70
511	0,91	0,04	25,3	0,0	0,84	0,98	0,93	0,03	27,9	0,0	0,86	0,99	2,6	0,3	0,93
601	0,67	0,10	6,8	0,0	0,47	0,86	0,67	0,10	7,0	0,0	0,48	0,86	0,2	0,9	0,67
602	0,98	0,05	20,9	0,0	0,89	1,08	0,98	0,04	22,0	0,0	0,89	1,07	0,0	1,0	0,98
603	0,74	0,11	6,6	0,0	0,52	0,96	0,77	0,11	7,1	0,0	0,56	0,98	1,0	0,6	0,77
604	0,86	0,08	10,8	0,0	0,70	1,01	0,86	0,08	11,0	0,0	0,70	1,01	0,0	1,0	0,86
701	0,91	0,09	10,0	0,0	0,73	1,09	0,97	0,09	11,3	0,0	0,80	1,14	3,9	0,1	0,97
702	0,50	0,20	2,5	0,0	0,11	0,90	0,40	0,20	2,0	0,0	0,02	0,78	6,2	0,0	0,50
703	1,29	0,13	10,1	0,0	1,04	1,55	1,23	0,11	11,5	0,0	1,02	1,44	1,0	0,6	1,23
704	0,39	0,15	2,6	0,0	0,09	0,69	0,39	0,15	2,7	0,0	0,10	0,68	0,0	1,0	0,39
705	0,57	0,23	2,4	0,0	0,10	1,03	0,56	0,22	2,5	0,0	0,12	1,00	2,6	0,3	0,56
706	0,37	0,13	2,8	0,0	0,10	0,63	0,40	0,13	3,1	0,0	0,14	0,66	2,2	0,3	0,40

EK-4 (Devam) AB'nin Dönüşüm Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassal Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

707	0,33	0,22	1,5	0,1	-0,11	0,77	0,07	0,22	0,3	0,8	-0,37	0,50	-228,2		0,95
708	0,80	0,15	5,4	0,0	0,51	1,09	0,87	0,14	6,1	0,0	0,59	1,15	3,3	0,2	0,87
709	0,90	0,08	11,5	0,0	0,75	1,06	0,88	0,08	11,7	0,0	0,74	1,03	0,8	0,7	0,88
710	1,42	0,17	8,2	0,0	1,08	1,76	1,37	0,17	8,2	0,0	1,04	1,70	1,2	0,5	1,37
711	1,24	0,11	11,4	0,0	1,03	1,46	1,25	0,10	12,2	0,0	1,05	1,45	0,1	1,0	1,25
712	1,31	0,10	12,6	0,0	1,10	1,51	1,30	0,10	13,0	0,0	1,10	1,49	0,1	0,9	1,30
713	1,72	0,09	20,0	0,0	1,55	1,88	1,72	0,09	20,2	0,0	1,55	1,89	0,1	0,9	1,72
714	1,01	0,14	7,2	0,0	0,73	1,29	0,97	0,13	7,5	0,0	0,71	1,22	3,0	0,2	0,97
801	0,08	0,13	0,6	0,5	-0,17	0,34	0,03	0,13	0,3	0,8	-0,22	0,28	8,3	0,0	1,12
802	0,99	0,15	6,8	0,0	0,71	1,28	1,15	0,15	7,8	0,0	0,86	1,44	-36,9		0,99
803	0,57	0,16	3,7	0,0	0,27	0,88	0,55	0,15	3,8	0,0	0,26	0,84	0,2	0,9	0,55
804	0,88	0,17	5,3	0,0	0,56	1,21	0,82	0,16	5,2	0,0	0,51	1,13	1,2	0,6	0,82
805	1,52	0,23	6,7	0,0	1,07	1,97	1,48	0,21	7,1	0,0	1,07	1,88	0,2	0,9	1,48
806	1,52	0,18	8,4	0,0	1,16	1,88	1,60	0,17	9,2	0,0	1,26	1,94	2,8	0,2	1,60
807	1,12	0,23	4,9	0,0	0,67	1,56	1,14	0,22	5,3	0,0	0,72	1,57	0,1	0,9	1,14
808	1,76	0,18	9,9	0,0	1,41	2,11	1,83	0,17	10,6	0,0	1,49	2,17	3,4	0,2	1,83
809	1,03	0,17	6,1	0,0	0,70	1,37	1,03	0,16	6,3	0,0	0,71	1,34	0,1	1,0	1,03
810	1,64	0,18	8,9	0,0	1,28	2,01	1,71	0,18	9,4	0,0	1,35	2,06	3,2	0,2	1,71
811	1,18	0,17	6,9	0,0	0,84	1,51	1,24	0,17	7,5	0,0	0,91	1,57	44621,0	0,2	1,24
812	0,72	0,11	6,4	0,0	0,50	0,94	0,73	0,11	6,9	0,0	0,53	0,94	-3,3		0,72
813	0,56	0,10	5,5	0,0	0,36	0,77	0,61	0,10	5,9	0,0	0,41	0,81	-35,1		0,56
814	0,89	0,13	6,9	0,0	0,63	1,14	1,10	0,12	9,2	0,0	0,87	1,34	18,5	0,0	0,89
901	1,47	0,06	22,7	0,0	1,34	1,60	1,45	0,06	22,7	0,0	1,33	1,58	3,8	0,2	1,45
902	0,90	0,07	12,8	0,0	0,76	1,04	0,88	0,07	12,7	0,0	0,75	1,02	1,8	0,4	0,88
903	0,94	0,20	4,7	0,0	0,54	1,34	1,02	0,19	5,3	0,0	0,65	1,40	2,7	0,3	1,02
904	0,80	0,10	8,1	0,0	0,60	0,99	0,88	0,09	9,4	0,0	0,69	1,06	6,1	0,0	0,80

EK-4 (Devam) AB'nin Dönüşüm Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassal Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

905	0,98	0,09	11,5	0,0	0,81	1,15	0,99	0,08	11,7	0,0	0,82	1,15	0,2	0,9	0,99
906	1,09	0,13	8,5	0,0	0,84	1,35	1,12	0,13	8,9	0,0	0,87	1,36	1,3	0,5	1,12
907	0,72	0,23	3,1	0,0	0,27	1,17	0,68	0,21	3,2	0,0	0,26	1,09	0,4	0,8	0,68
908	0,87	0,14	6,1	0,0	0,59	1,15	0,87	0,13	6,6	0,0	0,61	1,13	0,4	0,8	0,87
909	1,25	0,10	13,0	0,0	1,06	1,44	1,30	0,09	13,7	0,0	1,11	1,48	3,9	0,1	1,30
910	0,66	0,07	9,9	0,0	0,53	0,79	0,64	0,06	10,1	0,0	0,52	0,77	0,9	0,6	0,64
1001	2,94	0,20	14,4	0,0	2,54	3,35	2,95	0,19	15,7	0,0	2,58	3,32	0,1	0,9	2,95
1002	1,30	0,24	5,4	0,0	0,82	1,78	1,31	0,22	6,0	0,0	0,88	1,74	0,2	0,9	1,31
1003	3,05	0,19	15,8	0,0	2,67	3,43	3,17	0,18	17,2	0,0	2,81	3,53	4,3	0,1	3,17
1004	1,09	0,19	5,6	0,0	0,71	1,48	0,99	0,17	5,7	0,0	0,65	1,33	1,7	0,4	0,99
1005	1,27	0,10	13,0	0,0	1,08	1,46	1,28	0,09	14,2	0,0	1,11	1,46	0,1	0,9	1,28
1006	2,43	0,14	18,0	0,0	2,17	2,70	2,43	0,13	18,6	0,0	2,18	2,69	0,0	1,0	2,43
1007	-0,28	0,22	-1,3	0,2	-0,72	0,15	-0,29	0,20	-1,4	0,2	-0,68	0,11	0,0	1,0	1,87
1008	0,96	0,09	10,8	0,0	0,79	1,14	0,98	0,09	11,3	0,0	0,81	1,15	1,7	0,4	0,98
1101	1,99	0,16	12,4	0,0	1,67	2,30	2,01	0,16	12,9	0,0	1,70	2,32	0,5	0,8	2,01
1102	1,05	0,10	10,4	0,0	0,85	1,25	1,06	0,10	10,9	0,0	0,87	1,25	-0,4		1,05
1103	2,34	0,16	14,3	0,0	2,02	2,66	2,31	0,16	14,3	0,0	2,00	2,63	1,5	0,5	2,31
1104	0,43	0,10	4,1	0,0	0,22	0,63	0,46	0,10	4,6	0,0	0,26	0,65	1,2	0,5	0,46
1105	0,86	0,29	3,0	0,0	0,30	1,43	0,76	0,29	2,6	0,0	0,19	1,32	-78,6		0,86
1106	0,84	0,10	8,7	0,0	0,65	1,03	0,75	0,09	8,1	0,0	0,57	0,94	11,7	0,0	0,84
1107	2,13	0,32	6,7	0,0	1,51	2,76	2,30	0,32	7,2	0,0	1,67	2,93	-39,9		2,13
1108	1,11	0,11	10,2	0,0	0,90	1,33	1,10	0,11	10,2	0,0	0,89	1,32	0,3	0,9	1,10
1109	0,56	0,27	2,1	0,0	0,03	1,09	1,03	0,25	4,2	0,0	0,55	1,52	20,3	0,0	0,56
1201	0,62	0,10	5,9	0,0	0,41	0,82	0,62	0,10	6,1	0,0	0,42	0,82	1,1	0,6	0,62
1202	1,69	0,27	6,4	0,0	1,16	2,21	1,70	0,26	6,6	0,0	1,19	2,20	0,1	1,0	1,70
1203	0,48	0,28	1,7	0,1	-0,09	1,05	0,54	0,28	1,9	0,1	-0,01	1,09	11,7	0,0	0,85

EK-4 (Devam) AB'nin Dönüşüm Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassal Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

1204	0,76	0,19	4,1	0,0	0,39	1,13	0,75	0,18	4,1	0,0	0,39	1,11	0,3	0,9	0,75
1205	1,04	0,14	7,3	0,0	0,76	1,31	1,06	0,14	7,7	0,0	0,79	1,33	0,5	0,8	1,06
1206	1,01	0,09	11,1	0,0	0,83	1,19	1,03	0,09	11,6	0,0	0,86	1,21	-5,5		1,01
1207	0,73	0,07	10,5	0,0	0,59	0,87	0,71	0,07	10,7	0,0	0,58	0,84	1,1	0,6	0,71
1208	1,09	0,13	8,5	0,0	0,84	1,35	1,09	0,13	8,7	0,0	0,85	1,34	-10,1		1,09
1209	0,76	0,03	22,0	0,0	0,69	0,82	0,76	0,03	23,0	0,0	0,69	0,82	0,2	0,9	0,76
1210	0,32	0,14	2,4	0,0	0,05	0,59	0,30	0,13	2,2	0,0	0,04	0,56	1,0	0,6	0,30
1211	0,70	0,06	11,8	0,0	0,59	0,82	0,64	0,07	9,0	0,0	0,50	0,78	-2,4		0,70
1212	1,01	0,06	16,1	0,0	0,88	1,13	1,00	0,06	16,7	0,0	0,88	1,11	0,3	0,9	1,00
1213	0,60	0,10	5,9	0,0	0,39	0,80	0,62	0,10	6,4	0,0	0,43	0,81	0,7	0,7	0,62
1214	0,73	0,12	6,2	0,0	0,50	0,97	0,72	0,12	6,2	0,0	0,50	0,95	0,5	0,8	0,72
1301	1,00	0,06	16,3	0,0	0,88	1,12	0,92	0,06	15,6	0,0	0,80	1,03	23,4	0,0	1,00
1302	0,85	0,06	14,6	0,0	0,73	0,96	0,85	0,06	14,9	0,0	0,74	0,97	0,2	0,9	0,85
1401	0,98	0,10	9,6	0,0	0,78	1,18	0,97	0,10	9,7	0,0	0,77	1,16	0,3	0,9	0,97
1402															
1403															
1404	0,49	0,06	8,5	0,0	0,38	0,60	0,51	0,06	8,9	0,0	0,39	0,62	2,6	0,3	0,51
1501	1,10	0,15	7,2	0,0	0,80	1,41	1,10	0,15	7,4	0,0	0,81	1,39	0,1	1,0	1,10
1502	0,85	0,11	7,5	0,0	0,63	1,08	0,83	0,11	7,6	0,0	0,61	1,04	1,0	0,6	0,83
1503	0,92	0,23	4,0	0,0	0,47	1,38	0,84	0,21	3,9	0,0	0,42	1,26	3,0	0,2	0,84
1505	0,69	0,08	8,2	0,0	0,52	0,85	0,64	0,08	8,2	0,0	0,49	0,80	2,1	0,3	0,64
1506	0,66	0,11	6,0	0,0	0,44	0,88	0,67	0,11	6,2	0,0	0,46	0,89	0,5	0,8	0,67
1507	0,45	0,09	4,9	0,0	0,27	0,64	0,48	0,09	5,2	0,0	0,30	0,67	-6,8		0,45
1508	0,87	0,12	7,3	0,0	0,64	1,10	0,86	0,11	7,6	0,0	0,63	1,08	0,2	0,9	0,86
1509	2,63	0,24	10,8	0,0	2,15	3,11	2,65	0,24	11,0	0,0	2,18	3,12	0,1	0,9	2,65
1510	2,33	0,28	8,4	0,0	1,79	2,88	2,26	0,27	8,3	0,0	1,72	2,79	2,0	0,4	2,26

EK-4 (Devam) AB'nin Dönüşüm Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassal Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

1511	1,18	0,19	6,3	0,0	0,81	1,54	1,17	0,19	6,3	0,0	0,80	1,53	0,9	0,7	1,17
1512	2,58	0,21	12,2	0,0	2,17	3,00	2,79	0,21	13,3	0,0	2,38	3,20	58,1	0,0	2,58
1513	1,40	0,11	13,1	0,0	1,19	1,60	1,40	0,10	14,0	0,0	1,20	1,59	0,0	1,0	1,40
1514	2,06	0,26	7,9	0,0	1,54	2,58	2,21	0,25	8,7	0,0	1,71	2,71	4,8	0,1	2,21
1515	1,14	0,08	13,9	0,0	0,98	1,31	1,15	0,08	14,1	0,0	0,99	1,31	0,1	0,9	1,15
1516	1,45	0,11	13,5	0,0	1,24	1,67	1,48	0,10	14,6	0,0	1,28	1,68	0,4	0,8	1,48
1517	1,36	0,13	10,3	0,0	1,10	1,62	1,34	0,13	10,4	0,0	1,09	1,60	0,4	0,8	1,34
1518	1,13	0,08	13,5	0,0	0,97	1,30	1,13	0,08	13,7	0,0	0,97	1,29	0,0	1,0	1,13
1520	1,18	0,09	13,5	0,0	1,00	1,35	1,13	0,08	13,5	0,0	0,97	1,30	2,7	0,3	1,13
1521	1,44	0,10	14,7	0,0	1,25	1,64	1,44	0,10	14,8	0,0	1,25	1,63	0,3	0,9	1,44
1522	0,92	0,18	5,2	0,0	0,57	1,28	0,83	0,17	4,9	0,0	0,50	1,16	2,1	0,3	0,83
1601	0,69	0,14	4,9	0,0	0,42	0,97	0,52	0,14	3,7	0,0	0,24	0,80	-168,8		0,69
1602	1,52	0,10	15,2	0,0	1,32	1,71	1,47	0,10	15,1	0,0	1,28	1,67	3,4	0,2	1,47
1603	0,67	0,15	4,5	0,0	0,38	0,96	0,69	0,15	4,7	0,0	0,41	0,98	1,0	0,6	0,69
1701	2,10	0,13	16,7	0,0	1,86	2,35	2,04	0,12	17,1	0,0	1,80	2,27	2,5	0,3	2,04
1702	1,06	0,07	15,1	0,0	0,93	1,20	1,06	0,07	15,6	0,0	0,93	1,19	0,1	0,9	1,06
1703	0,85	0,12	7,2	0,0	0,62	1,09	0,87	0,12	7,5	0,0	0,64	1,09	10,5	0,0	0,85
1704	0,93	0,13	7,3	0,0	0,68	1,19	0,89	0,13	7,0	0,0	0,64	1,14	5,0	0,1	0,89
1801	1,54	0,21	7,5	0,0	1,13	1,94	1,55	0,19	8,0	0,0	1,17	1,93	0,4	0,8	1,55
1802	1,13	0,15	7,6	0,0	0,83	1,42	1,14	0,15	7,8	0,0	0,86	1,43	0,7	0,7	1,14
1803	1,54	0,22	7,1	0,0	1,12	1,97	1,41	0,21	6,8	0,0	1,01	1,82	4,3	0,1	1,41
1804	1,48	0,24	6,2	0,0	1,01	1,95	1,39	0,23	6,0	0,0	0,93	1,84	0,6	0,8	1,39
1805	1,16	0,16	7,4	0,0	0,85	1,47	1,13	0,16	7,2	0,0	0,82	1,43	1,9	0,4	1,13
1806	1,07	0,10	10,2	0,0	0,86	1,27	1,06	0,10	10,3	0,0	0,86	1,26	0,1	1,0	1,06
1901	0,33	0,13	2,5	0,0	0,07	0,58	0,27	0,13	2,2	0,0	0,03	0,52	2,8	0,2	0,27
1902	1,68	0,17	9,7	0,0	1,34	2,02	1,67	0,16	10,1	0,0	1,34	1,99	0,1	1,0	1,67

EK-4 (Devam) AB'nin Dönüşüm Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassal Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

1903	1,04	0,27	3,9	0,0	0,51	1,56	0,84	0,23	3,7	0,0	0,39	1,29	2,4	0,3	0,84
1904	1,05	0,08	13,3	0,0	0,90	1,21	1,08	0,08	13,8	0,0	0,92	1,23	3,5	0,2	1,08
1905	0,87	0,14	6,4	0,0	0,60	1,13	0,89	0,12	7,2	0,0	0,65	1,13	0,2	0,9	0,89
2001	1,45	0,15	9,8	0,0	1,15	1,74	1,46	0,15	9,9	0,0	1,17	1,74	0,2	0,9	1,46
2002	1,03	0,20	5,2	0,0	0,65	1,42	1,13	0,19	5,9	0,0	0,75	1,50	4,0	0,1	1,13
2003	1,43	0,10	14,4	0,0	1,24	1,63	1,46	0,10	14,7	0,0	1,27	1,66	36,6	0,0	1,43
2004	1,10	0,20	5,4	0,0	0,70	1,50	1,01	0,20	5,0	0,0	0,61	1,40	-257,1		1,10
2005	1,53	0,15	10,5	0,0	1,25	1,82	1,59	0,14	11,0	0,0	1,30	1,87	5,5	0,1	1,59
2006	1,14	0,11	10,1	0,0	0,92	1,37	1,14	0,11	10,2	0,0	0,92	1,36	0,2	0,9	1,14
2007	1,47	0,10	15,5	0,0	1,29	1,66	1,54	0,09	17,1	0,0	1,36	1,72	4,8	0,1	1,54
2008	1,61	0,13	12,7	0,0	1,36	1,86	1,61	0,12	13,2	0,0	1,37	1,84	0,0	1,0	1,61
2009	0,49	0,11	4,5	0,0	0,28	0,71	0,50	0,11	4,6	0,0	0,29	0,71	0,0	1,0	0,50
2101	0,65	0,10	6,5	0,0	0,45	0,85	0,63	0,09	6,6	0,0	0,44	0,81	0,5	0,8	0,63
2102	1,17	0,09	12,4	0,0	0,98	1,35	1,18	0,09	12,8	0,0	1,00	1,36	0,4	0,8	1,18
2103	1,07	0,12	8,8	0,0	0,83	1,30	1,08	0,12	9,1	0,0	0,85	1,31	0,3	0,8	1,08
2104	1,49	0,11	13,1	0,0	1,27	1,72	1,49	0,11	13,2	0,0	1,27	1,71	0,1	0,9	1,49
2105	0,44	0,19	2,4	0,0	0,08	0,81	0,53	0,18	3,0	0,0	0,18	0,88	2,4	0,3	0,53
2106	0,73	0,07	10,3	0,0	0,59	0,87	0,72	0,07	10,5	0,0	0,58	0,85	0,4	0,8	0,72
2201	0,89	0,06	14,9	0,0	0,77	1,00	0,85	0,06	15,3	0,0	0,74	0,96	2,9	0,2	0,85
2202	0,75	0,11	6,8	0,0	0,54	0,97	0,76	0,11	7,2	0,0	0,55	0,97	0,1	1,0	0,76
2203	0,84	0,19	4,5	0,0	0,47	1,21	0,85	0,18	4,6	0,0	0,48	1,21	0,0	1,0	0,85
2204	0,86	0,07	12,9	0,0	0,73	1,00	0,83	0,07	12,4	0,0	0,70	0,96	21,0	0,0	0,86
2205	0,75	0,08	9,1	0,0	0,59	0,92	0,78	0,08	9,6	0,0	0,62	0,94	2,1	0,3	0,78
2206	1,10	0,09	12,3	0,0	0,93	1,28	1,11	0,09	12,6	0,0	0,94	1,28	-0,3		1,10
2207	1,73	0,08	20,5	0,0	1,57	1,90	1,73	0,08	20,9	0,0	1,57	1,89	0,0	1,0	1,73
2208	0,57	0,08	6,8	0,0	0,40	0,73	0,54	0,08	6,5	0,0	0,37	0,70	9,3	0,0	0,57

EK-4 (Devam) AB'nin Dönüşüm Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassal Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

2209	1,17	0,07	17,0	0,0	1,04	1,31	1,18	0,07	17,5	0,0	1,05	1,31	0,1	0,9	1,18
2301	1,04	0,19	5,4	0,0	0,66	1,42	1,04	0,19	5,5	0,0	0,67	1,41	-0,1		1,04
2302	1,04	0,10	10,2	0,0	0,84	1,24	1,01	0,10	10,3	0,0	0,81	1,20	1,8	0,4	1,01
2303	1,34	0,10	14,1	0,0	1,15	1,53	1,34	0,09	14,5	0,0	1,16	1,52	-17,9		1,34
2304	1,19	0,19	6,4	0,0	0,82	1,56	1,23	0,18	6,7	0,0	0,87	1,59	1,5	0,5	1,23
2305	0,49	0,37	1,3	0,2	-0,38	1,36	0,42	0,31	1,3	0,2	-0,19	1,04	-0,7		1,06
2306	1,15	0,11	10,2	0,0	0,93	1,37	1,16	0,11	10,5	0,0	0,95	1,38	1,6	0,4	1,16
2307	-0,43	0,41	-1,0	0,3	-1,28	0,42	0,78	0,40	2,0	0,0	0,01	1,56	96,4	0,0	0,78
2308	0,92	0,09	10,5	0,0	0,75	1,09	0,90	0,08	10,6	0,0	0,73	1,06	1,1	0,6	0,90
2309	1,01	0,07	13,8	0,0	0,87	1,16	1,04	0,07	14,3	0,0	0,90	1,18	3,3	0,2	1,04
2401	0,21	0,14	1,5	0,1	-0,06	0,48	0,23	0,13	1,8	0,1	-0,03	0,49	0,4	0,8	1,35
2402	1,29	0,10	12,3	0,0	1,09	1,50	1,29	0,10	12,5	0,0	1,08	1,49	0,1	1,0	1,29
2403	1,40	0,14	9,8	0,0	1,12	1,69	1,40	0,14	9,9	0,0	1,12	1,68	-0,1		1,40
3301	0,64	0,06	10,3	0,0	0,52	0,76	0,64	0,06	10,5	0,0	0,52	0,76	0,1	0,9	0,64
3501	-0,30	0,11	-2,8	0,0	-0,51	-0,09	-0,33	0,10	-3,1	0,0	-0,53	-0,12	1,4	0,5	0,92
3502	0,56	0,08	7,3	0,0	0,41	0,71	0,58	0,08	7,7	0,0	0,43	0,73	7,1	0,0	0,56
3503	0,79	0,12	6,7	0,0	0,56	1,03	0,82	0,11	7,1	0,0	0,59	1,04	0,7	0,7	0,82
3504	1,15	0,08	13,8	0,0	0,99	1,32	1,17	0,08	14,4	0,0	1,01	1,33	0,9	0,7	1,17
3505	1,12	0,10	11,5	0,0	0,93	1,31	1,17	0,10	12,2	0,0	0,98	1,36	8,1	0,0	1,12
4101	1,25	0,07	16,9	0,0	1,11	1,40	1,27	0,07	17,5	0,0	1,13	1,41	0,7	0,7	1,27
4102	0,80	0,08	9,7	0,0	0,64	0,96	0,81	0,08	10,3	0,0	0,65	0,96	0,6	0,8	0,81
4103	0,75	0,07	10,1	0,0	0,60	0,90	0,75	0,07	10,4	0,0	0,61	0,89	0,0	1,0	0,75
4301	0,54	0,09	6,2	0,0	0,37	0,71	0,51	0,08	6,2	0,0	0,35	0,68	2,2	0,3	0,51
5001	0,52	0,16	3,2	0,0	0,20	0,84	0,54	0,14	3,9	0,0	0,27	0,80	0,5	0,8	0,54
5002	0,45	0,14	3,2	0,0	0,17	0,73	0,44	0,14	3,1	0,0	0,16	0,71	0,3	0,9	0,44
5003	0,79	0,15	5,1	0,0	0,48	1,09	0,79	0,15	5,3	0,0	0,50	1,09	2,8	0,2	0,79

EK-4 (Devam) AB'nin Dönüşüm Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassal Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

5101	1,06	0,09	12,3	0,0	0,89	1,23	1,04	0,08	12,3	0,0	0,88	1,21	0,9	0,6	1,04
5102	0,50	0,12	4,2	0,0	0,27	0,74	0,49	0,12	4,2	0,0	0,26	0,72	0,3	0,9	0,49
5103	0,79	0,15	5,2	0,0	0,49	1,08	0,76	0,15	5,2	0,0	0,47	1,05	0,1	1,0	0,76
5201	1,34	0,11	12,1	0,0	1,12	1,56	1,34	0,11	12,4	0,0	1,13	1,55	0,2	0,9	1,34
5202	0,83	0,12	7,1	0,0	0,60	1,07	0,85	0,12	7,3	0,0	0,62	1,07	0,2	0,9	0,85
5203	1,17	0,11	10,2	0,0	0,95	1,40	1,19	0,11	10,8	0,0	0,97	1,40	0,3	0,9	1,19
5301	1,11	0,11	10,4	0,0	0,90	1,32	1,16	0,10	11,6	0,0	0,96	1,36	0,2	0,9	1,16
5302	0,49	0,16	3,0	0,0	0,17	0,81	0,49	0,15	3,3	0,0	0,20	0,79	0,0	1,0	0,49

EK-5 AB'nin İkame Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassal Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

HS4	Sabit Etkiler						Rassal Etkiler						Hausman Testi ve Kullanılan Esneklik		
	Hesaplanan İkame Esnekliği	Standart Hata	t	P> t	%95 Güven Aralığı		Hesaplanan İkame Esnekliği	Standart Hata	z	P> z	%95 Güven Aralığı		chi2(2)	Prob>chi2	Kullanılan Esneklik
101	-0,25	0,06	-4,1	0,0	-0,38	-0,13	-0,28	0,06	-4,6	0,0	-0,40	-0,16	3,0	0,2	-0,28
102	-0,15	0,34	-0,4	0,7	-0,85	0,55	0,06	0,31	0,2	0,9	-0,56	0,67	1,2	0,6	-0,99
103	0,05	0,34	0,1	0,9	-0,65	0,75	0,62	0,39	1,6	0,1	-0,15	1,39	-11,7		-0,99
104	-1,54	0,52	-3,0	0,0	-2,61	-0,46	-1,55	0,46	-3,4	0,0	-2,45	-0,65	0,0	1,0	-1,55
105	-1,12	0,16	-7,0	0,0	-1,44	-0,80	-1,14	0,16	-7,3	0,0	-1,45	-0,84	0,3	0,9	-1,14
106	-1,00	0,10	-10,2	0,0	-1,19	-0,81	-1,07	0,10	-11,0	0,0	-1,26	-0,88	107,5	0,0	-1,00
201	-1,98	0,39	-5,1	0,0	-2,76	-1,21	-1,99	0,39	-5,2	0,0	-2,75	-1,23	0,0	1,0	-1,99
202	-1,65	0,27	-6,2	0,0	-2,19	-1,12	-1,49	0,25	-5,9	0,0	-1,99	-1,00	3,0	0,2	-1,49
203	-0,61	0,35	-1,8	0,1	-1,29	0,08	-0,70	0,34	-2,1	0,0	-1,37	-0,04	2,5	0,3	-0,70
204	-2,80	0,43	-6,5	0,0	-3,65	-1,94	-3,03	0,40	-7,5	0,0	-3,82	-2,24	3,0	0,2	-3,03
205	-0,26	0,52	-0,5	0,6	-1,29	0,78	-0,13	0,51	-0,3	0,8	-1,13	0,88	1,8	0,4	-1,39
206	-0,66	0,14	-4,7	0,0	-0,93	-0,38	-0,64	0,13	-4,9	0,0	-0,89	-0,38	0,2	0,9	-0,64
207	-1,32	0,19	-7,1	0,0	-1,69	-0,95	-1,28	0,18	-7,0	0,0	-1,63	-0,92	1,3	0,5	-1,28
208	-0,84	0,23	-3,7	0,0	-1,28	-0,39	-0,74	0,22	-3,4	0,0	-1,18	-0,31	5,1	0,1	-0,74
209	-0,30	0,37	-0,8	0,4	-1,05	0,45	-0,31	0,37	-0,8	0,4	-1,03	0,42	0,2	0,9	-1,39
210	-1,22	0,34	-3,6	0,0	-1,88	-0,55	-1,26	0,32	-4,0	0,0	-1,89	-0,64	0,2	0,9	-1,26
401	-0,45	0,21	-2,1	0,0	-0,87	-0,03	-0,52	0,20	-2,6	0,0	-0,92	-0,12	4,2	0,1	-0,52
402	-0,79	0,26	-3,1	0,0	-1,30	-0,28	-0,68	0,24	-2,9	0,0	-1,14	-0,21	0,7	0,7	-0,68
403	-0,47	0,21	-2,3	0,0	-0,88	-0,07	-0,39	0,20	-2,0	0,1	-0,79	0,00	6,0	0,1	-0,47
404	-0,51	0,22	-2,4	0,0	-0,93	-0,08	-0,37	0,21	-1,8	0,1	-0,78	0,04	5,7	0,1	-0,51
405	-1,04	0,39	-2,7	0,0	-1,81	-0,28	-0,96	0,39	-2,5	0,0	-1,72	-0,20	12,3	0,0	-1,04
406	-1,05	0,32	-3,3	0,0	-1,68	-0,42	-1,03	0,30	-3,4	0,0	-1,63	-0,44	0,0	1,0	-1,03

EK-5 (Devam) AB'nin İkame Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassal Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

407	-0,93	0,12	-7,6	0,0	-1,17	-0,69	-0,69	0,13	-5,4	0,0	-0,95	-0,44	-36,7		-0,93
408	-0,52	0,20	-2,6	0,0	-0,93	-0,12	-0,48	0,20	-2,5	0,0	-0,87	-0,10	0,5	0,8	-0,48
409	-0,68	0,16	-4,4	0,0	-0,99	-0,38	-0,73	0,15	-4,9	0,0	-1,03	-0,44	1,6	0,5	-0,73
410	-0,62	0,16	-3,8	0,0	-0,95	-0,30	-0,60	0,16	-3,7	0,0	-0,91	-0,28	0,5	0,8	-0,60
501	-1,08	0,14	-7,7	0,0	-1,36	-0,80	-1,05	0,14	-7,6	0,0	-1,32	-0,78	1,1	0,6	-1,05
502	-0,79	0,14	-5,6	0,0	-1,07	-0,51	-0,80	0,14	-5,9	0,0	-1,07	-0,53	0,2	0,9	-0,80
503															
504	-0,66	0,11	-6,1	0,0	-0,88	-0,45	-0,68	0,11	-6,4	0,0	-0,89	-0,47	0,7	0,7	-0,68
505	-0,62	0,12	-5,2	0,0	-0,85	-0,38	-0,57	0,11	-5,0	0,0	-0,79	-0,34	2,1	0,4	-0,57
506	-1,04	0,12	-8,7	0,0	-1,28	-0,80	-1,04	0,11	-9,1	0,0	-1,26	-0,81	0,0	1,0	-1,04
507	-0,96	0,09	-10,1	0,0	-1,14	-0,77	-1,14	0,08	-13,7	0,0	-1,30	-0,98	16,5	0,0	-0,96
508															
509															
510	-0,97	0,09	-10,3	0,0	-1,15	-0,78	-0,98	0,09	-10,8	0,0	-1,16	-0,81	0,4	0,8	-0,98
511	-0,62	0,09	-6,9	0,0	-0,80	-0,44	-0,59	0,09	-6,9	0,0	-0,76	-0,42	1,3	0,5	-0,59
601	-0,69	0,11	-6,2	0,0	-0,91	-0,47	-0,69	0,11	-6,2	0,0	-0,90	-0,47	-0,5		-0,69
602	-1,11	0,06	-18,1	0,0	-1,23	-0,99	-1,11	0,06	-19,1	0,0	-1,23	-1,00	0,1	1,0	-1,11
603	-0,94	0,17	-5,7	0,0	-1,27	-0,61	-1,04	0,16	-6,5	0,0	-1,35	-0,72	5,5	0,1	-1,04
604	-0,80	0,13	-6,2	0,0	-1,05	-0,54	-0,79	0,13	-6,2	0,0	-1,04	-0,54	0,3	0,9	-0,79
701	-0,88	0,18	-4,9	0,0	-1,23	-0,53	-0,84	0,18	-4,8	0,0	-1,19	-0,50	1,1	0,6	-0,84
702	-0,29	0,21	-1,4	0,2	-0,70	0,11	-0,28	0,19	-1,5	0,1	-0,65	0,09	-1,5		-0,99
703	-1,14	0,15	-7,5	0,0	-1,44	-0,84	-1,13	0,15	-7,6	0,0	-1,42	-0,84	0,1	1,0	-1,13
704	0,51	0,17	3,0	0,0	0,17	0,85	0,52	0,17	3,1	0,0	0,19	0,85	0,2	0,9	-0,99
705	-0,66	0,23	-2,9	0,0	-1,11	-0,21	-0,95	0,19	-5,0	0,0	-1,33	-0,57	5,8	0,1	-0,95
706	-0,86	0,13	-6,4	0,0	-1,12	-0,59	-0,87	0,13	-6,6	0,0	-1,13	-0,61	1,2	0,5	-0,87
707	-0,67	0,17	-3,9	0,0	-1,02	-0,33	-0,68	0,17	-4,0	0,0	-1,02	-0,35	0,1	1,0	-0,68

EK-5 (Devam) AB'nin İkame Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassel Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

708	-1,45	0,16	-8,8	0,0	-1,77	-1,12	-1,45	0,16	-9,0	0,0	-1,76	-1,13	0,1	1,0	-1,45
709	-1,07	0,11	-9,9	0,0	-1,28	-0,86	-1,04	0,10	-10,0	0,0	-1,24	-0,84	1,0	0,6	-1,04
710	-0,94	0,18	-5,3	0,0	-1,29	-0,59	-0,97	0,18	-5,5	0,0	-1,32	-0,63	0,8	0,7	-0,97
711	-0,52	0,21	-2,4	0,0	-0,94	-0,10	-0,66	0,21	-3,1	0,0	-1,07	-0,25	12,3	0,0	-0,52
712	-0,86	0,11	-7,7	0,0	-1,08	-0,64	-0,85	0,11	-7,7	0,0	-1,07	-0,63	0,3	0,8	-0,85
713	-1,38	0,13	-10,7	0,0	-1,63	-1,12	-1,34	0,13	-10,6	0,0	-1,59	-1,10	2,0	0,4	-1,34
714	-1,20	0,13	-9,4	0,0	-1,46	-0,95	-1,24	0,12	-10,6	0,0	-1,47	-1,01	0,9	0,6	-1,24
801	-0,27	0,14	-1,9	0,1	-0,55	0,02	-0,38	0,14	-2,8	0,0	-0,65	-0,11	6,9	0,0	-0,38
802	-0,02	0,11	-0,2	0,8	-0,24	0,19	-0,03	0,10	-0,3	0,8	-0,23	0,17	0,0	1,0	-0,87
803	-1,31	0,12	-10,7	0,0	-1,55	-1,07	-1,29	0,12	-11,0	0,0	-1,52	-1,06	0,3	0,9	-1,29
804	-0,66	0,19	-3,4	0,0	-1,04	-0,28	-0,63	0,19	-3,3	0,0	-1,00	-0,25	0,9	0,6	-0,63
805	-1,46	0,21	-7,1	0,0	-1,87	-1,05	-1,42	0,20	-7,2	0,0	-1,80	-1,03	0,0		-1,46
806	-1,10	0,21	-5,2	0,0	-1,52	-0,68	-1,24	0,22	-5,7	0,0	-1,66	-0,81	-9,7		-1,10
807	-0,60	0,18	-3,4	0,0	-0,95	-0,25	-0,54	0,17	-3,1	0,0	-0,88	-0,20	1,6	0,5	-0,54
808	-0,99	0,30	-3,3	0,0	-1,58	-0,40	-0,81	0,29	-2,8	0,0	-1,38	-0,24	6,3	0,0	-0,99
809	-0,92	0,25	-3,6	0,0	-1,42	-0,42	-0,84	0,24	-3,5	0,0	-1,32	-0,36	0,8	0,7	-0,84
810	-1,22	0,15	-8,3	0,0	-1,51	-0,93	-1,23	0,14	-8,5	0,0	-1,51	-0,94	0,0		-1,22
811	-0,89	0,15	-6,0	0,0	-1,18	-0,60	-0,87	0,14	-6,1	0,0	-1,15	-0,59	-1,0		-0,89
812	-0,90	0,19	-4,9	0,0	-1,27	-0,54	-1,31	0,17	-7,7	0,0	-1,64	-0,98	26,2	0,0	-0,90
813	-0,46	0,10	-4,8	0,0	-0,65	-0,27	-0,46	0,09	-5,0	0,0	-0,64	-0,28	0,2	0,9	-0,46
814	-0,60	0,13	-4,7	0,0	-0,86	-0,35	-0,59	0,12	-4,8	0,0	-0,84	-0,35	0,4	0,8	-0,59
901	-1,48	0,12	-12,9	0,0	-1,71	-1,26	-1,46	0,11	-13,3	0,0	-1,67	-1,24	0,4	0,8	-1,46
902	-0,48	0,12	-4,1	0,0	-0,71	-0,25	-0,50	0,11	-4,4	0,0	-0,72	-0,28	0,6	0,7	-0,50
903	-0,28	0,16	-1,7	0,1	-0,60	0,04	-0,31	0,16	-2,0	0,0	-0,62	-0,01	0,5	0,8	-0,31
904	-0,79	0,12	-6,6	0,0	-1,03	-0,56	-0,70	0,11	-6,1	0,0	-0,92	-0,47	7,5	0,0	-0,79
905	-0,68	0,10	-6,5	0,0	-0,88	-0,47	-0,65	0,10	-6,2	0,0	-0,85	-0,44	37,5	0,0	-0,68

EK-5 (Devam) AB'nin İkame Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassel Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

906	-0,05	0,16	-0,3	0,8	-0,37	0,27	-0,01	0,15	-0,1	1,0	-0,31	0,29	3,6	0,2	-0,67
907	0,06	0,19	0,3	0,8	-0,32	0,43	0,10	0,19	0,6	0,6	-0,27	0,47	17,1	0,0	-0,67
908	-0,70	0,24	-2,9	0,0	-1,18	-0,22	-0,82	0,23	-3,5	0,0	-1,27	-0,36	2,0	0,4	-0,82
909	-0,35	0,15	-2,3	0,0	-0,65	-0,05	-0,32	0,14	-2,3	0,0	-0,61	-0,04	-0,2		-0,35
910	-0,46	0,09	-5,2	0,0	-0,63	-0,29	-0,44	0,09	-5,2	0,0	-0,61	-0,27	0,7	0,7	-0,44
1001	-1,65	0,25	-6,6	0,0	-2,15	-1,15	-1,68	0,24	-6,9	0,0	-2,15	-1,20	3,0	0,2	-1,68
1002	0,23	0,14	1,6	0,1	-0,06	0,52	0,17	0,15	1,1	0,3	-0,12	0,45	-5,8		-1,45
1003	-1,63	0,23	-7,0	0,0	-2,09	-1,17	-1,55	0,22	-7,0	0,0	-1,99	-1,12	3,3	0,2	-1,55
1004	-1,08	0,27	-4,0	0,0	-1,61	-0,54	-1,03	0,27	-3,9	0,0	-1,56	-0,51	3,3	0,2	-1,03
1005	-1,01	0,15	-6,8	0,0	-1,31	-0,72	-0,99	0,14	-6,9	0,0	-1,28	-0,71	0,2	0,9	-0,99
1006	-1,67	0,19	-8,9	0,0	-2,04	-1,30	-1,72	0,17	-9,8	0,0	-2,06	-1,38	-0,7		-1,67
1007	-1,72	0,21	-8,3	0,0	-2,13	-1,31	-1,81	0,20	-9,0	0,0	-2,21	-1,42	5,5	0,1	-1,81
1008	-1,50	0,17	-9,1	0,0	-1,83	-1,18	-1,44	0,16	-9,1	0,0	-1,75	-1,13	2,1	0,3	-1,44
1101	-0,99	0,16	-6,2	0,0	-1,31	-0,67	-1,01	0,16	-6,5	0,0	-1,32	-0,71	0,4	0,8	-1,01
1102	-0,55	0,11	-4,8	0,0	-0,77	-0,32	-0,56	0,11	-5,0	0,0	-0,78	-0,34	9,6	0,0	-0,55
1103	-1,18	0,18	-6,4	0,0	-1,54	-0,82	-1,15	0,18	-6,4	0,0	-1,50	-0,80	0,5	0,8	-1,15
1104	-1,03	0,10	-10,1	0,0	-1,23	-0,83	-1,05	0,10	-10,7	0,0	-1,25	-0,86	1,0	0,6	-1,05
1105	-1,23	0,20	-6,2	0,0	-1,62	-0,83	-1,23	0,19	-6,3	0,0	-1,61	-0,85	0,9	0,7	-1,23
1106	-0,93	0,11	-8,6	0,0	-1,14	-0,72	-0,88	0,10	-8,4	0,0	-1,08	-0,67	1,9	0,4	-0,88
1107	-0,47	0,21	-2,3	0,0	-0,88	-0,06	-0,50	0,20	-2,4	0,0	-0,90	-0,10	-372,1		-0,47
1108	-1,31	0,19	-7,0	0,0	-1,68	-0,94	-1,34	0,18	-7,3	0,0	-1,70	-0,98	0,8	0,7	-1,34
1109	-0,20	0,29	-0,7	0,5	-0,78	0,39	-0,17	0,28	-0,6	0,6	-0,72	0,39	0,4	0,8	-0,96
1201	-1,70	0,21	-8,1	0,0	-2,11	-1,28	-1,73	0,21	-8,3	0,0	-2,13	-1,32	0,7	0,7	-1,73
1202	-1,22	0,24	-5,1	0,0	-1,70	-0,75	-1,22	0,24	-5,2	0,0	-1,69	-0,76	0,0	1,0	-1,22
1203	-0,57	0,57	-1,0	0,3	-1,75	0,60	0,15	0,54	0,3	0,8	-0,91	1,21	17,8	0,0	-1,01
1204	-1,38	0,19	-7,3	0,0	-1,75	-1,00	-1,33	0,18	-7,4	0,0	-1,69	-0,98	1,0	0,6	-1,33

EK-5 (Devam) AB'nin İkame Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassel Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

1205	-0,95	0,16	-5,8	0,0	-1,28	-0,63	-0,95	0,16	-5,9	0,0	-1,27	-0,63	0,1	1,0	-0,95
1206	-1,25	0,12	-10,5	0,0	-1,48	-1,01	-1,30	0,11	-11,5	0,0	-1,52	-1,08	1,6	0,4	-1,30
1207	-0,90	0,08	-11,0	0,0	-1,06	-0,74	-0,97	0,07	-13,0	0,0	-1,11	-0,82	3,5	0,2	-0,97
1208	-1,08	0,12	-8,8	0,0	-1,32	-0,83	-1,11	0,12	-9,3	0,0	-1,34	-0,87	1,1	0,6	-1,11
1209	-0,83	0,05	-16,1	0,0	-0,93	-0,72	-0,80	0,05	-16,4	0,0	-0,89	-0,70	2,6	0,3	-0,80
1210	-0,60	0,31	-1,9	0,1	-1,22	0,02	-0,69	0,31	-2,2	0,0	-1,30	-0,08	-2357,7		-0,69
1211	-0,35	0,08	-4,4	0,0	-0,50	-0,19	-0,31	0,07	-4,2	0,0	-0,45	-0,16	1,9	0,4	-0,31
1212	-1,06	0,07	-15,8	0,0	-1,19	-0,92	-1,06	0,06	-17,4	0,0	-1,18	-0,94	-0,4		-1,06
1213	-0,82	0,13	-6,2	0,0	-1,09	-0,56	-0,84	0,13	-6,5	0,0	-1,10	-0,59	0,5	0,8	-0,84
1214	-0,84	0,17	-5,0	0,0	-1,17	-0,51	-0,64	0,16	-4,1	0,0	-0,95	-0,34	10,4	0,0	-0,84
1301	-0,63	0,10	-6,2	0,0	-0,83	-0,43	-0,60	0,10	-6,1	0,0	-0,80	-0,41	0,8	0,7	-0,60
1302	-0,73	0,09	-8,2	0,0	-0,90	-0,55	-0,77	0,09	-8,7	0,0	-0,94	-0,59	-18,7		-0,73
1401	-0,74	0,12	-6,0	0,0	-0,98	-0,50	-0,72	0,12	-6,0	0,0	-0,96	-0,49	0,3	0,9	-0,72
1402															
1403															
1404	-0,66	0,09	-7,1	0,0	-0,85	-0,48	-0,73	0,09	-8,3	0,0	-0,91	-0,56	6,2	0,0	-0,66
1501	0,07	0,18	0,4	0,7	-0,29	0,43	0,09	0,18	0,5	0,6	-0,27	0,44	-11,3		-1,05
1502	-1,89	0,48	-4,0	0,0	-2,85	-0,93	-1,72	0,49	-3,5	0,0	-2,68	-0,76	-5,4		-1,89
1503	-1,85	2,06	-0,9	0,4	-6,44	2,73	-1,78	1,89	-0,9	0,3	-5,48	1,92	0,0	1,0	-1,05
1505	-0,54	0,18	-3,1	0,0	-0,90	-0,19	-0,56	0,18	-3,2	0,0	-0,90	-0,21	0,2	0,9	-0,56
1506	-0,53	0,13	-3,9	0,0	-0,79	-0,26	-0,61	0,13	-4,6	0,0	-0,86	-0,35	14,7	0,0	-0,53
1507	-0,82	0,22	-3,8	0,0	-1,24	-0,39	-0,82	0,21	-3,9	0,0	-1,23	-0,41	0,1	1,0	-0,82
1508	-1,43	0,27	-5,4	0,0	-1,96	-0,90	-1,23	0,25	-4,9	0,0	-1,73	-0,73	4,1	0,1	-1,23
1509	-0,98	0,20	-4,9	0,0	-1,38	-0,59	-0,92	0,20	-4,7	0,0	-1,31	-0,54	6,1	0,0	-0,98
1510	0,11	0,14	0,8	0,4	-0,16	0,38	0,10	0,13	0,7	0,5	-0,16	0,35	0,3	0,9	-1,05
1511	-1,57	0,25	-6,3	0,0	-2,06	-1,08	-1,57	0,24	-6,4	0,0	-2,05	-1,09	0,5	0,8	-1,57

EK-5 (Devam) AB'nin İkame Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassel Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

1512	-1,04	0,15	-7,0	0,0	-1,33	-0,75	-0,98	0,14	-6,9	0,0	-1,26	-0,70	2,1	0,4	-0,98
1513	-1,38	0,21	-6,7	0,0	-1,79	-0,97	-1,40	0,20	-7,0	0,0	-1,79	-1,01	0,1	0,9	-1,40
1514	-1,11	0,31	-3,6	0,0	-1,73	-0,50	-1,07	0,30	-3,6	0,0	-1,66	-0,49	0,3	0,9	-1,07
1515	-0,88	0,10	-9,1	0,0	-1,07	-0,69	-0,92	0,09	-10,2	0,0	-1,10	-0,74	-0,3		-0,88
1516	-0,71	0,13	-5,7	0,0	-0,96	-0,46	-0,69	0,12	-5,8	0,0	-0,93	-0,46	0,4	0,8	-0,69
1517	-1,17	0,13	-9,1	0,0	-1,43	-0,92	-1,19	0,13	-9,5	0,0	-1,44	-0,95	0,5	0,8	-1,19
1518	-1,19	0,11	-11,2	0,0	-1,40	-0,98	-1,24	0,10	-11,8	0,0	-1,44	-1,03	9,2	0,0	-1,19
1520	-0,94	0,14	-6,5	0,0	-1,22	-0,65	-0,92	0,14	-6,8	0,0	-1,18	-0,65	0,2	0,9	-0,92
1521	-0,84	0,14	-5,9	0,0	-1,13	-0,56	-0,89	0,13	-6,6	0,0	-1,15	-0,63	1,0	0,6	-0,89
1522	-0,31	0,18	-1,7	0,1	-0,66	0,05	-0,25	0,17	-1,5	0,1	-0,59	0,09	1,5	0,5	-1,05
1601	-1,69	0,30	-5,6	0,0	-2,30	-1,09	-1,70	0,29	-5,9	0,0	-2,28	-1,13	0,0	1,0	-1,70
1602	-1,26	0,27	-4,7	0,0	-1,78	-0,74	-1,27	0,26	-4,9	0,0	-1,78	-0,76	0,0	1,0	-1,27
1603	-0,74	0,14	-5,3	0,0	-1,02	-0,47	-0,77	0,14	-5,5	0,0	-1,04	-0,49	7,1	0,0	-0,74
1701	-2,12	0,16	-13,2	0,0	-2,44	-1,80	-2,13	0,16	-13,6	0,0	-2,44	-1,82	0,7	0,7	-2,13
1702	-1,25	0,11	-10,9	0,0	-1,48	-1,02	-1,24	0,11	-11,0	0,0	-1,46	-1,02	-6,3		-1,25
1703	-1,74	0,11	-15,2	0,0	-1,96	-1,51	-1,71	0,11	-15,2	0,0	-1,93	-1,49	1,2	0,5	-1,71
1704	-1,25	0,11	-11,1	0,0	-1,48	-1,03	-1,32	0,11	-12,4	0,0	-1,52	-1,11	2,8	0,2	-1,32
1801	-1,74	0,35	-5,0	0,0	-2,43	-1,05	-1,79	0,34	-5,3	0,0	-2,45	-1,13	0,5	0,8	-1,79
1802	-0,76	0,24	-3,1	0,0	-1,25	-0,28	-0,84	0,22	-3,7	0,0	-1,27	-0,40	-0,6		-0,76
1803	-0,78	0,23	-3,4	0,0	-1,23	-0,32	-0,83	0,22	-3,7	0,0	-1,26	-0,39	0,7	0,7	-0,83
1804	-1,09	0,39	-2,8	0,0	-1,86	-0,32	-0,78	0,38	-2,0	0,0	-1,53	-0,02	33,7	0,0	-1,09
1805	-0,58	0,15	-3,8	0,0	-0,88	-0,28	-0,43	0,15	-3,0	0,0	-0,72	-0,15	14,7	0,0	-0,58
1806	-1,09	0,11	-10,2	0,0	-1,30	-0,88	-1,08	0,11	-10,2	0,0	-1,28	-0,87	-2,3		-1,09
1901	-1,10	0,15	-7,5	0,0	-1,38	-0,81	-1,10	0,14	-7,8	0,0	-1,37	-0,82	0,0	1,0	-1,10
1902	-0,58	0,13	-4,3	0,0	-0,85	-0,32	-0,57	0,13	-4,3	0,0	-0,83	-0,31	0,2	0,9	-0,57
1903	-0,25	0,16	-1,6	0,1	-0,56	0,06	-0,29	0,15	-1,9	0,1	-0,59	0,01	1,3	0,5	-0,75

EK-5 (Devam) AB'nin İkame Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassel Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

1904	-0,36	0,12	-3,0	0,0	-0,60	-0,13	-0,33	0,12	-2,8	0,0	-0,57	-0,10	1,6	0,5	-0,33
1905	-1,02	0,15	-6,9	0,0	-1,31	-0,72	-1,02	0,14	-7,1	0,0	-1,30	-0,74	0,0		-1,02
2001	-1,92	0,16	-11,9	0,0	-2,24	-1,60	-1,96	0,16	-12,6	0,0	-2,26	-1,65	0,3	0,8	-1,96
2002	-0,81	0,18	-4,4	0,0	-1,17	-0,45	-0,82	0,18	-4,7	0,0	-1,17	-0,48	0,1	0,9	-0,82
2003	-0,47	0,18	-2,5	0,0	-0,83	-0,10	-0,48	0,18	-2,7	0,0	-0,83	-0,14	0,1	0,9	-0,48
2004	-0,81	0,14	-5,6	0,0	-1,09	-0,53	-0,79	0,14	-5,6	0,0	-1,06	-0,51	1,7	0,4	-0,79
2005	-0,61	0,12	-5,0	0,0	-0,85	-0,37	-0,62	0,12	-5,1	0,0	-0,86	-0,38	0,6	0,7	-0,62
2006	-0,59	0,15	-3,9	0,0	-0,88	-0,29	-0,57	0,15	-3,8	0,0	-0,87	-0,28	0,2	0,9	-0,57
2007	-1,34	0,12	-11,2	0,0	-1,58	-1,11	-1,33	0,11	-11,6	0,0	-1,55	-1,10	0,3	0,9	-1,33
2008	-0,32	0,15	-2,2	0,0	-0,61	-0,03	-0,44	0,15	-3,0	0,0	-0,72	-0,15	17,7	0,0	-0,32
2009	-0,92	0,14	-6,6	0,0	-1,19	-0,64	-0,96	0,14	-7,0	0,0	-1,22	-0,69	1,6	0,4	-0,96
2101	-0,90	0,12	-7,8	0,0	-1,13	-0,68	-0,89	0,11	-7,9	0,0	-1,11	-0,67	0,4	0,8	-0,89
2102	-0,77	0,14	-5,5	0,0	-1,04	-0,50	-0,83	0,13	-6,2	0,0	-1,09	-0,56	2,0	0,4	-0,83
2103	-0,89	0,14	-6,2	0,0	-1,17	-0,60	-0,98	0,13	-7,5	0,0	-1,24	-0,72	2,7	0,3	-0,98
2104	-0,59	0,12	-4,8	0,0	-0,83	-0,35	-0,57	0,12	-4,8	0,0	-0,80	-0,34	0,3	0,9	-0,57
2105	-0,82	0,35	-2,4	0,0	-1,50	-0,13	-0,58	0,29	-2,0	0,0	-1,14	-0,02	-5,9		-0,82
2106	-0,37	0,08	-4,7	0,0	-0,52	-0,21	-0,42	0,08	-5,5	0,0	-0,57	-0,27	7,3	0,0	-0,37
2201	-1,00	0,07	-14,5	0,0	-1,14	-0,87	0,97	0,07	-14,8	0,0	-1,10	-0,84	0,8	0,7	-1,00
2202	-1,30	0,11	-12,1	0,0	-1,51	-1,08	-1,32	0,11	-12,5	0,0	-1,52	-1,11	1,5	0,5	-1,32
2203	-1,42	0,11	-13,1	0,0	-1,63	-1,21	-1,46	0,10	-14,5	0,0	-1,66	-1,26	6,3	0,0	-1,42
2204	-0,81	0,10	-8,3	0,0	-1,00	-0,61	-0,82	0,10	-8,6	0,0	-1,01	-0,64	0,4	0,8	-0,82
2205	-1,74	0,20	-8,5	0,0	-2,15	-1,34	-1,74	0,20	-8,7	0,0	-2,13	-1,35	1,3	0,5	-1,74
2206	-1,08	0,14	-7,6	0,0	-1,36	-0,80	-1,07	0,13	-7,9	0,0	-1,33	-0,80	0,1	1,0	-1,07
2207	-1,73	0,15	-11,6	0,0	-2,02	-1,43	-1,66	0,14	-12,2	0,0	-1,92	-1,39	-0,6		-1,73
2208	-1,37	0,09	-15,1	0,0	-1,55	-1,19	-1,40	0,09	-15,9	0,0	-1,57	-1,22	1,4	0,5	-1,40
2209	-1,11	0,07	-15,0	0,0	-1,25	-0,96	-1,11	0,07	-15,4	0,0	-1,25	-0,97	0,4	0,8	-1,11

EK-5 (Devam) AB'nin İkame Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassel Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

2301	-1,37	0,24	-5,8	0,0	-1,83	-0,90	-1,39	0,23	-5,9	0,0	-1,84	-0,93	0,5	0,8	-1,39
2302	-1,37	0,13	-10,8	0,0	-1,62	-1,12	-1,41	0,12	-11,6	0,0	-1,65	-1,17	1,2	0,6	-1,41
2303	-1,32	0,13	-9,8	0,0	-1,59	-1,06	-1,24	0,12	-10,0	0,0	-1,49	-1,00	1,6	0,5	-1,24
2304	-1,99	0,28	-7,0	0,0	-2,55	-1,43	-1,79	0,28	-6,4	0,0	-2,34	-1,24	66,3	0,0	-1,99
2305	-1,22	0,61	-2,0	0,1	-2,48	0,04	-1,25	0,49	-2,6	0,0	-2,20	-0,29	0,0	1,0	-1,25
2306	-1,40	0,11	-13,3	0,0	-1,60	-1,19	-1,39	0,10	-14,3	0,0	-1,58	-1,20	2,3	0,3	-1,39
2307	-0,56	0,18	-3,1	0,0	-0,92	-0,20	-0,56	0,18	-3,1	0,0	-0,91	-0,20	0,1	1,0	-0,56
2308	-1,01	0,13	-8,1	0,0	-1,26	-0,77	-1,02	0,12	-8,3	0,0	-1,27	-0,78	0,3	0,8	-1,02
2309	-1,11	0,10	-10,6	0,0	-1,31	-0,90	-1,11	0,10	-10,7	0,0	-1,31	-0,90	0,0	1,0	-1,11
2401	-0,90	0,14	-6,3	0,0	-1,18	-0,62	-0,92	0,14	-6,6	0,0	-1,19	-0,64	0,2	0,9	-0,92
2402	-0,96	0,15	-6,6	0,0	-1,25	-0,68	-1,02	0,14	-7,4	0,0	-1,29	-0,75	5,7	0,1	-1,02
2403	-0,82	0,18	-4,6	0,0	-1,17	-0,47	-0,89	0,17	-5,3	0,0	-1,22	-0,56	-0,3		-0,82
3301	-0,59	0,05	-10,9	0,0	-0,69	-0,48	-0,58	0,05	-11,0	0,0	-0,68	-0,48	0,3	0,8	-0,58
3501	-0,32	0,41	-0,8	0,4	-1,14	0,50	-0,27	0,41	-0,7	0,5	-1,06	0,53	0,4	0,8	-1,16
3502	-1,62	0,13	-12,6	0,0	-1,88	-1,37	-1,67	0,11	-14,6	0,0	-1,89	-1,44	2,2	0,3	-1,67
3503	-0,93	0,18	-5,2	0,0	-1,28	-0,57	-0,92	0,18	-5,2	0,0	-1,26	-0,57	-0,5		-0,93
3504	-0,88	0,14	-6,1	0,0	-1,16	-0,59	-0,88	0,14	-6,3	0,0	-1,15	-0,60	0,1	1,0	-0,88
3505	-1,23	0,16	-7,5	0,0	-1,55	-0,91	-1,16	0,16	-7,2	0,0	-1,47	-0,84	5,2	0,1	-1,16
4101	-0,86	0,11	-8,0	0,0	-1,07	-0,65	-0,83	0,11	-7,8	0,0	-1,04	-0,62	1,9	0,4	-0,83
4102	-0,85	0,12	-7,3	0,0	-1,08	-0,62	-0,79	0,11	-7,0	0,0	-1,01	-0,57	2,6	0,3	-0,79
4103	-0,91	0,07	-12,5	0,0	-1,06	-0,77	-0,90	0,07	-12,8	0,0	-1,04	-0,76	0,3	0,9	-0,90
4301	-0,82	0,11	-7,8	0,0	-1,02	-0,61	-0,85	0,10	-8,8	0,0	-1,04	-0,66	0,3	0,9	-0,85
5001	-0,07	0,34	-0,2	0,8	-0,77	0,63	-0,11	0,33	-0,3	0,7	-0,75	0,53	0,1	0,9	-1,15
5002	0,07	0,23	0,3	0,8	-0,39	0,54	0,07	0,23	0,3	0,7	-0,37	0,52	0,5	0,8	-1,15
5003	-0,60	0,32	-1,9	0,1	-1,23	0,03	-0,34	0,29	-1,2	0,2	-0,92	0,23	0,7	0,7	-1,15
5101	-1,04	0,24	-4,4	0,0	-1,50	-0,58	-1,05	0,23	-4,5	0,0	-1,51	-0,59	-1,0		-1,04

EK-5 (Devam) AB'nin İkamе Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassal Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

5102	-0,47	0,09	-5,1	0,0	-0,65	-0,29	-0,46	0,09	-5,1	0,0	-0,64	-0,28	0,9	0,6	-0,46
5103	-0,24	0,15	-1,7	0,1	-0,53	0,04	-0,18	0,14	-1,3	0,2	-0,46	0,09	2,2	0,3	-0,75
5201	-1,62	0,24	-6,8	0,0	-2,09	-1,15	-1,59	0,23	-6,8	0,0	-2,05	-1,14	0,4	0,8	-1,59
5202	-0,26	0,22	-1,2	0,2	-0,68	0,16	-0,40	0,21	-1,9	0,1	-0,82	0,01	15,8	0,0	-1,47
5203	-1,32	0,20	-6,7	0,0	-1,71	-0,93	-1,35	0,19	-7,0	0,0	-1,72	-0,97	0,3	0,9	-1,35
5301	-1,18	0,12	-9,5	0,0	-1,43	-0,94	-1,25	0,12	-10,5	0,0	-1,49	-1,02	3,7	0,2	-1,25
5302	-0,30	0,26	-1,2	0,3	-0,82	0,22	-0,24	0,23	-1,1	0,3	-0,69	0,21	0,2	0,9	-1,25

EK-6 Türkiye'nin İhracat Arz Esneklikleri

HS4	Hesaplanan Esneklik	Prob	R2	adj-R2	F-value	Kullanılan Esneklik
101	0,62	0,00	0,70	0,68	35,1	0,62
102						
103	0,60		1,00			0,60
104	1,10	0,04	0,42	0,34	5,7	1,10
105	1,64	0,02	0,31	0,26	7,0	1,64
106	0,83	0,00	0,68	0,66	34,3	0,83
201	0,12	0,87	0,00	-0,14	0,0	2,16
202	0,89	0,03	0,33	0,28	6,4	0,89
203	-					
204	2,09	0,01	0,41	0,37	10,5	2,09
205	-					
206	0,30	0,70	0,02	-0,10	0,2	2,16
207	2,92	0,00	0,46	0,42	13,4	2,92
208	0,09	0,45	0,04	-0,02	0,6	2,16
209	2,75	0,00	0,99	0,98	293,2	2,75
210	0,57	0,10	0,19	0,13	3,1	2,16
401	3,76	0,00	0,78	0,77	58,1	3,76
402	1,93	0,00	0,48	0,45	14,8	1,93
403	0,76	0,70	0,01	-0,05	0,2	2,40
404	3,69	0,01	0,38	0,34	8,8	3,69
405	1,21	0,02	0,31	0,27	7,2	1,21
406	4,19	0,00	0,81	0,79	66,3	4,19
407	0,78	0,01	0,35	0,31	8,5	0,78
408	0,91	0,29	0,36	0,14	1,7	2,40
409	1,21	0,01	0,39	0,35	10,3	1,21
410	0,68	0,23	0,09	0,03	1,6	2,40
501	2,09	0,00	0,81	0,78	25,5	2,09
502	-					
503	-					
504	0,90	0,00	0,89	0,89	134,2	0,90
505	0,96	0,20	0,18	0,09	1,9	1,60
506	-					
507	1,16	0,07	0,27	0,21	4,1	1,60
508	0,74	0,01	0,34	0,30	8,4	0,74
509	-					
510	2,83	0,00	0,98	0,97	183,1	2,83
511	1,44	0,00	0,64	0,61	27,9	1,44
601	0,68	0,04	0,24	0,19	5,1	0,68
602	2,77	0,00	0,65	0,62	29,3	2,77
603	0,22	0,68	0,01	-0,05	0,2	1,99
604	2,53	0,00	0,72	0,70	40,2	2,53
701	0,78	0,22	0,09	0,04	1,7	1,24
702	1,20	0,00	0,75	0,73	47,4	1,20
703	0,40	0,27	0,08	0,02	1,3	1,24
704	0,49	0,10	0,16	0,11	3,1	1,24
705	0,96	0,01	0,39	0,35	10,0	0,96
706	0,49	0,52	0,03	-0,04	0,4	1,24

EK-6 (Devam) Türkiye'nin İhracat Arz Esneklikleri

707	1,89	0,00	0,63	0,61	27,4	1,89
708	0,16	0,19	0,11	0,05	1,9	1,24
709	1,32	0,00	0,57	0,54	20,9	1,32
710	0,33	0,18	0,11	0,05	2,0	1,24
711	0,81	0,00	0,49	0,46	15,7	0,81
712	0,01	0,99	0,00	-0,06	0,0	1,24
713	0,36	0,15	0,12	0,07	2,3	1,24
714	0,41	0,26	0,08	0,02	1,4	1,24
801	0,12	0,76	0,01	-0,06	0,1	1,32
802	0,01	0,90	0,00	-0,06	0,0	1,32
803	-					
804	0,20	0,12	0,14	0,09	2,6	1,32
805	1,24	0,00	0,45	0,42	13,2	1,24
806	0,57	0,01	0,37	0,33	9,6	0,57
807	0,69	0,03	0,25	0,21	5,4	0,69
808	1,03	0,19	0,10	0,05	1,9	1,32
809	1,60	0,00	0,64	0,62	28,7	1,60
810	2,52	0,00	0,43	0,39	11,9	2,52
811	0,08	0,56	0,02	0,04	0,4	1,32
812	0,63	0,13	0,14	0,08	2,5	1,32
813	0,19	0,41	0,04	-0,02	0,7	1,32
814	1,30	0,06	0,21	0,16	4,3	1,32
901	1,16	0,02	0,30	0,26	6,9	1,16
902	0,62	0,00	0,57	0,55	21,6	0,62
903	0,38		1,00			0,38
904	0,67	0,11	0,15	0,10	2,8	0,76
905	0,21	0,82	0,00	-0,06	0,1	0,76
906	0,31	0,24	0,09	0,03	1,5	0,76
907	0,15	0,41	0,04	-0,02	0,7	0,76
908	0,03	0,85	0,00	-0,06	0,0	0,76
909	0,72	0,00	0,51	0,48	16,4	0,72
910	0,55	0,00	0,41	0,38	11,2	0,55
1001	3,94	0,02	0,28	0,23	6,2	3,94
1002	2,42		1,00			2,42
1003	4,16	0,00	0,76	0,75	47,9	4,16
1004	-					
1005	0,54	0,34	0,06	0,00	1,0	3,19
1006	1,48	0,02	0,28	0,24	6,3	1,48
1007	-					
1008	0,43	0,16	0,12	0,06	2,2	3,19
1101	1,83	0,00	0,59	0,57	23,2	1,83
1102	0,13	0,67	0,01	0,05	0,2	1,76
1103	2,12	0,00	0,65	0,63	30,0	2,12
1104	1,90	0,08	0,18	0,13	3,6	1,76
1105	0,19	0,40	0,04	-0,02	0,8	1,76
1106	0,13	0,13	0,14	0,08	2,5	1,76
1107	1,86	0,02	0,30	0,26	6,9	1,86
1108	1,23	0,00	0,41	0,37	11,0	1,23
1109	2,47	0,21	0,15	0,07	1,8	1,76
1201	0,04	0,97	0,00	-0,08	0,0	1,56

EK-6 (Devam) Türkiye'nin İhracat Arz Esneklikleri

1202	0,43	0,22	0,09	0,03	1,6	1,56
1203	-					
1204	0,37	0,58	0,02	-0,05	0,3	1,56
1205	0,33	0,72	0,01	-0,09	0,1	1,56
1206	2,67	0,00	0,45	0,42	13,1	2,67
1207	0,01	0,94	0,00	-0,06	0,0	1,56
1208	0,16	0,53	0,02	-0,04	0,4	1,56
1209	0,55	0,07	0,19	0,14	3,8	0,55
1210	0,48	0,73	0,17	-0,66	0,2	1,56
1211	0,46	0,00	0,46	0,43	13,7	0,46
1212	0,12	0,23	0,09	0,03	1,6	1,56
1213	0,02	0,98	0,00	-0,08	0,0	1,56
1214	0,91	0,05	0,22	0,17	4,4	1,56
1301	1,19	0,25	0,08	0,03	1,5	1,62
1302	0,65	0,13	0,14	0,08	2,5	1,62
1401	0,92	0,00	0,52	0,49	17,0	0,92
1402	-					
1403	-					
1404	0,09	0,34	0,06	0,00	1,0	0,92
1501	-					
1502	0,15	0,77	0,01	-0,06	0,1	1,37
1503	1,06	0,38	0,07	-0,01	0,8	1,37
1505	0,12	0,84	0,01	0,02	0,1	1,37
1506	0,90	0,31	0,47	0,21	1,8	1,37
1507	1,70	0,00	0,65	0,63	28,3	1,70
1508	-					
1509	0,75	0,15	0,13	0,07	2,3	1,37
1510	0,92	0,04	0,25	0,20	5,1	0,92
1511	0,73	0,27	0,11	0,03	1,4	1,37
1512	2,18	0,00	0,58	0,55	22,2	2,18
1513	0,73	0,03	0,27	0,22	5,4	0,73
1514	0,69	0,00	0,71	0,68	24,0	0,69
1515	0,11	0,84	0,00	-0,06	0,0	1,37
1516	2,63	0,00	0,64	0,62	28,5	2,63
1517	0,71	0,00	0,41	0,37	11,1	0,71
1518	0,63	0,18	0,11	0,05	2,0	1,37
1520	0,17	0,75	0,01	-0,06	0,1	1,37
1521	0,17	0,55	0,02	-0,04	0,4	1,37
1522	0,16	0,37	0,07	-0,01	0,9	1,37
1601	3,38	0,00	0,51	0,48	16,9	3,38
1602	-0,19	0,83	0,00	-0,06	0,1	3,38
1603	0,35	0,38	0,05	-0,01	0,8	3,38
1701	0,49	0,24	0,09	0,03	1,5	1,32
1702	0,35	0,58	0,02	-0,04	0,3	1,32
1703	0,08	0,90	0,00	-0,08	0,0	1,32
1704	1,32	0,03	0,27	0,22	5,9	1,32
1801	0,36	0,84	0,00	0,06	0,0	1,93
1802	0,89		1,00			0,89
1803	0,78	0,00	0,94	0,94	233,8	0,78
1804	1,17	0,02	0,30	0,26	6,9	1,17

EK-6 (Devam) Türkiye'nin İhracat Arz Esneklikleri

1805	1,16	0,08	0,18	0,13	3,6	1,93
1806	3,85	0,00	0,80	0,79	63,4	3,85
1901	2,73	0,00	0,80	0,79	65,4	2,73
1902	2,24	0,00	0,57	0,54	21,0	2,24
1903	10,34	0,35	0,29	0,06	1,2	2,50
1904	3,55	0,00	0,57	0,55	21,5	3,55
1905	1,46	0,00	0,81	0,80	69,6	1,46
2001	0,51	0,01	0,35	0,31	8,6	0,51
2002	0,49	0,00	0,50	0,47	16,1	0,49
2003	1,59	0,05	0,22	0,17	4,5	1,59
2004	0,45	0,09	0,17	0,12	3,3	0,84
2005	1,09	0,02	0,28	0,23	6,2	1,09
2006	0,05	0,82	0,00	0,06	0,1	0,84
2007	0,91	0,02	0,28	0,24	6,4	0,91
2008	0,46	0,00	0,54	0,52	19,1	0,46
2009	0,12	0,32	0,06	0,00	1,1	0,84
2101	2,04	0,02	0,31	0,27	7,2	2,04
2102	0,50	0,08	0,18	0,13	3,6	0,50
2103	4,10	0,00	0,88	0,87	114,1	4,10
2104	4,34	0,00	0,49	0,46	15,4	4,34
2105	1,68	0,05	0,22	0,17	4,5	1,68
2106	3,25	0,00	0,97	0,97	618,2	3,25
2201	1,37	0,46	0,04	-0,03	0,6	1,89
2202	1,58	0,01	0,34	0,30	8,4	1,58
2203	4,45	0,00	0,80	0,79	63,5	4,45
2204	0,94	0,00	0,84	0,83	81,9	0,94
2205	1,25	0,11	0,42	0,31	3,7	1,89
2206	0,20	0,39	0,06	-0,02	0,8	1,89
2207	1,09	0,63	0,02	-0,05	0,3	1,89
2208	0,53	0,00	0,61	0,59	25,4	0,53
2209	1,96	0,00	0,74	0,72	44,6	1,96
2301	0,12	0,74	0,01	-0,05	0,1	1,57
2302	0,39	0,63	0,01	-0,05	0,2	1,57
2303	1,07	0,22	0,15	0,06	1,7	1,57
2304	0,31	0,47	0,03	-0,03	0,6	1,57
2305	-					
2306	0,28	0,42	0,04	-0,02	0,7	1,57
2307	0,06	0,91	0,00	-0,07	0,0	1,57
2308	0,04	0,93	0,00	-0,07	0,0	1,57
2309	1,58	0,10	0,16	0,11	3,1	1,57
2401	0,84	0,00	0,69	0,67	35,5	0,84
2402	0,86	0,00	0,95	0,95	323,5	0,86
2403	0,30	0,02	0,31	0,27	7,3	0,30
3301	0,37	0,00	0,66	0,64	31,0	0,37
3501	0,61	0,11	0,15	0,10	2,9	1,86
3502	0,84	0,13	0,21	0,13	2,7	1,86
3503	0,56	0,03	0,26	0,21	5,6	0,56
3504	2,54	0,03	0,30	0,45	5,9	2,54
3505	2,47	0,02	0,29	0,24	6,4	2,47
4101	0,72	0,13	0,14	0,09	2,5	1,86

4102	0,46	0,24	0,08	0,03	1,5	1,86
4103	0,15	0,70	0,02	0,09	0,2	1,86
4301	0,64	0,36	0,05	-0,01	0,9	1,86
5001	0,63	0,11	0,51	0,39	4,2	1,31

EK-7 Türkiye'nin İthalat Talep Esneklikleri

HS4	Hesaplanan Esneklik	Prob	R2	adj-R2	F-value	Kullanılan Esneklik
101	0,05	0,42	0,05	-0,02	0,7	-1,32
102	1,81	0,14	0,23	0,14	2,7	-1,32
103						
104	-0,18	0,83	0,01	-0,23	0,1	-1,32
105	0,01	0,99	0,00	-0,10	0,0	-1,32
106	-1,32	0,00	0,92	0,91	97,2	-1,32
201	-3,97	0,05	0,78	0,70	10,6	-3,97
202	-0,30	0,71	0,04	-0,20	0,2	-2,03
203						
204						
205						
206						
207	-0,84	0,03	0,25	0,21	5,5	-0,84
208	-0,25	0,70	0,02	-0,09	0,2	-2,03
209	0,33	0,66	0,07	-0,24	0,2	-2,03
210	-1,27	0,01	0,50	0,45	10,1	-1,27
401	-0,85	0,04	0,24	0,19	5,0	-0,85
402	-2,72	0,01	0,40	0,36	10,7	-2,72
403	-0,59	0,04	0,26	0,21	5,2	-0,59
404	-0,58	0,00	0,52	0,49	17,4	-0,58
405	-0,55	0,00	0,42	0,38	11,4	-0,55
406	0,41	0,12	0,12	0,15	2,8	-0,97
407	-0,50	0,00	0,76	0,75	51,8	-0,50
408	-0,98	0,00	0,79	0,77	58,9	-0,98
409						
410	0,05	0,93	0,00	-0,06	0,0	-0,97
501	0,56	0,21	0,14	0,06	4,8	-1,14
502	-0,63	0,01	0,33	0,29	7,9	-0,63
503						
504	-0,99	0,00	0,72	0,70	40,8	-0,99
505	-1,68	0,02	0,30	0,26	7,0	-1,68
506						
507	-1,26	0,04	0,82	0,75	13,3	-1,26
508	0,28	0,18	0,11	0,05	2,0	-1,14
509						
510						
511	0,06	0,88	0,00	-0,06	0,0	-1,14
601	-2,58	0,06	0,20	0,15	4,1	-1,39
602	0,51	0,20	0,10	0,04	1,8	-1,39
603	-1,20	0,08	0,18	0,13	3,5	-1,39
604	-0,67	0,00	0,43	0,39	11,9	-0,67
701	-1,15	0,04	0,24	0,19	5,0	-1,15
702	0,60	0,11	0,20	0,13	3,0	-1,14
703	-0,55	0,03	0,25	0,21	5,4	-1,14
704	0,53	0,52	0,07	-0,08	0,5	-1,14
705	-1,20	0,05	0,27	0,21	4,7	-1,20
706	-0,80	0,07	0,33	0,26	4,4	-1,14

EK-7 (Devam) Türkiye'nin İthalat Talep Esneklikleri

707						
708						
709	-0,06	0,92	0,00	-0,06	0,0	-1,14
710	-1,50	0,00	0,61	0,59	25,5	-1,50
711	-0,60	0,01	0,38	0,35	10,0	-0,60
712	-0,34	0,74	0,01	-0,05	0,0	-1,14
713	-1,83	0,00	0,50	0,47	15,9	-1,83
714	-1,13	0,00	0,64	0,62	25,0	-1,13
801	1,10	0,16	0,12	0,06	2,2	-1,45
802	-1,30	0,00	0,61	0,59	25,1	-1,30
803	-3,89	0,00	0,55	0,52	19,6	-3,89
804	-0,85	0,00	0,43	0,39	11,9	-0,85
805	0,76	0,11	0,15	0,10	2,9	-1,45
806	0,22	0,43	0,04	-0,02	0,7	-1,45
807	-0,44	0,00	0,41	0,38	11,3	-0,44
808	-0,52	0,04	0,23	0,19	4,9	-0,52
809	-0,13	0,76	0,01	-0,06	0,1	-1,45
810	-0,39	0,65	0,01	-0,05	0,2	-1,45
811	0,22	0,42	0,04	-0,02	0,7	-1,45
812						
813	0,23	0,30	0,07	0,01	1,2	-1,45
814	-1,69	0,00	0,74	0,71	36,0	-1,69
901	-0,45	0,02	0,30	0,25	6,8	-0,45
902	-1,77	0,00	0,48	0,44	14,6	-1,77
903	-0,43	0,00	0,85	0,84	52,6	-0,43
904	-0,70	0,14	0,14	0,13	2,5	-1,10
905	0,17	0,59	0,03	-0,06	0,3	-1,10
906	0,39	0,53	0,03	-0,04	0,4	-1,10
907	0,53	0,36	0,05	-0,01	0,9	-1,10
908	-0,07	0,54	0,02	-0,04	0,4	-1,10
909	0,25	0,53	0,03	-0,04	0,4	-1,10
910	-1,78	0,01	0,36	0,32	8,9	-1,78
1001	0,25	0,34	0,06	0,00	1,0	-2,28
1002						
1003	0,47	0,28	0,07	0,01	1,3	-2,28
1004	-1,00	0,26	0,11	0,03	1,4	-2,28
1005	-0,16	0,52	0,03	-0,03	0,4	-2,28
1006	-0,50	0,10	0,16	0,11	3,0	-2,28
1007	-2,28	0,00	0,80	0,77	31,8	-2,28
1008	0,10	0,80	0,00	-0,06	0,1	-2,28
1101	-0,97	0,10	0,16	0,11	3,1	-2,00
1102	0,02	0,97	0,00	-0,06	0,0	-2,00
1103	0,01	0,96	0,00	-0,06	0,0	-2,00
1104	-2,31	0,10	0,16	0,10	3,0	-2,00
1105	-3,86	0,03	0,26	0,22	5,7	-3,86
1106	0,24	0,20	0,10	0,05	1,8	-2,00
1107	-0,13	0,91	0,00	-0,06	0,0	-2,00
1108	-0,82	0,03	0,25	0,21	5,4	-0,82
1109	-1,30	0,00	0,70	0,69	38,0	-1,30
1201	-1,24	0,00	0,41	0,37	11,1	-1,24

EK-7 (Devam) Türkiye'nin İthalat Talep Esneklikleri

1202	-0,79	0,02	0,31	0,27	7,2	-0,79
1203						
1204	-0,84	0,00	0,61	0,58	24,7	-0,84
1205	-0,41	0,69	0,01	-0,05	0,2	-1,19
1206	-0,26	0,27	0,08	0,02	1,3	-1,19
1207	0,00	0,99	0,00	-0,06	0,0	-1,19
1208	-0,59	0,36	0,05	-0,01	0,9	-1,19
1209	-0,98	0,00	0,56	0,53	19,2	-0,98
1210	-0,11	0,63	0,01	-0,05	0,2	-1,19
1211	-0,01	0,97	0,00	-0,06	0,0	-1,19
1212	-0,18	0,63	0,02	-0,05	0,3	-1,19
1213	-2,09	0,00	0,51	0,48	15,8	-2,09
1214	-0,02	0,97	0,00	-0,11	0,0	-1,19
1301	-0,60	0,10	0,16	0,10	3,0	-1,38
1302	-1,99	0,07	0,20	0,15	3,9	-1,38
1401	-1,06	0,02	0,30	0,25	6,7	-1,06
1402						
1403						
1404	-0,81	0,01	0,33	0,29	8,0	-0,81
1501	-0,61	0,58	0,03	-0,06	0,3	-1,28
1502	-0,32	0,03	0,26	0,22	5,7	-0,32
1503	-0,27	0,71	0,01	-0,05	0,1	-1,28
1505	-0,10	0,15	0,12	0,07	2,3	-1,28
1506	-0,18	0,61	0,02	-0,05	0,3	-1,28
1507	-2,18	0,00	0,77	0,76	54,9	-2,18
1508	-1,80	0,01	0,39	0,35	10,2	-1,80
1509	-1,37	0,09	0,18	0,13	3,3	-1,28
1510	-1,65	0,05	0,44	0,36	5,6	-1,28
1511	-0,52	0,05	0,22	0,17	4,5	-1,28
1512	-1,10	0,00	0,56	0,54	20,6	-1,10
1513	-0,32	0,15	0,12	0,07	2,3	-1,28
1514	-2,62	0,00	0,61	0,59	25,4	-2,62
1515	-0,51	0,01	0,37	0,34	9,6	-0,51
1516	-0,90	0,00	0,41	0,37	11,0	-0,90
1517	-0,45	0,37	0,05	-0,01	0,8	-1,28
1518	-0,43	0,01	0,33	0,29	8,0	-0,43
1520	-2,42	0,00	0,64	0,61	28,0	-2,42
1521	-0,70	0,12	0,15	0,09	2,8	-1,28
1522	-1,32	0,12	0,19	0,13	2,9	-1,28
1601	-0,38	0,47	0,03	-0,03	0,6	-1,35
1602	-1,03	0,13	0,14	0,09	2,5	-1,35
1603	-0,17	0,64	0,03	-0,09	0,2	-1,35
1701	-2,39	0,03	0,28	0,23	6,1	-2,39
1702	-0,22	0,48	0,03	-0,03	0,5	-1,54
1703	-1,36	0,00	0,72	0,71	42,0	-1,36
1704	-0,86	0,01	0,33	0,28	7,7	-0,86
1801	-1,17	0,01	0,40	0,36	10,5	-1,17
1802						
1803	-0,32	0,32	0,06	0,00	1,1	-1,31
1804	-1,60	0,00	0,43	0,39	11,9	-1,60

EK-7 (Devam) Türkiye'nin İthalat Talep Esneklikleri

1805	-0,49	0,00	0,44	0,41	12,7	-0,49
1806	-1,97	0,04	0,25	0,20	5,3	-1,97
1901	-1,86	0,00	0,46	0,43	13,6	-1,86
1902	-2,60	0,00	0,63	0,61	27,2	-2,60
1903						
1904	-2,28	0,06	0,20	0,15	4,0	-2,23
1905	-1,91	0,05	0,21	0,17	4,4	-2,23
2001	-0,45	0,21	0,09	0,04	1,6	-1,82
2002	-2,28	0,00	0,45	0,42	13,1	-2,28
2003	-1,00	0,00	0,68	0,66	33,6	-1,00
2004	-0,93	0,01	0,35	0,31	8,5	-0,93
2005	-0,01	0,99	0,00	-0,06	0,0	-1,82
2006	-0,10	0,76	0,01	-0,06	0,1	-1,82
2007	-0,31	0,72	0,01	-0,05	0,1	-1,82
2008	-3,08	0,00	0,49	0,46	15,5	-3,08
2009	-1,03	0,27	0,08	0,02	1,3	-1,82
2101	-1,14	0,00	0,44	0,40	12,4	-1,14
2102	-0,26	0,83	0,00	-0,06	0,1	-1,46
2103	-1,57	0,09	0,17	0,11	3,2	-1,46
2104	-1,79	0,03	0,26	0,21	5,5	-1,14
2105	-0,09	0,90	0,00	-0,06	0,0	-1,46
2106	-0,36	0,78	0,01	-0,06	0,1	-1,46
2201	-2,59	0,01	0,36	0,31	8,3	-2,59
2202	-1,15	0,09	0,17	0,12	3,2	-1,59
2203	-2,24	0,20	0,10	0,04	1,8	-1,59
2204	-1,73	0,00	0,62	0,60	26,1	-1,73
2205	-0,64	0,53	0,03	-0,04	0,4	-1,59
2206	-0,14	0,64	0,03	-0,08	0,2	-1,59
2207	-2,33	0,00	0,51	0,47	16,3	-2,33
2208	-0,34	0,03	0,26	0,22	5,8	-0,34
2209	-0,98	0,00	0,55	0,52	19,5	-0,98
2301	0,00	0,99	0,00	-0,06	0,0	-1,35
2302	-1,91	0,00	0,73	0,71	42,9	-1,91
2303	-1,24	0,13	0,13	0,08	2,5	-1,35
2304	-0,46	0,09	0,17	0,12	3,3	-1,35
2305						
2306	-1,59	0,00	0,54	0,51	18,4	-1,59
2307						
2308	-0,55	0,04	0,24	0,19	5,0	-0,55
2309	-1,31	0,08	0,18	0,13	3,6	-1,35
2401	-0,19	0,04	0,24	0,20	5,2	-0,19
2402	-0,81	0,00	0,57	0,54	20,9	-0,81
2403	-0,66	0,01	0,33	0,29	7,9	-0,66
3301	-1,12	0,00	0,71	0,69	39,0	-1,12
3501	-0,45	0,06	0,21	0,16	4,3	-1,35
3502	-0,73	0,08	0,18	0,13	3,5	-1,35
3503	-1,50	0,02	0,28	0,24	6,3	-1,50
3504	-1,10	0,08	0,18	0,13	3,6	-1,50
3505	-1,48	0,05	0,22	0,17	4,4	-1,50
4101	-0,69	0,12	0,15	0,09	2,7	-1,37

EK-7 (Devam) Türkiye'nin İthalat Talep Esneklikleri

4102	-0,03	0,92	0,00	-0,06	0,0	-1,37
4103	-1,37	0,00	0,56	0,54	20,7	-1,37
4301	-0,01	0,97	0,00	-0,06	0,0	-1,37
5001						
5002	-0,95	0,00	0,63	0,61	27,3	-0,95
5003	-1,13	0,16	0,14	0,07	2,2	-0,95
5101	-0,53	0,16	0,15	0,07	2,2	-0,46
5102	-0,46	0,01	0,38	0,34	9,7	-0,46
5103	-0,73	0,12	0,15	0,10	2,7	-0,46
5201	-0,01	0,98	0,00	-0,06	0,0	-0,80
5202	-0,25	0,21	0,10	0,04	1,7	-0,80
5203	-0,13	0,76	0,01	-0,06	0,1	-0,80
5301	-1,55	0,03	0,26	0,21	5,7	-1,55
5302						

EK-8 Türkiye'nin Dönüşüm Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassal Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

Sabit Etkiler							Rassal Etkiler						Hausman Testi ve Kullanılan Esneklik		
HS4	Hesaplanan İkame Esnekliği	Standart Hata	t	P> t	%95 Güven Aralığı		Hesaplanan İkame Esnekliği	Standart Hata	z	P> z	%95 Güven Aralığı		chi2(2)	Prob>chi2	Kullanılan Esneklik
101	0,63	1,20	0,53	0,61	1,92	3,18	0,76	0,84	0,90	0,37	0,89	2,41	0,02	0,99	0,85
102															
103	yetersiz														0,85
104	1(O.Doğu)														1,00
105	0,22	0,19	1,19	0,24	0,16	0,61	0,51	0,24	2,13	0,03	0,04	0,99	-3,98		0,51
106	0,54	0,16	3,33	0,02	0,21	0,86	1,03	0,19	5,46	0,00	0,66	1,40	-30,79		1,03
201	1(O.Doğu)														1,00
202	-1,53	0,63	-2,42	0,03	-2,86	-0,21	-1,22	0,62	-1,97	0,05	-2,44	-0,01	5,22	0,07	0,98
203															
204	0,06	0,90	0,07	0,94	-1,81	1,94	-1,03	0,97	-1,06	0,29	-2,94	0,88	35,10	0,00	0,98
205															
206	0,20	0,36	0,57	0,58	-0,60	1,01	-0,28	0,35	-0,79	0,43	0,96	0,41	7,96	0,02	0,98
207	1,00	0,31	3,27	0,00	0,39	1,60	0,93	0,30	3,14	0,00	0,35	1,51	0,87	0,65	0,93
208	-0,16	0,79	-0,21	0,84	-1,75	1,43	0,46	0,69	0,67	0,50	-0,89	1,81	2,58	0,27	0,98
209	1(O.Doğu)														1,00
210	-1,04	0,66	-1,58	0,13	-2,44	0,36	-0,89	0,58	-1,53	0,13	-2,03	0,25	0,25	0,88	0,98
401	0,45	0,28	1,59	0,12	-0,11	1,02	0,57	0,26	2,21	0,03	0,06	1,07	1,90	0,39	0,57
402	0,46	0,31	1,47	0,14	-0,16	1,08	0,48	0,31	1,53	0,13	-0,14	1,09	310,41	0,00	1,17
403	1,72	0,34	5,05	0,00	1,04	2,40	1,94	0,32	5,99	0,00	1,30	2,57	3,47	0,18	1,94
404	0,26	0,41	0,65	0,52	-0,54	1,07	0,32	0,40	0,80	0,42	-0,46	1,10	1,09	0,58	1,17
405	1,40	0,53	2,62	0,01	0,34	2,46	1,30	0,52	2,52	0,01	0,29	2,31	1,22	0,54	1,30
406	1,31	0,31	4,25	0,00	0,70	1,92	1,24	0,31	4,05	0,00	0,64	1,84	6,54	0,04	1,31

EK-8 (Devam) Türkiye'nin Dönüşüm Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassal Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

407	1,03	0,47	2,22	0,03	0,10	1,96	0,78	0,46	1,69	0,09	-0,12	1,69	18,76	0,00	1,03
408															1,17
409	1,21	0,33	3,73	0,00	0,57	1,86	1,32	0,31	4,26	0,00	0,71	1,92	1,41	0,49	1,32
410	0,70	0,27	2,60	0,02	0,15	1,26	0,63	0,35	1,77	0,08	-0,07	1,32	-0,11		0,70
501	-1,08	0,87	-1,25	0,26	-3,21	1,04	-2,12	0,86	-2,46	0,01	-3,80	-0,43	25,65	0,00	0,99
502															
503															
504	0,99	0,26	3,81	0,00	0,47	1,52	0,95	0,26	3,73	0,00	0,45	1,45	2,33	0,33	0,95
505	1(AB)														1,00
506															
507	-0,34	0,74	-0,47	0,65	-1,98	1,30	-0,34	0,59	-0,59	0,56	-1,49	0,80	0,00	1,00	0,99
508	1,13	0,53	2,15	0,04	0,06	2,20	0,96	0,57	1,67	0,10	-0,17	2,08	14,58	0,00	1,13
509															
510	1(AB)														1,00
511	0,89	0,28	3,15	0,00	0,32	1,46	0,88	0,27	3,31	0,00	0,36	1,40	0,03	0,98	0,88
601	1,17	0,23	5,02	0,00	0,70	1,63	0,99	0,23	4,35	0,00	0,54	1,44	15,42	0,00	1,16
602	1,11	0,13	8,83	0,00	0,86	1,36	1,10	0,12	9,08	0,00	0,87	1,34	0,61	0,74	1,10
603	0,80	0,37	2,15	0,03	0,06	1,54	0,83	0,37	2,24	0,03	0,10	1,55	0,35	0,84	0,83
604	1,16	0,24	4,92	0,00	0,69	1,63	1,20	0,24	5,09	0,00	0,74	1,66	-14,19		1,20
701	0,65	0,35	1,84	0,07	-0,05	1,36	0,64	0,34	1,86	0,06	-0,03	1,32	0,54	0,76	0,98
702	0,67	0,41	1,62	0,11	-0,15	1,49	0,70	0,41	1,72	0,09	-0,10	1,51	-4,07		0,98
703	1,22	0,35	3,45	0,00	0,52	1,92	1,20	0,33	3,59	0,00	0,54	1,85	0,06	0,97	1,20
704	0,84	0,32	2,62	0,01	0,20	1,47	0,68	0,32	2,12	0,03	0,05	1,31	-26,88		0,84
705	-0,20	0,29	-0,68	0,50	-0,79	0,39	0,15	0,31	0,49	0,62	-0,45	0,76	-14,50		0,98
706	0,61	0,33	1,88	0,06	-0,04	1,26	0,55	0,31	1,79	0,07	-0,53	1,16	0,33	0,85	0,98
707	0,21	0,34	0,61	0,54	-0,46	0,87	0,21	0,33	0,63	0,53	-0,44	0,85	0,04	0,98	0,98

EK-8 (Devam) Türkiye'nin Dönüşüm Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassal Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

708	0,23	0,40	0,58	0,56	-0,57	1,04	0,03	0,40	0,09	0,93	-0,75	0,82	11,37	0,00	0,98
709	0,82	0,16	5,04	0,00	0,50	1,14	0,80	0,16	5,11	0,00	0,49	1,10	0,28	0,87	0,80
710	1,39	0,21	6,63	0,00	0,98	1,81	1,33	0,20	6,60	0,00	0,94	1,73	1,12	0,57	1,33
711	0,35	0,19	1,87	0,06	-0,02	0,72	0,40	0,19	2,13	0,03	0,03	0,76	6,25	0,04	0,40
712	1,07	0,10	10,68	0,00	0,88	1,27	0,98	0,10	10,17	0,00	0,79	1,17	9,07	0,01	1,07
713	1,12	0,34	3,26	0,00	0,45	1,80	1,25	0,34	3,72	0,00	0,59	1,91	3,33	0,19	1,25
714	0,57	0,33	1,75	0,09	-0,09	1,24	0,36	0,34	1,06	0,29	-0,31	1,03	-6,31		0,98
801	1,09	0,25	4,29	0,00	0,58	1,59	1,30	0,24	5,54	0,00	0,84	1,77	5,92	0,05	1,30
802	0,62	0,18	3,42	0,00	0,27	0,98	0,74	0,18	4,18	0,00	0,39	1,08	4,76	0,09	0,74
803															
804	0,84	0,16	5,39	0,00	0,54	1,15	0,85	0,15	5,51	0,00	0,55	1,15	5,31	0,07	0,85
805	0,70	0,51	1,37	0,17	-0,31	1,72	0,63	0,51	1,25	0,21	-0,36	1,63	0,91	0,63	1,11
806	2,17	0,25	8,62	0,00	1,67	2,66	2,12	0,24	8,72	0,00	1,65	2,60	0,55	0,76	2,12
807	0,66	0,27	2,43	0,02	0,12	1,20	0,67	0,27	2,54	0,01	0,15	1,20	0,09	0,95	0,67
808	1,29	0,27	4,73	0,00	0,75	1,83	1,29	0,26	4,98	0,00	0,78	1,80	0,01	0,99	1,29
809	-0,44	0,27	-1,62	0,11	-0,98	0,10	-0,52	0,26	-2,01	0,05	-1,03	0,01	1,25	0,53	1,11
810	1,04	0,29	3,62	0,00	0,47	1,60	0,92	0,28	3,29	0,00	0,37	1,47	-7,50		1,04
811	1,20	0,32	3,76	0,00	0,57	1,84	1,16	0,30	3,83	0,00	0,57	1,76	0,17	0,92	1,16
812	0,59	0,34	1,76	0,08	-0,08	1,27	0,61	0,33	1,86	0,06	-0,03	1,26	0,08	0,96	1,11
813	0,86	0,19	4,63	0,00	0,49	1,22	0,80	0,18	4,38	0,00	0,44	1,16	3,83	0,15	0,80
814	0,93	0,47	1,97	0,06	-0,03	1,88	0,82	0,45	1,84	0,07	-0,05	1,70	0,50	0,78	1,11
901	0,59	0,21	2,79	0,01	0,17	1,00	0,76	0,21	3,66	0,00	0,35	1,17	-11,40		0,76
902	1,88	0,16	12,08	0,00	1,57	2,19	1,86	0,15	12,45	0,00	1,57	2,15	0,26	0,88	1,86
903	1(ABD)														1,00
904	0,79	0,21	3,45	0,00	0,38	1,21	0,82	0,21	3,97	0,00	0,42	1,22	3,60	0,17	0,82
905	0,76	0,28	2,77	0,01	0,22	1,31	0,85	0,26	3,26	0,00	0,34	1,35	0,83	0,66	0,84

EK-8 (Devam) Türkiye'nin Dönüşüm Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassal Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

906	0,41	0,28	1,49	0,14	-0,14	0,96	0,36	0,27	1,34	0,18	-0,17	0,88	0,61	0,74	1,16
907	1,05	0,22	4,80	0,00	0,62	1,49	1,03	0,22	4,74	0,00	0,61	1,46	5,99	0,05	1,03
908	0,32	0,19	1,72	0,09	-0,06	0,70	0,35	0,18	1,88	0,06	-0,01	0,71	0,76	0,68	1,16
909	1,52	0,21	7,28	0,00	1,11	1,93	1,64	0,20	8,18	0,00	1,24	2,03	3,05	0,22	1,64
910	1,33	0,13	10,24	0,00	1,07	1,58	1,36	0,13	10,79	0,00	1,11	1,61	2,39	0,30	1,36
1001	2,42	0,57	4,25	0,00	1,29	3,55	2,92	0,54	5,44	0,00	1,87	3,97	6,61	0,04	2,42
1002	1(ASEAN)														1,00
1003	4,23	0,89	4,75	0,00	2,41	6,04	1,71	0,89	1,92	0,06	-0,04	3,46	-1411,26		4,23
1004															
1005	1,30	0,22	5,76	0,00	0,85	1,74	1,40	0,20	7,09	0,00	1,01	1,78	9,49	0,01	1,30
1006	1,24	0,33	3,79	0,00	0,60	1,89	1,50	0,32	4,71	0,00	0,88	2,13	6,29	0,04	1,24
1007															
1008	-0,12	0,23	-0,54	0,59	-0,58	0,34	-0,13	0,22	-0,57	0,57	-0,56	0,31	0,10	0,95	1,88
1101	2,94	0,44	6,64	0,00	2,07	3,81	2,85	0,43	6,70	0,00	2,02	3,69	1,11	0,57	2,85
1102	0,87	0,16	5,28	0,00	0,54	1,19	0,97	0,16	5,92	0,00	0,65	1,29	17,13	0,00	0,87
1103	3,01	0,39	7,74	0,00	2,25	3,78	3,02	0,38	7,86	0,00	2,27	3,77	0,20	0,91	3,02
1104	1,49	0,28	5,28	0,00	0,93	2,05	1,38	0,28	4,99	0,00	0,84	0,19	7,53	0,02	1,49
1105	0,23	0,23	0,97	0,34	-0,25	0,70	0,22	0,23	0,97	0,33	-0,23	0,67	0,04	0,98	1,88
1106	0,82	0,14	5,89	0,00	0,54	1,09	0,79	0,13	6,08	0,00	0,52	1,01	1,25	0,54	0,79
1107	1,29	0,56	2,32	0,03	0,17	2,42	2,35	0,60	3,95	0,00	1,19	3,52	-25,95		2,35
1108	1,69	0,24	7,11	0,00	1,22	2,16	1,76	0,23	7,49	0,00	1,30	2,22	-6,01		1,76
1109	-0,41	1,43	-0,28	0,78	-3,56	2,74	-0,38	1,13	-0,33	0,74	-2,59	1,83	0,19	0,91	1,88
1201	0,25	0,32	0,77	0,45	-0,42	0,92	0,25	0,32	0,77	0,44	-0,38	0,87	0,02	0,99	1,07
1202	2,24	0,44	5,06	0,00	1,35	3,13	2,33	0,39	6,04	0,00	1,57	3,08	0,24	0,89	2,33
1203															
1204	0,17	0,39	0,45	0,66	-0,62	0,96	0,20	0,40	0,49	0,62	-0,59	0,98	0,61	0,74	1,07

EK-8 (Devam) Türkiye'nin Dönüşüm Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassal Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

1205	1(AB)															1,00
1206	0,68	0,31	2,20	0,03	0,07	1,30	0,70	0,29	2,43	0,02	0,14	1,27	1,98	0,37	0,70	
1207	1,31	0,12	11,37	0,00	1,08	1,54	1,37	0,09	14,85	0,00	1,19	1,55	1,06	0,59	1,37	
1208	0,44	0,25	1,72	0,09	-0,07	0,95	0,58	0,25	2,26	0,02	0,08	1,07	58,60	0,00	0,44	
1209	1,03	0,06	16,38	0,00	0,91	1,16	1,02	0,06	16,96	0,00	0,90	1,14	45,82	0,00	1,03	
1210	1(O.Doğu)															1,00
1211	0,88	0,11	7,83	0,00	0,66	1,09	0,87	0,11	7,87	0,00	0,65	1,09	-2,42		0,87	
1212	0,85	0,13	6,45	0,00	0,59	1,11	0,90	0,13	7,03	0,00	0,65	1,15	15,94	0,00	0,85	
1213	-0,21	0,79	-0,27	0,79	-1,85	1,43	0,41	0,57	0,71	0,48	-0,71	1,52	5,68	0,06	1,07	
1214	0,00	0,41	-0,01	0,99	-0,84	0,83	0,04	0,40	0,10	0,92	-0,74	0,82	0,15	0,93	1,07	
1301	0,89	0,47	1,90	0,06	-0,05	1,84	1,38	0,38	3,68	0,00	0,64	2,12	4,52	0,10	1,38	
1302	0,60	0,12	4,89	0,00	0,36	0,84	0,55	0,12	4,67	0,00	0,32	0,78	2,02	0,36	0,55	
1401	1,00	0,29	3,48	0,00	0,40	1,59	0,24	0,40	0,61	0,54	-0,54	1,02	-7,82		1,00	
1402	-															
1403	-															
1404	1,09	0,13	8,20	0,00	0,83	1,35	1,14	0,13	8,75	0,00	0,88	1,39	3,35	0,19	1,14	
1501	-															
1502	-0,10	0,44	-0,23	0,82	-0,99	0,79	-0,35	0,35	-0,99	0,32	-1,03	0,34	2,00	0,37	2,11	
1503	1,00	0,73	1,36	0,19	-0,56	2,56	0,93	0,66	1,40	0,16	-0,37	2,22	0,12	0,94	2,11	
1505	-0,03	0,60	-0,05	0,96	-1,46	1,39	0,99	0,79	1,25	0,21	-0,56	2,53	-4,58		2,11	
1506	-0,70	0,48	-1,46	0,28	-2,78	1,37	-0,97	0,42	-2,30	0,02	-1,79	-0,14	1,78	0,41	2,11	
1507	0,84	0,59	1,42	0,16	-0,34	2,03	1,26	0,57	2,20	0,03	0,14	2,39	-2,41		1,26	
1508	-															
1509	2,22	0,41	5,42	0,00	1,41	3,02	1,94	0,39	5,04	0,00	1,19	2,70	2,51	0,29	1,94	
1510	1,17	0,35	3,31	0,00	0,47	1,86	1,21	0,35	3,49	0,00	0,53	1,90	3,17	0,21	1,21	
1511	-1,30	1,07	-1,22	0,24	-3,58	0,98	-1,29	1,03	-1,25	0,21	-3,32	0,74	0,00	1,00	2,11	

EK-8 (Devam) Türkiye'nin Dönüşüm Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassal Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

1904	1,65	0,21	8,02	0,00	1,24	2,05	1,60	0,19	8,27	0,00	1,22	1,98	319,63	0,00	1,65
1905	1,87	0,30	6,31	0,00	1,29	2,45	1,89	0,29	6,48	0,00	1,32	2,46	-1,91		1,89
2001	1,08	0,14	7,47	0,00	0,80	1,37	1,14	0,14	8,17	0,00	0,87	1,42	-5,20		1,14
2002	2,55	0,25	10,30	0,00	2,06	3,04	2,56	0,24	10,73	0,00	2,09	3,03	-2,15		2,56
2003	1,19	0,36	3,30	0,00	0,47	1,91	1,22	0,35	3,47	0,00	0,53	1,90	7,36	0,03	1,19
2004	1,37	0,25	5,40	0,00	0,87	1,87	1,34	0,25	5,40	0,00	0,85	1,83	1,11	0,57	1,34
2005	1,04	0,14	7,43	0,00	0,76	1,31	1,12	0,14	8,13	0,00	0,85	1,38	6,03	0,05	1,04
2006	0,93	0,18	5,12	0,00	0,57	1,29	0,97	0,18	5,49	0,00	0,62	1,31	0,94	0,63	0,97
2007	0,57	0,13	4,33	0,00	0,31	0,83	0,61	0,13	4,67	0,00	0,35	0,87	1,90	0,39	0,61
2008	1,32	0,14	9,17	0,00	1,03	1,60	1,41	0,14	10,24	0,00	1,14	1,68	6,05	0,05	1,32
2009	0,41	0,16	2,58	0,01	0,10	0,72	0,35	0,15	2,29	0,02	0,05	0,65	-53,67		0,41
2101	0,90	0,17	5,41	0,00	0,57	1,23	0,95	0,15	6,13	0,00	0,64	1,25	1,19	0,55	0,95
2102	3,23	0,25	13,17	0,00	2,75	3,72	3,19	0,24	13,26	0,00	2,71	3,66	1,03	0,60	3,19
2103	0,98	0,17	5,92	0,00	0,66	1,31	0,92	0,16	5,79	0,00	0,61	1,23	-32,42		0,98
2104	1,68	0,27	6,21	0,00	1,15	2,21	1,77	0,26	6,71	0,00	1,25	2,28	5,06	0,08	1,77
2105	0,64	0,49	1,30	0,20	-0,34	1,63	0,45	0,45	1,00	0,32	-0,43	1,32	0,91	0,63	1,72
2106	0,22	0,16	1,43	0,15	-0,08	0,53	0,18	0,15	1,19	0,23	-0,12	0,47	6,57	0,04	1,72
2201	1,46	0,18	7,99	0,00	1,10	1,82	1,43	0,17	8,18	0,00	1,09	1,77	0,38	0,83	1,43
2202	0,71	0,29	2,48	0,01	0,15	1,28	0,68	0,28	2,43	0,02	0,13	1,23	1,64	0,44	0,68
2203	2,32	0,55	4,25	0,00	1,24	3,40	2,31	0,51	4,48	0,00	1,30	3,31	1,37	0,50	2,31
2204	1,59	0,18	8,68	0,00	1,23	1,96	1,62	0,18	9,10	0,00	1,27	1,97	5,24	0,07	1,62
2205	1(AB)														1,00
2206	-0,43	0,46	-0,93	0,37	-1,42	0,55	-0,73	0,55	-1,32	0,19	-1,82	0,36	195,81	0,00	1,47
2207	2,53	0,38	6,73	0,00	1,77	3,29	2,32	0,33	6,94	0,00	1,66	2,97	1,55	0,46	2,32
2208	1,00	0,29	3,50	0,00	0,43	1,56	0,97	0,27	3,57	0,00	0,44	1,50	0,11	0,94	0,97
2209	1,41	0,24	5,88	0,00	0,94	1,89	1,42	0,24	5,98	0,00	0,96	1,89	2,46	0,29	1,42

EK-8 (Devam) Türkiye'nin Dönüşüm Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassal Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

2301	-0,67	0,30	-2,25	0,04	-1,30	-0,05	-0,64	0,38	-1,70	0,09	-1,38	0,10	-0,05		1,25
2302	1,30	0,38	3,39	0,00	0,53	2,06	1,49	0,35	4,26	0,00	0,81	2,18	1,86	0,39	1,49
2303															
2304	2,19	1,72	1,28	0,21	-1,34	5,73	2,76	1,47	1,88	0,06	-0,12	5,63	0,39	0,82	1,25
2305	-														
2306	0,88	0,80	1,10	0,28	-0,78	2,53	0,23	0,73	0,31	0,76	-1,20	1,65	3,60	0,17	1,25
2307	1(AB)														1,00
2308	0,53	0,70	0,76	0,46	-0,91	1,98	0,98	0,82	1,19	0,23	-0,63	2,58	-25,09		1,25
2309	1,25	0,19	6,65	0,00	0,88	1,63	1,26	0,18	7,00	0,00	0,91	1,61	0,48	0,78	1,26
2401	0,97	0,15	6,61	0,00	0,65	1,26	0,98	0,15	6,70	0,00	0,69	1,26	0,06	0,97	0,98
2402	1,49	0,58	2,58	0,01	0,35	2,64	1,26	0,55	2,30	0,02	0,18	2,33	1,68	0,43	1,26
2403	-0,05	0,20	-0,25	0,80	-0,45	0,35	-0,07	0,20	-0,33	0,74	-0,45	0,32	0,11	0,94	1,12
3301	0,58	0,07	8,32	0,00	0,44	0,72	0,60	0,07	8,97	0,00	0,47	0,73	1,28	0,53	0,60
3501	0,79	0,17	4,66	0,00	0,45	1,12	0,87	0,17	5,22	0,00	0,54	1,20	8,33	0,02	0,79
3502	0,11	0,70	0,16	0,87	-1,41	1,64	-0,13	0,67	-0,19	0,85	-1,44	1,18	1,41	0,49	1,22
3503	0,29	0,21	1,37	0,17	-0,13	0,70	0,25	0,20	1,28	0,20	-0,14	0,64	-4,51		1,22
3504	0,35	0,48	0,72	0,48	-0,64	1,33	1,11	0,45	2,49	0,01	0,24	1,99	-96,39		1,11
3505	1,65	0,28	5,95	0,00	1,10	2,19	1,76	0,27	6,59	0,00	1,24	2,28	3,13	0,21	1,76
4101	-0,19	0,23	-0,82	0,42	-0,66	0,28	-0,17	0,22	-0,79	0,43	-0,59	0,25	0,04	0,98	0,77
4102	0,68	0,35	1,96	0,06	-0,02	1,38	0,77	0,30	2,62	0,01	0,19	1,35	-8,99		0,77
4103	-1,65	1,02	-1,61	0,14	-3,96	0,67	-1,97	1,01	-1,96	0,05	-3,95	0,00	3,12	0,21	0,77
4301	0,04	0,40	0,10	0,92	-0,79	0,86	-0,10	0,24	-0,39	0,70	-0,57	0,38	1,72	0,42	0,77
5001	1,32	1,14	1,15	0,30	-1,62	4,25	0,88	0,84	1,05	0,30	-0,77	2,53	0,33	0,85	1,67
5002	-														
5003	1(Çin)														1,00
5101	0,43	0,35	1,25	0,22	-0,26	1,13	0,51	0,33	1,56	0,12	-0,13	1,15	0,55	0,76	2,29

EK-8 (Devam) Türkiye'nin Dönüşüm Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassal Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

5102	1,32	0,18	7,17	0,00	0,95	1,69	1,33	0,16	8,27	0,00	1,02	1,65	0,37	0,83	1,33
5103	3,22	0,08	38,19	0,00	3,04	3,40	3,24	0,06	58,13	0,00	3,13	3,35	0,14	0,93	3,24
5201	2,59	0,34	7,64	0,00	1,93	3,26	2,57	0,33	7,83	0,00	1,93	3,22	4,25	0,12	2,57
5202	1,05	0,28	3,77	0,00	0,50	1,61	0,90	0,26	3,51	0,00	0,40	1,40	2,49	0,29	0,90
5203	1,43	0,36	3,98	0,00	0,71	2,14	1,72	0,34	5,13	0,00	1,06	2,38	6,24	0,04	1,43
5301	1,09	0,26	4,71	0,00	0,57	1,60	1,12	0,24	4,74	0,00	0,66	1,58	-2,69		1,12
5302	-0,03	0,53	-0,06	0,95	-1,13	1,06	-0,01	0,57	-0,01	0,99	-1,13	1,11	-5,05		1,12

EK-9 Türkiye'nin İkame Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassel Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

HS4	Sabit Etkiler					Rassel Etkiler						Hausman Testi ve Kullanılan Esneklik			
	Hesaplanan İkame Esnekliği	Standart Hata	t	P> t	[%95 Güven Aralığı]		Hesaplanan İkame Esnekliği	Standart Hata	z	P> z	[%95 Güven Aralığı]		chi2(2)	Prob>chi2	Kullanılan Esneklik
101	0,43	0,13	3,34	0,00	0,17	0,70	0,56	0,12	4,76	0,00	0,33	0,79	4,77	0,09	-1,32
102	0,25	0,48	0,52	0,61	-0,73	1,23	0,26	0,43	0,60	0,55	-0,59	1,11	0,38	0,83	-1,32
103															
104	-1,25	1,33	-0,94	0,37	-4,32	1,82	-1,30	1,16	-1,12	0,26	-3,58	0,97	0,01	1,00	-1,32
105	-0,29	0,45	-0,65	0,52	-1,22	0,63	-0,28	0,21	-1,31	0,19	-0,69	0,14	4,52	0,10	-1,32
106	-1,31	0,12	-10,71	0,00	-1,56	-1,07	-1,32	0,11	-11,93	0,00	-1,53	-1,10	0,57	0,75	-1,32
201	1(AB)														-1,00
202	1(AB)														-1,00
203	-														
204	-														
205	-														
206	-														
207	0,03	0,24	0,11	0,92	-0,46	0,51	-0,43	0,34	-1,27	0,21	-1,11	0,24	-4,50		-1,58
208	1(AB)														-1,00
209	1(AB)														-1,00
210	1(AB)														-1,00
401	1(AB)														-1,00
402	-5,61	1,06	-5,27	0,00	-7,76	-3,46	-5,25	0,95	-5,50	0,00	-7,12	-3,38	-2,01	0,00	-5,61
403	-0,52	0,31	-1,66	0,11	-1,18	0,14	-0,76	0,55	-1,37	0,17	-1,85	0,32	-1,79		-2,16
404	-1,32	0,21	-6,28	0,00	-1,75	-0,89	-2,06	0,22	-9,39	0,00	-2,49	-1,63	-488,60		-2,06
405	-1,13	0,26	-4,42	0,00	-1,64	-0,62	-1,17	0,22	-5,36	0,00	-1,60	-0,74	0,26	0,88	-1,17
406	-1,65	0,41	-4,02	0,00	-2,47	-0,83	-1,72	0,40	-4,26	0,00	-2,50	-0,93	0,67	0,72	-1,72

EK-9 (Devam) Türkiye'nin İkame Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassal Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

407	-1,18	0,45	-2,63	0,01	-2,07	-0,28	-1,03	0,45	-2,28	0,02	-1,92	-0,14	-32,49		-1,18
408	-1,69	0,78	-2,17	0,04	-3,29	-0,08	-2,58	0,79	-3,25	0,00	-4,14	-1,02	485,42	0,00	-1,69
409															
410	-1,67	0,18	-9,06	0,00	-2,05	-1,29	-1,72	0,09	-20,15	0,00	-1,89	-1,55	0,43	0,81	-1,72
501	0,73	0,55	1,32	0,20	-0,44	1,89	0,82	0,52	1,58	0,11	-0,20	1,84	0,63	0,73	-0,89
502	1(ÇİN)														-1,00
503	-														
504	-0,58	0,11	-5,33	0,00	-0,76	-0,36	-0,59	0,09	-6,45	0,00	-0,77	-0,41	55,88	0,00	-0,58
505	-0,95	0,35	-2,71	0,01	-1,68	-0,23	-1,13	0,25	-4,48	0,00	-1,63	-0,64	1,90	0,39	-1,13
506	-														
507	1,12	0,72	1,55	0,20	-0,88	3,13	1,09	0,55	1,98	0,05	0,01	2,17	0,01	1,00	-0,89
508	-0,84	0,28	-2,98	0,01	-1,40	-0,27	-0,85	0,27	-3,18	0,00	-1,37	-0,32	-4,21		-0,85
509	-														
510	-														
511	-0,85	0,07	-12,14	0,00	-0,99	-0,71	-0,89	0,06	-14,47	0,00	-1,01	-0,77	1,36	0,51	-0,89
601	-1,01	0,18	-5,62	0,00	-1,36	-0,65	-0,98	0,15	-6,46	0,00	-1,28	-0,69	0,77	0,68	-0,98
602	-1,22	0,13	-9,17	0,00	-1,48	-0,96	-1,23	0,13	-9,51	0,00	-1,48	-0,98	0,61	0,74	-1,23
603	-1,18	0,16	-7,43	0,00	-1,49	-0,86	-1,27	0,15	-8,23	0,00	-1,57	-0,97	0,39	0,83	-1,27
604	-0,95	0,16	-6,00	0,00	-1,26	-0,63	-0,92	0,15	-6,06	0,00	-1,22	-0,62	1,41	0,49	-0,92
701	-0,76	0,24	-3,15	0,00	-1,25	-0,27	-0,70	0,24	-2,94	0,00	-1,16	-0,23	1,81	0,40	-0,70
702	0,24	0,55	0,44	0,67	-0,93	1,41	0,20	0,28	0,69	0,49	-0,36	0,75	0,01	1,00	-1,20
703	-1,10	0,47	-2,36	0,03	-2,05	-0,15	-0,79	0,38	-2,10	0,04	-1,53	-0,05	1,27	0,53	-0,79
704	-0,69	0,12	-5,78	0,00	-0,97	-0,41	-0,90	0,14	-6,64	0,00	-1,17	-0,64	-10,68		-0,90
705	-2,68	1,25	-2,14	0,05	-5,32	-0,03	-1,32	0,89	-1,48	0,14	-3,07	0,43	2,60	0,27	-2,68
706	-0,44	0,38	-1,17	0,27	-1,31	0,42	0,25	0,46	0,54	0,59	-0,65	1,14	-7,57		-1,20
707	-														

EK-9 (Devam) Türkiye'nin İkame Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassal Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

708	-														
709	-0,15	0,24	-0,65	0,52	-0,63	0,32	0,02	0,21	0,12	0,91	-0,38	0,43	3,16	0,21	-1,20
710	-0,89	0,38	-2,31	0,03	-1,66	-0,12	-0,75	0,31	-2,45	0,01	-1,35	-0,15	25,99	0,00	-0,89
711	0,37	0,21	1,74	0,08	-0,05	0,78	0,47	0,20	2,33	0,02	0,07	0,87	0,54	0,76	-1,20
712	-0,88	0,17	-5,31	0,00	-1,21	-0,55	-0,90	0,16	-5,60	0,00	-1,21	-0,58	0,45	0,80	-0,90
713	-1,30	0,25	-5,24	0,00	-1,79	-0,81	-1,41	0,24	-5,88	0,00	-1,89	-0,94	1,70	0,43	-1,41
714	-1,34	0,06	-23,37	0,00	-1,46	-1,22	-1,35	0,05	-27,26	0,00	-1,45	-1,26	0,45	0,80	-1,35
801	-1,03	0,22	-4,68	0,00	-1,46	-0,59	-1,10	0,21	-5,16	0,00	-1,52	-0,68	0,59	0,75	-1,10
802	-0,42	0,15	-2,75	0,01	-0,72	-0,12	-0,39	0,15	-2,64	0,01	-0,67	-0,99	0,64	0,73	-1,17
803	-3,47	0,27	-12,93	0,00	-4,01	-2,93	-3,32	0,14	-24,55	0,00	-3,59	-3,06	0,40	0,82	-3,32
804	-0,91	0,13	-6,89	0,00	-1,18	-0,65	-0,89	0,13	-6,93	0,00	-1,14	-0,64	1,59	0,45	-0,89
805	-0,38	0,20	-1,96	0,05	-0,77	0,01	-0,39	0,19	-2,01	0,04	-0,77	-0,01	0,46	0,80	-0,39
806	-0,97	0,24	-4,06	0,00	-1,45	-0,50	-0,86	0,19	-4,54	0,00	-1,23	-0,49	0,79	0,67	-0,86
807	0,15	0,11	1,36	0,18	-0,07	0,36	0,09	0,11	0,81	0,42	-0,13	0,31	-2,55		-1,17
808	0,55	0,40	1,36	0,18	-0,25	1,35	-1,20	0,27	-4,49	0,00	-1,73	-0,68	33,19	0,00	-1,20
809	-0,17	0,24	-0,70	0,49	-6,46	0,31	-0,16	0,24	-0,66	0,51	-0,62	0,31	-15,45		-1,17
810	-1,44	0,21	-6,76	0,00	-1,87	-1,02	-1,36	0,20	-6,66	0,00	-1,76	-0,96	3,15	0,21	-1,36
811	-0,93	0,24	-3,84	0,00	-1,42	-0,45	-0,95	0,23	-4,20	0,00	-1,39	-0,50	0,01	0,99	-0,95
812	-														
813	-0,60	0,14	-4,37	0,00	-0,88	-0,33	-0,62	0,13	-4,67	0,00	-0,88	-0,36	0,58	0,75	-0,62
814	1(AB)														-1,00
901	-1,46	0,16	-9,16	0,00	-1,77	-1,14	-1,47	0,16	-9,45	0,00	-1,78	-1,17	0,68	0,71	-1,47
902	-1,17	0,17	-6,76	0,00	-1,52	-0,83	-1,23	0,16	-7,46	0,00	-1,55	-0,91	1,13	0,57	-1,23
903	0,54	0,75	0,72	0,49	-1,08	2,16	-0,13	0,47	-0,28	0,78	-1,05	0,79	1,31	0,52	-1,26
904	-1,22	0,17	-7,09	0,00	-1,56	-0,88	-1,21	0,17	-7,06	0,00	-1,55	-0,88	0,54	0,76	-1,21
905	0,00	0,54	-0,01	1,00	-1,12	1,11	0,18	0,56	0,32	0,75	-0,92	1,28	-16,04		-1,26

EK-9 (Devam) Türkiye'nin İkame Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassal Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

906	-0,59	0,29	-2,00	0,05	-1,18	0,01	-0,74	0,22	-3,30	0,00	-1,18	-0,30	22,99	0,00	-0,74
907	-1,16	0,34	-3,41	0,00	-1,86	-0,47	-1,15	0,31	-3,67	0,00	-1,77	-0,54	0,01	1,00	-1,15
908	0,19	0,17	1,11	0,28	-0,16	0,54	0,19	0,17	1,10	0,27	-0,15	0,52	0,02	0,99	-1,26
909	-1,31	0,27	-4,86	0,00	-1,85	-0,77	-1,56	0,16	-10,01	0,00	-1,86	-1,25	-19,61		-1,56
910	-1,46	0,16	-9,09	0,00	-1,78	-1,14	-1,47	0,16	-9,36	0,00	-1,78	-1,17	0,52	0,77	-1,47
1001	-2,24	0,16	-13,89	0,00	-2,55	-1,92	-2,38	0,15	-15,89	0,00	-2,68	-2,09	4,09	0,13	-2,38
1002	-														
1003	-1,03	0,22	-4,57	0,00	-1,48	-0,57	-1,03	0,22	-4,68	0,00	-1,46	-0,60	0,09	0,96	-1,03
1004	1(AB)														-1,00
1005	-1,41	0,21	-6,79	0,00	-1,82	-1,00	-1,54	0,20	-7,89	0,00	-1,92	-1,16	7,68	0,02	-1,41
1006	-1,02	0,32	-3,16	0,00	-1,66	-0,38	-1,09	0,31	-3,57	0,00	-1,69	-0,49	0,49	0,78	-1,09
1007	-4,05	2,30	-1,76	0,12	-9,35	1,26	-3,88	1,77	-2,20	0,03	-7,34	-0,42	0,01	0,99	-3,88
1008	-0,87	0,32	-2,77	0,01	-1,50	-0,25	-0,96	0,30	-3,18	0,00	-1,55	-0,37	2,46	0,29	-0,96
1101	-1,16	0,32	-3,57	0,00	-1,82	-0,46	-1,11	0,32	-3,47	0,00	-1,74	-0,48	2,19	0,33	-1,11
1102	-0,45	0,33	-1,37	0,18	-1,12	0,22	-0,57	0,32	-1,79	0,07	-1,19	0,05	1,88	0,39	-1,64
1103	0,26	0,31	0,83	0,41	-0,38	0,90	-0,25	0,36	-0,68	0,50	-0,96	0,47	-7,47		-1,64
1104	-1,74	0,63	-2,77	0,01	-3,01	-0,47	-1,73	0,61	-2,84	0,01	-2,93	-0,54	0,01	1,00	-1,73
1105	1(AB)														-1,00
1106	-0,76	0,25	-3,00	0,00	-1,26	-0,25	-0,74	0,25	-3,01	0,00	-1,23	-0,26	0,31	0,86	-0,74
1107	-3,37	1,07	-3,15	0,01	-5,63	-1,11	-5,36	1,23	-4,37	0,00	-7,76	-2,96	3278,80	0,00	-3,37
1108	-1,90	0,13	-14,63	0,00	-2,15	-1,64	-1,90	0,12	-16,14	0,00	-2,14	-1,67	0,27	0,87	-1,90
1109	0,99	0,58	1,71	0,10	-0,20	2,18	1,03	0,57	1,80	0,07	-0,09	2,15	2,59	0,27	-1,64
1201	-3,99	0,62	-6,40	0,00	-5,23	-2,75	-3,80	0,62	-6,16	0,00	-5,01	-2,59	4,66	0,10	-3,80
1202	-0,85	0,30	-2,88	0,01	-1,44	-0,26	-0,85	0,29	-2,90	0,00	-1,42	-0,27	0,97	0,62	-0,85
1203	-														
1204	-0,08	0,20	-0,39	0,70	-0,47	0,32	-0,05	0,19	-0,27	0,79	-0,42	0,32	0,32	0,85	-1,49

EK-9 (Devam) Türkiye'nin İkame Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassal Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

1205	-0,34	0,52	-0,65	0,52	-1,40	0,72	-0,62	0,51	-0,71	0,48	-1,37	0,64	0,05	0,98	-1,49
1206	-1,77	0,17	-10,67	0,00	-2,09	-1,44	-1,77	0,17	-10,70	0,00	-2,09	-1,45	-4,11		-1,77
1207	-1,10	0,12	-8,96	0,00	-1,35	-0,86	-1,06	0,11	-9,24	0,00	-1,28	-0,83	1,75	0,42	-1,06
1208	-1,99	0,28	-7,12	0,00	-2,56	-1,42	-1,93	0,25	-7,73	0,00	-2,42	-1,44	0,24	0,89	-1,93
1209	-1,00	0,05	-18,72	0,00	-1,11	-0,90	-0,98	0,51	-19,31	0,00	-1,08	-0,88	8,18	0,02	-1,00
1210	-0,62	0,48	-1,31	0,20	-1,60	0,35	-0,50	0,42	-1,21	0,23	-1,32	0,31	0,28	0,87	-1,49
1211	-0,77	0,09	-8,52	0,00	-0,94	-0,59	-0,80	0,09	-9,16	0,00	-0,97	-0,63	3,30	0,19	-0,80
1212	-0,68	0,14	-4,94	0,00	-0,96	-0,41	-0,81	0,13	-5,99	0,00	-1,07	-0,54	-25,19		-0,81
1213	-2,24	0,57	-3,90	0,00	-3,46	-1,02	-2,49	0,50	-4,98	0,00	-3,47	-1,51	19,26	0,00	-2,24
1214	-0,63	0,18	-3,57	0,00	-1,03	-0,24	-0,86	0,19	-4,47	0,00	-1,24	-0,48	59,51	0,00	-0,63
1301	-1,07	0,17	-6,23	0,00	-1,42	-0,73	-0,97	0,17	-5,72	0,00	-1,30	-0,64	10,83	0,00	-1,07
1302	-1,48	0,17	-8,92	0,00	-1,81	-1,15	-1,65	0,15	-10,84	0,00	-1,95	-1,35	6,04	0,05	-1,48
1401	-1,44	0,22	-6,50	0,00	-1,88	-1,00	-1,38	0,22	-6,31	0,00	-1,81	-0,95	2,68	0,26	-1,38
1402	-														
1403	-														
1404	-1,01	0,08	-11,98	0,00	-1,17	-0,84	-1,05	0,08	-13,50	0,00	-1,19	-0,89	5,48	0,06	-1,05
1501	-10,00	6,28	-1,59	0,13	-23,48	3,47	-11,96	4,15	-2,88	0,00	-20,10	-3,82	0,21	0,90	-11,96
1502	-2,91	0,58	-5,00	0,00	-4,08	-1,73	-3,03	0,57	-5,29	0,00	-4,16	-1,91	2,11	0,35	-3,03
1503	0,57	2,73	0,21	0,84	-5,24	6,38	0,57	2,05	0,28	0,78	-3,45	4,58	0,00	1,00	-2,61
1505	-1,10	0,29	-3,84	0,00	-1,67	-0,53	-1,09	0,28	-3,88	0,00	-1,64	-0,54	0,04	0,98	-1,09
1506	0,01	0,21	0,02	0,98	-0,46	0,47	-0,56	0,41	-1,37	0,17	-1,37	0,24	-2,72		-0,56
1507	-1,48	0,65	-2,27	0,03	-2,80	-0,15	-0,82	0,49	-1,68	0,09	-1,79	0,14	1,40	0,50	-0,82
1508	1,00														
1509	0,87	0,65	1,35	0,20	-0,49	2,24	0,87	0,65	1,35	0,20	-0,49	2,24			-2,61
1510	1,00														
1511	-2,80	0,49	-5,75	0,00	-3,79	-1,80	-2,32	0,65	-3,55	0,00	-3,60	-1,04	-1,23		-2,80

EK-9 (Devam) Türkiye'nin İkame Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassal Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

1512	-2,24	0,35	-6,42	0,00	-2,93	-1,54	-2,21	0,34	-6,56	0,00	-2,87	-1,55	-3,04		-2,21
1513	-4,03	0,48	-8,45	0,00	-5,00	-3,06	-4,51	0,52	-8,76	0,00	-5,52	-3,50	-6,14		-4,51
1514	1,00														-1,00
1515	-1,97	0,16	-12,23	0,00	-2,28	-1,65	-1,93	0,15	-12,82	0,00	-2,23	-1,64	3,42	0,18	-1,93
1516	-1,95	0,16	-12,24	0,00	-2,27	-1,63	-1,96	0,16	-12,40	0,00	-2,27	-1,65	0,28	0,89	-1,96
1517	-1,57	0,20	-7,81	0,00	-1,97	-1,17	-1,76	0,19	-9,41	0,00	-2,13	-1,39	6,65	0,04	-1,57
1518	-0,92	0,24	-3,88	0,00	-1,39	-0,45	-1,07	0,23	-4,57	0,00	-1,52	-0,61	12,44	0,00	-0,92
1520	-1,05	0,17	-6,05	0,00	-1,40	-0,69	-0,72	0,15	-4,89	0,00	-1,01	-0,43	13,03	0,00	-1,05
1521	-1,94	0,17	-11,38	0,00	-2,27	-1,60	-1,97	0,17	-11,61	0,00	-2,30	-1,64	10,78	0,00	-1,94
1522	-2,85	0,50	-5,66	0,00	-3,93	-1,76	-3,70	0,53	-6,94	0,00	-4,75	-2,66	39,59	0,00	-2,85
1601	-0,01	0,30	-0,04	0,97	-0,64	0,62	0,55	0,29	1,92	0,06	-0,01	1,12	17,31	0,00	-1,53
1602	-1,52	0,36	-4,24	0,00	-2,26	-0,77	-1,53	0,33	-4,57	0,00	-2,19	-0,87	0,01	0,99	-1,53
1603	0,10	0,21	0,45	0,66	-0,36	0,56	-0,24	0,26	-0,94	0,35	-0,75	0,26	-6,06		-1,53
1701	-1,85	0,19	-9,53	0,00	-2,24	-1,46	-1,93	0,19	-10,15	0,00	-2,31	-1,56	12,10	0,00	-1,85
1702	-1,81	0,12	-14,89	0,00	-2,05	-1,57	-1,81	0,12	-15,24	0,00	-2,05	-1,58	0,03	0,98	-1,81
1703	-1,14	0,21	-5,39	0,00	-1,56	-0,72	-0,85	0,21	-4,09	0,00	-1,26	-0,44	51,97	0,00	-1,14
1704	-1,90	0,24	-7,89	0,00	-2,38	-1,43	-2,00	0,24	-8,48	0,00	-2,46	-1,54	3,29	0,19	-2,00
1801	-5,18	0,59	-8,73	0,00	-6,38	-3,97	-5,30	0,57	-9,23	0,00	-6,42	-4,17	0,91	0,63	-5,30
1802															
1803	-0,17	0,03	-0,65	0,52	-0,71	0,36	-0,02	0,47	-0,04	0,97	-0,93	0,90	-0,34		-3,06
1804	1,37	0,90	1,52	0,14	-0,46	3,21	1,38	0,89	1,56	0,12	-0,36	3,11	0,02	0,99	-3,06
1805	-2,02	0,62	-3,28	0,00	-3,25	-0,79	-2,01	0,61	-3,30	0,00	-3,21	-0,82	0,02	0,99	-2,01
1806	-1,76	0,26	-6,71	0,00	-2,28	-1,24	-1,86	0,26	-7,20	0,00	-2,36	-1,35	3,50	0,17	-1,86
1901	-1,68	0,29	-5,73	0,00	-2,27	-1,10	-1,68	0,29	-5,77	0,00	-2,25	-1,11	32,82	0,00	-1,68
1902	-0,44	0,19	-2,32	0,02	-0,82	0,06	-0,44	0,19	-2,34	0,02	-0,82	-0,07	0,30	0,86	-0,44
1903															

EK-9 (Devam) Türkiye'nin İkame Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassal Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

1904	-1,11	0,30	-3,72	0,00	-1,70	-0,51	-1,06	0,29	-3,61	0,00	-1,64	-0,49	0,62	0,73	-1,06
1905	-1,04	0,22	-4,66	0,00	-1,48	0,60	-0,85	0,23	-3,69	0,00	-1,31	-0,40	-8,78		-1,04
2001	-0,35	0,22	-1,59	0,12	-0,79	0,09	-0,36	0,22	-1,67	0,10	-0,79	0,06	0,49	0,78	-1,12
2002	0,67	0,53	1,27	0,21	-0,39	1,73	0,74	0,51	1,44	0,15	-0,27	1,75	0,39	0,82	-1,12
2003	0,10	0,19	0,54	0,60	-0,29	0,50	1,21	0,44	2,78	0,01	0,36	2,06	-8,07		-1,12
2004	-1,53	0,48	-3,22	0,00	-2,48	-0,58	-1,46	0,46	-3,15	0,00	-2,37	-0,55	0,48	0,79	-1,46
2005	-1,15	0,26	-4,43	0,00	-1,66	-0,63	-1,16	0,24	-4,80	0,00	-1,63	-0,68	0,35	0,84	-1,16
2006	-0,16	0,23	-0,70	0,49	-0,62	0,30	-1,25	0,33	-3,79	0,00	-1,90	-0,61	-25,58		-1,25
2007	-0,50	0,33	-1,53	0,13	-1,14	0,15	-0,32	0,33	-0,98	0,33	-0,97	0,32	-14,00		-1,12
2008	-0,77	0,17	-4,49	0,00	-1,11	-0,43	-0,73	0,17	-4,31	0,00	-1,06	-0,40	2,03	0,36	-0,73
2009	-1,02	0,17	-6,07	0,00	-1,35	-0,69	-1,02	0,17	-6,17	0,00	-1,34	-0,70	0,29	0,87	-1,02
2101	-1,41	0,22	-6,50	0,00	-1,83	-0,98	-1,41	0,21	-6,56	0,00	-1,83	-0,99	0,92	0,63	-1,41
2102	-0,71	0,21	-3,41	0,00	-1,12	-0,30	-0,70	0,20	-3,45	0,00	-1,10	-0,30	0,05	0,98	-0,70
2103	-0,97	0,15	-6,54	0,00	-1,27	-0,68	-0,76	0,14	-5,56	0,00	-1,03	-0,49	11,98	0,00	-0,97
2104	-1,90	0,28	-6,88	0,00	-2,46	-1,35	-1,92	0,26	-7,32	0,00	-2,43	-1,40	0,70	0,70	-1,92
2105	-1,62	0,30	-5,39	0,00	-2,23	-1,02	-1,68	0,28	-5,94	0,00	-2,23	-1,12	0,24	0,89	-1,68
2106	-1,80	0,14	-12,45	0,00	-2,08	-1,51	-1,85	0,14	-13,34	0,00	-2,12	-1,58	1,58	0,45	-1,85
2201	-1,30	0,21	-6,31	0,00	-1,72	-0,89	-1,44	0,20	-7,31	0,00	-1,83	-1,06	5,13	0,08	-1,44
2202	-1,23	0,24	-5,17	0,00	-1,70	-0,76	-1,18	0,23	5,12	0,00	-1,63	-0,73	1,02	0,60	-1,18
2203	-1,68	0,23	-7,43	0,00	-2,13	-1,22	-1,65	0,21	-7,87	0,00	-2,06	-1,24	0,09	0,96	-1,65
2204	-1,07	0,25	-4,24	0,00	-1,57	-0,57	-1,03	0,25	-4,17	0,00	-1,51	-0,54	-9,73	-	-1,03
2205	0,32	0,07	4,77	0,00	0,18	0,47	0,32	0,04	7,43	0,00	0,24	0,41	0,00	1,00	-1,39
2206	0,44	0,33	1,35	0,20	-0,27	1,15	0,82	0,49	1,69	0,09	-0,13	1,78	-2,13		-1,39
2207	-1,61	0,24	-6,80	0,00	-2,08	-1,14	-1,65	0,21	-7,84	0,00	-2,06	-1,24	0,22	0,90	-1,65
2208	-0,50	0,18	-2,80	0,01	-0,86	-0,15	-0,50	0,16	-3,06	0,02	-0,82	-0,18	0,81	0,67	-0,50
2209	-1,56	0,34	-4,62	0,00	-2,24	-0,88	-2,24	0,43	-5,27	0,00	-3,08	-1,41	-17,95	-	-2,24

EK-9 (Devam) Türkiye'nin İkame Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassal Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

2301	-0,37	0,22	-1,67	0,10	-0,80	0,07	-0,37	0,21	-1,74	0,08	-0,80	0,05	0,15	0,93	-1,80
2302	-1,81	0,25	-7,16	0,00	-2,31	-1,31	-1,69	0,24	-6,97	0,00	-2,17	-1,22	2,82	0,24	-1,69
2303	-1,27	0,45	-2,82	0,01	-2,16	-0,37	-1,37	0,42	-3,29	0,00	-2,18	-0,55	2,35	0,31	-1,37
2304	-3,93	0,35	-11,14	0,00	-4,63	-3,22	-3,84	0,26	-14,90	0,00	-4,34	-3,33	0,16	0,92	-3,84
2305															
2306	-1,05	0,66	-1,60	0,12	-2,36	0,26	-1,18	0,61	-1,93	0,05	-2,39	0,02	1,98	0,37	-1,80
2307															
2308	-0,34	0,15	-2,33	0,02	-0,64	-0,05	-0,37	0,15	-2,51	0,01	-0,66	-0,08	-1,15	-	-0,37
2309	-1,68	0,12	-14,33	0,00	-1,92	-1,45	-1,73	0,11	-15,94	0,00	-1,95	-1,52	0,51	0,77	-1,73
2401	-0,43	0,29	-1,45	0,15	-1,00	0,15	-0,51	0,28	-1,85	0,07	-1,05	0,03	5,93	0,05	-2,09
2402	-1,23	0,21	-5,82	0,00	-1,64	-0,81	-1,39	0,19	-7,14	0,00	-1,77	-1,01	4,64	0,10	-1,39
2403	-2,65	0,36	-7,33	0,00	-3,37	-1,93	-2,79	0,25	-10,99	0,00	-3,29	-2,29	0,32	0,85	-2,79
3301	-1,10	0,12	-9,21	0,00	-1,34	-0,87	-1,11	0,11	-9,77	0,00	-1,34	-0,89	9,67	0,01	-1,10
3501	-0,85	0,27	-3,17	0,00	-1,39	-0,32	-1,00	0,26	-3,89	0,00	-1,51	-0,50	-0,55		-1,00
3502	-1,61	0,24	-6,68	0,00	-2,09	-1,12	-1,65	0,23	-7,24	0,00	-2,10	-1,21	0,70	0,70	-1,65
3503	-1,74	0,21	-8,35	0,00	-2,15	-1,33	-1,73	0,20	-8,61	0,00	-2,13	-1,34	0,40	0,82	-1,73
3504	-1,15	0,10	-11,81	0,00	-1,34	-0,95	-1,16	0,09	-12,30	0,00	-1,34	-0,97	0,46	0,80	-1,16
3505	-2,21	0,20	-11,31	0,00	-2,60	-1,83	-2,19	0,17	-12,73	0,00	-2,53	-1,86	1,19	0,55	-2,19
4101	-1,90	0,23	-8,28	0,00	-2,35	-1,45	-1,89	0,23	-8,37	0,00	-2,33	-1,45	0,52	0,77	-1,89
4102	-0,72	0,21	-3,42	0,00	-1,13	-0,30	-0,78	0,20	-3,84	0,00	-1,18	-0,38	2,50	0,29	-0,78
4103	-0,42	0,21	-1,98	0,05	-0,85	0,00	-0,23	0,19	-1,24	0,21	-0,59	0,13	2,74	0,25	-1,34
4301	-0,53	0,32	-1,68	0,10	-1,18	0,11	-1,13	0,21	-5,30	0,00	-1,55	-0,71	4,52	0,10	-1,13
5001															
5002	-0,12	0,88	-0,14	0,89	-1,89	1,65	-0,16	0,86	-0,19	0,85	-1,85	1,52	0,06	0,97	-1,58
5003	0,22	0,63	0,35	0,73	-1,09	1,53	0,26	0,60	0,44	0,66	-0,91	1,43	0,44	0,80	-1,58
5101	-1,17	0,21	-5,61	0,00	-1,59	-0,76	-0,83	0,12	-6,67	0,00	-1,07	-0,58	8,23	0,02	-0,83

EK-9 (Devam) Türkiye'nin İkame Esneklikleri (Sabit Etkiler, Rassal Etkiler ve Hausman Testi Sonuçları)

5102	-0,55	0,14	-3,92	0,00	-0,84	-0,27	-0,50	0,13	-3,85	0,00	-0,75	-0,24	-0,35		-0,55
5103	-1,29	0,65	-1,99	0,06	-2,62	0,03	-1,28	0,64	-2,00	0,05	-2,53	-0,03	0,02	0,99	-1,28
5201	-2,58	0,57	-4,53	0,00	-3,71	-1,46	-2,68	0,55	-4,85	0,00	-3,77	-1,60	0,98	0,61	-2,68
5202	-0,28	0,30	-0,95	0,34	-0,87	0,31	-0,26	0,29	-0,87	0,38	-0,83	0,32	0,38	0,83	-2,68
5203	0,33	0,32	1,02	0,32	-0,35	1,00	0,47	0,32	1,48	0,14	-0,15	1,10	5,03	0,08	-2,68
5301	-2,62	0,54	-4,83	0,00	-3,72	-1,52	-2,31	0,35	-6,56	0,00	-2,99	-1,62	0,60	0,74	-2,31
5302															

EK-10 AB'nin İhracatındaki Değişimler (%)

Ürün Kodu	ABD	Afr.Kar.Pas.	ASEAN	Avust. Y.Zel.	Cezayir	Çin	EFTA	Fas	G.Afrika	G.Amerika	G.As.Böl.İş.Ör.	Hind.Pak.	İsrail	Kanada	Lübnan	Meksika	MERCOSUR	Mısır	O.Amerika	O.Doğu	Rusya	Suriye	Tunus	Türkiye	Ukrayna	Ürdün	Diğ.Dün.Ülk
0101	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	12	6	0	1	0
0102	1	1	1	0	12	0	1	37	0	0	0	0	1	0	5	0	0	1	0	1	1	3	31	31	1	1	1
0103	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0104	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	24	27	0	0	0
0105	1	1	1	1	7	1	1	18	1	1	1	1	1	1	7	1	1	1	1	1	1	0	45	30	1	7	1
0106	0	0	0	0	14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	25	8	0	2	0
0201	2	2	2	2	26	2	2	137	0	2	2	0	0	0	6	0	2	0	0	2	2	0	30	106	0	6	2
0202	1	1	1	0	40	1	1	169	1	1	1	1	1	1	7	0	1	1	1	1	1	7	48	173	1	14	1
0203	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	0	0	41	0	0	0	68	49	0	0	27	0
0204	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	7	0	1	1	1	1	1	14	48	1	1	1	1
0205	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0206	0	0	0	0	23	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	27	0	0	4	0
0207	0	0	0	0	34	0	0	121	0	0	0	0	0	0	13	0	0	0	0	0	0	23	41	69	0	19	0
0208	0	0	0	0	0	0	0	11	0	0	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0	231	0	0	0
0209	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	27	0	0	0
0210	0	0	0	0	30	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	9	36	108	0	5	0
0401	0	0	0	0	52	0	0	163	0	0	0	0	0	0	64	0	0	0	0	0	0	5	62	257	0	35	0
0402	0	0	0	0	4	0	0	63	0	0	0	0	153	0	5	0	0	0	0	0	0	3	27	143	0	1	0
0403	0	0	0	0	16	0	0	50	0	0	0	0	0	0	29	0	0	0	0	0	0	16	19	45	0	11	0
0404	0	0	0	0	15	0	0	0	0	0	0	0	21	0	5	0	0	0	0	0	0	16	35	63	0	10	0
0405	-8	-8	-8	-8	69	-8	-8	83	-8	-8	-8	-8	217	-8	-8	-8	-8	-8	-8	-8	-8	8	93	492	-8	-1	-8
0406	-1	-1	-1	-1	68	-1	-1	44	-1	-1	-1	-1	17	-1	55	-1	-1	-1	-1	-1	-1	128	82	304	-1	-1	-1
0407	0	0	0	0	22	0	0	27	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	26	5	0	13	0
0408	0	0	0	0	33	0	0	36	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	39	58	0	0	0
0409	1	1	1	1	39	1	1	63	1	1	1	1	1	1	349	1	1	1	1	1	1	26	46	1	1	13	1
0410	1	1	1	1	24	1	1	18	0	1	0	1	10	1	1	0	1	1	0	1	1	0	29	1	0	1	1
0501	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

0504	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0
0505	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	36	0	0	0
0507	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0511	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	2	0	4	0	0	0	0	0	0	0	34	1	0	9
0601	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	3	0	3	0	0	0	0	0	0	24	4	0	9	
0602	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	14	0	0	0	0	0	0	10	36	5	0	10	
0603	0	0	0	0	23	0	0	0	0	0	0	8	0	54	0	0	0	0	0	0	0	28	36	0	15	
0604	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	60	0	0	0	0	0	0	0	31	40	0	26	
0701	2	2	2	2	7	2	2	2	2	2	2	54	2	7	0	2	2	2	2	2	5	37	21	2	10	
0702	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	35	0	0	0	0	0	0	0	0	24	0	0	
0703	0	0	0	0	37	0	0	0	0	0	0	0	0	43	0	0	0	0	0	0	0	44	0	0	20	
0704	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	27	0	0	0	0	0	0	0	0	8	0	0	
0705	0	0	0	0	17	0	0	0	0	0	0	0	0	14	0	0	0	0	0	0	0	0	11	0	17	
0706	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	31	0	0	0	0	0	0	0	0	15	0	8	
0707	0	0	0	0	29	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
0708	0	0	0	0	26	0	0	0	0	0	0	0	0	61	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	26	
0709	0	0	0	0	27	0	0	0	0	0	0	9	0	31	0	0	0	0	0	0	0	32	17	0	22	
0710	4	4	4	4	46	4	4	43	4	4	4	4	26	4	53	4	4	4	4	4	73	54	10	4	31	
0711	0	0	0	0	38	0	0	1	0	0	0	0	10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	31	0	0	
0713	0	0	0	0	14	0	0	38	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	41	62	17	0	0	
0714	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	35	0	0	0	
0801	0	0	0	0	34	0	0	0	0	0	0	4	0	6	0	0	0	0	0	0	11	40	34	0	0	
0802	1	1	1	1	30	1	1	33	1	1	1	1	5	1	6	1	1	1	1	1	17	36	43	1	30	
0803	0	0	0	0	17	0	0	23	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	81	0	11	
0804	4	4	4	4	29	4	4	29	4	4	4	4	11	4	67	4	4	4	4	4	12	34	42	4	18	
0805	0	0	0	0	44	0	0	0	0	0	0	63	0	103	0	0	0	0	0	0	0	0	80	0	45	
0806	0	0	0	0	48	0	0	68	0	0	0	0	0	71	0	0	0	0	0	0	80	0	88	0	43	
0807	0	0	0	0	34	0	0	0	0	0	0	0	0	81	0	0	0	0	0	0	0	0	99	0	0	
0808	1	1	1	1	56	1	1	81	1	1	1	1	1	129	0	1	1	1	1	1	0	67	111	1	29	
0809	1	1	1	1	31	1	1	41	1	1	1	1	0	1	72	0	1	1	1	1	0	38	58	1	21	
0810	0	0	0	0	51	0	0	0	0	0	0	0	0	85	0	0	0	0	0	0	34	62	87	0	34	
0811	0	0	0	0	37	0	0	47	0	0	0	0	8	0	87	0	0	0	0	0	0	45	28	0	25	
0812	0	0	0	0	22	0	0	0	0	0	0	0	6	0	4	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	

0813	2	2	2	2	18	2	2	17	2	2	2	2	6	2	16	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	30	22	19	2	18	2
0814	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	14	0	0	0
0901	0	0	0	0	44	0	0	32	0	0	0	0	0	0	7	0	0	0	0	0	0	6	52	16	0	40	0	0	0	0	0	
0902	0	0	0	0	27	0	0	1	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	6	32	128	0	0	0	0	0	0	0	
0904	0	0	0	0	24	0	0	0	0	0	0	0	8	0	4	0	0	0	0	0	0	11	29	32	0	16	0	0	0	0	0	
0905	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	15	0	30	0	0	0	0	0	
0906	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	11	0	34	0	0	0	0	0	0	0	
0907	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	7	24	20	0	0	0	0	0	0	0	
0908	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	4	0	0	0	0	0	0	6	0	26	0	0	0	0	0	0	0	
0909	0	0	0	0	32	0	0	0	0	0	0	0	5	0	7	0	0	2	0	0	0	39	47	39	0	39	0	0	0	0	0	
1001	-6	-6	-6	-6	1	-6	-6	23	-6	-6	-6	-6	142	-6	-6	-6	-6	-6	0	-6	-6	24	100	374	-6	-6	-6	-6	-6	-6	-6	
1003	-8	-8	-8	-8	24	-8	-8	-8	-8	-8	-8	-8	-8	-8	-8	-8	-8	-8	-8	-8	-8	-5	106	403	-8	-8	-8	-8	-8	-8	-8	
1004	0	0	0	0	10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	36	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
1005	-1	-1	-1	-1	5	-1	-1	0	-1	-1	0	-1	-1	5	-1	-1	-1	0	-1	-1	0	18	138	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	
1006	-12	-12	-12	-12	-11	-12	-12	204	-12	-12	-12	-12	-12	-12	0	-12	-12	-12	-12	-12	-12	-9	76	90	-12	-12	-12	-12	-12	-12	-12	
1007	-5	0	-5	0	0	0	-5	-5	-5	-5	0	0	0	0	0	-5	-5	-5	0	-5	-5	0	0	184	-5	0	-5	-5	-5	-5	-5	
1008	0	0	0	0	17	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	35	64	0	10	0	0	0	0	0	0	
1101	0	0	0	0	60	0	0	133	0	0	0	0	12	0	0	0	0	0	0	0	20	72	193	0	20	0	0	0	0	0	0	
1102	0	0	0	0	32	0	0	24	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	38	43	0	0	0	0	0	0	0	0	
1103	-2	-2	-2	-2	68	-2	-2	130	-2	-2	-2	-2	-2	-2	10	-2	-2	-2	-2	-2	-2	21	81	123	-2	-2	-2	-2	-2	-2	-2	
1104	11	11	11	11	24	11	11	11	11	11	11	11	11	11	13	11	11	11	11	11	11	0	27	26	11	15	11	11	11	11	11	
1105	0	0	0	0	26	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	3	32	24	0	0	0	0	0	0	0	
1106	0	0	0	0	25	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	8	30	19	0	0	0	0	0	0	0	
1107	-1	-1	-1	-1	63	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	0	76	39	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	
1108	0	0	0	0	33	0	0	5	0	0	0	0	6	0	6	0	0	0	0	0	2	40	28	0	6	0	0	0	0	0	0	
1109	0	0	0	0	17	0	0	13	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	20	2	0	0	0	0	0	0	0	0	
1202	0	0	0	0	51	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	25	0	0	0	0	0	0	
1203	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
1204	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	27	0	0	4	0	0	0	0	0	0	
1205	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0	
1206	10	10	10	10	15	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	0	10	11	10	10	10	11	46	31	10	30	10	10	10	10	10	
1207	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2	25	7	0	0	0	0	0	0	0	
1208	4	4	4	4	10	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	21	44	30	4	0	4	4	4	4	4	

1701	-2	-2	-2	-2	60	-2	-2	74	-2	-2	-2	-2	-2	9	-2	-2	-2	-2	-2	-2	11	72	274	-2	19	-2	
1702	2	2	2	2	34	2	2	21	2	2	2	2	2	8	2	2	2	2	2	2	3	40	108	2	4	2	
1703	1	1	1	1	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	0	0	1	1	1	1	0	0	28	0	14	1	
1704	0	0	0	0	21	0	0	20	0	0	0	0	7	0	18	0	0	14	0	0	0	45	32	0	0	12	0
1801	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
1802	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	41	0	0	0	0	
1803	0	0	0	0	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	0	0	0	0	0	1	51	0	0	21	0	
1804	0	0	0	0	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	50	0	0	0	0	
1805	0	0	0	0	8	0	0	0	0	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	1	41	0	0	11	0	
1806	1	1	1	1	26	1	1	22	1	1	1	1	3	1	22	1	1	11	1	1	1	84	39	1	1	22	1
1901	1	1	1	1	1	1	1	10	1	1	1	1	4	1	2	1	1	1	1	1	3	11	1	1	3	1	
1902	0	0	0	0	48	0	0	5	0	0	0	0	0	8	0	0	25	0	0	0	133	60	9	0	1	0	
1903	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
1904	1	1	1	1	34	1	1	1	1	1	1	1	8	1	12	1	1	1	1	1	87	40	1	1	24	1	
1905	1	1	1	1	22	1	1	20	1	1	1	1	7	1	15	1	1	16	1	1	1	72	33	1	1	22	1
2001	0	0	0	0	43	0	0	2	0	0	0	0	38	0	136	0	0	0	0	0	73	52	52	0	27	0	
2002	0	0	0	0	34	0	0	53	0	0	0	0	9	0	33	0	0	0	0	0	56	0	153	0	23	0	
2003	1	1	1	1	44	1	1	71	1	1	1	1	12	1	51	1	1	1	1	1	72	52	54	1	44	1	
2004	3	3	3	3	36	3	3	38	3	3	3	3	23	3	103	3	3	14	3	3	3	58	42	22	3	25	3
2005	0	0	0	0	42	0	0	59	0	0	0	0	13	0	55	0	0	1	0	0	0	54	57	25	0	43	0
2006	2	2	2	2	36	2	2	46	2	2	2	2	15	2	36	2	2	2	2	2	0	43	68	2	36	2	
2007	1	1	1	1	47	1	1	69	1	1	1	1	10	1	28	1	1	1	1	1	69	56	86	1	32	1	
2008	-1	-1	-1	-1	47	-1	-1	55	-1	-1	-1	-1	8	-1	47	-1	-1	-1	-1	-1	69	57	88	-1	20	-1	
2009	1	1	1	1	10	1	1	17	1	1	1	1	7	1	12	1	1	1	1	1	16	19	30	1	5	1	
2101	0	0	0	0	19	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	17	23	0	0	10	0	
2102	0	0	0	0	18	0	0	0	0	0	0	0	9	0	6	0	0	0	0	0	4	42	0	0	18	0	
2103	1	1	1	1	18	1	1	1	1	1	1	1	7	1	10	1	1	1	1	1	20	40	1	1	16	1	
2104	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	9	0	7	0	0	0	0	0	74	53	0	0	29	0	
2105	1	1	1	1	14	1	1	25	1	1	1	1	4	1	22	1	1	1	1	1	44	1	1	1	12	1	
2106	4	4	4	4	18	4	4	11	4	4	4	4	13	4	17	4	4	217	4	4	4	13	30	18	4	10	4
2201	0	0	0	0	23	0	0	0	0	0	0	0	0	0	21	0	0	0	0	0	57	31	0	0	26	0	
2202	1	1	1	1	18	1	1	1	1	1	1	1	1	1	16	1	1	1	1	1	61	28	1	1	23	1	
2203	0	0	0	0	26	0	0	38	0	0	0	0	11	0	34	0	0	1016	0	0	0	0	0	0	170	0	

2204	0	0	0	0	26	0	0	42	0	0	0	0	0	0	38	0	0	0	0	0	0	69	31	43	0	173	0
2205	0	0	0	0	24	0	0	0	0	0	0	0	0	0	12	0	0	2342	0	0	0	0	28	0	0	156	0
2206	0	0	0	0	33	0	0	49	0	0	0	0	7	0	17	0	0	3308	0	0	0	0	40	55	0	0	0
2207	-1	-1	-1	-1	51	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	2	-1	25	-1	-1	12	-1	-1	-1	0	61	14	-1	14	-1
2208	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	9	1	1	1384	1	1	1	45	21	1	1	104	1
2209	0	0	0	0	35	0	0	0	0	0	0	0	0	0	44	0	0	0	0	0	0	30	43	46	0	12	0
2301	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2302	4	4	4	4	34	4	4	4	4	4	0	4	4	4	9	4	4	6	0	4	4	0	40	9	4	4	4
2303	0	0	0	0	40	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	48	6	0	0	0
2304	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2306	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	5	0	0	2	0	0	0	11	0	13	0	0	0
2308	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0
2309	2	2	2	2	18	2	2	4	2	2	2	2	6	2	7	2	2	2	2	2	2	23	40	10	2	10	2
2401	-2	-2	-2	-2	18	-2	-2	22	-2	-2	-2	-2	-2	-2	-2	-2	-2	-2	-2	-2	-2	0	47	32	-2	129	-2
2402	0	0	0	0	39	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	0	0	0	0	0	0	27	20	0	0	193	0
2403	0	0	0	0	42	0	0	0	0	0	0	0	8	0	7	0	0	28	0	0	0	56	50	0	0	147	0
3301	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	4	0	2	0	0	1	0	0	0	6	6	0	0	0	0
3501	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	1	0	0	0	0	0	0	1	9	0	0	0	0
3502	0	0	0	0	9	0	0	0	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	9	0	0	0
3503	0	0	0	0	12	0	0	0	0	0	0	0	8	0	4	0	0	0	0	0	0	2	8	0	0	8	0
3504	0	0	0	0	18	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	12	0	0	0	0
3505	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	6	0	0	0	0	0	0	1	11	0	0	2	0
4101	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	13	0	0	0	0
4102	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8	0	0	0	0
4103	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	0	0	0	0
4301	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5101	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5103	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5202	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5203	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5301	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5302	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

EK-11 AB'nin İthalatında Değişimler (%)

Ürün Kodu	ABD	Afr.Kar.Pas.	ASEAN	Avust. ve Y.Zel.	Cezayir	Çin	EFTA	Fas	G.Afrika	G.Amerika	G.As.Böl.İş.Ör.	Hind.Pak.	İsrail	Kanada	Lübnan	Meksika	MERCOSUR	Mısır	O.Amerika	O.Doğu	Rusya	Suriye	Tunus	Türkiye	Ukrayna	Ürdün	Diğ.Dün.Ülk
0101	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
0105	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0207	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0210	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	49	0	0	0	0
0401	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	17	0	0	0
0402	2	2	2	2	24	2	2	0	2	2	0	2	2	2	2	2	2	2	0	2	2	24	0	24	0	0	2
0403	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	20	0	0	0
0404	10	0	10	10	0	10	10	0	0	0	0	10	41	10	0	10	10	10	0	10	10	0	0	0	0	0	10
0406	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	26	0	0	0
0407	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	29	0	0	0
0408	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0409	0	0	0	0	11	0	0	0	0	0	0	0	11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11	11	0	0	0
0601	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0
0602	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	3	0	0	0	0
0603	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	0	0	0	0
0604	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0701	2	2	2	2	6	2	2	2	2	2	0	2	7	2	0	0	0	2	0	2	2	0	7	8	2	2	2
0702	21	21	21	0	0	0	21	37	0	21	0	21	41	0	37	21	0	35	21	0	21	0	35	35	0	21	21
0703	0	0	0	0	2	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0
0704	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8	0	0	0	0
0705	1	0	1	1	0	1	1	1	1	1	0	0	1	0	1	0	1	1	0	1	1	0	7	1	1	0	1
0706	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	0	0	0	0
0707	13	13	13	0	0	13	13	29	0	13	13	13	29	13	23	0	0	29	13	13	13	0	29	23	13	13	13
0708	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10	12	0	0	0
0709	1	1	1	1	8	1	1	5	1	1	1	1	2	1	2	1	1	12	1	1	1	0	11	4	1	1	1
0710	0	0	0	0	9	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9	0	0	0	0
0711	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	3	1	0	0	0

0712	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	6	6	0	0	0	0
0714	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	7	0	0	0
0802	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0
0803	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	14	0	0	0
0804	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	2	0	0	0	0
0805	0	0	0	0	9	0	0	2	0	0	0	0	7	0	6	0	0	9	0	0	0	0	10	5	0	0	0
0806	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	
0807	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	3	4	0	0	0	
0808	0	0	0	0	9	0	0	1	0	0	0	0	2	0	8	0	0	7	0	0	0	3	1	0	0	0	
0809	0	0	0	0	8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	7	0	0	0	0	
0810	1	1	1	1	3	1	1	9	1	1	1	1	1	1	1	1	1	12	1	1	1	0	3	1	1	1	1
0811	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	10	1	0	0	0
0812	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0
0813	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
0901	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	3	0	0	0	0
0904	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0
0910	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
1001	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	27	0	27	0	0	0
1004	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	29	0	0	0	0	0
1006	0	0	0	0	8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	25	0	0	0	0	37	0	41	0	0	0
1008	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
1101	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	32	32	32	0	0	0
1102	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11	11	11	0	0	0
1103	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	42	30	41	0	0	0
1104	1	1	1	1	0	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	0	0	19	1	1	1
1106	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0
1107	-13	-13	-13	-13	0	-13	-13	0	0	-13	0	-13	-13	-13	0	0	0	0	0	-13	-13	0	0	33	0	0	-13
1108	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	39	34	34	0	0	0
1209	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
1214	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1501	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8	0	0	0	0	0
1507	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
1509	34	34	34	34	66	34	34	34	34	34	0	34	61	34	50	34	34	34	34	34	34	34	65	66	34	58	34

1510	4	4	4	4	0	4	4	4	4	4	4	4	4	4	34	4	4	4	0	4	4	0	56	54	0	4	4
1512	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0
1515	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	3	0	0	0	0
1516	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	4	0	0	0	0
1517	0	0	0	0	11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	11	11	8	0	0	0
1518	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1522	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	31	0	0	0
1602	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	39	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	21	0	0	0
1701	-1	-1	-1	-1	84	-1	-1	84	-1	-1	-1	-1	84	-1	84	-1	-1	84	-1	-1	-1	0	100	77	-1	-1	-1
1702	0	0	0	0	27	0	0	18	0	0	0	0	0	0	0	0	37	0	0	0	12	38	1	0	0	0	
1703	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	4	0	0	0	
1704	2	2	2	2	0	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	12	12	12	2	2	2
1806	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	17	17	17	0	0	0	
1901	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	6	6	0	0	0	
1902	2	2	2	2	11	2	2	2	2	2	2	2	2	2	10	2	2	2	0	2	2	0	11	11	2	2	2
1903	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11	0	11	0	0	0	
1904	5	5	5	5	14	5	5	5	5	5	5	5	5	5	10	5	5	5	5	5	5	11	10	13	5	5	5
1905	2	2	2	2	12	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	16	17	17	2	2	2
2001	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	18	8	1	0	0	0
2002	1	1	1	0	11	1	1	1	0	1	0	1	3	1	11	1	1	1	1	1	1	11	10	11	1	1	1
2003	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	
2004	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9	2	0	0	0	0	
2005	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	6	1	0	0	0	0	
2006	0	0	0	0	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9	9	3	0	0	0	
2007	3	3	3	3	14	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	30	28	10	3	3	3	
2008	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	3	0	0	0	0	
2009	0	0	0	0	11	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	22	13	5	0	0	0	
2101	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
2105	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11	0	0	0	
2106	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2	2	0	0	0	
2202	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	1	2	4	0	0	0	
2204	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	4	0	3	0	0	0	0	0	4	7	3	0	2	0	
2205	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	

2209	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	3	0	0	0	0
2306	0	0	0	0	11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11	11	11	0	0	0
2309	0	0	0	0	33	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	33	33	29	0	0	0
2401	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	5	0	0	0	0
3502	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3505	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11	0	12	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11	0	0	0

EK-12 Türkiye'nin İhracatında Değişimler (%)

Ürün Kodu	AB	ABD	Afr.Kar.Pas.	ASEAN	Avust. ve Y.Zel.	Cezayir	Çin	EFTA	Fas	G.Afrika	G.Amerika	G.As.Böl.İş.Ör.	Hind.Pak.	İsrail	Kanada	Lübnan	Meksika	MERCOSUR	Mısır	O.Amerika	O.Doğu	Rusya	Suriye	Tunus	Ukrayna	Ürdün	Diğ.Dün.Ülk
0101	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0102	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0
0105	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	6	0	0	0	0
0208	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0401	17	14	14	14	0	0	0	0	0	0	0	14	0	48	0	0	0	0	18	0	14	0	15	34	0	25	14
0402	24	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	67	0	9	0	0	14	0	0	0	5	60	0	34	0
0403	20	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	59	0	0	35	1
0404	0	0	4	4	0	39	4	0	23	4	0	4	4	51	0	0	0	0	6	0	4	0	23	16	0	17	4
0405	0	-1	-1	-1	0	0	0	0	0	0	0	-1	0	0	0	0	0	0	0	0	-1	0	12	0	0	0	-1
0406	26	6	6	6	0	45	0	0	50	0	0	6	6	71	0	32	0	0	19	0	6	6	84	0	0	19	6
0407	29	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	42	0	0	0	0	0	0	0	0	15	0	0	16	0
0409	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	13	0
0410	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	79	0	0	0	0
0504	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0
0511	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0601	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	12	0
0602	0	0	0	0	0	6	0	0	14	0	0	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	40	0	0	0
0603	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0604	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0701	8	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	4	53	40	0	0	4
0702	35	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	50	0	0	0	0
0703	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	60	0	0	18	0
0704	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	42	0	0	0	0
0705	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	49	0	0	0	0
0706	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	37	0	0	0	0	1	1	50	0	0	21	1
0707	23	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	3	3	52	0	3	0	3
0708	12	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	51	0	0	0	1

0709	4	2	2	0	2	2	0	2	0	0	0	2	0	0	2	2	0	0	2	0	2	2	42	0	2	2	2
0710	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	66	0	0	0	0
0711	1	1	1	1	1	0	1	0	0	1	1	1	0	15	1	15	0	1	0	0	1	1	0	0	0	0	1
0712	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	7	0	16	0	0	11	0	0	0	0	39	0	15	0
0713	0	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	15	0	6	0	0	4	0	0	0	26	45	0	4	0
0714	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
0801	0	0	0	0	0	39	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	39	0
0802	3	1	1	1	1	24	1	1	20	1	1	1	1	2	1	5	1	1	5	0	1	1	10	28	1	16	1
0803	14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0804	0	0	0	0	0	26	0	0	42	0	0	0	0	10	0	26	0	0	9	0	0	0	9	31	0	9	0
0805	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	56	0	0	11	0
0806	0	-4	-4	-4	-4	60	-4	-4	100	-4	0	-4	0	13	-4	60	0	-4	38	0	-4	-4	102	0	-4	60	-4
0807	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	34	0	0	0	0
0808	1	0	0	0	0	39	0	0	0	0	0	0	0	0	0	33	0	0	26	0	0	0	65	0	0	26	0
0809	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	22	0	28	0	0	22	0	0	0	55	0	0	28	0
0810	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	26	0	0	5	0	0	0	24	0	0	21	0
0811	1	0	0	0	0	35	0	0	0	0	0	0	0	10	0	0	0	0	5	0	0	0	58	0	0	23	0
0812	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0
0813	0	0	0	0	0	24	0	0	26	0	0	0	0	10	0	12	0	0	8	0	0	0	39	29	0	24	0
0901	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0	8	0	0	0	12	0	0	0	0
0902	0	-1	-1	-1	-1	0	-1	-1	73	-1	0	-1	-1	-1	-1	8	0	-1	3	0	-1	-1	8	0	-1	0	-1
0904	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0	2	0	0	0	8	0	0	16	0
0905	0	0	0	0	0	25	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	1	0	0	25	0
0906	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0
0907	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	35	0
0909	0	0	0	0	0	49	0	0	57	0	0	0	0	6	0	8	0	0	3	0	0	0	0	0	0	49	0
0910	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1001	27	0	18	18	18	0	18	0	0	0	0	0	18	140	0	0	0	0	0	0	18	0	0	106	0	18	18
1005	0	0	0	0	0	7	0	0	4	0	0	0	0	0	0	7	0	0	0	0	0	0	2	47	0	0	0
1006	41	1	1	1	1	0	0	1	0	0	0	1	1	0	1	8	0	1	1	0	1	1	3	0	1	0	1
1008	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11	0	1	0	11	0	0	0	1
1101	32	-1	-1	-1	-1	0	0	-1	0	-1	-1	-1	-1	16	0	13	0	-1	13	-1	-1	-1	27	102	0	-1	-1
1102	11	4	4	4	4	30	0	4	0	4	0	4	0	4	4	4	0	0	6	0	4	0	8	35	0	4	4

1103	41	-1	-1	-1	-1	90	-1	-1	180	-1	0	-1	-1	-1	-1	7	0	0	5	0	-1	0	23	108	-1	-1	-1
1104	19	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8	0	0	0	0	0	0	15	0	0	15	0
1106	0	5	5	5	5	28	5	5	43	5	0	5	5	5	5	9	0	5	8	5	5	5	13	33	5	9	5
1107	33	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-9	0	0	0	0	0	-9
1108	34	-5	-5	-5	-5	48	0	-5	0	-5	-5	-5	0	13	-5	4	0	-5	4	0	-5	-5	13	59	0	48	-5
1202	0	0	0	0	0	0	-1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-1	0	22	0	0	0	-1
1204	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1206	0	5	5	0	5	0	0	5	0	5	5	5	5	0	5	5	0	5	6	0	5	5	5	30	5	19	5
1207	0	0	0	0	0	7	0	0	0	0	0	0	0	3	0	7	0	0	3	0	0	0	4	0	0	0	0
1208	0	3	3	0	0	5	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	3
1209	0	0	0	0	0	5	0	0	2	0	0	0	0	6	0	5	0	0	0	0	0	0	1	37	0	0	0
1211	0	0	0	0	0	4	0	0	26	0	0	0	0	0	0	4	0	0	1	0	0	0	4	0	0	17	0
1212	0	0	0	0	0	26	0	0	28	0	0	0	0	5	0	5	0	0	2	0	0	0	4	23	0	17	0
1213	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0
1214	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1301	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0
1302	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	1	0	3	0	0	0	0	0	0	1	15	0	0	0
1404	0	0	0	0	0	17	0	0	0	0	0	0	0	48	0	6	0	0	2	0	0	0	2	24	0	6	0
1506	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	32	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1507	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1509	66	-8	-8	-8	-8	51	-8	-8	88	-8	-8	-8	-8	84	-8	22	-8	-8	7	-8	-8	-8	89	0	-8	0	-8
1510	54	-1	-1	-1	-1	0	-1	-1	0	0	0	0	-1	44	0	18	0	0	0	0	-1	0	0	0	-1	0	-1
1512	0	-4	-4	-4	-4	0	-4	-4	0	0	0	-4	-4	18	-4	64	0	0	22	-4	-4	0	19	0	0	44	-4
1514	0	0	0	-3	0	0	0	-3	7	0	0	0	-3	12	0	28	0	0	0	0	-3	0	18	0	0	0	0
1515	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	0	21	0	0	8	0	0	0	4	38	0	11	0
1516	0	0	0	0	0	49	0	0	58	0	0	0	0	12	0	34	0	0	0	0	0	0	11	60	0	45	0
1517	8	-6	-6	-6	-6	106	-6	-6	180	-6	0	-6	-6	24	-6	50	0	-6	61	0	-6	-6	13	94	-6	50	-6
1518	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	12	0	0	0	0	0	0	0	0
1520	0	0	0	0	0	43	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	1	39	0	0	0
1521	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0
1522	31	0	-1	0	0	62	0	0	0	0	0	-1	0	0	0	0	0	0	0	0	-1	0	9	0	0	0	-1
1601	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	42	0	0	0	1	1	0	138	0	0	56	1
1602	21	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	42	0	0	56	1	1	0	138	0	0	0	1

1701	77	3	3	0	3	24	0	3	0	0	0	3	0	3	3	6	0	0	0	0	3	3	7	0	0	0	3
1702	1	-8	-8	-8	-8	48	-8	-8	3	-8	-8	-8	-8	-4	-8	20	-8	-8	3	0	-8	-8	-6	45	-8	30	-8
1703	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	13	35	0	0	0
1704	12	1	1	1	1	33	1	1	28	1	1	1	1	7	1	22	1	1	33	1	1	1	55	40	1	22	1
1803	0	0	0	0	0	0	0	0	18	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	49	0	27	0
1804	0	0	0	0	0	0	0	-1	0	0	0	-1	0	-1	0	0	0	8	0	-1	-1	0	49	0	-1	-1	
1805	0	0	0	0	0	34	0	0	22	0	0	0	0	0	0	45	0	0	4	0	0	0	2	81	0	22	0
1806	17	8	8	8	8	71	8	8	53	8	8	8	8	8	8	50	8	8	29	8	8	8	139	84	8	50	8
1901	6	1	1	1	1	75	1	1	99	0	1	1	1	20	1	24	0	0	13	1	1	1	13	89	1	38	1
1902	11	-2	-2	-2	-2	0	-2	-2	98	-2	-2	-2	-2	-2	-2	18	0	-2	18	-2	-2	-2	18	138	-2	114	-2
1903	11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1904	13	17	17	17	17	66	17	17	33	17	17	17	0	27	17	33	0	17	66	0	17	17	53	76	17	50	17
1905	17	-3	-3	-3	-3	54	-3	-3	44	-3	-3	-3	-3	8	-3	35	-3	-3	54	-3	-3	-3	148	65	-3	54	-3
2001	1	-1	-1	-1	-1	34	-1	-1	55	-1	-1	-1	-1	25	-1	22	0	-1	22	-1	-1	-1	56	0	-1	34	-1
2002	11	-8	-8	-8	-8	69	-8	-8	94	-8	0	-8	0	56	-8	43	0	-8	4	-8	-8	-8	120	84	-8	56	-8
2003	1	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	1
2004	0	0	0	0	0	40	0	0	0	0	0	0	0	0	0	67	0	0	0	0	0	0	67	0	0	0	0
2005	0	0	0	0	0	31	0	0	47	0	0	0	0	9	0	36	0	0	21	0	0	0	36	0	0	26	0
2006	3	-1	-1	-1	-1	28	0	-1	0	0	-1	-1	0	11	-1	33	0	0	19	0	-1	-1	48	0	-1	28	-1
2007	10	1	1	1	1	20	1	1	31	1	0	1	1	4	1	15	0	1	13	1	1	1	19	0	1	13	1
2008	0	-1	-1	-1	-1	38	-1	-1	63	-1	-1	-1	-1	15	-1	38	-1	-1	25	-1	-1	-1	59	46	-1	19	-1
2009	5	2	2	2	2	12	2	2	13	2	2	2	2	4	2	14	2	0	10	0	2	2	12	17	2	6	2
2101	0	2	2	2	2	30	2	2	0	2	2	2	2	0	2	6	0	2	21	2	2	2	30	36	2	21	2
2102	0	-4	-4	-4	-4	43	-4	-4	0	-4	-4	-4	-4	12	-4	12	0	-4	28	0	-4	-4	5	110	-4	59	-4
2103	0	3	3	3	3	33	3	3	45	3	3	3	3	17	3	8	0	0	23	3	3	3	38	39	3	23	3
2104	0	5	5	5	5	58	5	5	81	0	5	5	5	16	5	14	0	5	41	5	5	5	94	69	5	41	5
2105	11	0	0	0	0	52	0	0	84	0	0	0	0	0	0	0	0	0	52	0	0	0	138	0	0	34	0
2106	2	2	2	2	2	53	2	2	71	2	2	2	2	24	2	33	2	2	10	2	2	2	22	64	2	19	2
2201	0	1	1	1	1	43	1	1	0	1	0	1	0	1	1	36	0	1	43	1	1	1	112	0	1	43	1
2202	4	4	4	4	4	25	4	4	38	4	4	4	4	4	4	21	0	4	25	0	4	4	59	29	4	25	4
2203	0	2	2	2	2	72	2	2	115	2	2	0	0	2	2	95	0	2	0	2	2	2	0	0	0	464	2
2204	3	-1	0	-1	-1	0	-1	-1	0	0	0	-1	0	0	-1	0	0	0	0	0	-1	-1	128	0	0	0	-1
2206	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4406	0	0	0	0	0	0	0	0

EK-13 Türkiye'nin İthalatındaki Değişimler (%)

Ürün Kodu	AB	ABD	Afr. Kar. Pas.	ASEAN	Avust. Y. Zel.	Cezayir	Çin	EFTA	Fas	G. Afrika	G. Amerika	G. As. Böl. İş. Öv.	Hind. Pak.	İsrail	Kanada	Lübnan	Meksika	MERCOSUR	Mısır	O. Amerika	O. Doğu	Rusya	Suriye	Tunus	Ukrayna	Ürdün	Diğ. Dün. Ülk
0101	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0102	31	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0104	27	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0105	30	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0106	8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	16	0	0	0	0	22	0	0	0	0	0	0	0	0
0201	106	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0202	173	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0203	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0204	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0206	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0207	69	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-7	0	0	0	0	0	-7
0208	231	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0209	27	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0210	108	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0401	257	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0402	143	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0403	45	0	0	0	0	0	0	-71	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0404	63	-55	0	0	0	0	0	-55	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0405	492	-12	0	0	-12	0	0	-12	0	0	-12	0	0	0	-12	0	0	-12	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0406	304	-40	0	0	0	0	0	-40	0	0	0	0	0	0	-40	0	0	0	0	0	-40	0	0	0	0	0	0
0407	5	-2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-2	0	0	-2	0	0	-2	0	0	0	0	0	0
0408	58	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-16	0	0
0409	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0410	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0504	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0505	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0507	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

0511	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
0601	4	0	0	2	0	0	2	0	0	0	2	0	0	8	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	
0602	5	1	1	1	1	0	1	0	0	1	1	0	1	6	0	0	0	0	4	1	1	0	0	0	0	1	
0603	36	3	3	3	3	0	3	0	43	3	3	3	3	43	0	0	0	0	43	3	3	0	0	0	0	0	
0604	40	-2	-2	-2	0	0	-2	0	0	-2	-2	-2	-2	28	0	0	0	0	0	-2	0	0	0	0	0	0	
0701	21	7	0	0	0	0	7	0	0	0	0	0	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
0702	24	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-2	0	0	0	0	0	
0703	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
0704	8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
0705	11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	20	0	-24	0	0	0	0	0	0	
0706	15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-1	0	0	0	0	0	0	
0707	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
0708	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
0709	17	-1	0	0	0	0	-1	0	0	-1	-1	0	-1	0	0	0	-1	0	19	0	-1	0	0	0	0	0	
0710	10	0	0	3	3	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	17	0	3	0	0	0	0	0	3	
0711	31	0	0	0	0	0	-4	0	20	0	0	0	-4	0	0	0	0	20	0	-4	0	20	0	0	0	-4	
0712	0	-5	-5	-5	0	0	-5	0	0	-5	-5	0	-5	25	0	0	0	0	26	0	0	0	0	0	-5	0	-5
0713	17	0	0	0	0	0	0	0	18	0	0	0	0	0	0	15	0	0	13	0	0	0	18	0	0	0	0
0714	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	22	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
0801	34	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
0802	43	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	36	0	36	0	0	36	0	0	0	36	0	0	36	0
0803	81	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
0804	42	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	18	0	0	0	0	27	0	0	0	0	17	0	17	0
0805	80	0	0	35	0	0	35	0	0	35	0	0	35	0	0	0	35	35	49	0	35	35	0	0	35	0	0
0806	88	11	0	0	0	0	0	11	0	11	11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11	11	0	0	0	0	11
0807	99	0	-6	0	0	0	0	0	0	0	-6	0	0	0	0	0	-6	48	-6	-6	0	48	0	0	0	0	
0808	111	0	0	0	0	0	-6	0	0	-6	-6	0	0	0	0	0	-6	0	0	-6	0	0	0	0	0	0	
0809	58	0	6	0	0	0	0	0	0	6	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	0	48	0	0	0	0
0810	87	0	0	0	0	0	0	0	46	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
0811	28	3	0	3	0	0	3	0	0	0	3	0	3	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	3	
0812	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
0813	19	10	0	10	10	0	10	10	18	0	10	0	10	0	10	0	0	10	25	0	10	0	0	0	10	0	10
0814	14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	

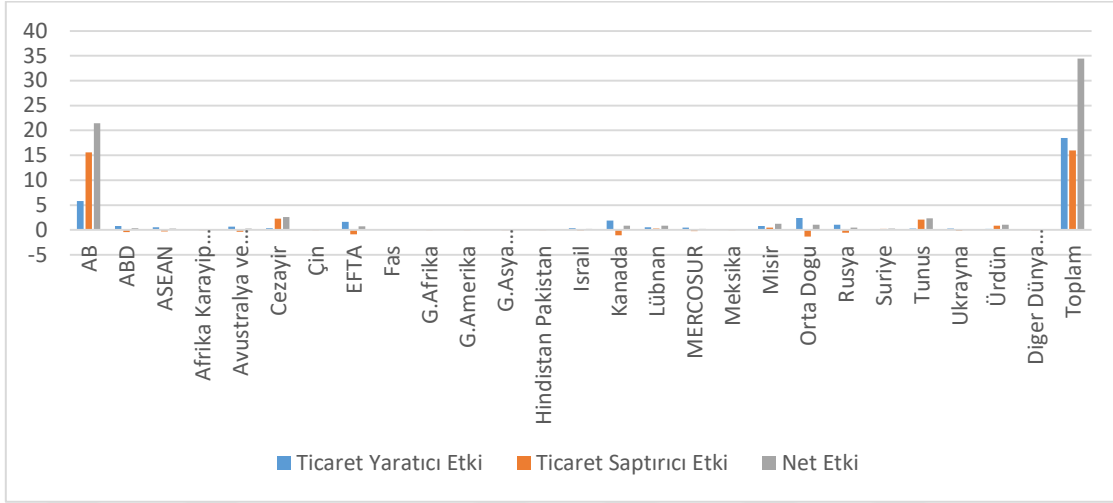
0901	16	-2	-2	-2	-2	0	-2	-2	0	0	-2	0	-2	0	0	15	-2	-2	0	-2	-2	0	0	0	0	0
0902	128	1	1	1	1	0	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0
0904	32	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0905	15	0	-1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0906	34	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0907	20	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0908	26	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0909	39	0	0	0	0	0	-9	0	0	0	0	0	-9	0	0	0	0	0	27	0	0	-9	27	0	-9	0
0910	0	3	3	3	0	0	3	0	37	0	3	0	3	0	0	0	3	0	37	0	3	0	37	0	0	0
1001	374	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1003	403	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	21	0	0	0	0	0	21	21	0	21	0
1004	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1005	138	4	0	0	4	0	4	0	0	0	4	0	0	0	0	0	4	4	0	0	4	4	0	0	4	0
1006	90	14	0	14	14	0	14	0	0	0	0	0	14	0	0	0	0	14	48	0	14	14	0	0	0	14
1007	184	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-21	0
1008	64	0	0	0	0	0	3	0	0	0	3	0	3	0	3	0	0	0	0	0	3	3	0	0	3	0
1101	193	38	38	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	38	0	92	0	0	0
1102	43	5	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	5
1103	123	0	0	0	0	0	8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8	0	0	0	0	0
1104	26	0	0	5	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	5	0	0	5	0
1105	24	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1106	19	6	0	0	0	0	6	0	0	0	0	6	6	0	0	0	0	0	0	0	6	0	0	20	0	6
1107	39	-22	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-22	0	0	0	0
1108	28	-18	0	-18	-18	0	-18	0	0	0	-18	0	0	0	-18	0	0	-18	0	0	-18	0	0	0	0	-18
1109	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1202	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	21	0	0	0	0	0	0	0
1204	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1205	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-1	0	-1	-1
1206	31	-8	0	0	0	0	-8	0	0	-8	-8	0	0	23	0	0	0	-8	23	0	-8	-8	0	0	-8	-8
1207	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	17	0	0	0	0	15	0	0	0	17	0	0	17
1208	30	-13	-13	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-13	-13	0	0	0	0
1209	12	0	0	0	0	0	0	0	16	0	0	0	0	16	0	0	0	0	14	0	0	0	10	0	0	16
1210	8	-6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

1211	21	4	4	4	0	0	4	0	23	4	4	0	4	0	0	0	4	0	23	0	4	0	0	0	4	0	4
1212	13	4	0	4	0	15	4	0	15	0	0	0	4	4	0	15	0	0	15	0	4	0	15	0	4	15	4
1213	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1214	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1301	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1302	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1401	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1404	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1501	4	0	0	0	-36	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10	0	0	0
1502	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1503	21	-21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1505	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1506	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1507	10	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	0	0
1508	18	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1509	82	-20	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	42	0	0	0	0	0	0	0	0
1510	70	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1511	31	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1512	82	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	45	0	0	0	0	0	0	0	0
1513	39	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1514	37	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1515	22	-10	-10	-10	-10	0	-10	-10	15	-10	-10	0	-10	15	0	0	-10	-10	0	0	-10	0	0	0	-10	0	-10
1516	67	-4	-4	-4	0	0	-4	-4	0	0	0	0	-4	0	0	0	-4	-4	58	0	0	0	0	0	0	0	-4
1517	27	-2	0	-2	-2	0	-2	-2	0	0	0	0	0	0	0	0	-2	0	0	-2	-2	0	0	0	0	0	0
1518	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1520	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1521	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1522	22	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-31	0	0	0	0	0	0
1601	67	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-3	0	0	-3	0	0	0	0	0	0	0
1602	179	0	0	0	-10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-10	0	0	0	0	0	-10
1603	28	0	0	-1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-1	0	0	0	0	0	0
1701	274	30	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	30	136	0	0	0	0	30	0	30	30	0	0	0	0	0
1702	108	-8	0	-8	-8	0	-8	-8	0	-8	0	0	-8	54	-8	0	-8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-8

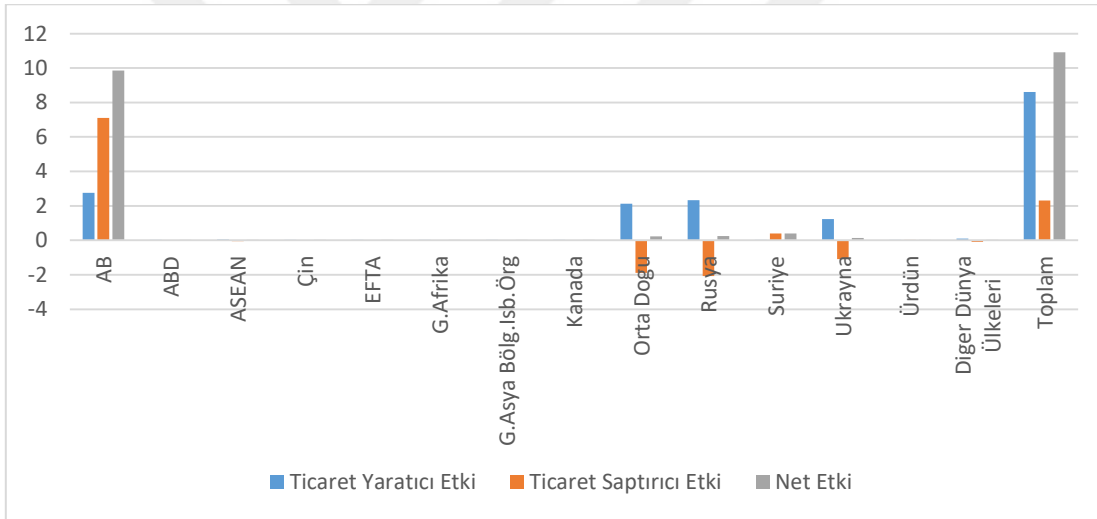
1703	28	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	29	0	2	2	0	0	2	0	0
1704	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	68	0	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0
1801	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1803	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1804	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1805	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1806	1	0	0	0	0	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1901	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1902	9	8	8	8	0	0	8	8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8	0	0	0	0	0	8
1903	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1904	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1905	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	0	0	0	0	5	0	0	0	0	5	0	5	0
2001	52	3	3	3	3	0	3	0	0	0	0	0	3	0	0	0	3	0	0	0	3	3	0	0	0	0	0
2002	153	36	0	0	0	36	36	36	36	0	0	0	0	101	0	0	0	0	0	0	36	0	0	0	0	0	0
2003	54	0	0	0	0	0	-3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2004	22	-3	0	-3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	27	0	-3	0	0	0	0	0	-3
2005	25	5	0	5	5	0	5	0	0	0	5	0	5	0	0	0	5	0	26	0	5	0	0	0	0	0	5
2006	68	0	0	6	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2007	86	24	0	24	0	0	0	24	0	24	24	0	24	64	0	0	0	0	0	0	24	24	24	0	24	0	0
2008	88	50	50	50	50	0	50	50	0	50	50	0	50	90	50	0	50	50	91	50	50	50	0	0	50	0	50
2009	30	15	15	15	0	0	15	15	0	15	15	15	15	53	0	0	0	15	0	15	15	0	0	0	15	0	15
2101	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0
2102	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2103	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0
2104	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2105	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2106	18	-5	0	-5	-5	0	-5	-5	0	-5	0	-5	-5	34	-5	31	-5	-5	31	0	0	-5	0	0	-5	0	-5
2201	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2202	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0
2203	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2204	43	19	0	0	19	0	0	19	0	19	19	0	0	0	0	0	0	19	0	0	19	0	0	0	0	0	0
2205	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2206	55	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

2207	14	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	0	0	0	0
2208	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2209	46	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2301	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0
2302	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8	0	0	8	0	0	0	0	0	0	0	0
2303	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0
2304	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	18	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2306	13	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2308	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2309	10	-2	0	-2	-2	0	-2	-2	0	0	0	0	-2	11	-2	0	0	-2	0	0	-2	-2	0	0	-2	0	-2
2401	32	-2	-2	-2	0	0	-2	0	0	-2	-2	-2	-2	0	-2	39	-2	-2	0	-2	0	0	0	0	0	0	-2
2402	0	-1	-1	-1	-1	30	0	-1	30	-1	0	0	0	0	0	30	0	0	30	0	-1	-1	0	30	-1	30	-1
2403	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3301	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3501	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3502	9	-3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-3	0	-3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-3	0	0
3503	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3504	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3505	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4101	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4102	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4103	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4301	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5101	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5103	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5202	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5203	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5301	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

EK-14 Türkiye'nin İhracatında Ünelere ve Ürnlere Göre Ticaret Yararı ve Ticaret Saptırıcı Etkiler (Milyon Dolar)²³

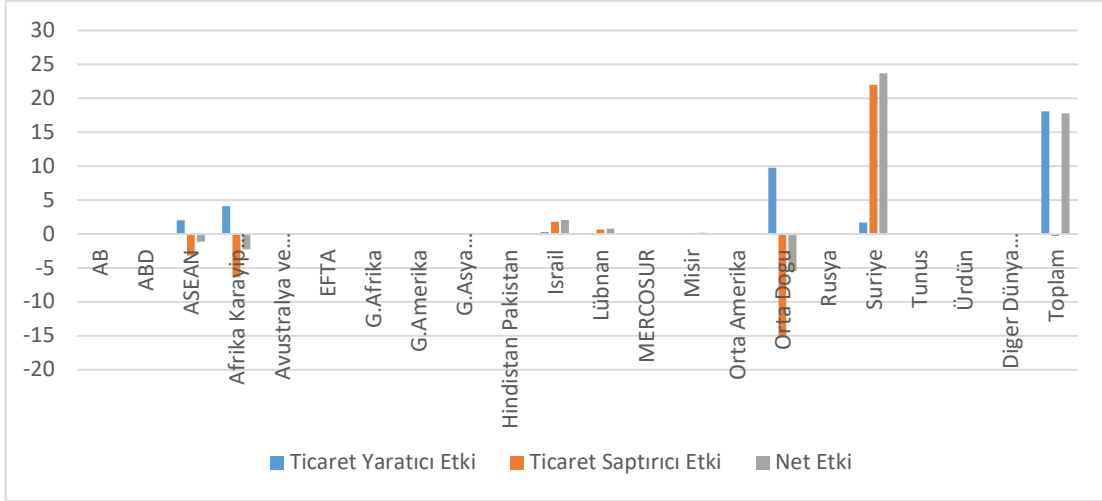

Şekil 14.1. Türkiye'nin diğr kabuklu meyveler ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

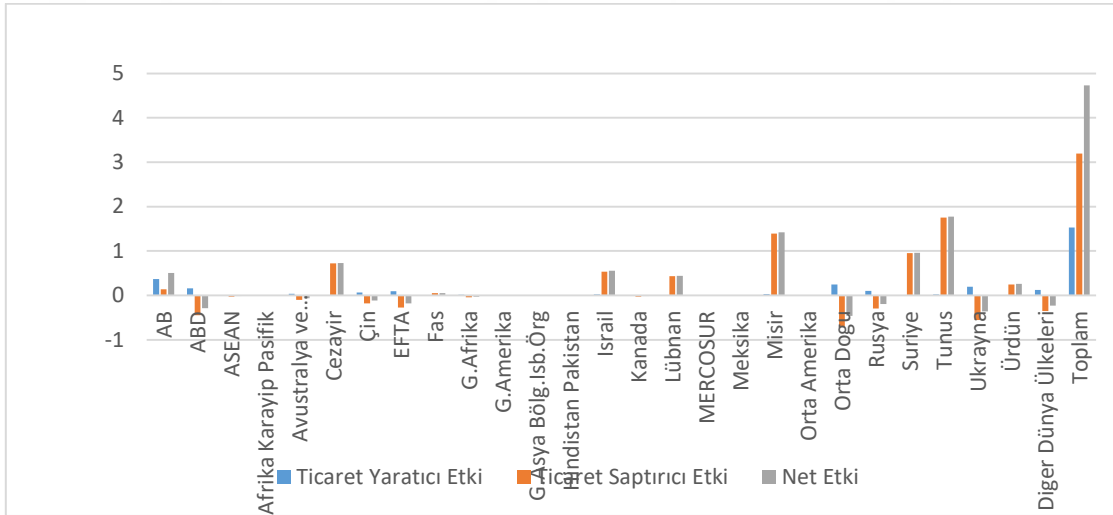

Şekil 14.2. Türkiye'nin turunçgiller ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

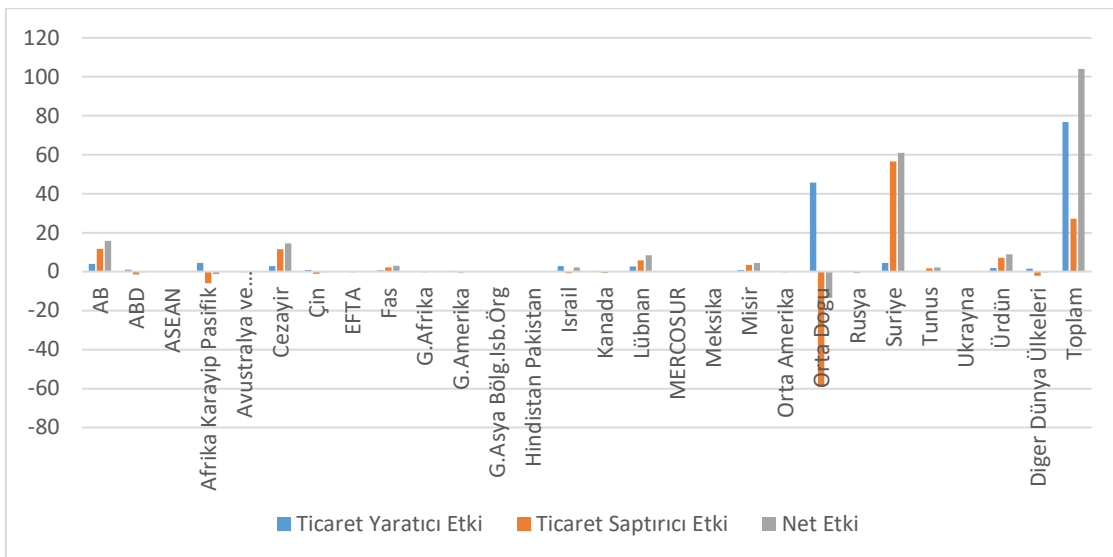
²³ Şekillerde mavi sütunlar ticaret yararı etkileri, turuncu sütunlar ticaret saptırıcı etkileri ve gri sütunlar ise toplam etkileri göstermektedir. Piyasanın genişlemesiyle oluşacak ticaret yararı etkileri gösteren mavi sütunlar her bir ülke için pozitiftir. Bunun nedeni fiyatlardaki düşüş sonucunda, ilgili malın talep esnekliğine bağlı olarak, her bir ülke ile ticaretin artmasıdır. Barcelona Anlaşması'na taraf ülkelerin gümrük tarifelerini sınırlamasıyla oluşacak ticaret saptırıcı etkileri gösteren turuncu sütunlar ise anlaşmaya taraf ülkeler için pozitif, diğr ülkeler için ise negatif değer taşımaktadır. Çünkü gümrük tarifelerini sınırlayan ülkelerin göreceli fiyatlarındaki düşüş nedeniyle, ikame esnekliğine bağlı olarak oluşacak ticaret saptırıcı etki sonucunda, bu ülkelerle ticaret artarken diğr ülkelerle ticaret azalacaktır. Gri sütunlar ise ticaret yararı ve ticaret saptırıcı etkinin toplamını göstermektedir.

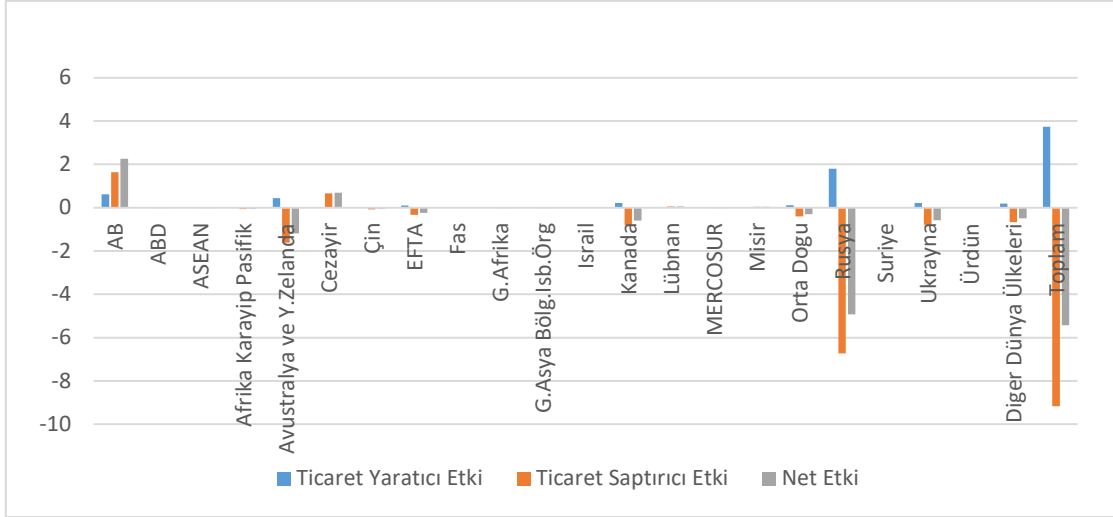
Şekil 14.3. Türkiye'nin buğday unu ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

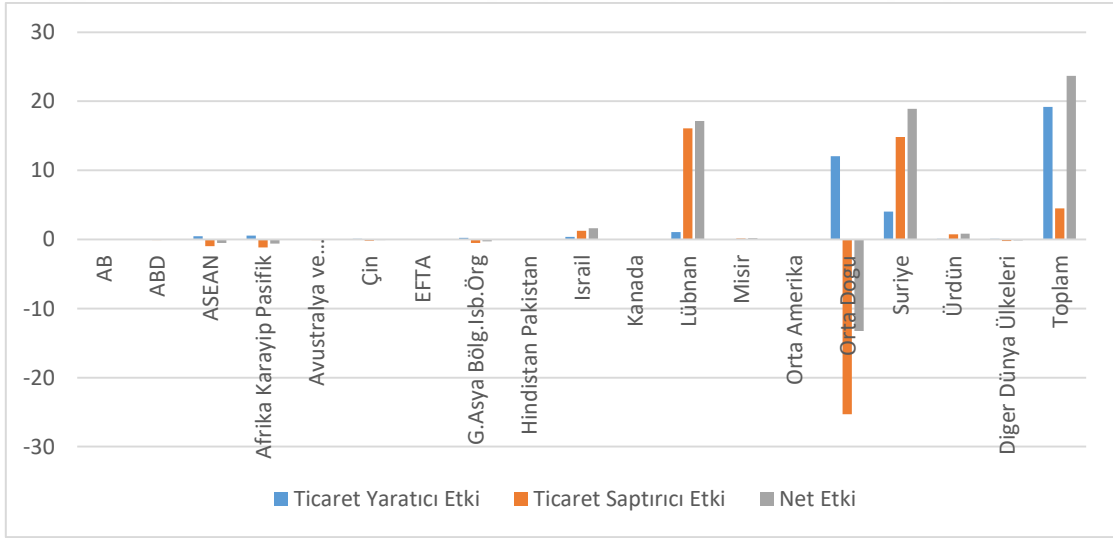
Şekil 14.4. Türkiye'nin tarifenin başka yerinde belirtilmeyen meyve ve yenilen diğer bitki parçaları konserveleri ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

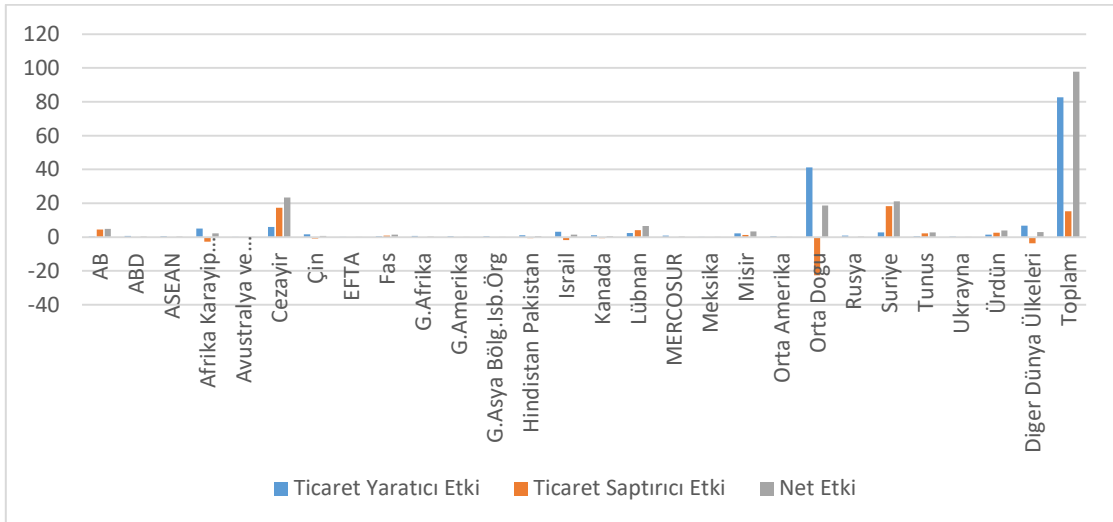
Şekil 14.5 Türkiye'nin ekmek, pasta, kek, bisküvi ve diğer ekmekçi mamuller ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

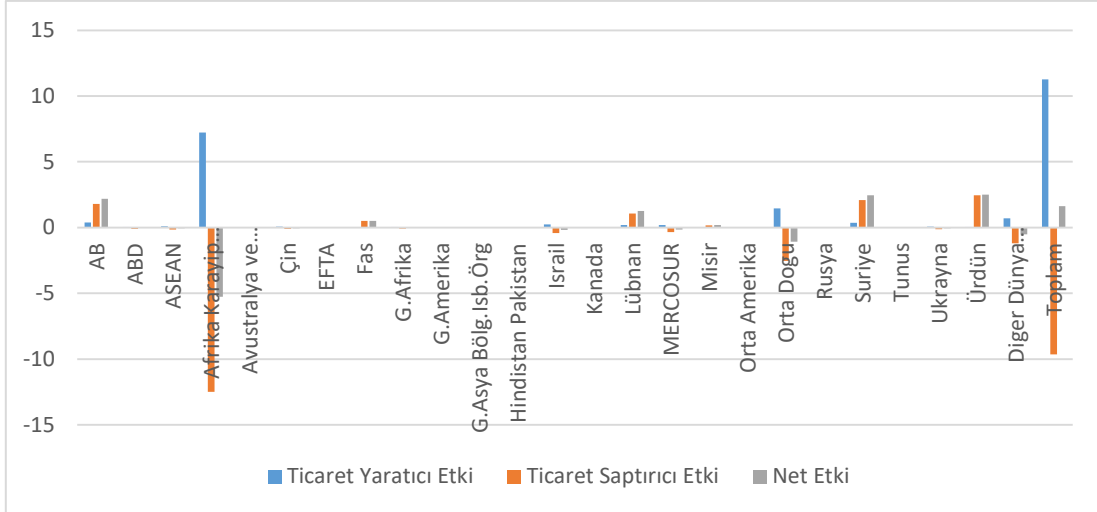
Şekil 14.6 Türkiye'nin üzüm ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

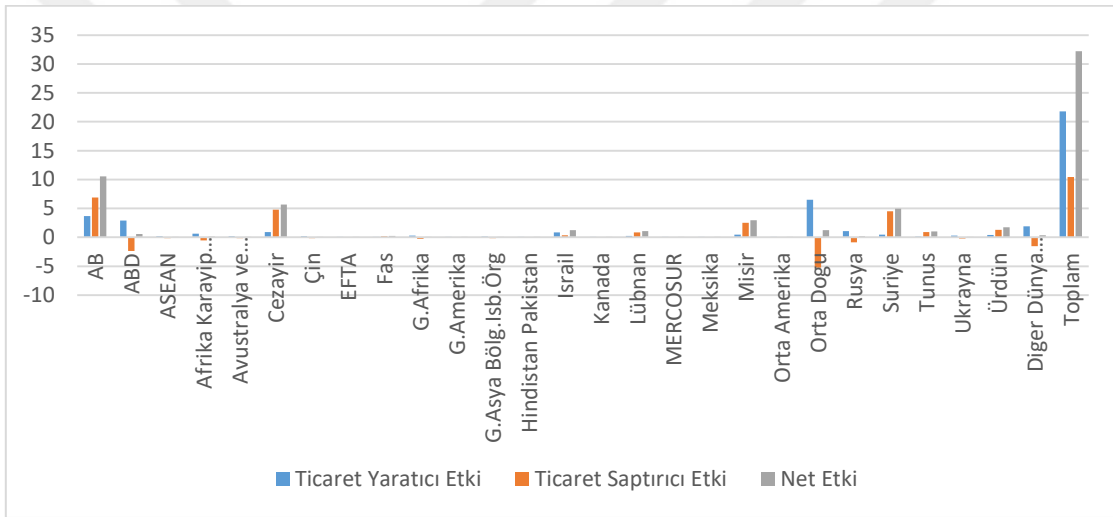
Şekil 14.7 Türkiye'nin ayçiçeği, aspir, pamuk tohumu yağları ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

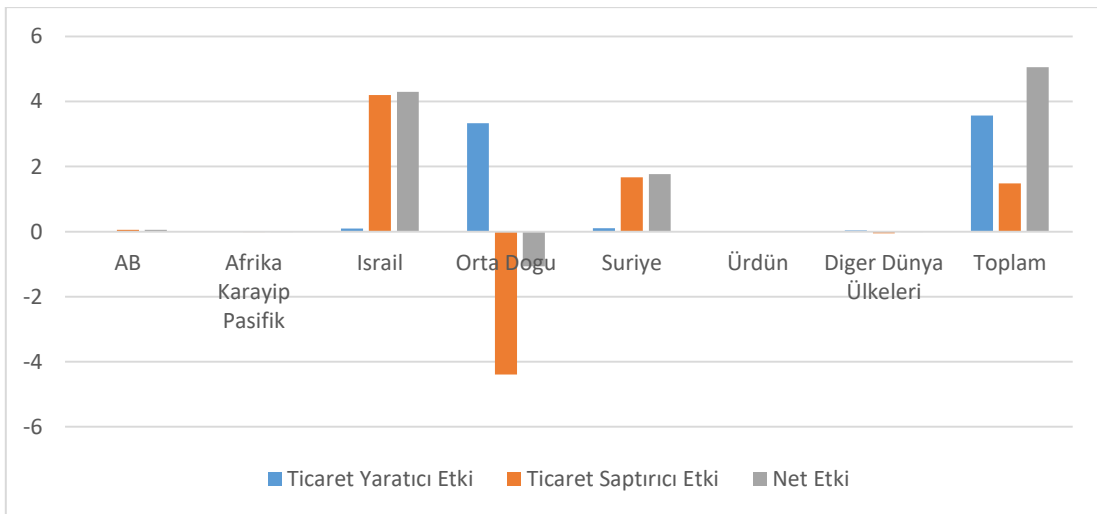
Şekil 14.8. Türkiye'nin çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

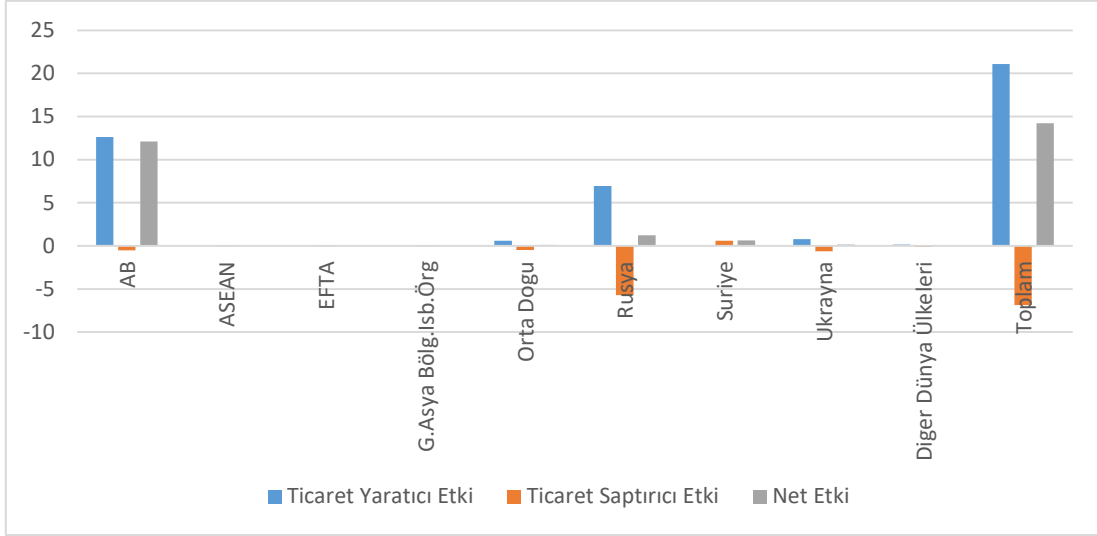
Şekil 14.9. Türkiye'nin makarna ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

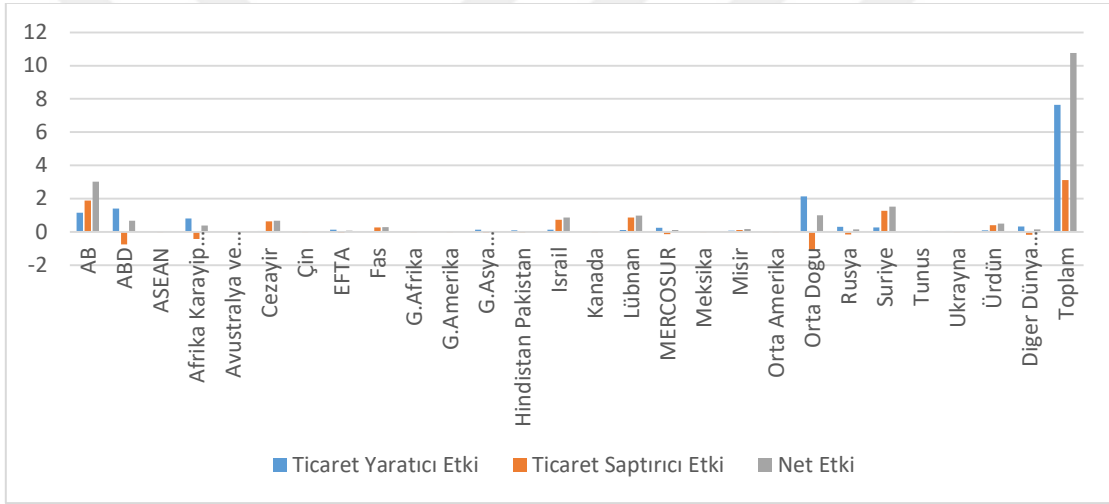
Şekil 14.10 Türkiye'nin kakao içermeyen şeker mamülleri ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

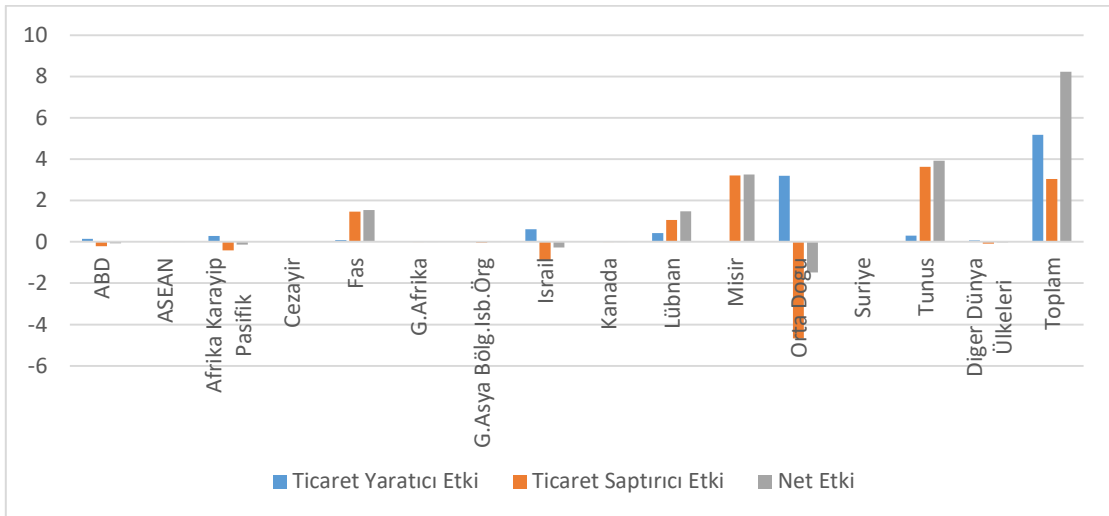
Şekil 14.11. Türkiye'nin yumurta ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

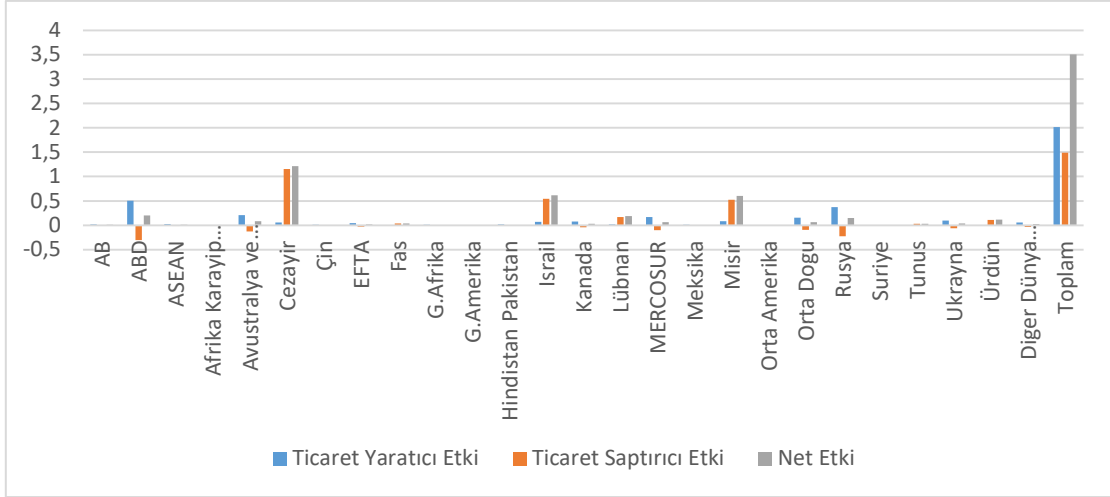
Şekil 14.12. Türkiye'nin domates ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

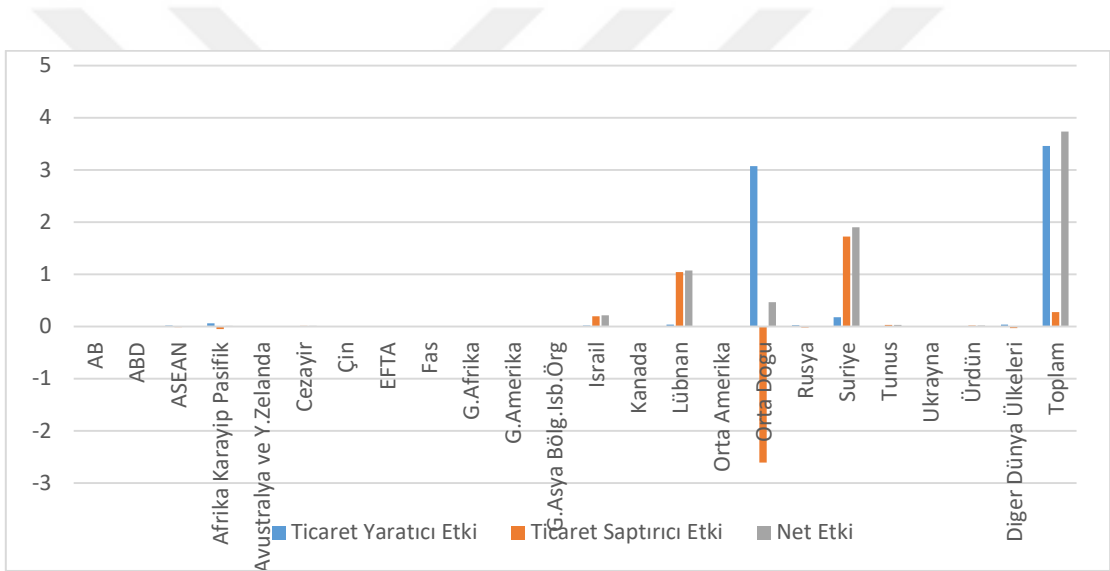
Şekil 14.13. Türkiye'nin tarifenin başka yerinde yer almayan gıda müstahzarları ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

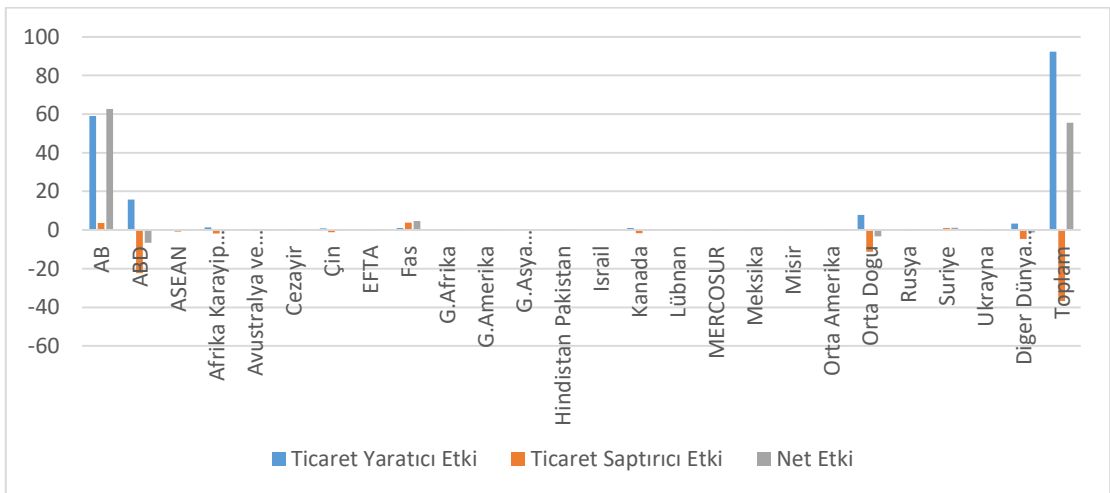
Şekil 14.14. Türkiye'nin tütün/tütün yerine geçen maddelerden puolar, sigaralar ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

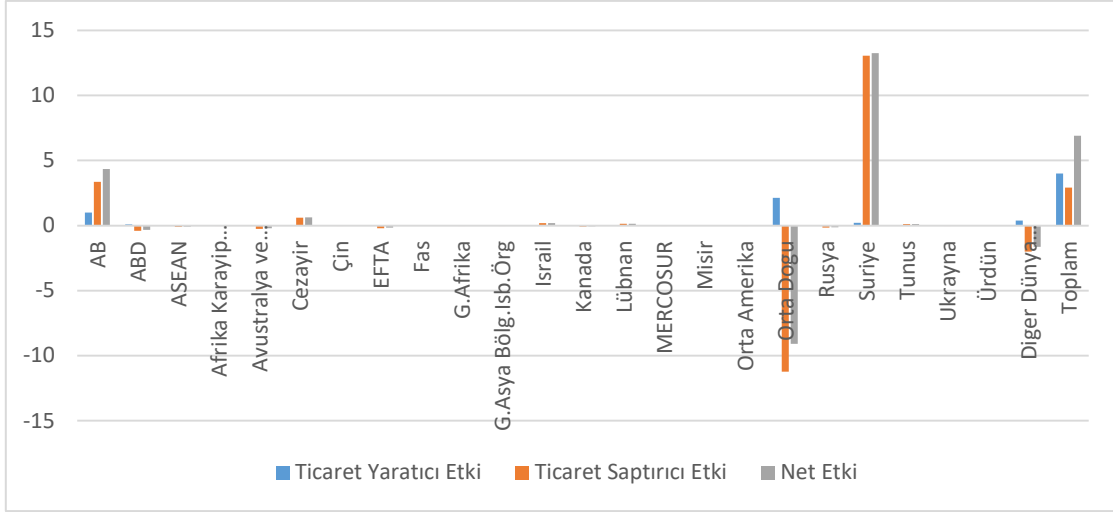
Şekil 14.15. Türkiye'nin meyve (kurutulmuş) ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

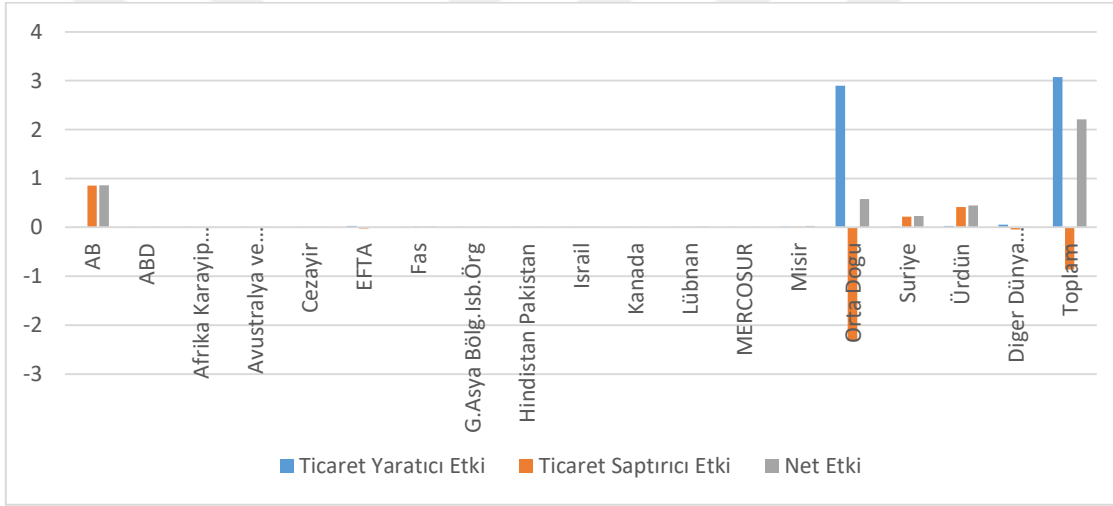
Şekil 14.16. Türkiye'nin hayvansal ve bitkisel yağlar ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

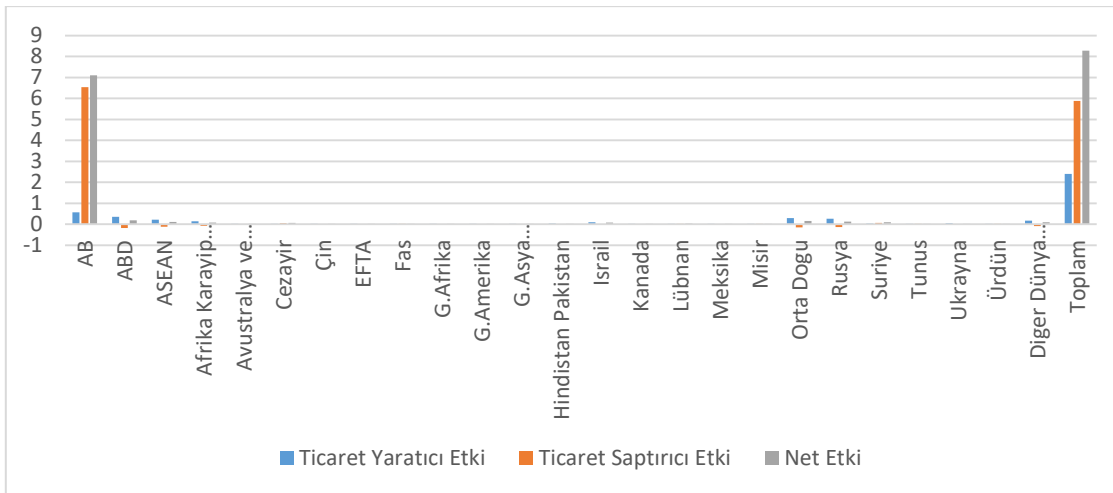
Şekil 14.17. Türkiye'nin zeytinyağı ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

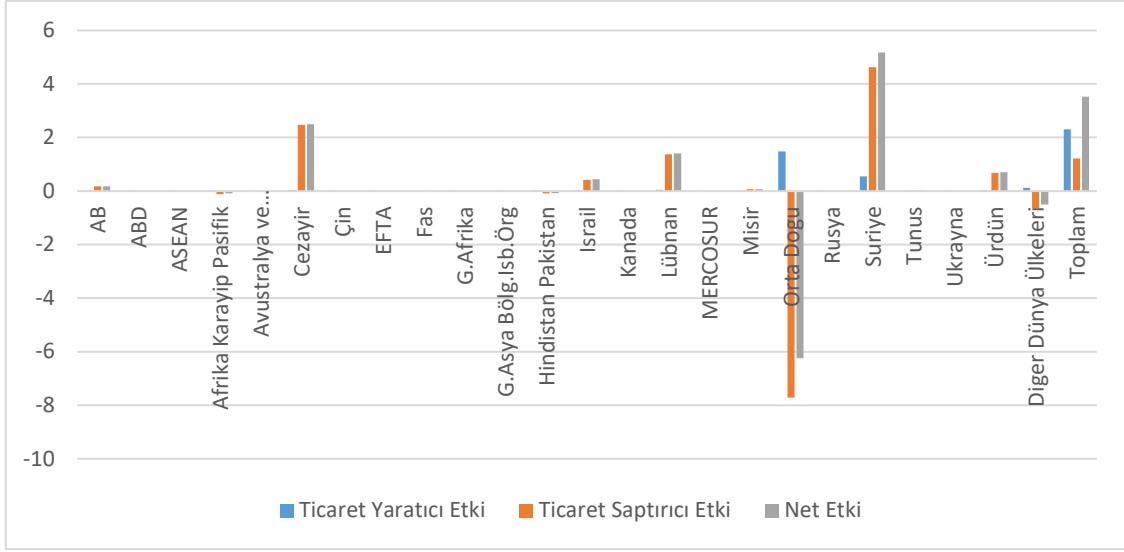
Şekil 14.21. Türkiye'nin konserve domates ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

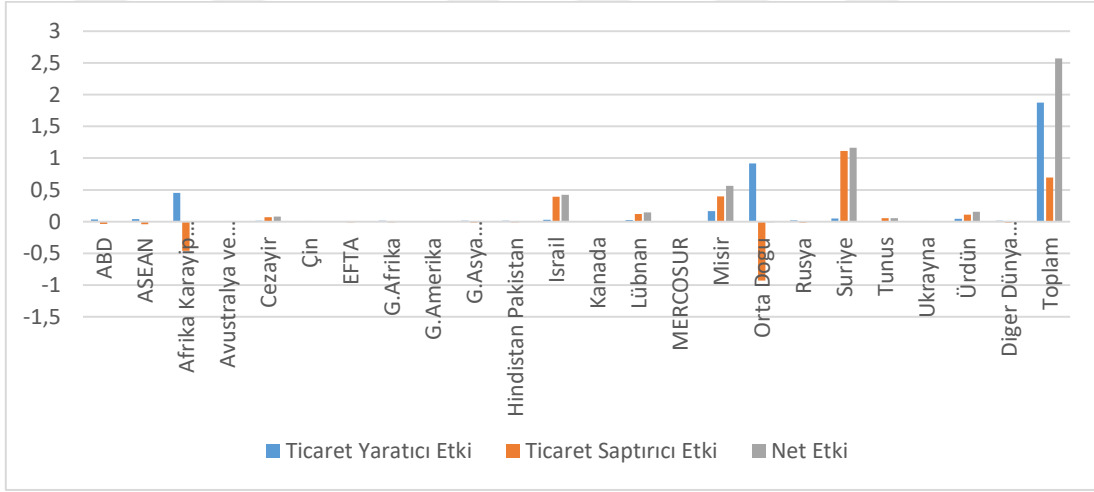
Şekil 14.22. Türkiye'nin hayvan gıdası olarak kullanılan müstahzarlar ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

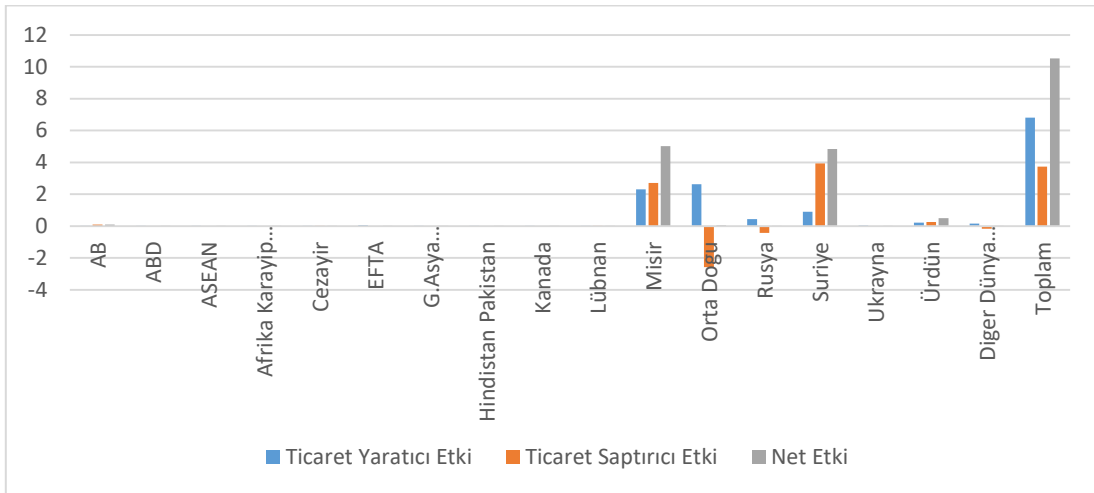
Şekil 14.23. Türkiye'nin meyve ve sebze suları ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

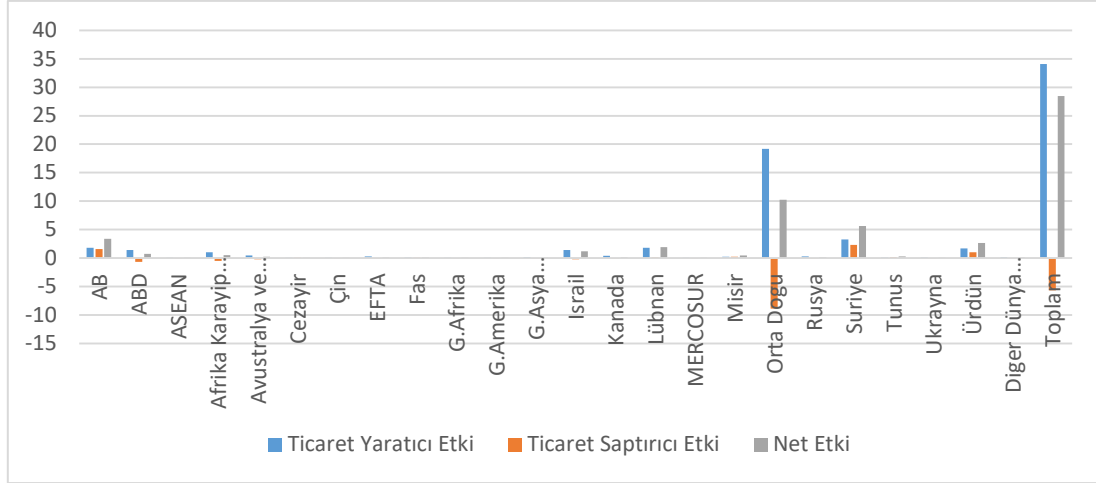
Şekil 14.24. Türkiye'nin margarin ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

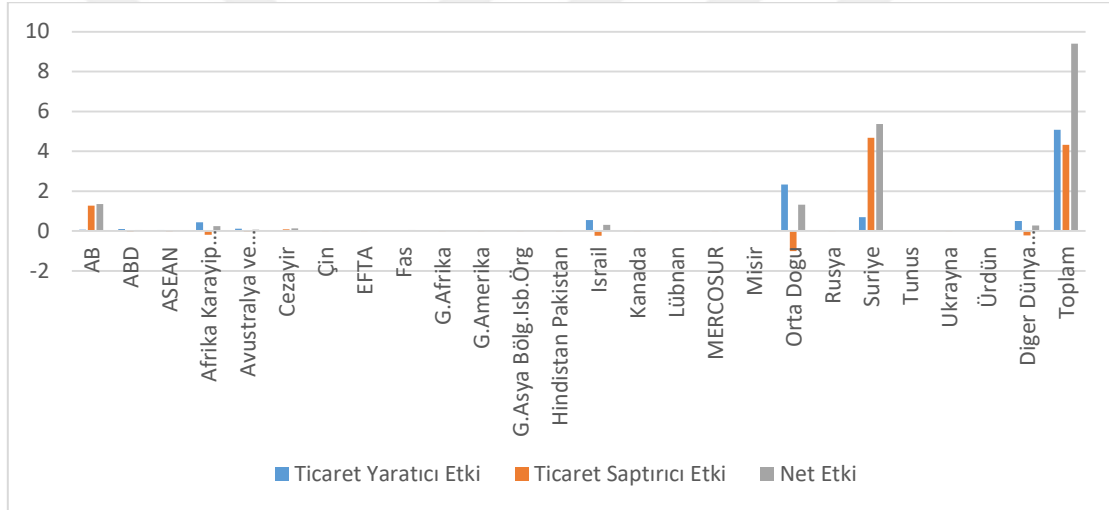
Şekil 14.25. Türkiye'nin kuru baklagiller ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

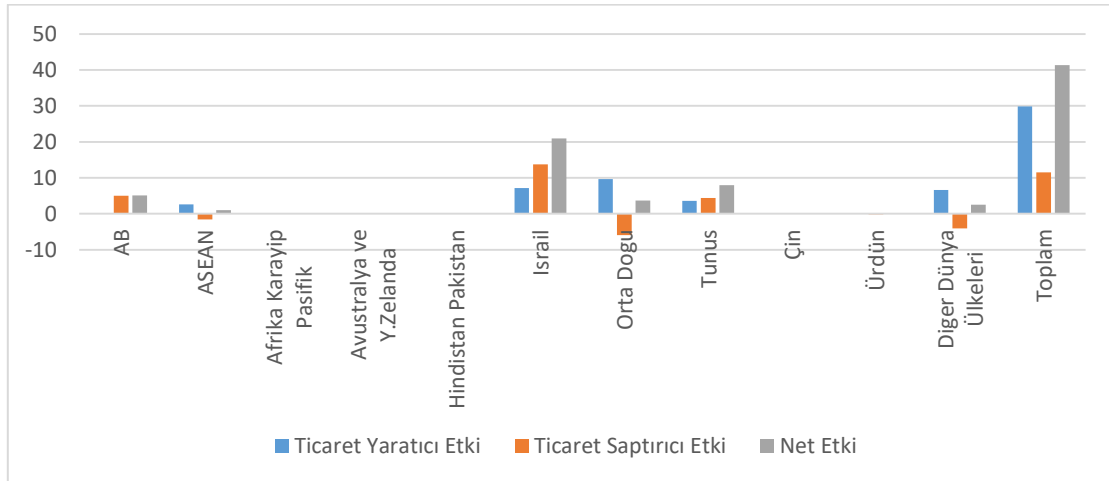
Şekil 14.26. Türkiye'nin elma, armut ve ayva ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

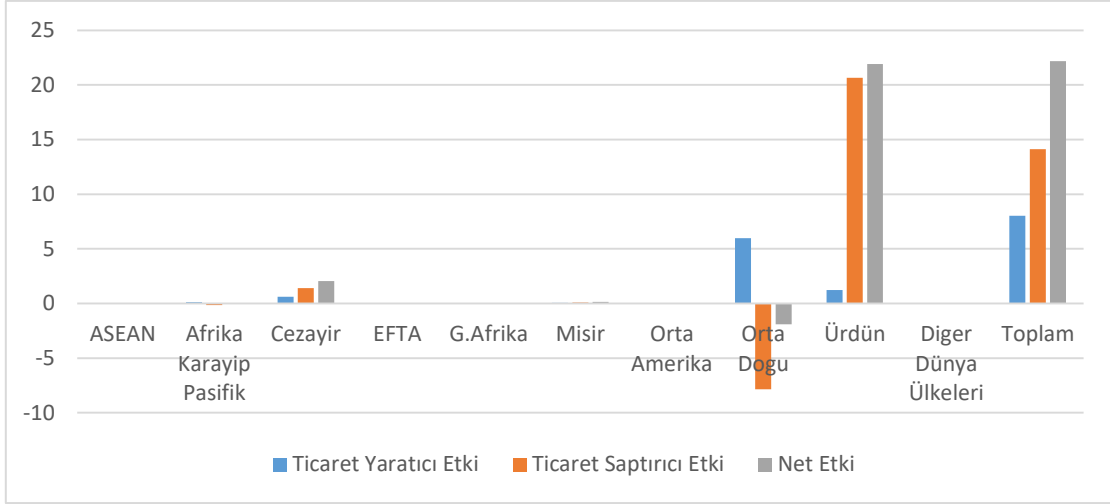
Şekil 14.27. Türkiye'nin hububat veya hububat ürünlerinin kavrulması suretiyle elde edilen gıda mamulleri ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

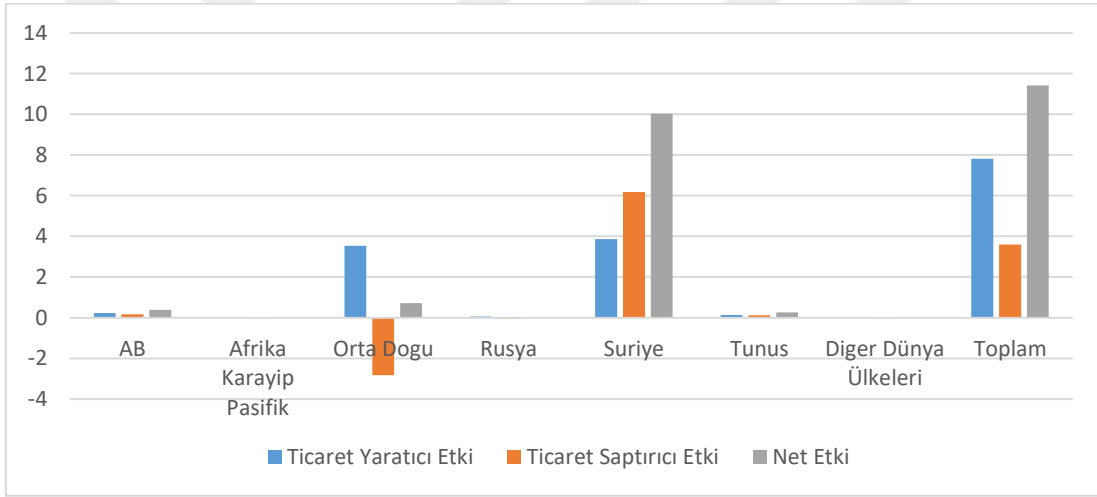
Şekil 14.28. Türkiye'nin sular ve alkolsüz içecekler ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

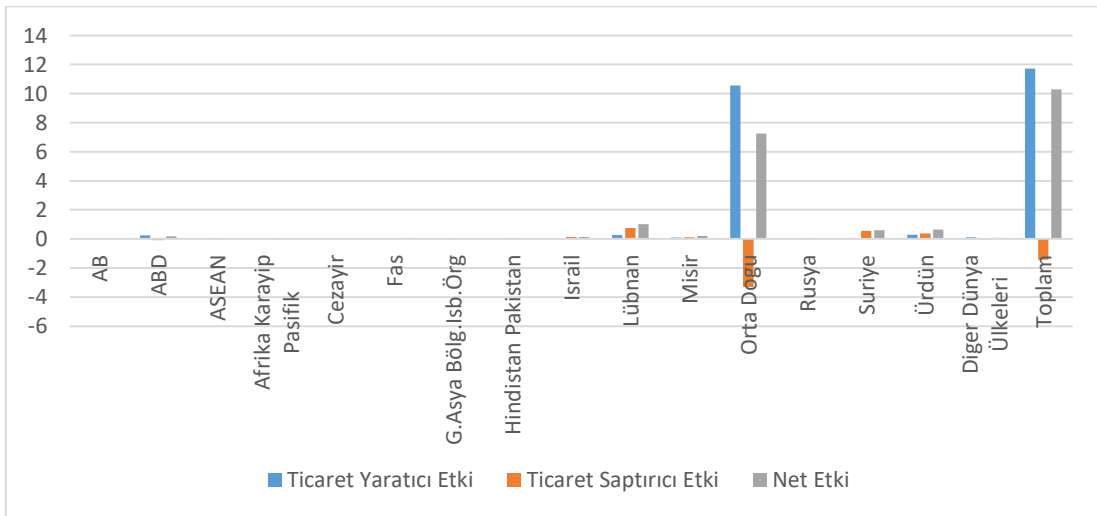
Şekil 14.29. Türkiye'nin buğday ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

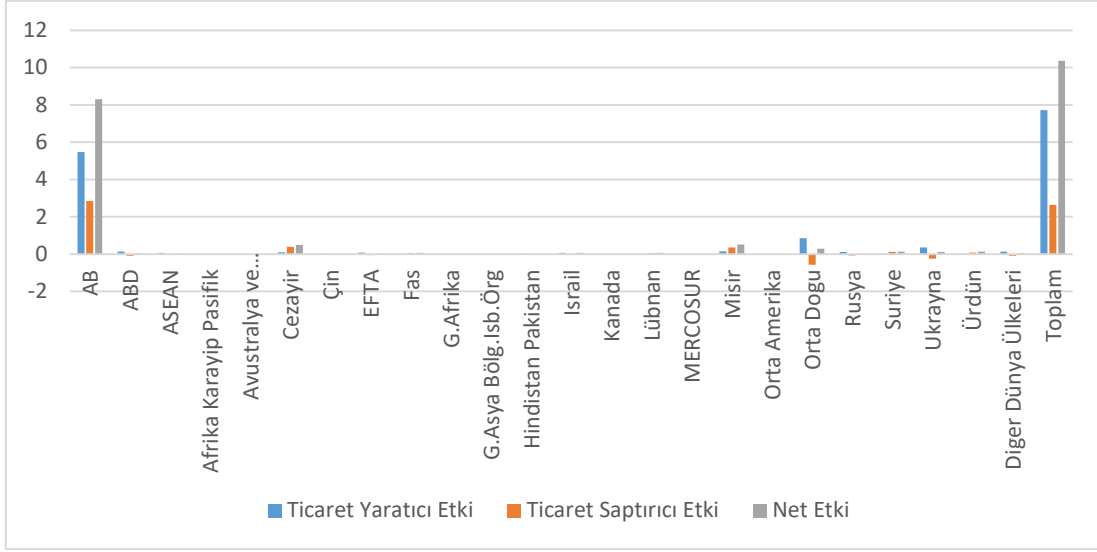
Şekil 14.30. Türkiye'nin homonize edilmiş tütün ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

Şekil 14.31. Türkiye'nin patates ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

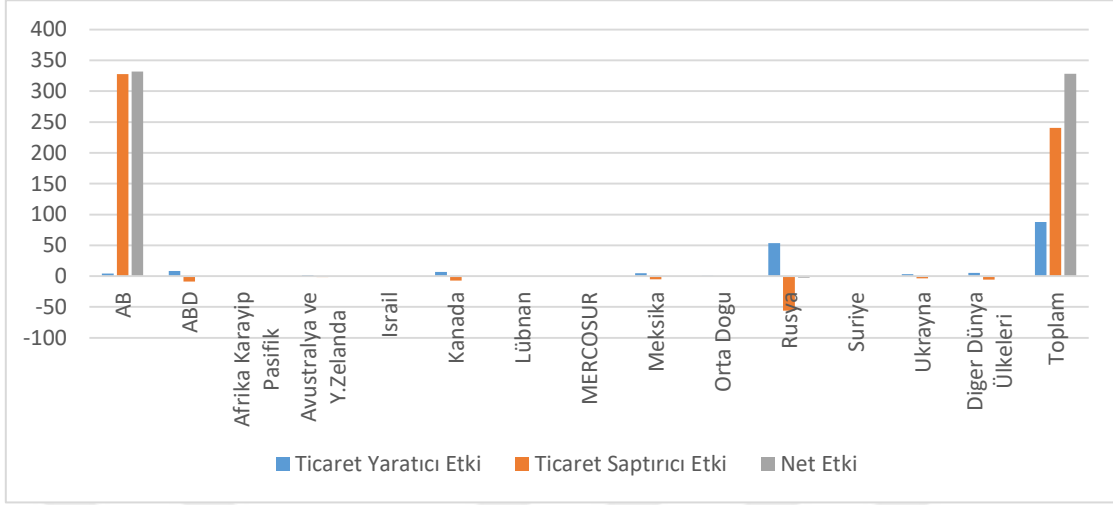

Şekil 14.32. Türkiye'nin peynir ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

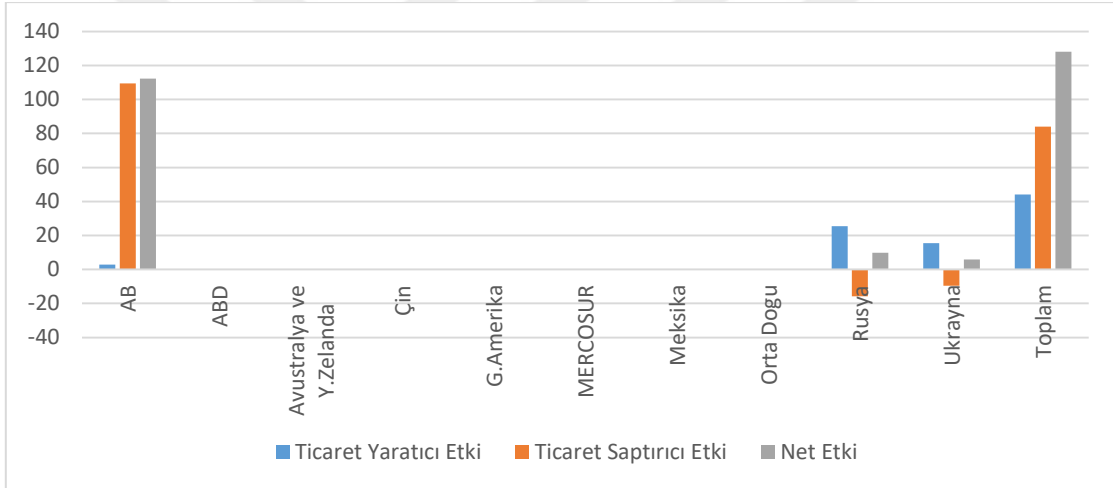

Şekil 14.33. Türkiye'nin reçel, jöle, marmelat ve meyve püresi ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

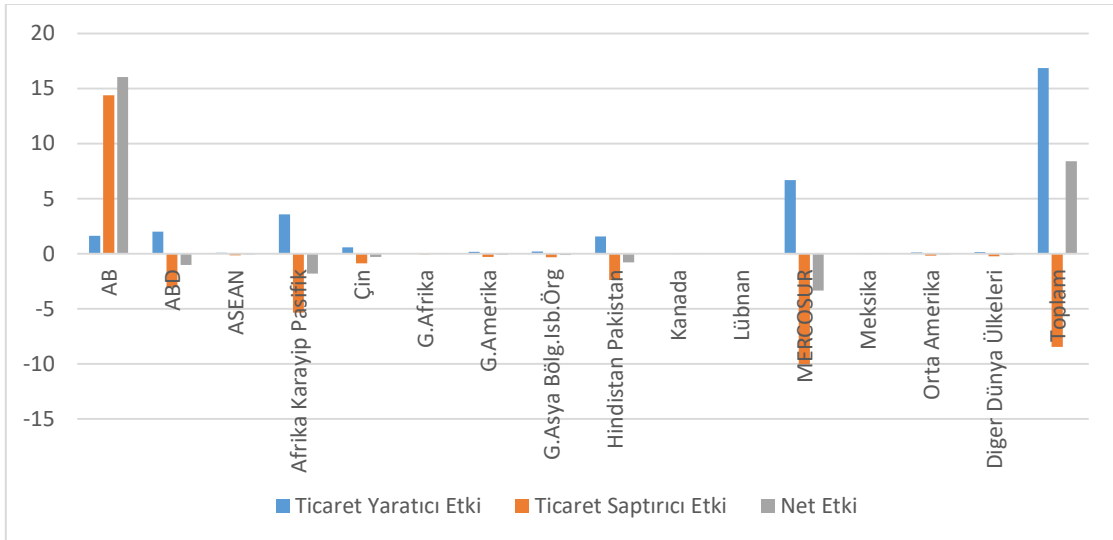
EK-15 Türkiye'nin İthalatında Ünelere ve Ürnelere Göre Ticaret Yaratici ve Ticaret Saptrici Etkileri (Milyon Dolar)

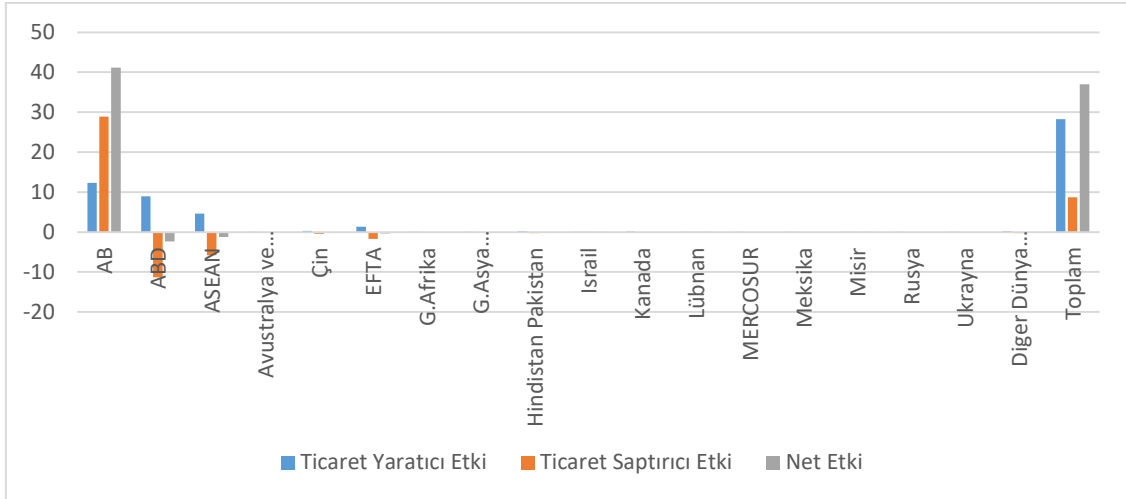
Şekil.15.1. Türkiye'nin buğday ithalatında önelere göre etkiler (milyon dolar)

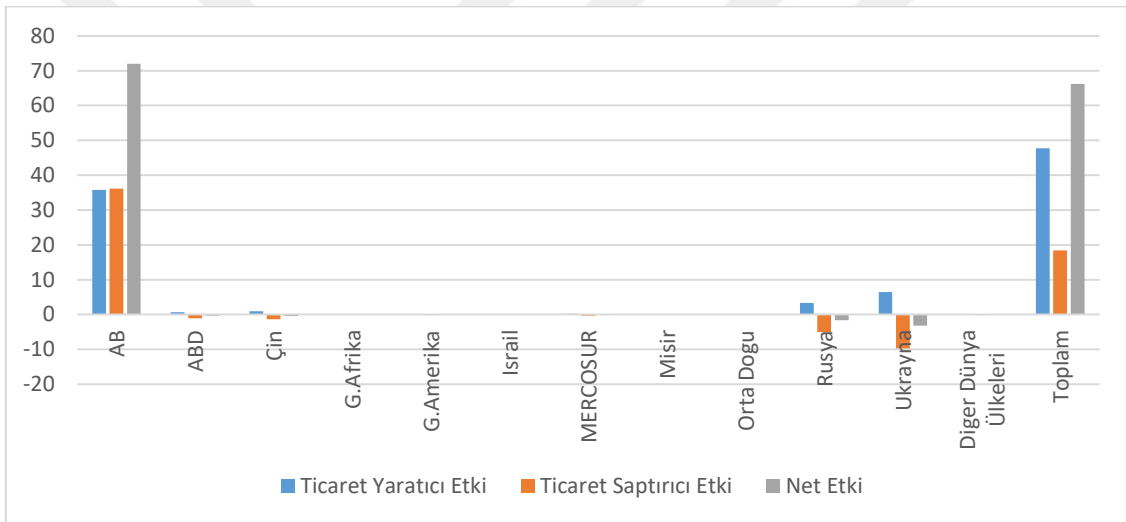
Şekil.15.2. Türkiye'nin mısır ithalatında önelere göre etkiler (milyon dolar)

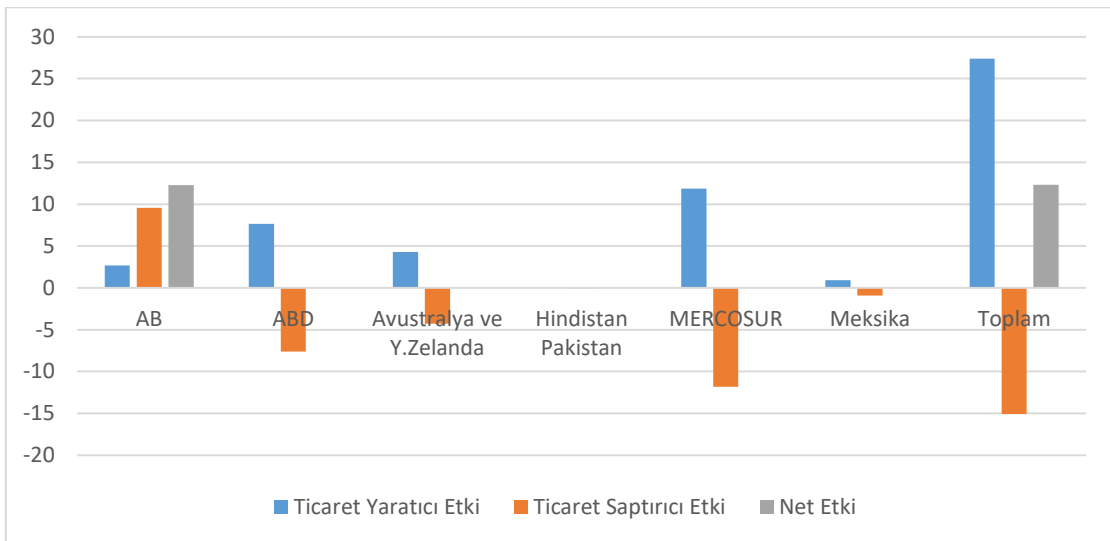
Şekil.15.3. Türkiye'nin yaprak tütün ithalatında önelere göre etkiler (milyon dolar)

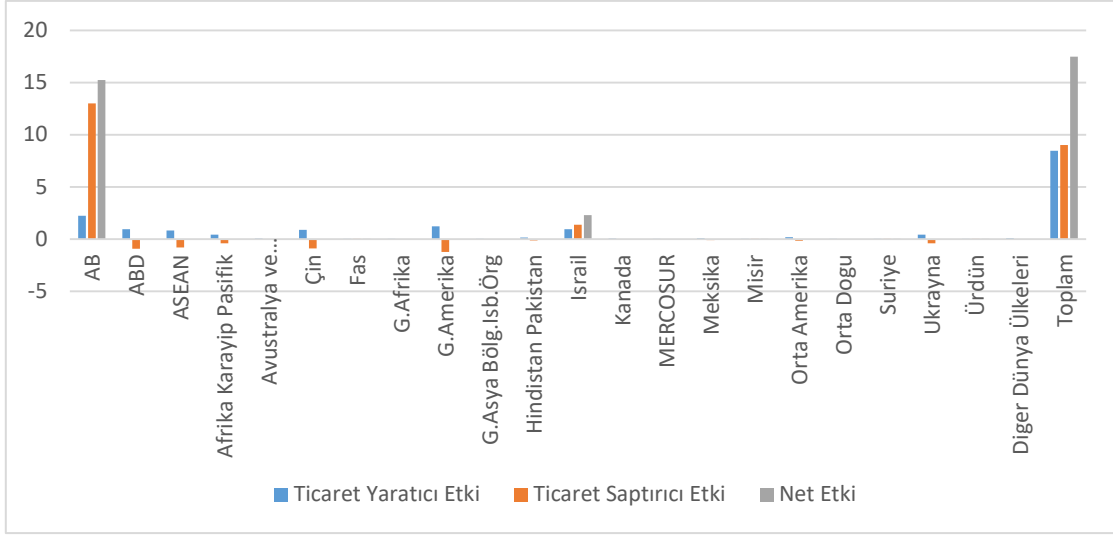
Şekil.15.4. Türkiye'nin tarifinin başka yerinde yer almayan gıda müstahzarları ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

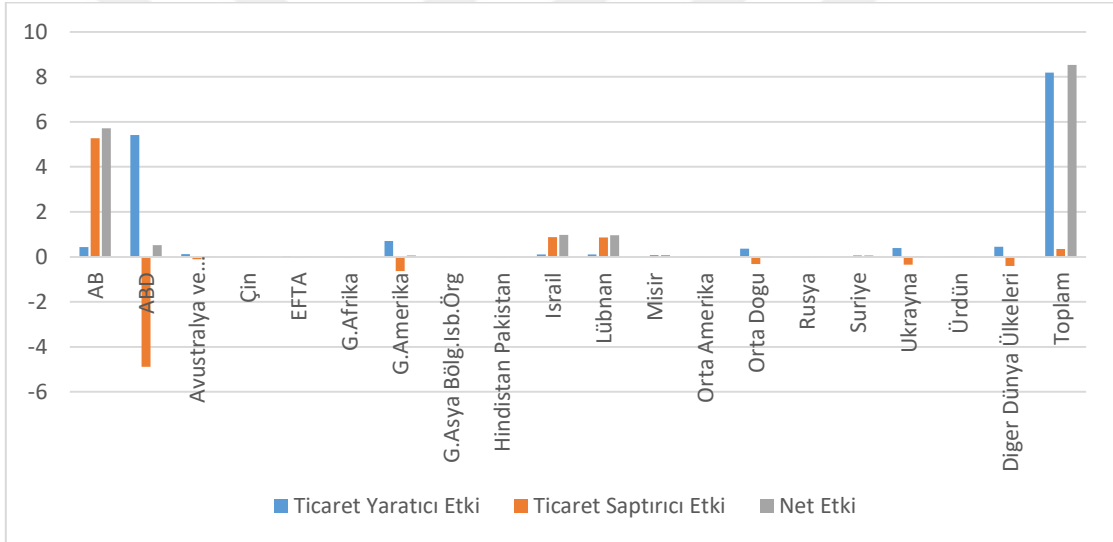
Şekil.15.5. Türkiye'nin ayçiçeği tohumu ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

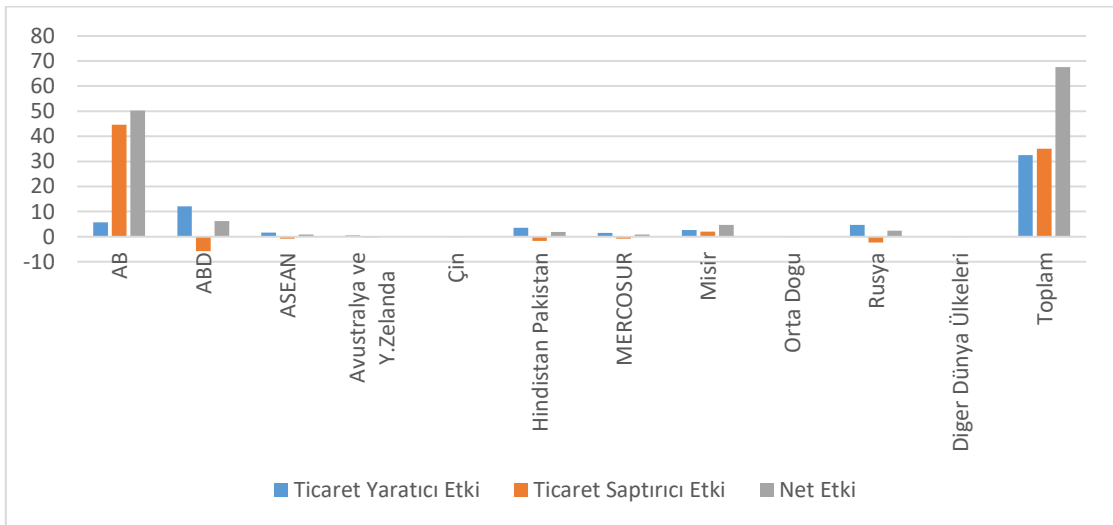
Şekil.15.6. Türkiye'nin canlı büyükbaş hayvan ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

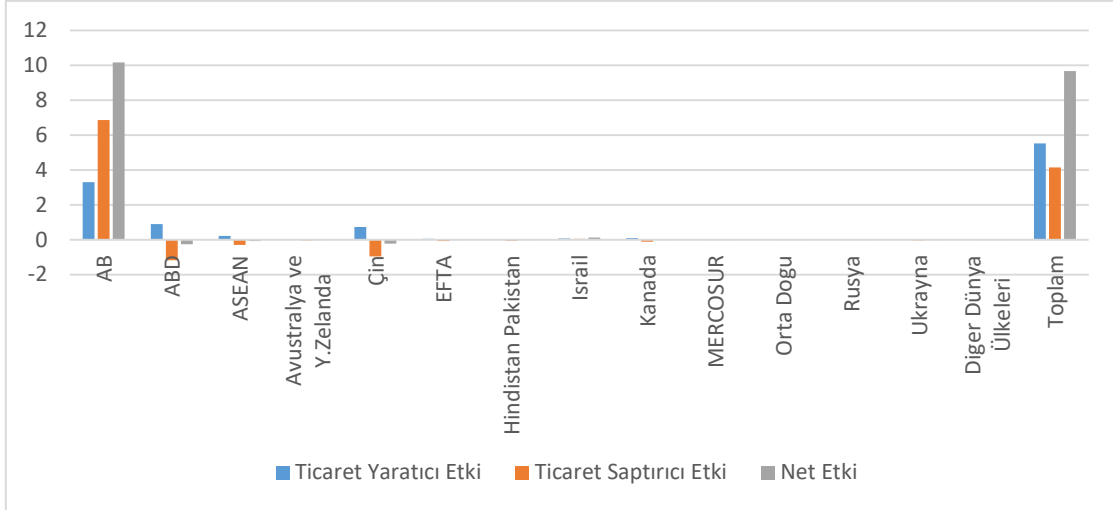
Şekil.15.7. Türkiye'nin ekim amacıyla kullanılan tohum, meyve ve sporlar ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

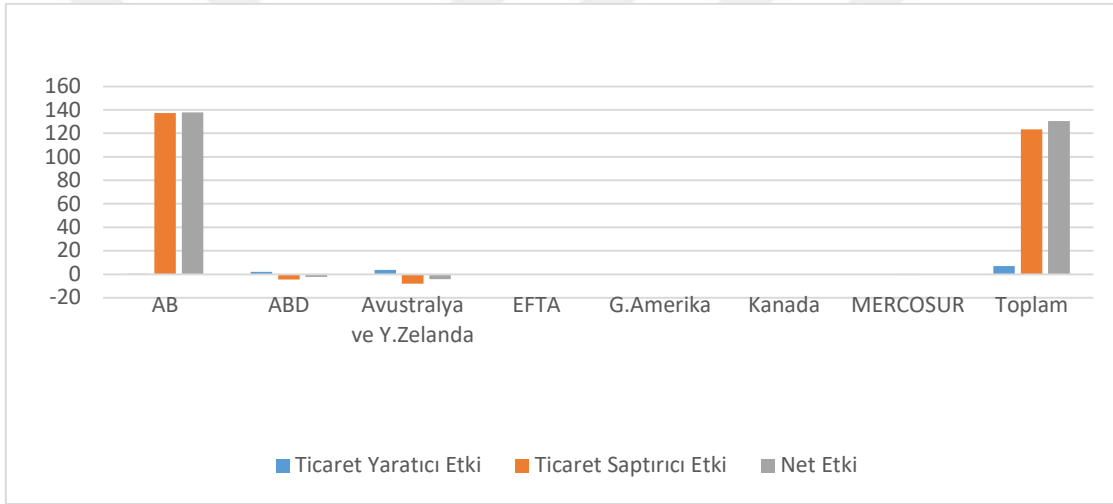
Şekil.15.8. Türkiye'nin diğer kabuklu meyveler ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

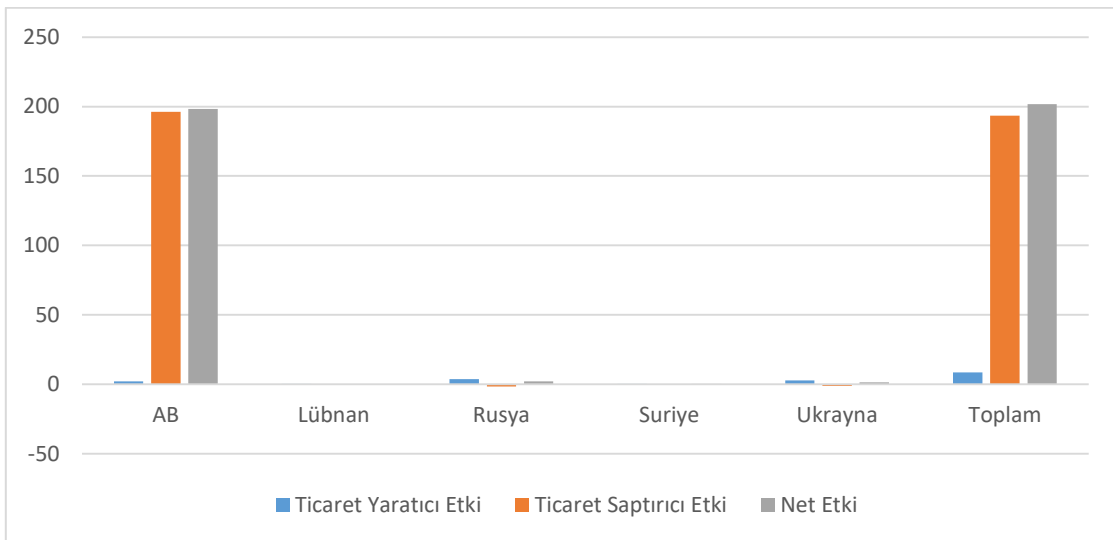
Şekil.15.9. Türkiye'nin pirinç ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

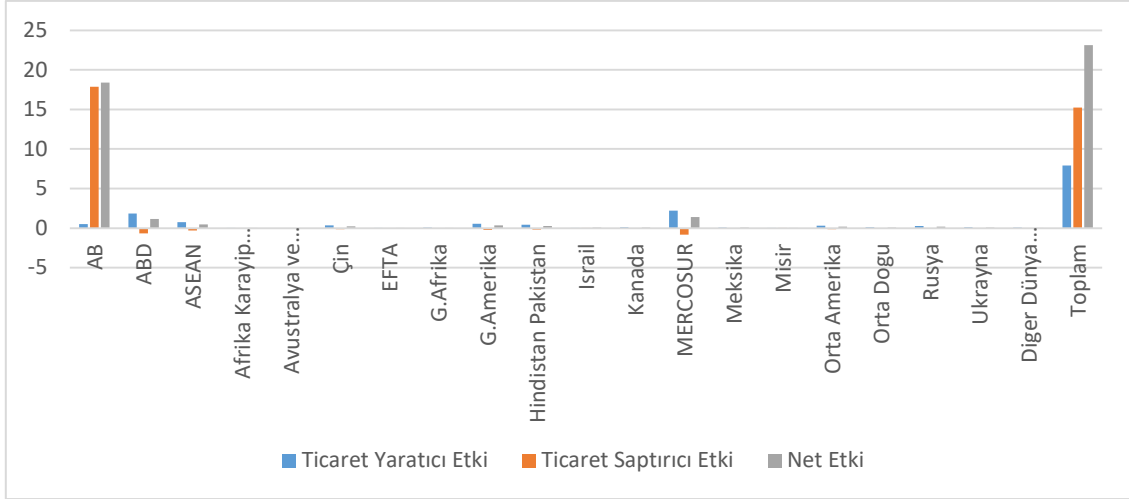
Şekil.15.10. Türkiye'nin sirkeler ve asetik asitten elde edilen sirke yerine geçen maddeler ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

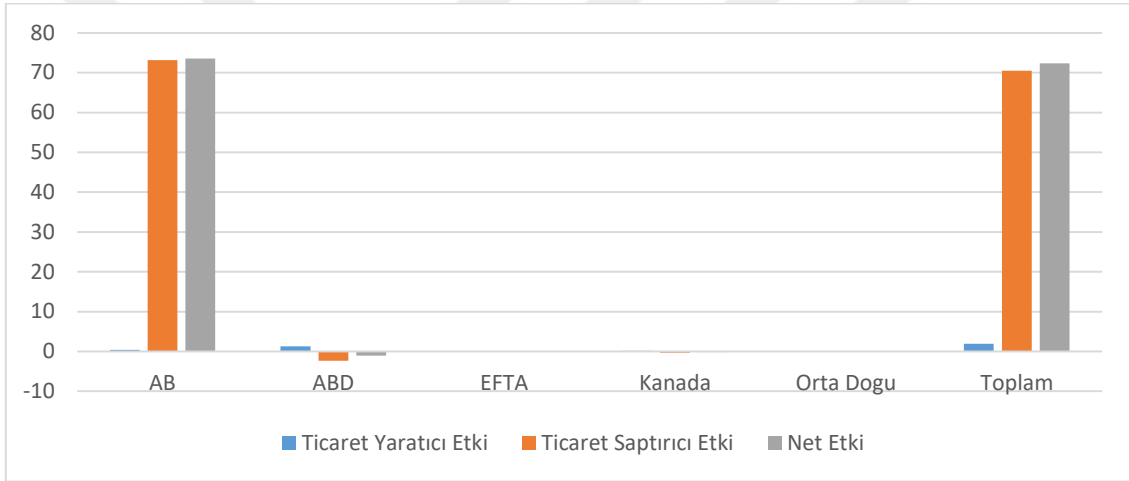
Şekil.15.11. Türkiye'nin süttten elde edilen yağlar ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

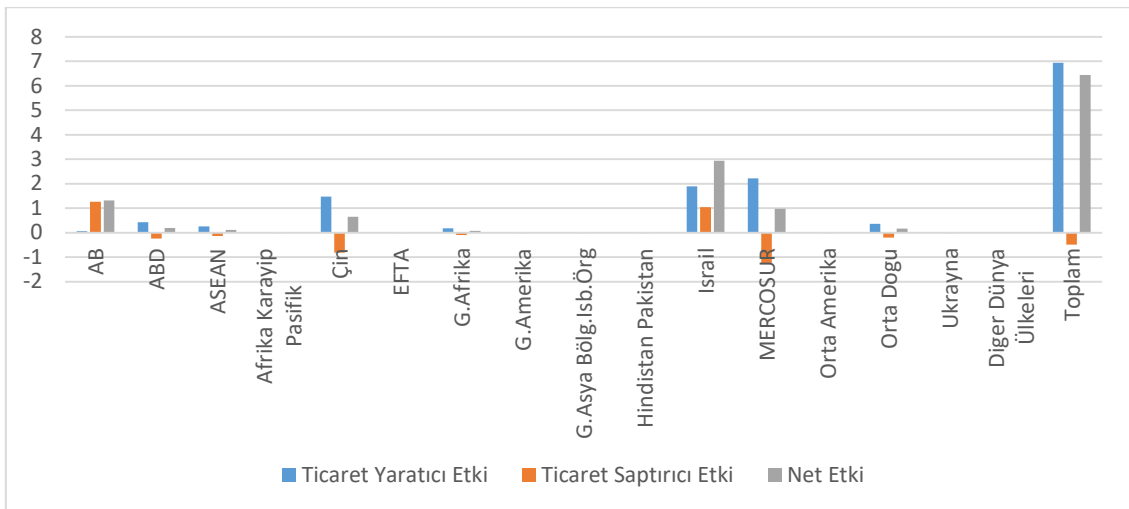
Şekil.15.12. Türkiye'nin arpa ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

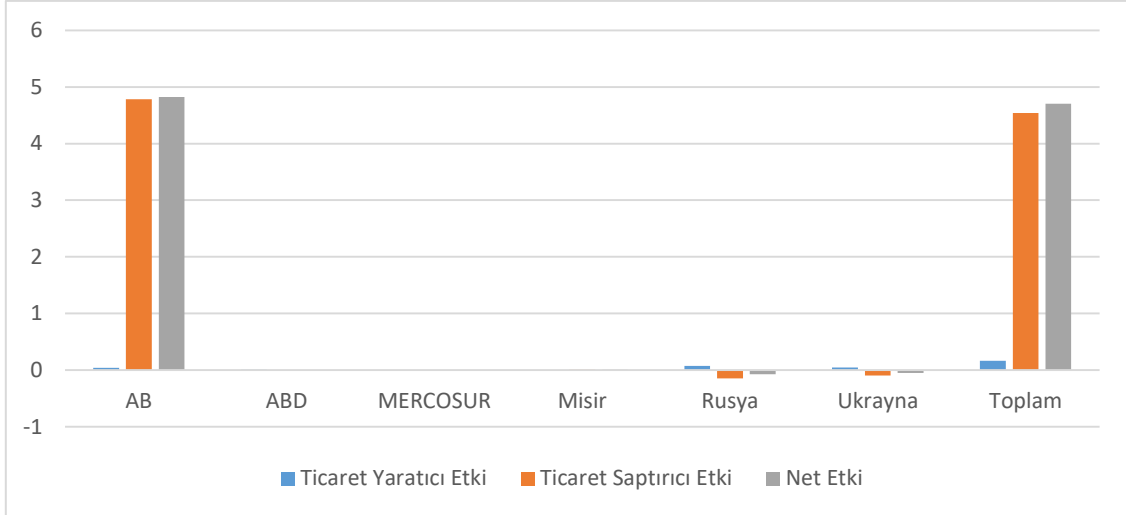
Şekil.15.13. Türkiye'nin tarifinin başka yerinde belirtilmeyen meyve ve yenilen diğer bitki parçalarının konserveleri ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

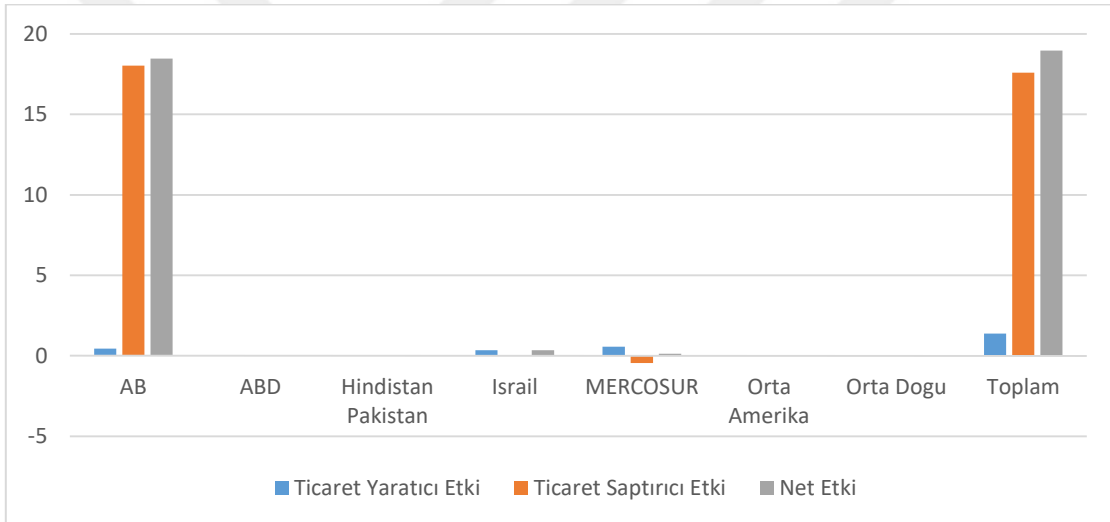
Şekil.15.14. Türkiye'nin peynir ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

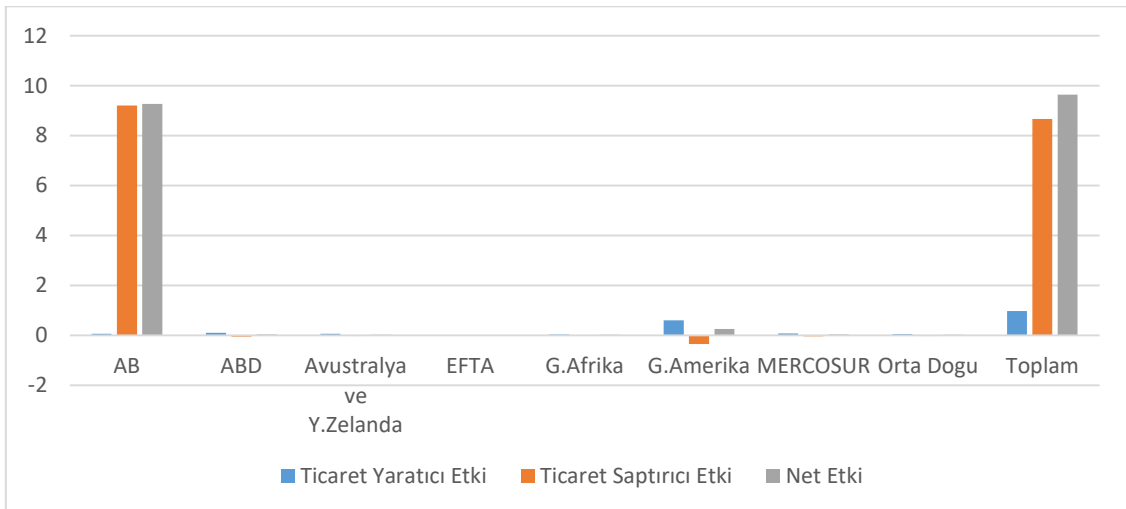
Şekil.15.15. Türkiye'nin meyve ve sebze suları ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

Şekil.15.16. Türkiye'nin ayçiçeği, aspir ve pamuk tohumu yağları ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

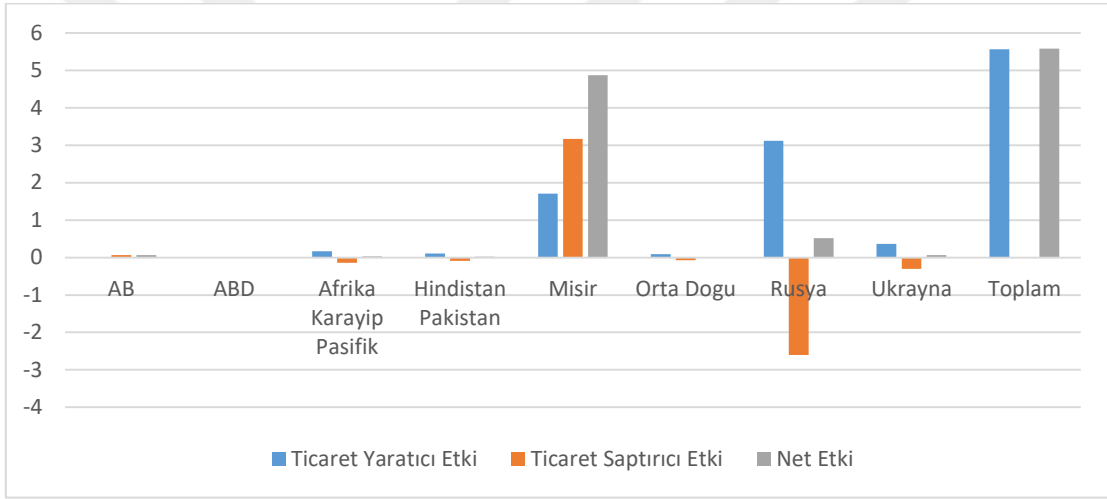
Şekil.15.17. Türkiye'nin kamış/pancar şekeri ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

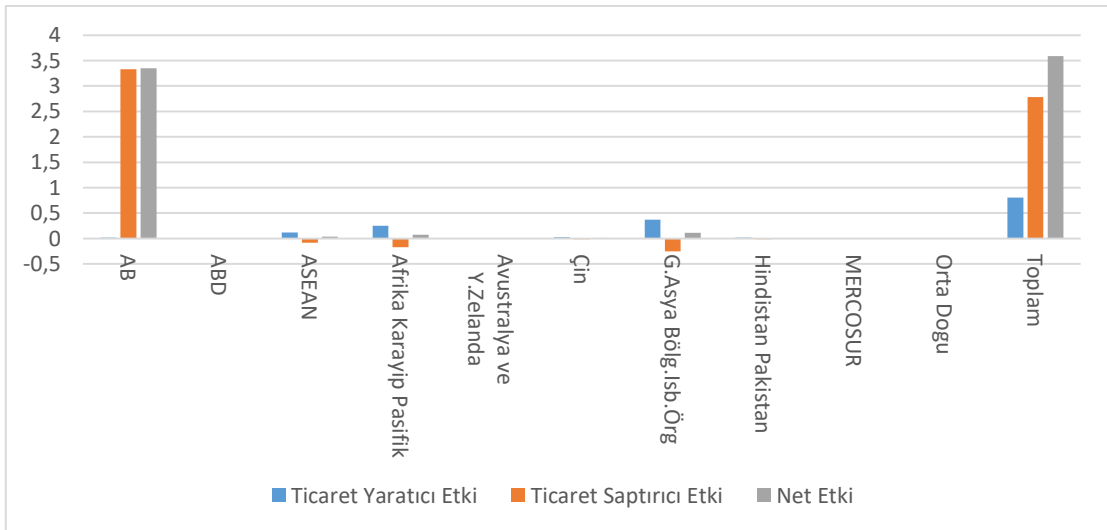
Şekil.15.18. Türkiye'nin üzüm şarabı ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

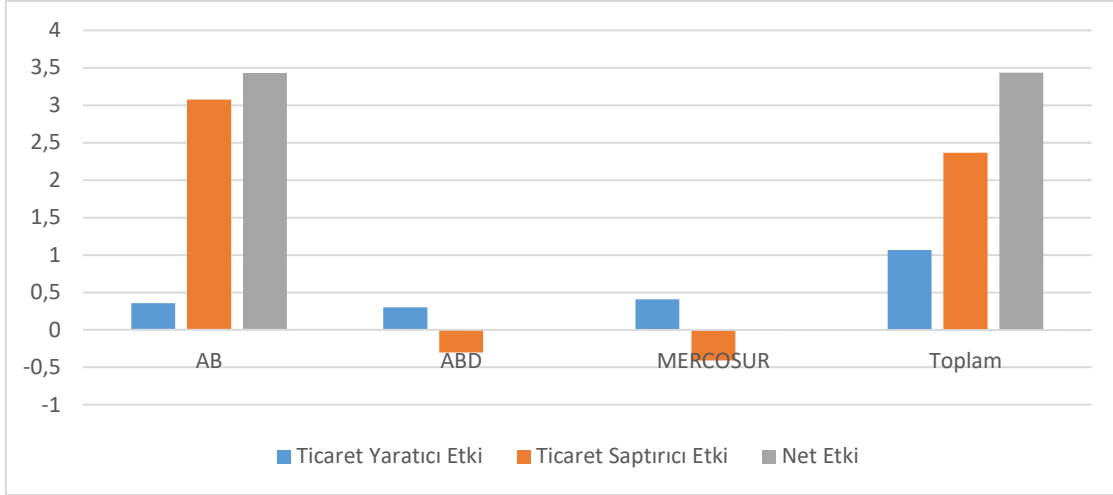
Şekil.15.19. Türkiye'nin hazırlanmış veya konserve edilmiş et ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

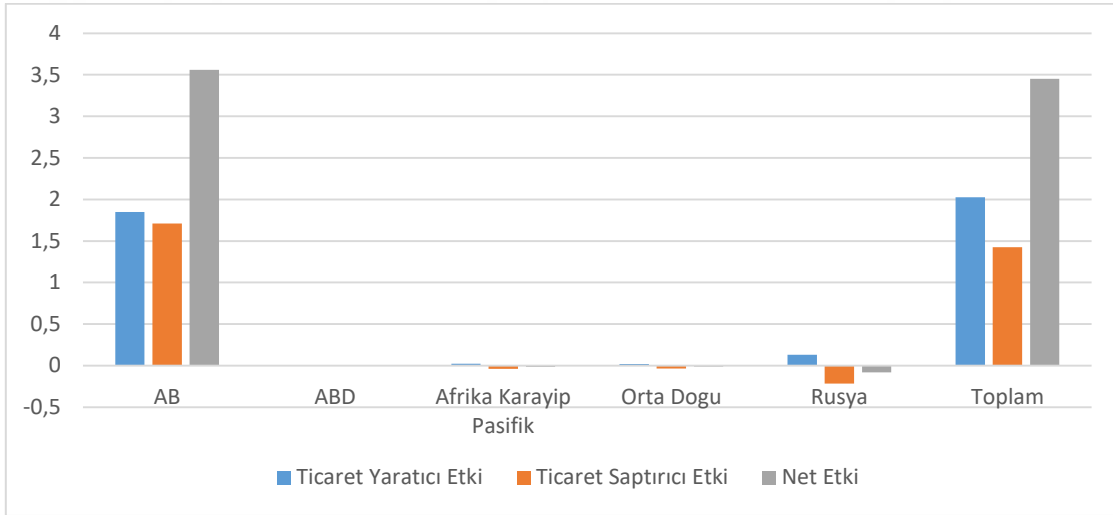
Şekil.15.20. Türkiye'nin şeker ekstraksiyonundan veya rafinajından elde edilen melaslar ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

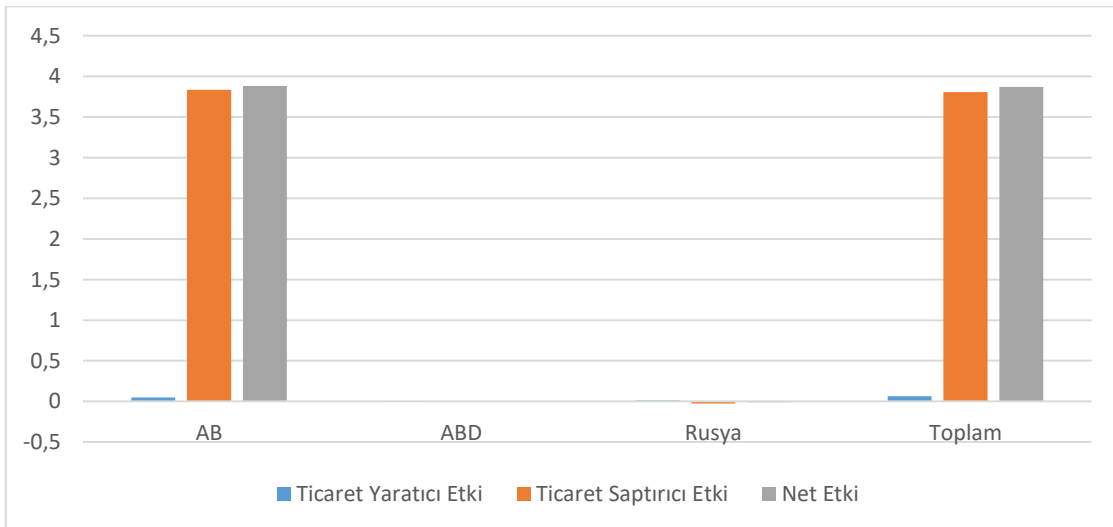
Şekil.15.21. Türkiye'nin çay ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

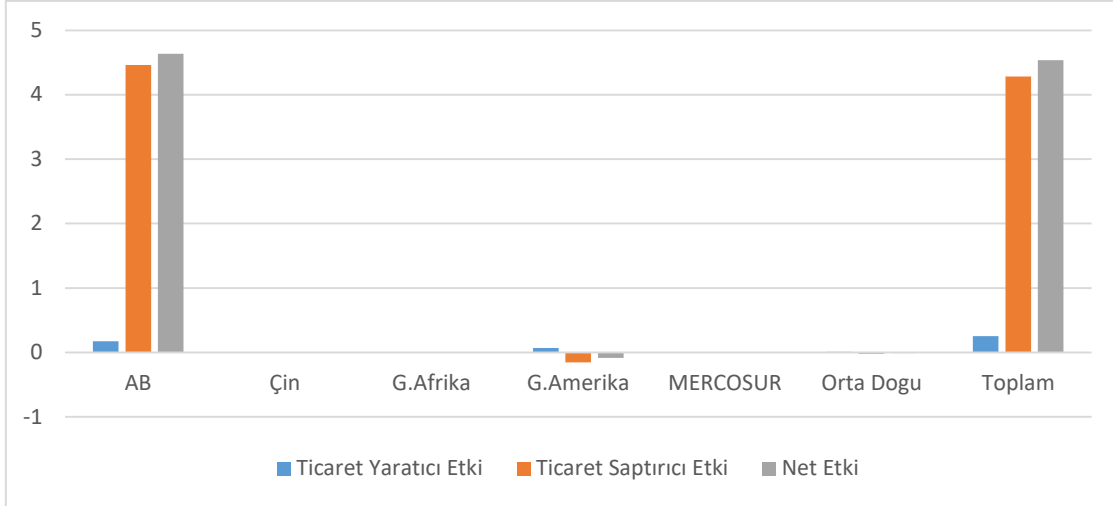
Şekil.15.22. Türkiye'nin canlı kümes hayvanları ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

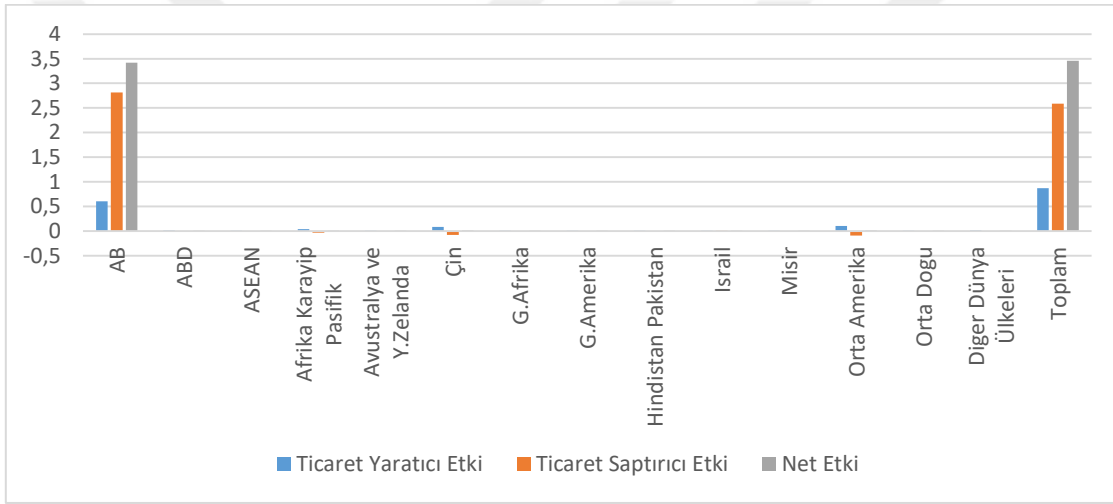
Şekil.15.23. Türkiye'nin yağlı tohum ve meyvelerin un ve kaba unları ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

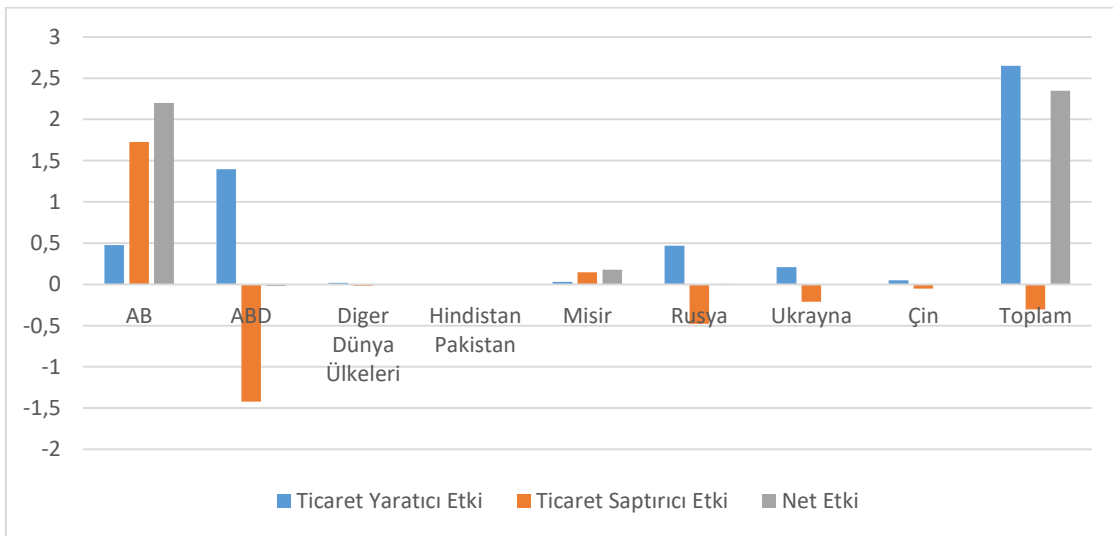
Şekil.15.24. Türkiye'nin malt ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

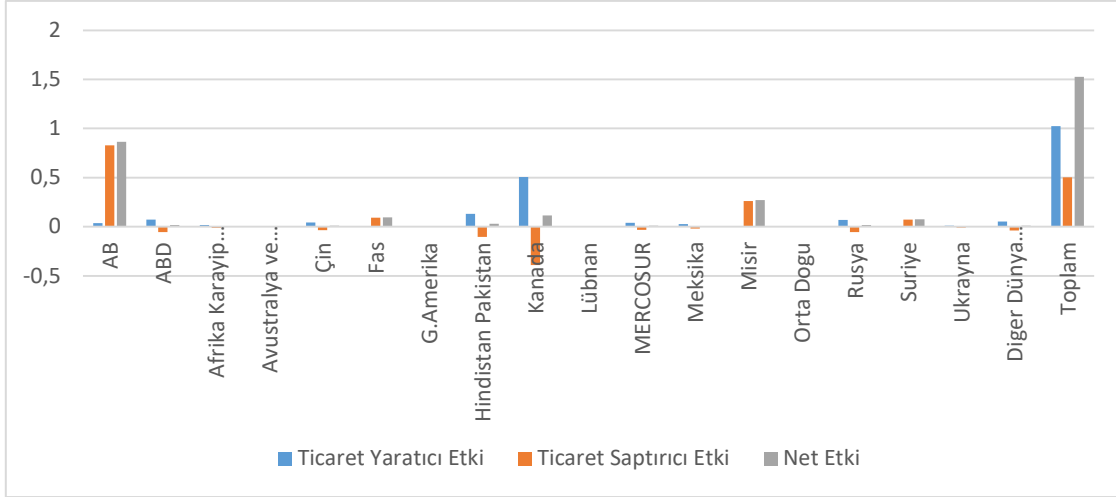
Şekil.15.25. Türkiye'nin elma, armut ve ayva ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

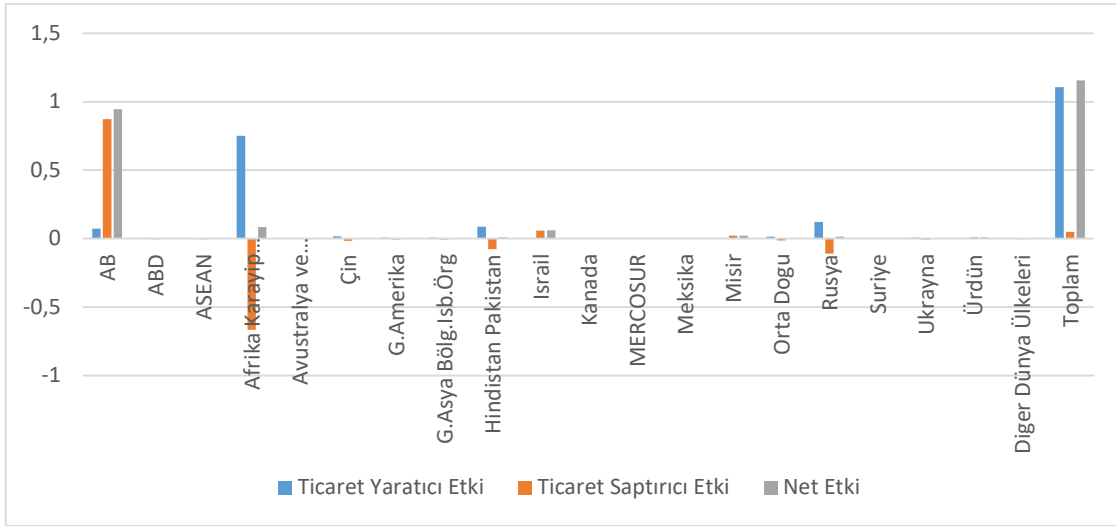
Şekil.15.26. Türkiye'nin diğer canlı bitkiler ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

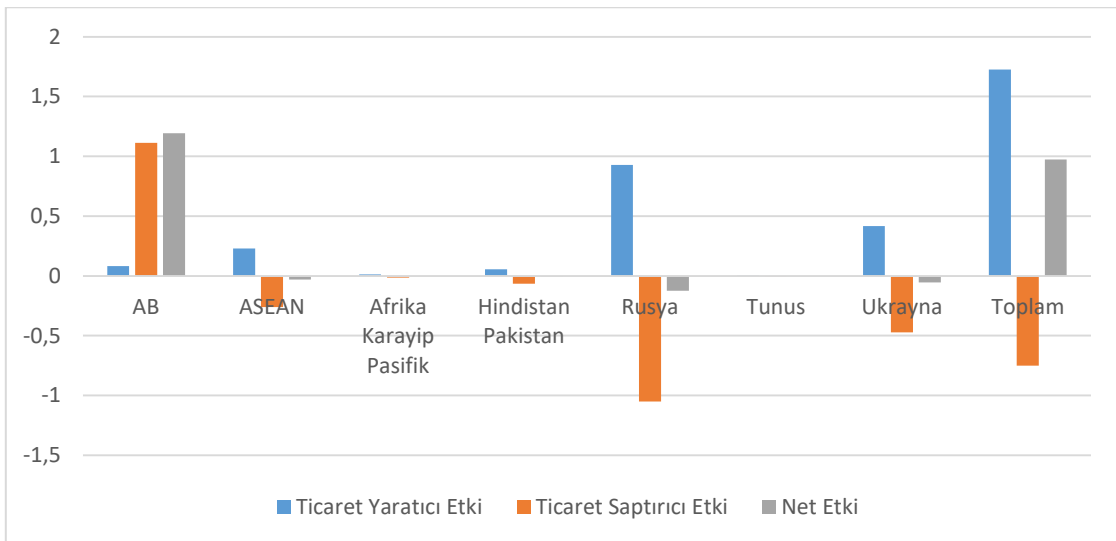
Şekil.15.27. Türkiye'nin nişastacılık, şeker pancarı, şeker ve içki sanayinin artık ve posaları ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

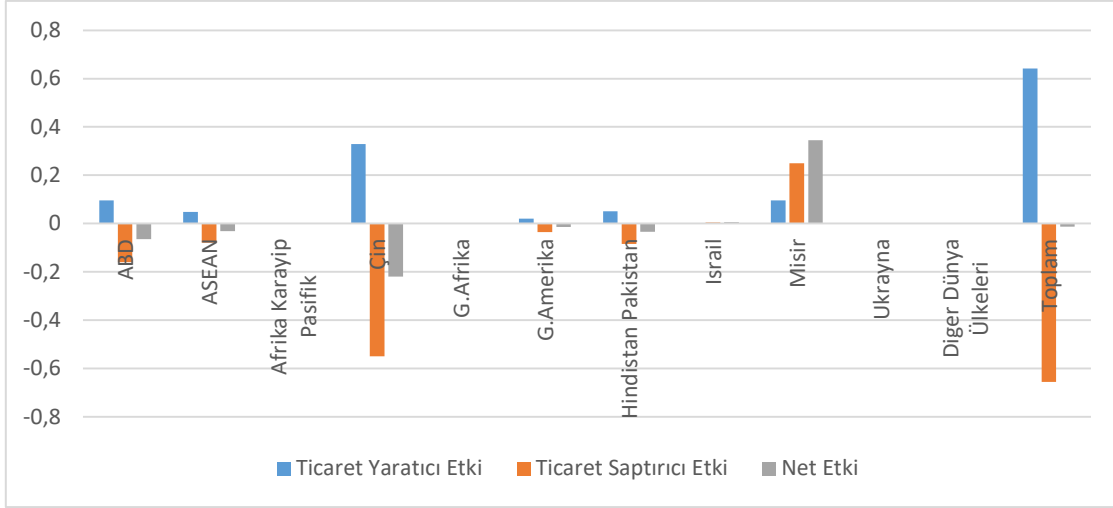
Şekil.15.28. Türkiye'nin kuru baklagiller ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

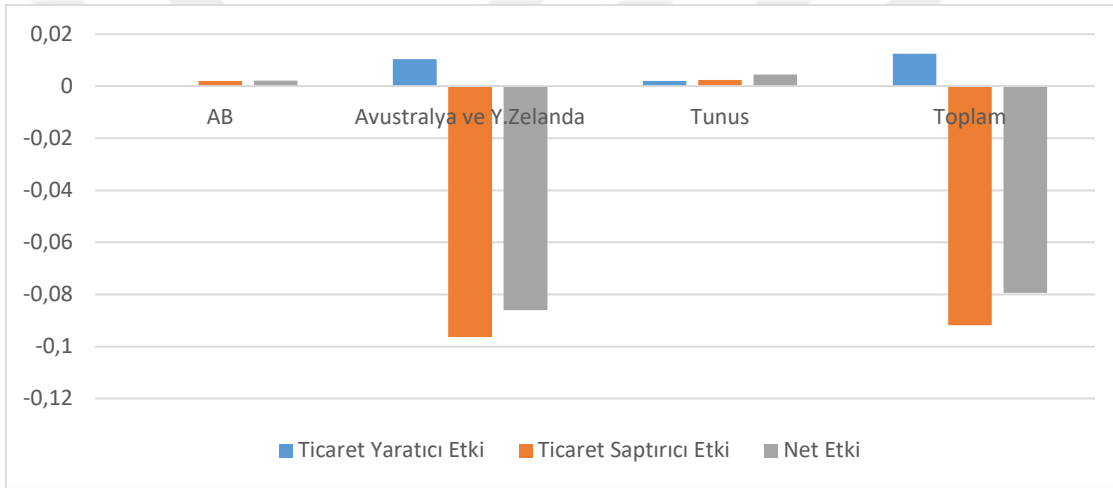
Şekil.15.29. Türkiye'nin diğer yağlı tohumlar ve meyveler ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

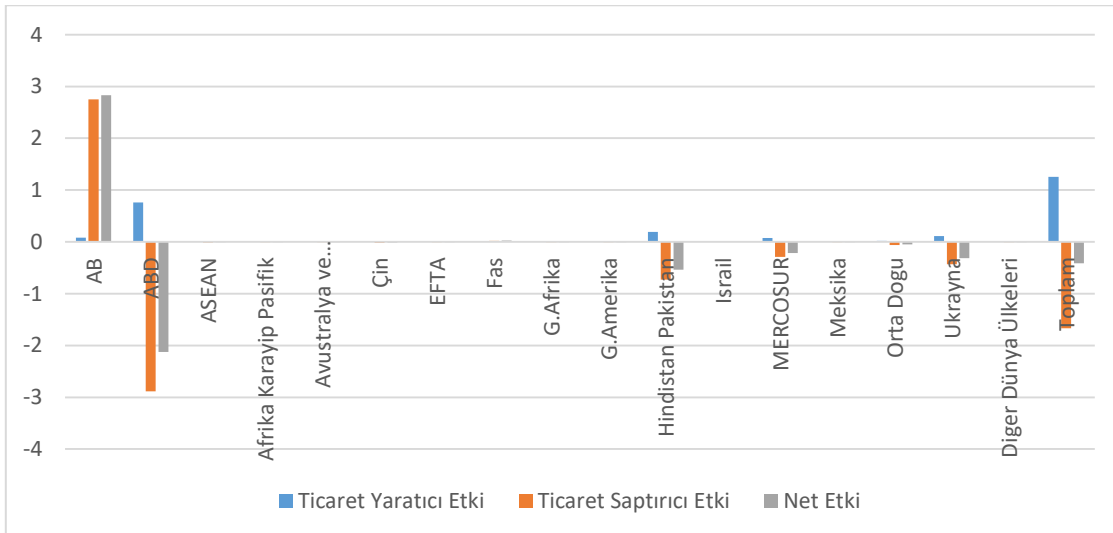
Şekil.15.30. Türkiye'nin bitkisel yağların üretiminden arta kalan küspe ve katı atıklar ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

Şekil.15.31. Türkiye'nin kurutulmuş sebze ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

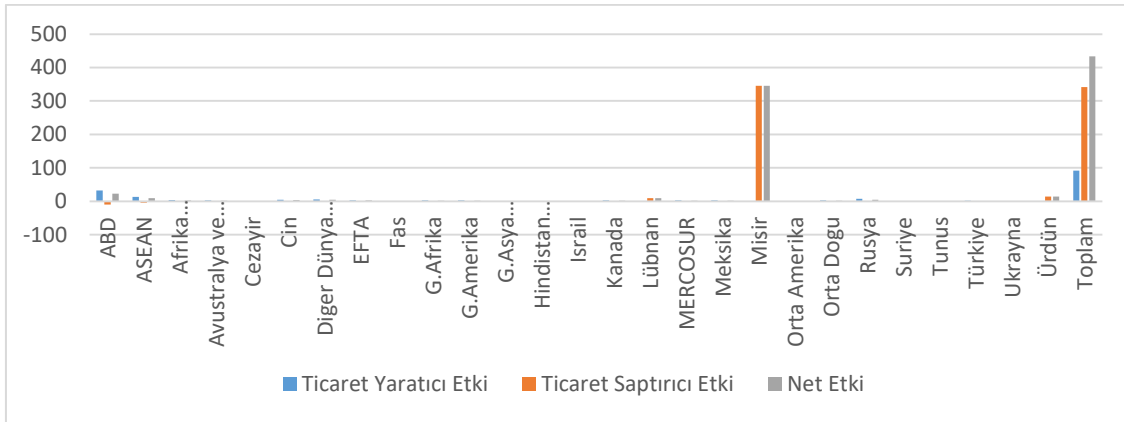

Şekil.15.32. Türkiye'nin katı domuz yağı ve kümes hayvanlarının katı yağları ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

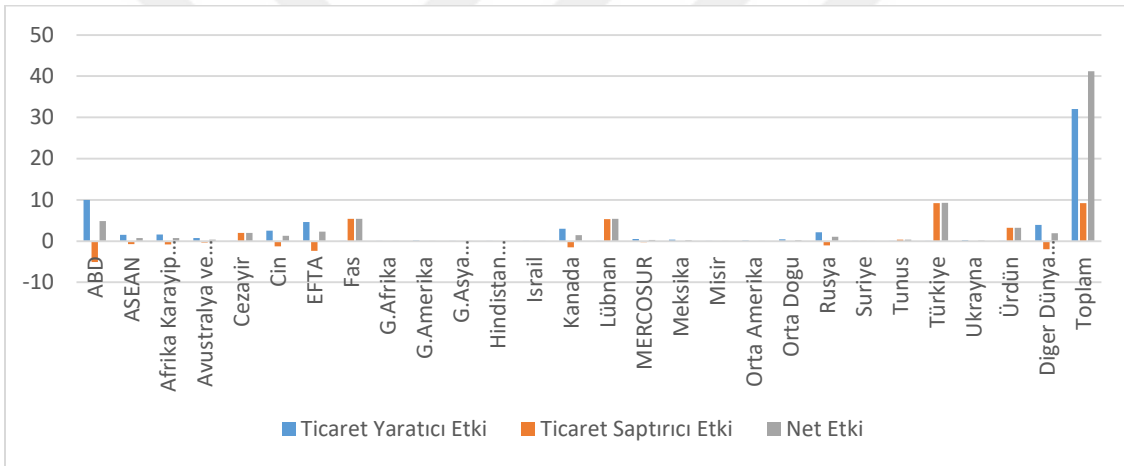

Şekil.15.33. Türkiye'nin diğer bitkisel sabit yağlar ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

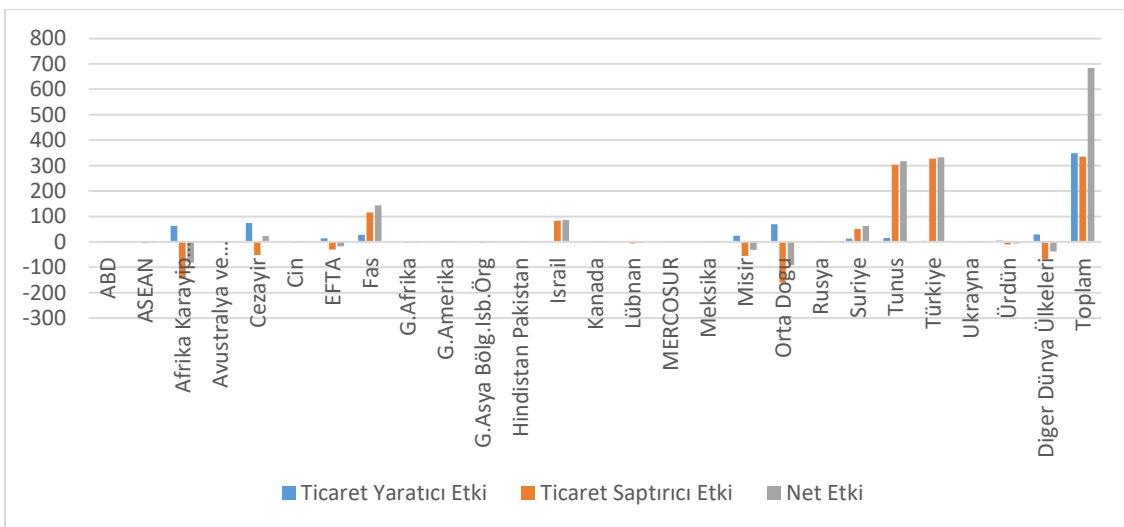
EK-16 AB'nin İhracatında Ünelere ve Ürönlere Göre Ticaret Yarataıcı ve Ticaret Saptırıcı Etkiler (Milyon Dolar)

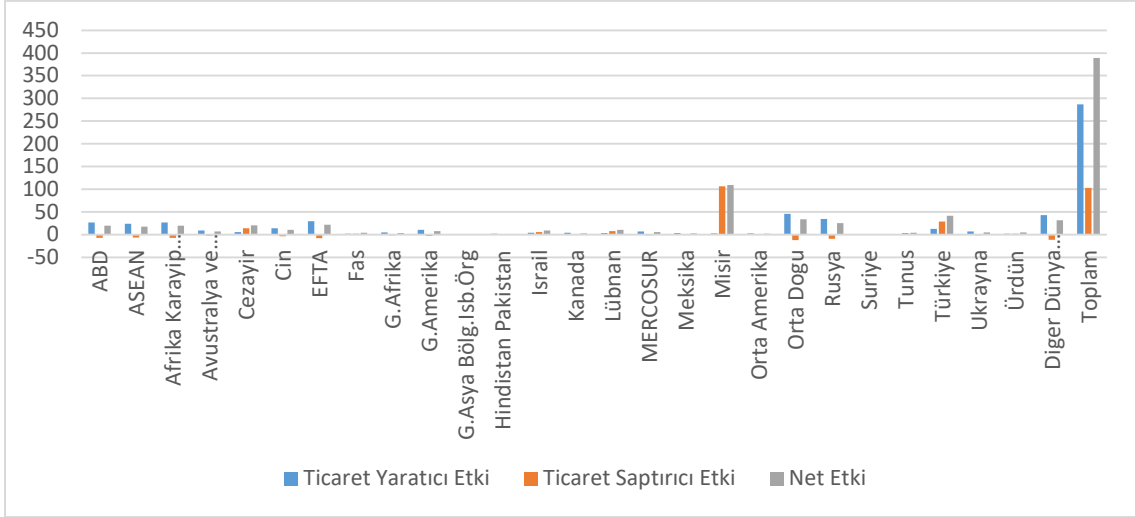
Şekil 16.1. AB'nin etil alkol (alkol derecesi <math><80\%</math>, tağyir edilmemiş) ve damıtılarak elde edilmiş likör ve diğer alkollü içkiler ihracatında önelere göre etkiler (milyon dolar)

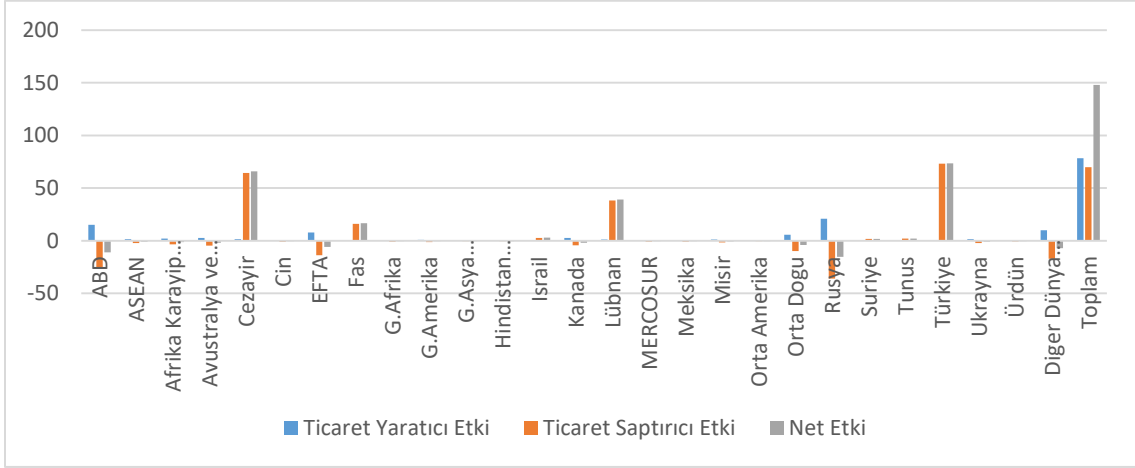
Şekil 16.2. AB'nin taze üzüm şarabı ihracatında önelere göre etkiler (milyon dolar)

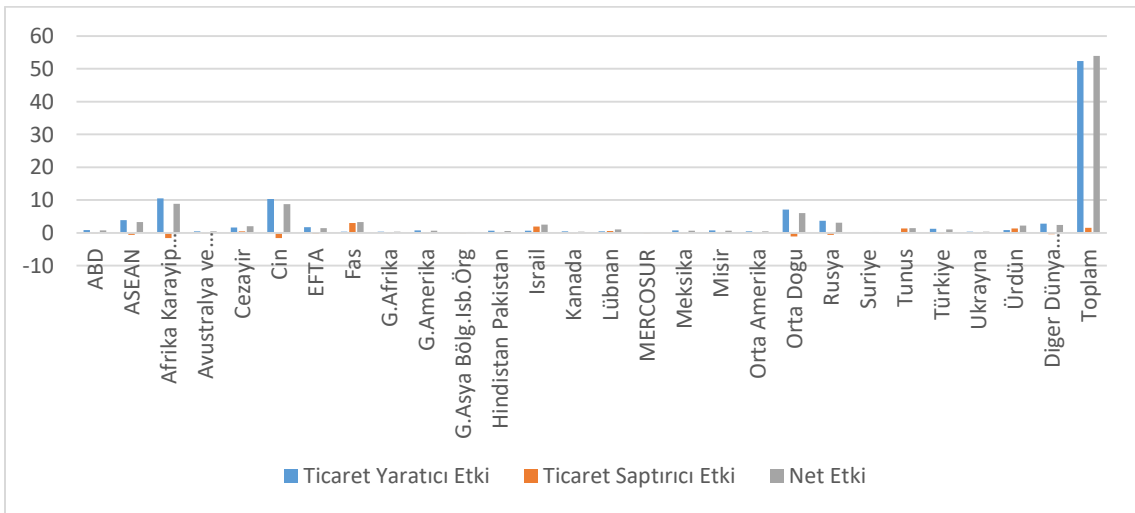
Şekil 16.3. AB'nin buğday ihracatında önelere göre etkiler (milyon dolar)

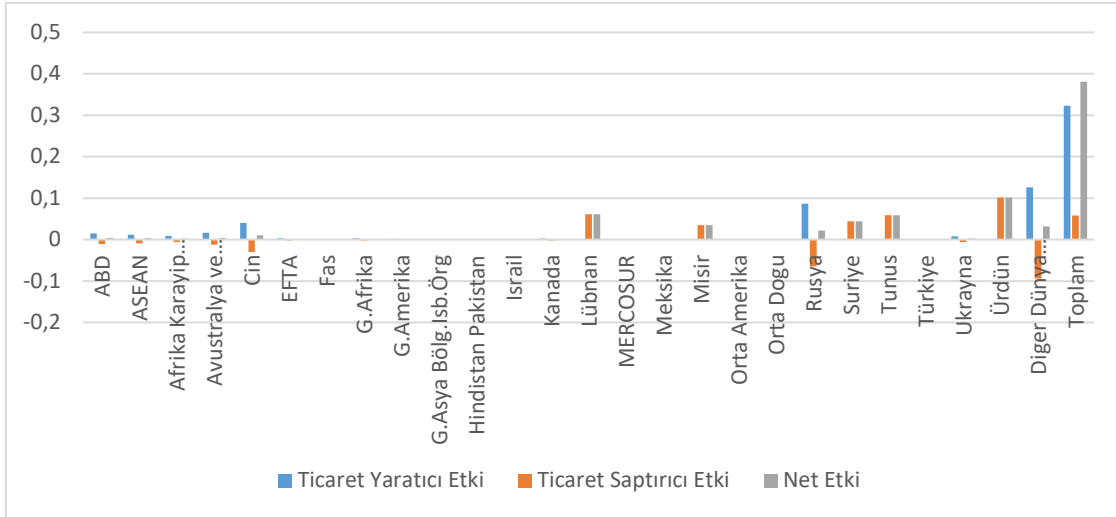
Şekil 16.4. AB'nin tarifenin başka yerinde yer almayan gıda müstahzarları ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

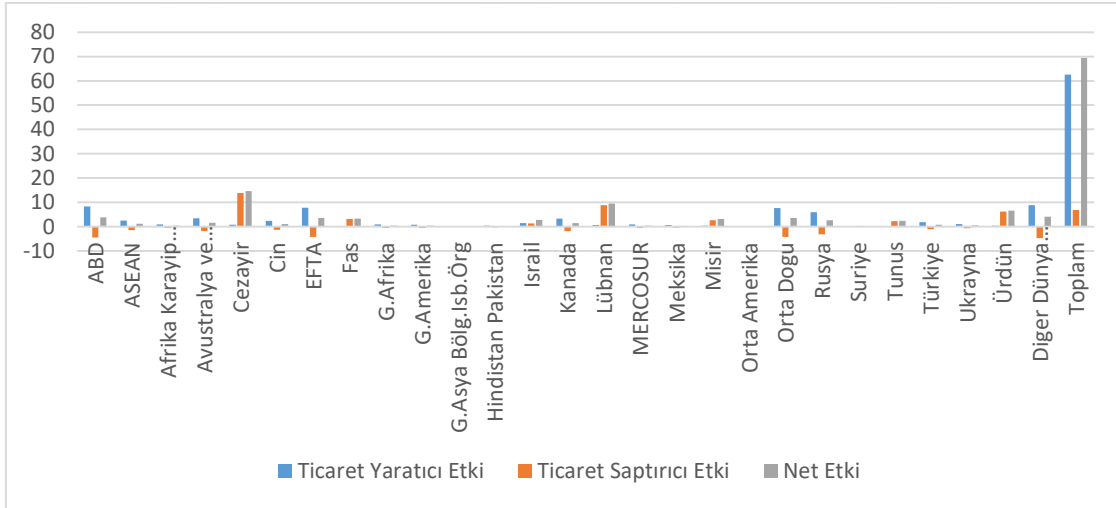
Şekil 16.5. AB'nin peynir ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

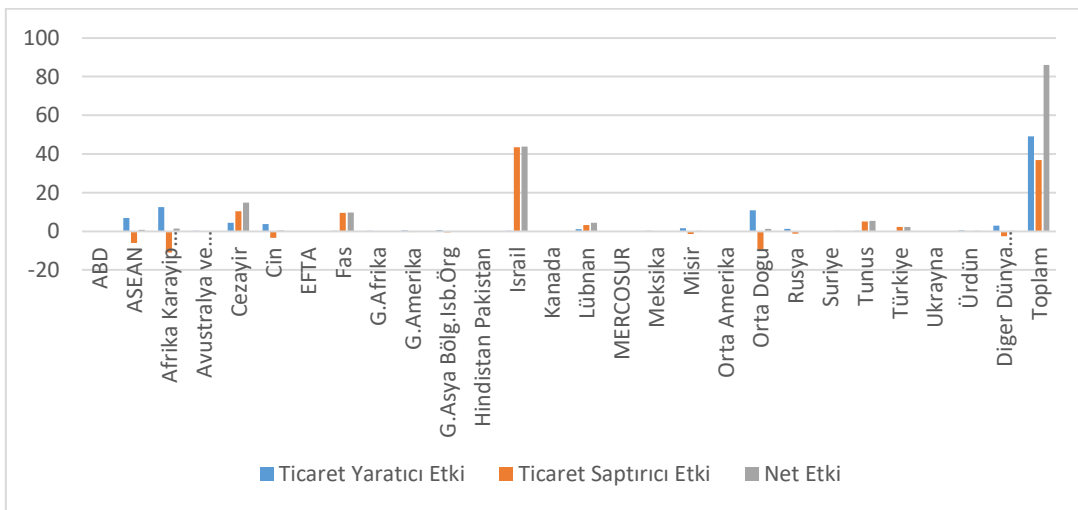
Şekil 16.6. AB'nin makarna ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

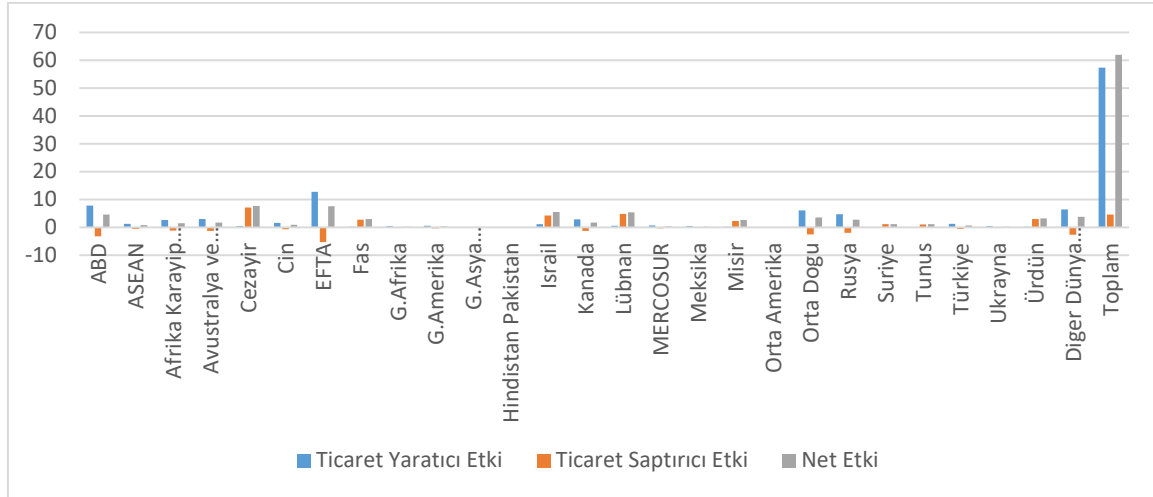
Şekil 16.7. AB'nin domuz eti ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

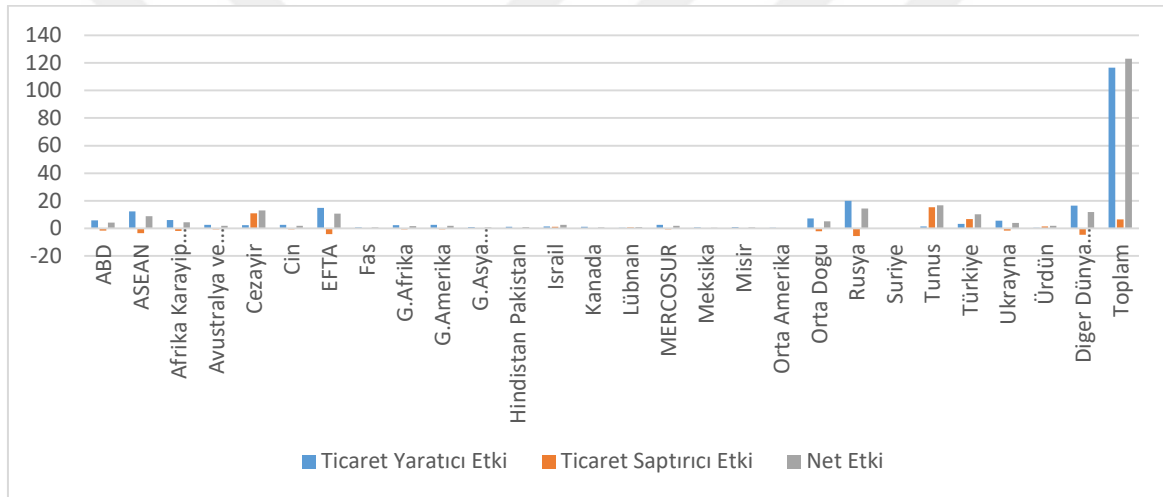
Şekil 16.8. AB'nin çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

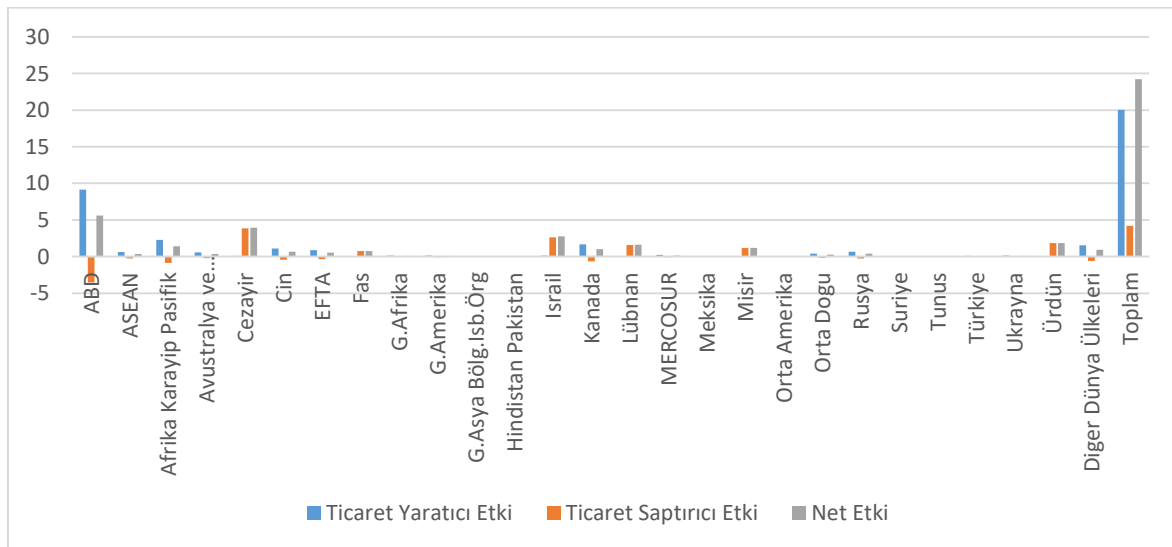
Şekil 16.9. AB'nin süt, krema (konsantre edilmiş, ilave şeker veya diğer tatlandırıcı madde içerenler) ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

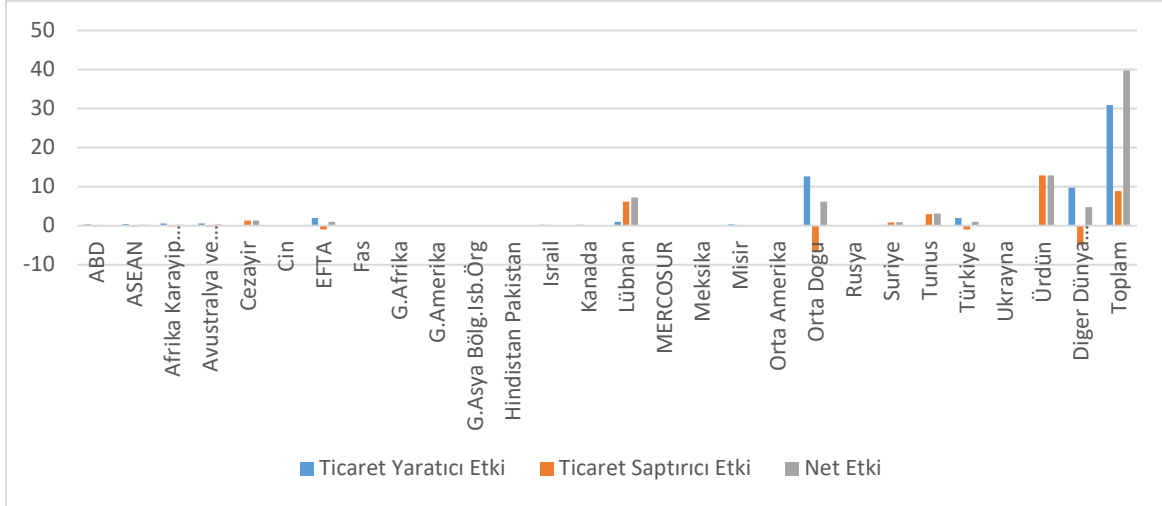
Şekil 16.10. AB'nin ekmek, pasta, kek, bisküvi ve diğer ekmekçi mamuller, hosti, boş ilaç kapsülü mühür güllacı, pirinç kağıdı vb ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

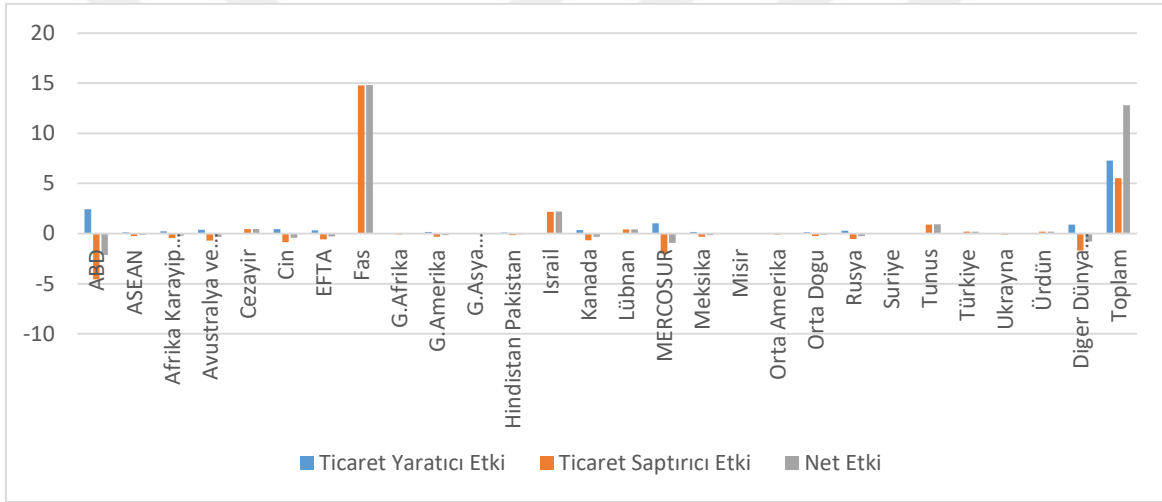
Şekil 16.11. AB'nin hayvan gıdası olarak kullanılan müstahzarlar ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

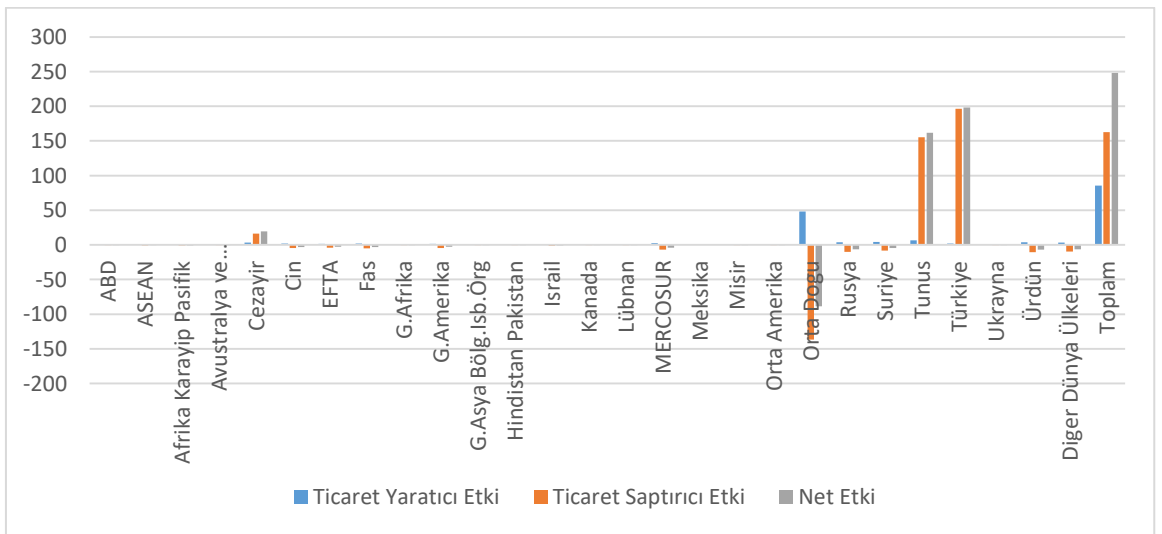
Şekil 16.12. AB'nin bira ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

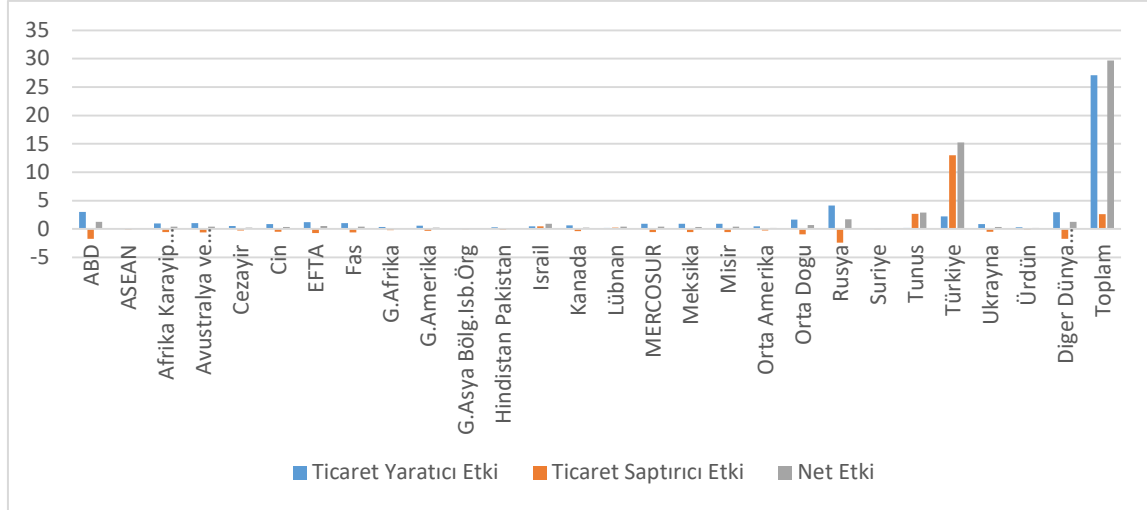
Şekil 16.13. AB'nin tütün/tütün yerine geçen maddelerden purolar, sigarillolar ve sigaralar ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

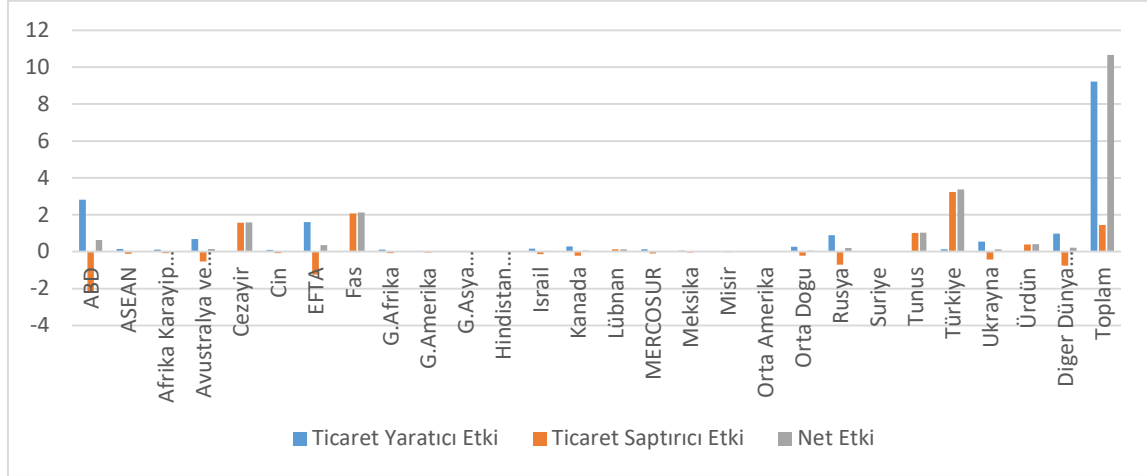
Şekil 16.14. AB'nin zeytinyağı ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

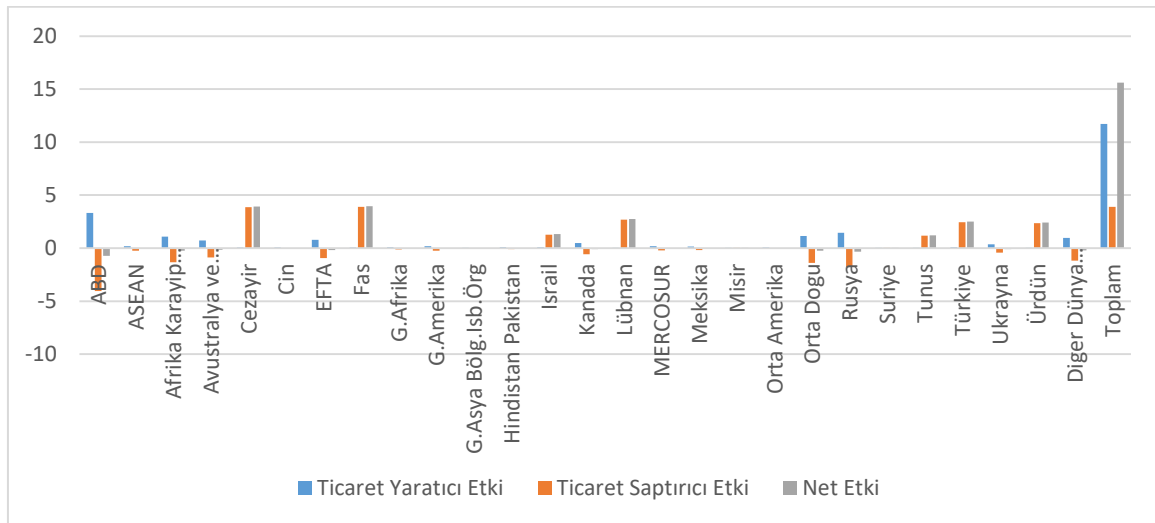
Şekil 16.15. AB'nin arpa ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

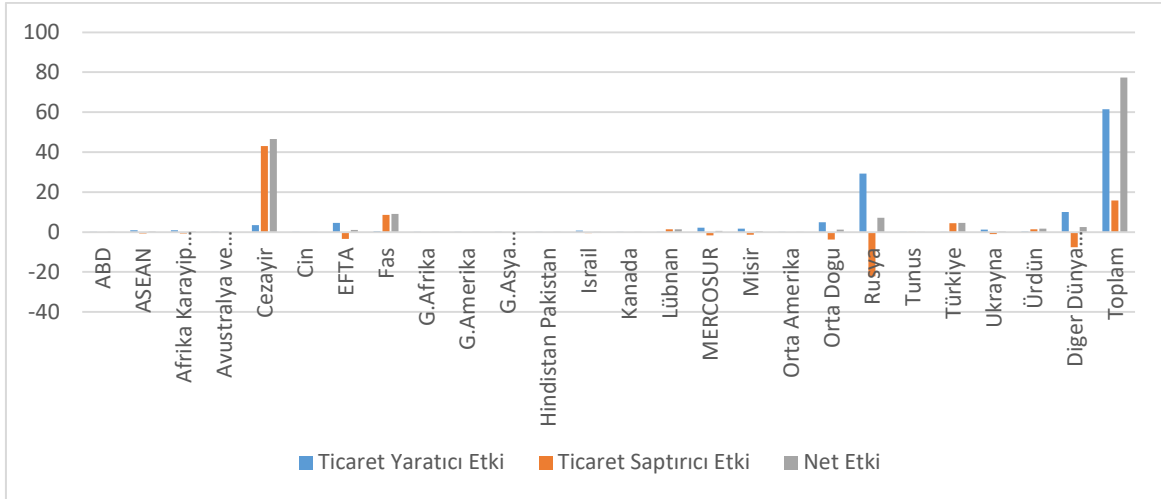
Şekil 16.16. AB'nin ekim amacıyla kullanılan tohum, meyve ve sporlar ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

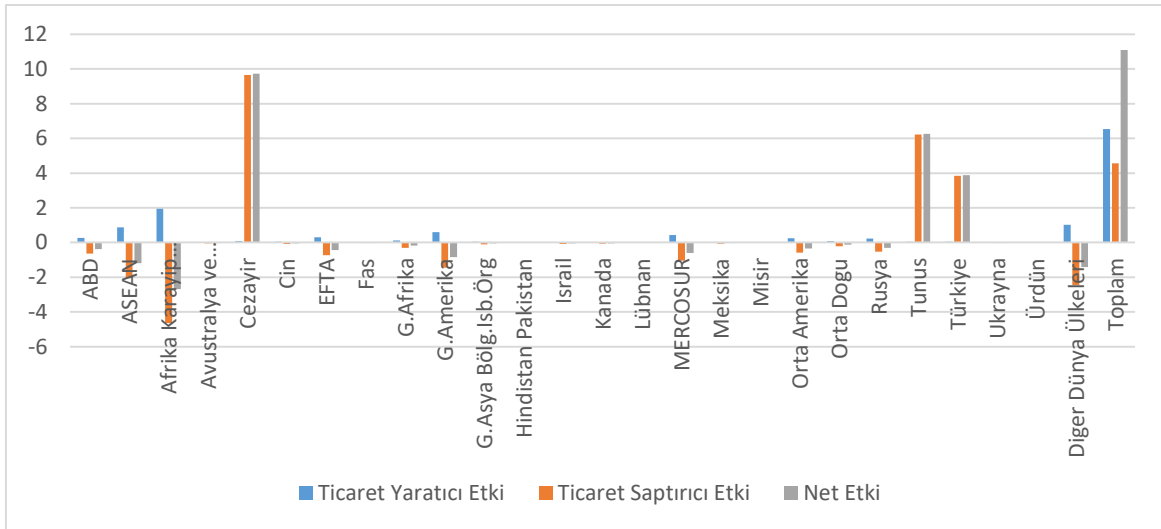
Şekil 16.17. AB'nin kahve ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

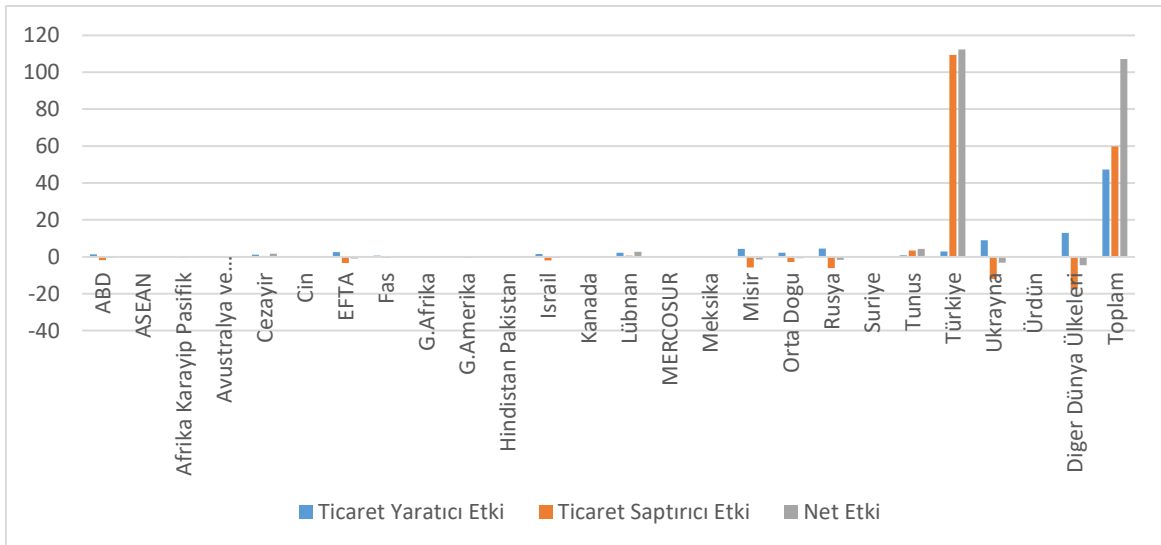
Şekil 16.18. AB'nin diğer sebzeler (sirke/asetik asitten başka usulde hazırlanmış veya konserve edilmiş) (dondurulmamış) ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

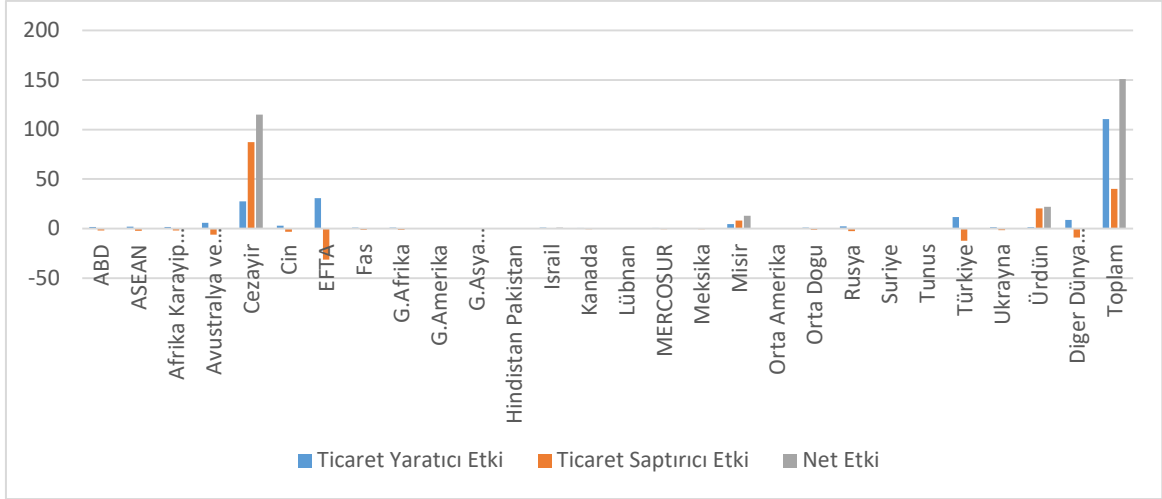
Şekil 16.19. AB'nin elma, armut ve ayva ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

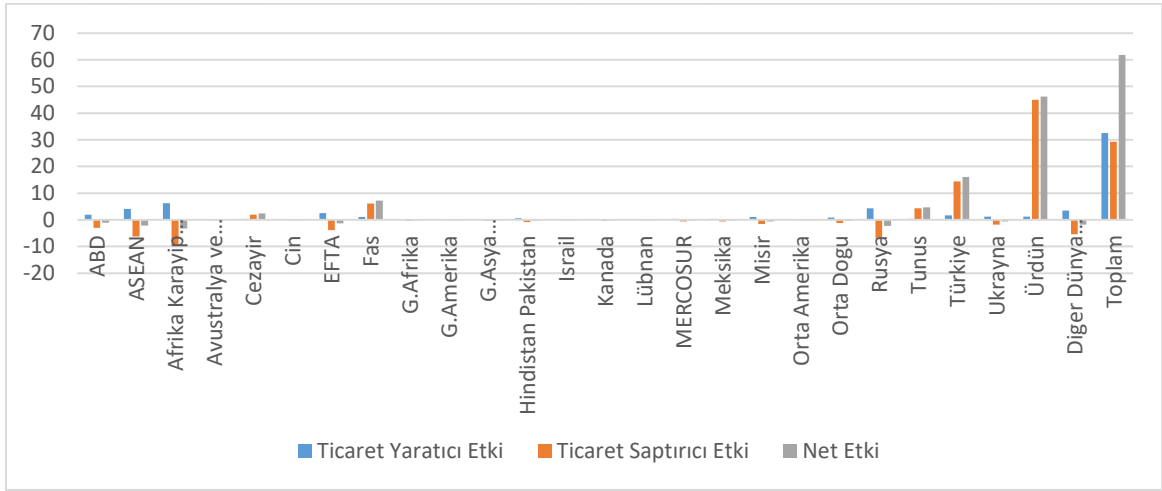
Şekil 16.20. AB'nin malt ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

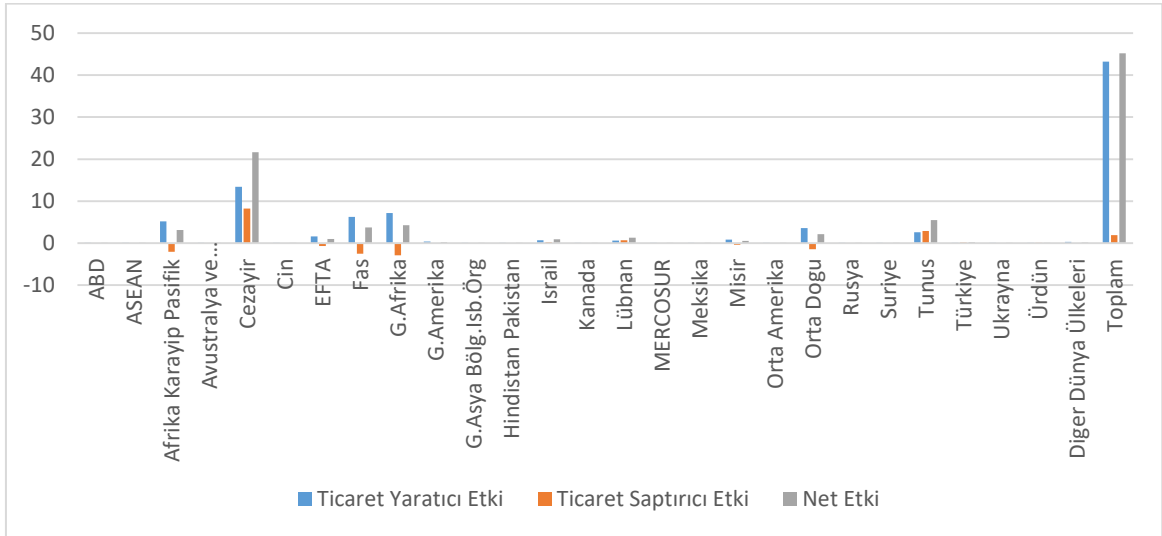
Şekil 16.21. AB'nin mısır ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

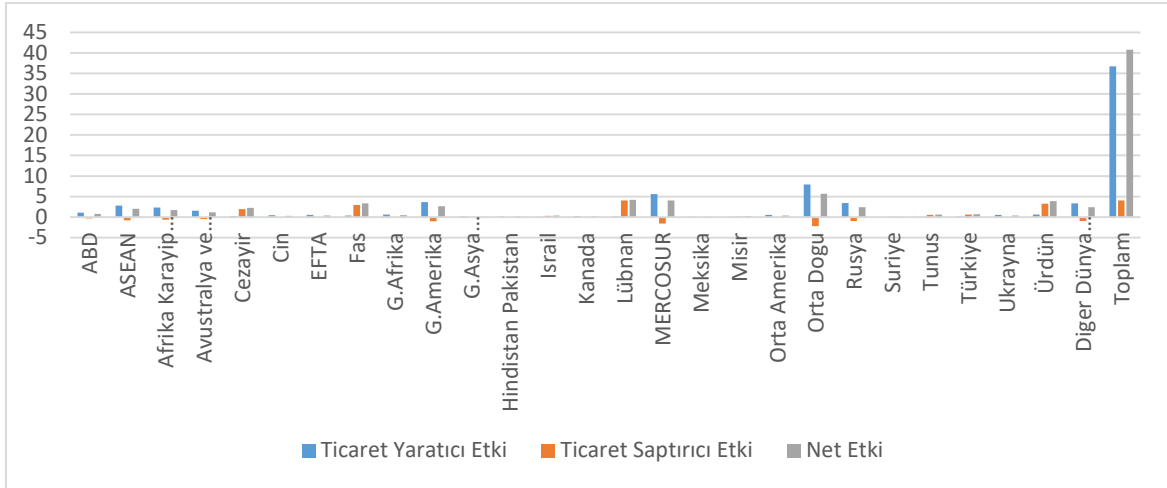
Şekil 16.22. AB'nin homonize edilmiş tütün ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

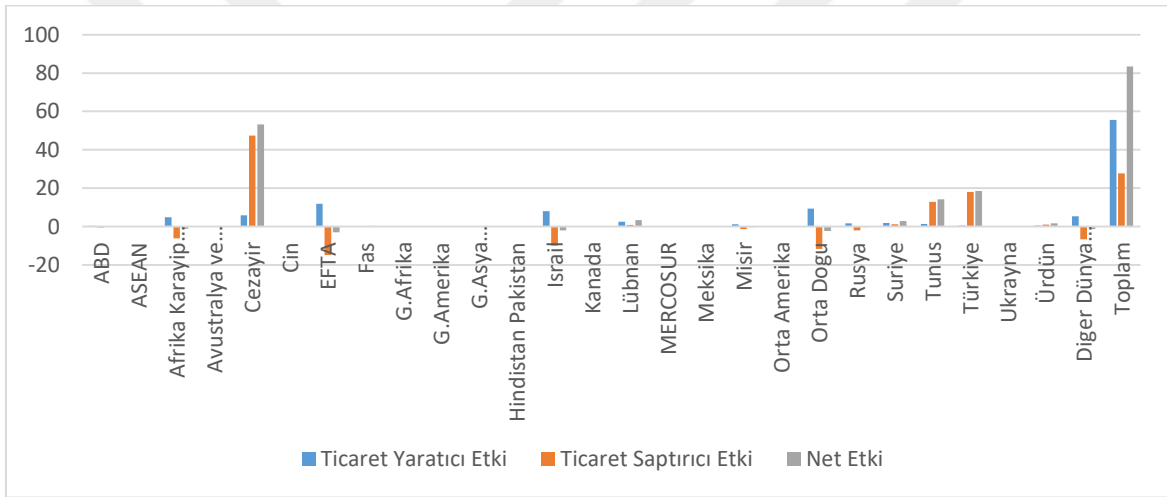
Şekil 16.23. AB'nin yaprak tütün ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

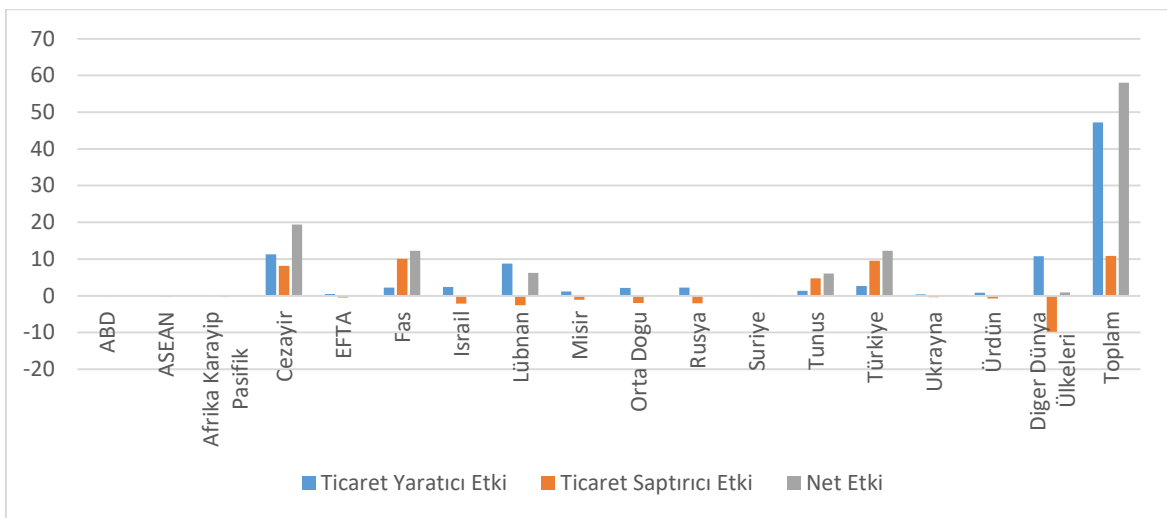
Şekil 16.24. AB'nin soya yağı ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

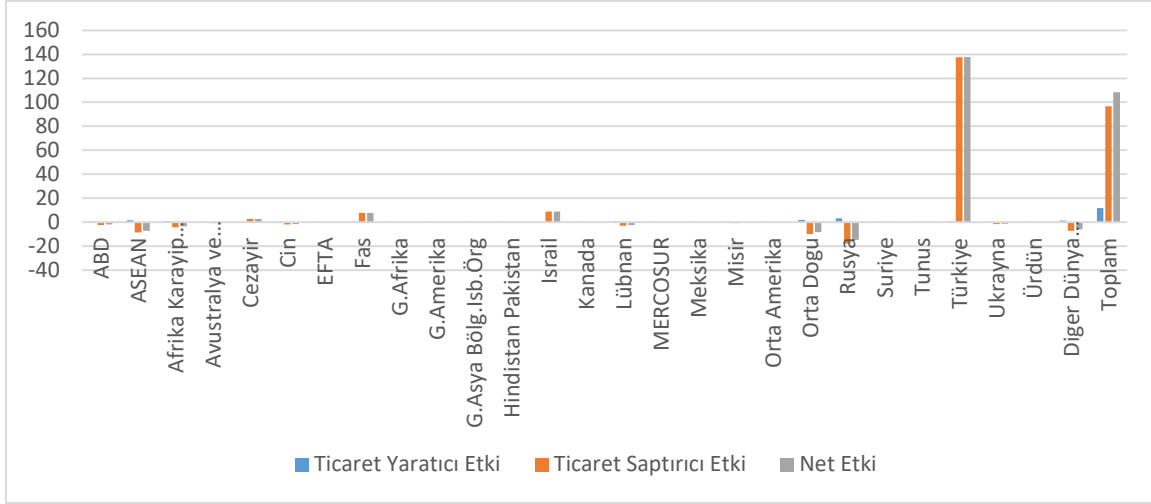
Şekil 16.25. AB'nin diğer sebzeler (sirke/asetik asitten başka usulde hazırlanmış veya konserve edilmiş) (dondurulmuş) ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

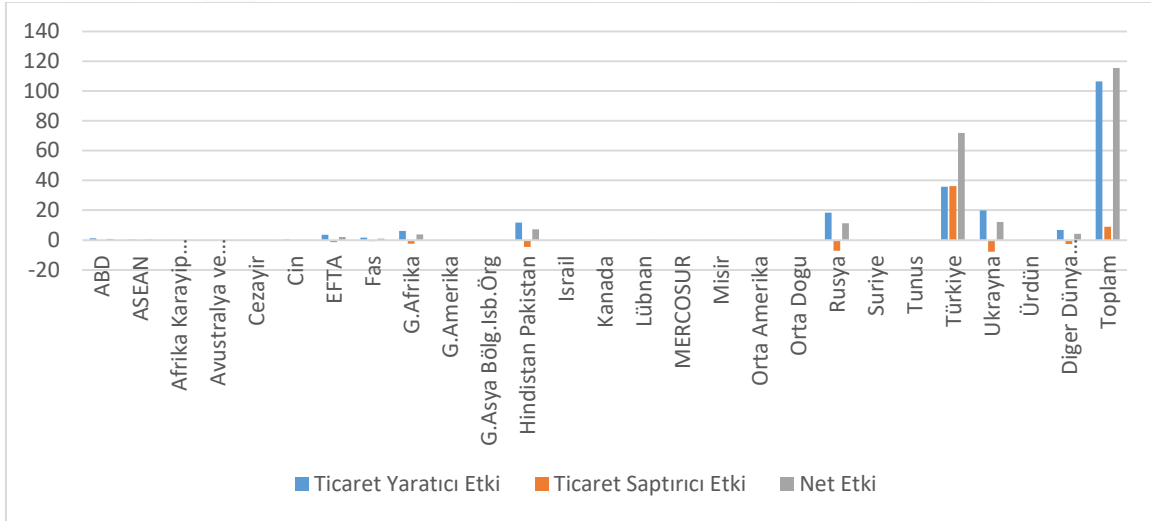
Şekil 16.26. AB'nin kamış/pancar şekeri ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

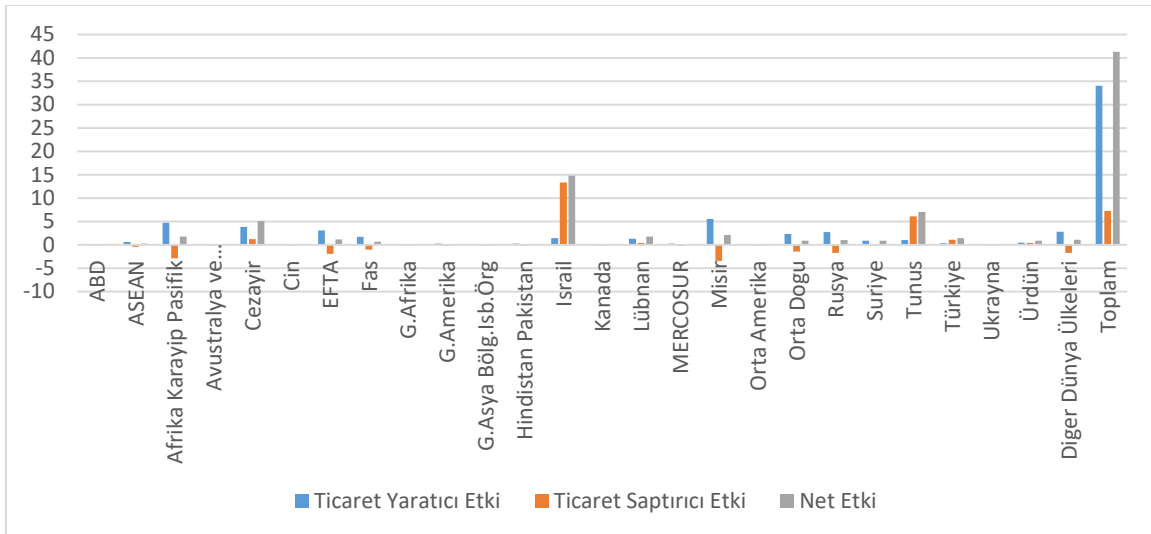
Şekil 16.27. AB'nin canlı büyükbaş hayvan ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

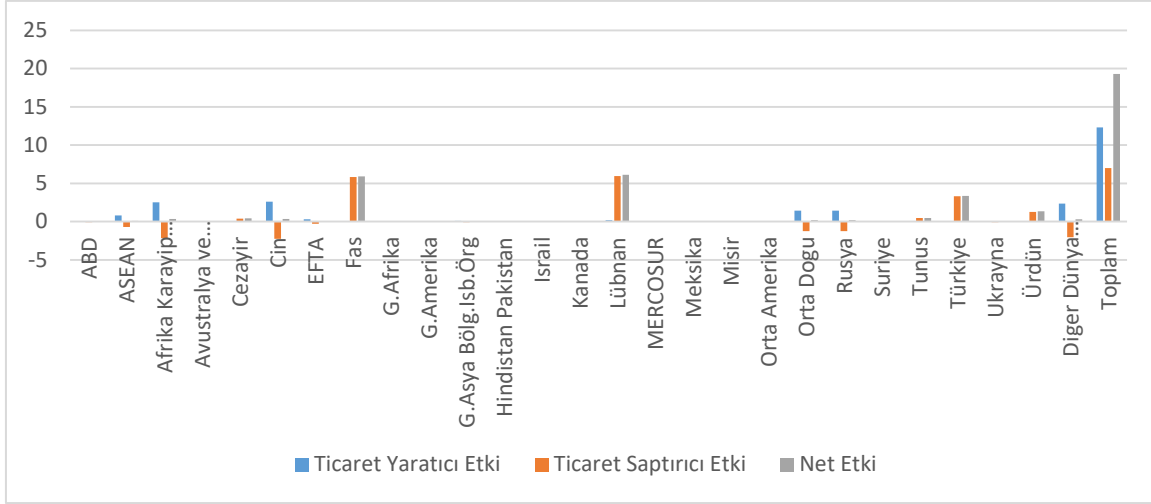
Şekil 16.28. AB'nin sütten elde edilen yağlar ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

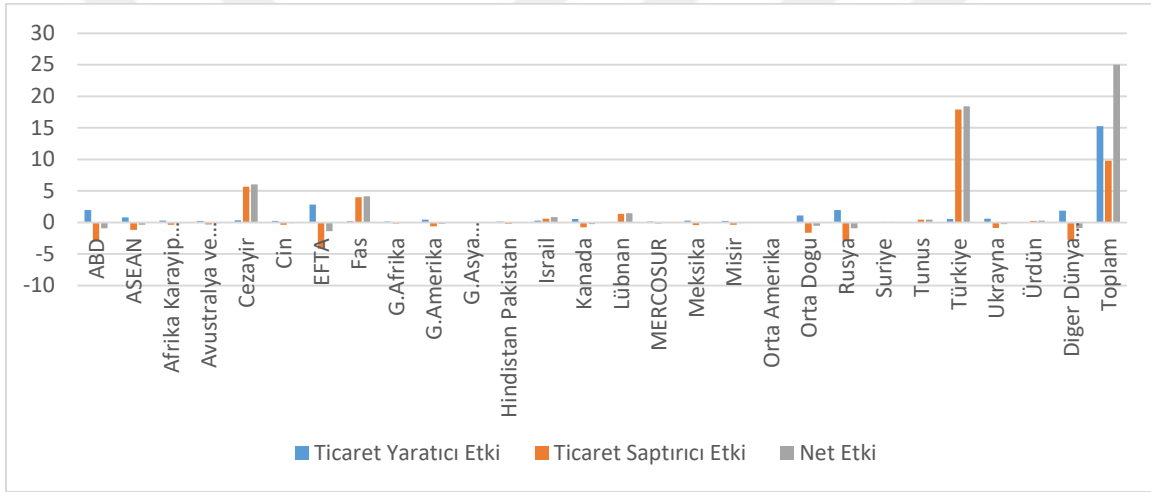
Şekil 16.29. AB'nin ayçiçeği tohumu ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

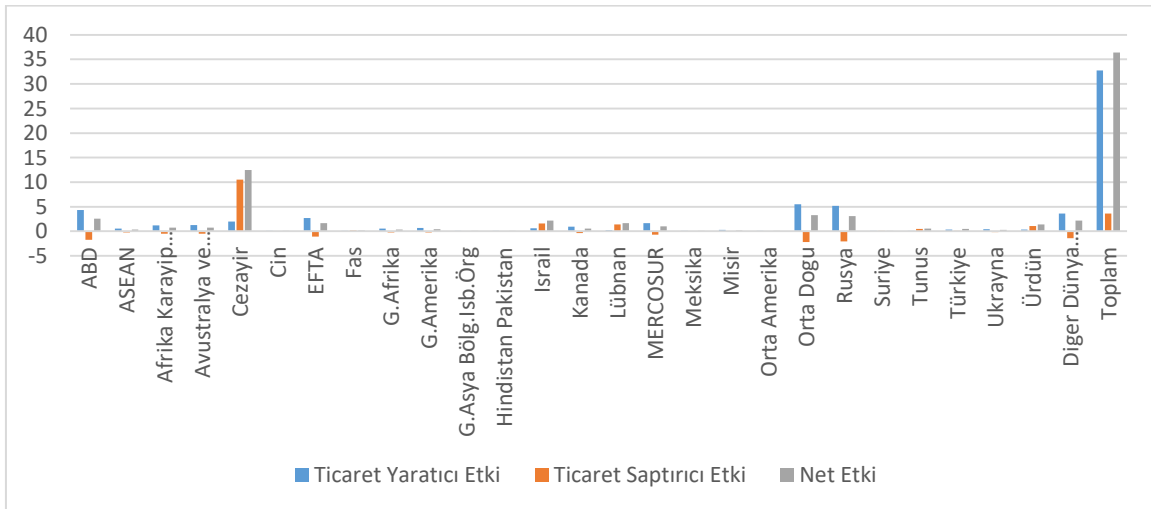
Şekil 16.30. AB'nin patates ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

Şekil 16.31. AB'nin süt ve krema (konsantre edilmemiş, ilave şeker veya diğer tatlandırıcı madde içermeyen) ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

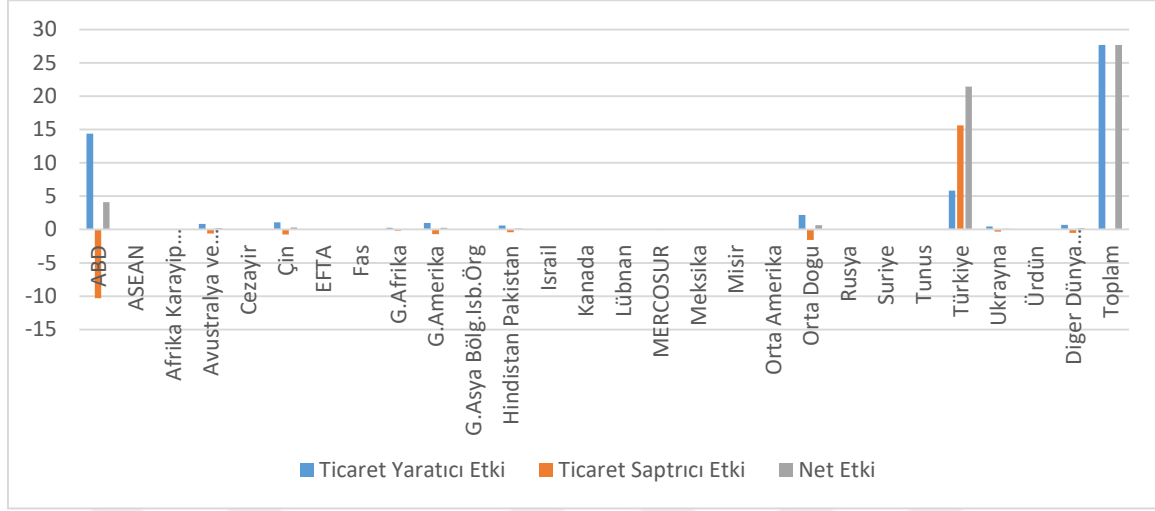

Şekil 16.32. AB'nin tarifinin başka yerinde belirtilmeyen meyve ve yenilen diğer bitki parçalarının konserveleri ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

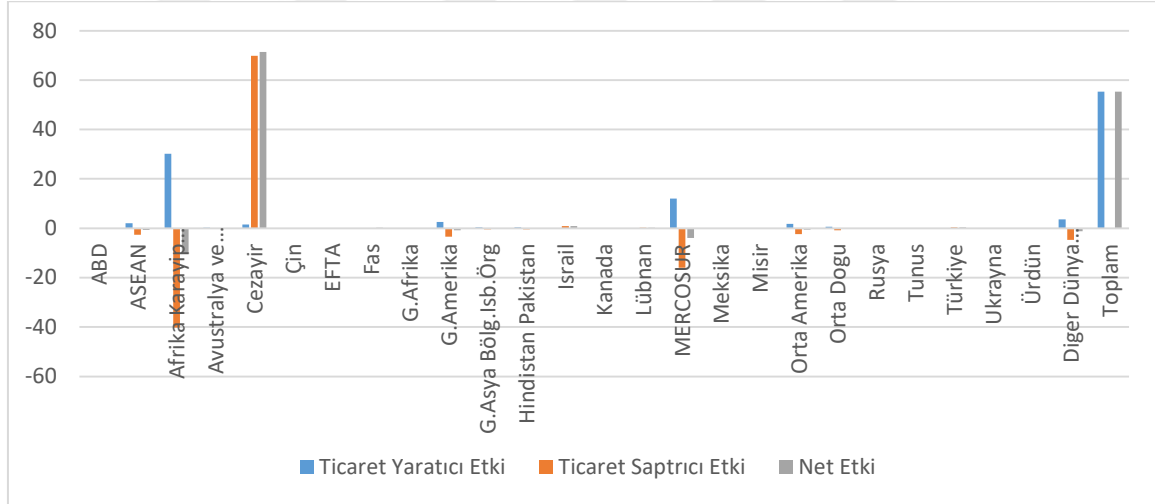

Şekil 16.33. AB'nin sebze (pişirilmemiş veya buharda veya suda kaynatılmış, dondurulmuş) ihracatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

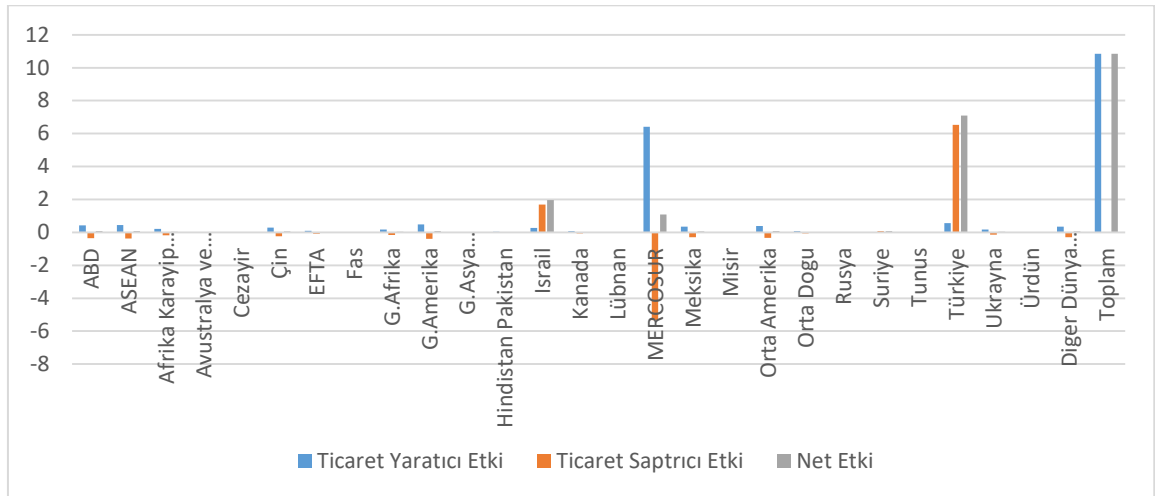
EK-17 AB'nin İthalatında Ünelere ve Ürnlere Göre Ticaret Yararıcı ve Ticaret Sapıtrıcı Etkiler (Milyon Dolar)

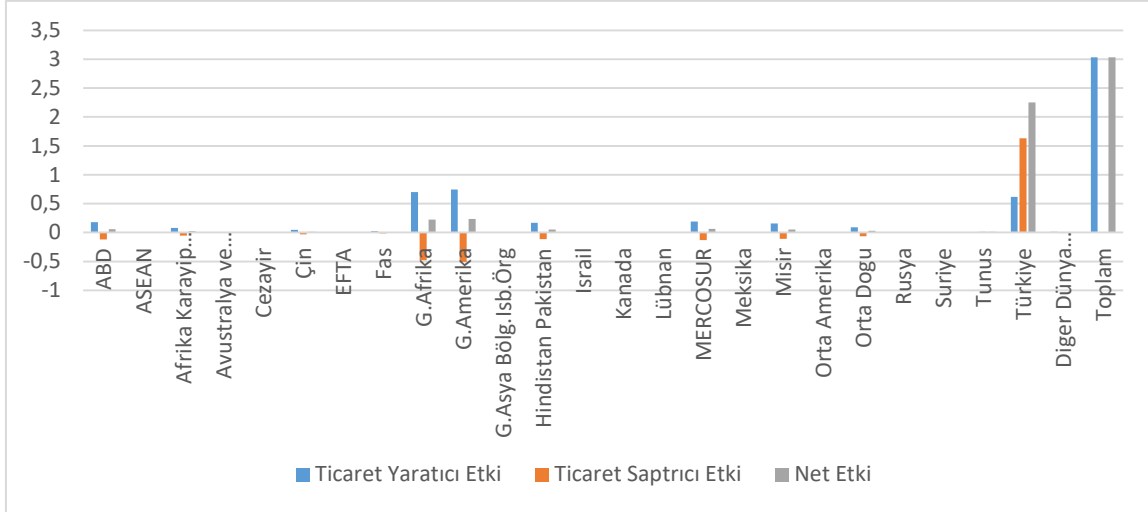
Şekil 17.1. AB'nin diğer kabuklu meyveler ithalatında ünelere göre etkiler (milyon dolar)

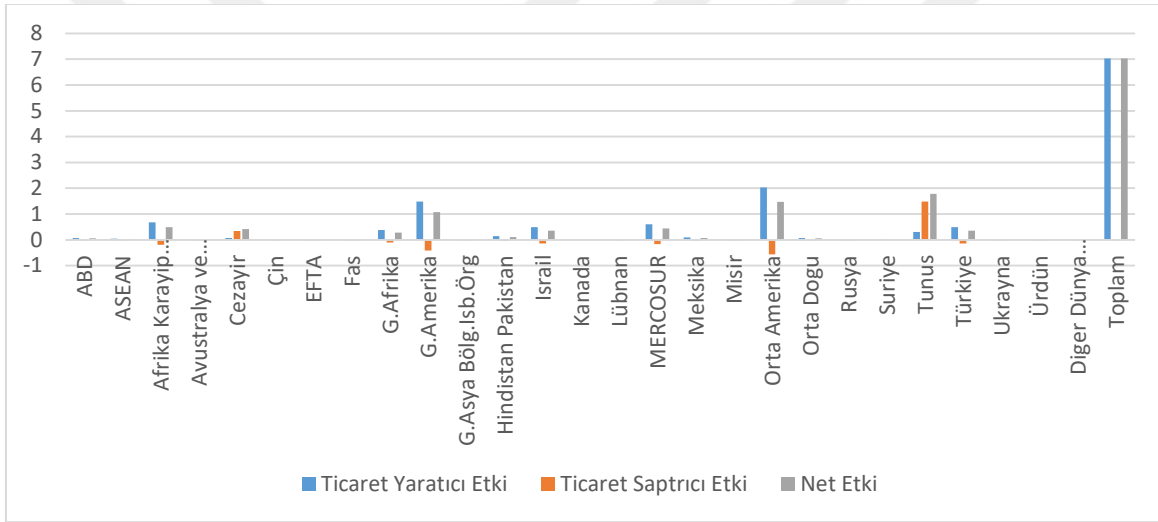
Şekil 17.2. AB'nin kamaş/pancar şekerı ithalatında ünelere göre etkiler (milyon dolar)

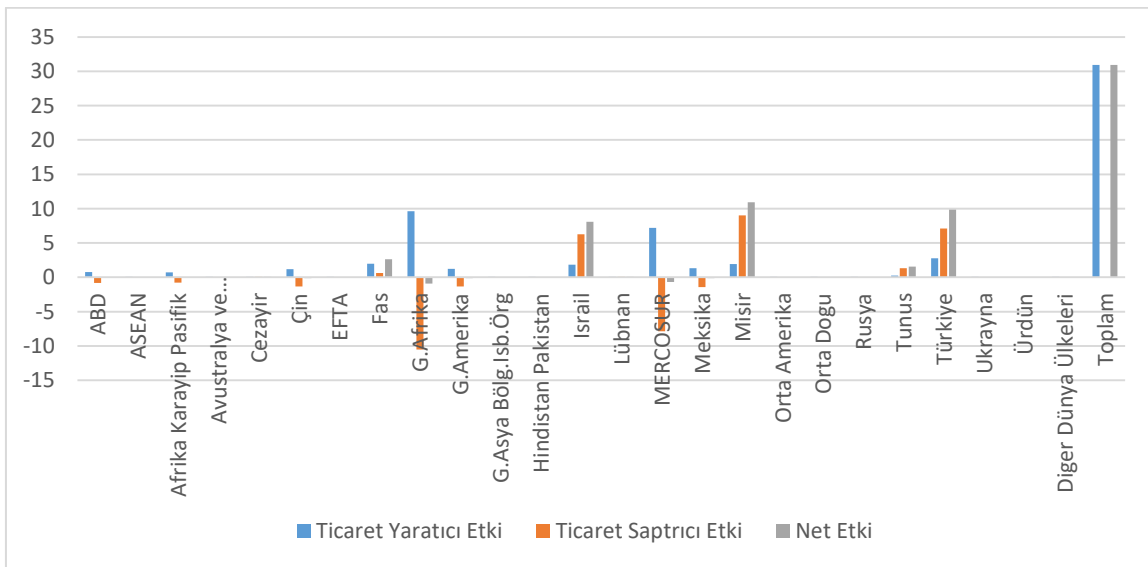
Şekil 17.3. AB'nin meyve/sebze suları ithalatında ünelere göre etkiler (milyon dolar)

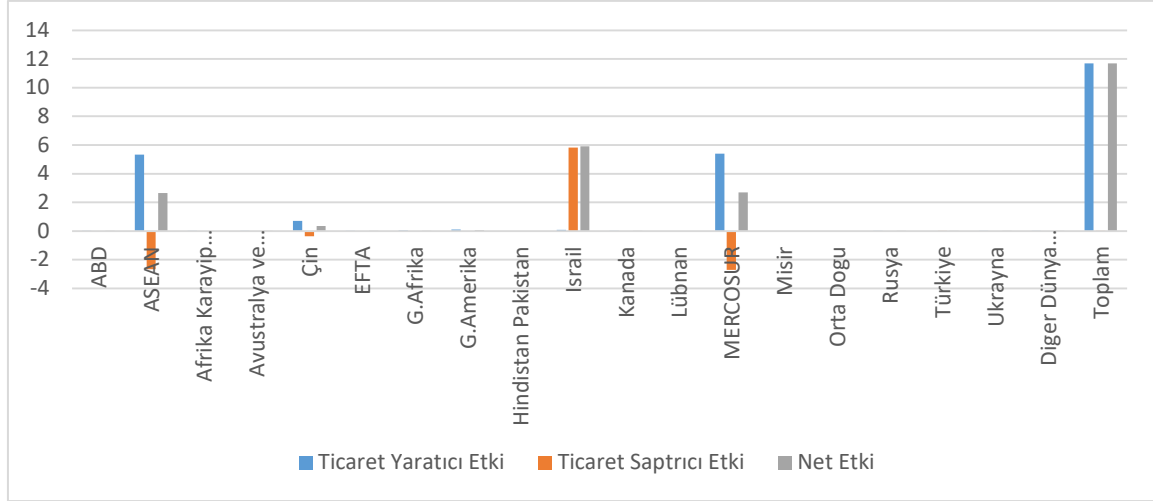
Şekil 17.4. AB'nin üzüm ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

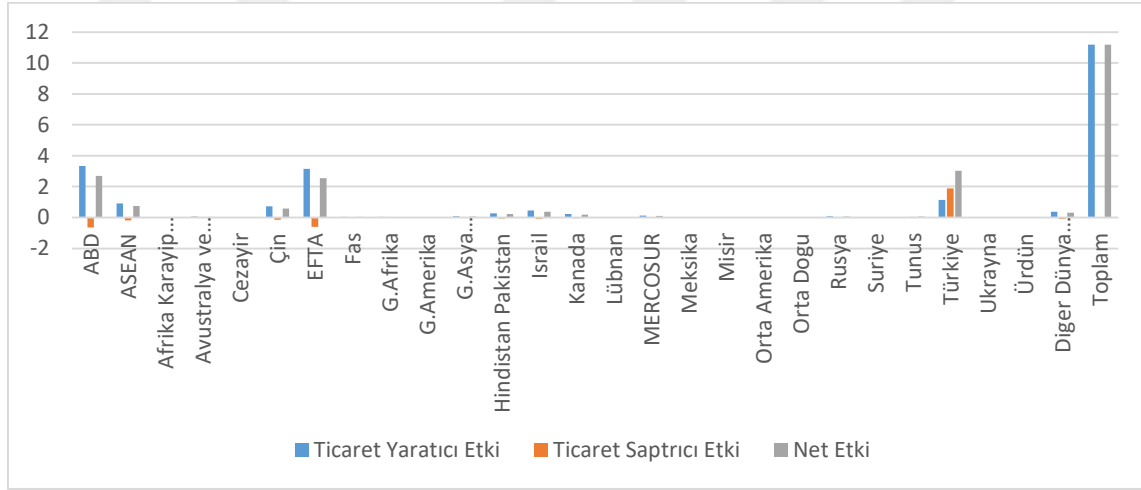
Şekil 17.5. AB'nin hurma, incir, ananas, avokado ve mango ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

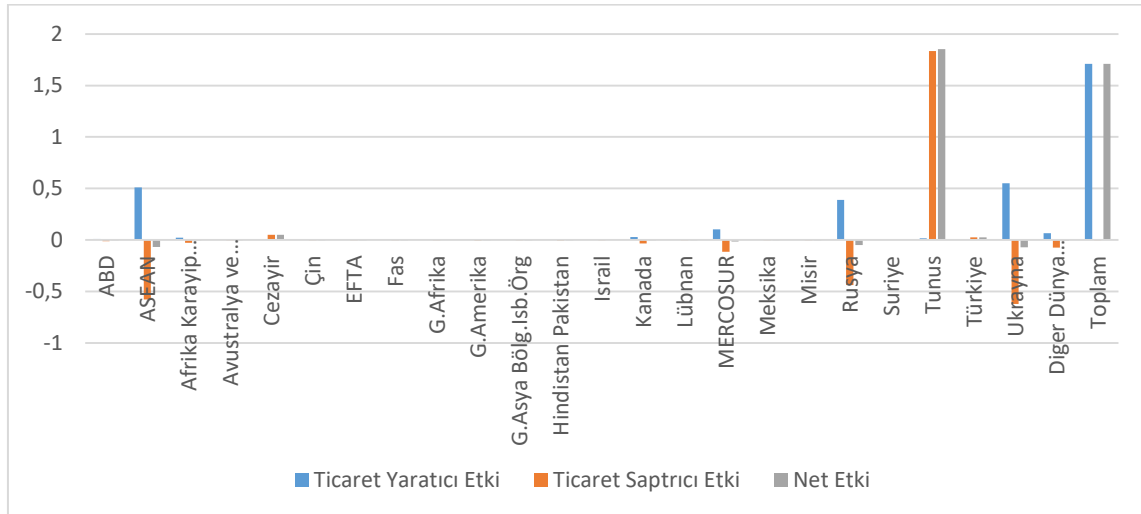
Şekil 17.6. AB'nin turunçgiller ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

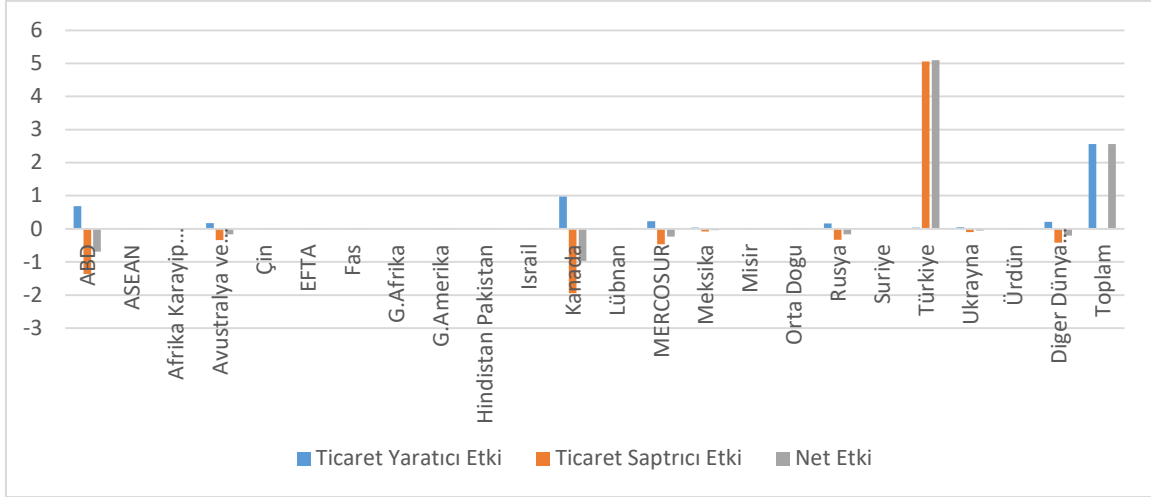
Şekil 17.7. AB'nin hazırlanmış veya konserve edilmiş et ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

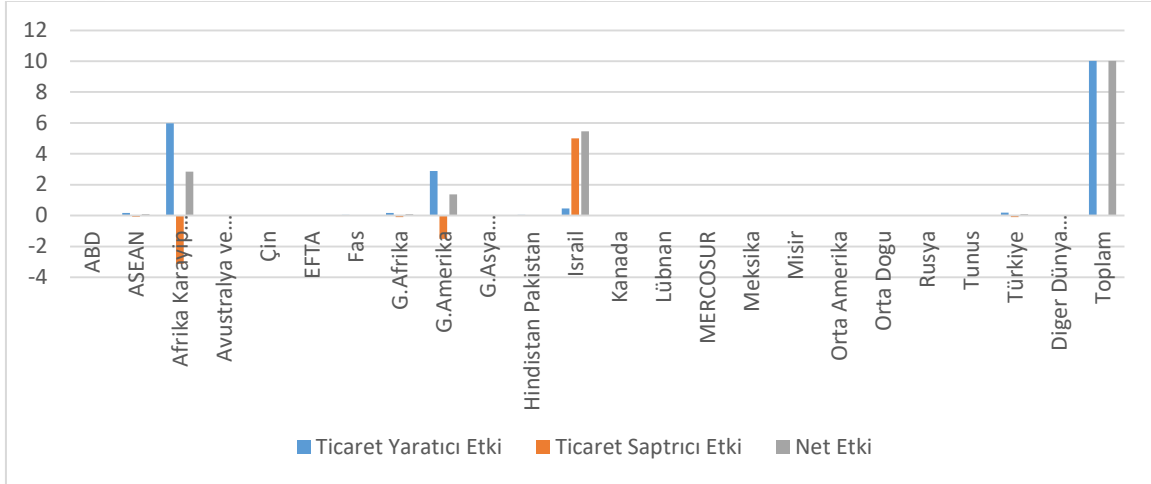
Şekil 17.8. AB'nin tarifenin başka yerinde yer almayan gıda müstahzarları ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

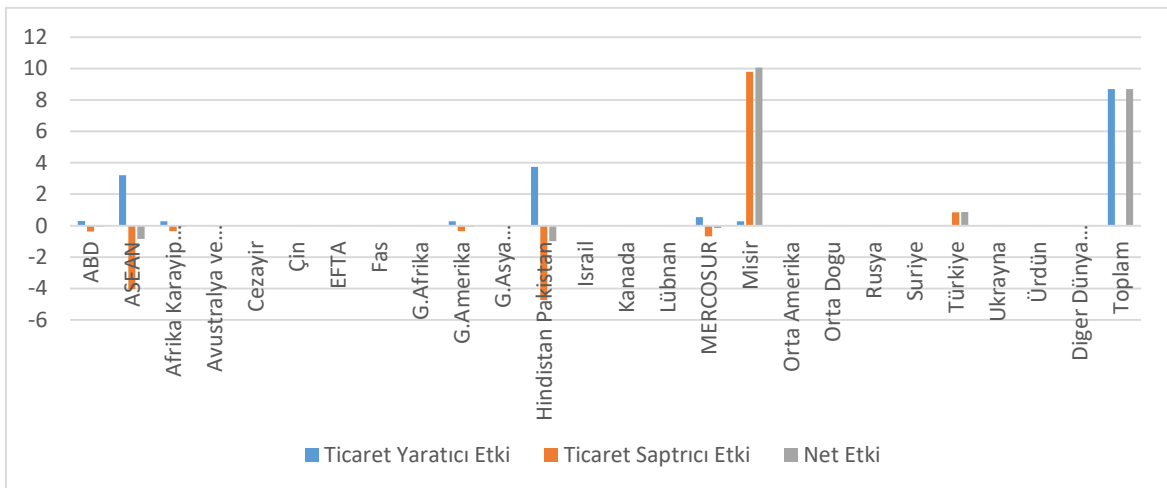
Şekil 17.9. AB'nin bitkisel yağların üretiminden arta kalan küspe ve katı atıklar ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

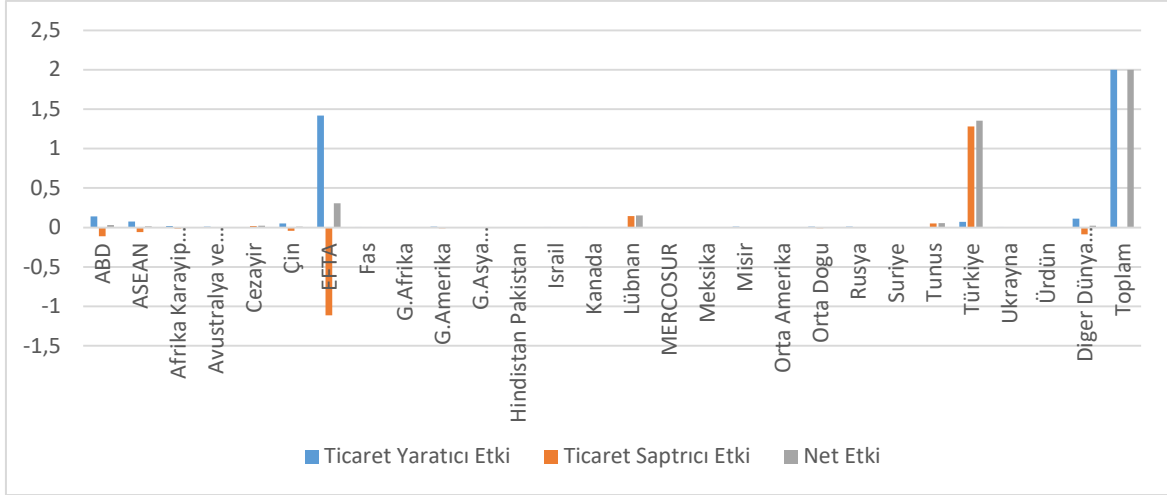
Şekil 17.10. AB'nin buğday ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

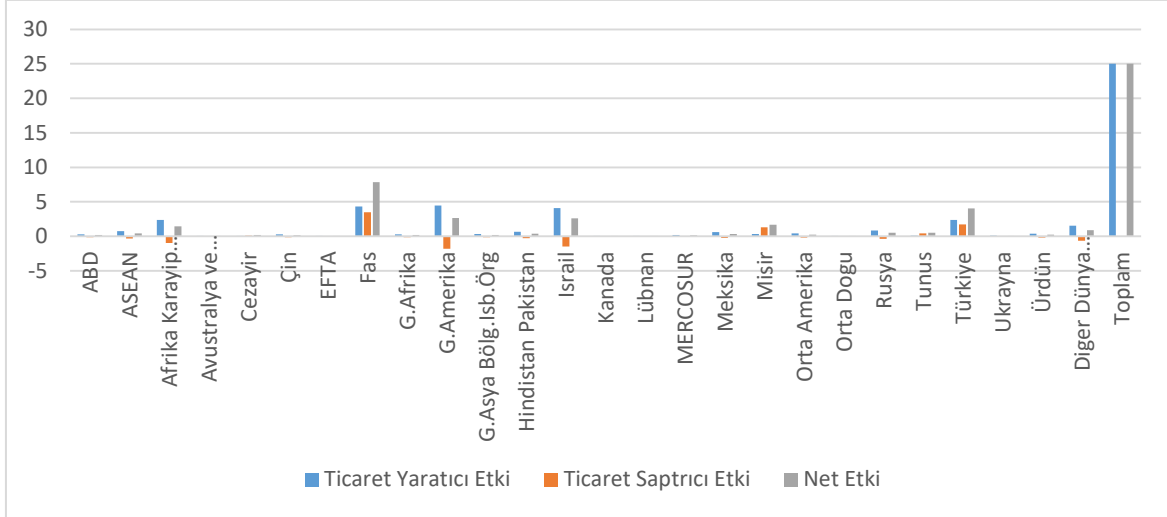
Şekil 17.11. AB'nin buket yapmaya elverişli veya süs amacına uygun kesme çiçek ve çiçek tomurcukları ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

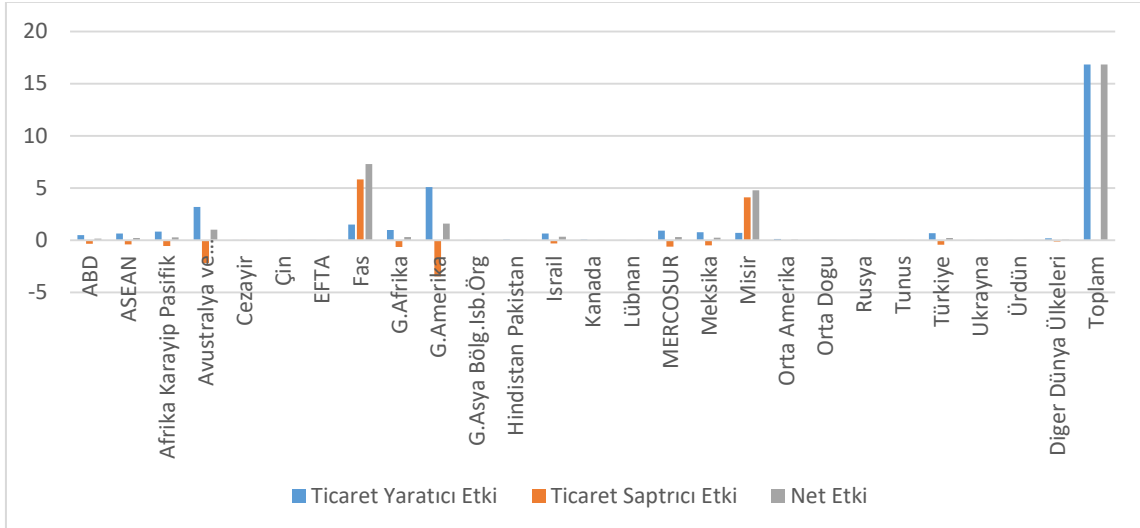
Şekil 17.12. AB'nin pirinç ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

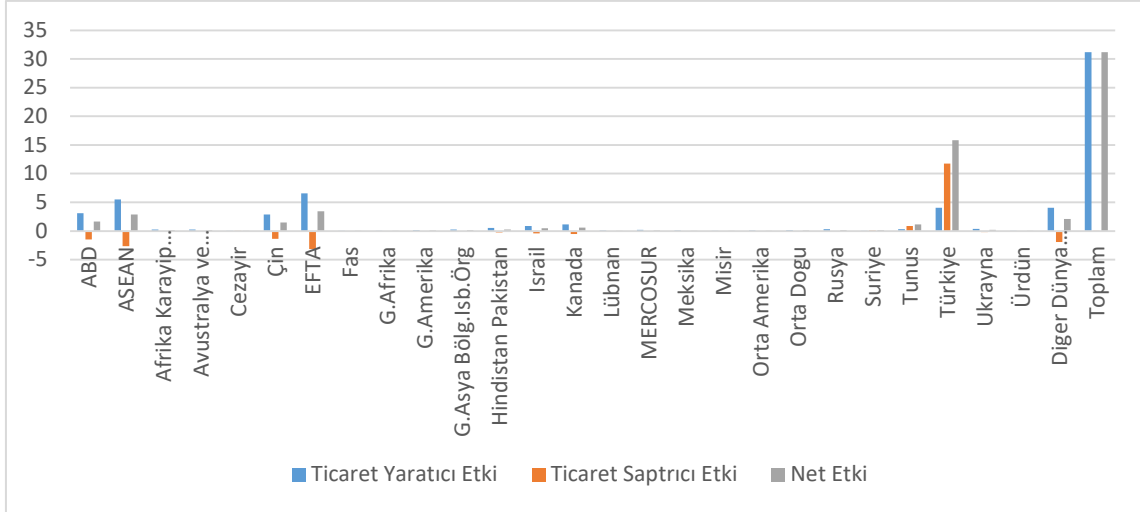
Şekil 17.13. AB'nin sular ve alkolsüz içecekler ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

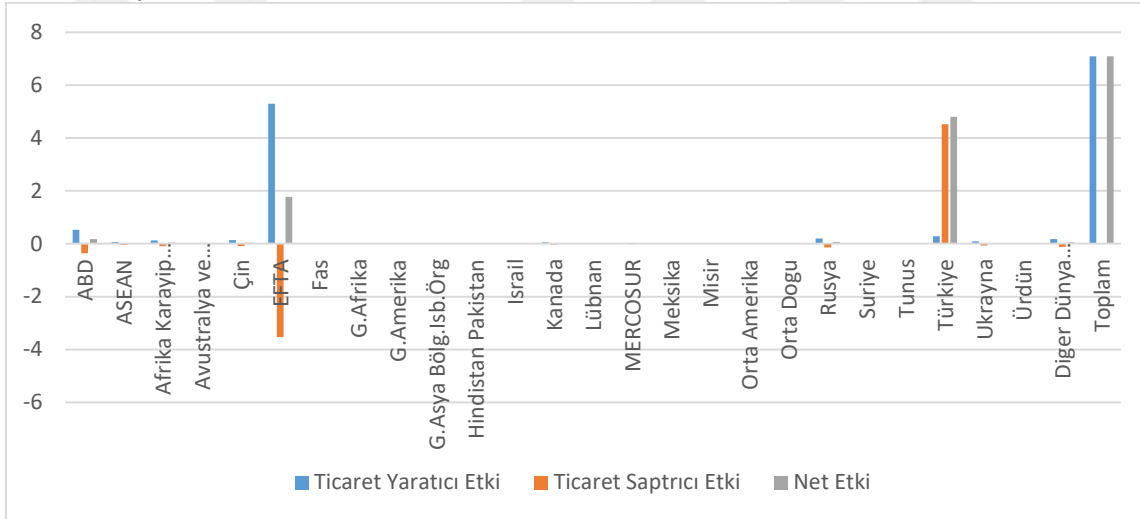
Şekil 17.14. AB'nin diğer sebzeler ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

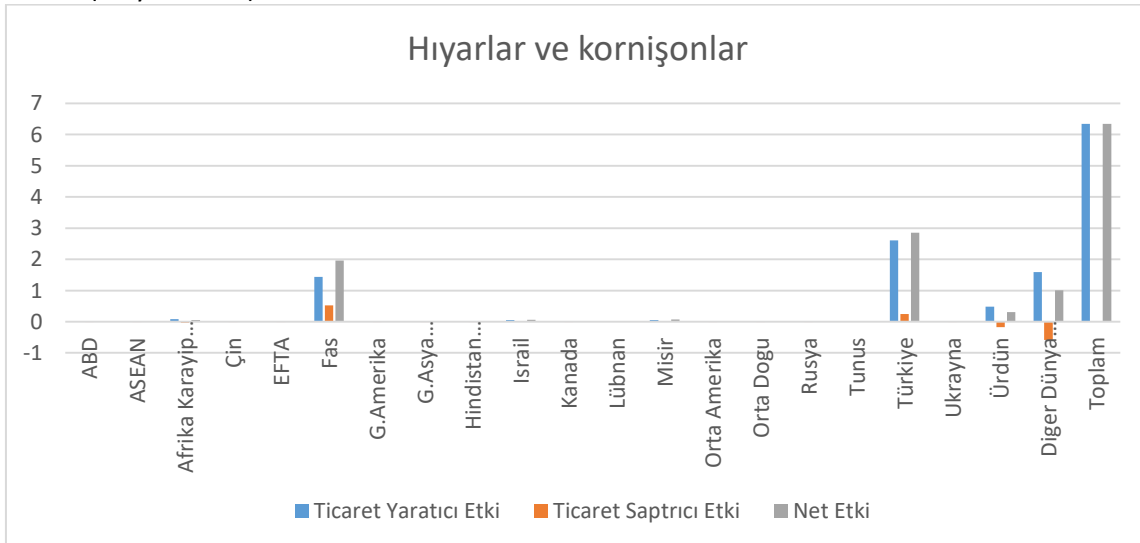
Şekil 17.15. AB'nin diğer meyveler ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

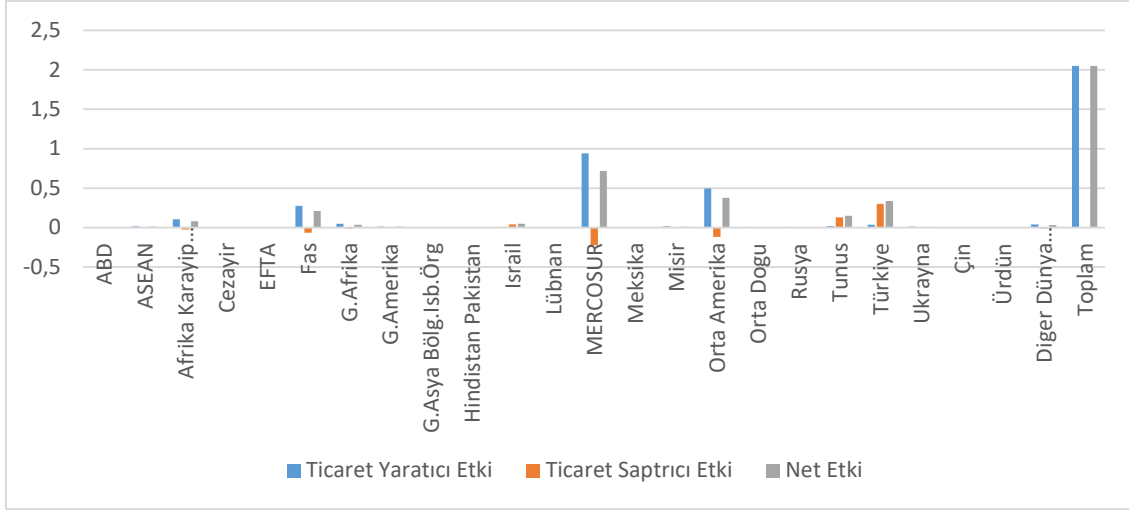
Şekil 17.16. AB'nin ekmekek, pasta, kek, bisküvi ve diğer ekmekekçi mamüller ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

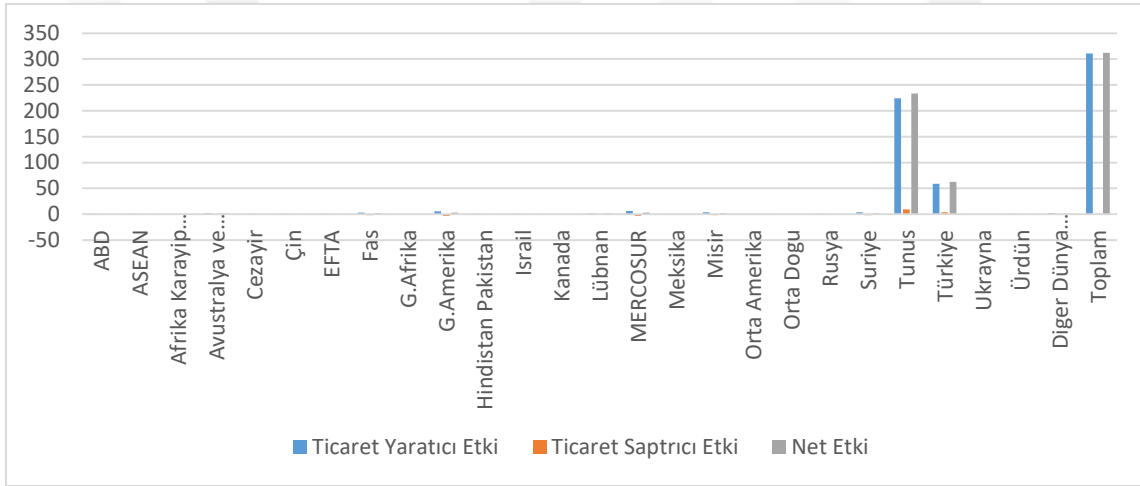
Şekil 17.17. AB'nin çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

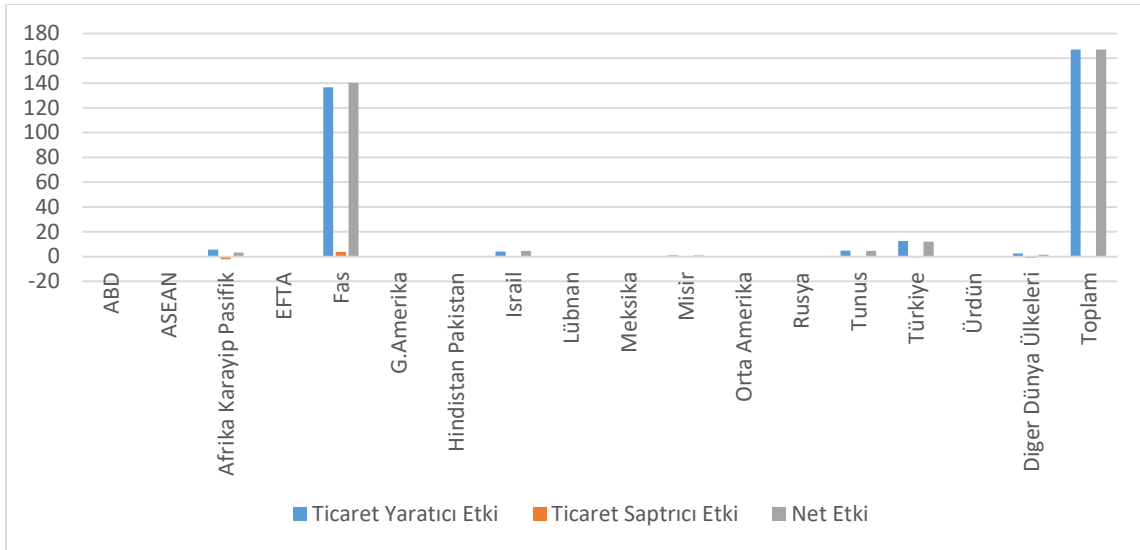
Şekil 17.18. AB'nin hıyarlar ve kornişonlar ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

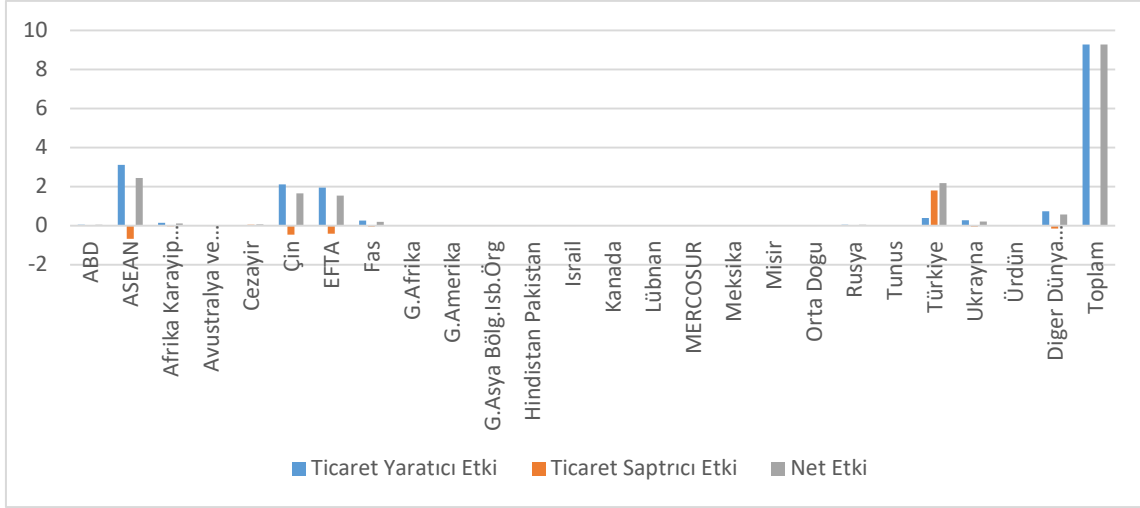
Şekil 17.19. AB'nin kavun, karpuz ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

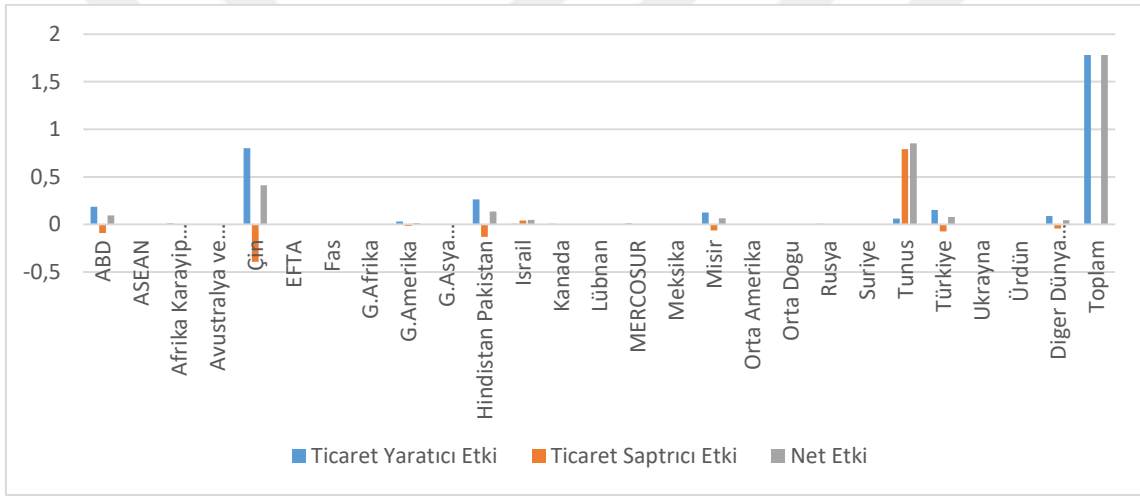
Şekil 17.20. AB'nin zeytinyağı ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

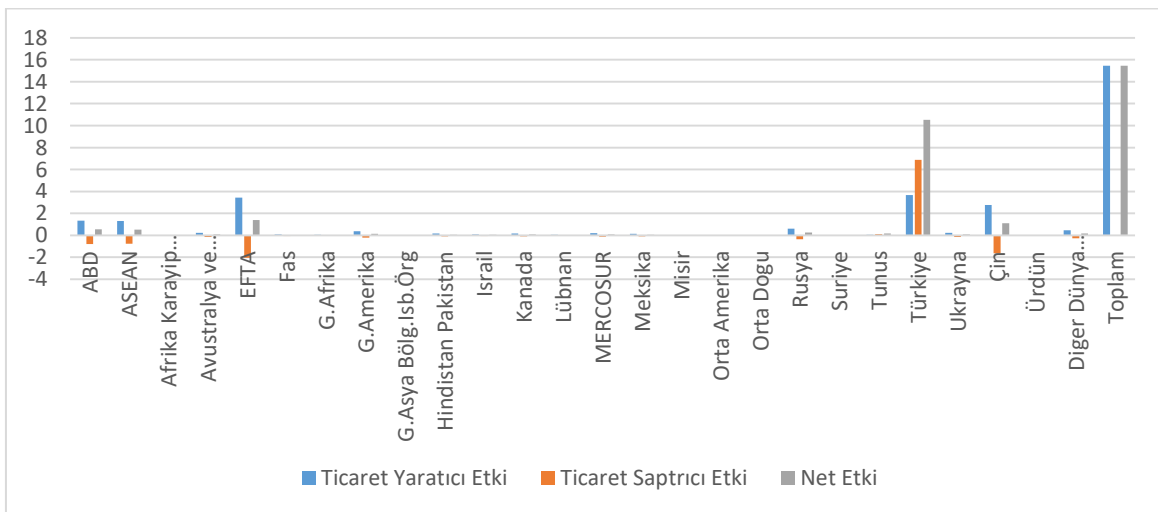
Şekil 17.21. AB'nin domates ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

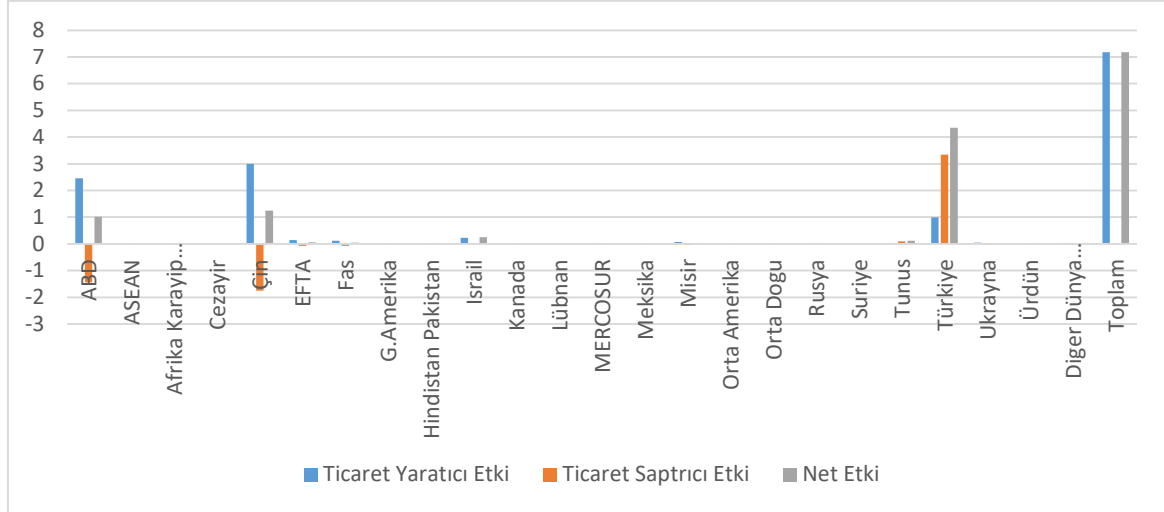
Şekil 17.22. AB'nin makarna ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

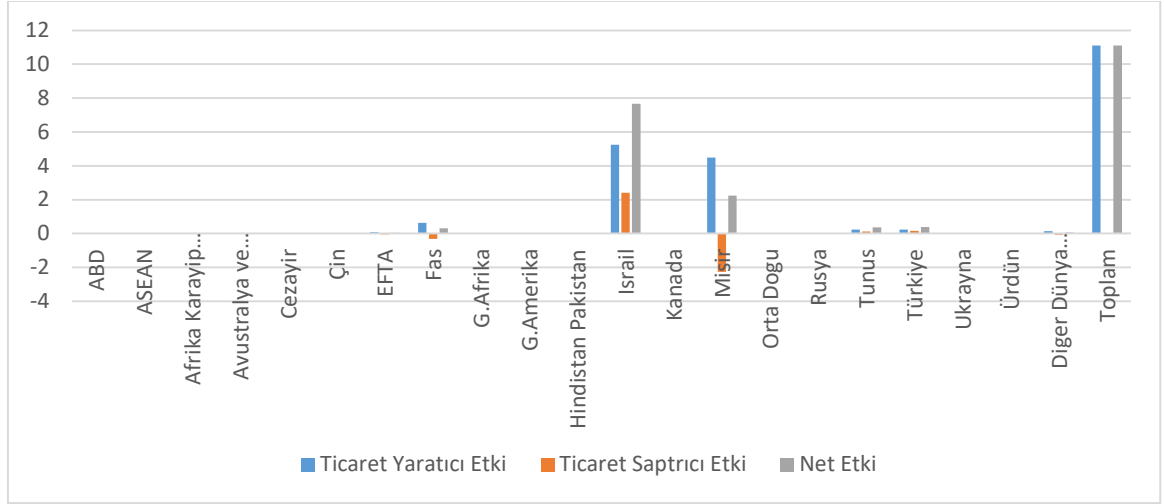
Şekil 17.23. AB'nin kurutulmuş sebzeler ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

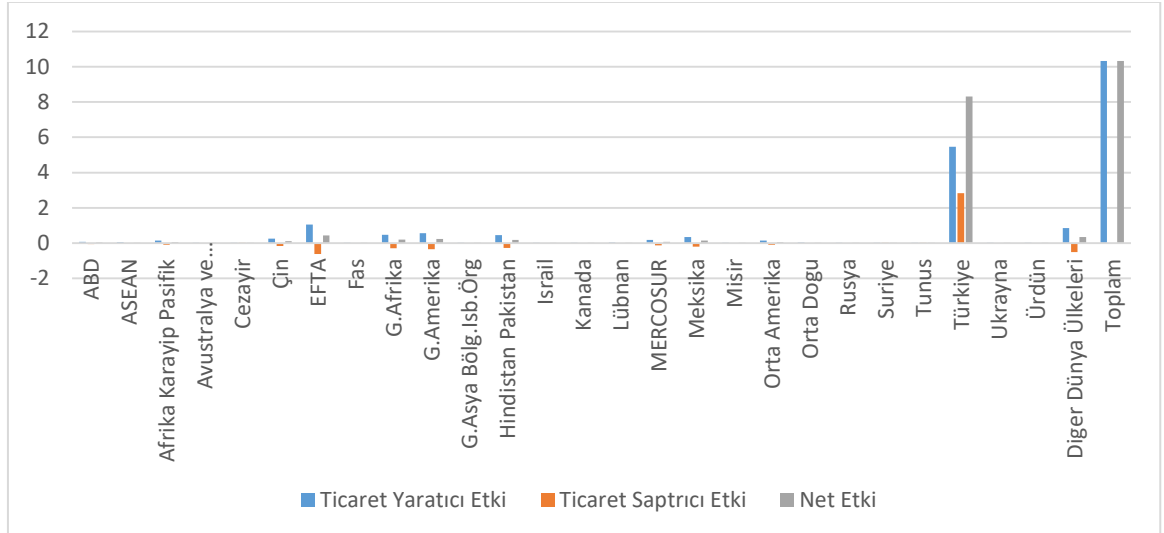
Şekil 17.24. AB'nin kakao içermeyen şeker mamülleri ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

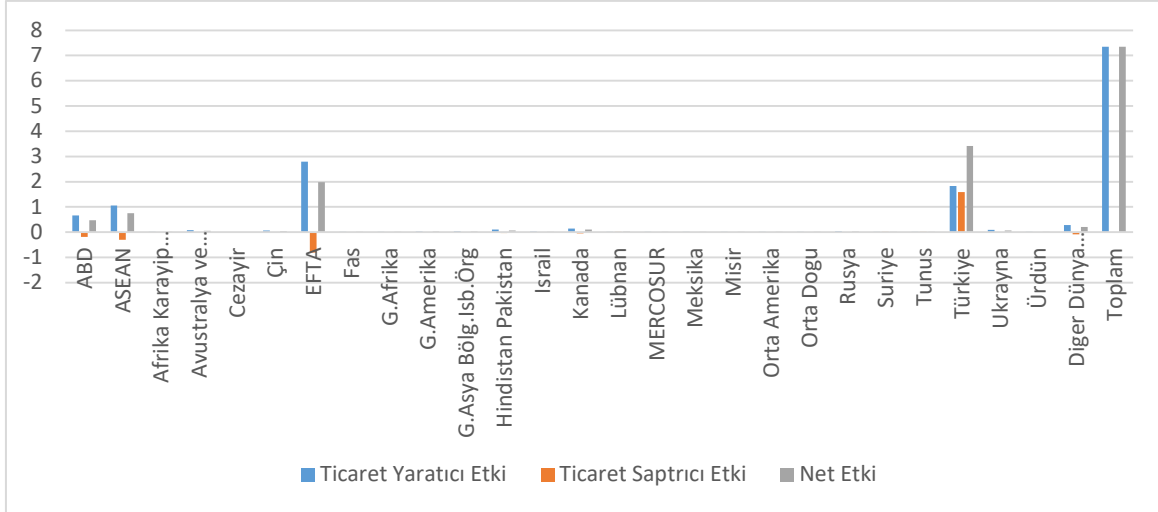
Şekil 17.25. AB'nin konserve domates ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

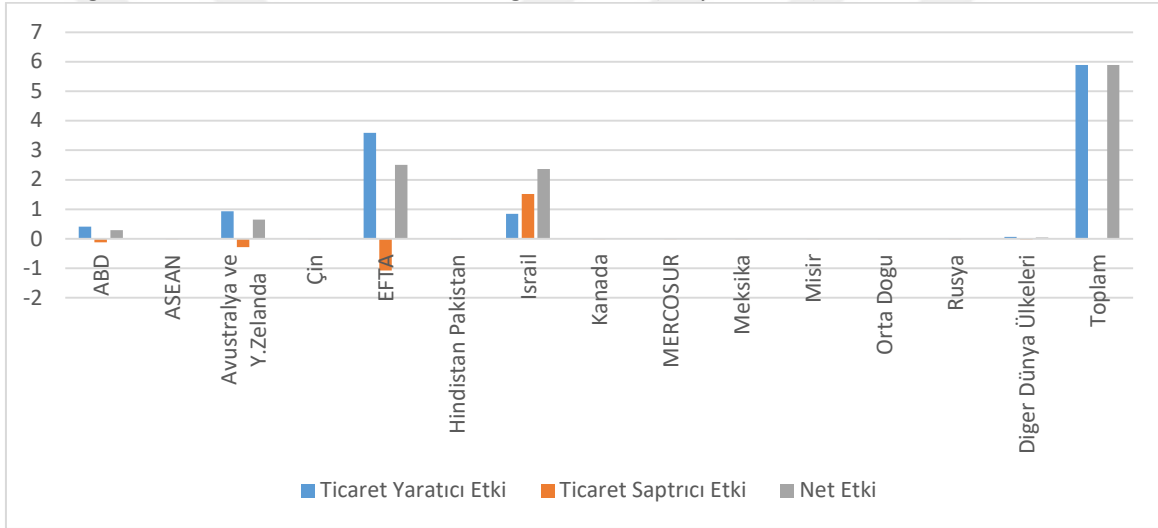
Şekil 17.26. AB'nin patates ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

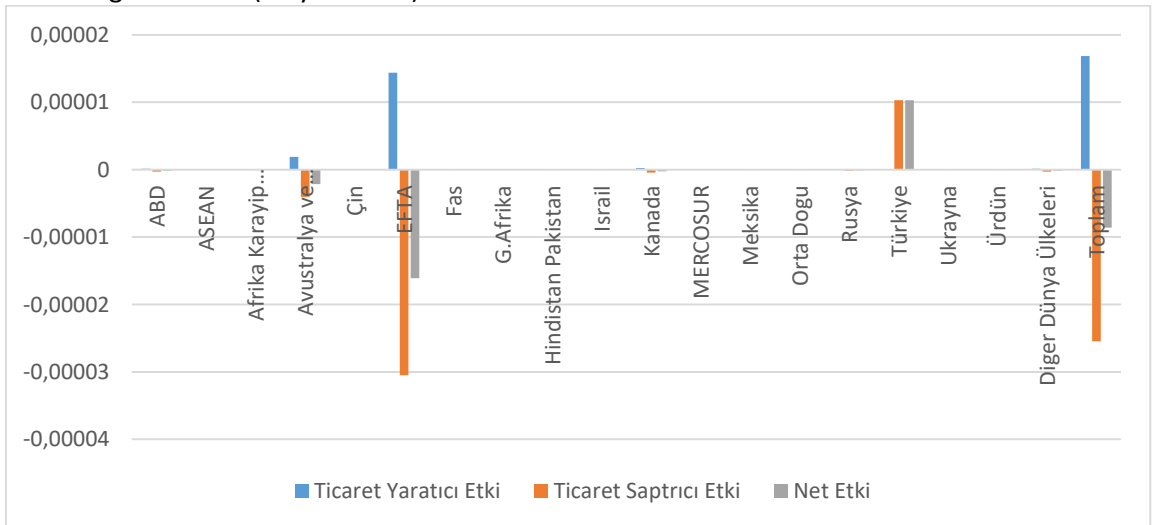
Şekil 17.27. AB'nin reçel, jöle, marmelat, meyve püresi ve pastaları ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

Şekil 17.28. AB'nin hububat veya hububat ürünlerinin kabartılması veya kavrulması suretiyle elde edilen gıda mamülleri ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

Şekil 17.29. AB'nin peynir altı suyu ve tabii süt bileşenlerinden ibaret diğer ürünler ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

Şekil 17.30. AB'nin peynir ithalatında ülkelere göre etkiler (milyon dolar)

EK-18 Ülke ve Ülke Grupları

1	AB-28	Austria, Belgium, Bulgaria, Cyprus, Czech Republic, Germany, Denmark, Spain, Estonia, Finland, France, United Kingdom, Greece, Croatia, Hungary, Ireland, Italy, Lithuania, Luxembourg, Latvia, Malta, Netherlands, Poland, Portugal, Romania, Slovak Republic, Slovenia, Sweden
2	ABD	
3	Afrika, Karayip ve Pasifik Ülkeleri	Angola, Antigua and Barbuda, Burundi, Benin, Burkina Faso, Bahamas, Belize, Barbados, Botswana, Central African Republic, Cote d'Ivoire, Cameroon, Congo Rep, Cook Islands, Comoros, Cape Verde, Cuba, Djibouti, Dominica, Dominican Republic, Eritrea, Ethiopia(excludes Eritrea), Fiji, Micronesia Fed. Sts., Gabon, Ghana, Guinea, Gambia, Guinea-Bissau, Equatorial Guinea, Grenada, Guyana, Haiti, Jamaica, Kenya, Kiribati, Saint Kitts-Nevis-Anguilla-Aru, St. Kitts and Nevis, Liberia, St. Lucia, Lesotho, Madagascar, Marshall Islands, Mali, Mozambique, Mauritania, Mauritius, Malawi, Namibia, Niger, Nigeria, Niue, Nauru, Palau, Papua New Guinea, Rwanda, Senegal, Solomon Islands, Sierra Leone, Somalia, Sao Tome and Principe, Sudan, Suriname, Swaziland, Seychelles, Chad, Togo, Tonga, Trinidad and Tobago, Tuvalu, Tanzania, Uganda, St. Vincent and the Grenadines, Vanuatu, Samoa, Congo, Dem. Rep., Zambia, Zimbabwe
4	ASEAN	Brunei, Indonesia, Cambodia, Lao PDR, Myanmar, Malaysia, Philippines, Singapore, Thailand, Vietnam
5	Avustralya ve Yeni Zelanda	
6	Cezayir	
7	Çin	
8	EFTA	Switzerland, Iceland, Liechtenstein, Norway
9	Fas	
10	Güney Amerika (MERCOSUR ülkeleri hariç)	Bolivia, Chile, Colombia, Ecuador, Falkland Island, Guyana, Peru, Suriname, Venezuela
11	Güney Afrika	
12	Güney Asya Bölgesel İşbirliği Örgütü (Hindistan ve Pakistan hariç)	Afghanistan, Bangladesh, Bhutan, Sri Lanka, Maldives, Nepal
13	Hindistan ve Pakistan	
14	İsrail	
15	Kanada	
16	Lübnan	
17	Meksika	
18	MERCOSUR	Argentina, Brazil, Paraguay, Uruguay

19	Mısır	
20	Orta Amerika	Costa Rica, Guatemala, Honduras, Nicaragua, Panama, El Salvador
21	Orta Doğu	United Arab Emirates, Armenia, Azerbaijan, Bahrain, Georgia, Iran, Iraq, Kuwait, Oman, Qatar, Saudi Arabia, Yemen Democratic, Yemen
22	Rusya	
23	Suriye	
24	Tunus	
25	Türkiye	
26	Ukrayna	
27	Ürdün	
28	Diğer Dünya Ülkeleri	Aruba, Anguila, Albania, Åland Islands, Andorra, Netherlands Antilles, American Samoa, Antarctica, Br. Antr. Terr, Bonaire, Bosnia and Herzegovina, Belarus, Bermuda, Brunei, Bunkers, Bouvet Island, Cocos (Keeling) Islands, Comoros, Curaçao, Christmas Island, Cayman Islands, Faeroe Islands, Gibraltar, Guadeloupe, Greenland, Guam, Heard Island and McDonald Isla, British Indian Ocean Ter., Japan, Kazakhstan, Kyrgyz Republic, Korea Rep., Kosovo, Libya, Macao, Moldova, Midway Islands, Macedonia FYR, Mongolia, Northern Mariana Islands, Montserrat, Martinique, Mayotte, New Caledonia, Norfolk Island, Pitcairn, Puerto Rico, Korea Dem. Rep., Occ.Pal.Terr, French Polynesia, Ryukyu Is, Sabah, Serbia FR(Serbia/Montenegro), Saint Helena, Svalbard and Jan Mayen Is, Saint Pierre and Miquelon, Sarawak, Saint Maarten (Dutch part), Turks and Caicos Isl., Chad, Tajikistan, Tokelau, Turkmenistan, East Timor, Taiwan, Uzbekistan, British Virgin Islands, Virgin Islands (U.S.), Wake Island, Wallis and Futura Isl., Samoa

ÖZGEÇMİŞ**Kişisel Bilgiler**

Soyadı, adı : BEKTAŞ Volkan
Uyruğu : TC
Doğum tarihi ve yeri : 1980 Adıyaman
Medeni hali : Evli
Telefon : 05448808890
e-mail : nvolkanbektas@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Çukurova Üniversitesi Sos.Bil.Ens.	2007
Lisans	Çukurova Üniversitesi İİBF	2003
Lise	Adıyaman Lisesi	1998

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2006-2011	EÜAŞ Genel Müdürlüğü	Memur
2011- Halen	Bülent Ecevit Üniversitesi İİBF	Araştırma Görevlisi

Yabancı Dil

İngilizce

GAZİ GELECEKTİR..

